Any VIII Manacor 2 de Maig de 1913 N.° 347

PREUS DE SUSCRIPCIÓ
UN TRIMESTRE
Dins Espanya: una peseta.
Fora d'Espanya: dues pessetes.
Redacció i Administració
General Barceló, —1.—2..°
PALMA DE MALLORCA

LA AURORA

Surt cada dissapte per donar ventim i altres erbes an es qui s'ho guany

PUNTS DE SUSCRIPCIÓ
A Manacor: Ca-Mestre Antoni Fiol Ferrer, 5.—Ca-l'amo Andreu Alcover, Plassa del Palau, 2.
A Palma: Llibreria d'En Guasp, Morey, 6.—Taller d'encuadernacions d'En Francesc Ferrer, Sta. Eulária, 25.—Llibreria Ernest Frau, Bressa.—Llibreria d'Alomar i Fontdevila, Bressa.

2 de maig de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

EN NOM DE DEU NOSTRO SENYOR i de la seua santíssima Mare la Benaventurada sempre Verge Maria, Sant Miquel Arcángel, l'Angel de la Guarda, el Sant del meu nom i tots els sants i santes de la meua devoció, comença a la ciutat de Barcelona el Dietari de l'eixida d'enguany a França i a altres nacions. *Que així com l'he començat, que'l puga acabar, si convé! Amèn!*

Dia 21 d'abril

Cap a Barcelona

M'embarc amb el vapor «Miramar» i tenim un temps de reis. La mar com una bassa d'oli; crec que negú sa maretja gracies a Deu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 22 d'abril

Enllestiment de feines

Arribam a Barcelona a les cinc. Desembarc, i ja li he estret a enllestir feines, que son moltes ses que tenc. Vaig a comanar es billet des ferro-carril i vapors que he d'emprar en tot es viatge. Es un billet que no's fa amb una grapada.

Dia 23 d'abril

Segueix l'enllestiment de feines

Com no les vaig acabar ahir i demá dematí m'espitx a França, avui e-hu de deixar tot llest. No es cosa de badar gens, sino de córrer la gandaina per llarg i fora veça, que només e bona per anar a robar. Veig una partida d'amics d'aquí, regionalistes i nacionalistes tots, i feim una conversada ben llarga de tot alló que embafa i destrempa es filisteus.

Dia 24 d'abril

Cap a França — Aturada a Perpinyà — Entrevistes amb amics

Prenc el tren de París de les deu del matí, entram dins França a la una i mitja, poc abans de les tres som a Perpinyà, i aquí jo devall per veure es principals amics que tenc an aquesta ciutat, tocats de sa meteixa curolla que jo a favor de la llengo catalana. Ja sabeu que es mallorquí no es més que es catalá que se parla a Mallorca i demés illes Balears, tant que aqueixes illes conserven millor el catalá que totes quantes comarques e-hi ha a Catalunya espanyola i a Catalunya francesa i an el reine de València.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Perpinyà es

una ciutat d'uns 40.000 habitants, es sa capital des *Departament* (provincia) des *Pirineus Orientals* que abraça tot es territori de llengo catalana, lo que se diu *Catalunya francesa*, aixó es, el Rosselló, el Vallespir, Conflent, Cerdanya francesa i Capcir.

Es un catalá una mica mestaiat de francès, com es catalá d'Espanya es a certes bandes mestaiat de castellá. Es rossellonesos están molt més afrancesats que noltros acastellanats. Ja fa anys que s'hi va congriar un moviment de reacció a favor des catalá, moviment que costá i costa encara ferm de sostenir; però, gracies a Déu, no mancaba, sinó que creix i s'estén a poc a poc, sobre tot entre es jovent reflexiu.

Es caporals d'aqueix moviment son ets amics que jo tenc a Perpinyà, i es major de tots es Monsenyor Carsalade, Bisbe de la Catalunya francesa.

Monsenyor Carsalade

no es nadiu del Rosselló, sinó que es de Gascunya, aont també sa parla una llengo propia, es *gascó*[,] cosín germá des catalá i des provençal, molt consemblant a tots dos. Es sa llengo que se parla a Lourdes, s'entén, es poble, es poc lletra-ferits; perque es qui pretenen de cames primes i la volen pintar, parlen es francès. Idó Monsenyor Carsalade no coneixia es catalá modern; però, com el feren Bisbe d'aquí, ell que es un apóstol, va comprendre tot d'una s'importancia que tenia an ets uis de sa fe, i devant la patria es conservar es catalá; va comprendre que per arribar an es cor de ses multituts, no hi havia cap altre camí tan curt i tan segur com parlar-los en catalá. I ¿que fa ell? Se posa a estudiar-lo i a recomanar-lo an es clero com a llengo de sa trona i des confessionari i de tot lo que sía comunicació amb sos feels. An es principi n'hi havía que hu prenien de cap de dent, pero s'idea s'aná obrint pas entre Rectors i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vicaris i predicadors, i segueix endevant amb gran satisfacció de ses ánimes de Deu.

Monsenyor Carsalade es un predicador apostólic meravellós, i la primeria no gosava amollar-se en catalá demunt sa trona, per més que familiarment ja parlava en catalá de correguda. Ara ja hi predica a la vela. No es gens duptós que ell ès de tots ets entusiastes de sa nostra llengo de la Catalunya francesa es qui ha fet més per ella, es qui li ha conquistades més voluntats: ès es gran benafactor des catalá de França.

Un altre entusiasta té es catalá aquí,

En Juli Delpont

una excel·lentísima persona, tota amor per la llengo nostra. Som amics corals des de l'any 1900, sa primera vegada que vaig venir an el Rosselló. Es ell es corresponsal de s'*Obra des Diccionari*. Li havía escrit dimars de Barcelona, anunciant-li sa meua arribada avui; pero justament, com sa meua carta arribá aquí, En Delpont se'n era anat de Perpinyà; per aixó no l'he pogut veure. ¡Que me'n ha sabut de greu!

I ¿que he fet jo?

Jo no era estat a Perpinyà des que es Govern francès separá l'Esglesia de s'Estat cometent tot un raig d'iniquidats, prenent a l'Esglesia tots es seminaris, totes ses rectories i vicaries, es palaus des Bisbes i declarant que eren seues ses esglesies i totes ses joies i ornaments sagrats de ses meteixes, si bé deixant usar an es catòlics esglesies i objectes de culte. Això fa que jo no sabía aont estava el Sr. Bisbe, perque a ell con an els altres Bisbes francesos, el tregueren des palau que aquí tenía. Atur un homo i li demán aont está el Bisbe.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Me dona ses entre-senyes; i voltant carrers i més carrers, e-hu arrib a trobar.

I me'n he duita una sorpresa molt grossa perque es estada una casa molt gran amb un jardí devant i un altre derrera, ben espaiós. Toc, surt es porter, li demán el Sr. Bisbe si hi es, me diu que sí, li don sa meua tarjeta, se'n va, i al punt torna, i me diu que pass. Entra dins un gran despatx, i m'hi trob el Sr. Bisbe, Monsenyor Carsalade, tot xelest, amabilíssim, que me reb paternalment, coralment. No mos érem vists de l'any 1907, que el visitárem amb el Dr. Schädel a Palau de Cerdanya, com corríem es Pirineus per aglapir sa conjugació catalana per aquells pobles encastellats dalt aquell serrat de muntanyes, des cap de Creus fins a la Vall d'Aran.

Monsenyor Carsalade llig cada dia *La Veu de Catalunya* i reb es nostro *Bolletí del Diccionari de la Llengo Catalana*, i no hi deixa que no la se passi per la vista. Per això está enteradíssim de ses nostres coses i de tot quant se fa per sa nostra llengo.

No vos dic res, si l'hem tocat an aquest punt i si hi hem feta la pretxa a-les-totes.

Llavó li he demanat

com se trobaven l'Esglesia i es Clero

després de sa separació de s'Estat; i som romás agradablement esglaiat de lo que m'ha dit. M'ha dit que estaven cent vegades millor que no estaven quant s'Estat sostenía es Culte católic i es seus Ministres. Primerament gaudeixen d'una llibertat i d'una independència molt grossa per trebaiar per Deu i per ses ánimes, ja que no s'han d'entendre més que amb el Papa i amb sa seua conciència; i en quant an es sosteniment material des culte i des Clero, son tantes ses almoines que es feels donen, que fins aquí han pujat més de lo que s'estat donava per tal objecte, de manera que tot es Clero i totes ses esglesies que percebíen des pressupost de s'Estat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en virtut des Concordat, han pogut percebre i segueixen percebent exactament lo meteix que si no hi hagués haguda la separació. I no sols això, sino que el Bisbe ha pogut comprar, d'almoines de feels, la casa que ara ocupa, que es molt més gran i més suntuosa que el Palau que primer tenía, i llavó ha pogut fundar una partida de parroquies que faltaven, parroquies dotades de 22.000 francs i qualcuna amb 35.000; i ademés ha pogut enviar des *diner de Sant Pere* an el Papa 20.000 i de vegades 30.000 francs cada any.

I m'ha dit Monsenyor Carsalade que

A casi totes ses diòcesis de França

n'hi pren lo meteix; per tot es feels aboquen ses seues almoines a l'Esglesia; i entre altres casos m'ha citat que l'Arquebisbe de París ha fundades, des de sa Separació de s'Estat, coranta o cinquanta parroquies noves, que essen ben necessáries p'es bon servici des feels. I com e-hi ha unes quantes diòcesis molt pobres, com ses d'alguns endrets d'ets Alps, han convengut tots es Bisbes francesos de decantar es cinc per cent de totes ses almoines que els entren, i destinar-ho an aquelles diócesis tan pobres, a fi de que totes tenguen es seu recapte.

Aquí hi ha que dir tres coses:

Primera. Que França ès es país del mon més ric; i allá aont e-hi ha baldó, sempre hi ha més ganes de donar; segona. Que es francesos son generalment donadors, generosos, maldement n'hi haja que creguen lo contrari; i aquest fet demostra lo que deim; tercera. Que dins el poble francès, a pesar de tot, e-hi ha un gran fondo de relligiosidat. Donar diners a l'Esglesia es un síntoma, una senya de fe. Es qui no tenen fe, es qui no senten sa Relligió Catòlica dins es seu cor, no donen diners per tal Relligió. Això es evident.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Respecte des Seminari m'ha contat que, com vengué

sa Separaciò de s'Estat

es pares des seminaristes se varen fer por, i varen creure que's seus fiis, si s'ordenaven de preveres, se moriríen de fam, i es Seminari romangué casi buit. Però llavò, com veren que no mancaven moraduixos per ses coses de l'Esglesia, i que es capellans venien a estar lo meteix que si no hi hagués haguda se Separació, torná acudir jovent an es Seminari, i ara ja es casi com abans, la cosa s'es tornada trempar, gracies a Deu.

He tenguda una alegria grossa de sentir tals noves de boca de Monsenyor; i li he demanat si me sabria dir aont trobaria En Pere Vidal. Monsenyor es estat tan amable que ha posat a la meua disposició es seu Secretari de Cambra, qui m'ha acompanyat a sa «Biblioteca Departamental», d'ont es bibliotecari aquest altre amic meu.

I ¿qui es aquest Pere Vidal?

direu voltros, es segur. En Pere Vidal es un escriptor rossellonés, entusiasta catalanista. A sa meua manera de veure ès es primer escriptor de la Catalunya francesa. Ha publicades una partida d'obres: una «Guia històrica del Rosselló», una «Historia de Perpinyà», molts d'articles escampats dins revistes, i ara en publica una de revista d'historia «Ruscino», ben apreciable; es un gran amic i conrador de la llengo catalana. Per això som camarades.

L'hem trobat a la Biblioteca; amb tot i estar aquesta tancada; ell no se'n mou mai mès que per menjar i dormir. No vos dic res si hu es estada coral sa topada i sa pretxa que hem feta per espai de prop de dues hores. M'ha mostrat ses cédules de diccionari catalá que havia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fetes es seu antecessor, N'Alart, una partida de mils de paraules que aquell gran bibliotecari havía tretes de documents antics catalans.

¿Que vos figurau que s'hi posava per poc aquest Alart? ¿Quants de toms vos creis que deixá escrits, copiant documents sobre s'historia i sa llengo del Rosselló? Idò **xixanta un**. I no vos cregueu que siguen uns tomeus de no-res; son toms en 4art, de quatrecentes a cinc-centes planes de lletra ben atepida i ben clara, gracies a Deu.

S'es fet tart, i mos hem haguts de deixar, amb molt de greu tant d'un com de s'altre. Ell m'ha promes que aqueix estiu vendrá a Mallorca, quant jo hi torn esser. Amèn que cumplesca sa paraula.

Ja feia fosqueta, i he pres redós a s'hostal per enllestir ses feines que me quedaven encara. I més tart he sopat i me'n som anat llavò a posar ets ossos de pla, fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Perpinyà ofereix un interés

especial p'es mallorquins per quant el Rosselló, Vallespir, Conflent, Cerdanya i Capcir formaven part del Reine de Mallorca amb Montpeller, es reine que el rei En Jaume I deixá an es seu fii En Jaume II, que passava llargues temporades a Perpinyà, dins es seu palau, anomenat «el Castellet», dalt un turó que s'alça dins la ciutat tot soberc, allá dalt s'empina aquell edifici imponent, que té certa semblança amb so nostro «castell de l'Almudaina», devant per devant de la Seu. Lo que més s'hi assembla ès es portal románic, de l'esglesieta que hi ha an el «Castellet» de Perpinyà, just es portal de l'esglesieta de Santa Prixedis de la Almudaina de Ciutat. De manera que entre Mallorca i el Rosselló hi ha aqueix vincle especial: formárem tots plegats un sol reine, es Reine de Mallorca, que es mallorquins des sigle XIV, per raons que no es del cas retreure, no demostraren gaire voluntat de conservar-lo.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 25 d'abril

Cap a Narbona — La Seu i Sant Pau Lergi de Narbona

Cap a Tolosa — Sant Sermin de Tolosa — Rellíquies de Sants

A les quatre des matí pec cossa an es llençol i ja som estat a fer sa meua.

A les set i busques s'es entregat un tren ben afuat de sa banda d'Elna; jo estava ja a l'aguait, e-hi puig, i ja li hem acopat cap a Narbona. Al punt som estats a les Corberes, un serrat de muntanyes que altre temps feia sa partió de França amb Espanya. «Espanya va posseí» el Rosselló, el Vallespir, Conflent, tota la Cerdanya i el Capcir fins a mitján sigle XVII. Sa política centralista i despòtica des Comte-Duc d'Olivares va acabá sa paciencia an es catalans, que s'alçaren i acudiren an el Rei de França perque els emparás. El Rei de França era En Lluís XIII que tenia un gran ministre, es cardenal Richelieu, que enviá un gros exèrcit per fer costat an es catalans; i després de molts d'anys de guerra, es catalans se tornaren sotmetre an el Rei d'Espanya; però el Rei de França ja no volgué amollá el Rosselló, Vallespir, Conflent, Capcir i mitja Cerdanya; i llavó, amb sa «pau des Pirineus», Espanya va perdre tots aquells territoris, que sempre eren estats d'Espanya, i mai de França. —Això es un de tants de favors que devem a sa política centralista, que doná tantes de passes en temps des Compte-Duc-d'Olivares, baix del rei En Felip IV, que no sols mos feu perdre aquells territoris catalans d'allá deçá es Pirineus, sinó tot Portugal amb totes ses seues colònies d'Amèrica, Àsia i Àfrica. Ben duim sa post an es forn ets espanyols de sa política centralista! ¿E-hu sentiu, «filisteus»?

Som arribats a Narbona

Sobre tot demunt les nou. He deixada sa maleta a una fonda de devora s'estació, i m'espitx a veure ses coses més notables d'aquesta

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ciutat, en temps des Romans tan famosa, que era sa capital de la Gàl·lia meridional que Roma conquistá abans de Cèsar, i conservá sa seua preponderáncia molts de sigles, fins que poc a poc l'aná perdent. Avui es romasa molt enderrera respecte d'altres ciutats que primer no eren res devora ella, com Perpinyà, per exemple. Avui només compta 27.000 habitants. —Desde es primers sigles de l'Esglesia ja hi hagué Bisbe i ben aviat va esser Arquebisbe, i dependien d'ell totes ses esglesies de Catalunya després de sa reconquista de Carlemany i fins que se restaurá la Seu de Tarragona, restituïnt-li sa categoría de Metropolitana. —Idò bé, ara a Narbona ni Bisbe hi ha, formant part de la Diocesi de Carcassona.

Bädeker amb má, me tir a's mig des carrer, i cap a la Seu son ses feines!

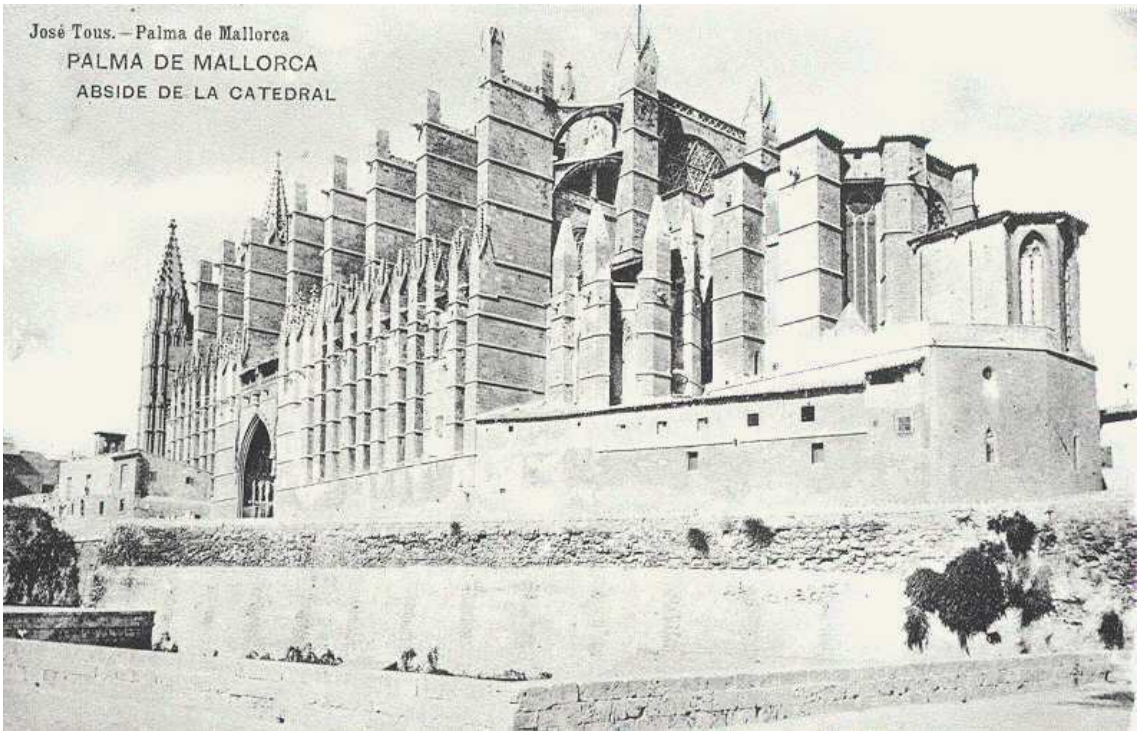

La Seu de Mallorca

Amb so pla de la ciutat a la vista, prenc es camí més curt, i al punt me trob devant la seu, que té per Titular Sant Just, començada

l'any 1272, i que encara no n'hi ha mitja de feta, i lo més provable es que no s'acabará mai. L'any 1332 acabaren es cap de sa creu, i an es sigles XVIII i XIX seguiren fent ses parets des creuer i un trast de ses naus, i aqui s'aturaren. Havia d'esser de tres naus. Tres en té es cap de sa creu, de cinc trasts. Sa nau major es altíssima i ses laterals que l'acompanyen, i tenen ses capelles com

ses de la Seu de Mallorca

en forma absidal. Ses naus laterals volten s'abside de sa nau major, de cinc caires, amb cinc capelles absidals de tres finestrals amb vidres de colors. Ses capelles de ses naus laterals només en tenen un amb vidres grisos i panys de colors, historiats. Així son ses vidrieres de sa nau major i de s'abside. El chor ocupa tres trasts de sa nau major, amb un cadirat que no té res de particular; tot es badiu es ple de cadires p'es feels. L'altar major ocupa un trast, i no té més retaule que unes columnes i una gornisa ondulada que enquadren es Tabernacle. Dins s'abside s'alça un templet molt pompós amb una imatge de la Mare de Deu molt devota. Es retaules de ses capelles no ofereixen res de particular.

Aquesta Seu si estigués acabada, sería una de ses més grans de França. Lo fet es de molt bona traça. ¡Quina llástima que no s'haja d'acabar!

Surt de la Seu, i volia entrar an es «Museu» que hi ha dins s'antic palau d'ets Arquebisbes, que es tot un castell. He vist un portalet que demunt deia: «Le Concierge du Musée». Bé he tocat en aquella porta, però negú es sortit, m'he hagut de romandre sensa veure es «Museu», que[,] segons posa es Bädeker, es ben interessant. I ¡anau-li a corre derrera an aqueix «Concierge» amb un pa calent!

I ¿que he fet a-les-hores? Prenc per devant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«L'Hôtel de Ville»

(la casa de la Vila), através un canal que hi ha, aont rentaven roba un xinxer de dones, i vos assegur que no hi mancaven crits ni alguer, i de d'allá per carrers i carrerons uns nets i ets altres no tant i qualcún ben brut (no es a Espanya ni a Mallorca només que hi ha carrers bruts), fins que arrib allá ont volia, a s'antiga esglesia de Sant Pau Sergi, primer bisbe d'aquí segons la tradició i deixeble de Sant Pau Apóstol.

Aquesta esglesia, començada l'any 1224, d'estil ogival primitiu, es de tres naus de cinc trasts, amb creuer sense cúpula i nau absidal amb cinc capelles. Ses capelles de ses naus laterals son mal-iguals de fondaria, pero generalment policromades, com ses de sa nau absidal. El chor está an es cap de sa creu, just devant l'altar major, que no té més retaule que unes columnes i un entaulament, per enquadrar es Tabernacle i una espècie d'urna que hi ha part-demunt.

Es finestrals de sa nau major i des creuer tenen vidrieres grises, antigues; es de ses capelles, vidrieres de colors, modernes, no gaire cosa. Ses columnes de ses naus son molt gruixades; i, per assegurar encara sa solidesa de s'edifici, e-hi varen haver d'atravessar tres ares d'ansa de paner a mitjana altura de sa nau major.

Es defores d'aqueixa esglesia fan cara de molt veis, i sembla més un castell que no una esglesia.

Surt de Sant Pau, i m'esquitx a l'esglesieta de Sant Sebastiá, ogival, de sa primeria del sigle XVI; no es gaire cosa artísticament, però ofereix un gran interés perque, segons la tradició[,] aquí meteix s'alçava sa

casa aont va néixer Sant Sebastià

mártir, Patró de la Ciutat de Mallorca.

Mir an el Bädeker si hi havia gaire més coses de veure per mi a Narbona; veig que no, i lo que he fet es estat anar-me'n a dinar, i dinat, prenc un tren rápit cap a Tolosa, aont som arribat demunt les tres i mitja.

M'entrec a una fonda que an el Bädeker he vist que me convenia, m'han donada cambra, i ja li he hagut estret a trescar per dins

Tolosa, que es una ciutat

de 149.576 habitants, s'antiga capital de totes ses terres de Llenguadoc, famosa ja abans de conquistar-la es romans, convertida a sa fe cristiana an es sigle III per Sant Sadurní o «Serní», d'Espanya, que en va esser Bisbe, i le hi martirisaren l'any 252. Desfet l'Imperi Romá, es wisigots se'n apoderaren l'any 419 i la fan capital de les seues conquistes. Com se desfé s'Imperi de Carlemany, amb s'envestida des feudalisme, Tolosa formá un Comtat famós en tota s'Edat-Mitja, fins que s'heregía albigesa, que hi feu tant de maig, doná lloc amb ses seues atrocidats i desastres contra sa fe i s'orde social, doná peu a que la França del Nord se tirás demunt es Comtat, i el se fés seu, unint-se definitivament a sa Corona de França l'any 1271.

Aqueis heretges albigesos

eren de s'escuma de sa pesta: negaven s'intercessió des Sants i es valor des sufragis per ses ánimes del Purgatori, i sobre tot eren contraris a matar des Ministres de Deu. I no se contentaven de professar aqueixes coses i predicar-les, sinó que allá on porien envestien es catòlics i los maltractaven, despuiant-los des bens i fins els-e mataven, i envestien ses iglesies i es monastirs i abadíes i hi feien gran naufraig. Estaven estesos per tot es mig-dia de França, per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'Itàlia des nort (ells foren que mataren Sant Pere Màrtir, dominic), també tenien cames per per [*sic*] dins Alemanya i altres bandes; però es seu fortí era Albí, d'ont venia dir-se «albigesos», i llavò Tolosa i tota sa comarca o regió tolosana. Aqui va esser que el gloriós patriarca St. Domingo començá sa seua gloriosíssima Orde de Pares Predicadors. L'homo era canonge «regular» de Osma a-les-hores, e-acompanyava es seu Bisbe, Diego de Acevedo, a Roma, i passant per aquí es maig ferest que hi feien aqueis heretges, volgueren provar de sermonar-los per veure si els-e convertirien; i ja foren partits predica qui predica. Ja hu crec que aviat se va conèixer, i comencen a convertir-se ets heretges pero no tants com St. Domingo volia. Al punt s'apleguen amb St. Domingo altres predicadors zelosos, predicant tots baix de ses ordes d'aquell gran sant fent un fruit mai vist. Allò va esser sa neixensa de s'Orde Dominicana. Per això Tolosa es tan interessant per tots ets amics d'aqueixa Orde meritíssima, per tots es qui senten gens de zel de sa gloria de Deu i de sa conversió de ses ánimes.

Pensant totes aqueixes coses

he començada sa descuberta

dins aqueixa gran ciutat. I ¿aont vos figurau que me som esquitxat tot d'una?

Idò a l'esglesia de St. Serní o Sadurní, l'apòstol de Tolosa, com vos he dit. Aquesta esglesia es un des monuments románics mès notables del mon i es monument caporal de tot es migdia de França. El començaren devers l'any 1075, l'any 1096 consagraren el chor o «cap de sa creu» que l'esglesia forma, seguí s'obra an es sigle XII i an es XIII fins an es portal major, que no arribaren a acabarlo, desgraciadament. An es sigle XIX varen emprendre sa restauració d'aqueix gran monument (any 1855) baix de sa direcció des famós arquitecte Viollet-le-Duc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es una esglesia de cinc naus, amb creuer de tres naus, cúpula, i es cap de sa creu en té tres, i cinc capelles absidals. S'interior té 115 metres de llarg, es creuer en fa 64 i ses cinc naus 32 d'ample i sa nau major 21 d'alt.

Sa volta de sa nau major es de mig canó corregut, sa de ses naus laterals es d'aresta no apuntada. Ses naus foranes, ses més baixes, fan uns finestrals, d'arc redò, amb vidres grisos; ses naus mitgeres (entre sa major i ses foranes) un poc més altes que ses foranes, duen unes tribunes demunt, que miren dins sa nau major amb unes arcades bessones, un trifori majestuós, que corre per tota sa nau major, p'es creuer i es cap-de-sa creu. Ses naus des cos de l'esglesia tenen 12 trasts; es braços des creuer, 5 cada un; es cap de sa creu, 2. No hi ha pus capelles que ses absidals i llavò dues a cada braç de creuer a sa banda de l'altar major. An es caps des creuer e-hi ha dos portals bessons, pero estan tapiats. S'ábside l'ocupa un templet, modern, amb una figura veneranda de la Mare de Deu. A devant e-hi ha l'altar major sense pus retaule que es Tabernacle. Devall tot això s'obri sa cripta, notabilíssima per ses pintures murals i per ses moltes de rellíquies notables que inclou. Devant l'altar major e-hi ha es trast quadrat des creuer, baix de sa cúpula; i llavò s'estén el chor per dins la nau major, ocupant-hi dos trasts; es cadirat es notable, fet an el sigle XVI. Es trast o quadrat pes creuer está escanyat per amor de sa gran gruixa des quatre pilars redons qui aguanten sa cúpula i es campanar que hi ha demunt de vuit cares, de 325 pams d'alt i que fa cinc ordes o sostres d'arcades amb columnetes i arquivoltes, acabant amb una balconada i una punta o pirámide, també vuitavada. Es una campanar preciosissim, tot de toes, peró massa feixuc per haver d'estar demunt quatre pilars, que desgracien es conjunt d'aquesta esglesia. An es braços des creuer e-hi ha finestrals de mig punt amb vidres grisos: ara a ses capelles absidals i a ses quatre que hem dit que hi ha an es creuer, ses vidrieres son de colors, modernes i acceptables aiximeteix: totes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aqueixes capelles son policromades, amb reliquiaris demunt ets altars. A una banda des creuer e-hi ha un Sant Crist bizantí, de tamany natural, molt venerable. Sa copinya de s'ábside major es també policromada repressentant un Salvador colossal, però li falta llum per deixar-se veure.

Es una llástima

més endins que aqueixa esglesia tenga sa nau major tan estreta i es trast central des creuer tan escanyat, per lo qual no ofereix cap punt de vista dont se veja i s'agaf tot es conjunt. S'interior tot es de pedra; s'exterior, de toes amb ses cantonades, rebranques, gornises, frisos i arcades, de pedra. Sa fatxada es molt llisa; no está restaurada. A sa banda de s'epistola e-hi ha un portal en gradació, antic, preciós, amb baixos relleus a sa llinda i an es mig redó de par demunt.

He volguda visitar sa cripta, i es una meravella allò: ses voltes son totes policromades, des sigle XIV i XV, restaurades en part ses pintures. Aqueixa cripta es tota plena de relliquiaris antiquíssims amb relliquies de moltíssims sants, fins i tot d'apóstols. E-hi ha es cap de *Sant Tomàs d'Aquino*, una casulla de Sant Domingo. No hu vulgueu sebre ses rellíquies que hi ha dins aqueixa cripta.

Ja s'era fet tart, es sol era post, sa fosca se'n venia, i lo que he fet jo es estat prendre redós a la fonda per lo que pogués esser. I fins demá dematí, si Deu hu vol i Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

10 de maig de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 26 d'abril
Esglesia de Taur

M'aixec abans d'anar en-lloc, enllestec feines que duia enrera i devers les set m'esquitx a dir missa a l'esglesia parroquial de Taur, que es sa més aprop que guip demunt es pla des Bädeker. E-hi arrib, present es papers, me deixen dir missa, i després trob el Rt. Sr. Rector dins la sacristía, molt agradable, i li demán com están de pronuncia des llatí: si encara el pronuncien a la francesa o a l'italiana, segons desitja el Papa.

Me diu el Sr. Rector que an es Seminari s'ensenya ja se pronuncia italiana i que es preveres joves, com e-hi estan adjovats, ja l'observen; però que es granats, i sobre tot es veis, e-hi troben terroços ferm perque no hi saben girar sa llengo.

Hem parlat una mica des dialecte *tolosá*, de sa variedat de llengo d'oc que ells tenen, i he pogut conèixer que es ben re-de-poc es cas que en fa sa gent que passa per il·lustrada. —Ahir devant s'esglesia de St. Serní ja vaig aturar un capellá jove, i li vaig demanar des renaixement literari de sa llengo d'oc i de si hi predicaven en tal llengo des poble, i me digué que hi ha aiximeteix sa sociedat de Jocs Florals, que se fan cada any p'es maig, però que no se fa gaire més, i que dins Tolosa es ben poc parlada aqueixa llengo, o *patuès* que diuen ells, i que casi només la parla es poble baix; i me digué que en quant a predicar-hi només e-hi prediquen certs rectors de poblacions menudes per ensenyar sa Doctrina a s'al·lotea que encara no saben es francès perque no son d'edat d'haver-lo après a s'escola. ¡Ja hu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

será mala de alçar aqueixa llengo d'oc an es migdia de França! ¡Quina desgracia!

Com he hagudes donades gracies de sa missa, la m'he mirada una mica an aqueixa esglesia de Taur, i així meteix té sa seua importancia. Es de una sola nau de cinc trasts. Es tres primers, com entram, no tenen capelles, ets altres dos en tenen. No fa ábside, sino que una paret plana tanca es cap de l'esglesia. Aqueixa paret fa abaix tres arcades que corresponen a una especie de nau de través amb tres capelles absidals, sa des mig més estreta, totes tres bellament policromades, com e-hi está casi tota l'esglesia. L'altar major s'alça sense retaule, just amb so tabernacle dedalt, i més amunt, a sa paret e-hi ha una pintura mural des martiri de Sant Sadurní. Sa fatxada d'aquesta esglesia es tota de toes, i tan reforçada que sembla un castell amb un portal en gradació, de sis arquivoltes. S'esglesia es ogival, des sigle XIV, i la feren an es punt aont es brau (*taur*) que Sant Sadurní no volgué sacrificar a Júpiter, l'arrossegà. Es una esglesia que infundeix devoció.

Volt llavò uns quants carrers, i pas per devall es *Capitol*, que es la *Casa de la Vila*, o palau de s'Ajuntament. Es un edifici molt gran, a's mig de dues places, renovat modernament segons s'estil grec romá: resulta vertaderament majestuós.

Seguesc voltant carrers fins que

top a la Seu, que es

una cosa sa més rara. Son dues esglesies, una a continuació de s'altra, però que no s'avenen, i es portal major tampoc no s'avé amb sa claraboia: está a un costat. Tot s'edifici es ogival. Es portal major es de sa tercera època d'aqueix estil, sense gaire gracia. Sa claraboia sí que es preciosa, i més e-hu son encara es vidres, antics. Tot d'una que entrau p'es portal major, vos trobau dins s'esglesia véia, d'una nau prou ample i baixa, sense capelles, mès que an es primer trast.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vé llavò s'esglesia més moderna, decantada a un costat, de tres naus i de sis trasts. Sa nau major no peca d'alta, sino de baixa; en camvi son prou altes ses des costats, i ses capelles que s'hi obrin e hu son tant com elles, i totes de forma absidal, de tres caires, com ses de la Seu de Mallorca. E-hi ha nau absidal, que volta per derrera s'abside major, de cinc caires, an-e que corresponen cinc capelles absidals, amb tres finestralets cada una de vidrieres de colors antigues, ben apreciables. Ses capelles de ses naus només tenen ubert es finestral del fondo, amb vidres de colors antics, prou bons. A sa nau major s'obrin finestrals amb vidrieres grises, però ses de s'abside son de colors, antigues, precioses. L'altar major s'alça a l'ábside amb un retaule barroc derrera, i el chor s'estén devant l'altar, ocupant tres trasts; es cadirat es notable. —Es defores de s'esglesia véia deixen prou que desitjar; ara es de sa moderna estan molt ben deixats; les acaben de repassar. Una cosa he notada que no l'havia vista mai: que sa teulada de sa nau major fa una volada per tot lo redó.

Vista la Seu m'espitx an es

Museu de Belles Arts,

instal·lat a un convent de Frares Agustins. Lo que era esglesia i una altra sala ben gran es pintura, casi tota moderna, que no mata ni espanta. Lo notable d'aqueix museu es sa part d'escultura antiga, això es, grecoromana, de coses trobades devall terra, i llavò s'escultura románica i ogival: gárgoles, capitells, imatges de sants, baixos-relleus, bases i columnetes. S'aplec de capitells románics val un mon.

Amb això s'era fet tart, prop de les onze. Me'n vaig a la fonda, din, prenc a la una i vint es tren rápid de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

LOURDES

i de d'allá, i mos agafau.

Sobre tot, a les quatre i tres quarts som estats a Lourdes. No recordava que fos tan enfora de Tolosa, quant e-hi anárem en pelegrinació l'any 1883, fa trenta anys, com qui non diu res. Jo en tenia vint-i-un a-les-hores.

Havía mirat an es Bädeker an-e quina fonda me convendría anar, i n'havía triades dues per més assegurar: *Hôtel de Notre Dame de Lourdes* i *Hôtel de la Chapelle*. Surt de s'estació, e-hi havía un remolí de cotxos i automóvils de fondes, demán es de *Hôtel de Notre Dame de Lourdes*, i s'acosta un *garçon* (fadrí) i me convida a pujar an es seu automòvil, que duia per títol *Hôtel-Royal*, i m'ha dit que era es meteix *Hôtel* que jo demanava, llavò m'ha dit que eren diferents, però des meteix propietari. S'*Hôtel-Royal* era més car; m'han duit an aquest amb excuses de que s'altre era tancat. Ja he vist jo que tot se reduiría a fer-me pagar es més car; però com només se tractava d'un dia, no he cregut del cas moure questions. E-hi ha que anar-los ben alerta an aqueis *hostalers* (*hôsteliers*) que xapen un cabei a l'aire.

Me duen an automòvil an aquell *hostal* més car, aont m'han tractat molt bé, això si; i ja li he hagut estret cap a veure que hi ha

que veure a Lourdes:

es santuari de la Mare de Deu, i sobre tot sa Còva.

¡Que ha mudat i que ha mudat Lourdes des que jo no hi era estat, de trenta anys ença! ¡De quina manera s'es engrandit i embellit!

Es gènit no m'ha comportat d'aturar-me a mirar sa partida de coses noves que trobava a dreta i esquerra. No hi ha hagut altre remei que anar-me'n dret en candela a la Santa Còva. Al punt e-hi som estat, i he destriada dins aquell coval sobirá sa figura

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

blanquíssima de la Mare de Deu, posada just allá ont Na Bernardeta deia que li sortía la Reina de cels i terra.

¡Quina impressió més fonda

i celestial que se'n du un devant aquella còva uberta a tots es vents i a totes ses nacions de la terra, aont acudeixen a demanar favors i a donar gracies de beneficis rebuts unes siscentes mil ánimes un any amb altre, de tots ets endrets i recons del mon. Sa meteixa impressió que me va fer aqueixa santa Còva l'any 1883, sa meteixa m'ha feta avui. Sa vista del Papa i sa vista d'aquesta Còva es sa impressió més forta que jo he sentida mai de lo sobrenatural. Sí, devant el Papa i devant la Mare de Deu de Lourdes un se sent abismat dins lo sobre natural, un se sent just devant ses portes del cel a punt de tocar-les amb sa má, a punt de guaitar-hi. Un la sa veu devant a la Mare de Deu: li fa s'efecte de que aquella figura blanquíssima d'aquell coval sobirá no es cap figura feta de mans d'homo, sinó la meteixa Mare de Deu que es devallada allá per sentir millor ses nostres pregáries i per omplir-mos de gracies i de beneficis. Aquells centenars de ciris encesos que hi ha sempre de dia i de nit de cap d'any, tan si plou com si fa sol o si fa neu i per fort que es vent bramuli; aqueis centenars de ciris encesos, ofrenes des pelegrins que a tota hora hi arriben, son un símbol de sa fe que mou es cors cap a Lourdes de totes ses nacions, llengos i tribus de la terra.

Allá no hi veis

gent distreta ni hi sentiu altre rall més que ses oracions i pregaries que brollen de tots es cors. E-hi ha una estesa de bancs devant sa Còva, pero no hi seuen gaire es pelegrins, cauen en terra agenoiats, besen aquell venerable trispol, i molts se posen braços en creu, i no son pocs es qui fan ses seues oracions amb un plor desfet.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No sé quin temps m'hi he estat oferint es meus pobres homenatjes a la Reina des cels i terra pregant per mi i per tots es meus parents, amics i benefactors.

Per porer veure encara l'esglesia del Rosari, sa cripta i sa Basílica, me som aixecat d'aquell trispol, he feta sa passada per dins la Santa Còva, he begut un tassó de s'aigo milagrosa, i me som despedit d'aquella figura veneranda, fins que l'he destriada gens.

Amb quatre passes som estat devant

l'Esglesia del Rosari.

Encara hi he pogut entrar i recorrer-la, pero ja hi feia massa fosca per poder-me'n fer cárrec bé. Es una esglesia veneranda, imponent, devotíssima. S'escolá ha feta senya de tancar, i tots es qui hi érem, hem hagut de buidar. Mos causa mala impressió an ets espanyols això que fan ets estrangers de tancar ses esglesies tan prest, quant encara fa sol.

Me'n puig per una de ses escales laterals que pugen

a sa cripta

i he trobades ubertes cripta i Basílica. Sa cripta ja no la recordava; l'he poguda recórrer tota, però depressa depressa perque s'acostava s'hora de tancar. Puig després a sa Basílica, e-hi entr, ja era mig-fosca, brillaven misteriosament ses vidrieres de color i se destriaven encara es centenars de banderes, duites aquí de totes ses parts del mon, i banderes, voltes, finestrals, parets, pilastres, altars, confessionaris i fins i tot es trispol semblava resar: *Santa Maria, Mare de Deu, pregau per tots es qui mos posaren aquí, per tots es seus parents i benefactors i per tots es fiis d'Adam que trepitgen terra*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No sé quin temps m'hi sería passat escoltant aqueixa meteixa oració formidable, però sa campaneta de s'escolá m'ha fet avinent que calía sortir perque havien de tancar.

Surt, tanquen i me trob

tres homos des poble

que conversaven devant sa cripta. M'hi acost, els escomet i els-e demán en francès com pronunciaven ells en so seu patués, en sa llengo gascona que ells parlen, es nom d'aqueixa delitosa ciutat: *Lourdes*. Tot d'una no han entesa s'intenció de sa pregunta, i me constaven que deien *Lurd*,[1] com en francès fins que un ha compresa sa meua intenció, i m'ha contestat que pronunciaven en sa seua llengo gascona: *Lurdos*, i ets altres dos han confessat lo meteix.

Ara bé: ¿com es nom d'aqueixa ciutat s'es estès per tot lo mon, no tal com se diu a dita ciutat i dins tota la comarca, sinó traduït en francès? Es que es pobles des mig-dia de França desprecien sa llengo nadiua, i están enamorats des francès, i per això no han posat cap obstacle a que s'escampás per tot lo mon, amb so nom de la Mare de Deu, es nom d'aqueixa ciutat traduït en francès, com permeteren també que ses paraules de la Mare de Deu a Na Bernardeta: *Jo som l'Immaculada Concepció*, paraules que la Mare de Deu digué en gascó an aquella al·lotona, que aleshores no sabia lletra ni es francès; permeté aquella bona gent des mig-dia de França que els-e traduïssen en francès als [*sic* per *les*] paraules per posar-les com a corona de sa figura de la Mare de Deu*: Je suis l'Immaculée Conception*.

Si cap filisteu lletgeix això, se posará fet un Nero i taiará claus veent que jo dic que la Mare de Deu no parlá a na Bernardeta en sa

[1] Nota de l'original: Ja's sab que en francès sa darrera síl·laba, si no du aczent, no se pronuncia, i ademés *ou* fa *u* perque sa u la fan servir els francesos per expressar un altre sò, una altra *u* que s'acosta a *i* que tenen ells i tots es dialectes llenguadocians i provençals.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengo oficial de França. Poc s'hi atura Deu ni la Mare de Deu amb això de ses llengos oficials. Sí, en haver de parlar a una ánima, li parlen sa llengo que aquella ánima entén.

Això de que en tot lo oficial i solemne, just s'ha de parlar en sa llengo oficial, es propi de biduins i de caps-closos i de afectats de faió.

Amb això ja començava a fer fosca, i lo que he fet jo es estat anar-me'n a s'hostal, he sopat i llavò a veure sa mula blanca, *alies* a jeure.

Dia 27 d'abril

M'aixec de bona hora, me pos en feina i a les cinc i tres quarts cap a dir missa a sa

cripta de sa Basílica.

Present es papers, les m'admeten i dic missa a l'altar de Sant Josep, que cau just part-demunt la santa Cova de ses Aparicions. Una familia espanyola que hi ha a la fonda, m'havía comanat si diría missa a sa seua intenció, i que, si pogués esser, la digués a sa altar que hi ha a sa Cova. A mi ja m'assemblava que no sería fácil dir-la-hi. I efectivament, ha resultat que només n'hi poren dir es bisbes i directors de pelegrinació. Se comprèn.

Com jo hi som anat, tant dins la Basílica com dins sa cripta, amb tot i esser tant dematí, ja hi havía moltíssima gent. —He acabat de donar gracies de sa missa a la santa Cova, an es peus de la veneranda figura de la Mare de Deu. Llavò no hi havia gaire gent, pero tots es qui hi havia e-hi estaven amb una devoció fora mida: anaven i veníen, i casi tots presentaven ciris per encendre devant la Mare de Deu. N'hi havia d'encesos més de cent, i s'homo que hi ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que se'n cuida, m'ha dit que succeeix lo meteix de cap a cap d'any. Es una cosa vertaderament meravellosa.

Com me'n som anat ja hi havia molta més gent que tot d'una que hi era, en venien estols de quatre o cinc continuament.

Aleshores me'n vaig a la fonda a posar miques, i llavò surt a donar una volta per la ciutat, com si no hi fos estat mai, per veure tot lo notable que hi ha.

Lourdes conta avui

8.364 habitants, i creix contínuament. Abans de sortir-hi la Mare de Deu a Na Bernardeta era un pobletxo de mala mort perdut dins aqueixes muntanyes, tan a prop des Pirineus de s'Alt Aragó, a s'endret de Panticosa. Anant de Tolosa a Lourdes les colombren contínuament an es Pirineus catalans i aragonesos, clapetjats de congestes de neu perpetua. Lourdes está situat admirablement. Si va tenir bon ui la Mare de Deu sortint an es coval de Massabielle a Na Bernardeta, fou perque es santuari que li farien tengués una garlanda tan esplèndida com es panorama d'aqueixes valls i turons i es pelegrins e-hi xalassen de veure tantes de belleses aplegades, rendint homenatge d'amor i adoració a ella, la Reina de cels i terra, *tota garrida*, *tota perfecta*, *sense mácula*.

Efectivament, Lourdes ocupa una situació ideal: dins una vall delitosíssima, a sa vorera d'un riu que devalla des Pirineus fent torceres i torceres, asseguda a sa falda d'un turó coronat d'un castell, voltada de turons i muntanyes verdes, deixant veure p'es seus freus i osques de ses seues crestes, cucuies blavenques coronades de neu a s'entrelluu…

¡Vaja s'hi está ben triat es punt per haver-hi un santuari de la Mare de Deu! El va triar Ella meteixa, i ja está dit tot.

Just fent una

passada per dins Lourdes

se veu que es una ciutat nova; casi tots ets edificis son nous. Abans de ses Aparicions se veu que només e-hi havía quatre cases amb una mica d'esglesia per parròquia, dedicada a Sant Pere. Surt la Mare de Deu a Na Bernardeta l'any 1858, comencen a acudir pelegrins a la Santa Cova de Massabielle, se multipliquen ses curacions milagroses, s'obrin fondes i més fondes per hostetjar es pelegrins i botigues i més botigues per vendre rosaris, medalles i figuretes de la Mare de Deu, s'alça sa Basílica i després la esglesia del Rosari i convents i hospicis p'es malalts que hi duen, i no hu volgueu sebre lo que creix aquella mica de vila, perduda primer dins aqueixes valls, a's mig d'aqueixes muntanyes. Avui es una ciutat d'esglesies, fondes i botigues. Avui, ademés de sa Congregació de Relligioses que cuiden es Santuari amb totes ses seues dependències, e-hi ha Carmelites, Monges de Santa Clara, hospicis, hospitals, casa d'orfes i l'esglesia del Sagrat Cor de Jesús, que es avui la Parròquia. La començá el Reverent Peyramale, es Rector que hi havía a Lourdes com la Mare de Deu sortí a Na Bernardeta, que era un sant homo i que está enterrat dins sa cripta d'aqueixa esglesia, d'estil románic agradosíssima.

De manera que aqueixa ciutat e-hu deu tot a la Mare de Deu, es un prodigi de sa devoció a la Mare de Deu, una prova de que aqueixa devoció divina es una font de bellesa, de prosperidat i de benestar…

Devallant de s'estació des carril ja veis guaitar es campanar de sa Basílica dins es llebeig; preniu a má esquerra per un carrer ample que devalla amb molt de rost, i al punt sou an es riu. Allá ja veis a s'enfront casi tot es Santuari, això es, sa gran plaça que hi ha devant i ses tres esglesies una demunt s'altra. ¡Quin cop de vista més majestuós i més garrit! ¡Quina gaubansa que se sent un dins tots es plecs i replecs de l'ánima!

Acostem-mos-hi més, entrem-hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dins aqueixa plaça

que deu tirá més de mig kilometre de llarg fins an es començament des dos caminals circulars en cap-muntada que s'estenen en forma de braços devant l'esglesia del Rosari. Passem devant es gran portell de sa plaça que's tanca amb sis gran barreres. Dalt sa rebranca de má esquerra hi ha un angel que mostra un llibre que du escrit: —*Ave, Maria*! Es sa escomesa que pertoca fer a la Reina de cels i terra en entrar dins es badiu des seu Santuari. Dalt sa rebranca de man dreta hi ha un altre angel amb s'esclavina de pelegrí; representa l'ángel de la Guarda des pelegrins.

Ara ja mos porem fer cárrec de los gran que es aqueixa plaça, casi quadrada, amb fileres d'abres de dalt a baix, deixant a's mig un gran badiu llarguer, llibert, per ont se veu an es cap d'allá tot es Santuari, això es, ses tres esglesies una demunt s'altra.

Aquesta pelleringada de plaça fa tot d'una rol·lo d'erbei amb brendolat per tot lo redó i un pilar a's mig i dalt aqueix pilar Sant Miquel Arcangel aspidant el dimoni amb una llança. ¡Bona idea! Es lo que haurien de fer tots es cristians: aspidar el dimoni amb sa llança de sa fe i de ses bones obres.

Més enllá fa un altre rol·lo d'erbei molt més gran amb un brendolat voltant voltant, i a's mig s'alça un pedestal quadrat amb una gran creu i un Sant Crist de tamany natural i una figura des meteix tamany a cada cornaló, això es, la Mare de Deu, Sant Joan Evangelista i dues altres figures que están a l'aguait.

Seguiguem endevant, i vé llavò un gran ovalat d'erbei, clos també amb un brendolat, amb un pedestal a cada cap: dalt un e-hi ha el Cor de Jesús que apareix a Santa Margalida Alacoque, i a s'altre cap la Mare de Deu de Lourdes, coronada amb uns brancatges de metall, tot brufat de peres elèctriques com e-hi está també sa corona, per encendre-hu ses nits de festa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ja mos trobam dins sa plaça pròpiament dita de s'esglesia del Rosari. De demunt aquesta esglesia i de devant sa cripta i sa Basílica devallen

dues escalonades

que desemboquen just devant es portal d'aquella esglesia, p'es qui volen fer via i tenen bones cames, i llavò devallen dos caminals ben amples i dolços, amb grans brendolats de pedra a cada banda, primer en forma de mitja-lluna, i llavò s'obrin es dos braços fent un angul per defora, i segueix cada caminal en forma de fauç per avall per avall fins a morir en-terra. An es brendolat d'aqueis caminals e-hi ha unes figures de marbre blanc que representen ses de man dreta començant per amunt: Sant Joan Evangelista, Sant Jacint, Santa Anna i Sant Martí, i ses de má esquerra Sant Joan Baptista, Sant Bernat, Sant Joaquim i Sant Remigi.

Ja mos trobam devant l'esglesia del Rosari. Demunt un pedestal s'alça sa figura de Sant Pere i demunt una altra de Sant Pau.

Sa fatxada ja acusa

sa distribució de dedins fa cinc compartiments verticals: es des mig amplíssim amb tres portals: es des mig ben ample ben ample, es des costats ben estrets ben estrets. Ets altres compartiments son estretons amb finestralet de mig-punt amb esplèndida arquivolta a defora. Es portal central té una columna a's mig que acaba amb un ángel que mostra unes lletres que ginyen es feels a resar el Rosari. Part demunt sa llinda e-hi ha un alt relleu que representa la Mare de Deu amb el Minyonet Jesús que dona el Rosari a St. Domingo agenoiat an es seus peus. Totes aqueixes figures son més que de tamany natural. Ses portes d'aqueixa llinda ofereixen sa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

particularidat d'esser unes vidrieres de colors amb s'armadura de ferro ben reforçada i de maia ben estreta.

Entrem-hi dins

aqueixa veneranda esglesia. Li dona un aspecte antic i misteriós es ser tan ample i tan baixa. Sa planta descriu una creu grega (de braços iguals) amb naus laterals molt estretes i amb cinc absidioles (capelles de mig-redó) a cada braç i an es cap de sa creu, aixó es, quinze absidioles, totes revestides de mosaic representant ses de má esquerra es cinc «misteris de goig», ses de s'enfront es «cinc de dolor» i ses de man dreta es «cinc de gloria».

S'ast de sa creu grega no fa ábside perque s'hi obrin es tres portals d'entrada i a cada banda fa una capella i una tribuna alta demunt tres arcades redones a cada capella.

Tots es baixos d'aquesta esglesia ja están decorats; falta decorar ses voltes i sa cúpula, sensa tambor, aplanada i amb dos ordes de claraboietes i una a's mig més grossa. Sa decoració des baixos de sa nau major i de devall aquelles tribunes com entram, es genuïnament bizantina: tot está forrat de lloses o fioles de marbre viradenc amb venes de diferents colors. Cada llosa d'aquelles es una ofrena o presentaia d'un devot de la Mare de Deu de Lourdes que li dona gracies p'es beneficis que n'ha rebuts i hi ha es nom de tal persona amb lletres daurades. Aquestes lloses o fioles no cregueu que sien grosses: tendrán un poc més d'un pam d'ample per un pam i tres quartets de llargari.

Es quatre pilars de sa cúpula i es de ses tribunes quant entram, tenen amunt un fris de marbre blanc i llavó es capitell també es d'aqueix pedreny, com e-hu son igualment ses arcadetes de ses tribunes de devora es portal major. L'altar major está an es cap de sa creu: es de marbres de diferents colors amb columnetes i brancatges de metall daurat. Demunt no més e-hi ha sa grasa p'es canelobres i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a's mig un Sant Crist i derrera sa figura de la Mare de Deu, preciosíssim. L'altar s'alça demunt es tres graons que pertoquen, i entorn d'ell e-hi ha es cadirat del chor i la Seu o cadira del Bisbe an es costat de s'evangeli, de marbres de diferents colors amb daurats i mosaic. De lo meteix son ses dues trones que hi ha, baixetes i quadrades a sa sortida del chor, i també es de marbres clapetjats de diferents colors es brandolat que tanca aquell sagrat badiu.

Pero lo més notable

d'aquesta esglesia son es mosaics de ses quinze absidioles amb sos quinze Misteris del Rosari i tot lo que els acompanya. Cada Misteri, de dibuix correctíssim, d'un colorit avengut de tot, d'una celestial animació ses cares i posats de ses figures, va tancat dins unes cenefes de gregues, entrunyellats, brancatges i floratges sa cosa més preciosa; i es mosaics no sols s'estenen a ses absidioles, sinó per ses parets i voltes de sa nau lateral que hem dit que enrevolta sa nau major, que fa sa creu grega. Aqueixa nau va de primera perque es feels puguen veure d'aprop es quinze Misteris voltant, sense trastornar es qui seuen an es bancs de sa nau major ni desbaratar ses funcions que's facen dins l'esglesia.

Quant ses voltes de sa nau major, des creuer i sa cúpula estiguen decorades, que es segur que hu serán de mosaic, aqueixa esglesia será una de ses interessants i de veure de tot lo mon. Si ara ja hu es tant, ¿que ha de fer llavò?

E-hi ha que confessar que sa decoració de mosaic es sa reina de ses decoracions. Allá ont es ella, ses altres decoracions e-hi ploren.

Ens falta a veure sa cripta i sa basílica; pugem-hi per aquelles escales un poc agres que desemboquen a cada costat de sa fatxada de s'esglesia del Rosari o bé anem a prendre qualsevol des dos caminals que tanquen sa plaça del Rosari i mos duen devant es portal de sa Cripta. Entrem-hi, que es ben de veure. Tot d'una mos trobam

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amb un corredor

d'una quinzena de pams d'ample i una vintena d'alt. Totes ses parets de dalt a baix son forrades de fioles marbre viradenc amb venes d'altres colors, cada una amb unes lletres dorades que diuen qui oferí i per quin motiu aquella fiola a la Mare de Deu. A la fi s'acaba es corredor, i vos trobau dins una esglesia ben ampla, però curta, amb tres fileres de columnes, de volta no gaire mès alta que es corredor que hem passat, i a s'enfront cinc capelles absidals, totes endiumenjades de mosaic amb un finestralet i vidres de colors. Totes ses parets d'aquesta esglesia i llavò altres dos corredors que s'obrin a cada banda d'aquell per ont som entrats i que tiren dins a sa fatxada i que hi ha una filera de confessionaris dins cada una; idò ses parets de tot això estan també forrades d'aquelles fioles votives de marbre viradenc amb venes de diferents colors i amb ses lletres daurades des feels que feren aquella ofrena a la Mare de Deu p'es beneficis rebuts de sa seua má divina. Ara figurau-vos quants de mils i mils n'hi haurá de fioles d'aqueixes!

Ara que ja hem vista sa cripta, pugem a sa basílica. Entrem dins s'atri o cancell que es devall es campanar, que está devant de tot, com sabeu per ses estampes que n'he vistes (¿qui no n'ha vista qualcuna? Se necessita esser agafat amb caus [*sic*] per no haver-ne vista cap!).

Aquesta basílica

está admirablement situada

dalt un resingle que fa sa muntanya, uns cent pams dalt es llivell del riu. Es ogival de s'estil des sigle XIII, de una nau de sis trasts amb capelles, que's comuniquen un amb altra abaix per un portalet que hi ha a cada rafa i amunt per unes arcades bessones molt ben enteses,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de manera que sembla una esglesia de tres naus. Ses capelles tenen totes es seu finestral amb vidres de colors prou acceptables, i part-demunt ses capelles corre un orde d'arcadetes figurades o trifori, i més amunt s'obrin es finestrals de sa nau d'unes vidrieres pintades de ses bones que he vistes, i ja n'he vistes moltetes, Deu no m'ho tenga en retret ni vana-gloria. Ses parets, pilars i rebranques d'aqueixa basílica estan atepides de banderes, corets d'or o daurats, plaques amb inscripcions i altres presentaies. Fins i tot a sa volta e-hi ha banderes penjades.

Així es que aqueixa Basílica amb totes aqueixes coses presenta un cop de vista magnífic, imponent, enlluernador: es un esclat, un torrental d'amor, entusiasme i agraïment an aquella serenísima Reina i Emperatriu de cels i terra, Mare de Deu i Mare nostra, vida, dolçura i esperança nostra.

Sí, s'esglesia del Rosari, sa cripta i sa Basílica son tres estrofes de s'himne que alcen an aqueixa celestial Senyora tots es pobles i nacions del mon.

De s'esplanada que hi ha a un costat de sa basílica parteix muntanya amunt un caminal fent esses i esses amb ses Estacions des *Via Crucis*, fins que a un esparó que fa sa muntanya, e-hi ha es Calvari, desde ont se contempla a vista d'aucell tota sa comallarada de Lourdes amb tots es seus contorns. Magnífic panorama.

Però anem a agenoiar-mos devant

la Santa Còva

allá ont sortí la Mare de Deu a Na Bernardeta, devant aquella figura blanquíssima de la Mare de Deu tal com sortía an aquella minyoneta angelical.

La varen avenir ferm es qui dirigiren ses obres d'aqueix Santuari de no voler fer devant sa Còva sa capella o esglesia que la Mare de Deu demaná a Na Bernardeta que li fessen. S'esglesia amorrada an

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquells penyals, hauria robat an aqueis s'encantadora i imponent majestat qu'ara tenen dins sa seua seuvatge i rònega grandesa. S'esglesia pertocava estar allá ont la feren: part demunt aquell penyalar; es penyalar havia de romandre intacte, amb sos seus crivells, regruixos, grenys, bonys, endinzades i covals, endomassats d'eures ença i enllá. Tot això s'havia de deixar en so seu estat natural i a s'aire lliure, fer una esplanada entre sa cova i es riu per sa gent, posar sa figura de la Mare de Deu allá on sortía Ella, dins aquell coval sobirá que s'obri dins sa penya, i tot lo mès erigir un altar a's mig de sa Cova, i unes barreres de ferro per tancar tan sagrat recinte. I així se va fer, gracies a Deu. Eren ánimes vertaderament artístiques es qui hu dirigiren. Es s'encant principal des Santuari de Lourdes sa manera com está es seu punt culminant, allá on feia la Mare de Deu ses seues aparicions a Na Bernardeta, que es sa causa de totes ses causes d'aqueix Santuari i de tota s'anomenada de Lourdes i de totes ses pelegrinacions que hi venen, uns siscents mil pelegrins cada any, segons hem dit.

Aqueixa cova era seca abans d'aquelles Aparicions; la Mare de Deu feu gratar Na Bernardeta en-terra i hi brollá tot d'una una font, que hi brolla encara sensa faltar, i això es s'aigo de Lourdes que diuen, que banyant-s'hi o bevent-ne tantíssims de malalts, e-hi ha trobada sa salut. Son sens fi, com sabeu, es miracles que ha fets Deu nostro Senyor per intercessió de sa seua Santíssima Mare i per via d'aqueixa aigo meravellosa.

Amb això s'es fet mig-dia, m'espitx a la fonda, din amb quatre grapades, me duen

a s'estació

amb automòvil, m'afic a un tren que passava, i icap a Tolosa manca gent! I de Tolosa icap a Montauban! i de Montauban icap a Moissac! per veure-hi sa famosa portada románica de s'antiga abadia

d'aqueix nom. Arribam a Moissac devers les set des vespre. I ¿sabeu que he fet jo? Sopar i anar-me'n a posar ets ossos de pla, que bé hu necessitava.

ANTONI M. Alcover, pre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

17 de maig de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 28 d'abril
Claustre i portada de Sant Pere de Moissac

S'hostaler i s'hostalera de s'hostal aont pos, que son una bona gent, que m'han tractat com un papa, quant anit passada les vaig dir que me n'aniría amb un tren que'm digueren que passava a les vuit, me varen dir que no podria veure res, i me digueren que m'hauríen de cridar a les set. —A les set, les vaig dir, ja fas contes haver dita missa i vista tota l'esglesia i es claustre de sant Pere; i, com sentiren que a les quatre ja contava estar aixicat, se n'escarrufaren i feren mil exclamacions.

Me vaig enterar anit passada que obrin l'esglesia de Sant Pere a les cinc i mitja; i a les cinc i mitja en punt jo hi arribava. S'escolá deu esser com molts des qui menen es trens d'Espanya, que casi sempre duen retrás; per això he trobada l'esglesia tancada. I ¿que he fet jo? Mir un poc per allá, veig dalt un portal que deia *Cloître* (*claustre*), però tancada sa porta. Mir una mica més, i afin demunt un altre portal que deia: *Concierge du Cloître*. —Ja anirá bé, si aqueix *concierge* ja está aixicat! Toc a ses portes, respòn una dona, i surt fent un cap ben viu, d'una xixantena d'anys. Li dic si'm pot mostrar es claustre; i me diu que sí, i a l'acte el m'ha ubert. Es un claustre vertaderament monumental es claustre de sa cèlebre abadia de Moissac, benedictina, fundada a mitjan sigle VII, com qui no diu res.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

feien feina des camps, conraven sa terra, i consumien poc per sa vida penitent que duien i produïen molt amb tanta feina com feien, no es d'estranyar que arribassen a esser rics. Ets escriptors sectaris, criminals casi tots en matèria d'història, atribueixen sa riquesa des monjos a usurpacions i embuis que feien an es beneits. Això es una solemníssima mentida. Sa riquesa des monjos venia de lo que hem dit: que feien feina, conraven sa terra, la conraven bé, li feien produir molt i ells consumien poc; i es una regla que no falla: allá ont e-hi ha molta més entrada que no sortida, per força s'hi ha d'acaramullar riquesa.

Per això, com era s'abadia de Moissac riquíssima, pogueren fer aqueix claustre i aqueixa esglesia de la qual ja només queden en part ses parets des costats fins a una corantena de pams i llavò sa gran portada de que parlam més avall. Es claustre está a sa banda de sa tramuntana de l'esglesia; es ben gran, just d'un orde d'arcades, románic, acabat la derreria des sigle XIV.

Ses columnetes que aguanten aqueixes arcades son bessones una part-altra, i an es cornalons des gran quadrat, en lloc de columnes, e-hi ha un pilar quadrat amb ses quatre cares esculturades, i lo meteix son es pilars que hi ha a mitján lloc de cada corredor, an es portell que fa es basament de sa columnada, per anar per mig des pati o badiu des mig. Lo més notable, lo meravellós d'aqueix claustre son es capitells de ses columnes, casi tots *historiats*, això es, representant escenes de l'Evangeli, de vides de sants, i fins i tot sátires. Qualcun d'aqueis capitells es de fuiatge, trenats i entrunyellats, una cosa de no dir de fina i enginyosa.

Estudiant aqueis capitells s'hi pot passar ben bé una setmana. Jo hi he hagut de fer més via. Un poc passat les sis som entrat dins l'esglesia, que s'escolá ja havia uberta feia una estoneta, he dita missa, he conversat una mica amb el Sr. Rector i un Vicari, tots dos molt amables i ben plaients, i m'he mirada de prim compte aquella

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esglesia i sobre tot sa portalada, que s'acabá an es sigle XII i l'esglesia la consagraren ja l'any 1063. An aquesta esglesia n'hi va prendre com a tantes d'altres romániques, que es feren malbé per una cosa o altra, i les refongueren, i ara casi no'n queda res de com les feren tot d'una. Avui es una esglesia ogival, d'una nau de set trasts; es quatre primers tenen capelles poc fondes; es sa part veia, de sa basílica primitiva; ara ets altres tres trasts tenen capelles més fondes i tots es retaules i demés ornamentació es modern.

Aquesta esglesia,

com casi totes ses antigues, especialment ses des monjos, tè un vestíbul o atri, quadrat, devall es campanar, que també hu es i gruixadíssim.

Sa gran portada no está a sa fatxada, sinó a un costat, mirant a migjorn, i fa un cos sortit, coronat de marlets a punt de castell. Començant per defora, fa dues arquivoltes, descrivint una arcada tan ampla com alta. Aquesta arcada té devers deu pams de fondo, i a ses rebranques campetjen dos ordes de baixos relleus, representant l'Anunciació de Maria i sa Visitació a Santa Isabel, escenes de sa minyonesa del Bon Jesús, Llàtzer i es Ric-golafra, i s'Avaricia i sa Luxuria, representada una mica massa an el viu. Vé llavò es portal propiament dit de tres arquivoltes d'entrunyellats, i fuiatges i columnetes a ses rebranques. Ses rebranques que formen es llum des portal fan com a dents de serra d'endinzada circular, i es pilar divisori des llum presenta tres colles de lleons, una demunt s'altra, lleons asseguts un cuantra s'altre, en forma de *x*. Part demunt sa llinda, tota esculturada de rol·los amb estrelles, sa desplega es Judici final, amb dues zones de condemnats i de salvats, campetjant demunt tot el Bon Jesús assegut an es trono, rodat des quatre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Evangelistes i d'estols d'ángels sonant ses trompetes cridant a Judici los vius i los morts.

Molt notable resulta aquesta portalada; pero no es gens duptós que sa de

Santa Maria de Ripoll

e-hu es molt més, i amb tot i això es més famosa sa de Moissac que sa de Ripoll. — No hi ha remei; es francesos saben donar més importáncia an es seus monuments que no noltros espanyols an es nostros. ¡O es patriotisme d'ets espanyols! Sovint sovint un no'l veu lluir p'enlloc! ¡Deu mos do paciència! Amèn!

Amb això ja eren les set i quart; comparesc a s'hostal, berén, deman an es *garçon* o macip, el pac; i sense veura hostaler ni hostalera, que supós que estaven tapats de sardonaies dins es llit, li he copat cap a s'estació.

Tot esperant que passás es tren que m'havía de dur

a Montauban,

veig un capellá, m'hi acost, i li moc conversa sobre si a Montauban encara hi ha calvinistes o hugonots. Ja's sap que ets heretges albigesos des sigle XII i primería des XIII deixaren moltes de rels per aqueixes regions de llengo d'oc, i com esclatá es protestantisme a Alemanya i Suïssa, e-hi rebrotiná aque[lla] heregía en forma calvinista. I aquelles rels no estaven aficades dins cors plebeus, entre la gent de baixa má, sinó entre la noblesa. Per això sa dinastia Navarra, ets Albrets, foren calvinistes; per això calvinista va néixer N'Enric IV de Borbó, rei de Navarra francesa, que després se convertí i va esser rei de França. Idò bé, en tots aquells rebumboris d'ets hugonots o calvinistes francesos, Montauban va esser un des forts d'aqueis heretges, se feren independents del Rei de França; i si,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

així com estaven dins es cor de França, haguessen estats avinent de cap país protestant, se serien desfrancesats més que depressa. El rei Lluís XIII prová unes quantes vegades de prendre-los Montauban, i no hu conseguí fins que les hagué presa *La Rochelle* amb la qual aquells se donaven ses mans.

Aquell capellá

es estat tan amable que m'ha donada tota sa claricia que jo desitjava. M'ha dit que n'hi ha molts encara de calvinistes a Montauban, casi un terç de sa població, que compta 28.688 habitants, i que també n'hi ha alguns cocons ençá i enllá p'es pobles d'aqueix departament, i que se distingeixen per sebre fer es cap viu i que allá ont no hi ha xorrèstic, allá ont no hi fa bon viure, no'ls hi cerqueu. Lo que ha dit que en tenen ben poqueta de relligió, que son casi tots racionalistes, no creuen en res, de lo qual se queixa amargament es seu caporal, que voldría que fossen més observants de lo que la Sagrada Escriptura ensenya, entesa a sa manera calvinista, que es una manera ben baldufenca d'entendre sa Paraula de Deu.

Conversant d'això amb aquell capellá, hem sentit siular es tren que jo havía de prendre, que a's temps de dir un *Pare-Nostro* ja l'hem tengut devant. Me despedesc d'aquell capellá, puig an aquell tren, i cap a Montauban falta gent. E-hi som arribats demunt les nou.

Jo no duia idea d'aturar-me a Montauban, sinó anar-me'n cap a Limoges, però no hi ha hagut cap tren per esquitxar-m'hi fins a les dues i busques. Per això he hagut d'estar totes aqueixes hores a Montauban. I ¿que he fet jo? Prendre es Bädeker, i cap a Montauban! que está a s'altra banda des riu Tarn, que aquí es molt ample, devers com l'Ebre a Tortosa, devers com el Rin a Magúncia o a Worms.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pas un pont ben llarg

i ben alt, i ja som dins Montauban, que no presenta mal aspecte de carrers ni edifici ni gent. Lo primer que he vist es estada una esglesia de Sant Jaume, ogival, d'una nau de cinc trasts, i ábside de cinc cares, amb finestrals i vidrieres de colors, historiades, modernes, prou acceptables. Dalt es portal major, modern, románic, s'alça es campanar, de vuit caires d'estil *tolosá*, aixó es, que fa daus amb ordes de finestrals, un de mig punt i s'altre angular, lo qual fa molt pintoresc, i acaba amb una pirámide. Sa teulada de sa nau fa una volada per tot lo redó.

Volt uns quants carrers i me trob devant la Seu

des sigle XVIII, grega-romana, i que té sa seua majestat de part defora, però més de part de dins. Sa fatxada, amb dos campanars sense punta, es un poc feixuga i un poc fada. S'interior es més acceptable: fa tres naus de cinc trasts, amb capelles, tan altes com ses naus laterals. Llavò vé es creuer, d'una sola nau, amb cúpula sense tambor, i es cap de sa creu fa quatre trasts de tres naus que acaben amb una altra nau transversal, recta amb tres capelles. L'altar major, just amb so tabernacle demunt está devall un baldaquí de quatre columnes amb cúpula de mitja taronja. Devant e-hi ha un dau llibert, i llavò vé el chor que ocupa dos trasts; es cadirat es llis. A sa nau major i a ses capelles e-hi ha grans finestrals amb vidrieres de colors modernes. —Si estigués més decorada aquesta Seu, sería d'un gran efecte. Bones son ses esglesies d'estil greg-romá si les endiumengen així com pertoca. Ja fa anys que me'n som convençut de que es una gran equivocació es creure que s'estil greg-romá no serveix per esglesies. S'estil es lo de manco; ès es suc de cervell de s'arquitecte qui hu fa tot. Un arquitecte de bon de veres sab fer meravelles en tots ets estils.

Mentres jo mirava la Seu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

he reparat que

dos capellans i tres o quatre seglars feinetjaven a s'embocada des cap de sa creu. Atracat a un des pilars des creuers e-hi tenien una espècie de banqueta en forma de pedestal de devers setze pams d'altaria, s'hi es enfilat un al·lotell, i s'hi es posat dret demunt ben estirat i amb ses mans plegades, i ets altres se son fets enfora per mirar-lo-se. Llavò he vist que era que miraven quin efecte faria allá demunt una figura de la Puríssima que després e-hi han pujada.

Amb això s'es acostat un d'aquells homos i m'ha dit: —El Sr. Arxipreste me diu que li mostr una tela des nostro gran pintor Ingrés que tenim dins la sacristia i que repesenta el rei Lluís XIII consagrant la França a la Mare de Deu. Jo he acceptat de bon gust ferm. Entram dins la sacristía, i efectivament aquella tela es una pintura molt notable; se veu que aqueix Ingrés en sabía de pintar i que no era gaire bo de fer donar-li es brou.

he demanat a s'escolá

si a Montauban teníen *patués*, i m'ha dit que sí, i s'es posat a parlar-hi. Es una variedat de llengodociá, amb molt de punts de contacte amb so catalá, tant que un catalá o mallorquí sensa lletres entendrá casi tot lo que li diguen en tal llengo. Li he dit an aquell escolá que era una llástima que es pobles des mig-día de França no estimassen més aqueixes llengos seues que no son més que variedats d'una meteixa llengo, sa llengo d'oc, tant gloriosa en tota s'Edat mitja. Ell m'ha dit que ell l'estimava així meteix i que la parlava casi sempre com casi tothom.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

He volgut presentar-me an el Rvnt. Sr. Arxipreste

per donar-li gracies d'haver-me fet veure aquella obra tan notable de N'Ingrés. El Sr. Arxipreste es una capellá veiet, pero amb un cap ben viu i lo més agradable, amb sa riaia sempre a sa boca. Resulta que es Vicari General Honorari de Perpinyà i gran amic de Monsenyor Carsalade i d'ets altres caporals des clero rossellonès que jo conec i me distingeixen amb sa seua amistat. S'es oferit a mi en tot i per tot, i jo lo meteix a ell; i li he estret cap a s'Estació per dinar i llavò porer fer una mica de feina abans de pujar an es tren que m'ha de dur a Limoges.

He dinat an es *restaurant* de s'Estació meteixa, aont m'han tractat molt bé, gracies a Deu. Això sí, e-hi havia una gran gentada, però a mí no me feia gens de nosa. He reparat que devant es taurell des despatx e-hi havia una taula que sols e-hi seia un senyor escriu qui escriu. —Ja m'anirá bé! he dit jo. Aquí poré fer sa meua, en haver acabat de dinar. —Acab, me'n vaig a dur sa maleta que la tenía an es depòsit de s'Estació, m'assec an aquella taula, trec ets ormeigs d'escriure, i ja som estat partit a fer *Dietari* de lo que duia enrera; perque es així que l'escric, amb punts i amb hores, aprofitant ara mitja hora, suara una altra mitja o una sencera, o dues, així com vé bé. Com feia devers mitja hora que escrivia es més descansat del mon, arriba un tren. Sent gran trepig i crits i corredices. Alç es cap i es estat

un diluvi de soldats

que se'n venien de quatres cap an es *restaurant*. Son entrats a forfollons, bovetjant, sempentetjant-se, rient i cridant. Demanaven vi, gaseoses, tota classe de suc. Tots es criats i criades des *restaurant* s'han hagut de posar a despatxar suc an aquell jovent, que tots eren llengadocians perque no n'he sentit cap que parlás en francès. Jo les me mirava de cova d'ui i els escoltava com qui no n'es,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i no he reparat ni sentit que cap d'ells me mirás amb mal ui, ni se referís a mi per res de mal. Lo que es cert que no m'es arribada cap sempenta de ses que pegaven, i això que feien engronsar sa taula aont jo escrivia, perque tots s'abocaven an es taurell i un s'embaraçava amb s'altre paper per passar, i sense voler ells ni donar-se'n compte, sa taula anava i venía de vegades. Amb això ha sonat una corneta i es tren que ja siulava. Aleshores aquells soldats han pres es trot cap an es wagons, enfilant-s'hi tan aviat com poríen. M'hi som fixat amb aquells wagons, i ha resultat que eren wagons amb barreres, com es que a Espanya hi duen es bestiar. I es soldats e-hi anaven encistats com arengades. I això se fa a França aont es socialistes fa tan d'anys que comanden! M'ha semblat això sa democrácia a se'n-revés. Ja hu val amb aqueis *demòcrates* que parlen tant de sa dignidat humana i de la *redempció* des poble! ¡Que els-e compr qui no els-e coneix!

S'acostava s'hora

d'arribar es tren que m'havía de dur a Limoges. He posada forqueta a s'escriure, amag ets ormeis, es tren al punt es arribat, i ¡cap a Limoges s'es dit! Eren les dues i coranta cinc, i un de s'Estació m'havia dit que a les quatre seríem an aqueixa ciutat; però un senyor de Normandia que he topat dins es tren, molt simpátic i desxondit amb-e qui he feta una conversada llarga de moltes coses, m'ha fet veure que no era possible arribar a les quatre a Limoges essent partits de Montauban a les dues coranta cinc, amb so nombre gros de kilometres que hi ha, que ell les m'ha dits.

Efectivament, ell com som estats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a Limoges

eren les sis i busques. An es Bädeker havía mirat quina fonda me convenía més, i an aqueixa som anat. Surt a fer quatre passes per la ciutat que es molt garrida i agradosa. Es ben important p'es nombre d'habitants que té, 92.181, per sa seua antiguedat i importancia històrica com a capital de sa regió *llemosina*, que era allá ont se parlava millor sa llengo d'oc an es sigle XIII i hi hagué es *trovadors* o poetes més famosos de llavò, i ademés es important aqueixa ciutat per ses seues indústries, sobre tot per sa porcel·lana que hi fan, havent-hi emprats amb això més de 8.000 obrers; n'hi ha trenta-dues de fábriques.

Com al punt s'es entregada sa fosca, jo me som entregat a la fonda per sopar i anar-me'n a jeure abans de pus raons. I fins demá dematí, si Deu hu vol i Maria.

Dia 29 d'abril

Limoges: Sant Pere de Penya rotja

M'aixec dematinet, me pos en feina, devers les set m'esquitx a una esglesia que he vista prop de la fonda, Sant Pere, entr dins la sacristia, present es papers, les m'admeten, dic missa, don gracies; i ja que hi era, alui una mica aqueixa esglesia, que's diu Sant Pierre-du-Queyroix (Sant Pere del Quer roig [penya rotja]). Se veu que es un nom antiquíssim, de quan parlaven aquí es llemosí pur, no afrancesat horriblement com ara. Sembla que aqueixa esglesia la començaren an es sigle XII i que més tart l'engrandiren i la refongueren. Es molt estranya: es quadradenca i fa sis naus de cinc trasts. A sa banda de s'Evangeli hi ha capelles poc fondes; per això només hi ha dues naus laterals. A sa banda de s'Epístola no hi ha cap capella i per això ses naus laterals son tres. Totes ses laterals son de sa meteixa altaria de paladar; ara sa major es més alta i grans finestrals amples i vidres de color passadors, lo meteix que es de ses

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

naus foranes. Se sis naus acaben amb paret plana i grans finestrals amb vidres pintats i historiats. Resulta una esglesia gran i molt devota. Es defores fan prou planta; e-hi ha un campanar rabassut que acaba en punta.

Surt d'aquí ben aviat, i potoiant per carrers i places amb so pla de la ciutat a la vista per no perdre'm i guanyar temps, m'espitx a s'altre cap de sa població per veure es

Museu «Adrien-Dubouchè»

que inclou tres seccions: pintures, cerámica (terra cuita) i esmelts. Es un edifici ben gran. El recorrec tot: ses pintures son casi totes modernes, i no son gaire cosa sa major part. Lo que sí es notable es sa col·lecció de cerámica, sobre tot de porcel·lanes que n'hi ha de totes ses fábriques conegudes, però naturalment abunda més sa porcel·lana que's fa a Limoges. Lo que també es notabilíssim es sa col·lecció d'esmelts que's feien antigament aquí i dels quals se veuen mostres a tots es museus d'Europa, i hi son molt apreciats i admirats.

Fuig d'aqueix museu, i ¡hala! cap a cercar l'esglesia de Sant Miquel! L'he arribada a trobar encletxada entre cases antigues. Se diu Sant Miquel *des lleons*: es ogival, des sigles XIV i XV, de tres naus de sis trasts, totes tres de sa meteixa altaria, acabant amb una paret plana aont s'obrin grans finestrals de vidres de colors, lo meteix que an es cap de devant. Es una esglesia molt devota; i hi ha un campanar ben agüionat, de 55 metres d'altaria.

Ja eren les onze, i(,) havia de dinar i prendre es tren a les 12 i 6 minuts

cap a Angulema

M'esquitx escapat a la fonda, din amb quatre grapades, i cap an es tren manca gent! E-hi puig, i ide d'allá cap a Angulema! aont arribam a les quatre. Jo m'hi volía aturar per veure una Seu románica que hi ha, notabilíssima, però no he poguda fer sa combinació de trens que volía per poder anar a dormir a Poitiers, segons pla que me tenia traçat; i he hagut de partir cap a Poitiers, aont som arribats devers les set. Ja no es estada hora de tirar-me an es carrer per veure la ciutat, perque jo som com ses gallines: sense claror des dia no vui anar per dins una ciutat aont no som estat mai o que no conec prou, perque vui sebre sempre aont me trob i anar a lo segur.

Per això lo que he fet es estat sopar i anar-me'n a jeure.

Surt d'aquí i d'allá cap a veure

la Catedral

d'estil ogival i ben interessant. Tè es campanar devant, d'una base tan ampla com ses tres naus de l'esglesia i fa quatre daus: es primer quadrat amb tres finestrals a cada cara, ets altres tres vuitavats amb unes torrelles an es cornalons i dos finestrales a cada cara. ¡Llástima que no acabi en punta!

Derrera aqueix campanar s'alça sa fatxada de la Seu, que no se veu més que des costats. Aqueixa Seu la començaren an es sigle XIII, sustituint-ne una de románica. No es molt gran, però es una delicia de proporcions i d'ornamentació sòbria i ben entesa. Fa tres naus de cinc trasts amb capelles, vè llavó es creuer, sense cúpula i mès estret que sa nau major. Es cap de sa creu es de tres naus amb tres trasts i capelles i nau absidal, aixó es, que volta per derrera amb cinc capelles policromades, amb tres finestrals cada una i vidres de colors representant vides de sants. Sa nau major, es creuer i sa nau major des cap de sa creu rumbetja un trifori o faixa d'arcadetes part demunt ses naus laterals i dalt aqueixes arcadetes s'obrin grans

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

finestrals amb vidres de colors, historiats de figures de sants, ben acceptables. Ses capelles tenen un gran finestral an es fondo amb vidres de colors que representen dos sants de tamany natural, que arriben fins casi dalt s'altar, que no té demunt més que un tabernaclet i sis canelobres, lo qual está admirablement entès. Posar estatues devant una vidriera, es un dol, perque sa claror fa bellumes i no veuen s'estatua, això es, només veuen s'embalum.

Es creuer an es cap de sa banda de s'Epístola té una claraboia quadrada amb una vidriera de colors bona ferm, i an es cap de sa banda de s'Evangeli té una vidriera de colors a s'arcada des portal que hi ha, i més amunt s'hi obri un finestral de tota s'amplaria de sa nau i fins a's capmunt de sa volta, tot amb vidres pintats, deliciosíssims.

L'altar-major s'alça dins s'abside, just amb so Tabernacle demunt, i adevant el Chor.

Per defora está molt ben deixada aqueixa Seu i molt ben cuidada de rafes, arbotants, calats, etc. Es cap des creuer de sa banda de s'Evangeli fa una fatxada preciosa, flanquetjada per dos campanerets i presenta un portal amb capser exornadíssim de pilarets, arcatures, calats i frondes, i acaba amunt de tot amb galería de cresta afiligranada i un capser ben agüionat. —Entre es campanar i es cap de ses tres naus e-hi ha un *nartex* o nau transversal que servei d'[e]ntrada.

E-hu repetesc: aquesta Seu resulta molt notable per ses seues proporcions i per sa seua ornamentació. Ses vidrieres només representen un capital gros.

Mentres m'estava jo prenint notes assegut a una cadira, assetsuaxí

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sent una remor

molt espessa. Tot d'una he cregut si seria un tren que passava o una taringa de carros que fessen sa seua via per devora la Seu. Me gir, i me veig un estol d'al·lotells de deu a tretze o catorze anys que s'en veníen afilerats de dos en dos, i s'aficaven dins una especie de sacristía. ¿Com era que feien tant de trepig aquells betzos? Es que duien sabates de fust, com les hi duen sa gent des poble per aquí, i per això fan molt de renou ses petjades per demunt s'empedregat. Aquella al·lotea al punt es sortida de dins aquella sacristia amb cota vermeia i ruquet, i cap an el Chor amb un que els-e menava devant devant i a cops de bordó en-terra els-e feia ses senyes de caminar, aturar-se, asseure-se i demès cosa. Passava per devora mi un escolá, i li deman que es aqueixa infanteria, i me diu que son es minyons-orfes que están a un hospici d'aquí, i que venen a la Seu per cantar avui que hi ha *lletanies* i processó.

Dia 30 d'abril

Pec sa dematinada de costum, me pos en feina, i devers les set icap a l'esglesia de Sant Hilari!, una esglesia abadial, fundada tal abadia abans des sigle VI, segons sembla. L'esglesia actual es des sigle X i XI.

La ciutat de Poitiers,

avui de 41.242 habitants, es antiquíssima, i famosa de vei per diferents conceptes. Aquí va néixer aquell llumenar de l'Esglesia de Deu des sigle IV, Sant Hilari, un des Sants Pares d'Occident més anomenat i que deixá una partida d'obres. Se convertí an es Cristianisme i tenía una fia, i després s'ordená de prevere i va esser Bisbe d'aquí, i un des qui combateren més granat s'arrianisme. Prop d'aquesta ciutat doná En Carles Martell sa gran batalla l'any 732 an es sarrains d'Espanya, que duien tanta envestida, que, després

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'apoderar-se de sa nostra península, passaren es Pirineus, se feren senyors de tota sa regió narbonesa, i se passaren pe's carabaçot d'arribar a Tours per despuiar es sepulcre de Sant Martí, massell de presentaies i de joies de gran valor, que hi deixaven es pelegrins que hi acudien de tota la cristiandat. En Carles Martell els-e sortí a camí, i els-e derrotá completament devora aqueixa ciutat; per això tal batalla se diu de Poitiers, que feu perdre an es sarrains ses ganes que teníen de fer-se envant per dins França i ensenyorir-se de tot Occident. Ademés va esser Poitiers sa capital des Comtat d'aqueix nom, tan famós durant s'edat mitja, i un des comtes va esser aquell Guillem de Poitiers, un des *trobadors* més antics que's coneixen de sa llengo d'oc, que's conserven encara ses poesies dins els aplecs que corren d'aquells *trobadors*. —Aqueixa gran antiguedat de Poitiers i s'importancia que tengué desde es sigles més remots, va dur que s'hi alçassen edificis notables, que encara en part se conserven.

He tengut un dia ben xerec per veure aqueixa ciutat. Ben dematí s'es posat

a brusquetjar;

i, com més es anat, més fort ha plogut. Quan arribava a Sant Hilari, ja he hagut d'obrir es paraigo. Aquesta esglesia es románica pura i d'una importáncia molt grossa. Es que s'abadía que hi havía aquí, tenía més de cent esglesies baix d'ella entre França i Anglaterra; i amb sa força que havia de tenir tal Congregació no es estrany que poguessen fer aquí una de ses primeres esglesies que mos queden d'aquells temps (sigles X i XI).

Lo primer de tot, som entrat a la sacristia, he presentat es meus papers, m'han deixada dir missa, i per cert que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

s'escolanet

que la m'ha servida m'ha edificat amb sa seua compostura i reculliment i gran exactitut amb so fer totes ses cerimonies a punt de pastora mia; pareixia un escolanet alemany o inglès. Fins aquí, d'ets escolanets de tots es punts que he coneguts, ets alemanys i ets inglesos se'n duen la pauma, pero d'un bon tros. A Suïssa també hi vaig trobar qualcún que se'n desfeia com tot un si senyor. ¡Ja aniria be ferm que an es noltros escolans i escolanets els agafás enveja! Amèn que los n'agaf.

Després de donar gracies, me som posat a estudiar aqueixa bella esglesia que es tan de veure per defora com per dedins, i per dedins e-hu es molt. I lo bo es que está restaurada i molt ben cuidada; no es un munt de ruïnes ni un niu de brutor, sinó ben afeitada i neta com un mirai.

Però ja la descriurem mès pedres menudes dissapte qui ve, si Deu ho vol, que tendrem més temps i lloc.

ANTONI M. Alcover, pre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

24 de maig de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 30 d'abril

Esglesia de Sant Hilari

(Continuació)

Es de tres naus de tres trasts quadrats sensa capelles, creuer amb cúpula i es cap de sa creu curt, amb nau absidal més estreta que ses laterals i amb ses seues capelles corresponents. Divideixen ses tres naus uns pilars quadrats amb una columna atrecada a cada cara de pilar. Aquestes columnes aguanten ets arcs torals i formers que van a parar an aqueis pilars. Dins cada arcada, entre pilar i pilar, se'n despleguen dues de més petites que s'aguanten amb una columna; dins ses naus laterals corresponen an aqueixa columna una altra a's mig des trast i una altra atrecada a sa paret que també reb dues arcadetes, i demunt tot això i ses arcades, entre trast i trast, vola sa volta, que es de mig punt. Així cada trast de ses naus laterals se subdivideix en dos. Encara es més enginyosa sa distribució de sa nau major que per via d'uns altres pilars de quatre columnes aplegades o feixades se subdivideix en tres naus, sa des mig molt ample, se des costats molt estretes, de dos a tres metres. Aqueis pilars de quatre columnes se'n pugen per amunt i aguanten a cada trast quatre grans arcs demunt els quals se desplega una cúpula de quatre cares o de volta de recó de claustre. Sa volta de ses naus estretes veïnades es de mig-punt. A cada trast de ses naus laterals i de sa major s'obrin dos finestrals amb dobles arquivoltes i dobles rebranques i amb ses seues vidrieres de colors corresponents.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ara anem an es creuer. Es creuer es molt més llarc que s'amplaria i de ses tres naus, amb dos finestrals a cada cap i una capella absidal i un finestral a dreta i esquerra a s'enfront de ses naus. Llavó vé es cap de sa creu, tan ample com sa nau major, just amb un trast i s'abside i per darrera aquest volta una nau, aont desemboquen cinc capelles absidals, dispostes de tal manera que hi ha un pany de paret sensa capella amb un gran finestral i llavò una altra capella; totes aqueixes capelles, amb finestrals i vidrieres de colors, prou acceptables. Sa volta des cap de sa creu es també de mig punt i sa copinya de s'abside es d'un quart d'esfera, i tot va demunt columnes i arcadetes, lo qual fa molt espaiós es cap de sa creu o presbiteri. Demunt l'altar-major no hi ha més que es Tabernacle. Devall es creuer i es presbiteri e-hi ha una cripta.

Surt de l'esglesia per estudiar es defores, i feia una brusca ben espessa, que m'ha desbaratada sa potranca, amb molt de disgust meu, perque vos assegur que hu es gentil i venerable per defora també aqueixa esglesia amb so buc grandiós de ses naus, creuer i ábside; aquest amb sa corona de cinc capelles, aquelles amb ses seues fileres de finestrals de dobles arquivoltes i llavó sa gran fatxada, que es nova, pero ben acomodada a lo vei.

S'aixampla es cor de veure un edifici tan antig i tan ben conservat.

Sa brusca, en lloc d'afluixar, revenia; i he hagut de pujar a un tramvia, per no romandre xop. Aquell tramvia m'ha deixat devora la Seu, però amb una brusca ben forta. Prenc redós dins la Seu, i hi he trobat l'ofici a mitján lloc. Allá he pogut mirar a pler i sensa gotes per dins ets uis. Es una Seu que la començaren románica i l'acabaren ogival, de tres naus molt amples i casi tan altes ses laterals com sa major, de quatre trasts, i sensa capelles, amb creuer sensa cúpula i es cap de sa creu de dos trasts i tres naus, que no acaben amb abside, sinó amb una nau de través derrera l'altar-major, amb tres capelles poc fondes i retaules barrocs i grans finestrals de vidres de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

colors part demunt. A ses parets de ses naus laterals corren més arcatures romániques amb columnes atracades a sa paret i part demunt s'obrin grans finestrals amb vidres grisos. A cada cap de creuer e-hi ha un altar amb un retaule barroc molt gros, i un gran finestral part demunt. El chor ocupa es primer trast des cap de sa creu, i es segón l'ocupa l'altar major. Lo que es molt notable d'aquesta Seu es sa fatxada amb dos campanars decoradíssims i tres portalades en gradació, ben antigues, endiumenjades d'enfilais de Sants ses arquivoltes amb grans baixos relleus demunt sa llinda. A sa portalada des mig e-hi ha el Judici Final, a sa des costat de d'Epístola s'arribada de ses rellíquies de Sant Pere a Poitiers, i a sa des costat de s'Evangeli no he pogut aclarir qué representa es baix relleu que hi ha.

Com plovia a les totes no m'he pogut fer càrrec bé de sa fatxada ni de ses portalades; i lo bo es estat que amb això surt de la Seu un capellá, i li deman qué representa aqueix baix relleu de sa portalada des costat de s'Evangeli. S'ho ha mirat un poc, i m'ha dit: —Perdonau, no hu he estudiat an aixó! S'escolá pot esser que hu sapia: el trobareu dins la sacristía. —I l'homo ha ubert es paraigo, i m'ha deixat en porret de d'allá.

Torn entrar a la Seu a veure si guiparia aqueix escolá an es parèixer tan sabut, i qui he trobat es estat un canonge veiet molt atxaravit. L'escomet sobre aquell baix-relleu i tampoc no n'h[a] sabut res, pero m'ha demanat

si jo era italiá.

Com ell ha sentit que era catalá de Mallorca i per lo meteix espanyol, tot d'una m'ha mogut sobre el Rei d'Espanya. L'homo remenava es cap, i me ponyia per que digués si l'estimávem tammeteix es católics espanyols amb aqueis ministres masons que té i que fan totes aqueixes coses, que l'homo no expressava. Jo li he dit

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que es católics espanyols estimávem el Rei que tenim, i l'estimam per diferents motius: com a proisme, com a católic i com a rei, perque en tenim obligació; i que en quant a ministres masons jo no sé que n'hi haja cap; i més li he dit que moltissims lliberals de Espanya a França passarien per clericals i acostats a l'Esglesia. I més li he dit, que de coranta anys an aqueixa banda l'Esglesia i sa Relligió dins Espanya, an es meu entendre, no han perdut, sinó que han millorat, i que s'estat de l'Esglesia a Espanya no té punt de comparació amb so de l'Esglesia a França, i per lo meteix no havia de creure que an es católics espanyols mos hagués de succeir lo meteix que an es francesos, com creuen alguns

visionaris d'Espanya

i moltíssims de França, equivocadament, equivocadíssimament.

Tot es qui creuen això, es que no coneixen bé com está França ni com está Espanya. —No m'ha vengut de nou que aquest sant homo de canonge de Poitiers tengués aqueixa impressió de s'estat de l'Esglesia dins Espanya, perque ha pogut tocar amb ses mans que están amb ses meteixes moltíssims de católics francesos, que creuen que la setmana qui vé o s'altra, o sa d'allá deçá, tot lo més tart, sa posará dins Espanya sa llei de separació de l'Esglesia i s'Estat i que aqueix prendrá a l'Esglesia Rectories, Vicaries, Seminaris, Palaus des Bisbes, Convents i Col·legis de frares i monges, prendrá inventari de tots ets objectes de culte, declarará propiedats seues totes ses Seus i esglesies, capelles i oratoris, i ses demés barrabassades que han fetes es governants francesos.

¡Ja hi beuria fresc es Govern espanyol que s'atrevís a començar res d'això! ¡Seria de veure que cap govern s'hi atansás!

I que no diga negú que l'any 1835 i sigüents en feren de pitjors es Governs espanyols, perque jo vos diré que no es ver. Cal Govern espanyol ha declarades mai seues totes ses esglesies i oratoris

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Espanya; cap Govern espanyol s'es apoderat de ses Vicaríes, Rectoríes ni Palaus des bisbes ni des Seminaris; cap Govern espanyol s'es apoderat des Col·legis i Escoles des Relligiosos, privant-los d'ensenyar. S'hi va haver Governs que feren sa desamortisació des bens esglesiástics, e-hu feren no rónegament apoderant-se de tals béns, i no tornant-ne parlar, com e-hu han fet es governants francesos, sinó oferint una compensació més o manco equivalent, compensan[t] o que moltes d'esglesies perceben actualment, i que si hu haguessen agenciat i corregut tot d'una, totes e-hu hauríen percebut més o manco.

Amb tot això volem dir noltros que

sa desamortisació

que feren des bens esglesiástics es Governs lliberals de Espanya no té res que veure amb sa que han feta es governants francesos amb sa llei de separació de l'Esglesia i s'Estat, que es una vertadera iniquidat en tots conceptes i sensa revolteries ni excuses.

¿Vol dir això que es Governs lliberals espanyols e-hu fessen bé de desamortisar es bens esglesiástics? No; e-hu feren molt malament perque no contaren amb l'Esglesia que n'era propietaria llegitima, i ademès e-hu feren tan esburbadament, tan barbatxament, que resultá lo que digué exactíssimament En Menéndez Pelayo: un *immens llatrocini*. Lo que vui dir es que es governants francesos amb sa seua separaciò e-hu han fet molt pitjor que els lliberals espanyols i han comesa una injusticia moltissim més grossa i que clama més venjansa an el cel.

Aquell bo de canonge, com me sentia descapdellar, me mirava amb uns uis com uns platets, i ja no ha insistit en si estimávem ets espanyols el Rei que tenim ni si es ministres son masons; m'ha demanat des viatge meu. Com ha sentit que comptava fer viatge de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

uns tres mesos, s'es exclamat: —*Hélas! nous ne pouvons faire des voyages comme ça!*

Mos hem feta una despedida ben coral; i amb una aigo ben aplomada ja li he estret cap a l'esglesia de

Santa Radegunda

que está just derrera la Seu. Es una esglesia comensada l'any 560, com qui no diu res. Santa Radegunda era Reina i esposa del rei Clotari I de França. L'esglesia de 560 se feu malbé i an es sigles XI i XIV la refongueren. Sa nau es des sigle XII; i es portal major, devall es campanar, es des sigle XV, i ogival d'aquella època; ara es campanar es románic, rebaçut, deliciosíssim de torrelles, finestralets, columnetes, arquivoltes, rebranques, capitells i cresteries. Devant aqueix portal e-hi ha una plataforma, aont un temps s'hi administrava justícia: servía de tribunal. —Sa nau fa quatre trasts sensa capelles; sa volta es ogival, moderna. Es finestrals des dos trasts primers, molt grans, conserven casi totes ses vidrieres antigues, que son meravelloses.

Sa nau ogival acaba en sec i comença s'abside amb una nau que volta per derrera aont desemboquen tres capelles o absidioles amb un espai entra i entra sensa capella i amb un finestral. Tot això es románic; se veu que es de l'esglesia des sigle XI. Es presbiteri es alt; e-hi pugen per una partida de graons, i devall e-hi ha una cripta amb so sepulcre de Santa Radegunda.

Surt d'aquesta esglesia, i encara seguía sa brusca ben espessa; i me som espitxat an es

Baptisteri de Sant Joan,

no gaire lluny de Santa Radegunda. Se compta com s'edifici cristiá més antic de França. Está devers quinze pams aficat dins sa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

terra amb un pas per tot lo redó, molt ben acondicionat. Es un buc rectangular de 13 metres de llarg per 8 d'ample. El feren, sembla, an es sigle IV. An es sigle VII ompliren *ses fonts* o *piscina*, i obriren tres absidioles: una a s'enfront amb un finestralet i una a cada cap, sensa; i llavò alçaren ses parets i hi obriren unes claraboies. An es sigle XII li afegiren un *nartex* o entrada. A sa copinya de s'absidiola de s'enfront se veu pintat es bust de Jesucrist colossal. Per ses parets, part-demunt ses absidioles i es tres arcs d'entrada se veuen zones de sants pintats. Ses *fonts* avui son buides. —Avui no serveix d'esglesia ni de baptisteri, sinó que's conserva com a monument arqueològic, que es molt visitat d'inglesos i nort-americans, segons m'ha dit es porter, que'l guarda.

Aquí he pogut prendre es tramvia, que m'ha alliberat de dur-me'n una bona banyadura perque sa brusca seguía a la vela. Arribam a *plaça d'Armes*; eren les onze i tres quarts: havía de dinar i prendre es tren cap a Tours a les dues; tenía una mitja hora de temps per veure coses. Com an aquella plaça e-hi ha un museu de Belles Arts i d'Arqueologia, he dit: —Ara el veuré, si Deu ho vol! M'acost a ses portes i he vist que deia que només estava ubert de les 12 fins a les quatre. Mir es pla de la ciutat, i veig que no era gayre lluny una esglesia románica,

Notre-Dame-la-Grande

románica. Seguia plovent ben arreu, i he dit: —Anem-hi! i si me bany, ja m'aixugaré!

Estenc es paraigo, mir bé an es pla es carrers que he de prendre, i de d'allá s'es dit! Al punt e-hi som estat. No me'n som penedit gens d'esser-hi anat. Es una esglesia de la Mare de Deu, de sa millor época románica, antiquissima; figurau que la referen ja an es sigle XI i llavó an es XV i XVI. Lo més notable d'aqueixa esglesia es sa fatxada, des sigle XII, amb una portada en gradació, un finestral de mig punt,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dedalt tota plena d'alts-relleus: figures de sants enquadrats de cordons, columnetes(,) i arcatures, i llavò dues torrelles redones que flanquetgen aquell conjunt deliciosíssim. Sens dupte es una de ses fatx[ad]es romániques més notables del mon. Acaba amb un capser que rumbetja a's mig una auriola en forma de gra d'ordi que inclou el Bon Jesús assegut an es Trono, beneint el mon i rodat des quatre Evangelistes.

Aquesta esglesia fa tres naus de deu trasts amb creuer, sensa capelles, primitivament; després n'hi afegiren an es costat de s'Evangeli. —Es defores les he haguts de mirar comsevuia per lo molt que plovía, i no hi havía manera de prendre notes, tot eren gotes que'm queien dalt es paper a pesar des paraigo.

¡Ja hu val amb tant de ploure! ¡Si jo el pogués enviar devers aquells pobles de Mallorca que enguany e-hi ha plogut tan poc!

Eren ja les dotze i quart, i m'esquitx a la fonda, din, es carruatge de la fonda me du a s'estació, i

passa es tren

que havia d'agafar, un d'aqueis tres que només e-hi ha wagons de primera. E-hi munt i de d'allá! I venia una estació; i la passavem de llis; i en venia una altra, i lo meteix; i hala estacions i més estacions, i fora aturar-mos en lloc. ¡I jo amb so mapa de aquella regió a la vista per sebre quant arribariem a Tours! I lo bo es estat que no m'ha servit de res mirar tant. Devers les tres i mitja mos aturam cop en sec i un homo crida: —*Saint Pierre des Corps*! Mir an es Bädeker aont era aqueix poble, i l'he trobat just devora *Tours*. —Ara caminarem uns quants minuts i ja serem a Tours! he dit jo. Amb tot i això no partíem; trobava gros que féssem sa returada tan grossa essent es poble de *Sant Pere* tan petit. A la fi partim, de d'allá com cent mil dimonis. Passen cinc minuts i no mos aturam; en passen deu més, i tampoc mos aturam. Passavem estacions tan de pressa que no

hi havia temps de lletgir es rótul des nom des poble. A la fi en puc lletgir un de rótul i ha dit Blois.

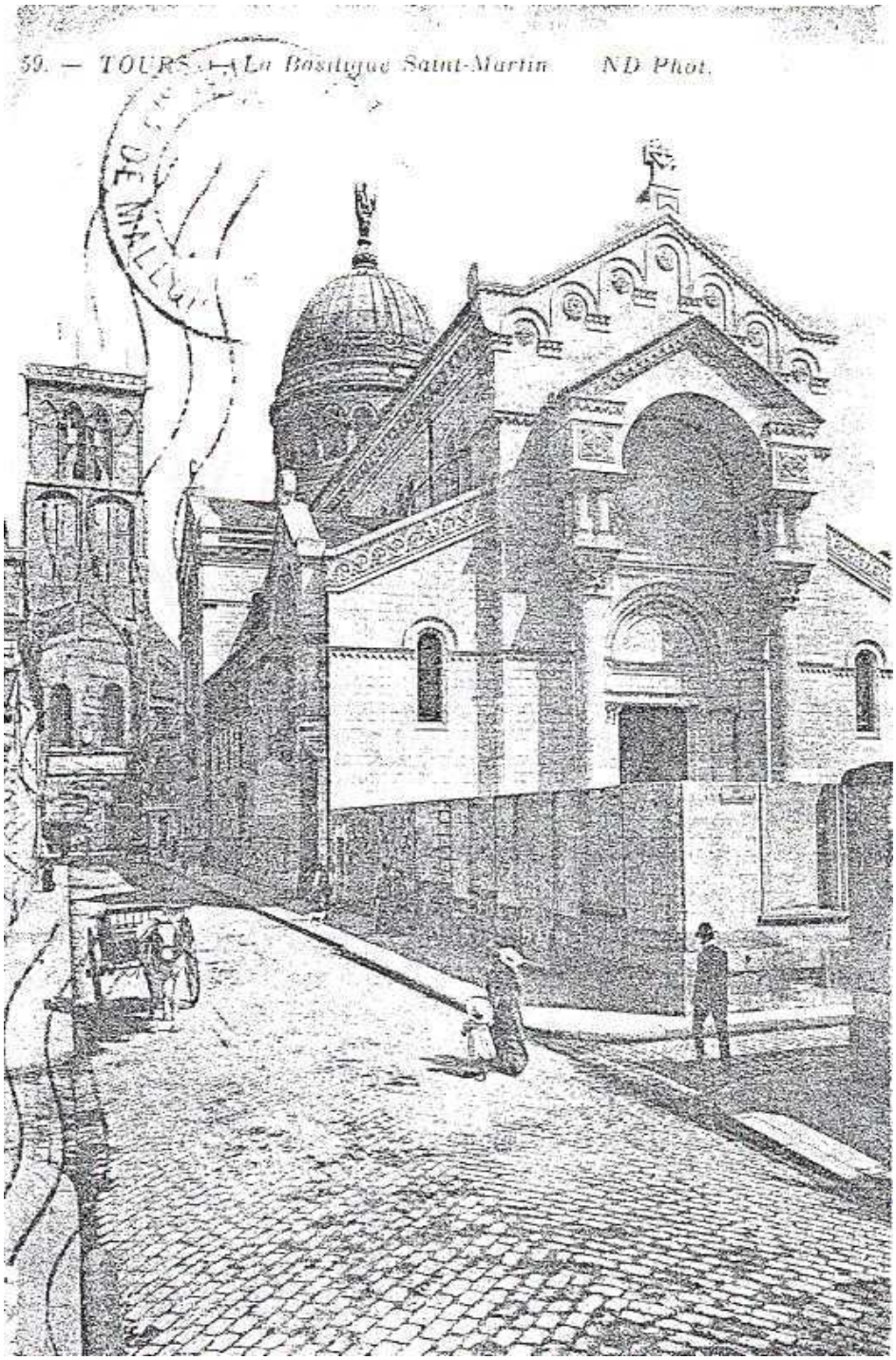

Tours

Blais es molt allá deça Tours, cap a Orleans. Llavò he comprès que Tours está lluny de s'Estació, i que per anar a Tours han de devallar a Sant *Pierre des Corps*. Tot d'una he romás fret, esglaiat. ¡Tantes de ganes com tenía jo de visitar es sepulcre des gran apòstol de França Sant Martí! Comptava estar-hi unes tres hores i anar a dormir a Orleans. Com des que som partits de Poitiers no s'es aturat de ploure, i a's temps que estávem aturats a *Saint Pierre des Corps* plovía a les totes, lo qual m'hauria dificultada molt sa visita de tal ciutat, això m'ha consolat una mica des perboc que me'n he duit, i he dit: —No res, ja mos hi aturarem una altra vegada, si Deu ho vol i Maria.

Amb això ja som estats

a Orleans.

Som devallat des tren més que depressa per que no'm tornás succeir es pas de Tours. I no s'hi es faltat gaire! —Perque jo me creia esser a Orleans, i mirava sa llista de ses fondes per sebre cert sa que havia triada p'es camí, quant un empleat des tren me diu: —¿Que no anau a Orleans?— Sí fa! he dit jo. —Idò pujau més que depressa an aqueix tren que hi va! I m'ha agafades ses maletes i m'aida a pujar, i es tren ¡hala cap a Orleans! E-hi som arribats dins cinc o sis minuts. Surt de s'estació, i no plovia, pero feia una ventada horrorosa. Un carruatge me du a la fonda que havia triada; m'hi deixa, es vent s'espassa, i amb so pla d'Orleans a la vista he pres búxoles per orientar-me; i cap a la Seu manca gent!

Es una Seu meravellosa, que demana capitol a part. M'hi estic devers vint minuts; surt defora i feia una barrumbada d'aigo espantosa; he esperat que s'espassás, i amb una brusca ben espessa me som esquitxat a la fonda sensa anar pus de pop ni voler sebre qui l'ha encalçada. He enllestides quatre feines tancat dins sa meua cambra, he sopat, i a jeure manca gent!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo que's diu enguany no'n porán dir que m'haja faltada sa saó d'abril. ¡Ja hu val amb tanta de ploguera com té es temps per aquí!

Sobre tot, fins demá, si Deu ho vol i Maria!

Dia I de maig

Gracies a Deu, es niguls han feta bonda avui, no ha roiat, i he pogut

còrrer la gandaina

per dins Orleans, que es una ciutat molt agradosa de carrers, places i edificis, relligiosos i civils, i prou neta; compta 68.614 habitants, i passa per devora ella es riu Loire que antigament feia sa partió entre es territori de sa llengo d'oc i de sa llengo d'oil o sia es francés. De manera que sa llengo d'oc tenia un territori molt més gran que no es francès. ¿Qui li doná es predomini an aquest demunt aquella? No es gens duptós: sa Monarquia. Sa Monarquia acabá per estendre com a llengo oficial es dialecte de s'illa de França (sa regió de París) a tot es seus dominis, fins a Flandes, el Rin, els Alps, es Mediterrani, es Pirineus i l'Atlántic. Sa llengo francesa, enaltida per tants de escriptors estraordinaris i parlada per institucions polítiques que han sabuda posar i mantenir tan amunt, a pesar de tots es seus grans errors, aqueixa nació tan favorida de sa Providencia, aquesta llengo francesa resulta es vincle més fort que lliga tants de pobles i nacions tan desavenguts, antigament i durant s'Edat mitja. S'immensa majoria, casi sa totalidat des pobles de llengo d'oc desde l'Atlántic fins an els Pirineus, amb tot i parlar ordinariament es seu dialecte, tan antic com es francès i d'una tradició literaria tan gloriosa com sa francesa, consideren es francès com a llengo propia i sa llengo d'oc, que han mamada amb sa llet, la consideren com un patuès despreciable de que s'empegueeixen devant ets estranys. Aquest ès el fet amb tota sa seua cruesa i crueldat. Me sab un greu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de l'ánima que sia així, pero així es; i es qui diga lo contrari, s'engana a si meteix i engana ets altres.

Aquestes idees bollien

dins es meu carabaçot; pero he cregut que convenía posar-hi forqueta, i anar-me'n(,) a dir missa; i me'n som anat. M'entre a s'esglesia que demunt es pla de la ciutat he vist que era més aprop, Sant Pau; me'n entr dins la sacristía, me reben molt bé, me deixen dir missa; i com he hagudes donades gracies, la m'he mirada una mica de prim compte an aqueixa esglesia. Es ogival, de tres naus de vuit trasts, més amples cap a sa fatxada i més estrets cap a l'altar-major, que just té es tabernacle i el chor just devant. Primitivament se veu que no tenía capelles, i més tart n'hi afegiren. Ses naus laterals son policromades amb finestrals i vidres de colors a cada trast; sa nau major només té policromats es tres trasts derrers i grans finestrals a cada banda amb vidres grisos. Resulta una esglesia molt devota, i de part defora i de part de dins ben cuidada i ben atesa.

Surt d'aquí, i cap a la fonda a berenar! Passant per

sa plaça «Martroi»

quadrada, i ben gran, me som aturat a mirar d'aprop s'estatua de bronzo que hi ha a's mig, de la Beata Joana d'Arc, vestida de fort i a cavall, demunt un pedestal amb ses quatre cares totes plenes de baixos-relleus de sa vida d'aqueixa heroïna.

Ja hu sabeu qui era

Joana d'Arc

aqueixa al·lota extraordinaria, que salvá la França an es sigle XV. Una pobre pastoreta de Domrémy-la-Pucelle, un pobletxo d'aquí

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

devora, que li començaren a sortir Sant Miquel, Santa Catalina i Santa Margalida, i li varen dir que ella forçat forçat havía de salvar la França. La França a-les-hores, sa tercera decena des sigle XV, se trobava tan estreta de part d'ets inglesos, que aqueis s'eren apoderats de casi tota sa nació, i tenien sitiada Orleans. El rei de França era Carles VII, i havía d'anar per ses foranes ferm per no esser-hi demés. Ets inglesos per riure-se'n li deien el *Rei de Bourges*, perque tenía es seu fort an aqueixa ciutat, no gaire lluny de Orleans, dins es xeloc. Idò bé, aquella al·lotona no aturant-se Sant Miquel, Santa Catalina i Santa Margalida de patxucar-la perque fés lo que Deu tenía dispost d'ella, a la fi se revest de coratge, la vesten de fort, així com era precís vestir-se llavò per anar a sa guerra, munta a cavall, se presenta an el Rei a dir-li que Deu l'enviava per obligar ets inglesos a alçar es siti d'Orleans i menarlo a ell a Reims per que el consagrassen, com e-hi consagraven tots es reis de França. Tot d'una a la Cort se'n rigueren; pero aviat varen comprendre que no eren coses de riure. Sobre tot, aquella al·lota se posa an es cap d'un exèrcit i icap a Orleans! I va fer alçar es siti d'aqueixa ciutat an ets inglesos, i mená el Rei a Reims aont el consagraren; amb tot això es francesos cobraren coratge, ets inglesos començaren a perdre, i dins un parei d'anys e-hi varen haver acabades ses feines devers França, i França, sa nacionalidat francesa, se salvá i qui la salvá va esser aquella pastoreta d'un pobletxo de devora Orleans, la *Pucelle*, això es, la *Poncella d'Orleans*, perque hu va esser sempre una poncella, un mirai de virginidat, un angel en carn humana.

Ell com va haver fet alçar es siti d'Orleans an ets inglesos i va haver conseguit que el Rei rebés a Reims sa consagració, va dir que sa seua missió del cel estava cumplida, i que li pertocava retirar-se; pero el Rei no le hi va permetre perque ses tropes, si ella hi era, no menaven por a res i solíen triumfar. Ella va creure, però an es siti de Compiegne ets inglesos la prengueren, la varen sotmetre a un procés

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

monstruós, i acabaren per cremar-la viva a Rouen l'any 1430. Aquesta cremada es una taca faresta demunt s'historia de Anglaterra.

Tant com s'ha dit de

l'Inquisició espanyola,

mai va fer ella res consemblant an això, mai volgué esser ni se va fer instrument des reis ni des ministres en coses d'importancia, com e-hu va fer l'Inquisició inglesa amb la Beata Joana d'Arc.

Ets inglesos la duien tan d'ella, que li volgueren donar sa mort més cruel, cremar-la d'en viu en viu. Aqueixa mort se donava an ets heretges i bruixots; e-hi havia que comdamnar d'això aquella pobre al·lota, que no tenía res d'heretge ni de bruixa; i aquells inquisidors inglesos, deixant-se dur des prejudicis i passió patriòtica, fora de pollaguera, engarbullaren un procés monstruós, se deshonraren a ells i es seu cárrec i sa seua nació, i firmant una sentencia d'herejia i bruixería contra sa heroïna d'Orleans, varen fer possible sa mort de foc d'aquella pobreta, avui beatificada per la Santa Seu i posada demunt ets altars, que era lo que li pertocava. Ets inglesos solen tirar sa somada d'aqueixa barbaridat demunt l'Inquisició i es fanatisme relligiós. No va esser l'Inquisició ni es fanatisme relligiós es causant d'aquell crim, sino es fanatisme político i sa rabia desbocada d'ets inglesos que volgueren venjar en sa donzella de Domrémy-la-Pucelle sa seua derrota que les privá des seu sòmit daurat, s'anul·lament de França com a nació.

L'Inquisició inglesa va fer sa barbaridat de dictar aquella sentencia inicua; s'Autoridat civil inglesa l'executá, cremá d'en viu en viu la Beata Joana d'Arc p'es crim horrible d'esser sortida a defensar sa seua Patria, perque així le hi maná Deu per ministeri de Sant Miquel, Santa Catalina i Santa Margalida.

Eren passat les vuit, i he cregut que sería convenient anar a berenar. Me'n hi vaig, i devers les nou m'espitx a veure l'esglesia de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sant Aignan que está a s'altre cap de la ciutat. Sant Aignan era el Bisbe d'Orleans quant

es famós Àtila,

sa primeria des sigle V, se presentá aquí per fer-ne una de ses seues amb tota sa tracalada de barbatxos que'l seguien, des quals se deia que, allá ont posaven peu, ja no creixia pus erba. Tota la ciutat naturalment se veia sa mort derrera s'oreia; negú tengué pit de sortir a l'encuantra de Àtila més que aquell sant bisbe, que s'hi presentá i li demana: —Qui sou vos? —*S'assot de Deu!*, va dir Àtila. —*Idó que pass envant s'assot de Deu!* diu Sant Aignan, *que sempre será més sofridor que s'assot d'ets homos*. Aqueixa resposta l'impressioná tant, a Àtila, que passá de llis amb tota sa gentada feresta que menava, i Orleans se'n escapá, atribuint-lo tothom a un miracle de Deu.

Poc després de mort Sant Aignan, es feels s'aquí el veneraren per sant, i més tart li alçaren aqueixa esglesia, que m'ha costat un poc de trobar. A la fi l'he trobada. Es ogival, des sigle XIV: de tres naus de quatre trasts sensa capelles, amb nau absidal aont s'obrin cinc capelles; per tot grans finestrals amb vidres grisos antics, i es de sa nau major an es calat son pintats i preciosos ferm. Devall aqueixa esglesia e-hi ha una cripta de tres naus: era una esglesia que es normants feren mal-bé l'any 865. S'esglesia actual, no sa cripta, no es més que un tros de lo que era primer; es just es cap de sa creu. Encara s'hi veu una paret des creuer, i allá deçá encara s'hi estenien ses naus.

Surt d'aquí, i

cap a la Seu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a tota máquina! Ja eren prop de les deu, i a les deu m'han dit que començaría l'ofici. Som estat sortat de no perdre cap passa, i minuts abans de s'hora, entrava a la Seu; he trobada encara una cadira buida an es creuer d'ont e-hu poría veure tot de lo millor. El chor era a mitján *Tercia*. Ja hi havía una gran gentada que omplía casi tota sa nau major i bona part des creuer, sempre se n'hi afegía se n'hi afegía, que era un gust de Deu. Aquesta Seu es molt gran; no hu es tant com sa de Mallorca; lo que sí estic ben segur que a sa de Mallorca no hi ha comparegut tanta de gentada a l'ofici com n'es venguda an aqueixa d'Orleans. Es francesos de ses ciutats que he visitades son més devots d'anar a l'ofici a la Seu que no es ciutadans de Mallorca. Lo que es seu, dar-los-ho an es francesos.

Comença l'ofici

amb gran solemnidat, sonant l'orga del chor i l'orga de dalt es portal major, que es colossal, un i altre de veus molt suaus, pero potents i majestuoses. Lo que m'ha semblat que es cantadors (primatxers i minyons de chor) no se'n desfeien tant bé com es de la Seu de Mallorca, d'ara, s'entén.

Assistía el Bisbe, pero jo no'l veia perque té sa Seu o trono an es costat de s'Epístola, a un intercolumni, dins un absidiola o capelleta de fusta molt obratjada i tota endomassada, i d'allá ont jo era era no'l destriaven. Supòs que era canonge es qui deia l'ofici, sensa prevere-assistent. Acabat s'Evangeli, en lloc de sermó, han lletgida una Pastoral del Bisbe d'aquí sobre es *Jubileu constantiniá*.

Sa trona principal está a mitjan nau major, i devant per devant fa una plataforma amb bancs i un trono p'el Bisbe, aont aquest amb tots es canonges i demés clero son anats a seure, i lo meteix han fet es Celebrant i es Ministres a unes cadires aposta per ells. S'en puja un capellá amb ruquet a sa trona principal, i amb una veu molt clara i una pronuncia molt neta ha llegida aquella Pastoral, que m'ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

resultat interessantíssima. Se veu que aqueix Bisbe la sab aguantar bé a se ploma i que no té rues a sa llengo. L'he fet mirant-lo-me com passava, d'una cinquantena d'anys rabaçudet, cara redona i amb uns uis que travessen.

S'acaba sa Pastoral,

tothom se'n torna an el chor i a l'altar, cadascú an es seu lloc, se diu s'ofertori, i surten dos capellans i unes quantes senyores amb unes bosses de vellut i *es suis*[2] devant devant a fer la capta p'es culte diví i p'es clero, perque després de sa llei de Separació, així se sostenen l'Esglesia i es Ministres de Deu. He notat que tothom donava. Com son passats per devant mi, com e-hi allargada sa má per deixar-hi lo que he cregut del cas, he notat que dins aquelles bosses no hi havía casi gens de ferro, sino moltíssima de plata. Es francesos serán tot lo que volgueu, pero generosos i donadors e-hu son, i foris. Això no'ls ho poren llevar.

Sobre tot l'ofici ha seguit es seu curs que s'es acabat i tothom se'n es anat a cercar es dinar. Jo hi som romás una estona per mirar-me d'aprop aqueixa

magnífica Catedral

dedicada a la Santa Creu, començada l'any 1287 i que es calvinistes en feren un claper l'any 1567. L'any 1601 la començaren de bell nou i hi feren obra fins a sa primería des sigle XIX; es ogival de tercera època. Si no es d'estil pur, es d'una grandiosidat i magnificencia que encanten i etsisen. Té, com qui no diu res, 148 metres de llarg, amb s'amplaria corresponent: fa cinc naus i sis trasts

[2] Nota de l'original: Es una especie de *virell* o *maiol*, vestit de gran gala amb una vara o bordó. Se passetja per dins l'esglesia amb so capell posat i se cuida de que no hi haja cap desorde; acompanya es predicador a sa trona, i va devant devant es cirials en haver-hi processó.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i ábside de nou caires, amb una nau que l'enrevolta per derrera aont s'obrin onze capelles.

Ses naus foranes, tan altes com ses mitgeres, tenen grans finestrals de vidres de colors, historiats, molts representant passatges de sa vida de la Beata Joana d'Arc. Sa nau major an es cos de l'esglesia, creuer i cap de sa creu, presenta, part-demunt ses naus mitgeres, un trifori o faixa d'arcadetes fent galería, i dalt aqueixa galería s'obrin es grandiosos finestrals, casi tots de vidres grisos, fora es nou de s'abside, que son de colors; ets altres des cap de sa creu i es des creuer tenen pintats es vidres des calat, i sembla que son antics, i per cert deliciosos de tintes i de tons. A cada cap des creuer e-hi ha un altar amb un retaule grandiós. L'altar major s'alça a s'abside just amb so tabernacle demunt i derrera hi ha dalt un pedestal una figura de la Beata Joana d'Arc. Devant l'altar-major e-hi ha un gran replá amb cinc graons, llavó un altre replá amb tres graons lo qual umpl es primer trast; es segón trast no te cap nosa; ets altres quatre trasts els ocupa el chor fins an es creuer; es cadirat es baix, pero ben apreciable i an es trast que fa quatre, a sa banda de s'Epístola hi ha sa cadira del Bisbe, entre columna i columna, segons hem dit.

Sa nau major té 33 metres d'alt i ses des costats també son ben altes i totes de sa meteixa altaria, s'entén, ses laterals. Bo es de veure que aqueixa Seu ha de presentar un cop de vista magnífic i solemnial de part dedins, i de part defora encara le hi presenta més, fent tres fatxades molt interessants; sa major de devant i una a cada cap de creuer, cada una amb tres portals i flanquetjades ses des creuer de dos campanerets i sa major de dos campanars que se'n pugen 87 metres per amunt (435 pams), totes endiumenjades de feixos de pilars, finestrals, arcatures, pinacles i cresteríes i figures, etc. ¿qué'n direm des costats i des redó de s'abside, nau absidal i capelles absidals? M'atrevesc a dir que es sa part més pintoresca i interessant de sa part exterior, sa que fa un efecte de lo més

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

meravellós. No record haver vist res igual a cap de ses grans esglesies que he visitades d'Espanya i fora d'Espanya.

Li dona una gran importancia an aqueixa seu es *nartex* o nau transversal que té devant, devall sa fatxada, a manera de vestibul, amb cinc arcades a devant i una a cada costat; i llavó té una gran plaça per tot lo redó, que s'estén molt mès devant sa fatxada, i per acabar-ho de confitar desemboca just allá devant un carrer dret i amplíssim. —¡Si en saben aqueis francesos de situar bé ses seues Catedrals!

Deix aqueixa Seu meravellosa, i cap a dinar manca gent; i, acabat de dinar, prenc es boviot cap a

visitar es Museus

de pintura i escultura i d'Historia Natural i es de la Beata Joana d'Arc. Tots ells son molt notables, i no me creia trobar-hi tanta de cosa bona, de ver. A tots e-hi he trobats escabotells de soldats, que se miraven aquelles coses sensa moure avalot, i molts d'ells me saludaven. No hu pareixíen soldats d'aqueixa França que ets espanyols miram com un mostro d'impiedat, i no hi ha dupte de que es caporals de sa política que la comanden, e-hu son, pero no hu es sa immensa majoria de sa gent. An es Museu de la Beata Joana d'Arc era allá ont n'hi havia més soldats, i un d'ells s'es acostat a mi i me cridava s'atenció demunt diferents objectes d'aquell museu, demostrava una veneració fora mida per la Beata Joana. Aquest museu es tot de coses referents an aqueixa heroïna i an es seu temps. —I no sols feien cara de bona gent aquells soldats, sino es guardians de tots aquells museus, que m'estaven molt atents; i jo m'hi acostava i els alabava aquells objectes, i aquells homos estaven de lo més satisfets: xalaven a les totes, lo qual me feia molta de gracia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I ¿quina diríeu

que l'he feta com he hagut vists aqueis museus i sa casa aont va estar uns quants dies la Beata Joana d'Arc quant va haver fet alçar an ets inglesos es siti d'aqueixa Ciutat? Idò mes om espitxat a la Seu per assistir a Vespres, que aquí a França tenen una gran importancia. I hi he trobada casi tanta de gernació com a l'ofici, i el Bisbe que també hi era. Se son acabades ses Vespres, i hi ha hagut un sermó sobre l'Ascensió del Bon Jesús a los cels, que es estat cosa bona ferm. Parlava a poc a poc es predicador, tenía una veu argentina, sil·labetjant bé, i un no li perdía cap paraula. E-hi he passat molt de gust perque vos assegur que fería an es viu aquell prevere.

Acabada sa funció, encara he estat més d'una hora mirantme aquexa Seu per dedins i per defora, i no me'n sabia deixar. A la fi som fuit cap a la fonda a enllestir feines que duia enrera, he sopat d'hora, a jeure s'es dit, que bona tanda m'espera demá.

Dia 2 de maig

Me desxondesc dematinet, i a les sis i minuts prenc un tren que passava

cap a París,

aont som arribat a les vuit i mitja. Mitja hora abans d'aturar-mos a s'estació ja hem començat a veure cases i jardins i fábriques; se veia que mos acostávem a una gran ciutat, sa capital d'Europa; i un sentía ben fonda s'impressió que sempre fa acostar-se a un centre de vida humana tan colossal que irradia llum i fum per tota la terra, de llevant a ponent, de tramuntana a mitjorn. Será mala de destronar París com a metrópoli del mon; Lourdes encara no hu ha conseguit, i de ses altres grans capitals no'n parlem.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Devall a s'estació «Quai d'Orsai»

i, per pujar an es pis des carrer, he hagudes de prendre aquelles escales que ets escalons roden i munten tots sols, i un, per pujar, no ha de fer mès que posar-se demunt una d'aqueixa especie de fenyedors que corren dins uns quadrat que hi ha en terra devant s'escala, i que tot d'una que vos hi posau demunt, torna un escaló que pren per amunt, i vos puja fins adalt. Com ja havia perdut s'avés d'entany m'ho he volgut mirar un poc per posar-me demunt aquells fenyedors que passaven p'en terra i tornaven escalons. A la fi m'hi pos, i per amunt s'es dit. Surt fora de s'estació, i feia un fret que palava, i el cel ben tapat de nigulots de mal aspecte; prenc un carruatge, dic an es cotxer sa fonda aont m'havia de dur, i amb quatre bots m'hi ha tengut. E hi ha hagut lloc, i m'ha tocada una cambra ben bona, gracies a Deu, perque té sol. Un poc amunt es, pero així meteix e hi arriben, si no s'aturen abans d'esser-hi.

Enguany no venc a París

per veure coses propiament, sino per sentir-ne, per assistir a ses lliçons de filologia del Pare Rousselot i de Mr. Gilliéron i a diferents cursos de Teología, Sagrada Escriptura, Apologetica i Historia de s'*Institut Católic* o Universidat que fa anys que funciona amb gran profit de sa ciencia i de sa Relligió i aont e-hi ha catedrátics que son vertaderes notabilidats. Assistint dematí i capvespre an aqueixes cátedres faç comptes passar-me sa quinzena de díes que seré a París si Deu ho vol i Maria.

Com he hagut berenat, m'esquitx an es Correu Central a veure si hi hauria cartes o periódics de Mallorca; i, per no caure mort caminant, prenc es tramvía de devall terra, aont he trobat es meteix moviment i orde que entany.

Després de dinar he volgut anar a embadalir-me una mica devant la Seu d'aquí, devant Nostra Senyora de París, tan famosa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dins tota la cristiandat per lo que es arquitectónicament i per lo que representa dins s'historia de l'Esglesia de França. No hu volgueu sebre si hi he xalat a les totes devant aquella magnífica esglesia, dins ses seues cinc naus, creuer, i naus absidals, contemplant aquell meravellós conjunt d'altars, arcades, galeries, voltes, capelles, finestrals, claraboies i centenars de vidrieres de colors, i tot tan entonat, armónic i etsisador per tot cor ubert a s'art i a sa fe.

Be'm poreu creure que hi he passada una horeta de cel, així com porem concebre el cel dins aqueixa vall de llágrimes.

No vos cregueu que, sortint de *Nostra Senyora*, m'hi sia arrambat devers es *boulevards*, *Teatre de l'Opera* ni a altres bandes per l'estil, aont sempre hi ha aquell rebumbori horrorós d'automóvils, tramvies, cotxos, bicicletes, motocicles i carros que s'en van escapats en totes ses direccions, i un s'exposa a deixar-hi sa pell des diumenges i des dies feners. Ja entany vaig prometre no tornar-hi en no tenir-hi feines ben precises ben precises.

Aont m'en son anat, es estat a la Sorbona

per veure quins dies e-hi té cátedra Mr. Gilliéron, aont m'han enterat de tot amabilisimament.

Com e-hi arribava, he vists uns estols de senyoretes afilerades que entraven dins la Sorbona, m'en vaig a un altre portal per porer passar bellament, i hu he trobat també ple de al·lotellum. Trob dos estudiants que les se miraven d'un replá, i els-e demán qué diantre tantes de senyoretes com Deu ha vistes, i m'han dit que efectivament m'hi havía moltes, pero que no sabien per que era que havien esbroncat d'aquella manera dins la Sorbona. M'es estat precís passar per un d'aquells corredors invadits d'aquella jovenea i mi som vist en feines per travessar.

De la Sorbona li estrenc cap a

s'Institut Católic

per entresentir-me de quines lliçons hi dona el Pare Rousselot i an-e quines poria assistir. Me present a demanar-ho a sa Secretaría, i m'han enterat de tot de lo més bé; i, com he demanat si hi havia cap formalidat oficinesca que cumplir, m'han dit que hauría de pagar deu francs, com a matrícula, i que així poria assistir a totes ses cátedres que voldría. He pagat amb gust aquell[s] deu francs, m'han donada una tarjeta per porer entrar i sortir per tot; i, com ja era horabaixando, li acop can a la fonda, una mica cançat perque he potoiat per carrers i places unes quatre hores casi sensa aturar-me.

París l'he trobat

just així com el vaig deixar entany; vui dir, amb so meteix moviment i rebumbori p'es carrers principals, amb sa meteixa placèvola calma p'es carrers decantats de ses grans vies, per ont un pot anar es més descansat del mon per demunt ses aceres. Ara en haver de travessar es carrer, convé mirar a dreta i a esquerra per si s'en ve cap automóvil aperduat d'aqueis que van a les sordes, que no fan gens d'estabó, i que com manco vos ho pensau les teniu demunt, i vos poren donar un disgust.

Des que som arribat aquí, me sent molt millor. No me'n puc avenir de que m'hi senta tan bé jo a París. I lo bo es que abans de esser-hi estava molt prevengut en cuantra, creia que no m'agradaria gota.

Es que dins Espanya un sent parlar més des París escandalós, incrèdul, desfermat contra Deu i contra l'Esglesia, que no de s'altre París, que un troba tot d'una que es aquí, per poc que si [*sic*] fixi: es París de sa fe, de sa regularidat de vida i de bones costums; es París de sa devoció agradosa i edificant; es París de ses grans esglesies plenes de gent devotíssima; es París de ses moltíssimes d'esglesies

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

magnífiques, ben cuidades que fan ganes d'agoneiar-se i esplaiar es cor devant Deu, devora es graons des Tabernacle del diví *Emmanuel* (Deu amb noltros); es París cristiá, que si no hi fos, fa estona, pero molta d'estona que no hi seria s'altre París, es París escandalós i incrédul, desfermat contra Deu i contra l'Esglesia. No hi sería perque Deu hauría fet ploure foc del cel demunt i l'hauria sepultat devall un altre *mar mort* com ses ciutats de Pentàpolis.

Pensant amb aixó som arribat a la fonda, he enllestides algunes feines, sop, i me'n vaig a jeure abans de pus remor. I fins demá, si Deu ho vol i Maria. Amèn.

Dia 3 de maig

Sant Sulpici —Gent matinera

M'aixec avui... abans d'anar en lloc, enllestesc feines, i devers les sis i mitja m'espitx a Sant Sulpici, aquesta esglesia parroquial des barri llatí de París, s'endret de París més relligiós, aquesta esglesia que entany ja vaig descriure detengudament, d'estil grec-romá, de tres naus amb creuer i nau absidal, per l'estil de gran que Nostra Senyora, espaiosa, riolera, sumptuosament decorada, devotíssima. E-hi entr i an aquella hora ja hi trob tot un estol de gent que no crec que an aqueixa hora n'hi hagués tanta dins cap esglesia de Mallorca. Me'n he duita una sorpresa grossa. Entany mai vaig entrar tant dematí dins aqueixa esglesia perque deia missa a s'oratori que hi havía a sa fonda aont estava. A's cap vespres e-hi solia anar a fer s'estació an el Santissim, i sempre hi trobava gran concurs de feels, agenoiats davant es Sagrari, pero no esperava que fossen tan matinetjadors es feels de Sant Suplici. Se veu que a París e-hi ha gent per totes ses coses, bones i dolentes.

Me'n entr dins la sacristia a veure si'm volen deixar dir missa. Jo me pensava que an aquella hora no n'hi hauria gaire de capellans que haguessen de dir missa. ¡Quin engán que me'n he duit! N'hi havia set

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

o vuit que's revestíen o esperaven servidor per sortir. He hagut d'esperar una micoia; al punt me toca sortir, i com he hagut acabat, que torn entrar a la Sacristia, encara n'hi ha haguts més de capellans.

He demanat a s'escolá si seria millor una altra hora per jo anar-hi a dir missa per no fer tant de caramull, i m'ha dit que aqueixa baldor de misses era per ells *es nostro pa de cada día*, i que hi poria anar sempre a sa meteixa hora. Jo no havía vist mai dins cap sacristia tant de moviment de misses.

Esquenada a s'Institut Católic.

A les onze el Pare Rousselot, segons es cartells de s'Institut Católic, e-hi havía de donar una lliçó de *Evolució de vocals*. M'hi entrec un quart abans per aturar-lo i rendir-li es meus homenatges abans d'entrar a sa cátedra. Cinc minuts abans de les onze encara no era comparegut; i per que no entrás per un altre portal que hi ha, me'n entr dins la classe, i m'ha sorprès no trobar-hi negú més que una senyora. M'hi acost, li demán si hi ha d'haver lliçó del Pare Rousselot, me diu que li han dit que sí; i que ella l'espera. M'ha demanat quin punt havía esplicat es gran professor de fonètica es derrer dia, i li he dit que no hu sabía perque només feia un dia que era a París. D'una paraula n'es venguda una altra, i m'ha dit que era nort-americana i protestant, que s'interessa molt per sa filologia, que li agrada ferm assistir a ses funcions des culte católic, i que desitja molt sentir el Pare Rousselot descapdellar sobre fonètica perque fa temps que en sent fer alabances fora-mida.

El Pare Rousselot

Aquest any passat ja vaig dir qui era el Pare Rousselot, es primer fonetista del mon, es creador de sa fonètica experimental, es qui ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

afinat es quest vertader per arribar a aclarir es misteris meravellosos de sa formació, evolució i transformació des sons que componen sa paraula humana, sa part material de sa paraula humana. El Pare Rousselot ha perfeccionats ets aparats que hi havia per analisar es sons llingüístics, quant ell començá sos estudis; i no sols ha perfeccionats aqueis aparats, sino que n'ha inventats una partida d'admirables que de cada any les va perfeccionant.

Tot d'una trobá dins el mon científic oposició perque desfeia molts de castells a-l'aire que es fonetistes havien engarbullats; pero a poc a poc, com sa veritat sempre sura, s'es anat obrint pas i avui, gracies a Deu, ja té dins totes ses nacions un floret de deixebles i entusiastes que el segueixen i l'aclamen per mestre i per oracle. Per això a sa seua cátedra de s'Institut Católic i an es laboratori de Fonètica Experimental que tè an es «Col·legi de França» acudeixen estudiants i professors i devots de sa ciencia llingüística de tot lo mon a sentir ses seues lliçons, a rebre llum i direcció d'aquell venerable sacerdot, de posat agradosisim, de cabeis tots blancs, d'uis de foc, i que sempre té mel a sa boca i en brollen rius de ciencia llingüística.

¡Quina cosa! ¡A França **no menjen a la francesa!**

Passava es temps i no venía es gran professor ni cap des seus deixebles, en vista de lo qual aquella nort-americana ha pres p'es seu vent i jo p'es meu, que es estat anar-me'n a dinar perque ja eren les dotze; i es francesos son inexorables en ses hores de menjar: a les dotze prenen es seu *dejeuner* (desdijuni) i a les set i mitja d'hora baixa es seu *diner*. Han suprimit es sopar. Es *petit dejeuner*, *berenar* des dematí, es entre les vuit i les nou. An es *restaurants* (cases just de menjar) e-hi ha mès amplitut i llibertat; ara a ses fondes, allá ont un está, he pogut conéixer que els-e cau tort que ets hostes no mengin an aqueixes hores; i ses families e-hu observen amb sa meteixa puntualidat i rigor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Encara recort lo denou que'm va venir, sa primera vegada que vaig navegar per França l'any 1900, aixó de *dinar* o *déjeuner* a les dotze en punt. I me va venir tant de nou per lo que se diu a Mallorca *menjar a la francesa*, que es berenar fort devers deu i dinar entre les sis i les set des cap-vespre, sistema de menjar que jo creia que tots es francesos observaven, i me resultá que no l'observava negú. Torn navegar per dins Catalunya francesa l'any 1901, l'any 1902 i l'any 1905, i mai vaig porer trobar negú que *menjás a la francesa*, que deim a Mallorca; i a París i a ses altres ciutats franceses que entany vaig córrer, tampoc no vaig trobar en-lloc tal sistema en ses hores de menjar; i enguany m'ha succeït lo meteix: per tot «berenen fort» a les dotze a migdia, i dinen entre les set i les vuit. —I per més que ses meues hores de menjar no son així m'hi adond per allò que diuen: *terra que vas usança que trobes*.

Cap a ca'l Pare Rousselot.
Es nou palau de s'Arquebisbe de París.

Estranyant-me ferm que el Pare Rousselot no fos comparegut a cátedra i tement que no estigués malalt, com he hagut dinat, m'esquitx a ca-seua i no le hi trobat desgraciadament, pero m'han dit que estava ben bo, gracies a Deu, i que si no es anat a fer cátedra, era que avui hi havia *vacances*. M'ho ha dit es seu secretari, un jovenet molt xaravel·lo i llambriner, que s'estava fent experiencies fonètiques dins es petit laboratori que es gran professor té a ca-seua; i hem compost que jo hi tornaré dilluns a la una i mitja i que el Pare Rousselot m'esperará.

I ¿qué he fet a-les-hores? Prenc es tramvía per evall terra cap an es *Correu Principal*, que es un edifici immens, que ocupa tota una illeta ben gran; i d'allá he pres també amb so meteix tramvía per devall i per devall es riu Sena cap es palau de s'Arquebisbe de París, per presentar a sa seua Secretaria de Cambra es meus papers per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que m'hi extenguessen es permis per dir missa. El Sr. Arquebisbe, com es Govern amb sa lley de separació li va prendre es palau que l'Esglesia tenía a París, ara está a una casa grandiosa des carrer de *Bourgogne*. He presentats es meus papers, m'hi ha posat es permis que jo volía, i com han lletgit an aquells papers que el Bisbe de Mallorca m'autorisava per viatjar per França, Anglaterra, Alemanya, Suïssa i Itàlia, an aquella gent de la Secretaria els es vengut una mica de-nou que jo tenguès tanta de *viatgera* i tant de pit per espassar-la-me.

Banderes i alimares per la Beata Joana d'Arc

Com ja eren passat les quatre, li he estret cap a la fonda a peu per veure una mica es moviment d'aquells carrers, i si hi havia moltes de banderetes per ses finestres i balcons, per celebrar sa festa de la Beata Joana d'Arc, que es demá. Aquesta festa sa celebra enguany dins tot França amb una gran solemnidat. Efectivament per tots es carrers i places de París per ont som passat, per tot he vistes banderetes a forfollons per ses finestres i demunt es portals i preparatius per alimares i grans escuts de flor de lis. No es que n'hi haja a totes ses finestres i portals, pero a molts des carrers que he trescats, més de mig-parteixen ses finestres i portals endiumenjats de banderes: lo qual demostra que n'hi ha moltíssimes de cases a París que se confessen cristianes. He demanat an es moço de la fonda molt desxondit i atent si per tot París n'hi havia tantes de banderes i alimares com an aqueis carrers que he trescats i m'han dit que no, i que per allá ont jo som anat es sa banda més relligiosa de París.

Com es estat hora he sopat, i ¡tomba-la fins demá dematí!

Dia 4 de maig

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Gent beata de poca son.

Devers les sis i mitja m'esquitx a Sant Sulpici i com som entrat a sa gran plaça que hi ha devant, tot eren senyores i senyors que ben peus alts i amb un cap ben viu amb son serení que feia, que taiava, tocaven comparició a Sant Sulpici; es portal era un roi seguit de gent. Me'm [*sic*] hi entr, i hi havía ja una gran gentada. M'afic dins la sacristia, demán si hi ha cap funció extraordinaria, i me diuen que no, que allò succeeix casi tots es diumenges. Dins la sacristia e-hi havia tot un estol de capellans que's revestien uns i ets altres se desvestien. Jo me creia haver d'esperar mitja hora o una hora. Idó no, dins uns deu minuts ja he pogut sortir.

E-hi devia haver continuament catorze o quinze misses fora.

I no vos cregueu que aquells s'apurassen gens; donaven cap per tot i no deixaven negú descompassat.

Quina satisfacció que he tenguda de dir sa missa de la Beata Joana d'Arc! Com fa tant poc temps que la beatificaren i dins Espanya no'n resam, per això m'ha omplit de bon de veres es cor poder celebrar el Sacrifici en memoria d'aquella heroïna cristiana, gloria altíssima de la cristiandat i salvadora de la França.

Justament avui que se fa sa seua festa, tan grossa i tan solemne a París i a tota França, amb tantes de cases endiumenjades per defora de banderes i alimares, ha plogut tot lo dematí i casi tot es capvespre. Ventura que de vel·lada ha fet així meteix bon temps i han pogudes encendre ses alimares, que vos assegur que feien planta ferm molts de carrers, atapits de gent que hi trescava per veure-hu.

Sa banda des matí p'es mal temps que feia, després de dir missa no'm som mogut de la fonda, enllestint feines atrassades; pero a les tres i mitja li estrenc a Sant Sulpici per sentir es sermó que m'han dit que hi havia a les quatre.

He fet bé d'anar-hi prest, perque si hi comparesc una mica més tart, ja no hauría pogut seure. I no vos cregueu que fos estat per falta de cadires, perque jo no sé es centenars que n'hi deu haver. Per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mi n'hi devía haver prop de tres mil. Idò bé, tot s'es omplit de gent, i moltíssims que n'hi havía de drets, sobre tot homos.

Han cantades Vespres amb gran solemnidat, i després puja un predicador a sa trona principal, a mitján nau major, i ja es partit a descapdellar sobre la

Beata Joana d'Arc,

fent veure que sa santedat consisteix en fer sa voluntat de Deu; per això aquella tendra pastoreta d'Orleans va esser santa perque va fer sa voluntat de Deu, acudint allá ont Deu la cridava, a salvar la França. Llavò ha fet veure que per aquella heroïna l'amor de Deu i l'amor de la Patria era sa meteixa amor, i que això era es patriotisme vertader; per això tal patriotisme, tal amor a la Patria es sagrat, es sant, es glorificador, perque es sa meteixa amor a Deu; i aquí aquell Ministre de sa Paraula de Deu s'es amollat fent s'apologia de la Patria francesa, dient que és es solar de Deu i del Bon Jesús aont acabará per esser vençut i tret defora Satanás i tota sa seua maleïda niçaga. Amèn i noltros que hu vegem.

Aquest predicador era esquert, de carn fuita, tot nirvis, i s'estamanetjava tot demunt sa trona. Com no té sa veu gaire clara ni molt forta, li perdía paraules. Se veu que es eloqüent i que en sab la prima.

A's vespre per impugnes de s'hostaler (Mr. l'Hôtelier) després de sopar som anat a fer una mica de volta per veure ses alimares, que per cert feien molt garrit. No me som allunyat gaire de la fonda per por de no haver de parar qualque ruixat des que sab fer per aquí, i llavò per no perdre'm. —De dia, amb so pla que du es Bädeker, no'm don per negú a sebre ses tresques per dins París; pero en no fer claror, que es tan mal de fer lletgir es rótuls des carrers per falta de llum, no valec un dobler de mac.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per això al punt som tornat a la fonda, i me som colgat abans de mès raons. I fins demá, si Deu ho vol i Maria.

¡Escoltau-ho an això!

Ah! no hi pensava: avui he hagut de posar un telegrama a dos amics de Barcelona, i l'he presentat escrit en catalá. S'oficial que l'ha rebut m'ha demanat qué volía dir alló en francés. Le hi he dit de paraula, i hu ha escrit baix de lo catalá.

Li he demanat que valia, m'ho ha dit, he pagat, i m'ha dit que me'n poria anar descansat. Ara bé, recordau lo que me succeí entany a Barcelona, com havia de partir cap a París, que a s'Administració de Telegrafs no me volgueren admetre un telegrama escrit en catalá per París, perque digueren que es Retglament des Congrés de Berna no hu permetia. No era tal Retglament que hu privás; era sa toixarrudesa centralista i anticatalanista d'aquell oficial de Barcelona, que se figurá de salvar s'unidat nacional no deixant passar aquell telegrama en catalá. I llavó aqueis centralistes mos venen a parlar de que som germans tots, allá ont ells passen tant de gust de demostrar-s'hi per ofendre-mos de sa manera més grosseranda. ¡Que judiquin ses persones de bona fe!

Dia 5 de maig

Una lliçó de Sagrada Escriptura a s'Institut Católic

Havia vist an-es cartells de S'Institut que a les deu i tres quarts e-hi havia una lliçó d'Historia Esglesiástica. M'hi present deu minuts abans de s'hora i es virell m'ha dit que es catedrátic estava malalt i que no hi hauria classe. Poreu fer comptes si hi som romás atxul·lat; pero llavó m'ha ocorregut demanar-li: —I bé ¿i ara no hi ha cap altra lliçó en tot s'Institut? —Si que n'hi ha; ara mateix en començará una de Sagrada Escriptura. —Aont? he dit jo. Es *virell* m'hi acompanya, e-

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hi entr. Era una sala quadrada, plena de bancs escalonats per que tothom pogués veure es catedrátic que tenia sa seua taula demunt una tarima i baix d'un Sant Crist. Es catedrátic encara no hi era, sino dotze o tretze capellans joves. Tot saludant-los m'assec devora ells que tenien esment ferm a llibres i a papers que miraven. Al punt s'entrega es catedrátic, un capellá petitó, d'una cinquantena d'anys, un poc acalat, pero amb un cap ben viu. Duia devall xella un feix de llibres. Jo m'hi acost i li mostr sa força que me donaren a sa Secretaría per porer assistir mitjansant es pagament de deu francs, a totes ses Cátedres de s'Institut. L'homo m'ha dit que segués. Hem dita s'oració de començar, mos asseim, i es catedrátic ja es estat partit a descapdellar sobre sa *Carta de Sant Jaume Apóstol*, no es que vengué a convertir l'Espanya, sino s'altre apóstol des meteix nom, que va esser Bisbe de Jerusalem. Es curs que's fa ara an aquesta cátedra es sobre aquesta *Carta* o *Epístola*. I ha comensat s'esplicació per aquelles paraules *Nemo cum tentatur, dicat quoniam a Domino tentatur* (*negú en sentir-se tentat, diga que es el Senyor que el tenta*). M'ha cridat s'atenció que, en lloc d'expositar sa versió de sa Vulgata Llatina casi no n'ha feta menció tot es temps qu'ha explicat. Això suposa una gran preparació des dexebles. Després he sabut que es una classe d'Estudis Superiors, que ho van es qui ja han cursada sa Teología. Es catedrátic explicava en francés, i se'n desfeia com tot un homo, i devegades casi he esclafit de riure perque me feia uns crits i unes inflexions de veu molt estranyes. Com ses paraules li sortíen a forfollons, havia jo d'escoltar amb tota quanta oreia tenía. Se veia que aquell homo posseeix la Sagrada Escriptura. Es deixebles li feien observacions ben agudes, pero ell els-e saltava devant, i els ho aclaría tot. Com desllatigava alló que diu aquell Apóstol que qui mos *tenta, es sa nostra concupicencia que mos arrossega an es pecat*, ha fet notar que no diuen ver es qui atribueixen totes ses tentacions an el dimoni, qui moltíssimes de vegades no'n sab res ni té

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

art ni part en ses coses esguerrades que feim, que se deuen just a sa nostra carronyería.

Aquella esplicaciò

ha durat una hora, i casi no me'n som temut de gust que passava de sentir descapdellar aquell catedrátic. Aquella idea d'anar a sa font, d'expositar es text grec, lo que s'Apóstol va escriure, tal com e-hu va escriure, i no girat en llatí, vui dir, traduït en llatí, que es lo que posa la *Vulgata*, la Sagrada Escriptura que ses llig a ses nostres esglesies; aqueixa idea de prendre per punt de partida es text grec per ses explicacions de cátedra es de primera, perque es anar a sa soca principal, a sa rel.

Acabada s'explicació, me som acostat an es catedrátic a donar-li s'enhorabona d'aquella exposició que acabava de fer i les gracies de sa bona estona que m'havía feta passar. Hem conversat una estoneta sobre sa sa *Ciencia Escriptura*, i he vist encara més clar que hi enfondeix molt aqueix professor i que s'hi fa ben endins; ha nom Mr. l'abbé Mangenot. Sortim plegats de s'Institut conversa qui conversa; i, com mos despedíem, ha resultat que havíem de fer es meteix camí i a-les-hores hem seguit caminant conversant de la Sagrada Escriptura, i m'ha dit que du molts d'anys de Catedrátic de Teologia an es Seminari i que ara pertany an el claustre de Catedrátics d'ets *Estudis Superiors* de l'Institut Católic. M'ha acompanyat fins a la fonda i mos som despedits, quedant molt amics. Després, parlant-ne an el Pare Rousselot, m'ha dit que Mr. Mangenot es *un des catedrátics forts* (científicament) de l'Institut.

Entrevista amb el Pare Rousselot.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tot d'una que he hagut dinat m'espitx cap a ca aquest gran professor, i el me trob que acabava de *berenar* (*déjeuner*). M'ha rebut afectuosíssimament. Es sa característica del Pare Rousselot: sa bondat, sa dulçura; sempre té mel a sa boca. M'ha demanat tot d'una des doctors Barnils i Griera, es seus deixebles d'entany que son avui dues grans esperances per la Filologia Catalana i sobre tot per s'*Obra des Diccionari*. Hem parlat llargament de sa fonética experimental, que es sa seua especialidat, i més que especialidat, es sa seua obra, sa seua creació. M'ha dit que ha perfeccionats alguns d'ets aparats per estudiar sa producció des sons gargamellencs, bucals i nasals i que ha simplificada sa construcció des paladar artificial, i me'n ha mostrat un que n'ha fet segons es nou sistema.

Com hem hagut conversat m'ha dit: —Bono, demá es dimars, i es dimars tots es redactors de *Revue de phonetique* berenam plegats aquí. Desde ara quedau convidat, i aixi porem fer una conversada llarga. Ja coneixeu d'entany el Doctor Chlumsky de Praga, i coneixereu Monsieur Pernot, Catedrátic de Grec a la Sorbona, que dirigeix amb mi la *Revue*.

Ara poreu fer comptes si hi som romás ben joiós i satisfet d'aqueixa convidada! Prou que l'he acceptada i agraïda amb tot es meu cor.

A les quatre ha comparegut a s'Institut Católic per assistir a una conferencia sobre el

«Paradís» de Dant

que he vist que havía de lletgir una senyoreta. He trobada sa sala casi plena casi tot de senyores, pero m'he pogut asseure just devora sa taula de sa conferenciant, que s'es presentada molt modesta a s'hora senyalada, s'es asseguda, s'ha tret un plec i s'es posada a lletgir. Sa conferència no havía d'esser pronunciada, sino lletgida. Tot es estat sobre sa topada de Dant i Na Beatriu que li

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mostra el cel, amb Sant Tomàs d'Aquino i Sant Bonaventura, i que aquell los fa s'elogi de Sant Francesc i s'altre els ho fa de Sant Domingo. Aquella senyoreta ha demostrat conèixer p'es cap des dits aquell poeta colossal del sigle XIII i XIV, gloria altíssima d'Itàlia i de tota l'humanidat. Sa dissertant ha demostrada gran claredat de pensament i un gust literari molt refinat: i lo que m'ha agradat especialment d'ella es estada sa seua modestia, plena de discreció i sinceridat. A la fi se'n ha duita una salva de mans belletes ben merescuda.

S'acaba aquesta conferencia, surt de sa sala per fer una diligencia, hi torn entrar per assistir a una conferencia que hi havía d'haver, i ja m'han hagut pres es lloc, i m'he hagut d'asseure un poc més lluny.

Sa sala era plena,

i una galería superior que hi ha, més de mitja. Es conferenciant, segons resava es cartell, havía d'esser l'abbé Pyat. S'entrega aquest capellá, jovenent, molt desxondit de potencies, d'uis bellugadiços, nirviós. Se veu que té fama de bon predicador per sa pruitja que la gent demostrava de sentir-lo. Segons es cartell havia de parlar des *valors morals*. Com la gent l'ha vist, han romput en mans-belletes. Se'n puja a sa cátedra, i no s'es assegut, li ha pegat de dret sempre, i anava i venía per demunt sa tarima. Ha començat per dir que si llevam Deu del mon, no quedará cap *valor moral*; lo meteix será es bé que es mal, pagar es deutes que negar-los, això es, no hi haurá *orde moral*. Aficant-se dins la conciencia i enfondint-hi, s'hi troba, com a móvil de totes ses nostres accions s'ideal, es desig de sa felicidat; an això, a satisfer aqueix desig s'encamina tota s'actividat de s'homo de tots es sigles i de totes ses civilisacions. ¿Pot conseguir s'homo aqueixa felicidat? ¿Com l'ha de conseguir? ¿Quins medis, quin camí hi ha per conseguir aqueix ideal suprem, aqueixa inspiració

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

innata, irresistible a que negú se pot sostreure? Amb paragrafs de gran eloquencia i amb sortides molt enginyoses ha fet veure es conferenciant que fora de Deu no hi ha felicidat possible per s'homo. Tots es sistemes inventats d'ets homos per arribar, per atènyer sa felicidat son falsos, esgarríen, tiren s'homo dins un abisme d'infelicidat en aqueix mon i a l'altre.

Amb una paraula, aquest Mr. Pyat se'n ha sabut desfer com tot un homo. Acabar ell i esclatar un esplet, un rebumbori de mans-belletes, es estat tot-u. Les se tenía ben guanyades.

He trobat que ja'm bastava per caldera, i he pres redós a la fonda, i aviat he hagut contat en tots, i bona nit! bona nit!

Dia 6 de maig

Després de dir missa, com ahir, dematinet, a Sant Sulpici, i de berenar com cada día, devers les deu li he copat cap an es *Col·legi de França* an es

Laboratori de Fonètica Experimental,

aont el Pare Rousselot me digué ahir que trobaría el Dr. Chlumski, es seu ajudant fa vuit o nou anys. Entany ja en vaig parlar d'aqueix professor de Praga (Bohèmia) que fa tants d'anys que dona ventim a sa fonètica baix de ses ordes del Pare Rousselot. Jo'm pensava que aqueix estiu passat ja se'n seria anat a Praga que fa tants d'anys que dona ventim a sa fonètica baix de ses ordes del Pare Rousselot. Jo'm pensava que aqueix estiu passat ja se'n seria anat a Praga per ensenyar-hi aqueixa ciencia; peró resulta que no se'n hi anirá fins aqueix estiu qui vé. M'ha rebut com un amic coral, i l'he trobat que les havía amb un professor inglés i una professora alemanya, alta i revenguda (s'inglés era més primetxol), tots dos rossos, com se suposa. Tenien un trassat fonètic devant i el Dr.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Chlumski l'interpretava[,] el desllatigava devant ells. Era una experiencia que havíen feta dies abans, fent parlar aquell inglés amb s'oliva de vidre dins un aranell, aquella oliva que du un canonet de goma que se'n va a un tamborineu i s'aire que, conversant, puja des lleu i surt p'es nas pren per dins aquell canonet i fa vibrar aquell tamborineu, que du aficada una güia d'or que vibra també descrivint retxetes i retxetes demunt es paper fumat, enrevoltillat p'es cilindre, que va rodant, rodant; as meteix temps temps que retxa demunt aquell paper una altra güieta d'or aficada a un altre tamborineu que vibra amb s'aire que hi devalla de s'altre canonet de goma que vé de s'embut que es qui parla té devant sa boca per amparar s'aire que li surt per sa boca de tot parlant.

Idó el Dr. Chlumski estava esplicant aquell trassat de sa pronuncia inglesa d'aquell professor que dies enrera havien fet amb s'enregistrador; i allá se veien marcades ses vibracions de cada un des sons des mots que aquell inglés havia pronunciats amb s'embut devant sa boca i aquella oliva de vidre dins es nas; i allá se veia graficament estampada sa major o sa menor extensió o amplitut de cada una de ses vocals i de cada una de ses consonants.

Tot estant afonats dins aqueixes observacions, s'es presentat un filóleg de Vienne del Ródane, Mr. Juli Ronjat. Com el Dr. Chlumski m'hi ha presentat m'ha fet molta de xicota i molta de festa perque ha dit que feia estona que havía sentit parlar de mi, i que s'interessava molt per s'*Obra des Diccionari*, perque ell fa uns anys que trebaia una Gramática de tots es dialectes des mig-dia de França provençal, montpellerenc, tolosa, llemosí, gascó, etc. M'ha fet pronunciar una partida de sons catalans, que anava ben enderrer de sebre. Es una persona agradosíssima de tracte i de conversa, un cor ubert i ple de bondat. Mos som fets molt amics.

A berenar a ca'l Pare Rousselot.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Han tocades les onze i tres quarts, hem posada forqueta a sa fonètica, i cadascú se'n es anar a posar miques: el Dr. Chlumski i jo a ca'l Pare Rousselot, que ja mos esperava amb Mr. Pernot, es catedrátic de Grec de la Sorbona, un jovenet molt aixerit i molt simpátic. Hem feta la pretxa una estona tot de coses de filología i especialment de fonética, m'han fet explicar com tenim lo de sa fonética catalana i especialment ses experiencies des *paladar artificial*; hem posat peus devall taula i mos han donat un *berenar* de primera bona.

He demanat a Mr. Pernot si tenía molts de deixebles de grec, i m'ha dit que sa major part eren grecs, pero que, quant començá

sa guerra amb Turquia

casi tots li fogiren cap a sa guerra. Lo meteix feren tots ets estudiants de Sèrbia i Bulgària que hi havía a París: tots s'espitxaren a fer la guerra a Turquia. Demán si s'opinió pública francesa era favorable an ets Estats Balcànics o a Turquia, i m'han dit que negú a Europa está per Turquia mès que Alemanya. Després es sortida sa *llei des tres anys de servici*, en lloc de dos que es lo que hi ha ara, que es socialistes no volíen que se tocás. Aquells bons amics han dit que sa nació vol es *tres anys de servici* per porer fer cara a Alemanya.

Un d'aquells amics ha apuntada s'idea de que no creia que ets alemanys volguessen sa guerra amb França; pero jo li he dit que bastava fer una passada per dins Alemanya per convèncer-se de que aquella gent volen tal guerra, pero de cor. Els he demanat com enteníen ells

lo del Marroc

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i m'han dit que els anava en popa i que l'Espanya poría estar contenta de sa zona d'influencia que posseeix an es nort d'Àfrica sensa que li haja costat res. Aquesta bona gent no compten per res ses dues guerres que Espanya ha hagudes de sostenir a Melilla, s'exércit que tenim an el Rif desde 1909, es que tenim desde 1910 a Larache i Alcazarquivir, lo que mos costen Ceuta i es seus contorns, es grandiosos sacrificis d'homos i diners que hi ha tants i tants d'anys que's gasta l'Espanya per mantenir sa seua influencia dins el Marroc per via de ses Missions des Franciscans. Aquesta gent oblida que Espanya no deu res a França an el Marroc, i que la França amb so derrer Tractat no ha fet més que respectar part des drets que Espanya tenía demunt Àfrica. Jo no'ls he dit res d'això an aqueis bons amics perque no'm sortís qualque paraula que llavó me sabés greu haver-la dita... A França tothom está amb aquestes, que sa zona d'influencia que mos han regonescuda an es nort d'Àfrica, la mos han donada es francesos per pura generosidat seua, no perque Espanya hi tengués cap dret. ¡Ja hu val amb aquesta gent!

S'es acabat es *berenar* amb la pau de Deu, i mos som despedits del Pare Rousselot fins més tart.

A les tres hem comparagut a l'Institut Católic amb el Dr. Chlumski per

sentir sa lliçó

que el Pare Rousselot hi ha donada sobre *s'evolució des ses vocals*. Hi hem trobada una partida de deixebles, entre altres aquella senyora nort-americana que dia 3 vaig trobar tota sola aquí meteix. El Pare Rousselot ha explicat que es timbre se ses vocals varía molt segons sa caixa de ressonancia que troben en sortir de sa *glotis* (sa nou de sa gargamella) pujant per sa *faringe* i sortint per sa boca i p'es nas, que constitueixen sa caixa de ressonancia des sons llingüístics.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I per aquí el Pare Rousselot ha anat descapdellant-se en consideracions, prenent es cap de fil des cálculs matemátics de ses vibracions, i l'homo se perdía de vista d'amunt que se feia.

S'acaba s'hora d'explicació, i es venguda s'escampadiça de tots aquells deixebles, perque tots, qui més qui manco teníem ses nostres feines, i era cosa d'anar-les a fer.

Eren les quatre. S'altra conferencia començava a les cinc i quart, i jo havia anar an es Correu Principal. Prenc es

tramvia per devall terra

i de d'allá com un llamp. Amb tot i això, com som tornat des Correu, que sortía demunt sa terra, eren les cinc, i una brusca que feia ben espessa. Com tot el cel estava ben tapat, i no se coneixia aont era es llevant ni es ponent ni sa tramuntana ni es migjorn i sis o set carrers desembocaven an aquell punt, veig es nom des carrer aont es s'Institut Católic, i el prenc ben depressa. Que me'n direu? Ell con feia sis o set minuts que caminava amb aquella barrumbada de aigo, me som temut que, en lloc de pendre cap a s'Institut, havía pres en sentit contrari, me'n allunyava, en lloc d'acostar-m'hi. Gir en coa tot d'una, i de d'allá cap a s'Institut. Com e-hi som estat es paraigo feia roi per tot lo redó, i sa pobre gabitza meua tota remui. Sa sala de Conferencies era casi plena; me som aficat allá ont he pogut; i al punt s'entrega es conferenciant, Mr. l'abbé Pisani, d'una xexantena d'anys, alt i gruixat, de cara agradosa, pero no gaire riolera. Li han fetes moltes de mans-belletes; les agraïa així meteix, pero se veia que no'n feia gaire cas. M'ha feta gracia perque me sembla que es un homo que no va gaire de emblavins.

L'homo s'es assegut: ha saludada ben atent sa nombrosa concurrencia, i ha anaunciat es tema des seu discurs: s'historia de sa parroquia de Sant Esteve *des Mont* de París

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

durant sa Revolució.

A ses primeres paraules que han brollat de sa seua boca, ja he dit: aqueix homo sab que du entre mans. Sobre tot ha parlat una hora redona, i mos ha donada ben espinzellada s'historia de totes ses esglesies, monestir i capelles que hi ha i que hi havía abans de sa Revolució dins aquella parroquia, exposant-mos totes ses peripecies que corregueren tals esglesies i ses comunidats de monjos, frares i preveres que hi capllevaven. Naturalment hi ha hagudes ponyides a ferir p'es revolucionaris, pero en lloc de *fer frases*, donava fets, més punyents i convincents que ses frases. Es estada una cosa ben de sentir. Vos assegur que aquest Mn. Pisani no es cap xambó i que en sab la prima i des llim de les olles sobre ses antigues esglesies de París. En dona una conferencia cada setmana, es dimars.

I per més confitar sa cosa, tenía un gran mapa des districte parroquial de Sant Esteve *del Mont* amb totes ses esglesies, monestir i capelles senyades, penjat aquell mapa a sa paret, i amb un llistó apuntava a s'esglesia de que anava a parlar.

Com hi havía tanta de gent i feia de mal acostar-s'hi, no m'hi som arrambat per donar-li s'enhorabona, i ara me sab greu no haver-ho fet perque la se tenía ben merescuda.

Com ja era foscando, li he copat cap a la fonda, i ben aviat a sopar i a jeure. I fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 7 de maig

Misses a balquena

Avui dematí me'n som anat a dir missa a s'esglesia que té s'Institut Católic per veure sino hi hauria tanta de balquena de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

misses. Me'n entr dins la sacristia, som romás esglaiat perque hi havía molts més capellans que se revestien per dir missa que no a Sant Sulpici. Llavò he recordat que dins es grandiós edifici de s'Institut Católic e-hi ha també es Seminari de París; de manera que me som exclamat: —Sobre tot! ell seré fuit des foc per caure dins ses brases! Pero només es estat es retgiró, perque tot d'una ja m'han tenguts ets ornaments preparats, i he pogut sortir a l'acte. Es que aquí, si hi ha molts de capellans, hi ha més seminaristes d'un bon tros i altres joves devots que compareixen an aqueixa esglesia, i per això un no passa mai fretura de servidors; i en quant a ornaments, se veu que aquí n'están ben armats.

A les deu m'espitx an es Laboratori de Fonética Experimental; hi trob el Dr. Chlumski i aquell professor inglés, que me parlen de lo terribles que son es

Mestres d'Escola

en matèria de pronuncia de sa llengo propia, això es, que resulten massa acadèmics amb so mal sentit de sa paraula, es a dir, que forcen sa pronuncia i la fan esclava de lleis quimèriques, que no son ses lleis naturals que segueixen totes ses llengos del mon. Pobres Mestres d'Escola! Se veu que per tots els-e duen en vençó: a França, a Anglaterra, a Bohèmia. No'n tenen ells sa culpa, sino es qui els imposen sa formació cientifica que se necessita per aglapir es títol.

S'arribada del Rei d'Espanya.

Ha comparegut també el Pare Rousselot, que ha conversat una micoia amb noltros, i ha dit que se'n anava a preparar sa conferencia que ha de donar anit a la Sorbona; i al punt s'entrega una cosina

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seua, que també es una fonetista de retxa, que publica molts d'articles demunt *Revue de Phonetique* ben notables, i mos ha dit: — acaba d'arribar el Rei d'Espanya, i li han feta una gran rebuda, i no hi ha hagut res que maldigués.

Me'n he duita una bona sorpresa perque jo havía lletgit a un des periòdics que m'envíen de Mallorca, que havíen perllongat tal viatge per dia 17 ó 18 d'aquest mes. I per cert que fa dies vaig veure que es paperots socialistes i anarquistes de per aquí més carronyes encara que es de Mallorca, escampaven que el Rei d'Espanya vendría més prest a París per porer-se'n tornar abans de que penjassen aquell criminal, un de tants de héroes anarquistes, que dia 13 d'abril li despará tres tirs per assassinar-lo, i que segons ses lleis espanyoles an aqueix criminal, en haver-lo penjat, l'havien de cremar per haver atentat contra sa vida del Rei, lo que es una mentida com unes cases, i que no tenía més objecte que fer odiós es nom d'Espanya i del Rei d'Espanya, i per si qualque anarquista provaría de venjar es criminal de dia 13 d'abril, com aqueix volgué venjar aquell gran malfactor d'En Ferrer i Guàrdia fussellat no per cap idea que professás, sino p'es crims horribles que havía comesos i fets cometre en lo de sa Setmana trágica.

Tot anat-me'n a dinar, corríen p'es carrers es

venedors de periódics

amb uns crits que aixordaven, anunciant sa venguda del Rei d'Espanya. A un d'aqueis periódics he vists un parei d'escalopons de paperots anarquistes que posaven sa Majestat com un pedás brut, convidant es poble de París perque anassen a s'Embaixada Espanyola a fer-hi una manifestació d'odi i rabia.

La *Bataille Syndicaliste* tracta el Rei d'Espanya de «bandetjat» («le bandit Auphonse XIII»), de «fusellador de Barcelona», de botxí

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Alcalá-del-Valle», de «assassí d'En Ferrer», i de «sanguinari», i de «criminal» i de «torturador de Montjuïc».

La *Lanterne* diu que «es poble de París» no anirá a rebre el Rei d'Espanya perque «no ha oblidat s'assassinat d'En Ferrer», perque sa «monarquia espanyola» oprimeix «amb persecucions» «homos com el Dr. Queraltó». Diu que el Rei d'Espanya «ha perdudes ses simpaties de tots ets esperits lliures» (s'entèn, revolucionaris) perque «s'es fet instrument de s'abominable clericalisme» «més baix encara que es francés» perque «s'es posat» (D. Anfós) en mans des Jesuïtes», i que causa seua l'Espanya «no es més lliure que en temps de s'odiós Maura» (¡aquí aquí grate-hi!). I acaba per dir que França ha «donada a l'Espanya sa part més bona del Marroc, deixant p'es francesos sa part més mala de guardar i d'administrar».

En canvi tots es periódics una mica serios parlen del Rei amb gran elogi, i se demostren tots satifets de lo bé que París l'ha rebut, rendint-li un grandiós homenatge de simpatía.

De manera que París, gracies a Deu, no s'han escoltats es paperots socialistes i anarquistes i ha despreciades ses seues infamies i calumnies que no s'aturen de vomitar contra D. Anfós i contra l'Espanya.

Com jo dinava; he demanat an es moço que'm servía qué me deia de sa venguda del Rei d'Espanya, i m'ha dit que n'estava ben content i que havía fet molt bé de venir a París. Jo llavó li he dit, que era espanyol, cosa que ell ignorava, tant que se creia, m'ha dit que era de Portugal, o del Brasil.

Devers les quatre m'esquitx a s'Institut Católic, mir an es cartells que hi ha a s'entrada quines lliçons hi trobaria, i n'afin una de

«Historia des Dret»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cerc aquesta cátedra, la trob, i hi he sentit un telabastaix més que regular. Hi entr, i es estat un boldró d'estudiants que botaven per demunt es bancs i amollaven uns remeulos lo més alt de punt. Com m'han vist, se son apacivats una mica. M'assec a un d'aquells bancs, ben aprop de sa tarima des catedrátic, que ben aviat ha comparegut: un senyor veiet, revengudet, barba grisa, cara riolera. S'asseu, li mostr sa meua targeta d'entrada, diu que está molt bé, i ha resultat que no havia d'esplicar, sino que havia de preguntar an es deixebles i aqueis a ell sobre s'*Historia des Dret*; i ja es estat partit a fer preguntes an aquells al·lotons tan ajogassats sobre lo que era sa *jurisdicció senyorial* d'altre temps i sa *jurisdicció reial*[,] es dret *d'enregistrament*, es poder d'ets antics *Estats Generals* i des *Parlament*, quin era s'*ideal des llegistes* i d'ets *advocats*, etc etc.; i heu de creure i pensar que aquells al·lots poc abans tan renouers, responíen prou bé. I lo que a mí me feia més gracia era s'alegria que tenía aquell bon senyor de catedrátic quant aquells deixebles seus avenien molt sa resposta. Se posava a cridar. —¡i Bon!! ¡ibon!! ¡ibon!!

I llavó se girava a mi, clavant me la vista com si volgués dir:

—¿E-hu veis si son aprenents aqueis al·lotots, si els enseny bé jo? I jo li demostrava estar-ne molt satisfet.

Des cap d'una estona m'ha demanat si jo volía preguntar res, i li he dit que només hi era anat per escoltar.

S'acaba sa classe i me som despedit d'aquell sant homo, que m'ha feta moltíssima de gracia, perque du sa bondat pintada demunt i se veu que posseeix bé sa ciencia que ensenya i que la sab aficar dins sa closca des seus deixebles, maldement siguen una mica renouers.

Una conferencia a la Sorbona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Com he hagut sopat (o *dinat*, que diuen aquí), li estrenc cap a la Sorbona per assistir a sa conferencia que hi havia de donar el Pare Rousselot a les vuit i mitja. M'afic dins aquell casal immens, i a la fi trob sa sala aont havía d'esser tal conferencia. Ja hi havia molta de gent, i lo bo es estat que es *virell* s'ha figurat que jo era el Pare Rousselot, es conferenciant. Jo l'he desenganat, dient-li que només havia d'esser *auditeur* (oient).

El pare Rousselot no s'es fet esperar: s'entrega, el reben mans-belletes, s'asseu, i ja es partit a descapdellar sobre ses relacions de sa Fonética amb sa Morfología i amb sa Sintaxis. Com no parlava a alumnes d'una cátedra, sino a un públic en gran part de profans, era una conferencia de divulgació, ha esmenussada molt la cosa, i ha omplida sa pissarra d'exemples per demostrar ses transformacions que es sons llatins han experimentades, donant lloc a sa formació de ses llengos neo-llatines, i ha insistit molt en s'importancia extraordinaria que tenen es dialectes devant sa ciencia llingüística, perque contenen totes se passes que aquells sons han donades a través des sigles.

Ha parlat més d'una hora aquell gran fonetista i tothom escolta qui escolta amb tanta oreia. Quant ha acabat, tothom ha romput amb mans-belletes, fent-ne mil alabances. M'hi som arrambat a donar-li s'enhorabona, i som fuit més que depressa cap a la fonda, i ia jeure manca gent!

Dia 8 de juny

Altre pic he comparegut a les deu an es

Laboratori de Fonètica

i hi he trobats el Dr. Chlumski, aquell professor inglès i aquell filóleg de Vienne, Mr. Ronjat. Al punt s'es presentat el Pare Rousselot amb tres capellans irlandesos, més alts que un pi, rossos, tendrals,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per fer experiencies de pronuncia irlandesa, vui dir, de sa llengo celta que's parla an aquella gran illa. El Pare Rousselot els-e feia pronunciar mots i mots, i els ho transcrivia foneticament, mentres que el Dr. Chlumski anostrava ets altres a parlar devant s'*enregistrador* amb s'oliva de vidre dins es nas i amb s'embut devant sa boca; aquella bona gent s'hi veien una mica endidalats tot d'una.

Com avui hi ha lliçò de Mr. Gilliéron que domés en dona una cada setmana i es a la una i mitja fins a les tres i mitja, me'n he hagut d'anar a dinar.

Din amb quatre grapades, i altre pic ben atacat cap a la Sorbona per assistir a sa lliçò de

Mr. Gilliéron.

Veig uberta sa saleta d'espera des catedrátics, m'hi afic, i m'hi trob Mr. Gilliéron que acabava de rebre es tom VI des meu *Aplec de Rondaies Mallorquines*. Quina topada més coral que es estada aqueixa! L'he trobat tan sà i vermei i dins aquella serenidat olimpica tan peculiar d'ell, just entany! M'ha demanat del Dr. Griera i del Dr. Barnils i de s'*Obra des Diccionari*, i l'he enterat de tot, fil per randa, demostrant-se molt satisfet de que la cosa vaja endevant. M'ha dit que ara, fins a s'ivernada, no está a París, sino a sa seua vinya de devers Berna, i que cada dimecres avespre s'entrega a París, es dijous dona sa lliçó de *Geografía Llingüística* i es vespre se'n torna a sa vinya, arribant-hi sa dematinada del divenres; ha dit que hi té moltes de feines a sa vinya, i m'ha convidat a anar-hi a passar uns quants dies amb ell. Li he promés que, en passar per Berna cap a Zuric, a mitján juny, m'hi aturaré, si Deu hu vol.

Entram dins sa classe i hi havía onze deixebles, dos d'ells ja hi eren entany. N'hi ha hagut un de rossellonès, Mr. Talut. Hem parlat un poc en catalá; es professor de castellá a un col·legi d'aquí.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ja sabeu quina es s'especialidat de Mr. Gilliéron: sa Geografia Llingüística. El agafa ses paraules, les cerca o les fa cercar per tots es recons de França a veure si hi son i amb totes ses formes que hi revesteixen; i, si no hi son, quines altres hi ha per expressar sa meteixa idea. I de cada paraula així en fa un mapa, senyant-hi tots es punts aont se troba tal paraula. Això ha obrada tot una revolució dins sa filologia, donant una importancia fora mida an es dialectes, que mos donen ses diferents evolucions i tramudances que es sons i mots llatins han experimentades. Fins que hagen fet es mapa de totes i cada una de ses paraules d'una llengo, no's porá fer un diccionari complet i sa gramática completa de tal llengo.

Mr. Gilliéron segueix es meteix sistema d'entany. Es deixebles seuen entorn d'una taula llarguera, i ell enrevolta per sa sala, explica qui explica s'encarnadura i es demble de tals i tals paraules, i clava amb fitxes a sa pissarra es mapa de cada una d'aquelles paraules; i crida i manotetja, com si qualcú li fés contrari, i d'entant entant fa preguntes an es deixebles. Avui ha passat es ram per una partida de paraules, desllatigant-les, desnossant-les, donant-ne una idea ben espinzellada.

Un concert d'orga a Sant Eustaqui.

S'acaben ses dues hores de lliçò, cadascú pren per son vent, jo me'n vaig an es Correu Principal, i passant per devora sa magnífica esglesia de Sant Eustaqui, que entany ja vaig descriure, una de ses esglesies notables de París, veig que hi entraven molts de senyors i senyores, i automòvils i cotxos aturats devant i gent qui badava. Hi entr per fer-hi s'estació, i he trobada sa nau major (n'hi ha cinc de naus) casi plena de tot. L'orga s'es posat a tocar. Mir a l'altar-major si hi havía funció de res i no n'hi veig. I l'orga toca qui toca; pero quin orga! A Mallorca no'm tenim idea d'orgues així; jo no n'hi sentit cap mai dins Espanya, lo qual no vol dir que no n'hi haja, si no que jo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no n'hi he sentits. ¡Quina fondaria, quina amplitut, quina suavidat, quina meravella de sons!

He estat una estoneta escolta qui escolta, fins que surt i demán an es *suís* o *guardiá* que vel·lava an es portal quina funció anaven a fer an aqueixa esglesia i m'ha mostrat un cartell, que deia *Concert d'Orgue*. Llavò he vist que per entrar, havien de pagar, i que, si jo no fos estat prevere, no me deixaven entrar. Vetassí una gran idea per una esglesia que té un bon orga: s'hi poren fer molts bons diners, sensa que negú ho puga censurar amb raó.

He acabades ses feines que tenía per defora, i me som arredossat a la fonda; i fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria!

ANTONI M. Alcover, *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

31 de maig de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 9 de maig

Dins una Cátedra de literatura francesa.

Bé hi he potoiat avui per dins s'Institut Católic! He assistit a quatre lliçons es dematí i a dues es cap-vespre.

M'hi entrec a les nou i mitja per sentir el Pare Rousselot sobre s'escriptor francès Flaubert dins es curs que dona de literatura francesa p'es qui han de prendre sa Llicenciatura. Casi tot eren seminaristes que escoltaven; ha dissertat amb gran enginy sobre aquell escriptor tan notable, i ha aprofitades ses caigudes per aficar-hi una mica de filología, defensant s'importancia excepcional que tenen dins sa ciencia llingüística es parlars populars, es dialectes, es *patuesos*, que ha definits: formes especials de llenguatge que només se parlen, que no s'escriuen, pero que son tan nobles i valent tant o més que ses llengos escrites.

Dins una Cátedra de Dret canònic.

S'acaba a les deu i mitja sa classe i demán si en comença cap altra, i me diuen que dins aqueixa meteixa sala en començaria una altra de Dret civil. Demán si n'hi ha cap de Teologia o de Dret canònic, i me diuen que just allá devora n'hi ha una de Dret canónic, hi entr, i explicaven sa *Tassa Innocenciada* o *aranzell* p'es judicis *esglesiástics* i *demés actes de jurisdicció*. Com es Professor deia que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dins s'estat aflictiu en que's troba l'Esglesia, això no te gaire aplicació i que varia molt de diòcesi a diòcesi i de nació a nació, jo he cregut que hi poria prendre part, i he dit que es tribunals esglesiástics d'Espanya aplicaven generalment s'antic aranzell des Tribunals Civils respecte d'unes coses i respecte d'altres no. Es Catedrátic llavò m'ha fetes diferents preguntes d'això i li he respost tan bé com he sabut; i a-les-hores m'ha dit: —Pero voltros a Espanya no acudiu a Roma casi per res. —¿Com es això? he dit jo. ¡No hem d'acudir a Roma! an el Papa! a ses Sagrades Congregacions! —Pero ¿i no teniu una Rota per voltros? ha dit ell. —Es ver, he dit jo, que tenim aquest Tribunal Esglesiástic, pero es Pontifici, i només hi acudim per lo Judicial, sensa que deixem de porer acudir a Roma quant pertoca o hu creim convenient.

Hem parlat un poc sobre això, i sa classe s'es acabada. Es que havía començat a les deu.

Dins una Cátedra de Teologia Dogmática.

Surt d'allá i me diuen que n'hi ha una altra de Teologia just veinat d'aquella de Dret canònic, i m'hi afic. M'assec just devant es catedrátic, un capellá magrel·lo, petitó, cara prima, tot front. Ha resultat que explicava en llatí, expositant Sant Tomàs sobre sa necessidat del Judici Final. I pronunciava es llatí no a l'italiana, sino a la francesa, alterant es só d'una partida de vocals.

De manera que, en lloc de dir, per exemple: *per eumdem Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum*, pronuncien a França: *per eondam Dominom nostrom Jesom Cristom Filiom suom*, etc. I llavó per afegitó carreguen s'aczent demunt totes ses sil·labes finals. Mai havia sentit parlar un francés en llatí, no tres o quatre paraules, sino una conversa correguda. Efectivament resulta una cosa molt tramudada; que un tot d'una casi no hu entén, i manco hu entendrá si no sab francès.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I aquell bo de catedrátic se'n anava com un cavall an es cos; se'n desfeia de primera. Lo terrible es estat que dins cosa de deu minuts ell ha acabat, un des deixebles li ha demanada en francès una dificultat, es catedrátic le hi ha solventada en llatí, i bona nit si't colgues. *C'est finit*, ha dit aquella gent. Era que també havíen començat a les deu.

Se'n van es deixebles; m'acost an es catedrátic, li he expressat s'efecte extrany que tal pronuncia francesa des llatí m'ha causat, i m'ha dit que efectivament ells destrocen es llatí, i que no va esser gens extrany que es Bisbes francesos an es Concili Vaticà casi no se donassen a entendre, i que se feia necessari redreçar tal pronuncia, i que a moltes diócesis ja s'ensenya dins es Seminari sa pronuncia italiana que el Papa desitja, pero que ells, es veis, es formats i avesats de tota la vida a sa pronuncia francesa tenen molt mal de desllapiçar-la-se.

Deix aquell bon sacerdot, i he dit: —No res, tornem an aquella cátedra que han dit que hi havíen d'esplicar

Dret civil.

I ija hu veurem que será això!

Hi entr, i ha resultat que era Dret-civil-esglesiástic que hi explicaven, i tractaven un punt ben interessant: s'estat jurídic de ses esglesies després de sa llei de separació. Es deixebles no eren gaire; es catedrátic era un senyor de cinquanta a xexanta anys, molt respectable, que parla molt net i no s'atropella massa. Després de ses primeres frases que li he sentides, ja m'ha interessat molt.

Com jo m'he hagut assegut, deia que sa llei de separació no llaura amb sa realidat i que ha resultat sensa aplicació una bona part d'ella, tot lo que estableix sobre ses

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«associacions culturals»

que, segon sa llei, havíen de formar es católics, i que s'Estat entregaría ses esglesies a tals associacions; pero, com es católics no han volgudes formar, alló no ha tengut efecte. Ha dit aquell catedrátic que s'Estat actualment concedeix s'us de ses esglesies an es Rectors, si aqueis responen de fer-hi a costes i despeses seues ses obres de conservació i reparació necessaries; pero ha dit que això es una cosa massa a l'aire, i pot donar lloc (i en dona) a molts de conflictes. S'objectiu de sa llei es desentendre-se s'Estat de tot això de ses esglesies, i deixar-les en mans d'ets Ajuntaments; de manera que, segons aqueixa llei, es propietari de ses esglesies de cada població es s'Ajuntament de sa població; i es Rector de tals esglesies s'ha d'entendre amb s'Ajuntament per servir-se d'aqueixes esglesies i per fer-hi obra, esposant-se es qui hi facen obra, es qui donin per fer-hi obra, a disgusts grossos, si no s'entenen amb s'Ajuntament. Això, ha dit aquell catedrátic, té es seus inconvenients i ses seues ventatges. Ets inconvenients son es topar amb un Ajuntament repelenc, amb un Bal·le de mala rel que faça impossible o molt difícil sa vida relligiosa, ses funcions des culte católic. Ses ventatges son que si s'Ajuntament es de bona part, si es católics hi tenen majoría, la cosa va bé ferm, perque poren fer lo que volen i no tenen casi cap trava des Poder central.

Sa conservació i restauració de ses esglesies es tot una questió que ha preocupats i preocupa seriament es católics. Ses esglesies poren esser monuments artístics notables o poren no esser-ho; n'hi ha ben moltes que no hu son. Ses que s'Estat considera tals, les posa a sa llista de «monuments nacionals», i s'encarrega de sa seua conservació. De ses que no están an aqueixa llista, s'Estat no'n vol sebre res. Un des diputats católics, Mr. Barrés, va presentar una proposició de llei encaminada a solucionar aquesta questió de sa conservació de ses esglesies que no son considerades com a monuments artístics, això es, que s'Estat procurás remeis per tal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conservació; i sortí un diputat de sa majoria amb una proposició que va esser acceptada proposant sa creació d'una caixa a cada Municipi aont se depositin es donatius que se facen per conservar i reparar ses esglesies, i que aqueis fondos mai per mai se puguen destinar a altres coses que no sia sa conservació i reparació de tals esglesies. Falta que es Senat admeta tal proposició.

Amb això han tocades les dotze i s'es acabada sa classe. Es deixebles se'n son anats, i jo me som acostat an aquell catedrátic tan docte i tan digne, li he dit que m'havía agradat molt sa seua explicació, i llavò hem parlat de sa situació tristíssima ana que es Governs masònics de França han reduïda l'Esglesia de Deu. Li he demanat si creia que s'arribaría a establir una inteligencia entre s'Estat Francès i l'Esglesia, i m'ha dit que creu que arribará a establir-se, pero no per ara, perque encara sa cosa no es madura ni d'un bon tros. —M'ha demanat sobre sa situació de la Esglesia Espanyola, i li he dit que no tenia punt de comparança amb l'Esglesia Francesa, que no es possible que hi haja cap Govern Espanyol que s'atravesca a fer lo que han fet tants de Governs francesos contra l'Esglesia.

Aquí mos som despedits, i jo li he estret cap a la fonda a posar miques.

Vertaderament es una cosa horriblement criminal aqueixa

llei de separació

de l'Esglesia i s'Estat que han posada es Governs francesos! Que haguessen dit: —Mos separám de l'Esglesia, no volem sostenir pus es Ministres de Deu i es seu culte! ¡Que s'arretglin així com puguen! i que conservin, si poren ses seues esglesies, seminaris i demés edificis relligiosos (Palaus, Rectoríes, Vicaríes, etc.). Això s'hauría comprès. Lo que no se comprèn que hagen tenguda sa gran desvergonya de dir: —Mos separam de l'Esglesia! fora sostenir pus es culte ni es seus Ministres! pero ets edificis de sa Relligió (Seus,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esglesies parroquials i no parroquials, Palaus, Rectories, Vicaries i Seminaris), tots aqueis edifics que es catòlics alçaren i que no tenen altra raó d'esser mès que sa relligió, ¡vengau-los! ¡son propiedat de s'Estat! d'aqueix Estat que se declara ateu! Això es lo horrible! lo criminal! lo que clama venjança an el cel!

Pensant amb això me'n som anat a dinar, i a les quatre ja tornava esser a s'Institut Católic per assistir a una cátedra de

Historia Esglesiástica.

Com hi som entrat no hi havia negú encara; llavò ha comparegut una senyoreta, i llavò tot un estol de seminaristes i es Catedrátic amb ells, un sacerdot alt i revengut i ben vermei, de coranta a cincuanta anys amb un manat de llibres. S'asseu a sa Cátedra després de s'oració de rúbrica, i ja es partit a explicar demunt sa questió de sa por que diuen que agafá a la gent

devers l'any mil

de que el mon anava a finir, i que per això abandonaven ses terres i es bens, i no feien cases ni esglesies i tothom esperava d'hora en hora que tot fés flamada. Ha dit es catedrátic que es una faula això de tal por, ja que no apareix dins cap document de aquell temps ni rastre; i n'ha lletgits una partida de documents de la derreria des sigle X i primeria de sigle XI, que parlen de desgracies, desastres i mals que hi havía a-les-hores p'el mon, com n'hi ha haguts sempre i n'hi haurá, mentres el mon sia mon; pero a cap d'aquells documents se fa menció de que tots aquells mals fossen cap senya de que el mon hagués de finir ni de que negú en tengués por de aquesta cosa. Ademés ha demostrat aqueix catedrátic que des monuments históric d'aquell temps se desprén tot lo contrari, això es, que se construíen moltes d'esglesies, Seus, monestirs i Abadies, que's reformaven ses

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comunidats relligioses, desplegant-se meravellosament sa gran Congregació de Cluny, que arribá a tenir centenars de monestirs dins tota la cristiandat, i que ses escoles de ses Seus i Abadies creixíen de deixebles i se feien molt envant en s'ensenyança posant-se es fonaments de ses futures Universidats, tot lo qual succeía la segona mitat des sigle X i la primeria des sigle XI. Per lo meteix tot allò de sa por de l'any mil no passa d'esser una faula; no consta que hi haguès tal por.

Sobre tot, aquell bo de catedrátic ha descapdellat sobre això una hora redona, demostrant posseir s'historia d'aquell temps p'es cap des dits.

Després han parlat catedrátic i deixebles d'una eixida que tenen compost de fer a Chartres per veure la Seu; i miraven quin dia sería millor.

M'han convidat a anar-hi amb ells, i els he dit que jo ja no seré a París quant ells facen tal eixida, pero que els hi acompanyaria si hi fos perque an es meu entendre la Seu de Chartres es de les més notables que hi ha en tot lo mon, que no n'he vista cap altra que m'agrat tant ni a França ni a Alemanya ni a Anglaterra. Aquella bona gent han estat ben contents de que els digués allò; es deixebles que se'n son anats, i jo m'acost an es catedrátic i l'he felicitat coralment de s'explicació magistral que havía feta de sa por de l'any mil. M'ha demanat jo d'ont era; i com ha sentit que era catalá de Mallorca, tot d'una m'ha parlat del Beat Ramon Llull de qui es admirador. Li he dit que jo era president de sa Comissió Editora de ses *Obres* tal com ell les va escriure, en catalá, i que ja en tenim **nou toms** publicats.

Li he promés tornar a venir a sentir-lo la setmana qui vé, i li he estret cap a una altra cátedra.

Era per sentir una conferencia que hi havia anunciada en aquesta sobre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

historia de ses Relligions.

Com som entrat, ja havía començat es conferenciant a descapdellar. Era un capellá d'una cinquantena d'anys, que tirava més en magre que no en gras, sá, resolt, que parlava amb tota sa força, i com que no tengués posa ni repòs an aquella cadira, sempre ballugant-se i estamanetjant-se. Hi havía estones que semblava que anava a aixecar-se per pegar a qualcú. Sa conferencia no la deia, la lletgía, i era un estudi molt sólid, molt cepat sobre historia de ses relligions. Feia s'historia de sa Relligió des poble hebreu, des carácter d'aqueixa Relligió i des poble que la professava. Era sumament interessant tot lo que deia aquest sant homo, que no sé perque ho havia de dir amb tanta de rabia. M'ha agradat fora mida, i no me'n som temut de s'hora que ha durat, tant de gust hi passava. Lo que no sé com s'es estellat amb tota una hora de lletgir amb tanta de violencia. —Pronunciava es francès molt clar, i he pogut constatar una volta més sa tendencia que se va aczentuant entre es francesos de fer sonar moltes *ee* finals átones, que un temps no feien sonar gota. Es que ses llengos vives no están aturades mai, no s'aturen d'evolucionar cap envant o cap enrera.

Com ja era tart, he pres redòs a la fonda, i fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Día 10 de maig

Una lliçó del Pare Rousselot.

Es estada de fonètica a les onze a s'Institut Católic. Eren dotze o tretze que escoltávem, entre els quals cinc o sis senyores i senyoretes. No entr a casi cap cátedra que no hi haja dones que hi assisteixen; se veu que aquí son estudiadores. Devora jo tenia un parei d'alemanys. El Pare Rousselot ha estat admirable com sempre, explicant sa tramudança fonda que es francès ha feta de sa prosodia llatina i com ha tramudat s'aczent tònic cap envant o cap enrera de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com el teníen es mots llatins vius. Per això ha posats una partida d'exemples des francès literari i des diferents dialectes o *patuesos* de França, que no segueixen sovint es francès literari, sino que se'n decanten ferm, acostant-se a altres llengos, a sa catalana entre altres. Per que ho vessen ets oients m'ha fetes pronunciar una partida de frases mallorquines. ¡Quins uis que feia aquella gent com sentíen es mallorquí! Per l'estil d'ets uis que fan es mallorquins quant senten parlar francès rònec, sense cap classe de mestai, si ells no l'han estudiat bé.

El Pare Rousselot mos ha exposada una teoría sobre ses vocals franceses d'una cosina seua, escriptora fonetista, que vos assegur que cava fondo ferm. ¡No hauría d'esser cosina del Pare Rousselot!

Sensa temer-mos-ne, son caigudes les dotze des rellotge, i hem posada forqueta a sa fonètica, i ¡a dinar toquen! Cadascú ha pres per son vent. Es francesos son així: en sentir remor de les dotze, deixen allá ont son, i li estrenyen a *déjeuner*, a *berenar*; a *dinar*, que deim noltros.

Filosofia tomista

Havia vist an es cartell de s'Institut anunciada una lliçó d'Historia Esglesiástica, pero que tenía una retxa blanca devora. He demanat a un capellá que passava qué volia dir aquella retxeta i no m'ho ha sabut desllatigar. Aquella lliçó estava anunciada per les cinc i un quart dins sa sala A. M'entrec an aquella hora, pero uns quants minuts més tart. He trobada sa sala casi plena i un senyor, jovenet, que perorava, més ben dit, lletgía, amb molt bona entonació i molt net. No parlava d'Historia Esglesiástica sino que refutava un filosof heterodoxe, professor de la Sorbona, de molta fama, de avui en día, Bergson, que va molt lluny d'osques i l'enfila per sa punta sa constitució íntima des ser de Deu, caiguent de folondres dins es panteisme. M'ha dit un veinat que tenia, que aquell conferenciant es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

professor des Col·legi de Sant Estanislau. Lo que es cert es que tè un cap molt clar i que posseeix admirablement sa filosofia de Sant Tomàs. Ha exposats amb una claredat meravellosa es cèlebres arguments que Sant Tomàs posa per demostrar s'existencia de Deu, això es, que es sers que's moven suposen un ser immutable que les mou a tots; que ses causes que veim que produeixen efectes suposen una causa primera, causa de totes ses causes; que es sers que veim an el mon, que, així com existeixen, poren deixar d'existir, lo qual succeeix a tots es sers que componen el mon, suposen un ser que existeix per sí meteix i que no ha tengut principi ni pot tenir fi; que es diferents graus de perfecció de que veim dotats es sers d'aquest mon, suposen un Ser perfectíssim, dotat de totes ses perfeccions. Tots aqueis arguments es conferenciant els ha girats contra En Bergson, contra lo que diu aqueix que es Deu, i l'ha baldat an aqueix filosof extraviat, l'ha arrenyonat, l'ha esbenat, n'ha fet un tap de pica. I tothom que escoltava amb una gran atenció. Prop de la mitat d'ets oients eren senyores. Si hu han entès a tot allò, si han pogut seguir es conferenciant en tota aqueixa tracalada de raonaments i silogismes, ¡el diantre son ses senyores de per aquí! Lo cert es que escoltaven amb tanta d'oreia, i no demostraven fastidi, distracció ni cansament.

M'ha dit un capellá, com sortíem, que aqueixa conferencia formará part d'un llibre que aqueix filosof tenral, tomista cepat i de renyó clos, va a publicar per posar amb evidencia En Bergson, que bé s'ho mereix per lo molt que pretén esser i per sa vola que li donen actualment ets inimics de sa Relligió.

No es duptós que aqueix conferenciant, si segueix com fins aquí, arribará a fer sa retxa molt amunt i será un des representants més autorisats de sa filosofía escolàstica renadívola, restaurada segons volía Lleó XIII.

Com ja eren prop de les set, li he copat cap a la fonda, i ¡bona nit tots, si vos colgau! I si no vos colgau, ¡bona nit també!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 11 de maig.

Un Pontifical a Nostra Senyora de París.

Diumenge passat ja n'hi hagué per la Beata Joana d'Arc, i mes passá per alt. No m'hi es passat avui perque ahir de cap-vespre m'hi vaig esquitxar a veure a quina hora seria. Vaig veure que a les vuit hi hauría ofici parroquial amb sermó, i que a les nou i mitja començaríen *Hores* i tot seguit es Pontifical de sa Eminencia el Cardenal-Arquebisbe de París. Per porer tenir un lloc bo i veure-hu d'aprop, a les nou i deu minuts entrava dins Nostra Senyora. Era un regueró seguit de gent que hi entrava, i tothom prenia lloc aquí i allá, allá ont poríen. He vist un anunci que deia que avui ses galeríes superiors, demunt ses naus laterals, eren ubertes, i es paper deia es punt per ont hi pujaven. Comptava pujar-hi; pero passant per dins ses naus absidals, just devora es presbiteri o altar major, he vist un lloc de primera per porer aguaitar totes ses ceremonies des Pontifical. Demán an es *suís* si m'hi puc posar, me diu que sí, prenc una cadira, m'hi assec, i començ a inspeccionar. Estava atracat a sa barrera llevadiça que havien posada desde es portell del chor, això es, des trast de devant l'altar-major, fins an es portal de la Sacristía, a través de ses dues naus absidals. Així poria veure passar Sa Eminencia i es Capítol de Canonges llavó veuria tot l'ofici i seure Sa Eminencia a sa seua Seu o Cadira Arquebisbat, devall un dosser preciosíssim a sa banda de s'Evangeli.

Com som entrat dins Nostra Senyora feien es sermó parroquial a s'embocada del chor, devant es creuer. No me som aturat a escoltar-ho perque era més práctic anar a prendre lloc p'es Pontifical.

Han predicat una bona estona; i amb això han començat a passar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

canonges

cap an el chor. No van vestits de vermei, sino negres amb uns ruquets molt llargs i una randa de tres o quatre pams i una mussa amb cenefes vermeies i p'es coll una gran banda color de cel i una medalla molt grossa devant es pit com un pectoral.

Assetsuaixí sent un trepig uniformat i uns cops de bordó en-terra acompassats: eren dues fileres de seminaristes amb llobes ben blanques i un cingol molt ben encitronats. Se'n entren dins el chor; a cop de bordó des caporal que els-e menava, s'afileren devant l'altar major, hi fan una gran reverencia, se giren tots a la una i fan capada a cada banda de chor, i llavó de dos en dos se'n van a seure an es seu banc. Comença Prima, sonant l'orga sempre; canta es Martirologi un d'aquells seminaristes de veu molt refilada cap amunt; veig tot amb u sortir es Canonges que s'afiquen dins la Sacristía, i al punt tornen amb Sa Eminencia es

Cardenal-Arquebisbe

amb sos Diaques d'honor, es Prevere-Assistent i es Diaca i Subdiaca de sa Missa i ets altres canonges derrera derrera, i devant de tot sa Creu alçada Arquebisbal am sos cirials a cada banda, no llargs com es de Mallorca, sino curts, just canalobres, en mans de Seminaristes. Sa Eminencia amb tot s'acompanyament se'n son anats a sa capella del Santíssim, que es part derrera l'Altar major an es fondo de ses naus absidals; hi ha feta s'estació i tornen, i me passen per devant. Sa Eminencia es alt i de molt bona presencia; tothom li fa capada i se senyen i ell beneix a dreta i a esquerra. Puja a sa seua Cadira devall es dosser, i entona *Tercia*, que's canta amb gran solemnidat. Sa Eminencia se revesteix de Pontifical, i surt p'es mig del chor amb tot s'acompanyament, i van a donar sa volta per tota la Seu, cantant sa Lletania Lauretana, he suposat. No he pogut distingir bé qué cantaven, perque hu feien amb uns grans crits i cops d'orga

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aixordadors. Torna Sa Eminencia devant l'altar-major, se'n va a sa Cadira, el revesteixen per sa Missa[;] aquesta comença. He notat que es Mestre de Cerimonies era un canonge, que, en haver de dir res, se posava devant Sa Eminencia, li feia una gran capada, i deia lo que havía que dir i se'n tornava an es seu lloc.

Els ornaments que duia S'Eminencia i es Ministres, vermeis com se suposa, teníen unes cenefes d'un pam i mig d'ample tot brodat d'or, elegantíssim, garridíssim. Sa Mitra era ogival, vui dir, petitona, així com figura dins tots es monuments de s'Edat-mitja.

Ses naus absidals eren

plenes de gent,

tothom molt recullit, es creuer i sa nau major des cos de sa Basílica tot era ple també, i ses galeries superiors del chor i des presbiteri també plenes. ¡Quina gentada, Deu meu!

Han cantada s'Epístola, alleluias, sa Seqüencia, s'Evangeli, tot amb gran solemnidat. A's temps des Credo he notat que casi tothom des poble cantava.

Comença es Prefaci, i surten quatre seminaristes cap a la Sacristía, i al punt tornen amb unes antorxes enceses, s'agenoien devant l'altar-major i les tenen ben altes a's temps de alçar Deu, que ha resultat un moment d'una solemnidat inefable. ¡Quin cop de vista més prodigiós, més sublim que ofería aquella meravellosa Basílica, tota brufada de llums i de vidrieres de colors, representant centenars d'angels i sants, i aquells milenars de feels adorant el Santíssim Sagrament que alçava devant el cel i la terra Sa Eminencia, renovant es Sacrifici de la Creu!

Ha seguit l'ofici fins a s'*Ite, Missa est* Sa Eminencia ha donada la Bendició a tothom, ha dit s'Evangeli de Sant Joan, i amb tota sa comitiva se'n es entrat dins la Sacristía, revestit de Pontifical.

An el chor han començada *Sexta*, i la gent ha buidat cap adefora.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Com hi som anat feia un soleiet polit de tot; com som sortit, feia una brusca ben espessa. Ventura que duia es paraigo. Per aquí no el poren deixar mai. No sè si es passat cap dia, des que som aquí que no haja volgut ploure. De manera que a París no li haurien de dir París, sino *So'n Plou*.

Per no aplegar una bona banyadura, prenc es tramvia de devall terra, i icap a la fonda a cercar *berenar*!

El Rei d'Espanya i ets anarquistes i socialistes

Sa manifestació que ets anarquistes i socialistes d'aquí havien preparada contra D. Alfons i Espanya devant d'ambaixada Espanyola dimegres passat (dia 7) avespre, va esser un fracás en tota l'orde; no hi comparegueren més que quatre bandúes i males-carrosses, que sa Policia feu fogir més que depressa. Se va veure ben clar que «es poble de París» no s'escoltá es paperots anarquistes i socialistes, que de cada dia están més separats de s'opinió pública, just com dins Espanya. «Es poble de París» no ha volgut ofendre el Rei d'Espanya, perque cap motiu hi ha per ofendre'li mes tost li ha demostrada viva simpatía d'una manera ben llampant.

Avui com berenava he demanat an es macip que'm servía si a's temps que el Rei d'Espanya era aquí o des que se'n es anat (divenres avespre— dia 9), havía sentit parlar-ne gens en contra, i m'ha dit que no, sino que per tot el reberen molt bé perque aquí tothom desitja que se faça una aliança d'Espanya amb França. Per lo que jo he pogut observar lletgint periòdics francesos i sentint parlar gent d'aquí de ben diferents pelatges, aqueix macip ha expressat es sentit de França actualment.

Una altra victoria a sa man-revés d'ets anarquistes i socialistes: ells de tot d'una se declararen contra es projecte de llei d'allargar es servici militar fins a tres anys; en camvi tot França s'es declarada a favor de tres anys, i es contraris de tal allargament passen per lloc

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estret. Hi ha un catedrátic de la Sorbona que es contrari des tres anys. Ets estudiants ho han sabut, i fa dies que, en sortir de classe, li criden alei i li fan lulea. Ahir hora baixa sa Policía l'hagué de protegir, perque ets estudiants li teníen preparada una assolida d'aquelles en tota l'orde.

Hi acudiren es revolucionaris a defensar-lo, posant-se sobiranament en ridícul.

Anarquistes i socialistes s'avanen sempre de que ells son es pobles, de que representen es poble. Quina mentida! ¡Quins comediants! Deu se'n apiat!

Vespres a Sant Sulpici

He pogut anar a Vespres an aqueixa esglesia grandiosa, i l'he trobada com diumeng(u)e passat, amb una gentada fora mida. Acabades Vespres, es pujat un predicador demunt sa trona, i s'ha deixat caure un sermó sobre Deu Esperit Sant, bo ferm. M'he pogut asseure just a baix de sa trona; i, encara que no'l vés, el sentía de lo millor, que era lo que a mi m'interessava. Ha fet veure lo que era l'Esperit Sant i que tots ho hem de fer de tot per conseguir que devalli dins noltros i que mos umpli des seus dons i des seus fruits, sensa els quals poca cosa bona poríem fer an aquesta vida.

Acabat es sermó ha començat es *Mes-de-Maria*. Me'n volia anar derrera l'altar-major devant sa capella del Santíssim a fer-hi s'estació, i no he pogut passar perque tot estava estibat de gent. I encara entrava, n'entrava més que no'n sortia. No he tengut més remei que aficar-me devora es batiport des portal major que feia una mica de reconada que no hi havia negú.

Es passat un capellá amb una bossa de vellut vermei fent la capta. Tot-hom li donava. Avui an es Pontifical de Nostra Senyora també n'han feta una de capta així, i tothom donava també.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sa Cripta de Sant Dionís.

Es primers dies que era a París es macip de la fonda que'm serveix en taula ja me va recomanar aqueixa cripta, que va dir que's trobava an es carrer *Denfert-Rochereau*, i que era tan de veure per sa seua gran antiguedat. Li vaig prometre que hi aniria a veure-la, i avui he volguda cumplir tal promesa. Obr es Bädeker, cerc aquest carrer an es pla corresponent, i el trop; i com som sortit de Vespres de Sant Sulpici icap an es carrer *Denfert-Rochereau*! Al punt hi som estat; pero en lloc veia senya d'esglesia gran ni petita ni negú nat del mon an-e qui demanar claricies. Es diumenges a's cap-vespre hi ha molts de carrers amb ses cases casi totes tancades, començant per ses botigues. A la fi guip una dona qui seia a un portal. M'hi acost, li demán si es d'aqueix carrer, me diu que sí, li dic si sab que hi haja una cripta de Sant Dionís an aqueix carrer, i m'ha dit que sí, senyalant-me es portal per ont havía d'entrar. —M'afic dins aquell portal, trop un pati, no veig negú, i jo per endins. Al punt top un homo molt amable, que es estat es porter, i m'ho ha mostrat tot. Prenim una escala, i per avall; passam un corredor baix i no gaire ample; vé llavò una altra escala de cincuanta o xexanta escalons, i entram dins sa cripta propiament dita; es una nau baixeta i un poc ampla, d'uns quatre metres, amb capelletes a cada banda i uns altarets, i llavò vé es cap d'allá, que fa una sala quadrada més gran, amb una absidiola a s'enfront i un altar amb una Mare de Deu d'aspecte ben antic i de molta d'expressió mística.

Sa tradició es que aquí dins s'amaga Sant Dionís quant vengué a predicar sa fe cristiana, i que aquí dins predicava, batiava i celebrava missa. Més envant s'hi alçá un monestir benedictí demunt, que més tart passá an es Frares Dominics, que hi enterraren el Venerable Fr. Reginald, famós catedrátic, deixeble predilecte de Sant Domingo. L'Orde Dominicana després doná aquest convent a ses Monges Carmelites de sa Reforma de Santa Teresa, que aviat adquiriren una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fama de virtut i perfecció fora mida. Aquí sembla que veníen sovint es reis Enric IV, Lluís XIII i Lluís XIV; aquí vengué Sant Francesc de Sales, aquí venía el gran Bossuet.

Sa Revolució

va enderrocar aquest monestir, e-hu tombaren tot, i se va perdre sa memoria d'aqueixa cripta. Després la trobaren ses Monges Carmelites quant referen es convent durant es sigle XIX, i ara quant les tornaren treure, una senyora que encara es viva, perque no profanassen de bell nou un lloc tan venerable, e-hu comprá, i ha restaurada sa cripta i un des claustres que referen de s'antic convent i una capella que en quedá; i té aquí aqueix *guardiá* per que ho mostri a la gent que tengui devoció de venir-hi. Sa cripta i sa capella están baix de ses Ordes des Rector de *Saint Jacques*, perque aqueix carrer pertany a tal parroquia.

Una nota molt simpática. S'il·luminació d'aqueixa cripta son uns llums de cruies, casi com es que encara hi ha a Mallorca, amb una pera elèctrica menudona a cada brec de cruia, lo qual li dona més carácter.

Ja hi he estat content de porer visitar aqueixa cripta veneranda! Com som arribat a la fonda, he donades les gracies an aquell bo de macip, an a qui dec haver vist tal monument de sa primitiva cristiandat de França. Es tot un homo aqueix macip! Mos som fets ben amics.

He sopat, i me'n som anat a jeure per lo que pogués esser.

Dia 12 de maig

Vespres a Montmartre.

Entany vaig veure sa Basílica del Cor de Jesús de Montmartre una mica massa depressa, sobre tot per dedins, i desitjava veure-la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una mica millor. Per aixó avui que no tenía cátedres aont assistir, com he hagut dinat prenc es tramvía de devall terra, i de d'allá cap a Montmartre. Som sortit demunt terra a sa *plaça d'Anvers*; i p'es carrer de Steinkerque, arrib a sa *plaça de Sant Pere*, i es funicular m'ha pujat casi devant sa magnífica Basílica que la França Católica ha alçada an el Cor de Jesús. Es una obra que honra França i s'arquitectura moderna. Está encastellada dalt aquest turó, a cent metres des llivell del sena; es d'estil romá bizantí, tota d'un marbre blanc; sa planta forma una creu grega, això es, de brassos iguals, amb cinc cúpules. Dedins forma tres naus amb capelles i una nau que volta per derrera es presbiteri, amb set capelles absidals. Casi tots es finestrals van de tres en tres, tots amb vidrieres de colors. Ses naus están encara sensa decorar; pero hi están algunes capelles, amb sos panys de paret endiumenjats de mosaic i lo demés tot marbres preciosos de diferents colors. ¿Vos creis que costa poc aqueixa Basílica? Sapigau que l'any 1911 ja hi havíen gastats coranta milions de francs. ¿Ah idó? ¿Que vos pensáveu?

Com hi som entrat, he trobades ses tres naus casi plenes de gent; cantaven Vespres amb una gran solemnidat. Com han acabat es *Magnificat* se'n puja un prevere a sa trona, i s'ha deixat caure un sermó de pinyol vermei sobre sa vertadera devoció del Cor de Jesús, que ha d'esser fer viure el Bon Jesús dins noltros amb sos nostros pensaments, afectes, accions i operacions.

Llavó es Rector de sa Basílica ha presa la paraula, i ha fet un altre sermó, i després han seguit canta que canta; i, com més anava més gent hi havia. M'ha costat molt porer voltar per ses naus inferiors i per sa nau absidal, perque tot era ple de gent.

I no es que sía gens petita aquesta Basílica; es molt gran.

No me'n puc avenir de sa gentada que acudeix an aqueixes esglesies de París. No es dubtós de que a París hi ha moltíssima de gent dolenta, pero també n'hi ha d'haver moltíssima de bona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aqueixa pressa que hi ha a totes ses esglesies una mica principal[s] heu demostra.

Llavó he volguda visitar sa cripta que está devall sa Basílica i es tan gran com aquesta, pero baixa de paladar: fa tres naus també, i sa nau des mig en fa altres tres que acaben amb unes absidioles an es començament de s'ábside, i es mig redó de s'abside té una altra absidiola a sa paret plana que tanca ses tres naus des mig, i entren an aqueix mig redó per unes escales que hi ha entre pilar i pilar, en forma de ventai. A sa nau absidal s'obrin també set capelles. Aquesta cripta es una cosa imponent, veneranda. Es sa cripta més notable que haja vista mai.

Després hem pujat demunt sa Basílica i per demunt sa cúpula central(s), des dont

se veu tot París

que s'extén per tot lo que sa vista destría. Fa una impressió formidable aqueixa mar sensa fi de teulades, torres, cúpules, campanars i xemeneies… I sa Basílica del cor de Jesús que hu domina tot, part-demunt tot…

Devallam d'allá dalt per dins sa Basílica, i encara hi hem trobada funció i moltíssima de gent, uns que escoltaven un sermó que feien i altres fent ses seues devocions.

Surt defora, i no poríem passar de gent que hi havía. Arrib a sortir-ne, i ja li he hagut acopat cap a s'Estació des *Metropolitá* de sa *plaça d'Anvers*, i de d'allá per devall terra fins devora la fonda aont estic; i ben prompte he sopat, i a jeure falta gent.

Avui no he vist negú que fés feina. De manera que conserven a París sa segona festa de Cincogema; totes ses botigues i oficines tancades.

Es qui se figur que a França ja no hi ha monges, va ben errat. A totes ses ciutats que he visitades i més que en-lloc, a París n'he

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vistes de monges a balquena. A París en veuen per tot arreu. Fins i tot he vists frares p'es carrer amb una gabitza demunt ets hábits, que guaitaven per baix i per devant a les totes.

Dia 13 de maig

¡Aqueis catòlics de França!

Avui, com he acabada sa missa, a s'esglesia de s'Institut Católic, havía de dir un mot an es capellá-custodi de la sacristía, i m'han dit que era a fer un *Combregar* o *Viátic*. L'esper una mica, i se'n entra dins la sacristía un capellá tot sol i amb gabitza; la se treu i ha duit un ruquet i estola devall.

Era es capellá custodi que venía de dur es Viátic a un malalt. —¿I així feis es Combregars aquí? —Així! ha respost ell. —¿Sensa llums ni cap signe exterior llitúrgic? li demán. —Sensa res de tot això! m'ha dit.

Ho es cruu per un espanyol veure que a París i dins casi tot França hagen de fer es Viátics d'aquesta manera, com si mos trobássem a un país d'infeels, an es temps de ses Catacumbes. Així se troba sa Relligió a França: sensa porer dur es Viátic solemnement p'es carrers, sensa porer fer processons relligioses… Ja es necessari que es catòlics hagen dormit molt pr haver pogut arribar ses coses an aquest extrem vergonyós! Pero ¿no n'hi ha de católics a França? Vaja si n'hi ha! Basta, per convencer-se'n, entrar dins ses esglesies, veure ses esglesies com están, considerar ses almoines que's repleguen dins totes ses diócesis per sostenir es Culte, es Ministres de Deu, es *Diner de Sant Pere*, ses Missions a terres d'infeels i *Propagació de la Fe*.

Si sa majoria del país no fos católica, no's poríen fer ni sostenir ses moltíssimes d'obres católiques que's sostenen, no hi hauría sa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vida relligiosa que hi ha dins tot França, que es s'esglai i se desesperació des contraris de l'Esglesia.

¿Com, idò, tots aqueis milions de católics que hi ha a França, que son sa majoría de sa nació, permeten aqueix estat de persecució, i d'opressió en que se troba l'Esglesia, en que se troba sa fe dins França? Ah! es que n'hi ha moltíssims d'aqueis católics que dormen, que bequen, que no hi veuen dos dits lluny, que l'enfilen per la punta, que tenen es cap a compondrem, que no saben quin dia mengen pa. I demunt tot aixó, llavó están dividits políticament en tres grans fraccions: llegitimistes o reialistes orleanistes, bonapartistes o imperialistes i republicans católics. Si aqueixes tres fraccions s'arribassen a entendre políticament per defensar sa Relligió tots plegats dins es terreny político, conservant cadascuna es seu carácter i significació política, representaríen una força política immensa, contra la qual seríen impotents es revolucionaris, i no hauríen pogut aqueis treure i despuiar es frares i ses monges, privant-los d'ensenyar, ni haurien poguda posar oficialment s'ensenyança laica, ni separar l'Esglesia de s'Estat, despuiant l'Esglesia de tots es bens immobles que tenía (esglesies, palaus bisbals, rectories, vicaries, seminaris, etc.), ni fer impossibles ses manifestacions públiques des Culte católic (processos, viátic, etc.). —Sa falta d'inteligencia entre ses diferents fraccions polítiques-católiques i sa desorientació política de moltíssims de católics ha fetes possibles totes aqueixes infamies, tiraníes i atrocidats des Governs masònics de França. —¿Quant será que es católics francesos se'n farán ben bé cárrec de tot això? Amèn que sia prest. Amèn.

Es católics d'Espanya també hauríen de reflexionar que casi tots es triumfs que sa Revolució ha conseguits dins Espanya, casi totes ses passes que hi ha donades, es estat sa divisió des católics, per no haver aqueis sabuda concertar una acció política mancomunada en defensa de lo que tots professam, sa Relligió Católica, per capturar sa Revolució. ¡Pobre Revolució es dia que sia un fet dins Espanya s'acció

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

política mancomunada de tots ets espanyols que tenen fe, que son s'immensa majoría de sa nació!

Visita a una botiga mallorquina de París.

Es meu amic del cor lo M. I. Sr. Mn. Josep Oliver, Dignidat de Degá de la Seu de Mallorca m'ha escrit aqueis dies que, si veia un amic seu d'aquí, Sr. Rul·lan, que té una botiga de fruita an es *carrer de St. Honorat*, 231, que le hi comanás molt.

Per aixó avui de cap-vespre, després d'assistir a sa lliçó del Pare Rousselot a s'Institut católic sobre evolució fonètica de ses vocals, aont ha posat de manifest es gran mestre de sa fonètica experimental es seus fondos coneixements en tal ciencia, —prenc es tramvía de devall terra an es *boulevard Raspail*, i cap a s'estació del *Louvre*, perque he vist que *Rue de St. Honoré* passava per aprop d'allá. Surt demunt sa terra an aqueixa estació, afin just allá devora aqueix carrer, i he vist que es nombres de ses cases eren 104, 106, 108, etc. He pres ca a s'*Arc de l'Estrella*, i de d'allá. Aquest carrer es un des més concorreguts de París; un d'aquells que, per atravessar-lo, s'hi han de mirar bé, per no deixar es cuiro devall es rodam d'un automóvil, tramvía, cotxo, carro, motocicle o bicicleta, perque en passen esbarts de tots aqueis vehicles, i ses aceres son una rierada de gent a cada banda de carrer.

He hagut de caminar prop d'un quart per aquell carrer, anant ben de pressa. A la fi arrib an es nombre 231: veig una botiga de fruita mallorquina, petitona, senyorívola, neta, lo que se diu una copeta de plata. Hi entr, trob un senyor de coranta a cinquanta anys: li demán en francès si es allá el Sr. Rul·lan, i ha resultat esser aqueix senyor meteix. M'ha fet seure, hem conversat de Mallorca i de París, i m'ha convidat per demá a prendre café amb ell i amb un capellá mallorquí que m'ha dit que es per París. M'ha dit que era el M. I. Sr. Mn. Gabriel Palmer, Canonge de la Capella Reial de Madrid i que es a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

París per encárrec de S. M. D. Alfons XIII per endergar un hospici per obrers espanyols que D. Alfons ha fundat a París. Així hem quedat per demá a les dues, si Deu ho vol i Maria.

I qué he fet jo? Prenc es tramvía de devall terra a s'estació de *Tuileries*, que m'ha deixat a sa de *St. Sulpice* des carrer de Rennes, i amb quatre passes som estat a la fonda a on pos; i he sopat, i a jeure falta gent.

Dia 14 de maig

Si coneixia En Ferrer

Quan pegava avui ses tres bossinades, com a dijuni que es, aquell bon macip de la fonda, de qui ja he parlat diferentes vegades, m'ha demanat si jo coneixia En Ferrer i Guàrdia, es que fusellaren [a] Montjuïc. Li he dit que, gracies a Deu, no'l vaig conèixer personalment, pero sí que vaig tenir sa desgracia de conèixer ses seues males obres, es seus crims, que va cometre ensenyant amb sa seua *Escola Moderna* d'esser criminals es qui el seguien i promovent i dirigint sa *Setmana Trágica*, ocasionant aquells milenars i milenars de crims, causant més de cent morts. Li he dit an aquell bo de macip que es revolucionaris havíen escampades mil mentides sobre En Ferrer i Guàrdia; presentant-lo com un màrtir de ses seues idees de redenció des poble, allá ont no va esser fusellat més que p'es crims que havía comesos i fets cometre amb lo de se *Setmana Trágica*. Es macip ha estat molt conforme, i ha dit que trobava que an es que mouen revolucions i atenten contra sa sociedat molt just es que els apliquin sa llei, i que creia que an En Ferrer i Guàrdia fusellant-lo no li feren més que lo que se mereixia.

Es val-Deu an es Laboratori de Fonètica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Hi som anat per despedir-me del Dr. Chlumski i demés concurrents. Hi he trobat aqueix doctor amb aquell professor inglés i aquella professora alemanya i un jove nadiu de París, estudiant unes experiencies fetes de sa pronuncia parisenca d'aqueix jove. El Dr. Chlumski ens ha interpretat i desllatigat es trassat de ses güietes d'or demunt es paper fumat fent-mos tocar amb ses mans sa modulació especial de certes vocals i consonants de París, diferents de ses que fem es mallorquins i ets inglesos i ets alemans i es provensals perque totes aqueixes altres llengos estaven representades alla i ens feia pronunciar a tots aquelles meteixes vocals i consonants. Sa simple audició bastava per percebre sa diferencia.

Mos som fets molt amics amb Mr. Fox, aquell professor ingles; li he demanada sa seua direcció a Londres per anar-lo a veure en esser-hi.

Com ja no podré tornar an es Laboratori, me som despedit del Dr. Chlumski, que aquest estiu se'n va definitivament a Praga per ocupar sa cátedra que té an aquella Universidat.

Un professor madrileny, model de pensionats.

Ja contárem entany de que hi havia aquí un professor de Madrid que s'Estat pensiona per estudiar fonética experimental amb el Pare Rousselot i porer ensenyar ell llavó a Madrid. I diguérem entany que en sos 26 dies que jo vaig esser a París, no'l verem mai ni an es Laboratori de Fonética que el Pare Rousselot té an es Col·legi de França, ni a cap des cursos que dona a s'Institut Católic. Així meteix es estrany esser a París, pensionat per s'Estat per fer tals estudis amb el Pare Rousselot, i en vint-i-sis dies no acostar-se mai allá ont el Pare Rousselot ensenya.

Quant dia 5 d'aquest mes vaig anar an es Laboratori de Fonètica, vaig demanar an el Dr. Chlumski d'aqueix estornell, i me digué que encara era a París, pero que el veia poc ferm. En tots aqueis dies que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

som anat an es Laboratori i an es cursos del Pare Rousselot a s'Institut católic, mai he pogut veure tal subjecte.

Avui he demanat an el Dr. Chlumski de tal revel·ler, i m'ha dit amb molta de gracia: —*Il vient ici quand lui passe par la tête!* (Ve quant li passa p'es cap).

Lo notable es que no li *passa p'es cap* casi mai.

¿No es ver que aquest professor de Madrid pot donar lliçons d'aplicació i de zel per sa ciencia a qualsevol qui's presenti?

Un cafè amb una partida d'amics.

Després de dinar, prenc es tramvia per devall terra, que m'ha deixat a les *Tuileries*. D'allá amb quatre passes som estat a sa botiga de fruites de D. Jaume Rul·lan, *rue Saint Honoré, 231*, per prendre-hi cafè amb ell i amb mon antic deixeble M. I. Sr. D. Gabriel Palmer. Surt un nebot del Sr. Rul·lan, i me diu: —Vos esperen a ca'l Dr. Coquerella, i mos han comanat que vos hi acompanyássem. — ¿qui es aqueix Dr. Coquerella? —Un metge valenciá que está no gaire lluny d'aquí, m'han dit.

M'hi acompanyen, i al punt hi som estats, i allá m'he trobats D. Jaume Rul·lan, Mn. Gabriel Palmer, el Dr. Coquerella i una germana seua i D. Lluís Garcia-Guijarro, professor de l'Universidat de Madrid, que m'han rebut amb paumes d'or, fent de mi un cas extraordinari. M'han demanat des meus quefers a París, i els-e contat des cursos que donen aquí el Pare Rousselot i Mr. Gilliéron sobre fonètica experimental i geografia llingüística i els es vengut molt de nou que tot aixó tengués tanta d'aplicació a sa llengua que parlam catalans, valencians i balears. M'han demanat com tenim s'*Obra des Diccionari* i els ho he hagut d'explicar una mica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Quants de espanyols hi ha a París?

Llavò hem passat es ram per sa multitut d'espanyols que hi ha a París de tots es recons d'Espanya. Calculen si n'hi ha cent mil, casi tots trebaiadors. Sembla que agraden ferm an es patrons de ses fábriques, perque ets espanyols son més sobris i no tan aviciats com es francesos ni tenen tantes de necessidats de ses que sa gent sa cria, i llavó que son mès resistents i més feners. I m'han dit el Dr. Coquerella i el Dr. Garcia-Guijarro (tots dos valencians; es segon, parent de l'immortal Aparisi i Guijarro) que, entre tots es espanyols que caplleven per París i demés bandes de França, se distingeixen es mallorquins p'es seu esperit de germandat, per anar-se ajuda i fer-se costat uns amb altres, fins a s'estrem que de mallorquins n'hi ha molt(s) pocs que passin rusca, que no tenguen agombol; en general, tots están ben col·locats. Poreu fer comptes si n'he estat ben content d'això.

No están tant bé ets espanyols d'altres regions que son aquí per guanyar-se la vida; i m'han recordat aqueis bons amics que tant m'obsequiaven, es gran escándol[3] que's descubrí aquí fa un parei d'anys de s'explotació seuvatge i criminal que feien alguns polisardos demunt al·lots espanyols que menaven aquí de diferentes bandes d'Espanya per matar-los de feina i tractar-los com animalets. Es tribunals francesos hi intervengueren i els aplicaren la llei an aquells explotadors sensa ánima.

—Aquest escándol, ha dit Mn. Palmer, va impressionar fondament es cor del rei D. Alfons XIII i el va moure a preocupar-se seriament de sa situació económica i moral des trebaiadors espanyols de París i demés bandes de França, i d'aquí vengué que el Rei enviá Mn. Palmer aquí, fa mesos, per organiçar i dur endavant una obra de caridat, de relligió i de moral molt grossa, gloriosíssima per tots es qui hi prenen part, p'es be immens que fará baix de tots es punts de

[3] Nota de l'original: «Recomanam an ets anarquistes de *El Rayo* sa lectura d'aqueix tros de Dietari (Nota de En Veraveu)».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vista. Aquesta obra es l'*Hospici o Assil de Sant Ferran*, que el Rei ha pres baix des seu Patronat i vol estendre sa seua acció una cosa grossa. Això demana capítol apart.

Cap a s'Hospici (assil) de Sant Ferran.

Mn. Palmer ha volgut que visitássem aquest hospici, i jo hu he acceptat amb molt de gust. Deixam aquells bons amics, el Dr. Coquerella i sa seua germana i D. Jaume Rul·lan, i amb Mn. Palmer i el Dr. Garcia-Guijarro mos aficam a un automóvil, i de d'allá com un llamp cap a Boulevard Bineau (Neuilly-sur-Seine) dins es mestral. I venga a atravessar carrers i més carrers, i places i més places, a's mig d'un moviment esglaiador d'automòvils, cotxos, tramvíes i carros, aqueis carrarots, que naveguen per París d'unes rodes de devers dotze pams d'alt, amb unes bréndoles i una anells i unes llandes inverosímils de revengudes i reforçades. Com som estat a ses murades (encara les conserven a París, no les han tomades), mos hem hagut d'aturar, no dirieu mai per que. Idó p'es

Dret-de-Porta,

per que es *punxa-sarries*, es consumers, mirassen si s'automóvil duia res de pagament. Tots es vehicles que passen han de fer lo meteix.

¿Ehu sentiu? ¡o liberals i republicans i demès gent que vos deis avençats! ¡¡¡A París encara hi ha *Dret-de-Porta*!!! ¡¡¡Encara hi ha es consums, es *punxa-sarries* que aturen la gent qui passa si creuen que duen res de pagament, que aturen carros, cotxos i automóvils per regonéixer-los, per registrar-los!!!

Quin escándol! ¿No es ver? Pero no havíem quedat que això de conservar sa contribució des consums era exclusiu de ses nacions atrassades, incivils, i que es pobles civilisats, europeus, feia estona

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que hu havíen arreconat? ¡De manera que París es un poble atraçat, incivil, no pertany a l'*Europa* des nostros *avençats*? ¡O lliberals, republicans i demès *europeiçants* d'Espanya! Sería bo que venguesseu per aquí a veure si hu civilisau an aixó, i si en feis un poble *europeu* de París. Vaja! expediu, bona gent! No permeteu que París seguesca donant aquest escándol ferest de conservar es *consum* i es *punxa-sarries*!

Passades ses murades, amb quatre llongos som estats devant

S'Hospici de Sant Ferran (San Fernando).

Posam forqueta, devallam de s'automòvil; a cada banda de carrer fa una tanca amb abres allá dessá. Tocam a un portal; mos obrin [i] ja som dins s'Hospici. Surten un parei de monges i llavò sa superiora, que es catalana, de Barcelona, la Mare Vidal. Son Germanes de la Caridat, que cuiden aquest Hospici. Mos mostren ses sales i dependencies i es jardí i sa capella: tot net, llampant, adesat, tot enderc, com un mirai, que s'hi poren mirar. Hem vistes quatre al·lotelles, allotjades aquí, de dotze a quinze anys, espanyoles, com se suposa, que repassaven sa lliçó per anar a una escola parroquial d'aquell endret. Ses monges no les poren fer escola perque això se oposa a sa… llibertat de que's disfruta a França gracies a sa República. Figurau quin escándol i quin desorde no es aquí que es moix i es porc puguen ensenyar de fer qualsevol atrocidat, i que unes monges no puguen fer escola a unes pobres orfes espanyoles que se cuiden de mantenir i de fer-les de mares! ¿No es ver que tot això es un atentat aborronador a sa llibertat? Si aqueixes monges fossen anarquistes o bagasses, a-les-hores sa Republica Francesa se consideraría an es cas d'amparar-les en so dret sagrat de fer escola i d'ensenyar-hi qualsevol barbaridat, qualsevol crim. Peró per qualque cosa es sa República de sa *llibertat*, de s'*igualdat*, de sa *germandat*…

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Mare Superiora i Mn. Palmer m'han contat que aquest *Hospici* o *Assil* ja fa una partida d'anys que existeix; en fa catorze que publica un *Bulletin* donant compte de tot es moviment de la casa. Es caporal de tots es benefactors fins ara era estat es Marqués de Casa-Riera; es benefactors son persones riques espanyoles i de l'Amèrica-llatina que viuen a París, que formen sa

Associació Hispana-Americana

que te per objecte: *a*) protegir i donar cobri an ets espanyols i hispanoamericans, desvalguts, veis, infants i malalts pobres de cada sexe; *b*) socórrer ets necessitats de dites nacionalidats; *c*) aidar-los de diners per tornar a sa seua terra, si en freturen; *d*) besquetjar-los de metge i medicines, si's presenten a demanar-ne.

Des que existeix tal obra ha gastat per pobres espanyols i hispano-americans 650.176 francs; els ha repartits 28.826 vestits i 37.793 dinars.

¿No es ver que es una obra bellíssima, que honra extraordinariament es qui la fundaren i l'han sostenguda fins aquí? Es evident; pero ara aqueixa Obra va a prendre molt més vol; du idea de donar-le-hi Sa Majestat don Alfons XIII. Sembla que fa temps que hu du entre ceia i ceia: sa seua idea pareix que es de fer un gran Hospici i un gran Hospital i una bona esglesia p'ets espanyols i hispano-americans de París, per l'estil de s'Hospici, hospital i esglesia de Sant Lluís que es francesos tenen a Madrid. Per estudiar s'organisació que convendría donar an aqueix gran pensament, per preparar sa seua execució en forma, fa uns tres mesos que Sa Majestat enviá a París Mn. Gabriel Palmer, Canonge de la Real Capella i Fiscal de la Cúria Esglesiástica Palatina, nadiu de Santa Catalina de Ciutat, i antic deixeble meu an el Seminari; i aquí s'está Mn. Palmer trebaiant i desteixinant-se a-les-totes per posar en planta es pensament del Rei, predicant una partida de sermons es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diumenges i entre setmana an ets obrers espanyols, an es cocons de població obrera espanyola que hi ha aquí, aplegant-los a ses esglesies que hi ha més avinents, confessant-los, assistint-los amb bons conseis i cercant-los col·locació i remei.

I ara, quant va esser aquí el Rei, ja hu crec que's volgué enterar de com anava la cosa. Per això cridá Mn. Palmer, li feu donar claricia de tot, i va dir que volía visitar s'Hospici o Assil que hi ha ara. I dit i fet, el va visitar, ho volgué veure tot i entre-sentir-se de tot, i va donar paraula de que la cosa aniría endavant. Deu ho faça. Amèn.

Algunes pedres menudes sobre s'anada de D. Alfons a París.

Si es Governs d'Espanya i de França no deixassen anar tan a lloure ets anarquistes i revolucionaris de professió, si els-e calçassen una mica més just no succeïrien moltes de coses que son una afronta per una i altra nació: ets atentats anarquistes. ¿Que no hagué de fer la Policia de ses dues nacions per evitar que an el rei d'Espanya no n'hi fessen qualcuna aquells revolucionaris ara que vengué a París? Sé de bona tinta unes quantes coses demunt això, i les vi consignar dins aquest *Dietari*.

Pocs dies abans de sa partida del Rei cap a París desaparegué de Barcelona es cèlebre Portet, s'hereu de En Ferrer i Guàrdia. Sa Policia li seguí es quest i el trobaren a París, an es carrer de Dunkerque, núm. 21. Sens supte l'homo s'era entregat a París per contribuir a fer una bomba de rebuda a D. Alfons XIII. Bè hu poreu pensar quina classe de rebuda li devía voler fer.

Pero no hu va esser En Portet només que se posá en moviment per prendre part en sa rebuda del Rei d'Espanya a París. S'altra hereva i amiga d'En Ferrer i Guàrdia, Na Soledat Villafranca, s'en vengué aquí setmanes enrera i obrí una *Escola Moderna* a Fontainebleau, aont ja's sabía que el Rei d'Espanya aniría per assistir a ses maniobres militars que s'hi farien per obsequiar-lo.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tot aixó trobá sa Policia quant se preparava per aturar que ets anarquistes n'hi fessen qualquna an el Rei d'Espanya de ses que tantes de vegades han provat de fer-li, i, gracies a Deu, no han conseguit es seu intent d'enviar-lo a l'eternidat. Com sa Policia va anar l'ui al bou a Na Soledat Villafranca i an En Portet, i no les perderen de vista pus, ells se veren agafats i no pogueren fer res de lo que duien idea de fer.

Ja's sab qué es una *Escola Moderna* sistema Ferrer i Guàrdia: una escola per formar anarquistes convençuts, aixó es, una escola per ensenyar a tirar bombes i a fer qualsevol crim contra s'Autoridat, per fer fer ui a tot, passar-ho tot a foc i a sang. Aixó era s'ideal d'aquell gran malfactor.

Una conferencia a s'Institut Católic.

Aquells dos bons amics, Mn. Palmer i el Dr. Garcia-Guijarro, han tenguda s'amabilidat d'acompanyar-me fins an es portal de s'Institut Catòlic. Prenc comiat d'ells, i m'afic dins sa sala A de l'Institut, plena d'en gom en gom de senyors i senyores per sentir una conferencia que ha començat tot d'una sobre s'intervenció del dimoni en certes malalties humanes, aixó es, casos d'*obsessió* i *possessió* dimoníaca. Es conferenciant es un metge notable de París, que ha estudiada a fondo aquesta questió, com s'es vist amb aquesta conferencia. Ha estudiades ses classes de miracles que Deu pot obrar, i ha fet veure que el dimoni no'n pot fer cap d'aqueis miracles, i que lo que pot fer el dimoni es produir certs efectes meravellosos que ets homos no son capaces de produir, perque ell té mès intel·ligencia i més poder, coneix millor ses forces i agents naturals i s'en pot servir p'es seus fins i efectes, pero no de tal manera que s'homo, si vol, no puga distingir si se tracta d'un fet meravellós que ha obrat Deu o el dimoni. Es fets de Deu sempre s'encaminen a sa nostra edificació, an es nostro bé; es del dimoni a tot lo contrari, a fer mal.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aqueix conferenciant, que parlava massa depressa i per això li perdia paraules, ha insistit molt en que, en presentar-se tal o tal cas de malaltia estranya que present fenómens extraordinaris, no hem d'esser fácils en creure tot d'una que el dimoni hi té part, que se tracta d'un cas de *possessió* o *obsessió* dimoniaca perque ordinariament es molt dificil de coneixer-ho.

Com ja era tardet quant ha acabat aqueixa conferencia, he pres redós a s'hostal, he feta colació i a jeure!

ANTONI M. Alcover pre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

7 de juny de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 15 de maig

An es Crèdit Lionès.

Com es moraduixos se feien avall, som anat a cercar-ne devers es Crèdit Lionés, que se'n hi fan de bons, i n'hi he trobats. I lo bo que sa meua boca es estada mesura. Es un edifici colossal que ocupa tota una illeta, i vos assegur que es lladres tenen mal d'entrar-hi. Alló més que no una casa es un castell: i per cert que tot s'es mester per capturar es lladres per aquí, que son ben mals de capturar en sebre que a qualque banda hi ha pinyons a l'uf.

Des que som a París no sé si hi ha hagut cap dia que poc o molt no haja plogut. Avui, com me som aixecat, devers les tres i mitja, no plovia, pero devers les quatre s'hi es posat, i ha plogut tot lo sant dematí, pero una brusca ben espessa. I he tornat notar una cosa que altres dies havía reparada, que es trabaiadors d'aquí no s'aturen per sa brusca, anc que sia ben espessa: ells segueixen fent feina es més descansats del mon. Així he notat avui que hu feien tals d'homos que componien s'empedregat o trispol des carrers. Es principals el tenen de ciment porlant o de pilons de fusta, de cap.

Sortint des Crédit Lionés, me som entregat a sa

Biblioteca Nacional

que no es gaire lluny d'allá. Es un edifici immens: ocupa tota una illeta. Primer se deia *Biblioteca del Rei*, després *Reial*, després

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Imperial. La fundá propiament el rei Lluís XIII, i la feren créixer molt En Francesc I, n'Enric IV i En Lluís XIV; pero sobre tot va créixer quant sa Revolució va suprimir abadies, monestirs i convents, i dugueren ses biblioteques de frares i monjos an aqueixa, que avui inclou, com qui no diu res, tres milions i mig de llibres estampats: es sa més nombrosa i sa més rica del mon. Se divideix en quatre departaments: impresos i mapes, manuscrits, estampes, medalles i antiguedats. Cada secció d'aquestes bastaría per fer famosa dins tot lo mon sa Biblioteca Nacional de París. —Per anar-hi a estudiar, s'han d'omplir certes formalidats; no hi admeten qualsevol, i fan bé. Jo he visitat lo que solen visitar es que hi van just per veure-hu: sa secció de manuscrits, códics, incunables (llibres impresos abans de l'any 1500), enquadernacions, cubertes, autografs d'homos célebres i mapes. N'hi ha de tot aixó uns aplecs meravellosos, esglaiadors, aont se troben coses notabilíssimes. Hi ha una partida de cubertes d'Evangelaris d'or i plata, brufades de pedres precioses o tapades d'esmelts o d'alts-relleus d'ivori (marfil), que deixen amb un peu alt. I de manuscrits miniaturats i historiats, no hu volgueu sebre lo que hi ha. ¡Qui sap es milions que val alló!

D'autografs (escrits des meteix autor, no copies d'escribes) n'hi ha un xinxer. N'hi ha de casi tots es reis de França des sigle xv ençá, i de Sant Vicenç de Paül, de Sant Francesc de Sales, de Bossuet, de Racine, de Corneille, de Montesquieu, pero també de Diderot, D'Alembert, Rousseau, Voltaire, etc. ¡Quina impressió que fa veure lletra d'aqueis homos, sobre tot d'aqueis quatre derrers que amb sos seus escrits han fet, fan i farán tant i tant de mal dins França i dins tot lo mon! ¡Quina responsabilidat sa seua devant Deu! ¡Un s'escarrufa de pensar-hi! ¡Malanats!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una altra lliçó del Mr. Gilliéron

Comparesc a la Sorbona un poc abans de la una i mitja, i m'hi trob Mr. Gilliéron, conversam una mica, entram dins sa cátedra, i ell comensa sa seua explicació que ha tengudes dues parts: sa primera ha consistit en retreure un enfilai de paraules que es poble de diferents regions des domini llingüístics francés usa, i no's troben dins cap diccionari conegut; sa segona part de s'esplicació es estada sobre s'us de pronoms subjectes amb sos verbs impersonals: *plou*, *trona*, *llampega*, *fa neu*. Es francés literari hi posa il (*il pleut*, *il tronne*, *il fait des éclaires*, *il neige*); es francés parlat, es dialectes, es patuesos ho fan d'una altra manera; n'hi ha que hi posen *ça* (així: *ça pleut*, *ça tonne*, etc.). Mr. Gilliéron mos ha presentat es mapes de totes aqueixes formes; i ha explicat ses dues hores sempre anant de cap a cap de sala, fent uns grans crits desiara, quant s'encalentia amb s'esplicació, que es estada molt notable.

Mentres estava esplicant, compareix un senyor de mitjana edat, grasset, ros. Mr. Gilliéron el mos ha presentat: era es célebre romanista Dr. Morf, Professor de filología romana de l'Universidat de Berlín, ben conegut dins el mon de sa ciencia llingüística. Acabada s'explicació de Mr. Gilliéron, m'acost an el doctor Morf, oferint-li es meus homenatges. Com ha sentit es meu nom, ha dit que feia estona que'm coneixia per lo de sa *Obra des Diccionari*, i ha estat amabilíssim amb mi.

Un fenómen atmosféric ben notable.

Com som partit cap a la Sorbona, a la una i minuts, encara ploviscava, o tots es carrers eren ben banyats, p'es mig i per ses aceres per motiu d'haver plogut tot lo sant dematí. Idó bé, com som sortit de la Sorbona, trob s'acera ben aixuta i es carrer lo meteix, com si no hagués plogut en tota sa setmana; prenc un altre carrer, i lo meteix; i en prenc un altre i lo meteix. Per tot aquí ont som passat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

es carrers ben aixuts, a's mig i per ses aceres. Sembla mentida. Mai havia vista una tramudança tan repentina de carrers banyats a carrers aixuts. Visquem i veurem coses!

Esperava porer sentir una conferencia a les cinc i quart a s'Institut, me'n hi vaig i he feta calada buida: l'han haguda passada per demá. Vaja quin perboc!

I ¿sabeu que he fet jo? Anar-me'n a la fonda a enllestir unes quantes de feines, sopar i a jeure. I bona nit tots plegats!

Dia 16 de maig.

Encara una altra lliçó del Pare Rousselot.

Era a s'Institut Católic, a les nou, sobre En Flaubert. Hi he comparegut, es arribat ell, i ja es estat partit a comentar aquest escriptor famós per sa seua netedat alabastrina. Idó el Pare Rousselot li ha trobats una partida de defectes: vaguedat d'expressió, buidor de pensament, contrasentits, coses dites sensa cap fonament històric, que s'autor se passa p'es cap.

¡Tantes de vegades li passás p'es cap d'anar a escola an aquell catedrátic de Madrid, pensionat des Govern espanyol per estudiar fonètica experimental amb el Pare Rousselot, com vegades En Flaubert posa coses dins es seus escrits com a fets històrics i que no passen de coses que ell s'*ha passades per sa testa*, i no pus!

De tot això ha tret per conseqüencia el Pare Rousselot que hi ha prou que rebaixar de sa fama que En Flaubert té d'escriptor llampant i impecable.

I de passada ha encivellat un bon ventai an En Zola, dient que, en lloc d'un mestre, no es més que un manobra, que acaramulla materials i materials per fer una obra literaria, armónica, entonada, senyorívola; pero que tal obra no resulta, lo que resulta ès es gran caramull de materials literaris, casi tots de mala llei, cremadors, oiosos, que un s'ha de tapar es nas si en passa per devora.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

S'acaba sa lliçó, prenc comiat del Pare Rousselot, agraïnt-li de tot cor tantes i tantes d'atencions amb que m'ha distingit, i li he promés fer-lo de veure, en tornar jo de Londres, si Deu ho vol.

S'Institut Católic

Vull dir en quatre paraules lo que es aqueix *Institut*, que vertaderament honra l'Esglesia i la Ciencia de França i d'Europa. Es una vertadera Universidat, que devers l'any 1875 fundaren i sostenen encara es Bisbes i es Católics francesos. La Santa Seu li concedí casi tot d'una sa facultat de donar es Graus de Batxiller, Llicenciatura o Lectoría, i Doctorat o Maestria en Teologia i Dret Canónic i Filosofia. Hi ha ses *Facultats*: *a*) *Teologia* (Dogmática, Escriptura Sagrada, Orígens Cristians, Teologia Patrística i Llengos Orientals); *b*) *Filosofía* (totes ses branques que sa Metafísica inclou); *c*) *Dret Canònic*; *d*) *Dret Civil*; i *e*) *Lletres* (filosofia, historia, literatura i llingüística). Després hi ha s'*Escola de Ciencies* (matemátiques, físiques i naturals). Llavó hi ha *Cursos Públics* (d'apologètica, historia de l'Esglesia, Origens cristians, historia de ses relligions, cant Llitúrgic). Finalment hi ha *Cursos Superiors per al·lotes*. —S'*Institut* publica cada mes un *Bolletí* i cada any un *Anuari* que donen compte de tot quant se fa dins aquell gran centre d'ensenyansa. Es claustre des Catedrátics se compón des floret des Clero i des católics militants de França.

A reveure a París. —Cap a Rouen

Devers les tres i mitja, amb sa trosselleta feta, puig a una carretel·la i, cap a s'estació de Sant Nazari per aglapir es rápid de Rouen. Travessam el Sena per un des ponts, des dont he destriada sa fletxa i es campanars de *Nostra Senyora*, despedint-me'n amb una capellada; travessam després es Louvre per sa plaça des Carroussel,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que presenta un cop de vista espléndid i magnífic, com tal volta no n'hi ha cap en el mon, amb sos tres costats del *Louvre* a man dreta i es jardins de les *Tuileries* a ma esquerra, i mès enllá sa *plaça de la Concordia*, i més enllá es *Camps Eliseus*, i llavó el *Rond-Point* i a la fi s'*Arc de l'Estrella*, tot això amb el Sena i es seus majestuosos ponts a una banda i a s'altra de sa taringa d'edificis monumentals que fan de vasa an aquell aplec mai vist de meravelles. Passam sa famosa *rue de Rivoli* i envestim

s'embocada de l'«Opera».

Aqui ja mos som trobats dins aquell envitricollat d'automóvils, tramvíes, cotxos, carretel·les, passa-volants, carros, bicicletes i motocicles, que se'n van tots escapats, uns per un vent i ets altres per s'altre, que fan feredat a qualsevol que no hi está fet, i que un no sab com no hi ha mil desgracies. Preszindint de lo perillós que es passar a peu de banda a banda de carrer; que només poren passar de tant en tant, quant sa Policia fa senya, hi ha que confessar que es d'un efecte grandios aquell moviment, i que impressiona de bon de veres.

A la fi hem deixat es célebre teatre de l'*Opera* derrera, i al punt som arribats a s'estació de Sant Nazari, aont he trobat a punt es *rápid*; hi puig, i a s'hora senyalada ide d'allá cap a Rouen! com un llamp, casi sempre per plans i més plans, tot verd, tot sembrat, i abres i més abres casi sempre ran ran el Sena, cada vegada més ample i més revengut fent esses. Alló no eren camps; alló eren jardins. I de París a Rouen, uns cent cinquanta kilome(n)tres, tot es estat aixi. No sé quants de pobles hem trobats pero no mos som aturats a cap; aqueix *rápid* no fa cap estació: de París a Rouen, amb dues hores, fa aquells 150 kilometres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arribada a Rouen.

Som arribats a les sis i mitja. Deix es bagatge a la fonda, i ihala a fer una volta per dins aqueixa ciutat, de 118.459 habitants, asseguda a sa vorera del Sena, antiga capital de Normandia, aont ets inglesos dia 30 de maig de 1431 cometeren aquell gran crim de crema viva la Beata Joana d'Arc, per haver seguida sa veu de Deu, que la cridava a salvar la França, que ets inglesos estaven a punt d'esborrar-la del mapa, ensenyorint-se'n.

He vist de correguda es *Palau de Justicia*, la Seu, ses esglesies de St. Maclou i St. Ouen, *Hôtel de ville* (casa de la vila), ses esglesies de Sant Llorenç i Sant Godard. Tot m'ha feta una impressió ben fonda; pero ja en parlarem demá, si Deu ho vol i Maria.

Amb aixó ja feia fosqueta, i me som retirat a la fonda, i a fer col·lació i a jeure!

Dia 17 de maig

Missa a Sant Patrici

M'aixec dematinet, enllestesc feines, i devers les sis i mitja surt an es carrer, prenc es *passeig de* (la Beata) Joana d'Arc, i al punt som devant s'esglesia de Sant Patrici, ogival des sigle XVI, de tres naus iguals d'altaria, de set trasts, sensa capelles; an es tres trasts derrers son cinc naus, que acaben amb una paret plana i sa nau major amb una ábside. Tots es panys de paret son finestrals, amb vidrieres de color, historiades, antigues casi totes, de colorit i de dibuix. Ses defores d'aqueixa esglesia fan també bona planta, sobre tot sa portalada, en gradació i enfilais de figuretes de sants a ses arquivoltes, i un alt-relleu de sa vida de Sant Patrici demunt sa llinda. —Me'n entr dins la sacristia, present es papers, dic missa, i llavò dins la sacristía s'acosta un capellá i me demana si som espanyol. Li dic que sí, i ell me diu que fa dos anys va fer una eixida per Espanya, que visitá Burgos, Toledo, Madrid, Sevilla; i diu que li agradá tant i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tant. M'ha demanat sobre ets anticlericals d'Espanya, i li he dit que s'opinió pública els es contraria i que es catòlics els-e donam set voltes, gracies a Deu: i li he afegit que sa situació relligiosa de Espanya no s'assembla gens gens a sa de França, i que no's crega mai que es moviment anticlerical d'Espanya puga fer la mitat de la décima part de lo que pot fer i fa s'anticlericalisme dins França.

Don gracies de sa missa; i Bädeker amb má per no perdre una passa, ja li he copat cap a una altra esglesia,

sa de Sant Godard

que es des sigle XV, ogival també, de tres naus, iguals d'altaria, amb volta de canó apuntada, de set trasts, sensa capelles, amb altars an es cap de ses naus, que acaben amb una paret plena i un gran finestral; ara sa nau des mig fa una ábside de tres arcs i tres finestrals. A ses naus des costat hi ha grans finestrals amb vidrieres de color, historiades casi totes, lo meteix que ses d'ets altres finestrals. Resulta una esglesia quadrada. Aquelles vidrieres la fan devotíssima. Per defora está ben cuidada i decorada com cal, amb un campanar ben gentil.

Tot sortint d'aquí, me trob devant s'esglesia de

Sant Llorenç,

des sigle XV i ogival, molt ornamentada de part-defora, amb un campanar demunt es portal que s'enfila ben amunt, i que vé a esser un feix de pilars, arcatures, calats, capsers, cresteries, pinacles i frondes: una pura filigrana. Aquesta esglesia ara serveix de *museu d'art normand*, que es vertaderament notable.

Just devora aqueixes esglesies s'alça un edifici quadrat, molt gran que inclou

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una Biblioteca i un Museu,

ben importants. Sa Biblioteca compta 14.000 volums i 500 *incunables* (llibres estampats abans de l'any 1500), 4.000 manuscrits i 2.000 retrats de personatges normands, més o manco notables. *Es Museu* inclou una secció d'escultura, i una de pintura (antiga i moderna), *ceramica* (obra de test), pintures i estampes.

Don unes quantes passes més, i me trob dins sa plaça de l'*Hôtel de Ville*,

la Casa de la Vila,

que es quadrada, i molt grandiosa. A's mig hi ha una estatua de bronzo de Napoleó I a cavall, i a un des costats, i aferrada a s'esglesia de Sant Ouen, sa *Casa de la Vila*, de la qual sa plaça pren el nom. Es un edifici des sigle XVIII, es solar que ocupava es dormitori de s'Abadia de Sant Ouen, una de ses mès importants i més riques de França, que sa Revolució abolí, com tantíssimes d'altres. Gracies que se conservá l'esglesia.

Esglesia de Sant Ouen.

Com m'he vista aqueixa esglesia devant, tan gran, tan sumptuosa, tan gentil, a's mig d'una gran plaça, just tocant-la sa *Casa de la Vila*, som romás esglaiat. Presenta dos campanars de 86 metres a sa fatxada, amb cinc magnífiques portalades en gradació (tres devant i una a cada cap tot voltant). Es una fatxada tota esculturada de dalt a baix; es costats i s'ábside son un entrunyellat deliciosíssim de rafes, finestrals, capsers, arbotants, feixos de pilarets, cresteries, gárgoles i imatges de sants; i llavò que tot es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sencer i acabat, sensa cap punt que desdiga; tot des més pur estil ogival des sigle XIV. Part-demunt es creuer s'alça una torre quadrada que torna vuitavada i acaba redona, en forma de diadema; se'n puja 82 metres amunt com qui no diu res, i es també tot una filigrana d'ornamentació. An es costat de s'epístola an es cap des creuer s'obri una magnífica portalada en gradació, amb sants a ses rebranques i a ses arquivoltes i baixos relleus part-demunt sa llinda, representant sa mort de Maria Verge i sa seua Coronació an el cel. —An es portal major hi ha el Bon Jesús an es pilar des mig, i es dotze apòstols a ses rebranques, i sants i angels a ses arquivoltes.

Pero entrem-hi dins aqueixa esglesia estupenda. Fa tres naus de deu trasts, sensa capelles; llavò vé es creuer, de tres naus, sensa cúpula. Es cap de sa creu fa tres naus, amb capelles, i una nau que volta per derrera l'altar major, i s'hi obrin cinc capelles absidals. Se pot dir que aqueixa esglesia no té parets; no té més que pilars, rafes i arcades i voltes: tot lo que havíen d'esser panys de paret, son finestrals amb vidres de colors, historiats, antics casi tots, meravellosos. A sa nau major i an es creuer fa un trifori (una faixa d'arcadetes) tot de vidres de colors, i part-demunt s'obrin es finestrals, presentant a ses vidrieres taringues de sants. El chor ocupa sa nau major des cap de sa creu, just devant l'altar-major, que no té retaule.

¡Quina impressió mès fonda que fa aqueixa esglesia, tan gran, tan estupendament decorada per dedins i per defora! Se considera un d'ets edificis ogivals més complets, més ben conservats i més importants de tot França i de fora de França! Es un des que he vists que m'haja agradat més mai.

La Seu.

Surt de Sant Ouen, i m'entrec a Sant Maclou, que no es gaire lluny; pero no hi he pogut entrar fins més tart perque el Rt. Sr.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rector m'ha dit que dona exercicis espirituals an ets al·lots i al·lotes de primera comunió, i no convé que vegen altra gent a's temps que los prediquen. He trobat que sa raò li sobrava i m'ha dit que a les onze ja hi poria entrar perque ja hauria acabat es sermó an aquella al·lotea.

I ¿que he fet jo? Com encara no eren les deu, m'esquitx a la Seu, aont se pot passar, no una hora, sino una setmana, de tan notable que es. La feren casi tota de l'any 1202 a 1220, l'acabaren sa derrería d'aqueix sigle (XIII) i hi afegiren coses més tart. Es lo que se diu tot una senyora catedral, gótica com se suposa, de tres naus d'onze trasts, amb capelles, creuer de tres naus i cúpula quadrada; es cap de sa creu fa quatre trasts de cinc naus i una que volta per derrera l'altar major i s'hi obrin tres capelles absidals perque hi ha dos trasts sensa.

S'interior d'aqueixa Seu fa 136 metres de llarg i 32 d'ample a ses naus; sa major s'en puja 28 i es creuer en té de llarg 51,60.

Aqueixa Seu es una meravella d'ornamentació, sobre tot per sa banda de defora. Sa fatxada fa cinc compartiments verticals, això es, tres portalades en gradació amb quatre campanarets que les separen i llavò dos grans campanars, un de 75 metres d'alt i s'altre de 77. Es de má esquerra fins ben amunt es románic, i es dau de més amunt i es capell es ogival pompòs; es de man dreta, anomenat *de sa mantega* (*de la beurre*) perque diuen que el feren des doblers que donava la gent per porer menjar mantega es sa corema, es un prodigi d'ornamentació; es tot una brodadura, tot una randa de feixos de pilastres, arcatures, finestrals, columnetes, pinacles, contraforts, cresteries i que sé jo. Fa quatre daus quadrats i llavò un de vuitavat sensa punta. Es un des campanars més pomposos que haja vists. Es quatre campanarets que separen i flanquetgen ses tres portalades també son tot una filigrana com tota la resta de sa fatxada.

Ses portalades des costats son romániques en gradació, precioses ferm, amb baixos relleus demunt sa llinda; es des portal de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la dreta representa es martiri de Sant Esteve i es de l'esquerra es de Sant Joan Batista. Sa portalada des mig es ogival en gradació de set arquivoltes amb enfilais d'angels i sants. Dalt se llinda hi ha esculturat s'abre genealògic del Bon Jesús desde Adam. A ses rebranques, que fan un repeu cap a defora, molt pronunciat, hi ha fileres de sants, damunt represes i devall dosserets decoradíssims, i es basament es també tot escultura. Part-demunt sa portalada des mig corre una galería tota bogida i llavò s'obri sa gran claraboia, i llavò una galeria, feleguera de tot i acaba amb un capser molt agüionat. Part damunt ses portalades laterals corre una galería de set arcades, amb capser, que enquadren sostres d'estatues de sants de tamany natural; n'hi he contades 51.

Ara bé, ¿vos creis que es defores d'aqueixa Seu ja no tenen pus de particular? Idó si hu creis, l'errau de cap a peus. Es costats de ses naus laterals i de sa major i des creuer i de sa regió absidal son tan notables, si importa, com sa fatxada, trassats o endiumenjats amb tanta d'elegancia i sumptuosidat de feixos de pilars i pinacles, arbotants, rebranques, arquivoltes, cresteries, represes i dosserets i estatues de sants i gárgoles, que es un bé de Deu, i sobre tot sa portalada que diuen de la *Candela* i sa des *llibreters*, a cada cap de creuer. Cada una d'elles es tan interessant o més que sa major de sa fatxada de devant: totes dues son amb gradació, amb enfilais de sants, profetes i ángels a ses arquivoltes i fileres de sants a ses rebranques, i a sa llinda sa des *llibreters* té dos sostres de baixos relleus, representant el Judici Final, faltant-hi es sostre de més amunt; i sa de la *Candela* n'hi té tres sostres de baixos-relleus, representant escenes de sa vida, passió i mort del Bon Jesús, aont hem comptades 75 figures. —Cada portalada d'aquestes va coronada d'un capser tot bogit i part demunt s'hi desplega una faixa de finestrals i llavò una gran claraboia i acaba amb un altre capser també esculturadíssim.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Vos creis ara que ja no hi ha res pus de particular an es defores d'aqueixa Seu? Idò hi ha part demunt es creuer una güia o fletxa o campanaret, de ferro fus, un feix ideal de pilarets, contraforts, arbotants, pinacles, capsers i pirámides afuadíssimes, amb una escala de caragol per dedins que la veuen d'abaix. ¿Sabeu fins an-e quina altaria se'n puja aqueixa güia? Idò fins a 151 metres: setcents cinquanta cinc pams. ¿Ah idò?

S'interior d'aqueixa Seu no es tan notable com s'exterior; i això no es cap impropiedat ni cap cosa desbaratada. Aquells grans arquitectes que concebíen i dirigíen aqueixes catedrals i demés esglesies de s'Edat mitja, les endiumenjaven molt de part defora perque cridassen s'atenció an es feels i perque fossen una manifestació pública, a la vista de tots es qui passassen, de sa magnificencia i de sa grandesa i de sa galanía sublim de sa vertadera Relligió.

Es pilars que divideixen ses naus son grans feixos de columnes; i, per reforçar-los, hi feren dos ordes d'arcades; lo qual, si dona una nota pintoresca i solidifica s'edifici, fa que sa nau no resulta tan espaiosa si no tengués aqueixes arcades a mitjana altura des pilars.

An es cap de sa creu ni an es creuer no hi ha més que un orde d'arcades, i part demunt corre un trifori o galería, d'arquets ben gentils, i dalt aixó es grans finestrals, de tota s'amplaria des trast, amb vidrieres de colors an es calat i la resta grises; ara ses des cap de sa creu son totes de colors i antigues, cosa preciosa. A cada cap de creuer ses claraboies i sostres de finestrals, que he dit que hi havía, i que tenen tota s'amplaria de sa nau, presenten uns vidres de colors brillants, i ben entonats, d'un efecte magnífic; lo meteix es sa claraboia de dalt es portal-major, part-demunt l'orga gros.

He notat que a totes ses Seus de França demunt es portal-major hi ha un orga grandiós de tanta de potencia que amb so torrent de ses seues harmonies umpl sa casa de Deu i li dona una impressió de grandesa i majestat fora mida.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sa cúpula es quadrada i fa dos sostres de finestrals, es de baix figurats, es superiors amb vidres grisos.

L'altar-major, sensa retaule, ocupa s'ábside i té el chor just devant, de cadirat baix.

Es finestrals de ses capelles tenen vidres pintats i historiats, representant vides de sants, i es finestrals de ses naus laterals des creuer també tenen es vidres de colors, uns historiats, i altres no, i lo meteix son es vidres de ses capelles absidals i des panys de paret que divideixen aquelles capelles. A sa capella absidal des fondo hi ha dos sepulcres de personatges benefactors de la Seu, cosa vertaderament notable.

I prou de la seu de Rouen, perque encara falta parlar d'altres coses d'aqueixa ciutat, que resulta una de ses més interessants de França.

Esglesia de Sant Maclou

Com me'n som temut, ja eren les onze i quart. Surt escapat de la Seu, i icap a Sant Maclou[!], que encara estava tancada. Hi entr per un portalet que hi he afinat derrera, i s'escolá m'ha deixat entrar perque es sermó d'ets exercicis d'ets al·lots i al·lotes de primera comunió just llavó havía acabat, i per cert que n'hi havía un bon esbart, i tant ells com elles anaven tots ben enllimonats. Ja's sab que es francesos son gent molt fantasiosa.

Es sortida aquella al·lotea i he poguda admirar aqueixa esglesia que es una preciosidat: es ogival, es des sigle XV, de tres naus de tres trasts amb capelles, creuer, cúpula quadrada, cap de creu de tres naus i dos trasts i nau absidal, i per tot grans finestrals amb vidres grisos i pintats an es calats, i ses claraboies de dalt es portal major i de cada cap des creuer son de vidres de colors ben avenguts. Aqueixa esglesieta per dedins i per defora está decoradíssima i dalt sa cúpula s'alça un campanar gentilíssim de 88 metres (440 pams)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'alt. Sa fatxada presenta tres portalades amb un pórtic devant que fa cinc arcades, cada una coronada d'un capser tot bogit i d'entrunyellats de cresteries.

Un queda esglaiat de veure una esglesia tan menuda amb tanta profusió i sumptuosidat de decoració.

Se veu que a Rouen antigament hi havía molta de relligió i llavó molts de… *llenegants*, verbo *pinyons*.

Allá on cremaren la Beata Joana d'Arc

Ja eren prop de les dotze, i ¿que he fet jo? M'esquitx de Sant Maclou per avall cap an es riu Sena, que passa per dins la ciutat; i es molt ample, i hi naveguen barques i vaques [*sic*] i vapors amb rodes. Hi ha quatre o cinc ponts, i molta de gernació que hi tresca. Deix es riu, i cap an es *Mercat-Vei*: una plaça molt gran, que es allá ont dia 30 de maig de 1431 ets inglesos cometeren aquella gran atrocidat de cremar viva aquell angel en carn humana, aquella *poncella d'Orleans*, aquella gran heroïna, una de ses glories més pures de França. An es punt que se considera que s'alçá es caramull de llenya de sa focateria, hi ha una gran lápida amb una inscripció que recorda aquell fet que fa tan poc favor an es qui el cometeren.

Es Palau de Justicia.

Fuig d'aquí per anar a dinar, i pas per devant es grandiós *Palau de Justicia*, ogival, començat an es sigle XV, ocupa tot una illeta, riquissim d'ornamentació per dedins i per defora. Hi ha una sala de 49 metres de llarg per 15 metres d'ampla amb una volta de fust. Es una cosa estupenda de gust i d'esplendor. ¡Llástima que no haja tengut mès temps d'aturar-m'hi a veure-hu ben d'aprop! Pero es temps té ses seues exigencies, i no hi ha més remei que adondar-s'hi, si un no se'n vol dur s'aumut p'es cap.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Esglesia de Sant Vicenç.

Com he hagut dinat, me tem que no havía pensat a aturar-me a s'esglesia de Sant Vicenç, que'n som passat per devora. Es estat precís posar-me ses cames an es coll i anar-hi per veure ses vidrieres pintades que té tal esglesia, ses millors que hi ha a Rouen, aont n'hi ha de tan notables, segons hem vist. Aqueixes vidrieres pintades representen vides de sants; son obra des sigle XVI i una vertadera meravella de color i d'expressió. He fet molt bé de venir a veurer-les. Me'n seria penedit massa si no venc a aluiar-les. Per defora també está ben decoradas aqueixa esglesia, lo meteix que per dedins, i dalt es creuer s'empina un campanar quadrat sensa punta.

Me'n torn a la fonda; se fan les tres, i me'n vaig amb so bagatge a s'estació per prendre un tren que estava a punt

cap a Beauvais,

i Deu ha volgut que'm sortís de sa boca com prenía es bitllet: —*¿An-en quina hora arribarem?* Es qui despatxava s'es posat a mirar llibres i no hu trobava; pero llavó es que forada es billets, s'es acostat, i m'ha dit: —*A les deu i mitja!* Jo som romás fret; i aquell bon homo m'ha dit que era que havíem d'estar a Gisors tres hores aturats, esperant es tren que mos havía d'arribar a tal ciutat. Això m'es caigut ben avall, i m'ha dit que si anava a s'estació *des nort*, poria prendre un tren a les sis i deu minuts, que me deixaria a Beauvais antes de les nou.

Agaf es bagatge, i ¡cap a s'estació *des nort*; me'n entr a sa sala d'espera, no hi havia negú; trec de sa maleta s'ormeig d'escriure, i ¡hala a fer *Dietari*! N'he fet fins a les sis, que som pujat an es tren; i,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

efectivament, moments abans de les nou, som estats a Beauvais. Me duen a una fonda, fas colació, i ia jeure manca gent!

Dia 18 de maig

A Beauvais.

Beauvais es una ciutat de 20.248 ánimes. No es gaire gran, pero se veu que hi corren diners; es carrers son amples, i prou nets, ses cases son baixes, tot lo més d'un pis; qualcuna, ben rara, en té dos; moltes d'elles tenen ses parets de jásseres i barrotes de fust encreuades y pedreny, com an es països del nort, lo qual les fa molt pintoresques, perque totes aquelles jásseres i barrotes de fust surten a la cara i les solen pintar de diferents colors, i fins els esculturen i els-e dauren. Ses teulades ja duen a Beauvais tant de rost que no es possible anar-hi per demunt; es per que, en fer neu, no s'hi atur.

Devers les sis, que ja havia enllestides moltes de feines, sen tocar campanes; mir es Bädeker, i afin una esglesia,

de Sant Esteve,

just devora la fonda aont me trobava. Surt an es carrer, i veig guaitar pinacles i arbotants i rafes de s'abside; m'hi esquitx, i ho es estada s'esglesia de Sant Esteve. M'en hi entr, i ho trob tot embarassat amb bastimentades, taulons p'en terra, munts de sacs de ciment, rests de cordes, gavetes, eines. Top un capellá, i me diu que adoben aquesta esglesia fa mesos, i que fan ses funcions a sa part de devant, que ja está llesta, i me mostrá dos portalets per ont hi entren i llavò la sacristía. M'hi afic, se presenta s'escolá, molt cerimoniós i amb levita, com van tots es escolans de França; s'entrega es Rector, molt respectable i amabilíssim; li mostr es meus papers, i me deixen dir missa. Acab, don gracies, i llavò me pos a estudiar aqueixa esglesia, que resulta ben interessant: está declarada *monument*

nacional, com casi totes ses esglesies una mica notables, i per lo meteix s'Estat se cuida de conservar-la, i ses obres que ara s'hi fan, molt considerables i ben ideades, corren a compte de s'Estat.

Ja hu diguerem parlant de París: s'Estat se cuida de conservar totes ses esglesies que té a sa llista de *monuments nacionals*. No es com a Espanya que s'Estat senyala una cantidat per edificació i conservació d'esglesies, que no basta ni d'un bon troç per lo que se necessita, i se fa un repartiment, i toca lo que toca an es qui tenen més influencia, i s'han d'enginyar amb lo que les arriba, si les arriba res. A França s'Estat gasta molt més que no a Espanya per conservació i restauració d'esglesies. Com a contribuir a fer-ne de noves, crec que no dona ni un cèntim; ara per conservar ses que están declarades monuments nacionals, que son a centenars, per això gasta a milions, tot lo que s'es mester. —Es revolucionaris guvernamentals de França tenen, si importa, més mal cor que no es revolucionaris guvernamentals d'Espanya, pero no son tan seuvatges, i no han fets mal-bé ni han deixat anar en-horri tants de monuments artístics com es d'Espanya, lo qual se deu a sa major cultura que hi ha a França, ja fa molts d'anys.

Sens dupte vendrá molt de-nou a qualcú que s'Estat Francès, tan rabiosament inimic de sa Relligió, gasti milions per conservar ses esglesies catòliques. Les hi gasta, no perque siguen esglesies, sino p'es gran mèrit artistic que tenen tals esglesies.

Una volta estudiada aquesta esglesia, part de la qual es románica des sigles XII i XIII, i part es ogival des sigle XVI, amb unes vidrieres precioses, me'n vaig a berenar; i, berenat, ¡cap a còrrer la ciutat i veure sobre tot la Seu.

Través sa plaça de l'*Hôtel de ville* (Casa de la Vila), que es quadradenca i grandiosa, i hi afin a's mig es monument de sa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

famosa Joana Hachette

que juntament amb moltes altres dones d'aquí va prendre una part tan principal en sa resistencia que es de Beauvais feren l'any 1492 an es Duc de Borgonya; Carles *el Temerari*, avi des nostro gran Carles V, que se volia ensenyorir de la ciutat, que envestí aqueixa Joana es borgonyons amb un destral, les va prendre una bandera anant devant es defensors de Beauvais, seguida d'un estol de dones tan acorades com ella, que obligaren el Duc de Borgonya a deixar-la de prendre a tal ciutat. Aquest fet demostra si hu havía d'esser arromengada aqueixa al·lotella, i si'l se mereixía bé an aqueix monument que Beauvais li ha alçat a's mig d'aqueixa plaça.

Na Joana Hachette, Na Joana d'Arc… Se veu que ses Joanes de França, altre temps, eren de pel arreveixinat i que teníen coratge per vendre.

La Seu.

Volt uns quants carrers, i me trob devant sa célebre Seu de Beauvais, objecte exclusiu des meu viatge an aqueixa ciutat. Está dedicada a Sant Pere, i només hi ha fet es creuer de tres naus i es cap de sa creu, de cinc naus de tres trasts, subdividit cada un en dos per reforçar sa construció, amb nau absidal, aont s'obrin set capelles absidals. A cada cap des creuer hi ha una fatxada d'estil pompós i ple de majestat; ses rafes i arbotants son massa primatxols, aixi es que hi ha hagut de posar barrots de ferro de rafa a rafa per assegurar la cosa.

Aqueixa Seu la començaren l'any 1227, i la començaren massa grossa per lo que era llavò i es encara Beauvais; ses obres se suspengueren una partida de pics, fins que l'any 1578 deixaren anar d'acabar-ho, i quedá s'edifici així com está avui, que no crec que se veja ple gaire vegades si hu han d'omplir ets habitants d'aqueixa ciutat. I no es que no siguen devots d'anar a l'esglesia, perque lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que's diu avui a l'ofici hi havía com quatre o cinc vegades de gent que hi sol haver a la Seu de Mallorca es diumenges tret del dia del *Corpus*, la Puríssima i ses Matines de Nadal.

Es que es creuer només amb ses seues tres naus ja es una esglesia grandiosa; i llavò hi ha ses quatre naus laterals, des cap de sa creu, entorn del chor, que ocupa amb l'altar major es tres trasts de sa nau central. Basta dir que's cap de sa creu i es creuer midat per ample, fan una llargaria de 72 metres, i es creuer per llarg deu fer altre tant.

Si l'arriben a acabar an aqueixa Seu, seria estada una de ses més grans de tot el mon. Avui per avui es sa mès alta de paladar; fa 48 metres (240 pams), i s'anguila de sa teulada se'n puja fins a 68 metres (340 pams). Part-demunt es creuer hi havíen encastellada un torrella o fletxa que se'n pujava fins a 153 metres (765 pams), com qui no diu res; pero se'n anà per avall l'any 1573. Ses voltes també s'esfondraren dues vegades an es sigle XIII, per falta de bons costats, perque a ses rafes i arbotants hi havien plant massa es pedreny.

Quant un s'hi troba devant aqueixa Seu, sent una impressió molt fonda de grandesa i majestat solemnial, i sobre tot quant un hi entra i se troba baix d'aquelles voltes sublims, a 240 pams d'altaria, amb aquells sostres de finestrals sobreposats. No vos poreu girar en-lloc que no vegeu finestrals. De manera que no hi ha panys de paret més que an es baixos: tot son pilastres, arcades, voltes i finestrals. Si tots tenguessen ses vidrieres pintades com a la Seu de Colònia o Nostra Senyora de París, sería una cosa mai vista. Desgraciadament sa major part de ses vidrieres son grises, si bé n'hi ha que tenen panys, troços de vidrieres pintades antigues, d'un colorit encantador. De ses set capelles absidals n'hi ha cinc de policromades cada una amb tres finestrals i vidrieres pintades i historiades, ben prenidores. A cada cap de creuer hi ha una clara-boia de tota sa amplaria de sa nau amb dos sostres de finestrals part-devall, tot de vidres historiats, bons ferms. Ses naus mitgeres des cap de sa creu son més altes que ses foranes,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i tenen part-demunt aquestes unes mitges claraboies apuntades, amb vidres de colors. L'altar major no té retaule, sino just es tabernacle demunt.

Unes portes i un rellotge.

Com ornamentació, lo més notables d'aquesta Seu son ses portes des portals que hi ha a cada cap de creuer. Son d'una llenya consemblant a auzina, tot esculturades de dalt-abaix, tot frisos, cenefes, columnetes, arcades, entaulaments enquadrant uns baixos relleus de vidres de sants, una cosa superior de lo més: se consideren ses millors del mon, sensa treure ses des Baptisteri de Florencia, que es tot quant se pot dir.

També es molt de veure es *rellotge astronómic* que hi ha dins una capella devora el chor: té 60 pams d'alt, 30 d'ample, 2,80 de fondo, 52 esferes; fa 80 indicacions diferents, se compòn de 90.000 peces; i, en tocar hores, surten una partida de figuretes que's posen en moviment: s'escena principal que representen es el Judici Final.

L'Ofici a la Seu.

Essent es dia de la Trinidat avui, he volgut assistir a l'ofici. Un canonge s'es acostat a mi, i m'ha fet seure a una cadira del chor.

M'ha cridat s'atenció que toquen ses campanes de'n mig des creuer. Devallen quatre cordes de sa volta, arriben fins abaix, devant el chor, i allá es campaners fan sa seua, tirada vé tirada va an aquelles cordes. Com han hagut *quedat*, les han decantades tancant es caps d'abaix dins una especie d'armari que hi ha dins un pilar mestre.

Han comparegut es canonges, que no van vestits de vermei (han arribat a esser nou o deu), llavò setze o desset seminaristes i després altre tant de *infants del chor*, vestits de vermei amb un ruquet molt

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llarg, molt fonat i sensa tevellar. Fora de tots aqueis no hi havía més que dos primatxers amb capa pluvial, asseguts a's mig del chor sensa faristol devant i sa cadira sense respal·le i llavò a cada costat, baix des canonges, un seglar amb lloba i ruquet i bigots, que tenien una veu de primera, i duien el chor; ets *infants de chor* casi no les sentíen. O estaven escanyadots o no tenien gaire *cantera*.

Es sortit l'ofici, de tres, sensa capellá assistent ni *Mestre de Ceremonies*; pero ha resultat un ofici ben devot. Després de s'Evangeli hi ha hagut un sermonet ben avengut sobre sa festa del dia, essent es resum de tota sa prèdica que mos cal an es católics avui en dia *oració* i *acció*. L'ha escloveiat es predicador an aqueix mateix tema amb molta claredat i eloquencia.

Després de l'ofici m'afic dins la Sacristía, i un parei de capellans que m'havien reparat dins el chor

m'han demanat d'ont era.

Com han sentit que era de Mallorca, no recordaven aont queia això de *Majorque*. Els ho he dit; i, com han sentit que era d'Espanya, m'han demanat si sa persecució de l'Esglesia hi aumentava molt i els he dit que no, i que sa situació de l'Esglesia dins Espanya no té punt de comparança amb sa de França. Per confirmar-ho, els he citat es cas de que un Govern que se declará anticlerical, es d'En Canalejas, al cel sia, ha aumentades a Mallorca, una corantena de *Parroquies*, dotant-les com ses altres que ja hi havía. Aquella gent, com han sentit això han badats uns uis com uns salers, i no se'n porien avenir.

Ja sabem que de teulades an avall l'Esglesia de Mallorca deu

s'Arretgle parroquial

an es zel i a sa bona voluntat des nostro digníssim Diputat a Corts i amic de l'ánima, D. Juan Valenzuela; pero també es ben cert

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que qui l'ha concedit al cap i a la fi es estat s'actual Govern Lliberal, continuació des d'En Canalejas. Sa gloria grossíssima del Sr. Valenzuela está en que ha conseguit que es Govern concedís tal *Arretgle*. Lo que es seu donar-le-hi. Després de D. Juan Valenzuela hi ha una altra persona que li vé just derrera en mèrit, pero encara no es hora de destapar qui es. Deu ja hu sab i noltros també, i n'estam ben contents perque es un bon amic nostro.

Surt de la Seu més que depressa cap a la fonda, din amb quatre grapades, i ¡hala cap a s'estació! per porer arribar de bona hora

a Amiens.

Puig an es tren, partim, i de d'allá, travessant plans i més plans, tot vert, ben vert, tot rioler. Això es casi tot França: aqueis camps tan verts, sensa casi cap clapa pelada, sensa ermassos, sensa pedregars, casi tot conradiç o bosc esponerós. Per això França es sa nació més rica; aquí está es secret des poder de França. ¡Ai si Espanya fos la mitat de rica que França! ¡I encara hi ha tudoçes i caps-de-gri que donen sa culpa an es Govern de sa pobresa d'Espanya! Això es un des grans mals d'Espanya: de casi tot lo dolent que tenim en donam sa culpa an es Govern! I llavò lo més salat es que no feim casi res per que es Govern siga lo que hauría d'esser! I ¿qui hu dupta que dins una nació de Govern representatiu com Espanya, que tothom té vot, es sa nació, son tots i cada una des ciutadans de sa nació que son es responsables de si es Govern llaura dret o tort! ¿Quin será es dia que ets espanyols se'n arribarán a donar compte d'això? Aquell dia començará de ver sa regeneració, es redreçament d'Espanya.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Som arribats

an aqueixa ciutat devers les cinc. Me'n vaig a la fonda que he cregut que més me convenía, hi deix sa maleta, i m'esquitx a la Seu.

Si a Amiens, ciutat de 90.920 habitants i antiga capital de Picardia, li llevau la Seu, no hi queda casi res. La Seu ès es de tot d'aqueixa ciutat.

La Seu d'Amiens!

An es *Dietari* de s'*Eixida* d'entany ja la vaig descriure detengudament, i no es cosa de repetir la descripció; pero sí he de recordar demunt demunt que es una de ses Seus ogivals més belles, més admirables[,] més interessants del mon, feta casi tota desde l'any 1220 a l'any 1292, de tres naus amb capelles, creuer de tres naus sensa cúpula, cap de sa creu de cinc naus amb nau absidal i set capelles absidals, tota bogida de finestrals, sensa casi cap pany de paret més que an es baixos, tot feixos de pilars, arcades, voltes i vidrieres de dalt abaix per tot. ¡O si totes aquelles vidrieres, en lloc d'esser grises com son, fossen de colors i historiades! No es duptós que aqueixa Catedral sería la reina de ses catedrals! Contrapassaría, a sa meua manera de veure, pero d'un bon tros, casi totes ses altres. Ara es massa clara; tanta de claror crua i agra la priva de s'etsís inponderable i corprenidor de ses Seus de Colònia, Chartres, Nostra Senyora de París. Per sa banda de defora es molt superior a sa de París i a sa de Colònia i se fa ben envant a deixar sa de Chartres derrera.

Feia comptes estar-m'hi uns tres quarts tot lo mès, i m'hi som estat fins que ha feta claror, mirant-la-me un cop per dedins i un cop per defora. ¡Vaja que n'hi he passat de gust d'aquell de més endins de tot! ¡Aquella fatxada amb ses tres portalades i es dos campanars! ¡aquells caps des creuer! ¡aquells costats! ¡aquella ábside! ¡Aquelles naus! ¡aquell chor!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Quant ja hi havía fetes ses meues devocions espirituals i ses meues devocions artístiques, que ja prenia cap a la fonda, m'arriba un torrent d'armonies que

l'orga brollava

i que esbroncaven per defora; no he pogut estar que no hi tornás entrar. Era que cantaven es *Magnificat*. Mirant la Seu per defora, no m'en era temut que hi cantassen *Vespres*. ¡Vaja quin orga més potent i mès suau! i ¡quin torrental de melodíes, entrunyellades angelicalment amb ses veus del chor i des feels, que tots cantaven admirablement!

S'acaba es *Magnificat*, s'acaben ses *Vespres*, i veig que comença a sortir una processò del chor. Hi havía tot en gros set o vuit canonges, uns quants capellans mès, dos cantadors seglars amb cota i ruquet i una especie de capa pluvial i uns bons bigots, que cantaven com a rosinyols, i llavò un parei de dotzenes de seminaristes i un estol d'*infants de chor*, amb cota vermeia i ruquet. Era una processó amb el Santíssim Sagrament (alabat sia per a sempre); i es qui el duia anava sensa Ministres, tot sol, devall un dosser baix tancat abaix amb quatre barres, com un cobri-cel de llit, que el duien quatre joves vestits de blanc. No n'havía vist cap cap mai de dosser així. Per lo que he vist fins ara a ses Seus de França no hi ha més clero que es Canonges (n'hi sol haver deu o dotze) i llavó es Vicari, s'Organista i es Primatxers. A França fa temps que es clero secular curtetja. En canvi hi ha més vocacions relligioses.

Acabada sa processó m'en som arribat a anar cap a la fonda, pensant, entre altres coses, amb aqueis cantadors amb lloba, ruquet i barba, que he vists a Beauvais i a Poitiers i a nostra Senyora de París. Sens dupte es que per falta de capellans que tenguen condicions per esser bons primatxers, se serveixen ses esglesies d'aqueis seglars dotats de bona veu i destres en es cant. Lo cert es que tots es que he

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vists tenen una veu de primera i llavó que la saben galetjar admirablement.

Amb quatre passes som estat a la fonda, he sopat, i ia jeure manca gent! que bon jornal m'espera demá, si Deu ho vol i Maria!

Dia 19 de maig.

Vestit d'homo. Cap a Anglaterra

M'aixec dematinet i a les sis, cap a la Seu a dir missa! La dic, don gracies i m'esquitx cap a la fonda. De passada veig una botiga de capells redons, de secular, en compr un, arrib a la fonda, berén, i ihala a vestir-me d'homo! per espitxar-me a Anglaterra, aont es capellans católics no duen hábit talar sino que van vestits de negre com es seglars, sensa altra senya que es collet. Es canonges se distingeixen p'es capell de trona, que solen dur. Jo no m'hi he volgut distingir, i el m'he comprat fluix. Me pensava que no importaría posar-me es *demunt-tot*, pero el m'he hagut de posar i deu més per no enredar-me. Es que per aquí es molt més fret que devers Mallorca.

A les nou i vint minuts prenc un tren rápid

cap a Calais,

aont arribam a les dotze i tres quarts, din amb quatre grapades, i cap an es vapor que mos esperava per acopar-li cap a Dover. En parteixen un parei de vapors cada dia de Calais a Dover, i tots sempre van estibats de gent, tanta es sa que transita de París a Londres. Es un horror. Es vapor era per l'estil des nostro *Jaume I* o més gros i tota sa cuberta era plena de senyors i senyores. Allá sí que n'hi he trobat de fret, feia un oratgí que taiava sa pell. Partim, i amb sa via que fèiem, que era molta, no vos dic res si s'oratgí es tornat ventada desfeta! La cosa s'es embrutada tant que casi tothom

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ha hagut de prendre redós a ses sales i corredors de devall cuberta. Ventura que som arribats prest a Dover, es port d'Anglaterra mes avinent de França. Aquí ja hi havía es tren de Londres que mos esperava.

Coses d'ets inglesos.

Me som vist en feines per trobar lloc an aquell tren. Tot ja era ple. Ventura que n'hi ha hagut un altre, que també mos esperava, que hi havía molts de departaments buits, pero tots sensa corredor, i això que eren de *primera classe*; per lo meteix no teníen *número cent* ni ormeig per un rentar-se, lo qual es ben necessari, perque, en fer un parei d'hores que un va amb aqueis trens se posa unes mans com a mascarades. Alló es des polsim des carbó. Després he aclarit, gracies a un jovenet inglès que es pujat an es meteix departament, molt fi i atentíssim, com ho solen esser ets inglesos, que només hi ha qualque departament que tenga aquella cosa, i es que van an ets altres departaments que necessitin aquella cosa en aturar es tren, que no s'atura casi cap vegada, se'n ha d'anar an aquell departament ditxós. Pareix mentida que ets inglesos conservin per aqueix tren de Dover a Londres aqueix sistema tan primitiu.

Com som pujat an es meu departament, hi he

trobat un senyor

que com que estigués molt preocupat mirant per sa portella. Es que esperava un enfilai de maletes i paquets, que li han arribat a dur; i parlant amb so bastaix en francès, li ha escapat un mot en castellá. Llavó m'ha mirat fit a fit, i li he dit: —*Supós que vosté es espanyol!* M'ha dit que sí i que era de cepa antiga, i llavó s'es explicat més i ha dit que era nadiu de Xile, pero que es seus dos llinatges eren ben espanyols. Es qui mos gloriam d'esser catalans de Mallorca i per lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

meteix espanyols, mos hem d'alegrar de trobar americans del Sur que, en demanar-nos si son espanyols, diuen que sí perque sos pares e-hu eren, i ells encara se tenen per tals. Aquell senyor m'es estat molt simpátic tot d'una. Repesentava una xexantena d'anys; es un homo molt natural i molt franc, i m'ha dit que anava a Londres per veure

dos al·lots que hi té

a un col·legi de Germans de ses Escoles Cristianes, que es Jesuites de Xile li recomanaren; i m'ha dit que ell no s'empatxa de raons, que vol donar una bona criança an es seus fiis i que siguen abans que tot bons cristians com ell ha procurat esser-ho sempre. Jo li he alabades molt aqueixes idees, i li he dit que era sacerdot i mallorquí i per lo meteix espanyol, i l'homo tot satisfet de porer-se explicar amb sa seua llengo m'ha contada tota sa seua historia: i, perque vés jo si ell tenía compte d'ets seus infants, m'ha dit que feia aquest viatge per enterar-se per ell meteix com se portaven dins es col·legi, i que per això havía hagut de cercar un administrador que se cuidás des seus bens, mentres ell fos fora, i que per un any d'administrar li dona **trenta mil pesos**, com qui no diu res. Ara figurau si ha de tenir molt aquest senyor que haja de donar una cantidat tan grossa per administrar-li sa cosa just un any.

Jo he hagut de resar, i com aquell bon senyor no havía acabada sa *conversera*, ha envestit en francès aquell jovenent que venía amb noltros, que mos ha dit tot-d'una que parlava es francès una mica; pero com es francès d'aquell senyor de Xile rossegava ferm i es de s'ingles encara rossegava més, no s'han poguts entendre, i han convengut suspendre sa conversa fins que jo hagués acabat de resar perque jo els aclarís sa cosa.

Jo arrib a acabar de resar, i els-e demán que era lo que se volien dir i

no se sabíen entendre,

i es estat que aquell de Xile demanava a s'inglés si coneixía un senyor de Londres que li anomenava, pero que aquell inglès no l'havía sentit anomenar mai, lo qual venia molt de nou an es de Xile, no tenint en compte que a Londres hi ha més de cinc milions d'habitants. També havia demanat a s'inglès de s'*Hôtel Metropole*, un des principals de Londres; s'inglès li donava sa claricia, pero aquell de Xile no li aglapia cap paraula. Jo me trec es Bädeker, i li he mostrat aquell *hostal* demunt es pla de Londres, i me som oferit a menar-le-hi en devallar des tren. I l'homo, tot satisfet, m'ha dit que ell no tenía paciencia per estudiar es Bädeker, i que ell lo que fa, en arribar a cap ciutat d'aqueixes tan grans, es agafar un *taximetre* (un carruatge que senya es metres de camí que fa; i se paga a tant es kilometre), i diu an es cotxer: *Duis-me a tal banda i a tal altra!* i, en estar assaciat de que el passetgin, paga es gast qu'ha fet, i ¡bona nit si't colgues! —Si es meus bens demanassen un administrador de *trenta mil pesos* cada any, tal volta jo faria lo meteix que aqueix senyor de Xile.

Com aquell tren se'n anava com es vent

som estats a Londres

a les cinc i mitja. Devallam des wagó i aquell bon senyor de Xile ha trobats es dos fiiets seus que l'esperaven, ben xelests i xeravel·los. Ara figurau-vos quina alegria no havíen de tenir: pare i fiis. Ja no hi ha importat que jo les mostrás s'*Hôtel Metropole*, perque es seus fiis i es criat que els acompanyava, prou que hu sabíen aont era tal *hostal*.

I ¿que he fet jo a les-hores? Me despedesc d'aquell bon senyor de Xile i des seus fiis, devall a s'estació des tramvía de devall terra que hi havía su allá, i amb un instant m'ha deixat devora aquella

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

despesa, aont entany me vaig campar tant bé, i que m'han rebut amabilíssimament.

Per lo que pogués esser, hem sopat, i llavó he volgut arribar a veure es Rector de s'esglesia aont entany deia missa, veiam si enguany també me'n hi deixarien dir. L'he trobat a ca-seua, m'ha rebut bé ferm, i m'ha dit que li faré favor si vaig a dir missa a sa seua esglesia tot es temps que seré a Londres. Me despedesc d'ell, i icap a sa despesa de Mrs. Claremont, i a jeure falta gent!

Dia 20 de maig

A Londres sa gent d'esglesia es més grandiera que a París i molt mès que a Mallorca; per això s'hora que m'han senyalada an aquella esglesia per dir-hi missa, es estat les vuit. Hi som arribat un poc abans, i m'hi he trobat

Londres

s'escolá, tan trempat

i tan amable com entany. M'ha conegut tot d'una. Anava amb levita, com hi van també aquí ets escolans. Li he demanat que feien de salut ell i sa dona i es quatre fiis i ses quatre fies que entany me

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

digué que tenía, i m'ha dit que tots, gracies a Deu, tenen salut per vendre, pero que hi ha hagut aument, i que ses fies ja no son quatre dones, sino cinc. Endavant ses atxes!

Aqueix escolá convé molt perque per trobar escolanets que servesquen ses misses, no importa anar fora de casa; n'hi ha prou amb sos fiis de s'escolá que son uns al·lotons rossos, fins, molt composts, i que serveixen sa missa admirablement, fent totes ses cerimonies ben fetes de tot, sempre uis baixos, sensa bategar-se més que just per lo necesari. Pareixen comanats aposta per servir missa així com pertoca. —Ja mos aniría bé ferm que a sa major part d'ets escolans i escolanets de Mallorca els agafás enveja, pero una enveja d'aquelles més granades, d'esser com aqueis escolans de Londres.

Havía de presentar es meus papers a sa Secretaria de Cambra de s'Arquebisbat católic d'aquí, que está aferrat amb la Seu. I ¿sabeu quina l'he feta? Com som vengut de dir missa, berén, i prenc es tramvía per devall terra cap a la Seu Católica! amb s'idea d'aturar-m'hi per veure-hi dir l'ofici, i després arribar an el Palau de s'Arquebisbe.

Aquell tramvía m'ha deixat

devora la Seu

i amb quatre passes ja hi som estat devant. ¡Que es d'agradosa i de maternal i de veneranda aqueixa Seu bizantina amb so seu campanar de més de quatre cents pams d'alt a un costat de sa fatxada, amb un carrer amplíssim devant i un a cada costat, tan grandiosa, tan imponent! Me'n hi entr; trob an es portal un guardiá d'etiqueta que'm saluda militarment. Pass envant. Ja som dins aquella nau tan ample i tan alta amb ses seu[e]s fileres de finestrals de vidres grisos, tota de toes negrenques, esperant es mosaics i es marbres que l'han de revestir de dalt a baix.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Quina meravella que será aqueixa Seu es dia que tenga tota sa seua decoració! Ses capelles que ja hi ha decorades sumptuosíssimament, fan presentir lo que será en estar tot llest una de ses esglesies més precioses del mon.

Camin fins just devora es presbiteri; an el chor es Preste diu un *Oremus*, com l'acaba, sona una campaneta; silenci sepulcral. A l'altar major hi ha es ciris encesos, no he reparat si sis o si quatre. A cada banda del chor hi ha asseguts es canonges an es seu cadirat, que está molt alt, de manera que es feels los veuen de lo millor; no's poren bategar que la gent no los veja; hi ha dues o tres dotzenes de feels entorn meu.

L'Ofici

Tot amb-u compareixen d'un costat tres escolanets amb sa creu i es cirials (uns canelobres com es de dalt l'altar) que se'n venen molt a poc poc, com estatues, com estatues que just moguessen una mica ses cames per caminar. Derrera ells venen dues taringues d'i*nfants de chor* amb cotes vermeies i grans ruquets blanquíssims, no tocats de mans, cap-baix, caminant a poc poc, cada pareia a la par, mans plegades; n'hi he contats vint i dos. Derrera ells venia un escolá més grandet amb un encenser i llavò tres, mans plegades, i derrera de tot es Celebrant i es dos Ministres, tots tan a poc poc, tan solemnialment. Pugen amb sa meteixa gravetat es graons des presbiteri, els *infants de chor* se despleguen en dues ales, la mitat per cada part: fan tots a la una sa reverencia a sa Creu de l'Altar; ets *infants* prenen s'escala de sa tribuna que hi ha derrera l'altar, i comença a l'acte l'Ofici, tot amb una puntualidat i un orde tan admirable com si Celebrant, Ministres, escolans, el chor i cantadors fossen diferents figures d'una máquina que un mestre ben entés mogués i dirigís.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Que es Celebrant i es Ministres fossen tan exactes en totes ses rúbriques no m'es vengut tan de-nou. Lo que m'ha deixat esglaiat i edificat son estats aquells escolanets tan puntuals en tot, que just se bategaven per fer lo que los pertocava, i, fet allò, romanien com estatues.

Sa capella des cantadors.

I ¿que en direm des cantadors? Jo no hi puc dir de prim en materia de cantar perque es negre m'embarassa i no hi entenc gota. Jo només puc dir lo que he sentit, s'impressió que m'ha feta es cantar d'aquells *infantons de chor*; es estada tan viva aqueixa impressió, tan fonda, tan dolsa, tan suau, que'm semblava sentir ángels del cel. Si hi ha cantadors a la terra que s'hi assemblen an es que entonen ets himnes de la Jerusalem celestial, estic per dir que son aqueis.

Entany ja me feren sa meteixa impressió, i un dia a Mallorca ho vaig contar a mon amic benvolgut

Mn. Antoni Sanxo

que hi diu tan de prim en materia de música, i me digué que ell, com aná a s'illa de Wight per perfeccionar-se en música relligiosa a s'Abadia que hi tenen es Monjos de Solesmes, passá per Londres i sentí an aqueixa Seu aqueixa Capella de cantadors, i va dir que es lo millor que ha sentit mai. —De manera que si a mi m'agrada tant, toc punts, i no vaig tampoc gens lluny d'osques, maldement en materia de música no sápiga fer una o amb sa boca d'un tassó.

Lo que m'ha feta molta de gracia es estat que an es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

donar sa pau

es Subdiaca l'ha donada an es major d'ets escolanets, i aquests de major a menor la s'han donada tots a sa *pau*, fen-se abans i després una capada molt respectuosa, lo meteix que es canonges i els altres capellans.

A la fi s'es acabat l'ofici, devallant de sa seua tribuna ets *infants de chor*, tots uis baixos i avenint-se de totes ses passes que donaven: es tres escolanets —de sa creu i es cirials— los han pres al devant cap a la sacristía, i ets altres escolanets derrera es *infants de chor* i derrera de tot es Celebrant i es Ministres, tots ben a poc poc, com estatues que les fessen caminar amb maquina; i d'aqueixa manera tan solemne han desaparegut p'es portal de la Sacristía.

¡Quina impressió de solemnidat, majestat i devoció no causa aqueix orde tan rigurós i aqueixa observancia tan escrupulosa de ses rúbriques de nostra santa Mare l'Esglesia! ¡Quina llástima que per tot no's faça lo meteix!

I ¿que he fet jo a les-hores? Donar una volta per totes ses capelles de la Seu, delitant la vista amb aquella partida de preciosidats que hi ha, sobre tot a ses capelles del Santíssim Sagrament, del Cor de Jesús, de la Mare de Deu i de Sant Gregori i llavò cap an al Palau des Cardenal-Arquebisbe de Westminster (monestir de ponent), això es, s'Arquebisbe Catòlic de Londres, per presentar a sa secretaría de Cambra es meus documents. Els hi present, me donen es permís de dir missa que calía p'es temps que he d'esser aquí; i me som espitxat a sa meua *Despesa* a dinar.

Una visita an el Pare Strassmaier.

Com he hagut dinat he volgut anar a rendir es meu homenatge an aquest Pare Jesuita, an aquet gran orientalista, famós dins el mon de sa Ciencia per ses seu[e]s obres de consulta qu'ha publicades sobre ses antigues civilisacions orientals i que posseeix casi totes ses

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengos d'Àsia i d'Oceania. Prenc es tramvía de devall terra que ha nom *Railway-tube*, que ès es qui va més per endins, prop de cent pams devall es pis de Londres, i que a cada estació hi ha un *ascensor* i *descensor* perque sa gent no se cansi tant de ses cames de tant de pujar i devallar.

A París dins es tramvies de devall terra la gent conversa fort, i son poquets es qui hi lletgesquen. A Londres no hi sentiu una paraula ni una mosca: tothom té es seu periòdic o llibre, i allá llig qui llig, casi tothom amb sa pipa a sa boca, s'entén, es fumadors.

A la fi arrib a sa magnífica casa i esglesia que tenen es Jesuites a *Mount-street* i a *Farm street*, això es, que tenen cara an aqueis dos carrers. Demán el Pare Strassmaier, surt ell; i, com me veu, prou qu[e]'m recorda d'entany i me fa pujar a sa seua cel·la, i allá conversa qui conversa. I jo tot apurat perque ses paraules li sortien a bolics, i jo sovint perdía es coní. Després el tornava a agafar, seguia una estona, i ja el tornava a perdre, i aquell diantre d'homo ralla qui ralla sobre es famós filóleg Max Müller, alemany de neixer, pero(,) que's passá casi tota la seua vida a Anglaterra i en inglés escrigué casi totes ses seues obres. Es que m'ha demanat el Pare Strassmaier si lletgía jo llibres inglesos, i li he dit que coneixía ses célebres *Lessons above the Science of Language*. Bona le hi he feta! Ell ha pres per compte seu En Max Müller i m'ha contat de tots quanta obra va escriure, especialment sobre sa civilisació índia. Jo només coneixia ses *Lessons*, pero en té moltes mès d'obres, i el Pare Strassmaier m'ha escloveiada sa sustancia de totes. Llavó ha pres un altre cap de fil sobre s'influencia d'ets arábigs demunt ses llengos espanyoles, i també me'n ha tret molts de capítols, ben interessants. I allá conversa qui conversa, sensa mai parar. A mi me agradava massa sentir-lo, pero tenía por de fer nosa. Lo que estava molt apurat de veure com li poria fogir, perque no estava bé deixar-lo amb sa paraula a sa boca. Espera qui espera que fés una mica de returada, per dir-li: —*Sobre tot, Pare* Strassmaier*, ja será hora d'anar me'n!*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pero no'n feia cap de returada. Cop en sec li toquen una campaneta. Es estat es telefó, aont li deien que l'esperava a l'esglesia una senyora de Málaga per confessar-se. —*Ara estam salvats!* he dit jo. M'aixec, ell també s'aixeca, pero sensa aturar-se de conversar. I ha seguit conversant dedret uns vint minuts més. A la fi he pogut fogir, donant-li mil gracies de sa bona acullida que me havia feta i de s'estona deliciosa que m'havia feta passar, ensenyant-me tantes de coses que jo no sabia.

Pero quant he sortit a veure el Pare Strassmaier me n'ha succeída una de grossa, que no l'esperava. Ja hu sabreu sa setmana qui ve; perque aquesta ja no hi ha lloc per una paraula més.

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

14 de juny de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 20 de maig

(Continuació)

Un moment de distracció

Idó, com dèiem dissapte passat, per tornar a sa Despesa, en lloc de prendre es tramvia de devall terra, en prenc un d'aqueis que van per demunt, sensa rails, que tenen *galliner*, això es bancs ademunt, desde ont un ho pot veure tot, sensa noses de cap casta. He demanat abans si passava per devora es carrer de sa meua *Despesa* i m'han dit que sí. I ja som estat partits, corrent carrers i més carrers i contemplant jo aquell moviment esglaiador de gent i de tota classe de vehicles que un troba dins casi tot Londres. Jo mirava a veure si afinaria es meu carrer, i no'n veia cap que m'ho semblás. A la fi m'aixec i demán an es de ses targetes si som aprop de tal carrer, i m'ha dit que ja feia una estoneta que l'havíem passat. —*Bona l'hem feta!* he dit jo. Devall, demán a un policía tal carrer, me diu aont es; pero com resultava que era enforet, després de caminar una estona, trob una estació de tramvia de devall terra, i surt a s'estació de devora sa meua Despesa. Pero allá me'n ha succeida una altra: es una estació molt gran, per ont passen una partida de trens, i hi ha escales per un vent i per s'altre; i no he tenguda sa prevenció de lletgir ses lletres de s'escala que prenía. I en lloc de sortir a mig-jorn, som sortit a sa tramuntana; i vetme aquí altra volta perdut. Torn devallar a s'estació, prenc un altre tramvía, m'atur a una estació, sa primera que hem trobada; i d'aqueixa torn an aquella aont m'era

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

embuiat amb tantes d'escales. Aqueixa vegada he lletgida bé ses lletres que cada escala du, i així he afinat es quest.

Cont tot això a fi de que es veja

lo complicat

que es aqueix moviment de tramvíes i lo exposat que un está a perdre-s'hi per poc que se distrega.

Si, es ben necesari anar ben uis espolsats i vel·lar bé es ble, si un no vol tenir un disgust. A París no es tan fácil perdre s'hi; hi ha més medis de prendre hi búxoles. A Londres es facilíssim de fer perdre es quest, i llavó es molt mal de trobar. Naturalment que si un se presenta a un policía, que un troba a cada passa i li diu: *—I amb lost* (me som perdut; no sé aon me trob), aquell policia vos demana an-e quin carrer i nombre de casa capllevau, i vos hi conduïrá sens falta. Tot això está bé, pero naturalment no es gens agradable haver d'apel·lar an aquest remei. Si no hi fos, ets estrangers no s'hi porien acostar, i fins i tot es nadius d'assí s'hi camparien molt malament. Figurau si n'hi ha d'haver de rotam i de carronyeria en tants de mils de milenars de gent que s'hi escolen de tot lo mon.

Encara som arribat d'hora a sa *despesa*; he sopat, i a jeure s'es dit!

Dia 21 de maig

Una pretxa amb D. Eduard Toda.

Avui dematí no som sortit mès que per anar a dir missa; i tot d'una que he hagut dinat, prenc es tramvía de devall terra, i el deix a s'estació que feia tretze, devora sa célebre *Torre de Londres*, i ja som estat partit a cercar *—Lloyd Avenue, 1—* que es s'oficina d'aquell benemérit fii de Catalunya i amic coral meu, D. Eduard Toda, que s'ha passat anys i més anys a la Xina, an el Japó, a Sardenya, a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Egipte, a Rússia, a Turquia, a totes ses bandes del mon, fora Amèrica, fent de *cònsul espanyol* a totes aqueixes bandes, fins que deixá sa carrera diplomática per sa magnífica col·locació que té a Londres de director de una companyia de *Mineral de ferro*, molt forta i molt arrelada. Ha escrites una partida d'obres molt apreciables sobre es diferents paissos aont ha habitat; i es un entusiasta de Catalunya i de sa llengo catalana. Trob *Lloyd Avenue*, entr an es nombre 1, demán Mr. Edward Toda, m'anuncien, ell mes surt a l'encuantra, i hem fet una conversada ben llarga i ben coral, sobre tot de ses nostres curolles catalanes.

M'ha contat que tè molt envant sa restauració de s'antiga *Abadía d'*Escornalbou (província de Tarragona), que la deixará aviat refeta tal com la teníen es monjos; i allá hi aplega una *Biblioteca* que será un vertader tresor: tot obres d'extrangers referents a Catalunya i llavó *incunables* (impresos abans de 1500) i tota classe d'impressions notables des sigles XVI i XVII. Ja tè més de 20.000 volums. Aqueixa *Biblioteca* li costa un dimoni i mig, com solen dir, perque tal classe de llibres son caríssims. M'ha dit que compta posar aquella *Abadia d'*Escornalbou i aqueixa *Biblioteca* de tal manera que, després de mort ell, sien una propiedat de Catalunya, un bè public de sa nació catalana. Molt ben pensat! Prou que li he alabada s'idea.

Telefó que hi escriuen en lloc de parlar-hi

M'ha feta veure una cosa curiosíssima, que han inventada no fa gaire: un telefó, aont, en lloc de parlar, escriuen a un cap de sa comunicació, i aquell escrit passa a s'altre cap de sa comunicaciò, maldement siga cent, docentes, trecentes llegos enfora. Es a dir: jo, per exemple, tenc telefó d'aquest sistema, demán comunicació amb qualsevol altre que també en tenga, per lluny que sia, i me pos a escriure demunt es meu aparat telefónic, i així com jo escric, aquelles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lletres queden marcades an es meteix temps demunt s'aparat de s'altre amb qui jo me som posat en comunicació.

En Toda ha comanat a un des seus dependents que en venir cap comunicació telefònica d'aquestes a s'aparat que tenen aquí, que mos avisás. Al punt mos criden; me fan posar devant s'aparat, i allá unes güies que hi havía com a cames d'aranya se son posades a escriure paraules i paraules i més paraules, ses meteixes que escrivia demunt es seu aparat s'oficial d'una casa d'una ciutat inglesa tan lluny de Londres, que hi ha sis hores de tren *rápid*.

Així no han d'enviar es telegrames escrits a s'Administració ni aquesta les ha de cursar, ni tampoc llavó les ha de repartir. Així si a un li ocorre demanar una cosa qualsevol a un que es una hora lluny, deu hores, vint hores, cinquanta, cent, docentes, trecentes hores lluny; se'n va a s'aparat telefònic, se posa a l'acte en comunicaciò amb aquell, i zas! li escriu tot quant li ocorre, i aquell reb sa lletra i la lletgeix a's meteix temps que ell la hi escriu. Som romás amb sos cabeis drets com he vist això, sensa polsos. ¡Vaja quina cosa més admirable! Aquí ja hi escau allò d'aquella véia: —¡Visquem i veurem coses!

Sa plaça més transitada del mon.

Amb aixó s'es fet tart, he dit an En Toda que m'era forçat anar-me'n; m'ha volgut acompanyar un tros, i som passat per devant *Mansion House*, *Ca's Bal·le*, es *Despatx des Bal·le*, que está just devant la *Borsa* de Londres. Fa una plaça prou gran. Era tota plena de cotxos, automóvils i tramvies, uns anant cap a llevant, altres cap a ponent, altres cap a tramuntana, altres cap a migjorn: tots ben depressa; i ses aceres també totes plenes de gent que va i vè en tots sentits. En Toda m'ha fet notar que devall aqueixa plaça hi han hagut de fer un pas per sa gent, perque es pis de sa plaça no bastava pe's pas de sa gent que hi transita. Prenim unes escales per avall i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

efectivament allá devall tot estava minat i no veien mès que glopades de gent que anava i venía en tots sentits. M'ha dit En Toda que s'Autoridat hi ha fet posar diferents vegades empleiats que contassen totes ses persones que passaven per allá, per dalt es trispol de sa plaça i pes pasadiços de devall, i resulta que un día en s'altre en passen un milió i cinc centes mil persones. ¿Ah idò? ¡Mirau si hu es gros es fester!

A la fi mos deixam amb En Toda; ell fa sa seua vida i jo sa meua, que es estat prendre redós a sa meua *Despesa*, sopar, i anar-me'n a jeure! I fins demá si Deu ho vol i Maria.

Dia 22 de maig

Diada del Corpus a la Seu.

Aquí está suprimida aqueixa festa caporal en quant an es precepte d'oir missa i de no porer fer feina. Per un espanyol, avesat a sa solemnidat fora mida amb que celebram a Espanya sa festa del *Corpus*, es un poc massa *escruu* veure que tal diada es una diada com ses altres i no veure cap senya de festa p'es carrer ni sa processó del Santíssim, que dins Espanya té tanta i tanta d'importancia.

He cregut que a la Seu Católica d'aquí hi hauria bona festa així meteix. M'hi espitx, i efectivament hi he trobat moltíssima de gent, i llavó meteix es Cardenal-Arquebisbe amb sos Canonges passava per devant l'Altar-major cap a sa Capella del Santíssim a fer-hi s'estació. Es tornat, s'es assegut a sa cadira o trono, que es tot de marbres de diferents colors daurats i mosaics, l'han revestit de mig Pontifical, es sortida tota s'*escolanía* i *infants de chor*, amb sa creu i es cirials devant devant i es Celebrant amb sos dos Ministres derrera derrera, amb so meteix orde, compostura i gravedat que vaig descriure dimars, i ha començat l'ofici, i l'han dit amb una gran solemnidat de rúbriques i de cant, fent una devoció extraordinaria. No hi ha hagut

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sermó; sembla que a la Seu prediquen es vespre. Avui estava anunciat per les vuit i mitja.

S'acaba l'ofici, i tot d'una han feta

sa processó del Santíssim,

amb un orde, amb una exactitut i amb una solemnidat fora mida. Devant devant anava sa *Capella de cantadors* amb fileres de tres molt acostats un amb altre, es petits devant, es més grans derrera. N'hi ha que ja no son *infants*, amb bigots, pero van vestits just es menuts. Es Mestre, amb barba, anava devant de tot, brandant una batuta molt llarga, sens dupte perque tots la vessen. Anaven devora ells dos escolans grans, caminant girats a sa processó per veure si hi havía res que mal digués, mirant es *Mestre de Ceremonies* a veure si'ls-e donava cap orde o feia cap senya. Es *Mestre* recorría sa processó i la feia anar tota ben igual, sensa buits ni bolics. Sa processó anava molt a poc a poc, com si es que hi anaven tenguessen por de tocar enterra i de fer-se envant, pero no s'aturaven mai. Es qui duien ses astes des tálem, anaven amb una especie de *gramalles* vermeies que les arribaven casi fins an es peus, i derrera es tálem n'hi havia una quinzena més de senyors vestits així. Llavó venien una partida de senyores amb una cinta i una medalla p'es coll i una candela en sa má, i finalment una altra taringa de senyores i senyor que no duien ciri ni medalla, pero tots uis baixos, més estirats que un parpal, com estatues. Així anaven tots es qui feien sa processó. Sa Eminencia es Cardenal-Arquebisbe duia es vericle. Sa processó es partida de l'altar-major p'es mig de sa nau fins an es portal de devant; llavó ha pres per sa nau des costat de s'Evangeli, es passada per devant es presbiteri, ha pres sa nau des costat de sa epístola fins a s'altre cap, es tornada devant es portal des mig, i per dins sa nau major cap an es presbiteri. Es estada una funció devotíssima.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es mallorquins i molts que no hu son, haurien de venir aquí a aprendre d'anar en processó per no fer aquelles returades i deixar aquells buits ençá i enllá, que fan tan lleig i desgracien tant sa funció.

Un flotó de «little boys»

Boy en inglés vol dir *al·lot* i *little*, *petit*. Idó com sortía de la Seu he afinat un flotó de butzecs de nou a deu anys, rabaçudets, rossos i vermeis penjats an es capcional de derrera d'un carretó que se'n anava amb sa bístia ben corrents, i aquells butzecs feien una *lulea* de crits i riaies, fins que es carreter les ha fetes amenaces de llandera, i aquells betzos han amollat es capcional, i han redolat p'en terra, fent estabetxos i crits. Jo los me mirava rient, com es natural, i ells m'han reparat, i sens dubte, fixant-se en so collet que jo duia, han conegut que jo era capellá, i tot d'una m'han dit amb un respecte molt viu: *Good morning*, *Father* (Bon dematí! Pare!). Jo m'he tret es capell, redoblant-los s'escomesa. S'atenció que aquells butzecs, an es parèixer tan desbaratats, m'han tenguda, m'ha corprés. Sens dubte eren de families católiques.

En trob d'altres al·lotons així, que se treuen sa gorreta o es capellet quant me veuen, i al·lotineues que també me fan capada.

A París i a totes se altres ciutat de França me succeía lo meteix, pero allá no me cridava tant s'atenció perque s'immensa majoría de sa gent es católica.

Pero aquí lo que m'ha sorprès es que uns butzecs tan cap-buits i desbaratats com pareixien aqueis de devant la Seu Católica, a's mig de sa lulea i cridadiça, me fessen una escomesa tan atenta i tan amorosa sensa haver-me vist mai, just perque m'han vista aquella senya de sacerdot.

Amb aixó ja era hora d'anar a dinar. Me'n hi vaig, i es cap-vespre just som anat a *Vespres* a la Seu, que les han cantades solemníssimes, com poreu suposar, i amb so meteix majestuós

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ceremonial, sensa cap punt escapat, sensa faltar-hi un amén ni res nat del mon.

I prou per avui. Fins demá, si Deu vol i Maria i som vius.

Dia 23 de maig.

A un convent de carmelites

A sa *Despesa* aont estic m'han dit que no gaire lluny de s'esglesia aont dic missa hi ha un convent de Frares Carmelites, un dels quals es espanyol i que li agradaria ferm veure'm. M'hi som espitxat, i efectivament he trobat aqueix convent amb esglesia magnífica, tot nou de trinca. Toc a sa portería, m'obrin, demán aquell Pare, que es sortit a l'acte. Ha nom Fr. Batista, i ha dit que era vasc, que fa set anys que es a Anglaterra i un a Londres. Ha dit que tenen molta de gent a confessar i que sa seua esglesia, que no es gens petita, ogival, magníficament decorada i endiumenjada se umpl de feels ben sovint es diumenges i festes. Hem parlat sobre es

carácter inglès

i sa situació que hi tenen es católics i s'actitut que observen amb ells es protestants, i m'ha confirmat en totes ses meues impressions: que s'inglès es de natural relligiós, sumament formal i de bona encarnadura d'ánima. M'ha dit que ell está convençut de que moltíssims, pero moltíssims, de protestants están tan convençuts de que ells tenen sa vertadera fe de Jesucrist com mai hi puguen estar es catòlics; naturalment que amb això van errats de cap a peus, pero sa bona fe d'aqueis tals es innegable. M'ha dit que es católics son molt considerats i respectats des meteixos protestants, i que cada día van cobrant més força i més força. Es periòdics protestants fan grans elogis des grans predicadors católics que hi ha aquí, i sa gent de tot color i de tota creencia hi van a sentir-los, i se'n fan llengos. M'ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

contat també aqueix Pare que ara que el Papa estigué tan malalt, es periòdics protestants veníen plens de noticies de sa malaltía i de s'estat del Papa, i en publicaven gravats a balquena. De manera que es catòlics aquí fan hora per llego, gracies a Deu. També ha constatat el Pare Batista que la

Esglesia Anglicana

(*Hight-Church*), això es, molts des seus *Ministres*, se van acostant acostant an es Catolicisme, i que se'n converteixen molts. S'altre any se'n convertiren cinc d'un cop: ells a sa seua esglesia havíen posada sa *Reserva* del Santíssim, perque creien en sa Presencia Real del Bon Jesús a l'Eucaristia. Es seu Bisbe hi passá visita, i les va dir que ell no poría permetre allò, i ells acabaren per dir-li que se'n anirien allá ont ho permetríen. I ¿que feren ells? Se convertiren, se'n anaren a Roma a estudiar, s'ordenaren de preveres católics, i ara ja tornen esser a Anglaterra, ets [*sic*] uns apóstols, ¿Ah idó?

A s'esglesia de s'Oratori de sant Felip Neri.

Com he hagut dinat, prenc es breviari, i li acop cap a sa magnífica esglesia que tenen aquí es Pares Felips Neris. Entany ja la vaig descriure, i no es cosa de repetir sa descripció. Sols recordaré que es grega-romana, a imitació de Sant Pere de Roma, gran, espaiosa, tota policromada, decoradíssima, per dedins i per defora. Té una plaça devant, tancada en barres de ferro, amb portells per sa gent i p'es carruatges. A un costat d'aqueixa plaça s'alça un pilar quadrat amb una capelleta a mitjana altura i una estatua des Cardenal Newman, i sa cucuia des pilar una estatua de la Mare de Deu amb el Bon Jesuset que beneeix es qui passen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dins aqueixa esglesia hi havía una partida de gent que hi feia ses seues devocions. Jo he ubert es breviari, i hi resat amb molt de pler de sa meua ánima.

Devora aqueixa esglesia hi ha es dos edificis immensos des museus de Kensington, que, just per veurer-los, pagaría venir a Londres (entany ja en vaig parlar llargament), i ja li he hagut estret cap a sa meua *Despesa*. I com es estada hora de sopar hem sopat, i com es estada hora d'anar a jeure, me'n hi som anat amb un peu devant s'altre. I ¡bona nit, si vos colgau! i si no vos colgau… ¡bona nit també!

Dia 24 de maig

Dinada a una taverna.

Després de haver dita missa i haver enllestides una partida de feines, alç es cap devers les deu i tres quarts i m'espitx amb so tramvía de devall terra, que ès més segur i que fa perdre més poc temps, cap a aplegar-me amb mon amic estimadíssim D. Eduard Toda; perque avui, com a dissapte, acaba s'oficina a les dotze, i me convidá dimegres passat a fer aquest cap-vespre plegats. A pesar de no aturar-me gens, o en tramvia o a peu, son estades les onze i mitja quant som arribat a s'Oficina d'En Toda, i el me trob que adobava s'enquadernació d'un llibre vei que ahir va comprar. Me'n ha mostrats una partida més que ja'n té des que no mos érem vists, i devers les dotze me diu: —¿Que sería gens errat anar a dinar? —Trob que no, he jo dit. —Doncs ara, ha dit ell, el menaré a una taverna a dinar; pero no se retgir devant aqueix nom, que no té aquí es meteix sentit que a Catalunya. Es una de ses antigues *tavernes* que hi havía a Londres, aont s'aturava sovint a pegar una bocinada la Reina Aina, sa reina que hi ha haguda a Anglaterra. Avui está transformada aqueixa *taverna* en un *restaurant* de molt de to.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mos hi esquitxam, i efectivament es una casa magnífica amb un gran menjador decorat regiament, ple sempre de senyoriu de qui fa fer, que hi van a posar *miques*, i vos assegur que son unes *miques* que no's fan escupir.

An aqueixa *taverna* hi ha

dos plats clássics:

peix frit (una especie d'alatxó ben menudoi, pero una menja d'allò d'allò), i *costelles* que les torren dins sa meteixa sala-menjador: això es, hi ha un cuiner amb un fogó que les torra allá meteix a la vista de tothom, i ell meteix les du a sa taula des qui les s'ha d'empassolar i les hi presenta amb so guinavet corresponent per fer-les bocins, i a sa taula meteixa aquell cuiner esmola es guinavet aquell perque tai bé. I de tota aqueixa feina li donen un *penny* (deu cèntims) a l'acte de presentar ses costelles torrades i es guinavet esmolat. Així hu ha fet amb noltros i li hem donat es *penny* cada un, i se'n es anat tot satisfet. Es per demés dit que ses costelles son estades com un sucre, de primera bona.

Aquesta cosa es un recort de lo que altre temps se feia a Londres, que a ses tavernes just i bevíen; i an aquesta, per excusar feina an es que no porien berenar a ca-seua per haver d'anar a part o banda, els-e torraven ses *costelles* o altra casta de carn que ells meteixos duien embolicada dins un paper, dins sa butxaca o amb sa má.

Ets inglesos son molt afectats de conservar coses així, que donen una nota pintoresca, un raig de poesía; i fan molt re-de-bé.

Amèn que a Mallorca i a Espanya fóssen tan afectats de conservar coses així com en teniem.

Cap a «Hampton Court Palace».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llest de sa cosa d'aqueixa *taverna* tan original, que tè es menjador an es principal, passam per sa botiga de llibres aont En Toda en compra a centenars per sa Biblioteca de s'*Abadía d'*Escornalbou. M'hi ha menat perque ves es munts de llibres que hi ha. Efectivament n'hi deu haver trenta o coranta carretades. Aqueix llibreter se veu que es un bon pitot, i no se fixa en so valor de molts llibres que té; de manera que una persona entesa com En Toda hi troba unes conveniencies grosses ferm.

Mos posam a mirar llibres i llibres, En Toda n'ha trobats un parei de preciosos, a mi aquell bo de llibreter me'n ha donat un per no res (quatre drames des més famòs des dramaturgs moderns, Shakespeare); i som fuits abans de més remor, per no passar-mos-hi tot es cap-vespre, cap a sa

Estació de Waterloo,

que just sa part cuberta de teulada de vidre deu ocupar un badiu de devers dues corterades, sensa ponderar gens; i no poríem passar p'en-lloc de sa gentada que hi havía.

Era que En Toda m'ha proposat d'arribar a Hampton Court Palace, un palau reial aont N'Enric VIII de tan trista memoria en feia de ses seues, que ni se poren contar, i que s'hi passava llargues temporades, i que es Reis d'Anglaterra fins fa poc hi capllevaven sovint. Aquest palau está an es mitjorn de Londres, devora el Tàmesis, i avui té una població devora aont s'esquitxa la gent que vol fer una mica de bauxa, bè i honestament, com se suposa; perque es punt es molt pintoresc, amb so riu que hi anguiletja i es jardins grandiosos que hi ha an aqueix palau, i tot un museu de belles-arts que hi ha, encara que avui está tancat per amor de ses

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

bones de «sufragettes»

aquelles escarxelles que demanen que ses dones tenguen vot, i perque no'ls ho volen accedir, se son posades a fer mal-bé es monuments públics tirant-hi tota classe d'explossius. Sembla que provaren de fer-hi una fantasía d'aquestes a Hampton Court Palace, i el Rei doná orde de tancar-hi es museus que hi ha, i ara sa gent només pot visitar es jardins.

Pujam an es tren que mos havía de dur an aqueix palau, partim escapats i de d'allá com es vent, i venga a passar carrers de Londres i més carrers i més carrers. N'hem passats ben bé mitja hora. Dic això per que vegeu si hu es gran Londres. I heu de tenir en compte que s'estació d'ont som partits está devers es mig de la ciutat.

A la fi se son acabats es carrers de Londres, i al punt som estats a *Hampton Court Palace*, i tot d'una mos hi som aficats per aquells patis, clastes i corredors, i moltíssima de gent que hi havía, mirant-se molts s'ala d'una clasta d'aquelles aont se diu que una de ses dones amb qui s'aplegá N'Enric VIII, com rebutjá sa seua esposa llegítima, la reina Catalina d'Aragó, fia d'Isabel la Catòlica, dona que aquella mala ánima de rei va fer matar per aplegar-se amb una altra polissarda; idò, diuen que aqueixa malanada, que nomía Catalina Parr, un més abans de morir-se cap rei d'Anglaterra, surt per un des corredors d'aquella clasta; i se conta que sortí abans de morir-se la Reina Victoria i el rei Eduard.

Sortim d'aquí i mos n'anam a veure una

parra grandiosa

que tenen aquí dins una casa de vidre i quatre canonades de ferro per tot lo redó per donar-li calentor d'ivern. Té sa soca com es cos d'un homo i fa molts d'anys mil cinc cents reims, que el Rei envía an es pobres d'ets hospitals.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mos som passetjats un parei d'hores per dins es magnífics jardins d'aquest palau, que están cuidats admirablement i fan una planta fora mida. Hi ha moltes de clapes grans de terra plana, tota vestida d'un

erbei ben espés

ben espés, com a vellut, com una catifa d'aqueixes tan gruixades; i aquí ja hu crec que hi hem trobada una estesa de senyores i senyors, ajeguts, tan llargs com eren, dalt aquell erbei, un an es sol, ets altres a s'ombra d'uns arbres esponerosos ferm que hi ha. I aqueixes senyores i senyors no anaven espelliçats ni semblaven senyores de per riure ni senyors de ciurell, sinó que anaven vestides i vestits com a princeses elles, com a prínceps ells. —Ja hu he dit an En Toda que va venir tant denou entany a Mallorca, com lletgírem an es *Dietari* que publicava demunt LA AURORA, que havía vistes a *Hyde Park* i a *Zool[og]ical Garden*; i ell ha dit que això es a Londres es nostro *pa de cada dia*, i que es qui estranyaren això es que no tenen idea de lo que son ets inglesos i de ses costums d'Anglaterra.

Conversa qui conversa per dins aquells jardins, he demanat an En Toda

quin concepte teníen d'Espanya a Londres

sa gent de negocis, que es sa que ell tracta, i m'ha dit que en tenen un concepte molt baix, que mos consideren com una nació decadent i que no hi ha que comptar amb noltros per res; i que, si es francesos ara mos cerquen per fer una aliansa amb noltros, es perque los convé a caramull, com a veinats que som d'ells; i, si mos aliávem amb sos seus contraris, les poría venir molt de mal. També ha dit que aquí tenen un concepte ben pobret d'Itàlia com a Potencia, i que sa seua situació económica es pitjor que sa d'Espanya.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

També m'ha contat de com ell aná de

cònsul a l'Alguer,

aquella ciutat de Sardenya que parlen es catalá. A-les-hores a l'Alguer no tenien notícia que hi hagués cap altra terra aont parlassen aquella llengo, que ells, ets alguerins, creien exclusiva d'ells. I com sentiren en Toda que la parlava, se creien que era qualque alguerès que, essent al·lot de mamella, se'n era anat a altres terres i havia conservada sa llengo que havia mamada. Tot d'una no hu creien aquella bona gent de l'Alguer que una ciutat gran com Barcelona, i que unes regions tan considerables com Catalunya, València i Balears, parlassen aquella meteixa llengo de l'Alguer.

Lo que m'ha fet riure molt, es una altra cosa que m'ha dita En Toda.

sobre es cans:

que son tan apreciats, que hi ha hospitals i hospicis per ells, molt ben dotats de deixes que devots des cans han fetes, i no deixes petites, sino grosses. ¡Ja hu val amb aqueis bons d'inglesos!

Amb això s'es feta hora d'anar a *sopar* (aquí sopen molt dejorn, com a França), i mos entregam a una altra taverna per l'estil de sa de mig-dia, que se diu sa *Mitra*, que pronuncien *Maitər*. Aquí no hi ha hagut cap cuiner que dins es menjador meteix torrás costelles i ell les presentás i esmolás es guinavet per taiar-les. Aquí es cuiner *funcionava* dins sa cuina, pero vos assegur que en sabia de *funcionar*, com es primer cuiner que's present.

Com hem trobat que estávem bé de panxa, som fuits cap an es tren, que mos ha tornats a Londres, i a les vuit i mitja som estat a sa meua despesa, i me'n som anat a jeure, que massa ho necessitava.

I fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 25 de maig

A l'esglesia des Carmelites.

Avui he hagut de dir sa missa a les nou, i he haguda de donar la comunió a més de xixanta persones, ademés d'haver-me hagut d'aturar després de l'Evangeli perque un des Vicaris d'aqueixa esglesia-parroquial ha hagut de lletgir en inglés s'Epístola i s'Evangeli de la diada, com ho fan a totes ses misses de torn es diumenges i dies de festa. Com hem hagut acabat, eren les deu. En lloc d'anar a cercar berenar a sa *despesa*, he acopat cap an es convent de Carmelites de Kensington, no gaire lluny, aont a les onze començava l'ofici i hi havía de predicar Monsenyor Benson, predicador famós de Londres que predica per tot arreu, i m'havíen dit que s'era mester anar-hi de bona hora per porer seure i estar prop de sa trona. Sa trona está prop des presbiteri, i jo m'assec an es primer banc; i efectivament, a les onze era tot ple, que no hi porien aficar una güia. Surt l'ofici, i es cantadors ja son estat partits, pero ¡ai! que no eren com es de la Seu de Westsminter, aixó es, la Seu Católica. Cridaven massa i se'n anaven amb so tranc vei.

S'acaba l'Evangeli i puja a sa trona

Monsenyor Benson

vestit de vermei. Se senya i ja es estat partit com un molí que pert de nadia, d'aviat que parlava, i llavó girat sempre an es portal major, i donant sempre s'esquena an es presbiteri. Aixó m'ha mort perque no li poría emparar ses paraules que li brollaven a forfollons de sa boca, i s'estamenatjeva una cosa grossa, com que no tengués posa, i cridava a les totes, que jo no sé com ha pogut aguantar tant de temps amb tants de crits i ballugadiça de cap, braços i cos.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De manera que no m'ha servit casi de res esser-hi anat a les deu per porer-lo sentir bè. Deu faça que una altra vegada sia més sortat. Amén.

Dues coses dignes de consignar.

A un costat des presbiteri d'aqueixa esglesia, ses senyores espanyoles que están a Londres hi posaren una lápida amb unes lletres que diuen que aquí la Reina Victòria d'Espanya va oir sa primera missa com se va esser convertida an es Catolicisme; i, com se'n aná cap Espanya, vengué a despedir-se d'una Mare de Deu que hi ha aquí de molta devoció.

Com ha acabat l'ofici, el chor ha cantat una *antífona* i un *verset* i s'oficiant ha dita una oració p'el Rei Jordi d'Anglaterra i per la Reina i per tots es seus fiis, encara que sien heretges; pero son sa Familia Reial d'Anglaterra, baix des govern de la qual es católics gaudeixen de tanta llibertat i fan hora per llego. Quant no fos més que per agraiment, l'Esglesia ho hauría de fer així. Que'n prenguen nota certs católics d'Espanya que an es lleu troben ossos i sempre se'n venen amb cinc sous quatre sous.

Dinada amb un Canonge-Rector i dos Vicaris.

Avui es Rector de l'esglesia aont dic missa que es canonge també de la Seu, com ahir era sa Titular de sa seua esglesia *Our Lady of Victories* (*Nostra Senyora de les Victories*) ha volgut, com entany, que anás a dinar amb ell i es seus dos Vicaris que viuen amb ell. Es un homo lo més simpátic aqueix canonge i de tracto dolcíssim, i lo meteix es seus dos Vicaris. Es canonge estudiá sa Teologia a Roma, ha nom Fading, i es Vicaris també se son demostrats mol[t] instruits. Sa nostra conversa resultava de lo més pintoresca. Com jo no sabía dir-los una cosa en inglés, les ho deia en llatí, i ells feien lo meteix, si

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

jo no entenía qualque cosa que me deien. I no cregueu que esterroças en gens en so llatí; s'hi amollaven ben polit ben polit. Me demanaven coses de Espanya i jo les ne demanava a ells de Anglaterra. Ells han insistit molt en que es poble inglés, sa gent que no está ferida de sa peste que reina dins totes ses grans ciutats, es naturalment sobria i sana de costums i de bona part ferm; ara que dins ses ciutats populoses, sobre tot dins sa de Londres, hi ha corrupció i desgavell moral a les totes. Un altre amic, confirmant això, me deia que es tan perillós Londres p'es joves; si importa, més perillós que París, perque es mal aquí está més amagat; hi ha més hipocresia.

Aquell bo de Rector-Canonge ha fet

un elogi molt gros

des missioners espanyols i d'Espanya i des missioners francesos i de França per lo molt que han trebaiat aqueixes dues nacions i es seus missioners en sa conversió d'infeels i propagació de la Fe Cristiana. Ha dit que Espanya i França, en quant an això son dos gigants, i que ells ets inglesos no arriben a homonets de colzada. Jo li he dit que en camvi son uns gegants en poder polític; pero ell m'ha contestat: *That is nothing* (això no es res, no suposas res, s'entén, devant Deu). Aqueix canonge ha dita una gran veritat histórica. Prou que sab aont té sa ma dreta. A mi m'ha cuidat a fer esclatar de riure amb ses sortides que tenía i es coverbos que'n feia per sa oportunidad amb que enflocava un mot llatí o una frase llatina dins sa conversa i sa sal que sabia posar en tot sensa fer fava mai.

A la Seu i a «Green Park» (Park-vert).

A les tres tocades, m'esquitx a la Seu amb so breviari a resar-hi i he trobades unes Vespres solemníssimes a punt de pastora mia, an

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

es *Magnificat*; i, llest de resar, cap a *Green Park* que no es gaire lluny de la Seu; un park que deu tenir set o vuit corterades, an es centre de Londres, sensa flors, just abres ençá i enllá, tot terra vestida d'aquell erbei tan fi, com a vellut, com una catifa d'aquelles tan gruixades, amb bancs i cadires ença i enllá p'es qui vulguen seure. Així meteix n'hi havia que seien de senyors i senyores; i peró n'hi havia més d'ajeguts i d'ajegudes demunt aquella erba, uns lletgint, ets altres conversant, ets altres dormint, pares i mares extesos allá a's mig amb sos seus bigarnius, que les ponyíen o les feien pessigoies o botaven i movíen lulea, pero poc truiosa, sensa cap entrevers en lloc. N'he trobada una de senyora ajeguda demunt s'erba, de ses més grosses que haja vistes dins Londres, que lletgia es diari sa més tranquila del mon.

He volgut arribar fins a s'altre cap d'aquest *Park*, i llavó devall a una estació de tramvía de devall terra, que amb una exhalació m'ha deixat devora sa *Despesa*; hi he sopat, i cap a posar ets ossos de pla! Fins demá dematí, idò, si Deu ho vol i Maria.

Dia 26 de maig

L'Ofici a l'esglesia dels Felips-Neris.

Avui en bon dia de Sant Felip he volgut anar a l'ofici an aqueixa magnífica esglesia, que he vist que hi havia festa grossa. Començava l'ofici a les onze i me'n hi som anat a les deu per porer tenir bon lloc i aprofitar-me'n una mica més que no ahir. Hi arrib a les deu i quart, res *Hores*, m'he pogut asseure just abaix de sa trona i allá espera qui espera que sortís l'ofici, i admirant ses preciosidats que inclou es creuer d'aqueixa veneranda esglesia: l'altar de la Mare de Deu a la dreta i el de Sant Felip a l'esquerra, tots gentilíssims, i endiumenjats de llums i de flors. I ¿qué'n direm de l'altar-major, encara més preciós que no aquells i més endiumenjat? I aqueixes tantes de flors de tots colors que vos dic que hi havia, no cregueu que fossen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

artificials, sino ben cuides de fresc de ses plantes escampant, omplint l'esglesia d'olor suavíssima.

Se veu que ets inglesos son afectats de flors. Un en veu per ses cases i sobre tot dins ses esglesies. A la esglesia allá ont dic missa, n'hi ha a tots els altars. A sa des Carmelites, que ahir hi vaig esser, lo meteix; a la Seu, altre que tal. I en-lloc son de paper o de roba ses flors, sino ben naturals, ben fresques, brufades de rou, com aquell qui diu.

La gent a poc poc ha compareguda i l'esglesia s'es arribada a omplir. Surt l'ofici a les onze: ets escolanets amb sos cirials devant devant, i derrera ells dos Pares Carmelites, dos Dominics, dos Benedictins, i altres frares que no he pogut distingir i llavó tota la Comunidat des Felips Neris i quatre o cinc *Monsenyors* i llavó el Bisbe de Plymouth revestit de Pontifical i acompanyat d'un Prevere Assistent i dos Ministres (Diaca i Subdiaca); i ha començat l'ofici amb gran solemnidat. M'ha cridada s'atenció que el Bisbe, devall es camis, duia es rossegai. Es dia del Corpus ja vaig notar que també el duia es Cardenal Arquebisbe a la Seu a's temps de l'ofici i a sa processó, amb camis i capa pluvial. També m'ha cridada s'atenció que el Bisbe aquí, mentres es Ministres seien de costat respecte des poble, ell seia de cara an e's poble devant ells.

Cantat s'Evangeli se'n puja es predicador a sa trona un monjo benedictí

de mitjana edat, que es greix no l'embaraça per córrer, sá de color i ben carat, amb aquell hábit negre tan fonat. No ha fet com es d'ahir d'estamanetjar-se tant i girar-se an es portal major; ha conservada sempre sa posició natural. Té una veu molt clara, parlava a poc poc, no ha cridat gaire, i l'he pogut entendre casi de tot. Ha feta una pintura animadíssima de sa jovintut de Sant Felip, de com se santificá a ell meteix i ets altres, des seu gran apostolat a Roma, i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

després de s'Orde Relligiosa, d'ets *Oratorians* que ell fundá, i que han fet i fan tantíssim de bé per tot arreu aont son. Voltros en sou testimonis de lo que son, de lo que fan es fiis de Sant Felip Neri, ha dit an es londinesos. Efectivament, dins s'historia de sa restauració des Catolicisme a Anglaterra es Felips Neris ocupen es cap-demunt: foren es grans obrers, es grans escaraders de aqueixa obra magna: basta recordar els noms de Faber, Newman, gloria de tota la cristiandat.

Com ha acabat l'ofici eren les dotze i tres quarts. Així es que li he estret cap a se *Despesa* per veure si mos donarien qualque mica de dinar.

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

21 de juny de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 26 de maig

(continuació)

Calorota

Dissapte es temps ja se va encalentir, i ahir encara va esser més calent, i avui molt mès. No crec que a Mallorca haja feta calor aqueis dies. I dimars i dimecres mos enredávem, a punt de tremolar. Avui es estat com un día calent de juriol a Mallorca.

Com he hagut dinat, prenc es tramvia de devall terra, però es qui va més endins de tots; i allá sí que hi feia fresca, gracies a Deu. Surt demunt sa terra, i me trob a's mig de *Trafalgar Square* (plaça de Trafalgar) sa més important de Londres. Ja la vaig descriure entany, i no es cosa de repetir sa descripció. An aqueixa plaça hi ha sa

Galeria Nacional de pintura,

que es de lo més notable del mon. També la vaig descriure entany, i no he de tornar sucar ets ais, encara que siguen uns ais tan saborosos com ses pintures estupendes d'aquell estol de genis immortals que se digueren Fra Angelico, Tintoretto, Salvador Rosa, Cimabue, Giotto, Filippino Lippi, Botticelli, Ghilandaio, Miquel Àngel, Fra Bartolomeo, Andrea Orcagna, Andrea del Sarto, Leonardo da Vinci, Guido Reni, Domenichino, Correggio, Signorelli, Rafael Sanzio, Sassoferrato, Giulio Romano, Tiziano, Paolo Veronese, del Piombo, Cimada Conegliano, Rembrandt, Jan van der Heyden, van Dyck, Teniers, Rubens, Jan van Eyck, Goya, Herrera, Morales, Murillo, Ribera, el Greco, Velázquez, Zurbarán. Me som confirmat en so judici

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que vaig formar entany de aqueix museu. N'hi ha de mès nombrosos, que tenen moltes més pintures: lo que no creim que n'hi haja cap que escullint-hi es meteix nombre d'obres que hi ha a la *National Gallery* tenga tan ben representades totes ses escoles de pintura de ses diferents nacions i reunesca tantes d'obres mestres.

M'hi he passades dues hores mirant aquell bé de Deu de pintures caporals. A mis ses que m'agraden més de totes son ses des sigle XV i primera mitat des XVI. A sa meua manera de veure, sa pintura de llavó ençá no ha donades gaires passes. En Murillo i En Velázquez son les passes més llargues que ha donades de llavó ençá sa pintura.

Ja vaig dir entany que tots aqueis centenars de pintures están dins vidres; i ara les guarden relligiosíssimanent per salvar-les de ses fantasies de

ses «sufragettes»,

de ses males-pells que cometen tants d'atentats demanant que ses dones *tenguen vot*. Aixi es que a ses dones es guardians des museu les menen molt a l'ui el bou, les vel·len fora mida, s'entén, ses que visiten *National Gallery*, no fos cosa que aquelles males ánimes no hi amollassen qualque bomba que hu passás tot an el dimoni.

Surt de *Nacional Gallery*, i torn prendre es tramvía de devall terra, i icap a sa meua *Despesa*! He sopat; i a jeure manca gent! fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 27 de maig

Calorota

Avui segueix sa calorota de ahir. Si aixó seguía, arribaría a estar-hi mal apler devers Londres. Es com a Mallorca dins agost. Entany a Mallorca jo no vaig tenir sa calor que vaig tenir ahir i tenc avui. Tot sia per Deu tot quant patirem an aqueix mon. Amén.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Devers les onze he alçat es cap i icap a veure el

Pare Batista,

aquell carmelita vasc que vaig dir que hi havia aquí! Abans d'arribar a sa seua esglesia i convent, som passat per devant una esglesia protestant, *St. Mary* (Santa Maria), anterior an es Protestantisme (es protestants no dediquen esglesies en honor de Maria Santíssima), i hi he vist un remolí gros de gent devant, que casi no porien passar, i ses campanes de l'esglesia, que en té moltes i molt bones i que fan ses notes musicals, tocaven totes ventant i fent una tonada tira qui tira.

He sospitat si sería qualque funeral, pero llavó ho he demanat an el Pare Batista, i m'ha dit que

era un casament.

Hem conversat devers tres quarts amb aquest Pare, i hem sentides sempre aquelles campanes; i, com jo tornava passar cap a sa meua Despesa per dinar encara ventaven aquelles bones de campanes. Altres coses hi porán haver mancat an aqueix *casament*, pero lo que's diu *campanades* n'hi haurá hagudes a betzef per sa novia, p'es novii, p'es pare i per sa mare d'ell i d'ella, p'es germans, padrins, parents, amics i benafactors.

Parlant amb so

Germá Porter des Carmelites

m'ha dit que han d'estar tan alerta dins l'esglesia i fora de l'esglesia an es lladres, perque s'afiquen per tot i son el reverent dimoni per llevar coses des vent. Son famosos es *Pickpockets*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(espipelladors, buidadors de butxaques). A molt de punts veis dins Londres una inscripció per ses parets que diu:

«Beware of Pickpockets!»

(guardau-vos d'espipelladors de butxaques!). Gracies a Deu, no se'n es acostat cap devers mi. Per lo que puga esser vaig ben uis espolsats.

Amb el Pare Batista hem conversat una bona estona sobre

sa pronuncia inglesa,

tan diferent de lo que escriuen; i m'ha confirmat lo que me contá En Toda: que ets inglesos meteixos s'hi veuen apurats sovint, i per això han hagut de fer uns diccionariets de pronuncia que duen dins sa butxaca fins i tot ses persones instruïdes, per consultar-lo en tenir cap dupte. I m'ha afegit el Pare Batista que li ha succeït a ell haver de fer la lectura an es refetor, en inglès, com se suposa; i l'homo preparava dita lectura amb temps per poder-la fer correctament. Li veníen duptes sobre alguna paraula, i se'n anava a un Pare inglès perque li digués la pronuncia llegítima; i aquell Pare inglès sovint se posava sa má a sa butxaca, se treia es diccionariet de pronuncia per veure com era que tal nom se pronunciava. —M'ha dit el Pare Batista que

es nort-americans

l'han simplificada molt a s'ortografia, això es, escriuen molt més així com pronuncien que no ets inglesos.

¿An a que se deu aqueixa tramudança d'ets sons inglesos que du aqueixa tramudança de pronuncia, aqueixa divergencia tan grossa entre lo que escriuen i lo que pronuncíen? Lo que ara escriuen per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

temps s'es pronunciat tal com s'escrivia, lo meteix que dins es francés. Pero com

es francès i s'inglès,

i sobre tot s'inglès, son estades unes llengos molt evolutives, que se son desplegades molt, que han tramudats molt es seus sons, ets escriptors d'una i altra llengo adoptaren es sistema de no mudar ses lletres de ses paraules allá ont es so havia mudat, a fi de no desfigurar sa fesomía escrita d'aquelles paraules, a fi de distingir-les en s'escrit ja que en sa pronuncia s'eren tramudades. D'aquí ve escriure en francès i en inglès una cosa i pronunciar s'altra. Lo que hi ha que en francés aqueixa tramudança, aqueix desplegament de sons fa sigles que no camina gaire, mentres que dins s'inglés no s'atura de caminar, vui dir que sa tramudansa es incessant. Així es que jo crec que ets inglesos acabarán per haver de fer lo que han fet es nort-americans: haurán de posar una mica més a to s'ortografia amb sa pronuncia, perque tanta de disconcordia es massa, no acaba de dir.

Vespres an es Felips-Neris.

Perque feia aquella calorota, avui no he volgut trescar gaire: devers les cinc i mitja prenc es tramvia de devall terra, que hi fa fresca, i cap a l'esglesia des Felips-Neris, aon he trobades unes Vespres ben solemnes amb el Santíssim patent, per amor de sa Vuitada del Corpus que an aqueixa esglesia celebren amb gran pompa. Basta dir que hi ha sermó cada vespre a les vuit.

Not que aquí no es com a París, que no fan gaire funcions es vespres a ses esglesies, sino de día. Idò aquí a Londres es fan moltes es vespre. A la Seu es sermó des diumenges i festes és es vespre. Deu esser perque sa gent de feina hi puga anar. Lo que també he

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

notat que aquí es poble no sol prendre part en so cant litúrgic: no es com a França, que a ses *Vespres* tothom canta.

Idò an es Felips-Neris hi havia una bona estesa de gent que seguíen amb gran atenció es cant del chor. Quant ha començat sa *Capítula*, tothom s'es aixicat, i per s'antífona des *Magníficat* tothom s'es assegut, i se son tornats aixecar per dit cántic, i a-les-hores son sortits de la sacristía dos captadors amb bassines anant per devant ses persones per si volíen donar res. Així se fa per aquí i per França: a l'ofici en haver dit s'*Oremus* de s'*Ofertori* i a *Vespres* en haver entonat es *Magníficat*, surten ses bassines a fer la capta. I son molt pocs es qui no donin, i casi tothom dona plata, i no peces menudes, sino moltes de grosses. Així se sostén l'Esglesia d'Anglaterra i ara sa de França.

S'acaben *Vespres*, surt d'aqueixa magnífica esglesia des Felips-Neris, i he dit: —Ara me'n vui anar a sa *Despesa* a peu, amb so cavall d'*En Cama* i sa mula d'*En Taló*.

Prenc «Cromwell Road»

i de d'allá per devant es colossals edificis des Museus de Kensington que tanquen tantíssimes de joies i de meravelles d'art i de ciencia, i ¡hala endavant! per aquell carrer tan ample i tan llis com es call de sa má, passant-hi continuament automòvils i tramvies i cotxos i carretots de tragí, i qualque carretó, i bicicletes i motocicles, sensa topar-se ni confondre-se gens, anant cadascú per allá ont pertoca, perque aquí tot está reglamentat, fins ses coses més insignificants; i, si no fos així, essent una ciutat tan immensa no s'hi entendríen. Aquí tothom, persones i vehicles, sobre tot es vehicles, prenen l'esquerra, donant la dreta an ets altres. Així veureu que tots ets automòvils, tramvíes, cotxos i demés que duen una meteixa direcció, tots van per una meteixa banda de carrer; i es qui van en direcció contraria, van per s'altra banda de carrer. Aqueixa llei no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

falla mai; i a cada passa hi ha un policia que vel·la perque negú s'atanç a rompre-la. —I an es

carrers de molt de tránzit,

que son tants de centenars a Londres a's mig des carrer fa com unes tarimes o aceres ença i enllá, ovalades o llargueres, per posar-s'hi sa gent que ha d'atravessar tals carrers per prendre-hi redós del trànzit rodat. I allá dalt hi ha un policia que no bada mai ni fuma ni conversa amb negú més que per contestar lo precís si negú li demana res de servici públic. I aquell policia, com veu que a ses aceres des costats des carrer hi ha molta de gent que espera per passar, capturada per tants de carros, tramvíes i automòvils que van, com aquell qui diu, a bolics —alça es braç, i tots aquells vehicles s'aturen, i deixen passar sa gent, i no se mouen fins que's policia les fa senya.

I voltros me direu:

¿I no hi ha cap cotxer o automoviler o tramvier imprudent que's faça prendre des policia i tir endevant? No, germanets! no n'hi ha cap, perque aqueis imprudents només se fan allá ont ses lleis son lletra morta, i aquí son lletra viva, que es qui les romp, s'hi posa sa má. Bé que ja no les rompen, i així s'excusen aqueixa feina.

Una cosa que també crida ferm s'atenció per aquí com per Alemanya, es que un no veu

negú que escupi

en-terra, no ja ses senyores i senyor, sino sa gent des poble, ets homos de feina, es bordegaços, ets estornells de (de)beurada que corren la gandaina p'es carrers de Londres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ja entany me venía de-nou trobar p'es carrers i per dins tramvies

uns al·lotells

de dotze a quinze anys, vestits a punt d'ordenances amb una gorreta en forma de fiambrera baixa, molt més petita que lo que demana es seu cap, i que la duen ben tombada a un costat, tant que no s'hi aguantaría, si no la duguessen subjecta amb una corretja per devall sa barra. He demanat qué denotava això i quina classe de tropa era això, i m'han dit que son *messengers* (missatges), lo que a Mallorca deien un temps *volandos*, al·lots que tenen ses oficines o botigues per enviar a part o banda. —Se veu que ets inglesos son afectats de sa nota pintoresca: aqueis al·lotells amb aqueixa gorreta *a les onze*, tan tombada, que un en veu per tot i que se'n van ben peus alts i fan un cap ben viu, son una nota de color ben xaravel·la.

Jo que'm pensava que de s'esglesia des Felips-Neris amb quatre gambades sería a la *Despesa*, l'he errada de cap a peus: he hagut de mester més de mitja hora de caminar seguidet seguidet, així com jo solec anar. Entre parèntesis, a Mallorca jo solec deixar s'altra gent derrera en so caminar; aquí es s'altra gent que m'hi deixa a mi. Es que aquí trompitxa molt més sa gent. Per qualque cosa diuen ets inglesos: *Time is money* (es temps es moneda).

Amb això arrib a sa *Despesa*; al punt hem sopat, i icap a posar ets ossos de pla fins demá dematí!, si Deu ho vol i Maria.

Dia 28 de maig

Un canet mort.

Avui com venía de dir missa, passant p'es carrer amplíssim *Earl's Court-Road* he vist un gran remolí de gent, grans i petits, homos i dones. —¿que será això? he pensat. M'hi acost, a's mig feia un rol·lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

buit. M'hi arramb mès per veure qué era que mirava tothom, i es estat un canet que havia aixamplats es potons, extés devora s'acera.

Vertaderament era un cas ferest p'ets inglesos, que respecten tant es cans i els estimen una cosa grossa. Per tot arreu, si trescau p'es carrers de Londres veis senyoretes que menen un canet amb una cadeneta i un collar pe's coll… des ca, s'entén. I n'hi ha de senyores que, en lloc de fer-lo caminar an es cus, el duen devall xella, i se'n van lo més meses…

Jo en definitiva no hi tenc res que dir. Si jo los hagués de traginar an es cans ja serien altres cinc centes.

Devant un cas tan gran com un cus mort, extès a's mig des carrer, he cregut que aquell centenar d'inglesos que'l se miraven, no m'haurien mester a mi per desfer-se de tals trumfos.

Per això he seguit endevant cap a veure si me donarien berenar devers sa *Despesa*.

Anant per devall terra.

Durant aquesta estada meua a Londres seré anat més per devall terra que per demunt, per dos motius: primer, perque es tramvíes de devall terra son més fixos i mès promptes i més segurs que es qui van per demunt terra, per un que no coneix bé Londres i no está ben aveçat; i segon perque amb aqueixa calorota que fa, un se'n escapa anat per devall terra, que sempre hi corre fresca.

Avui havía d'anar a s'estació de St. Pancràs per preparar s'eixida a Edimburg amb un tren de nit, i volia veure primer s'estació de dia, per anar en sa nit més a lo segur; llavò havía d'anar a veure el Pare Strassmaier i D. Eduard Toda. Prenc es *railway-tube* (per devall terra), i pec a *Kings Cross station*; per arribar-hi he hagudes de passar dotze estacions, i això que aqueixa estació de *Kings Cross* está ben endins de Londres. Just devora hi ha sa de Sant Pancràs: totes dues son immenses, amb una infinidat d'enfilais de wagons

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

enganxats a máquines, uns que arriben, uns que se'n van, altres que esperen, i llargues taringues de cotxos i automóvils, i una gentada feresta que va i ve per tot arreu, que un s'hi veu confús.

Aclarit aquí lo que volia aclarir, me'n volia anar a

ca'ls Jesuites

per veure el Pare Strassmaier, amb un dels tramvies-omnibus que corren per carrers i places sensa rails; pero feia una caloraça tal, que me torn aficar a dins un des tramvies de devall terra; i a s'estació que feia sis el deix per anar a veure aquell gran sabi jesuita. Vist aquest, me torn aficar devall terra per anar a veure D. Eduard Toda; i per arribar-hi, he hagudes de passar vuit estacions i mudar dues vegades de linea. Perque n'hi ha una partida de linees de tramvies; i per anar d'un punt a altre, a lo millor s'han de fer

combinacions de linees,

deixant es tren d'una per anar a una altra; i hi heu d'anar d'una a altra línea per dins unes mines o corredors que pugen i devallen i volten i s'envitricollen, que n'hi ha per perdre-hi es cap i es kyrie-eleyson. I devegades heu de caminar set i vuit minuts per dins aquells corredors per anar d'un tramvía a s'altre. Ventura que tot está ple d'inscripcions que vos diuen per ont heu de prendre per anar a tal o a tal altre tramvia. I tothom va corrents per allá dins, perque tothom frissa; lo més segur es sols demanar claricies an ets empleiats, que se coneixen p'es vestuari que duen. Aqueis empleiats, si les demanau res, vos responen just lo precís, ni un mot més ni un manco.

Es tramvies de devall terra de París

no componen res

devora es de Londres, vui dir, no son tan complicats, no hi ha tantes de combinacions i envitricollaments com an es de Londres. Jo no aconseiaria a negú que s'hi aficás si no coneix s'inglés, si no pot traduïr a l'acte ses inscripcions que hi ha per ses parets, si no pot demanar i fer-se entendre per lo més precís. I no es sols dins aqueis tramvies que es perillós aficar-se sensa sebre s'inglès mitjanament i sino que també es massa exposat a disgusts anar-se'n per carrers i places sensa un guía, si un no posseeix gens aqueixa llengo; a cada passa li sobrevendrá un disgust o un conflicte, en no esser que un només vaja una mica p'es carrer sensa perdre de vista la fonda aont está, o bé que prenga un cotxo, i doni una llista an es cotxer des llocs i punts que vol veure i visitar.

He feta una conversada ben llarga i ben saborosa amb el Pare Strassmaier, tan trempat com sempre, i després amb D. Eduard Toda, que de dissapte ençá ja ha comprats més de docents llibres més, tots referents a Catalunya o impresos antics per sa seua biblioteca de s'Abadia d'Escornalbou que ell ha restaurada. Si la cosa segueix així, aqueixa biblioteca será la més notable d'Espanya per impresos antics i llibres referents a Catalunya. Amén que sía així.

Amb això s'es fet tart, i he pres redòs a sa meua *Despesa*.

Es diaris inglesos.

Com me retirava he volgut comprar un diari que no sia tan gros com es *Dayly-Telegraph*, que duen a sa *Despesa*, que té devers 40 planes molt més grosses que ses de qualsevol diari de Mallorca, amb s'objecte d'enterar-me de lo que passa p'el mon fora de Londres. Un parei de vegades he agafat es *Dayly-Telegraph*, m'hi som perdut dins tantes de planes sensa arribar-hi a trobar casi mai lo que desitjava. ¿Com es que fan aqueis diaris tan grossos? ¿De que les umplen? He

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

observat que dediquen articles i revistes a totes quantes coses vos pogueu impaginar de devertiments, espectacles, negocis, entreteniments, rareses. I umplen tantes de planes de això, no per que tothom ho lletgesca de cap a cap, sino perque cadascú hi trobi tractat lo que es sa seua afició, sa seua curolla; i així tothom hi passa gust de trobar-hi lo que li interessa. I aqueis diaris de 30 i 40 planes les donen per 10 céntims de *shelling* (12 cèntims de pesseta). ¿Com ho poren donar per tal preu? P'es centenars d'anuncis que duen, que les fan pagar ben salats. M'ha dit D. Eduard Toda que les porien repartir de franc an aqueis diaris, i encara hi guanyaríen molt, just de lo que produeixen ets anuncis.

Idò bé, he volgut comprar un diari que no fos tan gros, per porer-lo repassar aviat. En veig un que's diu *The Evening News* (*Notícies des capvespre*), de 8 planes: el compr, recorrec ses vuit planes, i no hi he trobades més que notícies de Londres. De manera que p'es qui escriuen i p'es qui sostenen aqueix paper, que ell meteix diu que és es de més circulació d'Anglaterra, no existeix més mon que Londres; lo de fora de Londres no els interessa poc ni gens.

Feresta estadística.

Ho es sa que he vista an aqueix diari. Diu que aqueixa setmana passada hi ha hagudes p'es carrers de Londres setze morts de desgracia, setze persones que han deixada sa pell devall ses rodes de tramvies i automòvils, just amb una setmana.

I diu més aqueix periòdic: que aqueis set anys derrers n'hi ha hagudes de morts així p'es carrers de Londres **2.450**(,) i **99.000 ferits**. ¿No es ver que n'hi ha per escarrufar-se?

Se calcula que es tramvies i automòvils de Londres transporten cada dia

3.800.000 persones;

i que sumant es camí que fan cada dia entre tots, n'hi havia per voltar el mon catorze vegades.

Han notat en quant an aquestes tantes de morts que hi ha p'es carrers de Londres:

1r, Que per cada dona que maten, maten tres homos;

2n, Que de tants de morts, es 78 per cent son al·lots, i

3r, Que quant maten més gent, és es dissapte de cap-vespre que sa gent ja no fa feina.

Es remei que han trobat més eficaç contra tantes de morts es fer corredors subterranis per devall ses places i carrers més concorreguts. Així sa gent pot travessar per allá devall sensa cap perill. D'aqueis corredors ja n'hi ha una bona partida a Londres i no s'aturen de fer-ne de nous; pero encara en falten molts a fer, com ho demostra s'escándol de morts que encara se fan cada setmana.

Trob que ja bastará per avui de contarella. Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 29 de maig

Per demunt de terra i per devall.

Avui dematí no som sortits més que per anar a dir missa perque tenía altres feines; pero com he hagut dinat, m'espitx a veure s'estació de Paddington per anar a Oxford demá, si Deu ho vol i Maria, a fi d'avui comprar-hi sa *Guia* i sebre, en arribar an aquella ciutat, per ont tenc de prendre. Som anat an aqueixa estació amb so tramvia de per devall terra; pero d'allá som pujat an es galliner d'un omnibus, desde ont poria extendre la vista per devant, per derrera i per cada costat. Prenim un carrer ben ample, *Praed Street*, amb grandiosos casals a cada banda; i llavó en prenim un altre, *Edgware Road*, molt més ample encara, que casi totes ses cases tenen un jardí

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

devant, i ide d'allá cap an es cornaló nort de *Hyde Park*, aquell jardí a's mig de Londres, que deu tenir mès de coranta corterades…

Agafam llavó *Park Lane*, ran ran *Hyde Park*, i cap an es començament des famós carrer *Piccadilly* i *Green Park*, i per *Grosvenor place* i *Grosvenor garden* cap a *Victoria Station*, que es un des punts de partida i de tornada d'ets *omnibus automòvils*. Entre tots aqueis carrers devem haver trobats ben bè mil automòvils i altres tants de carros i carretons, i de bicicletes i motocicletes, i de gent no hu volgueu sebre. Ets edificis monumentals se toquen; d'esglesies en trobau a cada passa, unes católiques; ses altres, sa major part, protestants. Ses cases particulars son de molt bon aspecte; n'hi ha d'immenses, i moltes d'elles d'estil románic i ogival.

Deix s'*omnibus* a

Victoria Station,

i m'esquitx a la Seu católica, amb s'idea d'assistir a ses acabaies de sa Vuitada del Corpus, i he fet un poc tart; ja han acabat. Mentres feia s'estació an el Santíssim, han començades *Matines* del Cor de Jesús, resades. Entre canonges i demés cantadors eren vuit o nou; no hi havía ets *infants de chor*. Per un que está aveçat a ses Seus d'Espanya, es un poc escruu un chor tan gran com es de la Seu de Westminster, just amb vuit o nou cantadors entre canonges i s'altre clero. I encara an aqueixa Seu hi ha tot l'ofici diví cada dia: no es com a França, que només hi ha ses *Hores-Menors* i *Missa cantada*.

Volia tornar veure

s'Abadía de Westminster,

sa grandiosa esglesia abadal, tan famosa dins s'historia antiga d'Anglaterra, avui en poder des protestants. Mir an es Bädeker quines hores está uberta, i me diu: *de les nou del matí fins que es fosc* (*9 till*

dark). Eren les cinc i tres quarts des cap-vespre (aquí es sol se pon devers les vuit) per lo meteix faltava molt per *esser fosc*.

Me pos ses cames an es coll, i cap a s'*Abadia de Westminster*! Com hi arribava, es rellotge que hi ha a sa fatxada tocava les sis: pero ses portes estaven tancades. —N'hi haurá d'altres d'ubertes! he pensat. I he seguit endavant, pero tant ses portes des cap des creuer com de derrera s'ábside, tot ha estat ben tancat. De manera que o es Bädeker está mal enterat o es guardians d'aqueixa esglesia han frissat de tancar.

Sobre tot m'he hagut de contentar de veure es defores només d'aqueixa grandiosa casa de Deu, que es ben cert que es monjos no la feren perque se'n ensenyorissen heretges i la profanassen amb so culte herétic, amb ses seues heretgies.

Gracies a Deu s'edifici se conserva intacte, i fins i tot a sa magnífica portalada des cap nort des creuer, an es pilar que mig parteix es portal, hi ha sa figura de la Mare de Deu amb el minyonet Jesús, de tamany natural i ben sencera, i part-demunt se despleguen quatre o cinc sostres de baixos relleus, representant el Bon Jesús enrevoltat d'angels i de fileres de sants. Aquesta esglesia es un d'ets exemplars més típics i més importants de s'arquitectura ogival inglesa, que té un carácter ben especial: hi dominen ses línies perpendiculars.

Després he esplaiada la vista mirant-me

es Parlament

que está just allá devant. Es un edifici immens, d'estil ogival inglès, pero modern, des sigle XIX. Com entany ja el vaig descriure, no es cosa de tornar-ho fer enguany.

Ran de s'ala d'aqueix edifici, que serveix d'*entrada*, s'alça demunt un pedestal una estatua que diu abaix: Oliver Cromwell. Es sa estatua d'aqueix famòs caporal de sa revolució contra el rei d'aquí,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Carles I, que l'any 1649 li taiaren es cap i es coll, i En Cromwell quedá amo de ses mel·les fins que se morí.

Es segur que n'hi haurá qualcún d'aquells afectats de posar ses til·les a s'obra de depuració des mallorquí, que en lletgir això de

Oliver Cromwell,

en lloc de *Oliverio*, fará una riaia molt fresca i dirá: —N'*Oliver* Cromwell! ¿E-hu vist res més ridícul? ¿Qui hu ha vist mai clavar *Oliver* an En Cromwell? Mai negú havia feta tal xavacanería! ¡Fins aquí tothom havia dit sempre: Oliverio Cromwell!

Idò bé, an es peu d'aqueixa estatua hi ha amb totes ses lletres, ni una més ni una manco: *Oliver Cromwell*! No traduesc; copii lletra per lletra. *Et nunc… impugnantes intelligite*.

Es Bädeker que jo tenc, en inglès, posa sempre *Oliver* Cromwell.

I ara que seguesquen rient-se de ses meues *mallorquinisacions* aqueis critiques mandragolins que tantes de vegades han tractat de llevar-me sa pell; pero jo sempre he tirat endevant amb tan bona sort que no me barataria amb cap d'ells, Deu no m'ho tenga en retret ni en vana gloria.

Amb això es sol ha començat a fer-se avall, i jo he trobat que'm convenia acostar-me a sa *Despesa*, aont me faç ses sopes, i he sopat i me'n som anat a jeure abans de més raons. I fins demá dematí.

Dia 30 de maig

Diada del Cor de Jesús

Avui ha comparegut més gent a s'esglesia aont dic missa, i l'altar del Cor de Jesús estava tot encés i atapit de flors naturals, i crec que tots es qui hi havía dins l'esglesia han combregat, pero tampoc no n'hi havia gaire.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es católics inglesos solen esser devots i fervorosos, pero encara son pocs, comparats amb sos protestants; tenen moltes d'esglesies, pero no les solen omplir, senzillament perque encara son poca gent per ses esglesies que tenen.

He volgut anar a sa festa del Cor de Jesús de s'esglesia des Jesuites, que el Pare Strassmaier me va dir que hi teníen festa grossa. Ja se sab que es Jesuites de tot lo mon, no sols es d'Espanya, tenen sa festa del Cor de Jesús com a caporal de totes ses seues. L'ofici era a les onze, com veig que aquí ho sol esser a totes ses festes. Per porer estar ran de trona i sentir d'aprop es predicador, som partit a les deu tocades de sa *Despesa*; prenc es tramvía per devall terra, i vint minuts abans de les onze entrava dins l'esglesia des Jesuites de *Farm Street*, entre es carrers de *Piccadilly* i d'*Oxford* i *Hyde Park*; un des punts céntrics de Londres. He trobada l'esglesia casi buida. M'hi he pogut asseure tan aprop de sa trona, tot quant he volgut; només hi havía an aqueix endret un senyor i una senyora.

Amb això ha començat a comparèixer la gent, casi tot senyores, i l'esglesia s'es arribada a posar bé de gent. No era plena de tot, pero ses clapes buides eren poca cosa dins sa nau des mig.

Surt l'ofici a les onze

en punt: Oficiant i Ministres duen uns ornaments preciosos ferm amb sos baixos des camis vermeis. No sé si devien esser canonges. Hi havía un *Mestre de Cerimonies*, que, en haver de dir res, feia una capada an aquell an-e qui hi havia de dir, i, en haver-le-hi dit, n'hi feia una altra. L'ofici l'han dit amb gran solemnidat i amb gran observança de ses *rúbriques*, no sols per part de s'Oficiant i des Ministres, sino per part d'ets escolans. Es cantadors del chor no se'n son desfets malament, però sa classe de música no m'ha acabat de fer.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

S'acaba s'Evangeli, i se'n puja es predicador a sa trona, i s'ha deixat caure un sermó que, per lo que jo he pogut entendre, es estat bo ferm. Ha parlat sobre que el Cor de Jesús es sa nostra vida, que el Bon Jesús vengué an el mon per que tenguéssem vida, i el Cor de Jesús, s'amor del Bon Jesús es aqueixa vida que hi ha per noltros an aqueix mon i a l'altre, si volem viure de ver. —Aquest predicador té una veu molt clara i articula ben distintament totes se síl·labes, pero devegades s'atropella massa, i es massa mal de seguir per un com jo que no pot bravetjar gaire d'inglés.

Com l'ofici ha acabat, han posat el Santíssim patent, la gent ha estat una estona adorant-lo, i a poc poc hem anat buidant.

Aveçat a sa solemnidat que he vista sempre a's dia del Cor de Jesús a Mallorca i a altres bandes d'Espanya, amb això d'avui es meu cor no s'es acabat d'omplir, i he tocat amb ses mans sa diferencia que hi ha a un pais com Anglaterra aont es católics encara son una minoria, moltíssim respectable, més per sa calidat que no per sa cantidat, pero una minoria as cap i a la fi.

Una altra descuberta per dins Londres.

Com he hagut dinat, prenc un tramvia cap a ponent, travessant es districtes de *Kensington west*, *Hammersmith*, *Chiswisck Kew* fins a *Richmond*. Tot això es Londres encara, pero amb molts de jardins i cossos o grans places d'erbei per jugar an aqueixa partida de jocs que tenen ets inglesos per estraiar-se. D'aqueis jardins n'hi ha de molt notables, com es de Kew aont hi ha un jardí-botánic, museus i un palau reial. A Richmond prenc un *omnibus*, me'n puig an es *galliner*, i ja som estats partits cap a *Putney*, un altre arraval de Londres, travessant carrers i mès carrers, jardins i més jardins, i a cada passa una esglesia. Es una cosa notable sa multitut d'esglesies que un troba per tot dins Londres, p'es centre de la ciutat i per totes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ses foranes. I llavó que son casi totes esglesies noves i molt gentils, moltes d'elles vestides d'eures i enredaderes i rodades de jardins.

Es carrers de *Putney* sobre tot son una delicia de nets i de cases elegantíssimes, amb fileres d'abres i flors per tot.

Seguint sempre endevant, som passats per *Battersea-Park* fins a *Elephant Castle* cap a llevant, que es un punt que hi topen una infinidat de tramvies, i que hi han hagut de fer per devall terra uns corredors per passar sa gent, perque cada dia hi havia morts de sa gent que travessava p'es mig i era víctima de ses rodes d'un tramvía, omnibus, cotxo, o carro o automòvil. Gracies a Deu jo no he hagut de devallar, sino que aquell *omnibus* m'ha duit fins an es gran pont de *Westminster*. Eren les cinc i tres quarts; quant som partits eren les quatre. De manera que just trescant per sa banda de mitjorn de Londres, sempre en tramvia o *omnibus*, fent sempre molta de via, hem trescat set quarts sensa veure la fi d'aqueixa ciutat, que vertaderament li poren dir immensa.

Dins l'esglesia abadal de Westminster.

Devallat de s'*omnibus Westminster Bridge*, m'acost a sa magnífica esglesia abadal d'aqueix nom que está su allá, i gracies a Deu l'he trobada uberta. Eren les cinc i tres quarts, i he tengut just un quart per veure-la per dedins. Entany ja la vaig descriure a pedres menudes. Es un d'ets exemplars més notables de s'arquitectura ogival inglesa, i hi ha que agrair an es protestants que l'hagen conservat tant bé encara. Així es que demá que se convertís l'Esglesia Anglicana, molt poca cosa hi haurien de tocar per restablir-hi es culte católic. Aquí se veu sa gran força que havía de dur sa Abadia de Westminster per porer alçar aqueixa esglesia grandiosa i magnífica, que se pot posar amb ses primeres Seus del mon.

Ja vaig dir entany lo molt que hi desentone sa partida de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

monuments funeraris

que es protestants hi ha aficats, des que hu declararen *panteó nacional*. Lo que hi ha que aquí no hu feren com es governs revolucionaris que feren també *Panteó Nacional* sa esglesia de *Santa Genoveva*, prenent-la an es culte católic, reduint-la a un edifici civil. L'esglesia de Westminster, amb tot i esser *panteó nacional d'homos célebres*, segueix dedicada an es culte anglicá, segueix essent una esglesia, segueix servint d'esglesia.

Al punt es guardians han feta senya d'haver de tancar, i tots es qui hi érem, hem hagut de buidar.

I ¿qué he fet jo a-les-hores? Me'n som anat a la Seu Católica a fer una estació dins sa capella del Cor de Jesús, que vos assegur que es una meravella. Es petitona, just devora sa del Santíssim, pero es tota de marbres ben fins, i de diferents colors i llavó de mosáic. Es devotíssima.

Anit hi deví haver funció grossa, perque sa nau major, que es tan llarga com sa de la Seu de Mallorca i més ample, estava tota plena de cadires, no cordades, sino totes de fusta, es sitial i tot.

Surt de la Seu, prenc es tramvia de devall terra, i me deixa devora sa *despesa*, i hi prenc redós fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria. Amén.

Dia 31 de maig

Cap a Oxford

Ja entany volía anar an queixa ciutat, tan famosa per sa Universidat, una de ses més antigues de Europa, que encara s'hi conserva polent; pero es temps me passá, i hu vaig haver de deixar per una altra vegada. Aquesta vegada es estat avui, que he dit missa un poc més prest, i a les nou a s'estació de Paddington prenc un tren rápid, que fins a Oxford només s'es aturat una altra vegada. I vos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

assegur que en trobávem moltes d'estacions, pero no mos returávem gens; mos n'anávem com es vent. En tot es camí no hem trobada una muntanya, tot lo més qualque pujolet i qualque esquena de barca; pero tot ben vert d'abres o sembrat.

Lo que m'ha sorprés, es lo bé que están

es wagons de tercera

Quant vaig prendre a Barcelona es billet per tot es viatge, ja me digueren es de sa Agencia *Cook* que dins Anglaterra prengués de tercera, perque casi negú prenía altra classe. Efectivament, es wagons de tercera d'aquest tren tenen corredor de cap a cap, amb un excusat o ormeig per rentar-vos; ademés, es bancs només son de tres, ben encoixinats i amb sa respal·la ben encoixinada, amb escudellers part-demunt per posar-hi ses coses que duis, amb unes finestrelles ben grans i amb vidres i cortines d'aquelles fortes que s'alcen i s'abaixen i les poren subjectar a sa alçada que vos convé; i es vidre de sa portella lo meteix. No es gens duptós que aqueixes *terceres* son millors que ses *primeres* de Mallorca; pero es preu també es bo. Aquest tren ha posats uns cinc quarts d'anada i altre tant de tornada, i m'han fet pagar deu *shellings* i busques (unes tretze pessetes). Calcul que es camí deu tirar uns cent kilometres. Es trens *rápids* per tot son més cars, perque han mester més del doble de carbó que ets ordinaris.

Oxford: ciutat tota de col·legis

Devall des tren a Oxford, i he haguda de comprar una altra guia perque sa comprada a Londres era més histórica que no topográfica, i no duia un pla ben espinzellat. Ventura que a s'estació meteix n'he trobada una que duia es pla de que freturava. Si Oxford fos una ciutat com Beauvais, d'una vintena de mil ánimes, sensa pla en sería

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sortit. Pero Oxford es molt mès gran: hi ha més de xixanta mil ánimes. Sensa un pla ben especificat m'esposava a perdre molt de temps i que la Policia m'hagués de menar per sa má, com aquell qui diu, per no perdre'm, cosa que faré lo possible perque no'm succeesca.

Me'n entr dins aqueixa ciutat per un punt aon desemboquen una partida de carrers, i me som convençut tot d'una de s'importancia que com a ciutat té Oxford: carrers amples, ben adesats i plans; cases baixes en general i de bon aspecte constructiu; i col·legis d'estudiants, tants en volgueu. Aqueis col·legis componen sa famosíssima Universidat d'Oxford, i casi bé son tota la ciutat. En quedaria ben poca cosa d'Oxford, si li llevaven aqueis col·legis.

Com entrava dins la ciutat, que encara no sabía ben bé aon me trobava, mirant es pla de sa guía que havía comprada, hi he vist una *Central-Boys-school*

(Escola Central d'al·lots)

i he cregut esser-hi devant perque he vista una partida de cossos d'edifici molt airosos i riolers, dins una especie de jardí, tancat de paret ben alta i reforçada. Hi havía unes barreres ubertes, i m'afic per allá dins. Trob un al·lotet d'uns set o vuit anys que en menava un altre per sa má, que en devía tenir quatre o cinc. Li demán: —*Is that a boys school?* (Es això una escola d'al·lots?). Ell m'ha mirat amb uns uis com uns salers, i m'ha dit: —*No boys school!* (No es cap escola d'al·lots!). Aquell al·lotineu tenía raó, perque he reparat que demunt un portal de devant hi havía unes lletres grosses que deien: *Prison*. I demunt un altre portal he vist escrit: *Police Station* (Estació de Policia). De manera que me trobava no devant un *escola d'al·lots*, sino devant una *presó*. I lo bo era que tot allò estava ple d'enredaderes, eures i flors. Ets inglesos son així: a ses oficines de policia i a ses presons posen flors.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

M'ha fetes moltes de riaies aquesta idea meua de haver presa una *presó* per una escola; i he seguit cap allá aont he vist que era la Seu.

Col·legis i capelles a forfollons.

Pass per devant *New Municipal Buildings* (nou edifici municipal), sa *Casa de la Vila*, d'estil ogival inglés, airós, ben gran; trob més avall una esglesia, de Sant Aldate, avui protestant, i al punt som devant es grandiós *Col·legi Christ Church* aferrat amb la Seu, que es románica, de tres naus amb creuer i cúpula, amb vidrieres de colors, unes antigues i altres modernes, i que serveix de *Capella* des Col·legi i de Seu p'es poble, aquí casi tot protestant. La Seu té una partida de dependencies, un claustre venerable entre altres, jardins, prats. Es Col·legi fa un pati quadrat de més d'una corterada; ses quatre ales d'edifici que el tanquen son estatges p'ets estudiants i cátedres i demés oficines des col·legi.

Just devant aquest col·legi n'hi ha un altre, de *Pembroke*, no tan gran com es de la Seu, pero que aixi meteix ho es prou.

Prenc per derrera la Seu, i me trob que es Col·legis s'hi toquen: hi he vists tots aqueis: *Corpus Christi College*, *Merton College*, *Oriel College*, un més enllá, *Magdalen College*, *Queen's College* (col·legi de la Reina), *University College*, *New College* (col·legi nou), *All Souls College* (Col·legi de totes ses ánimes), *Hertford College*, *Braschose College*, *Lincoln College*, *Jesus College*, *Exeter College*, *Manchester College*, *Trinity College*, *Balliol College*, *Johns College*, *Keble College*, *Worcerter College*, *Ruskin College*, *Manfield College*, *Wadham College*, *Somerville College*...

Creis-me que som arribat a estar *encol·letgiat*, de tant de trescar-ne de col·legis.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Son molt consemblants

un de s'altre: grans patis quadrats, amb fileres de finestres una demunt s'altra i flors a totes. Hi ha col·legi que en té tres o quatre de patis així. Hi sol haver un refetor per tots ets estudiants, ordinariament molt ben decorat; llavó ses cátedres i demés oficines, i sobre tot sa *capella*. Cada col·legi té sa seua capella, que es una vertadera esglesia d'una disposició especial: tot d'una que entrau, fa una nau transversal amb un finestral i l'orga; i fent martell amb aquesta nau, sa capella propiament dita, quadrangular, amb un finestral de vidres de colors, o un retaule a s'enfront, i abaix s'altar demunt una mica de presbiteri i a cada banda bancs amb reclinatoris devant, plens de llibrets de devoció o Bíblics que usen ets estudiants des col·legi an ets actes relligiosos de la comunidad.

De manera que aqueixes capelles no son just monuments de sa fe d'altres sigles, sino que serveixen actualment per fer-hi actes de culte relligiós com qualsevol esglesia en puga tenir.

I no sols aqueixes *capelles* p'ets estudiants, sino que a la Seu i a l'esglesia de *Santa Maria* (*Saint Mary church*) tots es diumenges i fins entre setmana se fan sermons i se canten *Te Deums* i *Magnificats* i se fan altres funcions relligioses p'ets estudiants, que s'anuncien per escrit cada setmana amb sa firma de ses Autoridats de l'Universidat an es portals d'aqueixes esglesies.

Que hi deis an això, anticlericals d'Espanya?

Ara bé ¿qué dirien es nostros anticlericals si vessen això, ells tan inimics de que s'ensenyança tenga cap carácter relligiós, perque diuen que això es impropi des pobles civiliçats? ¿No es un poble civiliçat Anglaterra? ¿Que hi deis grans toixerruts d'anticlericals?

¡I mirau que no se tracta d'escoles de minyons, d'al·lots de mamella! ¡Se tracta de col·legis d'Ensenyança Superior! ¡Se tracta de l'Universidat d'Oxford! ¿Que dirieu, grans marxandos, si ara a ses

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Universidats d'Espanya tractava negú de posar-hi capelles p'ets estudiants, i senyar-los dies i hores per concórrer tots a tals actes de culte, i a escoltar es sermons, que predicadors oficials, com n'hi ha a Oxford, predicassen per ells?

¡Hala! ¡veiam si sou capaços de dir que Anglaterra es un poble atrassat, un poble seuvatje, un poble que graponetja dins sa fosca, privat de ses llums de sa civilisació!

Aspecte d'aqueis col·legis

Sa major part son des sigle XV i primeria des XVI; n'hi ha des XIV i fins des XIII: casi tots son anteriors an es protestantisme, encara que tots estiguen en poder des protestants. N'hi ha alguns des sigle XVII i des sigle XVIII i des XIX. En tots predomina s'arquitectura ogival. I tot hu veis net i ben adesat i enderc, tot a punt de pastora mía. Casi tots aqueis col·legis, ademés des grans patis, llavò tenen prats i jardins cada un.

Es un gust recórrer tants i tants de col·legis i veure per tot tant d'orde, netedat i urbanidat. Casi tots aqueis col·legis tenen la seua biblioteca, i n'hi ha de molt notables.

Ademés de tots aqueis col·legis, hi ha *Examination-University-Hall* (casal de l'Universidat per examinar), unes quantes biblioteques, una partida de Museus, *Escoles Superiors* per al·lotes, *Escoles d'Agricultura*, *de Geografía*, *d'Economía Rural*, de *Música*, diferents *Laboratoris* i altres Instituts científics.

Això es l'Universidat de Oxford

Això es: es conjunt de tots aqueis col·legis i instituts d'ensenyança. Per l'estil eren ses Universidats mig-evals que hi havía a Espanya, a França, a Itàlia, a Alemanya. Lo que hi ha que cap nació es estada tan conservadora com Anglaterra; en lloc fora d'Anglaterra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ha subsistit aqueixa organisació universitaria, democrática, autónoma, fondament relligiosa.

Sí, l'Esglesia presidí sa formació de totes aqueixes Universidats: sa major part d'elles les fundaren papes, bisbes o abats; particulas o corporacions fundaven col·legis perque hi poguessen estar i estudiar casi per no-res ets estudiants pobres. Ses Ordes Religioses fundaren convents an aqueis centres universitaris, i obríen escoles, i hi enviaven es seus millors Mestres per donar fama a tals escoles i cridar-hi molts de deixebles. Es conjunt de tots aqueis Mestres formava es Claustre de Catedrátics de l'Universidat, que es Papes i es Reis omplien de privilegis i franqueses que ben guanyades se teníen.

Possem forqueta an es Col·legis.

Com me'n som temut, era prop de la una: feia més de tres hores que trescava col·legis; tenía una fam que m'alçava; i ses meues cames no·n volien pus. Mira qui mira si afinaria en lloc un restaurant, a la fi n'afin un: *Mitre-Hôtel* i*S'Hostal de la Mitra*! Ja no poría dur un nom més clerical.

Hi entr, demán dinar, me'n duen, i ben bo que es estat, gracies a Deu.

Després de dinar, encara he trescat una estona per dins la ciutat, contemplant diferents esglesies i edificis públics. Un d'ells m'ha cridada s'atenció: *The Martyrs Memorial* (*Monument des Mártirs*): M'hi acost, i son estats tres *mártirs*... protestants.

Avui no estic per parlar-ne. Ja'n parlarem demá o un altre dia, perque mereixen capítol a part. Vos ho assegur.

No he tenguda avinentesa d'aclarir si hi ha molts de católics a Oxford; per haver-ho de demanar a gent desconeguda es un compromís. No hi he afinada més que una esglesia católica, *Sant Lluís*, moderna, ogival, gentil, espléndidament decorada i enllestida.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A sa sala d'Actes d'un d'aqueis col·legis, plena de retrats d'homos célebres, n'hi he afinat un des

Cardenal Manning,

vestit de Cardenal: abans de convertir-se fonc alumne d'aqueis col·legi[s], i el consideraven com una gloria de la casa.

Es predicador de l'Universidad més famós que hi ha hagut a Oxford, predicador oficial, fou es Dr. Newman, que després se convertí, i el Papa el feu Cardenal. Essent protestant ja era zelosissim i induïa ets estudiants a sa piedat amb una força mai vista. Sa seua conversió va fer molt de renou dins Anglaterra i en motivá moltes d'altres de conversions.

Cap a Londres.

Vist lo principal que me interessava de Oxford, li he estret cap a s'estació, i amb un tren que es passat a les quatre i vint i sis minuts, que se'n anava com un llamp, som tornat a Londres, i a les set havía pres redós a sa *Despesa*, i després de sopar, ¡cap a dormir manca gent! I fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 1 de juny

També combreguen a Londres.

Avui he dita sa missa a les nou, una missa de torn, a s'esglesia de sempre, *Our Lady of Victories*. La m'han servida es dos fiis de s'escolá amb sa devoció de sempre, que edifiquen. —Després de s'Evangeli, me som assegut a un banc amb un escolanet a cada banda, i un des Vicaris ha publicades ses festes de la setmana entrant i ses devocions i obres bones especials que convé fer, i llavó ha lletgida en inglés s'Epístola i s'Evangeli del dia. A sa lectura de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

s'Evangeli tothom s'es aixicat. Així hu fan sempre. Es una costum molt garrida que hi hauría d'esser per tot.

Com jo he hagut *sumit*, he donada la comunió a un bon estol de senyores i senyors, i d'al·lotes i d'al·lots. N'hi havía que no hi bastaven d'agenoiats, de petitons que eren, i combregaven de drets, tots tant rossos i d'una encarnadura finíssima: pareixien angelets devallats del cel per donar-mos exemple de combregar devotíssimament.

El Pare Bernat Vaughan, jesuita.

El Pare Strassmaier me va dir dijous que aquest celebérrim predicador predicaría a s'Esglesia que tenen es Jesuïtes a *Farm Street* avui a les dotze. Ja hu crec que vaig prometre tot d'una anar-lo a sentir.

El Pare Vaughan (ets inglesos només pronuncien: *Von*) es avui es predicador de més fama que hi ha en tot Anglaterra. Es celebrat no sols entre es católics, sino entre es protestants. No fa gaire arribá d'un viatge que va haver de fer p'ets Estats-Units perque la gent d'allá el pogués sentir. I predicá per tot arreu: dins esglesies, dins grans sales de festes, dins teatres, i hi acudien milenars de persones a sentir-lo. Va còrrer una partida de mesos per aquella gran República, i no s'aturava mai de predicar. I en no predicar dins esglesies, s'entrada se pagava; i no cregueu que pagassen deu o vint céntims. Si ell hagués volgut, hauria pogut fer un capital.

Es meteix dia que vaig arribar a Londres vaig veure p'es caps-de-cantons i per ses estacions de tramvía de devall terra uns anuncis d'una conferencia que havia de donar lo endemá (dia 20 de maig) a *Queen's Hall* (*Gran sala de la Reina*), un locals immens, destinat a donar-hi conferencies de gran ressonancia. Es títol de sa conferencia era *What I saw and sayd in States* (Lo que jo he vist i dit an ets Estats-Units). Demunt de tot hi havía es seu retrat, i abaix de tot una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nota curiosíssima: es preu de s'*Entrada*, que era: *entrada general*: **6 shellings** (7,50 pess.; *sitis reservats*: **10 shellings** (12,50 pess.).

Alló me va venir molt de nou i ho vaig expressar a D. Eduard Toda, i mes va dir que aixó se fa aquí per pa i per sal, i tothom ho veu amb molts bons uis, i que s'apleguen cantidats immenses amb aqueis enginys, que destinen per fer llimosnes, per sostenir escoles i hospicis, per fer esglesies.

Aquella conferencia del Pare Vaughan era a les vuit i mitja des vespre, i això m'aturá d'anar-hi p'es sistema que duc de no anar mai de nit dins una ciutat tan gran com Londres qui, de dia i tot, si no estic ben alerta, m'hi pert.

Me picava sa curiosidat ferm si hi seria anada molta de gent a sentir aquella conferencia amb aquella *entrada* tan saladeta que hi havía que pagar. Sa conferencia va esser dia 20 avespre, i lo endemá pass la vista per demunt *Dayly-Telegraph*, periódic protestant i des més importants de Londres, a veure si en diría res de sa conferencia del Pare Vaughan. ¡Ja hu crec que en va dir! Prop d'una columna hi dedicá, fent-ne un extracte ben espinzellat, i deia que hi havía acudida tanta de gent, que tot era ple, i no hi cabien d'atepits que estaven. ¿Ah idó? ¿Que vos pensaveu? ¿ho veis com a Londres es un altre mon?

¿Que succeiria a Espanya

si a cap ciutat anunciassen una conferencia així, que haguessen de pagar 7,50 pess. d'*entrada*; i, es que volguessen lloc de preferencia, n'haguessen de pagar 12,50? Ni a tirs hi aportellaríen la gent!

Avui idó, que el Pare Vaughan havia de predicar a les dotze del dia, m'hi som espitxat ben peus alts a s'esglesia de *Farm-street*. 25 minuts abans de les dotze ja hi era, i l'esglesia ja era casi plena. Hi havía quatre o cinc *maiols* que componien la gent, i a mi m'han

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trobada una cadira que per xamba hi havia buida casi devant sa trona. ¡Ja m'hi ha fet ben content aquest bo de maiol! ¡Ni si hu hagués sabut que jo necessitava veure'l be i sentir-lo d'aprop an es predicador per poder-li aglapir ses paraules!

He trobat l'ofici a mitján lloc, que el deien amb una gran solemnidat, i s'Oficiant i es Ministres, avui que es color llitúrgic era vert, duien uns ornaments preciosíssims.

No s'aturava d'acudir-hi gent i més gent an aquella esglesia. Si jo tenc la mala sort d'arribar-hi deu minuts més tart, ¡que havía de porer estar prop de sa trona!

Ets escolans no s'aturaven de treure cadires de la sacristia perque tots es bancs i cadires que hi havía dins l'esglesia, tot era ple.

S'acaba l'ofici i també han cantada una antífona i han dita una *Oració* pel *Rei* i *per la Reina d'Anglaterra i per tota la Reial Familia*.

Cauen les dotze, i surt una missa a l'altar major, i tot d'una que han hagut fet es primer evangeli, el Pare Vaughan ja es estat demunt sa trona. Representa una cinquantena d'anys, de bones taies; tira mès en gruixat que en prim, cara plena, uis que llampeguen, front molt ample i es cabeis ja no hi fan gaire nosa.

No hi sentien una mosca,

tothom girat a ell, com que el s'haguessen de menjar amb sa vista. Se veia pintada a totes ses cares s'emoció que solen produir es grans predicadors ja abans d'obrir boca.

Ha publicades ses festes i devocions de la setmana, ha lletgit en inglés s'Epístola i s'Evangeli de sa missa d'avui amb una gran entonació, i després ha començat es sermó...

Té una veu claríssima, ni massa gruixada ni massa prima, una veu d'una partida de registres, tots ben entonats i simpátics. No parla gaire aviat, pero no hi ha de pensar gens per dir ses paraules, que li surten majestuosament, sumptuosament, deliciosament, i d'en-tant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en-tant acaba qualque parrafada esclatant com un tro, no d'aquells esquerdats, sino d'aquells que publiquen sa Majestat de s'omnipotencia de Deu, Misericordia infinita. De sa part externa de s'eloqüencia del Pare Vaughan m'han esglaiat dues coses: que té un accionar molt viu i molt mogut, pero gens exagerat ni afectat; i que crida ben fort desiara, pero mai desentona ni escarrinxa ses oreies. No n'havía vist ni sentit cap mai predicador que tengués un accionar tan viu i tan fi, ni que sabés modular sa veu amb tanta de naturalidat, amb tanta força i amb tant d'art.

No m'estranya que el Pare Vaughan agradi tant allá ont predica. Lo inexplicable sería que no agradás molt. Jo el consider un des grans predicadors que hi ha avui en tota la cristiandat.

¡Que me'n ha sabut de greu de no posseir millor s'inglés, per no perdre-li cap paraula ni cap frase, ni cap matiç d'expressió!

S'idea general des sermò la hi he poguda aglapir, me sembla: parlava de sa santificació des Diumenge, i ha dit que sa Relligió, per esser vertadera, no ha de consistir just amb anar a missa, an es sermó i demés funcions relligioses des diumenge, sino que la hem de practicar tots es dies de sa setmana, perque tots son de Deu, i Deu les mos dona perque mos hi santifiquem, i mos hem de santificar amb ses obres de cada dia, de part-defora i de part-dedins, ben fetes i ben encaminades a Deu. Això ha vengut a esser sa sustancia des sermó, que ha resultat una peça magistral de sobirana eloqüencia.

Som fuit de l'esglesia, fondament emocionat de lo que acabava de sentir, i donant gracies a Deu d'haver pogut esser a un sermó del Pare Vaughan.

He pres es tramvia de devall terra, i ¡cap a dinar manca gent!

A's cap-vespre

no som sortit, passant-lo-me lletgint una historia anglesa que compta ses grans atrocidats que cometeren el rei Enric VIII i es seu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escolá d'amén Tomás Cranmer, es més culpable, després de N'Enric VIII, de que Anglaterra se separás de l'Esglesia Católica Apostólica Romana durant es sigle XVI, sigle tan fatal p'es Catolicisme, sobre tot durant es primers cinquanta anys, i que hu va esser tan fatal perque graná tota sa mala llavò que se escampá dins es sementers de l'Esglesia durant es sigles XIV i XV, que no dupt de calificar des més fatals que ha tenguts mai l'Esglesia de Deu demunt la terra.

I prou per avui. Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 2 de juny.

Parlant amb el Pare Batista

Avui som tornat a veure aquest Pare Carmelita, espanyol, que hi ha aquí ja fa set anys, i té motiu per lo meteix de sebre com se troben ses coses de l'Esglesia dins Anglaterra. Li he demanat especialment de ses Ordes Relligioses com les tracta es Govern inglès, i m'ha dit que aquí es Govern no regoneix cap Orde Relligiosa com a tal Orde, com a corporació, pero que qualsevol Relligiós pot obrir tots quants convents vulga, presentant-se com un cap de casa qualsevol, i que pot comprar i vendre i acceptar donatius, sien es qui sien, en diners i en cases i en terres, pero no hu pot adquirir per la Comunidat com a tal Comunidat, sino que ha de senyalar nominalment ses persones per qui hu adquireix o an a qui ho deixa en testament. Amb aquest enginy ses Ordes Relligioses gaudeixen de sa llibertat més absoluta per adquirir i posseir.

Sols ses esglesies están exentes de pagar contribució

perque se considera que son llocs destinats an es bé públic. Ara es convents, això es, lo que es Relligiosos habiten, cases, jardins o terres, han de pagar sa contribució que pertoca. Sols amb això s'afica es Govern: en lo que no s'afica mai es en si a tal o a tal altre convent

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hi ha tants o tants de frares i si n'hi compareixen d'altres nacions. Es Superior des Convent(,) es qui figura devant s'Estat com a cap d'aquella casa, hi pot admetre qualsevol que li don la gana, n'hi pot admetre de frares i no frares tants com n'hi vulga.

An es convents d'Anglaterra, en virtut d'aqueixa llibertat amplíssima que es Govern los concedeix, ¿qui sab es frares i ses monges de França que hi ha pres redós sensa haver de demanar permís a negú més que an es Superior o Superiora aont les havien d'admetre!

No, es Govern inglès

no les mena gens de por an es frares ni a ses monges, ni les té cap manía, ni els-e mira amb gens de rezel, ni creu que li puga venir gens de mal de que n'hi compareguen molts de frares i de monges d'altres nacions a viure a Anglaterra, sino que n'está content com més n'hi van, perque criden gent a Anglaterra, i no sols gent, sino diners.

Aquí hi ha haguts d'aumentar ses Ordes Relligioses es seus col·legis per amor de sa partida d'al·lots i de al·lotes que families franceses envien a educar-se an aqueis col·legis d'Anglaterra, perque les volen educats i ensenyats de relligiosos i relligioses.

Amb una paraula, el Pare Batista ha dit que s'hi campen molt bé es frares a Anglaterra, i que hi aumenten una cosa grossa, perque trebaien a les totes en sos Ministeris de confessar i predicar, i criden molta de gent a ses esglesies i promouen per tot arreu, fins allá ont saben, es bè de ses ánimes i sa major gloria de Deu.

M'ha dit també el Pare Batista, i ja m'havia dit lo meteix el Pare Strassmaier, que es Cardenal Newman tenía es projecte, ja abans d'esser Cardenal, de fundar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una Universidat Católica

a Irlanda, pero que sortiren dificultats que m'han dites, pero que no'm passa per s'escudeller d'espinzellar demunt aquest *Dietari*, per allò que digué un poeta llatí: *non erat hic locus*.

Es lo que les falta ara an es católics inglesos: una Universidat Católica. Deu faça que ses dificultats, que fins ara hi ha hagudes, desapareguen aviat, i se puga implantar an aqueixa gran nació es bé de Deu que sería una Universidat així tal com pertoca.

I ¿qué no sabeu quina l'he feta anit, després de sopar? En lloc de anar-me'n a jeure, prenc es tramvía per devall terra que m'ha deixat a *Saint-Pancras station*, i allá m'afic dins un tren que a les 9 i 30 partía

cap a Edimburg:

i an aqueixa hora li hem copat cap a sa capital d'Escòcia, per arribar-hi demá dematí a les set. Deu mos guart de perill. Amèn.

Dia 3 de juny

Arribada a Edimburg.

Es tren tocava arribar a les set, i a les set en punt som arribats a s'estació de *Waverley*, sa principal d'Edimburg. Es inmensa; se considera sa més gran d'Europa; sa part cuberta deu tenir un parei de corterades, sensa ponderar gens.

Som estat venturós de trobar tot d'una sa sortida que'm convenía per anar a s'hostal que havía vist demunt sa Guia que me convenia anar: *Imperial Hôtel*. Hi som estat amb quatre passes, m'han admès i m'han donada cambra.

Feia un fret que pelava com som sortit a trescar la ciutat; tenía por d'haver-me d'aturar a una botiga a comprar-me un mariol·lo; llavò es fret m'es fuit caminant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Edimburg, que ets inglesos li diuen Édnbərə (donant an aqueixes əə capgirades es so que noltros donam a ses *ee* sensa aczent) es tota una senyora ciutat, de prop de 400.000 ánimes. He demanat a diferents inglesos si fora de Londres hi ha altra ciutat tan gran a Anglaterra com Edimburg, i no hu he pogut aclarir. He tenguda sa dis-sort de caure amb gent que fluixetja ferm en materia de geografia civil.

Es cosa sabuda que Edimburg es sa antiga capital d'Escòcia, sa part nort de s'illa que forma Anglaterra, part que formá fins a mitján sigle XVI un reine separat de lo que se deia reine d'Anglaterra. A Escòcia hi va prendre molta de força es protestantisme en sa forma més rabiosa. Un des caporals d'aqueix moviment va esser un tal John Knox, inimic furiós de la Santa Seu i des Bisbes i de ses imatges des sants, i fundá sa secta *presbiteriana*, perque només admitía *preveres* i fora cap Bisbe.

Ses coses s'hi envitricollaren tan malament, que casi tothom d'Escocia se va fer protestant; i encara es sa banda d'Anglaterra aont n'hi ha més pocs de católics.

Edimburg se veu que de vei era i es una ciutat molt relligiosa. Basta trescar una mica p'es carrers, per tocar-ho amb ses mans. No he vista mai cap ciutat aon ses

esglesies estiguen tan espesses.

No poreu donar una passa casi enlloc, que no trobeu una esglesia. Desgraciadament casi totes son protestants. De catòliques només he pogut haver claricies de tres: una del Sagrat Cor de Jesús, s'altra de Sant Patrici, s'altra de Santa Maria, que serveix de Seu. Les he volgudes visitar totes tres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dissapte qui ve, ja'n parlarem més d'aprop, si Deu vol, de ses esglesies protestants.

ANTONI M. Alcover *pre.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

28 de juny de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 3 de juny

Edimburg

(Continuació)

Dèiem dissabte que Edimburg es sa banda de Anglaterra aon hi ha més protestants.

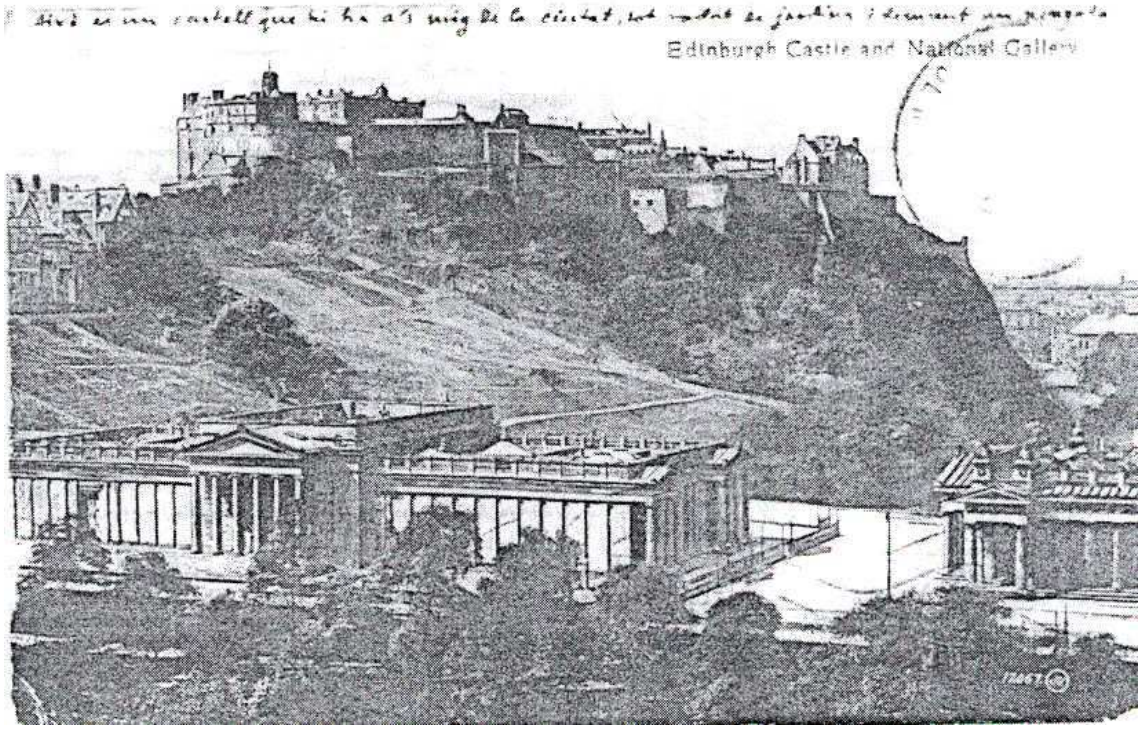

Edimburg

Pero no cregueu que es protestants d'aquí siguen tots d'una casta. Están subdividits en totes aqueixes branques: *Esglesia d'Escòcia*, *Esglesia lliure-unida-d'Escòcia* (que se va fer l'any 1900 de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dues sectes: *Esglesia lliure* i *Esglesia-unida presbiteriana*); *Esglesia-lliure* (es qui no's volgueren unir amb sos *presbiterians*); es *Decantats* o *Separats originals*; es *Separats originals units*; s'*Unió Congregacional*; s'*Unió Evangèlica*; es *Baptistes*; es *Metodistes Wesleyans*; es *Metodistes primitius*; ets *Episcopals*; sa *Sociedat d'amics*; es *Glassistes*; ets *Scandinaus*; es *Luterans*; ets *Unitaris*; s'*Esglesia de la Nova Jerusalem*; es *Cristadelfians* (germans de Cristo); s'*Armada de Salvació*; *esglesies evangèliques* de França i d'Alemanya. Llavó hi ha una classe de cristians que se diuen *Católics Apostòlics no-romans*, això es, uns que's diuen *católics* i no hu son.

Tots aqueis heretges tenen ses seues esglesies; uns en tenen moltes, ets altres en tenen manco; segons(,) si son molts o si son pocs, naturalment. Això contribueix a que n'hi haja més d'esglesies a Edimburg.

Ses esglesies protestants de part defora no's distingeixen gens des ses catòliques; hi heu d'entrar de dins per conéixer-les.

Se coneixen tot d'una

perque no hi ha piques d'aigo beneita ni llanties ni confessionaris, i llavò just tenen un altar o dos, molt més curts que no ses esglesies catòliques. Amb una altra cosa se distingeixen també: que ses esglesies protestants están casi sempre tancades es dies feners, i per aixó son males de visitar; ara ses católiques están tot lo dia ubertes. N'hi ha que están tancades a's temps que s'escolá es a dinar.

Ses esglesies protestants d'Anglaterra están més ubertes que no ses de Alemanya es dies feners, a's temps de ses funcions que hi solen a fer. A Alemanya en general no n'hi fan, més que es diumenges. Se veu que es protestants inglesos son més relligiosos que no es protestants alemanys.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Deixant anar aquest cap de fil, i fixant-mos en sa part civil d'Edimburg, he de dir que aqueixa ciutat es una meravella de vistosa, neta i garrida. Li dona una gran importancia sa seua situació topográfica: no es plana com Londres i París, que, si té Montmartre, el té a un cap i es un turó planer després de tot, sensa penyalars. Edimburg fa una partida de serrals i esquenes de barca i baixests i llavó dos turons ben sobercs, es *Castle* (castell) i es *Caston*, que dominen tota la ciutat, i li donen amb sos demés serrals i esquenes de barca una perspectiva espléndida i majestuosa com no la tenen París ni Londres. Es carrers son amplíssims; es cèntrics, més nets que una plata; semblen d'una ciutat de ses més netes d'Alemanya. Per tot veis inscripcions que diuen: *Do not spit in the pavement!* (no escopigueu en-terra). Efectivament, no he vist negú que escopis; an es carrers esbarrats i de poc tránzit, ets antics que he travessats, no hi hauria desentonat gaire una ni dues escopinades p'en-terra, perque hi he vistes coses per l'estil i qualcuna pudenta, i molts d'al·lotons i d'al·lotones sensa sabates i uns peus no gaire nets. Convé dir-ho tot així com es.

Quant devant alguns amics me vaig deixar dir a Londres que només contava esser a Edimburg dos dies, se'n varen riure que'm figurás veure-hi gaire coses, tan gran com es. Per això he trompitxat de casta granada per porer veure lo principal amb lo gran que es aqueixa ciutat.

Ses cases en general

son vistoses, peró negrenques, i ets edificis públics son casi tots sumptuosos i monumentals, pero negrencs també. Aquí tot es pedreny ho es negrenc, lo meteix que ses toes. Ni aquí ni a Londres sa negror de ses cases no crec que venga des fum de ses fábriques, sino des pedreny meteix i de s'atmósfera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquí se veu un gran contrast entre sa part veia de la ciutat, sa part poc céntrica o poc concorreguda i sa part nova i es carrers antics concorreguts: es primers deixen prou que desitjar en netedat; es segons son com es més nets i més vistosos de París i Londres.

Molt m'havíen ponderat Edimburg, pero no me creia que fos tan interessant ni tant de veure.

Una altra cosa bona té Edimburg: que, a pesar d'haver-hi molt de tránzit, no n'hi ha de cent vegades una com a París i Londres; i per lo meteix no s'exposa a perill de mort, travessant es carrers principals. Per poc alerta que estiga, un hi va descansat.

«Princess street». —Enfilai d'esglesies protestants

He començada sa descuberta per *Princess street* (carrer del Príncep), que es el principal de tot Edimburg. Comença a sa plaça de *Waterloo* amb sos palaus de s'*Administració de Correus*, s'*Hostal de s'estació de Waverley* (des ferro-carril), *Register House* (Arxiu i Registre d'Hipoteca), i un monument a Lord Wellington, aquell general que vengué amb un exèrcit inglés a Espanya a aidar-mos a treure En Napoleó I i que llavó el va véncer definitivament a Waterloo. Seguint cap a ponent, aqueix carrer a ma-dreta té una taringa de casals magnífics i a má esquerra dos jardins llarguíssims, que son es coster des serral que es *carrer del Príncep* forma sa cresta. Dins aqueis jardins hi ha una partida de monuments: es principal es des célebre novel·lista escocès Walter Scott, en forma de templet ogival, altíssim, de més de docents pams, i s'estatua d'aquell gran escriptor, de marbre blanc, está asseguda a's mig des templet.

Entre aqueis dos jardins hi ha dos edificis grecs, monumentals: *Royal Institution* i *National Galerie* (museu de pintures), aont hi he vistes obres ben apreciables, sobre tot de ses Escoles Italianes; i llavò alguns retrats de s'Escola Inglesa, que es lo que m'ha agradat més d'aqueixa escola inglesa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Volta qui volta carrers, he vistes ses esglesies de Sant Andreu, de Sant Jordi, de Santa Maria, de Sant Joan, de Sant Cuthbert; totes protestants, i totes tancades fora sa de Santa Maria, una de ses Seus protestants, sa més gran de totes i sa més interessant arquitectónicament, i llavò sa de Sant Joan, aont preparaven la cosa per una funció de *Comunió*, protestant com se suposa. Totes aqueixes esglesies, fora Sant Jordi, son ogivals. Sant Joan i Sant Cuthbert tenen un cementeri devora.

El «Castle».

Entre es turó des *Castle* i es serral des *Carrer del Príncep* p'es fondal o comellar passa sa vía-férrea, un grandiós entrunyellat de rails que se'n van a s'estació de Waverley, que he dit que es sa més gran d'Europa, pero que tota está dins es fondal; de manera que no lleva sa vista de res, i demunt un cornaló d'ella s'alça es grandiós *hostal*, coronat d'una cúpula magnífica.

Ja he dit que aquest *Castle* (castell) s'alça demunt un turó molt empinat, tot penyalars i verdor. He cercat per quina banda hi pujaven; trob un camí que, fent esses i esses, m'ha duit an es primer replá des *Castell*, *s'esplanada* que diuen, que es una plaça ovalada grandiosa, un vertader *mirador*, perque per tot lo redó, fora des cap confegit amb so castell i s'altre cap confegit amb la ciutat, poren extendre sa vista moltes de llegos enllá, colombrant a cada banda la ciutat i més enllá muntanyes i muntanyes, i a llevant la mar.

Través s'*Esplanada*, i arrib a s'entrada des *Castell*, que fa una partida de revolts de murada, unes murades escalonades amb sos seus valls corresponents, i sempre per amunt i per amunt. Amunt de tot hi ha s'antic palau des Reis d'Escocia, que era es seu fort principal; i sobresurt partdemunt tots els altres edificis una capelleta o esglesieta románica, aont se retirava a fer oració Santa Margalida, reina d'Escocia, que se passá molts d'anys dins aqueis castells.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aqueixa capella es protestants, tan poc devots des Sants, la tenen completament despuiada; no hi ha més que ses parets. Després de tot hi ha que agraïr-los que la menin neta.

D'aquest palau mostren tres coses: primera: es menjador de gala que avui es un museu de *vestits de fort i armes blanques*; segona: sa cambra que solía habitar la Reina Santa Margalida, forrada tota de fusta, molt modesta; lo meteix que s'alcova aont dormía, ben menuda certament per una reina; i tercera, una altra saleta amb una vitrina aont guarden *sa Corona*, *cetre*, *espasa*, *collar* i altres joies d'ets antics reis d'Escòcia. Tots aqueis objectes son vertaderes preciosidats.

Diferents esglesies i altres edificis.

Devall des *Castle*, prenc redós una estona a la fonda, i torn sortir a fer una altra descuberta. Puig a *High street* (carrer alt), que comença no gaire lluny de s'*Esplanada des Castle*, aont s'alça una esglesia protestant, ogival, amb un campanar ben agüionat. Seguint per avall, he trobat a man dreta sa *Casa de la Ciutat*, amb un gran pati devant que inclou un *museu* molt interessant, que m'han dit que era tancat; i a man dreta hi ha la Seu de Sant Gil, en poder des protestants, ogival, molt gran, pero de poca gracia per sa banda de defora; sols hi ha es portal en gradació i figures de sants a ses rebranques i part demunt sa llinda. Just llavó acabaven de tocar les tres, i es *guardiá*, que estava an es portal, m'ha dit que ja no hi poria entrar fins demá. He voltat s'edifici per defora, i he trobat es

palau des Parlament,

de quant n'hi havia a Escocia. Es un edifici ogival, molt sever i airós, pero no he trobada uberta cap porta, ni he trobat negú que me'n haja sabuda donar relació, i aixó que dins aqueix palau se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

guarden preciosidats arqueológiques. —Després he arribat a aclarir que tenen tancat, com també hi está es museu de sa *Casa de la Ciutat*, per amor de ses ditxoses *sufragettes*, que setmanes enrera tractaren de fer-ne un claper d'aqueis dos edificis, segons m'han contat. ¡Ja hu val amb aqueixes dones tan fortes de morro!

Prenc llavó per *Melbourne place*, través *George IV Bridge* cap a *Forrest Road*, i trob quatre o cinc esglesies protestants a un tros de carrer ben curt, totes ogivals, i tancades, com se suposa; i a *Lauriston Place* top a man dreta *Geography-Heriots School*, i a má esquerra *Royal Infirmary*. Aquella *School* (Escola) forma un grandiós clos, tot jardins i a's mig s'edifici de tal escola, que es magnífic de bon de veres; pero encara es més de veure i més grandiós s'*Hospital* o *Royal Infirmary*: forma un sens fi de cossos d'edifici. Basta dir que hi ha lloc per mès de nou cents malalts. Costa de sostenir-lo 30.000 lliures esterlines cada any (875.000 ptes.), que se repleguen de donatius i llegats que hi fa la gent. L'administra una junta autónoma de ciutadans, sistema regionalista (¿ho sentiu, filisteus centralistes?)

Seguesc de dellá p'es meteix vent, i veig *Municipal-Art-School*

(Escola Municipal d'Art)

que també ocupa un edifici magnífic i grandiós.

Prenc llavò *Lauriston street*, i aquí top un convent de Monges-catòliques de Santa Teresa, i més envant una esglesia del *Cor de Jesús*, católica també, com se suposa. Es nova, espaiosa i molt endiumenjada. Es per demés dir que estava uberta. ¡Amb quin gust hi som entrat i hi he feta sa torniola una estona! Estava cansat de trobar tantes d'esglesies protestants i cap de católica. Aqueixa es estada sa primera.

Torn arrera p'es meteixos passos, veig es nous cossos d'edifici de s'Universidat: *University New Buildings*, magnífics ferms, i prenc per *Chambers street*, aont trop s'antic edifici de s'*Universidat* i llavò

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Royal Scottish Museum, aont som entrat. Es una mostra de tres o quatre museus: *museu d'escultura*, *museu d'arqueología*, *museu oriental*, *museu de maquinaria moderna*, *museu de geología i paleontología* i *museu d'Historia Natural*. Resulta un conjunt interessantíssim.

Carrers baixos i carrerons. —Esglesia de Sant Patrici

Veig demunt sa *Guia* que an es carrer de *Cowgate*, ben aprop d'allá on era, hi havia una esglesia católica, Sant Patrici; i ja som estat partit a cercar-la. Devall an aquell carrer; pero per anar a lo segur, he volguda veure sa ratjola que digués que vertaderament era es carrer que cercava. Pero m'he trobat que an-es cap de cantons no hi ha es nom des carrer, mès que allá ont comencen i allá ont acaben. Prenc cap an es començament des carrer, i començ a veure-hi gent mal vestidota, cases no gaire netes, esbarts d'al·lots sensa sabates ni capell que s'encalsaven, homos desbuats que cantaven amb so capell a les onze o molt tirat an es clotell, dones mig escabeiades que també feien sa torniola per allá i qualcuna que piulava.

Tot alló m'ha fets ets averanys que vos poreu pensar; no m'ha agradat gens aquell frit, i he girat coa, fent-me trons de sebre si allò era *cowgate* o *coumoix*.

Fent-me més envant, aquell carrer ha mudat de vert en blau, i ho es estat es carrer que cercava, i al punt veig una esglesia: demán a un parei d'al·lotones sensa sabates, que jugaven per allá, si allò era una esglesia católica, i m'han contestat amb una gracia angelical: *Yes, Father! it is a catholic Church* (Sí, Pare! e-hu es una esglesia católica!). M'hi acost, hi entr. Ho es estada s'esglesia de Sant Patrici, nova, espaiosa d'estil modern, molt devota, dins un clos ben gran, devant la qual hi ha una escola, un edifici també molt gentil.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Volt per una partida de carrers, surt a sa plaça de *Waterloo*, puig an es galliner d'un tramvía, i de d'allá per *Leith street*, *Green site Place*, *Baxters Place*, *Elm Row* i *Leith Walk*, tot lo qual forma un carrer amplíssim i llarguíssim cap a llevant, amb una partida de casals i esglesies a cada banda, molt de veure, amb una partida de carrers que hi desemboquen, casi tots d'aspecte sumptuós, també amb diferents esglesies. Totes aqueixes esglesies son protestants fora una de *Santa Maria*, que es la Seu des Católics, que compt visitar demá detengudament.

He trobat que per avui me bastava de potoiar per dins aqueixa gran ciutat, i li he estret cap a la fonda, aont he sopat per lo que pogués esser.

Això se diuen dies! Casi sensa nit.

Com Edimburg es tant dins es nort, no es estrany que es dies d'estiu sien molt llargs i d'ivern molt curts.

M'ha dit es macip que'm servía es sopar, desxondit i agradable de conversa, que aquí dura tres o quatre mesos (maig, juny, juriol i part d'agost) que casi no hi fa nit. Es sol s'hi pon prop de les nou i hi surt abans de les tres, i, si el cel está clar, hi ha dies que a les onze de la nit poren lletgir per defora, si no hi ha noses que impedesquin sa claror, i que a les dotze de la nit i a la una es de día clar. Es que es sol no s'enfonya gaire endins, i tota sa nit es auba clara.

Efectivament, me'n vaig a sa meua cambra, que té dues finestres grans, pero sensa vista, perque la hi paren unes cases molt més altes a sa banda des sol. Idó bé, he pogut resar amb molt bona claror del dia *Vespres*, *Completes*, *Matines* i *Laudes*. Eren passades bé les nou com he acabat.

Maldament un comprenga que ha d'esser així, no deixa de venir de nou una cosa així que un mai ha vista. Jo no m'en poria avenir de tota aquesta cosa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sobre tot, ja n'hi haurá prou per avui. Fins demá, si Deu ho vol i Maria.

Dia 4 de juny

Cerca qui cerca la Seu Catòlica. —Uns catòlics apostòlics just de nom

Com hi havía molta de boira avui dematí, que no deixava veure ses coses, com s'es espassada una mica devers(,) les nou, me tir an es carrer per acabar de veure Edimburg. Volía visitar lo primer la Seu Católica, que sa Guia me deia que es a *Broughton street*, sensa especificar es punt. Aquest carrer es molt llarg, i per guanyar passes, no l'he pres an es començament, i això m'ha duita molta de coa, perque justament he deixat es tros aont es la Seu. Jo la cercava d'allá, i la tenía derrera: i, en lloc d'acostar-m'hi, me'n feia enfora. Això no m'es estat dolent perque m'ha donat avinentesa de veure sis o set altres esglesies que hi ha an aquest carrer, totes protestants, ogivals fora una. Només n'he trobades dues d'ubertes: sa de Sant Pau, nova, magnífica, admirablement decorada, i una altra que s'anomena *Católica-Apostólica*, románica moderna, preciosa per defora i per dedins.

Com ja començava a estar cansat de potoiar per aqueix bo de *Broughton street*, sensa afinar en lloc la Seu católica, me son entrat duptes se sería aqueixa que he dit que se diu *Católica Apostólica*. M'hi acost, veig una partida de papers penjats an es cancell, explicant ses funcions que s'hi fan, i n'he afinat un sobre s'altar del *Santíssim Sagrament* i que resava de sa *Presencia Real* del Bon Jesús a l'Eucaristía, i fins i tot hi havía una *oració* an el Santíssim, que qualsevol católic pot dir. Amb això he guaitat dins tal esglesia, i hi he vist piques d'aigo beneita i llanties apagades i tres d'enceses devant l'altar-major, devant un tavernacle o sacrari.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Alló m'ha posat dins una gran confusió, fins que ha comparegut un senyor amb collet de capellá i tot vestit de negre, així com van es capellans devers Anglaterra. Aquest senyor duia barba, cosa que no acostumen es capellans católics inglesos; i això ja m'es estat una mala senya per haver d'esser católica de bon de veres aqueixa esglesia. L'he saludat, i li demán si alló es una *esglesia católica romana*. —No es romana, m'ha respost sino *Católica Apostólica*. Sa *Católica Romana* es més amunt, an es començament des carrer.

Li don les gracies, i ell se'n va, i després veig un altre paper, penjat a sa paret, explicant que aqueixa esglesia se diu *Católica-Apostólica* perque vol *s'unió de tots es batiats* de tot lo mon; i per això diu es paper, mos deim *católics i apostólics*. Aquesta gent representa aqueix moviment que hi ha, fa anys entre es protestants d'aproximació an es Catolicisme. Per això refán la seva lliturgia copiant coses i coses de sa lliturgia católica i des dogma católic.

Fan llastima aqueixa pobre gent, que ja voldríen esser católics, pero no les basta cor haver de donar sa passa de regonéixer s'*Autoridat del Papa*, que es s'ánima cabalment des Catolicisme. Es católics han cregut sempre amb el Papa com ets Apóstols estigueren sempre subjectes a Sant Pere, es primer Papa que hi hagué, i per tot aquí on predicaren l'Evangeli, predicaren que s'Autoridat del Papa, que llavó era Sant Pere, és es fonament que el Bon Jesús posá a sa seua Esglesia, i que sensa tal Autoridat no hi ha vertadera fe ni vertadera Relligió Cristiana. Per això per tot allá ont predicaren ets Apóstols, tothom, tots es batiats, cregueren sempre amb el Papa fora ets heretges que, si no hi volien estar subjectes, era precisament perque el Papa condamnava ses seues heregíes. Per lo meteix una *católics-apostólics* que no creuen amb el Papa, que no están subjectes an el Papa, ni son *católics*, ni *apostólics*, per més que s'ho diguen, sino uns pobres errats de comptes, més dignes de compassió que d'altra cosa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Seguint ses indicacions d'aquell capellá *católic apostólic*... de per riure, som estat ben prompte an es cap d'amunt d'aquell carrer, i allá he trobada la Seu católica, una esglesia nova de trinca, de tres naus de sis trasts, sensa capelles, amb una abside de tres naus de tres trasts: molt baixa de paladar, amb finestralets i vidrieres de colors, mig románica i mig ogival, tota plena de bancs, molt devota.

He afinat un escolá que feinetjava dins la sacristía. M'hi acost i li he demanat si hi havia molts de católics a Edimburg i si tenien Bisbe molt de Clero. M'ha contestat que dins Edimburg i p'es defores de la Ciutat hi ha uns vuitanta nou mil católics i que tenen Bisbe, pero no gaire capellans, i per això es qui hi ha tenen feina a rompre.

S'ignorancia es s'estaló des protestantisme.

Si es poble protestant sabés s'historia des protestantisme, enviaria a passetjar tots es Pastors i Ministres i caporals seus, perque ara ensenyen i practiquen una cosa que an es sigle XVI, XVII i XVIII deien que era sa major abominació qu'es pogués concebre contra la Sagrada Escriptura i sa puresa de sa Paraula de Deu. Es protestants d'Alemanya i d'Anglaterra, i especialment es d'Escocia, com varen venir an el mon, an es sigle XVI, se declararen inimics de mort de ses imatges des Sants i de que hi hagués imatges de Sants dins ses esglesies, a ses vidrieres de colors, demunt ets altars, demunt es portals de ses esglesies, i les feren malbé estrellant-les, calant-les foc, fent-ne benes. Això succeí sobre tot a Escòcia i especialment a Edimburg. Idó bé, ara a totes ses esglesies protestants que he vistes, hi ha figures del Bon Jesús, de la Mare de Deu, d'ets Apóstols, d'ets Evangelistes, des Profetes, des Patriarques a ses vidrieres de colors, demunt es seus altars, an es portals de ses fatxades. —En qué quedam, senyors *pastors* i *doctors* i *mestres* des protestantisme actual? ¿No ensenyaren es vostros cap pares i fundadors des sigles XVI i XVII que això de ses imatges de sants dins ses esglesies era una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

horrible profanació, una espantosíssima abominació contra la Sagrada Escriptura, contra sa Paraula de Deu? ¿No vareu induïr ses turbes a destruïr ses imatges des Sants que hi havia dins ses esglesies? ¿Com així ara n'hi teniu voltros d'imatges de sants dins ses vostres esglesies?

¡Ah, si es poble protestant que vos segueix sabés tot això! Ah, si voltros i es vostros caps-pares, es fundadors des protestantisme, no li tapásseu sa veritat an es pobre poble que vos escolta! ¡Ah, si aqueix poble vostro que vos escolta sabés totes ses contradiccions en que voltros i es vostros caps-pares, es fundadors des protestantisme, heu incorregut i incorreu continuament, ensenyant un cop blanc i un cop negre i un cop virat! ¡Ah, si aquest poble vostro sabés bé s'historia de ses variacions i de ses mentides i de ses contradiccions i d'ets embuis que voltros i es vostros cap-pares, es fundadors del protestantisme, li heu ensenyades i no vos aturau d'ensenyar-li: —¡ah, si aqueis pobles que vos segueixen sabessen tot això! i que d'aviat vos haurien enviats a fregir ous de lloca, allá ont no hi plou! ¡No'n voldríen sebre res pus de voltros! ¡veuríen que els heu enganats com uns xinos, que ni es Catolicisme es lo que voltros deis que es, ni es protestantisme es lo que voltros preteniu! Sí, caps-pares des protestantisme! ¡Sols abusant de s'ignorancia des poble, voltros el treguéreu i el manteniu fora des Catolicisme!

¡Ah, si aquell poble escocès que, engatat amb ses prèdiques d'En Knox a mitján sigle XVI, se tirá demunt ses imatges des Sants des retaules i dels altars i de ses portalades de ses esglesies, i les va abrusar sacrílegament; si aquelles multituts fanatisades p'En Knox, es primer protestant que hi va haver a Escòcia, ara alçassen es cap dins es sepulcres aont jeuen ses seues cendres, ¿qué faríen quant tornaríen veure ses esglesies d'Edimburg des seus fiis, plenes d'imatges de Sants p'es finestrals, dalt ets altars, a ses portalades de defora? Seria de veure lo que faríen...

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cap an es Port.

Volia veure es port d'aquí, i m'ha costat una mica trobar un tramvía que hi arribàs. A la fi en trob un; i, a força de passar carrers i més carrers, a's cap derrer, arribam an es port, que es molt gran i de molt tráfec, i hi ha tot una ciutat, i també hi he vistes una bona partida d'esglesies, totes noves, rodades de jardí i amb enredaderes enfilades per ses parets i un campanar ben agüionat.

Per una altra via i fent una gran volta som tornat a *Princess street*, des d'ont he pres cap a mitjorn per *Regent Road*. Veig a man dreta un cementeri antic i un fortí d'aspecte antic, pero tot renovat amb molt de gust, i ha resultat esser sa presó; més envant a má esquerra trob una *Royal-High-School* (Escola Superior Reial[,] magnífica, d'estil grec, rodada de jardins. Prenc llavó *Calton Road* i surt a *Holyrood Palace*

(Palau de la Santa Creu),

antic i magnífic palau des Reis d'Escòcia, aont habitá Santa Margalida, reina d'aquí i que es un vertader museu.

Veig un policía que rondetjava per dins sa gran plaça que hi ha devant aqueix palau, m'hi acost, el salut, ell me saluda a mi militarment, li demán si puc visitar *Holyrood Palace* i me contesta: — *Not at all, myser* (En cap manera, senyor meu). *It is closed* (está tancat).

Alló m'ha deixat mort. Després he sabut que l'han hagut de tancar an aqueix palau per amor de ses *sufragettes*, d'aqueixes grans polissardes de dones que demanen tenir vot, que sembla que hi volien fer qualque barbaridat de ses seues.

I no he tengut altre remei que girar en coa: i tornar-me'n per allá ont era vengut, fins que som arribat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

an es turó «Calton-Hill»,

just devora sa plaça de Waterloo, que es un turó empinat sí, pero tot de terra.

Prenc un des caminals que s'hi enfilen, i per amunt s'es dit: i hi he poguts admirar de prop es *Monument de Nelson* (s'almirall que comandava sa flota inglesa an es combat de Trafalgar), i llavó es *Monument Nacional*, s'*Observatori astronòmic* i dos monuments més a homos célebres d'Escòcia. Aquest turó, tot verd, es un altre magnífic mirador demunt Edimburg, que s'estén per tot lo redó cap avall i de d'allá, i a s'entrelluu muntanyes i muntanyes, i an es llevant la mar.

Devall d'aquest turó, i m'esquitx a

la Seu de Sant Gil,

que tenen es protestants, confiant de porer-la veure perque es *guardiá* ahir me digué que estava uberta fins a les tres des cap-vespre. Hi arrib demunt la una; i, com entrava an es cancell, tot xarpat i amb sa fua cap a-dedins, me veig unes lletres que diuen: *Closed for the Visitors* (Tancat p'es visitants!). Això m'es caigut ben avall.

Aqueixa segona esquenada que m'han feta pegar es qui comanden de tal esglesia, m'ha tret des solc, i els he tirats una partida de noms lletjos, lo meteix que a ses *sufragettes*, que m'ha privat de veure tres museus d'Edimburg.

Com era devora la fonda, me'n hi som anat a reposar una estona de tant com havia trescat, i cobrar alè per fer sa derrera sortida.

Surt, idó, escapat de la fonda, prenc un tramvía devant es

«Monument de Walter Scott»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i de l'allá cap a ponent, travessant carrers, trobant esglesies i més esglesies protestants i de d'allá cap a *Morning Site*, gran nucleu de població novella, deliciosíssima, tot cases dins jardins a ses foranes de tot. Deix es tramvía, i travessa qui travessa carrers i jardins, amb so pla d'Edimburg devant, per no perdre'm, arrib a trobar s'esglesia de Sant Pere, començada, cuberta provisionalment, que será magnífica en estar acabada, amb una escola i un gran solar.

Me delit una bona estona mirant alló: i torn a prendre es bobiot de d'allá cap an es *Convent de Santa Margalida*. Per arribar-hi més prest puig a un tramvía, que m'hi ha deixat devora. També es un nucleu de població nova: tot cases dins jardins.

Veig un casal molt gentil, m'afic dins es seu jardí, afín per una finestra una monja. ¡Ja som an es

Convent de Santa Margalida!

he dit jo. M'arramb an es portal, toc a ses portes, i surt una monja, que m'ha dit que allò no era es convent que jo demanava, sino una altra casa relligiosa; que es convent de Santa Margalida era just allá devora, pero que hi entraven per un altre carrer, que m'ha mostrat.

M'hi espitx, toc a ses campanes, surt una altra monja, i me diu que sí que hu es alló es convent de Santa Margalida. Me fa entrar dins es parlador, se presenta sa Superiora, i comana a una monja que m'ho mostri tot. M'ha mostrat es col·legi de nines que tenen, magnífic, gran, rodat de jardí; m'ha mostrada l'esglesia, ogival, preciosa de traça i de decoració, devotíssima. Aquí está enterrat es primer bisbe católic d'Edimburg, des que Pius IX restablí sa gerarquia católica a Anglaterra. Llavó aquella monja m'ha volguda mostrar sa casa des seu *Capellá*, petitona, pero elegantíssima.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Son tres edificis

(s'esglesia, es col·legi i sa *casa des capellá*) separats un de s'altre, cada un dins un jardí, inclosos tots tres dins un gran tancat. A sa *casa des capellá* hi hem trobat un Pare Jesuita que hi dona uns exercicis a senyores, s'entén, dins l'esglesia. Aquest Pare ha estat un parei d'anys a Valladolid, a ca's Jesuites d'aqueixa ciutat castellana, aont va aprendre es castellá, que parla molt bé. Com jo li he dit que tenc un germá jesuïta, se'n es alegrat molt i li he hagudes de donar claricies de tot lo des Jesuites a Mallorca.

Me despedesc d'aquest Pare, que es de lo més amable i simpátic, me despedesc també d'aquella monja, donant-li mis gracies de sa seua fina amabilidat, i de d'allá cap a

«Donaldson' Hospital»

Peró mirant es pla, he vist que era molt lluny, que havia de prendre una partida de tramvies per arribar-hi, i que ja eren les set tocades, i havia de dinar i prendre es tren a les nou. I m'he hagut d'afluixar de veure aquell grandiós hospital, que es com una ciutat, un edifici immens, sunptuosíssim. M'esposava a posar-hi dues hores entre anar-hi, veue'l i tornar-ne.

I l'he avenguda de no anar a *Donaldson' Hospital*, perque, quant som estat a la fonda, han tocades les vuit.

He dinat, perque només tenia sa reia des dematí, es berenar de les vuit, he fet es pellet, he pres comiat d'aquella bona gent de la fonda, i a les nou i quart cap a l'estació de *Waverley*. M'afic dins un wagó de tercera, molt millor que es de primera de Mallorca, ii cap a Londres manca gent! Per avui ja n'hi haurá prou.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 5 de juny

Campatge d'Anglaterra

Me som despert dins es tren a les quatre. Com estava ennigulat, no veien es sol, pero ja feia estona que era sortit. Mos n'anávem depressa ferm, pero mos aturávem desiara a ses estacions. Tot es campatge que véiem de dins es tren, plans i més plans i qualque serral i pujol sobercs, tot era verd, o sembrats o erbatge, o abres o bosc. No'n trobavem d'ermassos, i de gorets ben pocs; de roquiçars, cap. Quant entany vaig anar a Canterbury i ara amb so venir de Dover a Londres i amb sa anada i tornada de Oxford a Edimburg, enlloc he vistes pedres per demunt sa terra, ni en tot lo que he corregut de França, fora alguns endrets de Tarascó i Avinyó. ¡I tant com mos ne sobren devers Mallorca! sembla que, com feren aqueixes terres d'Anglaterra i de França (per Alemanya i Suïssa tampoc no se'n veuen de pedres així), ja les devien haver acabades a ses pedres, o les estorjaven per Mallorca i per la major part de ses regions migjorneres. —Així com era verd es campatge que trobávem avui venint cap a Londres, e-hu era també es que trobárem dimarts dematí anant cap a Edimburg, això es, lo que jo vaig veure desde les tres, que me vaig despertar, fins s s'arribada.

Com sent alabar tant ses terres d'Espanya perque tenen

tant de sol i un cel tan blau,

me venen unes ganes d'encivellar un raig de matalofades an es qui diuen un tal. Aquest tant de sol i tant de cel blau d'Espanya, será tot lo poétic i tot lo espléndid a la vista que vulguen, pero es una de ses desgracies més grosses d'Espanya, perque es una de ses causes més fondes de sa pobreça i de sa miseria d'Espanya, perque es mals anys, ets anys prims ¿d'ont mos venen sino de sa falta de niguls plouers, de sa falta d'aigo, de que es sol, sensa noses de niguls asseca massa ses terres, les bescou, les torra? No, no aniríem tan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prims de lloms, ni es torts volarien tan baixos si el cel, en lloc d'esser sempre tan blau com es la major part de l'any, estigués casi sempre tapat de niguls que roiassen espés i seguidet seguidet, i an es solei només el vèssem qualque dia una estona, sols per no perdre-li sa fesomia.

A força de trompitxar,

som arribats a Londres

a les vuit, a s'estació de Sant Pancrás. Prenc es tramvia de devall terra, que anava estibat de gent; i, fent sempre molta de via, hem hagut de mester mitja hora per arribar a s'estació *Earl's Court Road*, devora la qual tenc jo es meu alberc.

Parlant amb so canonge Fanning i el Pare Maceroni.

El Pare Maceroni es un Vicari de s'esglesia aont dic missa, *Our Lady of Victories*, molt piadós, un sant homo, atentíssim, amabilíssim. Hi ha un altre Vicari an aqueixa parroquia, i tots dos están amb el Rt. Sr. Rector, que és es canonge Fanning, de qui ja vos he parlat diferents vegades. Avui a les onze i busques som anat a ca-aquest per fer una conversada amb el Pare Maceroni. Encara no hi era perque havia dita missa a les deu i llavò havia hagut de confessar gent que hi havia (aquí se veu que no son afectats de pegar dematinada), i es sortit es canonge Fanning, i li he contat que m'agradava tant i tant s'estudi històric que ell m'havía deixat, un volum inglès molt ben paït i ben presentat, sobre s'introducció des Protestantisme a Anglaterra. Ja vaig dir s'altre dia que aqueix canonge está fort amb historia i que es molt instruït, i avui s'hi es demostrat ferm amb sos judicis que ha expressats sobre es reinats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la reina Maria i de la reina Bet

(Elisabet: ets inglesos li diuen: *the Queen Bess*) d'Anglaterra i sobre En Carles V i En Felip II. I després hem vengut a parlar des gran moviment de tornada des protestants inglesos an es Catolicisme, que se nota fa mès d'un sigle, moviment que el motivaren un estol de catedrátics protestants de sa Universidat de *Oxford*, essent-ne caporals es Dr. Newman i es Dr. Pusey, que essent protestants, publicaren una partida d'escrits molt favorables an es Catolicisme, fent veure que es Catolicisme no era lo que creien es protestants, que no s'era decantat mai de sa vertadera doctrina de s'Evangeli. Aqueis doctors formaren escola, i es Bisbes protestants d'Anglaterra s'alarmaren tant, que se lligaren ses coes i sortiren a defensar sa seua Esglesia, que veien en gran perill de desfer-se i parar a no res. Això no obstant, aquell moviment de Oxford segui sa seua via, fent servir sa seua avassalladora influencia sobre tot entre la gent il·lustrada, ocasionant

milenars i milenars de conversions

de protestants an es Catolicisme; i lo més greu p'es protestants era que se convertien llavò, i se converteixen encara, es protestants millors, es més relligiosos, es floret de sa gent bona que tenen. Sa conversió del Dr. Newman, com era es primer predicador d'Anglaterra, es de més anomenada i més estimat de l'Esglesia Anglicana, va fer una impressió fondíssima. Es protestants en romangueren aborronats. Molts d'anys després, un d'ets homos d'Estat de més talla d'Anglaterra deia que sa conversió del Dr. Newman era un cop tan a ferir que l'Esglesia Protestant havia rebut, que encara n'estava arronsada. Desgraciadament el Dr. Pusey i la major part des doctors que el seguien no s'arribaren a convertir de tot an es Catolicisme, pero seguiren sa seua campanya en defensa des Catolicisme, fent veure que no era lo que desde es sigle XVII

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

havíen dit i escampat es doctors protestants: sa corrupció de s'Evangeli i s'idolatría. Aqueixa defensa que aquells doctors, seguint dient-se protestants, feien des Catolicisme, ¿qui hu dupta que era un gran bé, un bé immens per l'Esglesia Católica? Prepará sa conversió de milenars i milenars de protestants.

Amb això es arribat

el Pare Maceroni

de dir missa i confessar; li han duit es *breakfast* (rompre-es-dijú: berenar), l'ha pres, es canonge Fanning se'n es anat, i hem romput es foc amb el Pare Maceroni, que m'ha contat de ses confraríes que tenen a sa seua parroquia: per al·lotes fadrines, per casades, per al·lots i homos, i de ses funcions i comunions que fan. Se veu que, gracies a Deu, no dormen aqueis capellans catòlics a Londres.

Mentres estávem ratllant de tot això hem sentida tocar

una campana.

Aquí el Pare Maceroni s'aixeca, i me diu: —Es *l'Angelus*, això es, ses *Ave-Maríes* des mig-dia! Eren les dotze. Deim ses *Ave-Maríes*; i, com hem hagut acabat, li demán: —I ¿de quina esglesia es aqueixa campana? —D'una esglesia protestant que hi ha aquí devora! diu ell. A mi m'es vengut de nou que's retgís ell, per dir ses *Ave-Maríes*, amb una esglesia protestant; i m'ha contestat: —Jo, com aquí no sentim ses campanes de cap esglesia católica, en sentir que an aqueixa protestant toquen ses *Ave-Maríes*, les dic i maleveig dir-les amb tota sa devoció possible per sa conversió des protestants d'aqueixa esglesia; perque, creis-me, mos cal pregar mot a Deu, pero molt, per sa conversió des protestants.

Devant aqueixa sortida d'aquell sant homo, jo no he sabut dir altra cosa, sino que era una gran idea es pregar fort ferm a Deu per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sa conversió de sa pobre gent que tengueren sa desgracia de néixer protestants, i que hi mamaren sa llet i s'hi criaren.

Aquí l'homo

s'es explicat més,

i m'ha dit que ell va néixer protestant i s'hi criá, i ho va esser fins a trenta sis anys, que se convertí i s'ordená prevere, de lo qual no s'atura de donar gracies a Deu. I llavó m'ha dita una cosa molt notable: m'ha dit que entre es protestants, sobre tot es que anomenem l'*Esglesia Alta* (*High Church*) se nota un gran acostament cap a l'Esglesia Católica, mès encara en sa vida práctica que no en ses idees; i que hi ha moltíssims de protestants que creuen amb el Papa, que el Papa és es cap de l'Esglesia, pero que esperen que es seus bisbes se sometin an el Papa per sometre-s'hi ells; de manera que si es bisbes protestants d'Anglaterra se convertíen, totes se probabilidats son de que la major part des protestants de l'*Esglesia Alta* se convertirien també. I m'ha dit el Pare Maceroni que son pare, que ja es mort, era un protestant així, que deia: —Estic molt conforme de que el Papa ès es Cap de l'Esglesia, i tot lo que ensenya l'Esglesia Católica es sa veritat; pero jo he de seguir es meu Bisbe. El Bisbe que se convertesca, que se declar católic, i jo m'hi declararé tot d'una derrera ell. El Pare Maceroni m'ha dit que de protestants així n'hi ha a milenars dins Londres: que, si es seu Bisbe se convertía, ells se convertirien també immediatament.

¡Quines coses més rares, ¿no es ver? que hi ha p'el mon! La veritat es que en coses de conciencia d'ets altres fa mal posar-s'hi i mal judicar-ne.

Llavò li he demanat indicis sobre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'Esglesia Baixa (Low Church)

que la componen es protestants que no regoneixen *Bisbes*, sino just *preveres* i en quines relacions están aqueis amb sos protestants de *High Church*, i com se troba es Govern inglès respecte d'una i altra *Church*; i m'ha dit que l'*Esglesia Alta* i sa *Baixa* están com es ca i es gat, que no's poren sufrir, i que es Govern atura de que s'aferrussin i sa gatinyin, i que procura conciliar ses coses i concordar una i altra *Church*. M'ha dit que s'*Alta* compta amb sa gent mès grossa, pero que sa *Baixa* també té molta de gent: son ses dues sectes o branques de protestantisme inglés més importants. *High Church* es sa que s'acosta mès an es Catolicisme.

A una exposició d'Aquareles.

M'ha dit el Pare Maceroni: —¿Voleu que anem a veure una exposició d'*aquareles* (pintures de colors trempats amb aigo i no a l'oli?) —Anem! he dit jo. Partim cap an aqueixa exposició, que es estada devora *Victoria Station*, més de mitja hora lluny. Hi som anats amb so tramvía de devall terra. Veim s'exposició, que m'ha agradat ferm p'es paisatges que hi havia, i sobre tot per unes copies de miniatures de Fra Angelico, a sa meua manera de veure, un des millors pintors que hi haja haguts mai an el mon (era un frare dominic); i a-les-hores el Pare Maceroni me diu: —Voleu que prenguem ara un *omnibus* (un tramvía automòvil molt gran), i pujam demunt es *galliner*, i poreu veure bé es carrers i places? —Endavant he dit jo.

Jo, naturalment, com

el Pare Maceroni es de Londres,

ni hi he pensat a dir-li: —Bono! I aqueix *omnibus* ¿que mos durá a ca nostra o apropet? —perque estava segur de que ell ja l'havia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

triat que fos així. Mos enfilam demunt es *galliner*, i ¡de d'allá! passa qui passa carrers, i places i més places.

Des cap d'una estona diu el Pare Maceroni: —Haurem de baratar d'*omnibus*. —Endevant! he jo dit. Mos ne pujam demunt un altre, i ¡de d'allá! corre qui corre carrers i més carrers, places i més places. Jo les me mirava ferm a veure si mos acostaven a ca-nostra, a sa *Despesa*, pero no veia senya de res, fins que dic an el Pare Maceroni: —Cap carrer d'aqueis conec ni record esser-hi estat cap vegada! ¡No sé aont mos trobam! —Ni jo tampoc! diu el Pare Maceroni.

Com l'he sentit, som romás esglaiat. —¡I vos que sou d'aquí!, ¿no sabeu aont mos trobam? —No hu sé! diu ell. —Bons estam, idò! he jo dit. Devallem, i demanem per aont hem de prendre per tornar a ca-nostra.

Devallam, veim un policia, el Pare Maceroni li demana sa cosa, i ha resultat que n'érem enforet de *ses cases*. Es policía mos diu per ont haviem de prendre, i ja som estat partits, ben depressa tots dos, perque ja era hora d'esser cadascú a ca-seua per dinar.

Amb això trobam una estació de tramvía de devall terra, i jo li he dit: —Prenguem aquest tramvía, que és més segur per no tornar-mos perdre.

L'hem pres, i hem hagudes de passar dues estacions per arribar a sa que se troba devora sa meua *Despesa*.

¡Què m'hi es vengut de de-nou aquest entrevers! ¡Un nadiu de Londres, com ho es el Pare Maceroni, perdre-se dins Londres! ¡I no a cap gran distancia de ca-seua, no a s'altre cap de la gran ciutat, sino an es redol meteix de ca-seua! ¿Qué vos sembla sa mostra? Això es lo que m'ha succeït avui, i ho he volgut comptar tan pedres menudes perque vegeu lo que es Londres, lo gran que es i lo exposat que está un a perdre-s'hi.

Per avui ja n'hi haurá prou. Fins demá, si Deu ho vol i Maria. Amén.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 6 de juny.

Conversant amb el Pare Strassmaier.

Avui, com hem hagut dinat, alç el cap, i ja li he estret cap a veure el Pare Strassmaier; i l'he trobat xelest i xaravel·lo com sempre. M'ha feta contar s'eixida a Edimburg, i la hi he contada fil per randa. Com li he dit d'aquella esglesia protestant *católica-apostólica* que hi vaig veure, m'ha dit que aquí a Londres n'hi ha una altra, i que aqueixa casta de protestants no regoneixen bisbes, sino que sa jerarquia se compòn de *Evangelistes*, *Apóstols*, *Angels* i *Arcángels*, això es, es seus *Ministres*, es qui comanden i dirigeixen tal secta, s'anomenen així. ¡Bons *evangelistes*, bons *apóstols*, bons *ángels* i bons *arcángels* mos do Deu!

Li he contat lo que me va dir ahir el Pare Maceroni sobre s'acostament de molts de protestants an es Catolicisme, i m'ha dir que es ben ver; pero que se presenten grosses dificultats per sa conversió sobre tot des dignataris de l'Esglesia Anglicana, que tenen uns sous molt grossos amb lo qual tenen la seua vida assegurada i sa des seus fiis; i si se converteixen, perden, naturalment, aquell sou, i romanen a's mig des carrer.

Vertaderament es tot un problema de sa realidat brutal. M'ha dita una cosa curiosa el Pare Strassmaier: que de lo que hi ha baldor es de fiis de Bisbes protestants que se converteixen. Es fiis se converteixen, es pares no gaire, per lo que hem dit. M'ha posat per exemple aquell famós predicador católic, Monsenyor Benson, de qui vos vaig parlar dia 25 de maig, que el vaig sentir predicar a l'esglesia des Pares Carmelites. Idò aquest Monsenyor Benson era fii del Bisbe protestant de Canterbury, i se convertí, i s'ordená de prevere i avui es un des primers predicadors católics de Londres, gracies a Deu.

Com dilluns qui vé ja m'espitx de Londres cap a Suïssa, he pres comiat del Pare Strassmaier, agraint-li amb tota la meua ánima ses

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seues moltes atencions envers de mi, i m'ha dit que li comanás molt es meu amic i antic deixeble Rt. Pare Andreu Fernández, manacorí, que es Catedrátic de s'Institut Biblic de Roma, i que hu va esser sis o set anys des col·legi que tenen es Jesuïtes de Anglaterra a Escòcia per estudiar ells. A-les-hores el Pare Strassmaier va conèixer el Pare Fernández i se feren molt amics. Me n'ha fet un elogi gros el Pare Strassmaier, i molt merescut.

An es despatx de Don Eduard Toda

Surt de ca's Jesuïtes, i icap an es despatx d'aqueix catalá meritíssim! que, amb tot i fer tants d'anys que no caplleva per Catalunya, té sempre Catalunya dins es cap. Així hu fan es bons catalans. El m'he trobat com sempre, posant firmes i més firmes de ses seues oficines i enrevoltat de llibres antics, edicions *elzevirianes*, que no s'atura de comprar per sa seua biblioteca de s'Abadía d'Escornalbou (Camp de Tarragona). Me n'ha mostrades tres caixes de llibres així, a punt d'embarcar-les cap a Espanya.

M'estava ja sensa rebre noticies de com s'era resolta sa

crisis des Govern d'Espanya,

que es derrer discurs de nostro gran homo d'Estat Don Antoni Maura havía ocasionada, perque es diaris que reb de Mallorca només arriben a dia 1. En Toda en tenía de día 4, i me'n he pogut enterar de tot això.

Tal volta qualcú me dirá: —Pero bono! ¿i a Anglaterra que no's publiquen periòdics que donin compte des fets importants de cada nació?

Prou que se'n publiquen, pero no'n solen dir res casi mai d'Espanya, ni en bé ni en mal. P'es periódics inglesos es com si Espanya no fos an el mon. Això es parlar en plata. N'he mirats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diferents d'aqueis periòdics: *The Evening New*, *The Globe*, *Dayly Telegraph*, periòdics de gran informació. Allá hi trob noticies d'Anglaterra, fins i tot des cans i de moixos, noticies de Nord-Amèrica, d'Alemanya, d'Àustria, dels Balcans, de França, qualcuna d'Itàlia i d'Amèrica del Sud, de ses Colonies Ingleses; ara d'Espanya ni de Portugal res, res, res. Sols dia 31 de maig vaig afinar demunt *Dayly Telegraph* una mica de telegrama sobre que es Govern Espanyol estava en crisis. No hi he tornat veure res pus d'Espanya. Això será tot lo trist que volgueu per un que estima l'Espanya, per un espanyol de cor; pero això es sa realidat neta i esporgada, amb tota sa seua cruesa.

Conversant amb En Toda, se's fet hora de buidar cap a *ses cases*, i així hu he fet despendint-me d'aqueix amic estimadíssim. Es tramvía de devall terra m'ha deixat devora sa meua *Despesa*, i jo per mos propis peus m'hi som entregat, i a s'hora de costum ia jeure falta gent! I fins demá dematí!

Dia 7 de juny.

A córrer la gandaina amb D. Eduard Toda.

Avui a les deu me pos se cames an es coll i icap an es *Crèdit Lyonnais*! perque es *clopinsos* se feien avall, i hi feia massa mal anar pel mon sensa tal lastre; sa barca aviat faría aigo, lo qual no'm convendría per cap vent. Amb so recapte que m'han arrambat an es *Crèdit Lyonnais* m'en som anat més peus alts cap an es despatx de D. Eduard Toda, que l'he trobat atrafegadíssim amb so firmar documents de ses seues oficines, que son ben grans, i se comprèn. He vista sa llista des vapors que té aqueixa Companyia (*Sota y Aznar*), i passen de **coranta**. ¿Ah idò? I ¿quina cantidat vos creis que gira un any amb altre aqueixa Companyia? Idò **icinc milions de lliures esterlines! icent vint i cinc milions de pessetes!** ¡Veiau si hu paga!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per esser avui dissapte, ses oficines han tancat a la una, i amb Don Eduard li hem copat icap a *London Tavern*! a posar miques. Es aquella famosa *taverna*, un des *restaurants* més concorreguts de Londres, aont anárem fa quinze dies, com vos vaig contar.

Com hem tengut aquest cap taiat, mos esquitxam a

«Imperial Services Exhibition»,

una *exposició* militar instal·lada dins un local immens, d'una partida de corterades amb un sens fi de patis i de cossos d'edifici, i una partida d'enginys per treure a sa gent es diners de sa butxaca amb entreteniments lo més pintorescs i estravagants. Per entretenir gent que no sab aont ha de fermar s'ase ni com passar el temps, es la nata aqueixa *Exhibition*. Allá hi trobau *exposats* i molt ben presentats tots ets

arreus de ram militar,

tot lo que necessita un exèrcit en campanya per viure i batallar. Entre altres coses m'ha cridat s'atenció un canonarro d'artillería, de sa derrera invenció, llarguíssim i gruixadíssim, amb dues bales devora de ses que hi solen tirar. ¿Sabeu que costa cada bala d'aquestes? ¡Idò *trenta mil pessetes*!

Si vos hagués de contar tots es jocs i entreteniments que hi ha, no acabaria mai. Lo que m'ha agradat mès, es estat un estol de soldats escocesos, amb uns calçonets fins a mitján cuixa i unes calçes fins aprop des genois, i per lo meteix amb sos genois i la mitat de ses cuixes en pel, que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sonaven unes xeremies,

no de dues trompes, com ses de Mallorca, sino de quatre o cinc trompes, i llavó un bombo i dos tambors. Feien una tonada popular garridíssima, delitosíssima. ¡Com se coneixia que hu era música popular! ¡Entrava dins es cor! ¡travessava l'ánima! ¡No hi ha remei! ¡sa música popular es sa caporal!, es sa reina de totes ses músiques!

Mirant coses d'aqueixa *Exhibition* i conversant de ses nostres curolles catalanistes, *Obra des Diccionari*, reconstitució de la Nacionalidat Catalana (dins l'Estat Espanyol, com se suposa), mos es passat es temps, i mos som temuts que eren les sis des cap-vespre.

I ¿sabeu que hem fet?

Tocar el dos, En Toda cap a ca-seua, i jo cap a sa *Despesa*, després d'haver jo pres comiat d'aquest amic estimadíssim, donant-li milions de gracies de tant i tant com m'ha obsequiat durant aquesta estada meua a Londres. M'ha promès venir a Mallorca l'any qui vé. Du vulga que puga cumplir tal paraula.

Després de sopar he pogut lletgir dins sa meua cambra amb claror des dia fins a les nou manco deu minuts; i com me colgava, a les deu i quart, mir a defora, i he vista una gran clariana escampada p'el cel, una especie d'auba, sobre tot a sa banda de sa tramuntana.

I prou per avui. Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 8 de juny.

A l'ofici de la Parroquia

Avui he volgut anar a l'ofici de la Parroquia d'aquí ont visc, allá on cada dia dic missa, *Our Lady of Victories*. Per anar-hi he hagut de passar per devant una esglesia protestant, dedicada a Sant Felip Apòstol, i he vist una partida de gent que hi entraven, tots amb so seu llibret, i ses campanes que tocaven a la vela. Era que també

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

anaven a començar sa classe d'ofici que diuen es protestants d'aquí, que sol esser a les onze, com a ses esglesies católiques.

A s'isglesia de *Our Lady of Victories* només hi ha el Rt. Sr. Rector, que es canonge també de la Seu, i dos Vicaris i llavó un capellá llis. Ha dit l'ofici un Vicari, i li han fet de *Ministres* el Rt. Sr. Rector i canonge de la Seu i s'altre Vicari.

Per lo que un está avesat a veure a Mallorca, m'es vengut molt de nou que tot un Rt. Sr. Rector i tot un M. I. Sr. Canonge fés de *Ministre* a un Vicari. Es sa falta de clero que hi ha aquí.

Després de s'Evangeli es pujat a sa trona es predicador, i ha dit es sants i ses funcions de sa setmana entrant, i es nom des morts de sa setmana derrera, ha *publicats* es matrimonis que hi ha *tractats* an aqueixa parroquia, i llavó ha començat es sermó amb un tot familiar i planer, esmenuçant d'en una en una ses paraules de l'Evangeli d'avui sobre sa *pescada milagrosa* que Sant Pere va fer per orde del Bon Jesús.

Aquest predicador, com casi tots ets altres que he sentits a Anglaterra, es afectat d'amollar desiara qualque frase riolera i punyent, que s'auditori reb amb molt de gust.

Conversant amb un actor.

Sa senyora de sa despesa aont estic té tres fiis: un missioner a Smirna, un enginyer a Austràlia i s'altre actor de teatre a Londres. Avui es vengut aquest amb sa dona, que es protestant, i amb so majoret seu, un al·lotet de deu anys, molt gran per s'edat que tè, *the little John*, molt desxondit, que diu que vol esser capellá; ell i son pare son católics.

Hem parlat una bona estona de diferents coses des seu art. Li he demanat si té molta de feina, i m'ha dit que tenen funció cada dia an es teatre, fora es diumenges. Es diumenges a Londres no hi ha cinematografs, ni exposicions ni teatres; no hi ha més funcions que a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ses esglesies. De botiga no n'hi ha cap uberta, en no esser es dematí una estona ses de vendre coses de menjar ses més precises. —Així meteix está un poc lleig que un país protestant haja de donar exemple an es países católics d'observança des *dies del Senyor*.

Un cas fulminant de regionalisme.

Diumenge passat, com me dugueren sa roba neta de ca-sa bugadera, me trob sa camía que hi havia enviada, que li havien llevat es botons. Demán an es de sa *Despesa* que me'n posin uns altres, i los m'hi posen, i morta. Pero avui, com m'han tornada dur s'altra roba de ca-sa meteixa bugadera, me trob sa camia que hi havia enviada, que li havien llevada també es botons. Dic an es de sa *Despesa* com era que aquesta bona bugadera me llevava es botons de ses camies, i m'han dit que es que a Anglaterra es botons son de roba o llevadiços, i que, com es de ses meues camies no eren una cosa ni altra, per això aquell diantre de bugadera els-e me feia seuvatges. Això sí que es estar enamorats de ses costums propies fins a s'extrem d'imposar-les an ets altres, an ets extrangers que en tenen unes altres! ¡Si hu será una inglesa d'aquelles més repelenques aqueixa bugadera!

Essent jo tan regionalista com som (Deu no m'ho tenga en retret ni en vana-gloria), forçat m'ha d'agradar que es pobles conservin es seus hábits i costums. Lo que no m'agrada es que les vulguen imposar an ets altres, com ho fa aqueixa mandragolina de bugadera de Londres.

Ganancia p'es saboners.

Feia estona que sentia a dir que a Londres es fum de ses xemeneies ennegria i soiava tota la ciutat, això es, tots ets edificis. Jo sempre havia entés que eren ses xemeneies de ses fábriques que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

feien això; i es fet es que de xemeneies de fabriques dins Londres no se'n veuen. Jo bé hu he mirat si en veuria en lloc, i no n'hi he vista cap cap.

En canvi, me succeeix que, si a's dematí surt a córrer per dins Londres, em retirar-me a la una, me he de rentar ses mans perque les me trob com si hagués tocat carbó; i, si torn sortir a's de cap-vespre, me trob a's vespre amb lo meteix, i se fa precís el torna[r]-me rentar ses mans. A Edimburg me succeia lo meteix. Fora d'Anglaterra no record que m'haja succeït en-lloc.

¿D'on pot venir això? Sospit que es que a ses cuines deuen emprar carbó de pedra i es foc deu deixar anar aqueixa faror que surt per ses xemeneies i ets altres espirals de ses cuines i s'escampa a l'aire i se posa per tot. Si no es això, no sé qué puga esser.

Sobre tot, qui en treu profit de tot això son es saboners, perque un cada instant s'ha d'ensabonar ses mans, si no vol anar com un viró.

Vespres a la Seu.

Som un devot de la Seu de Westminster. S'orde, sa majestat i sa devociò que tot ella respira; s'orde, sa majestat i sa devoció amb que s'hi fan totes ses funcions sagrades; tot això m'atreu, m'etsisa, me roba es cor. Per això hi he volgut anar avui a Vespres per despedir-me d'aqueixa Seu Veneranda i des seu culte solemnial i santificador, suposat que demá dematí me'n torn an es continent. Hi som arribat, m'assec apropet des presbiteri, sona una campaneta a la sacristía, i des cap d'un poc compareixen, caminant molt a poc a poc sa Creu amb sos dos cirials, sa Capella de minyons de chor, devers vint i quatre, es primatxers, es Canonges i es Prestre i dos Assistents amb capa pluvial. Se'n va cadascú an es seu lloc amb un orde i tots amb un compás, que no sé com s'ho fan tanta de gent per mourer-se tan acompassadament, tots a la una, sensa un donar

una passa més que s'altre, com si una sola má les mogués tots, pero una má ben segura i experimentada.

Comencen *Vespres*, cantant un verset el chor i un sa Capella, un i altra amb una unció meravellosa, formidable. Jo no hi entenc palada en música; jo només puc dir si m'agrada o si no m'agrada. I diría mentides si no digués lo que me sent dins es cor; i lo que m'hi sent es que en-lloc he sentit mai res que m'agradi tant com aqueixa *Capella* de la Seu de Westminster.

S'acaben ses *Vespres*, donen sa bendició amb el Santíssim, i se'n torna tota la comunidat amb so meteix orde i compás de sempre.

Despedint-me'n des Canonge Fanning.

Com li estic agraidíssim per lo amabilíssimament que m'ha tractat, me toca arribar-hi devers ca-seua per dir-li: *—iA reveure! iamb Deu siau!* Així hu he fet conversant una estona amb ell. ¡Que hu es i que hu es d'agradable aquest canonge Fanning! M'ha dit que l'any qui vé an aquest temps, que és es millor per anar a Londres, espera que tornaré a passar aquí una temporadeta. Li he dit que no hu creia possible, perque tampoc no es lo regular que cada any me'n haja d'anar xandocant xandocant d'una nació a s'altra. Mos hem feta una despedida ben coral, i me'n som anat a sa *Despesa*, hi he sopat, i ia jeure manca gent!

Dia 9 de juny

Comiat de Londres. —Cap an es Continent.

He dita sa missa a les set, dic *A-reveure i amb Deu siau*! a s'escolá de *Our Lady of Victories* i an es seu al·lotò que'm servia sa missa, tan agradosos tots dos. Me despedesc també de Mrs. Claremont, que m'han tractat tan bé aqueis vint dies que he passats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a Londres a sa seua *Despesa*, que recomán de bell nou a tots es qui vulgueu passar unes quantes setmanes an aquesta ciutat immensa. An aqueixa *Despesa* (57, Warwick Road— Earl's Court. —London S. W.) els-e tractarán bé i amb una gran economía, i no crec que se'n penedin d'esser-hi anats.

Prenc es tramvía de devall terra, que me deixa a s'estació de Charing Cross, i d'aquí puig an es tren cap a Dover-Calais.

Dins es tren trob un senyor primetxol i petitó, molt desxondit, que'm demana si jo som un capellá católic. Li dic que sí, i ell tot satisfet me dona sa má, dient-me que ell també es católic, pero no es inglés, sino de Bèlgica, pero casat a Anglaterra. Es un carácter molt franc, i mos som fets amics tot d'una. M'ha presentada sa seua senyora, que es joveneneta encara, com ell, i molt agradosa, i hem feta una bona conversada. Ell m'ha dit que son dotze germans, tots vius: quatre d'ells capellans i una germana monja. Son pare i sa mare son vius encara, i ara els-e van a veure. Un d'aqueis capellans serveix una parroquia d'Anglaterra. N'hi ha molts a Anglaterra de capellans belgues, servint parroquies.

Arribam a Dover, me despedesc d'aquell matrimoni tan agradable, perque ells se'n van cap a Ostend; m'afic dins es vapor, i ¡cap a Calais manca gent! Hi som a les dotze i mitja. Es tren de París mos espera an es moll meteix: hi pujam; i a la una i quart ja li hem hagut copat cap a París com un llamp, sensa fer cap returada ni estació més que a Amiens. Sobre tot, a les quatre i tres quarts som estat a París.

De manera que un parteix de Londres a les nou del matí i a les quatre i tres quarts es a París. ¡Aixó ja se diu fer via! Primer havien de mester un parei de dies; aixó quant a la mar hi havía bon temps. Amb mal temps no bastava una setmana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A París. —Una mica de bauxa d'amics.

M'esquitx tot d'una a la fonda, i hi trob dos mots de lletra: un de mon estimadíssim amic D. Jaume Rul·lan, aquell solleric tan llavent i simpátic, que té una botiga de fruita a *231 Rue de Saint Honoré*, de qui ja vos vaig parlar dia 13 i dia 14 de maig; i s'altre mot de lletra era de s'altre també estimadíssim amic i antic deixeble, lo M. I. Sr. Mn. Gabriel Palmer, que, com diguérem, es a París per encárrec de Sa Magestat el rei N'Alfons XIII per estudiar sa fundació d'una esglesia, hospici i hospital per atendre a ses necessidats espirituals i corporals d'ets obrers espanyols i sud-americans que caplleven devers París. En Rul·lan me deia que m'esperava anit amb Mn. Palmer i el Dr. Coquerella, aquell metge tan notable de València que té aquí tanta de parroquia perque es el diantre per sebre desllapiçar ses malalties des malalts: m'esperaven per fer una mica de bauxa sopant a la mallorquina, això es, tots aguiats mallorquins. Mn. Palmer me deia que a les set me vendría a cercar. I ha comparegut a les set, ben peus alts. Mos n'anam a ca'N Rul·lan i llavó a ca'l Dr. Coquerella, aont es estat es sopar, que ha resultat de primera, per lo genuinament mallorquí que era tot, i tot tant an seu punt. El Dr. Coquerella i sa seua germana, entusiastes de Mallorca i que aquest estiu hi ha de venir, mos han tractats com a prínceps, i En Rul·lan s'es acreditat una volta més de mestre consumat de cuina mallorquina.

Sobre tot, com mos me som temuts eren les nou i tres quarts, i es estat precís taiar caps a sa conversa i deixar aquella companyía d'amics tan benvolguts, dels quals me som despedit, donant-los mil gracies de tant com m'havíen obsequiat. Mn. Palmer, fort i not' mogues, m'ha volgut acompanyar amb automóvil fins a la fonda, aont m'ha deixat, i ja hu crec que m'en som anat a jeure mès que depressa.

Ah! Una cosa havía deixada, i la vull consignar. Tot d'una d'arribar a la fonda, me vest de bell nou de capellá, i m'espitx a Sant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sulpici, aquella esglesia tan grandiosa, magnífica i devota. Eren devers les cinc i mitja des cap-vespre. Idò bé, hi devía haver, sensa ponderar gens, cent cinquanta persones que hi feien ses seues devocions. A ses esglesies de cap ciutat he vista mai tanta de gent com a ses esglesies de París, diumenges i dies feners.

Sobre tot, prou per avui. Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 10 de juny

Visita a Nostra Senyora de París.

Avui dematí, desprès de dir missa, berenar, som sortit a fer quatre feines, i m'he volgut aturar a Nostra Senyora de París. S'importancia relligiosa, histórica i arquitectónica que es precís regonèixer an aqueixa Seu, m'etsisa i me corprén.

Avui, lo meteix que ses altres dues vegades que som arribat a París, entany dia 18 d'abril, enguany dia 2 de maig, m'he sentida una cosa dins es cor que m'estirava, que m'enpenyía, que me'n duia cap a Nostra Senyora, i cap allá me som esquitxat, i m'hi he passada una estona deliciosíssima, recorrent aquelles naus, delitant-me devant tantes de vidrieres de colors, i tantes de figures de sants i tantes altre d'obres d'art cristiá, contemplant tot aquell conjunt meravellós i sublim, posat aquí com una fita del cel demunt la terra...

Avui hi he notada una cosa, una deficiencia an es meu entendre: que ses vidrieres de ses naus laterals i de ses capelles no son *historiades*, no tenen figures de sants, sino just fuiatges i ornamentació geomètrica, i lo meteix son ses vidrieres de ses capelles absidals, que volten es presbiteri, que només n'hi ha dues que tenguen figures de sants, i encara les tenen massa menudes.

Una altra cosa també desgracia aqueixes capelles absidals: que no son més que una tercera nau polígona (de molts de caires), amb

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

rafes ençà i enllá, que separen es trasts de tres en tres. Aqueis espais de tres trasts(,) serien molt més airosos i esbelts si formaven tres capelles en forma d'absidioles, com son totes ses capelles absidals que he vistes a ses altres Seus, formant de part-defora i de part-dedins una corona de capelles en forma d'estrella entorn des Presbiteri.

Per entrar amb olivetes abans d'una lliçó del Pare Rousselot.

Avui, com a dimars, he volgut anar a s'Institut Católic per rendir mon homenatge an el Pare Rousselot, i assistir a sa lliçó de fonética que hi havía de donar. M'hi esquitx abans de les tres; i, per tenir un bon lloc m'afic dins sa cátedra, i la me trob plena de bergantells, asseguts an es bancs, uns lletgint, ets altres escriguent, molts d'ells just amb guarda-pits. I el Pare Rousselot que no hi era, ni cap des deixebles que hi solíen venir. Alló me vé molt de nou, i not que encara an aquells bergantells les hi venia mes de nou que jo mes presentás allá dins. Demán si allá dins hi ha d'haver una lliçó de fonètica, i una partida d'aquells jovensans se posen a riure. S'acosta llavò un que com que fes de caporal, i me diu qué es que demán. Le hi dic, i me contesta que allá no hi han de donar cap lliçó de fonètica, perque sa sala está ocupada amb so *concurs de Dret* que están celebrant aquells joves, que son alumnes de Dret. Amb això aquells tenrals no s'aturaven de riure, i jo també he esclatat en riaies, i tots hem rigut sensa fer mal a negú.

Faç una gran capellada an aquell caporal i a tota aquella bergantellada tan riolera, devall s'escala, rient jo a les totes, través un pati per veure si aglapiria negú que me donás claricies de sa sala aont el Pare Rousselot explica fonética, i amb això colombr el mateix Pare Rousselot i el Dr. Chlumski, que se'n venen cap a mi, fent-me grans demostracions d'alegria de veure'm. Mos topam, me fan una escomesa d'amics corals, me demanen com me som campat devers

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Londres, els-e dic que bé ferm; i tot d'una me moven sobre es *Dietari*, que han lletgit demunt LA AURORA, des dies que vaig esser a París, i ses coses que hi dic d'ells i tot lo altre que hi he vist. Me diuen que hi ha rigut tant i tant, i que les fa molta de gracia sa meua manera de contar tot lo que me succeeix, per lo clar que parl i perque hu dic tot sensa revolteríes ni indirectes, sino tot dret.

M'han demanat fins quant sería a París, i els he dit que anit a les deu i vuit minuts m'esquitxava cap a Mâcon. Me diuen si m'hi espera negú a Mâcon, i les dic que no. I a-les-hores el Pare Rousselot me diu que forçat forçat he de perllongar sa partida perque demá hem de dinar plegats per sentir quines impressions duc de Londres i per parlar sobre aquest *Dietari* que tant de toc els es caigut. Me som considerat tan honrat amb s'invitació del Pare Rousselot, que l'he acceptada, i hem quedat que demá a mig-dia en punt sia jo a ca-seua i que també hi compareixerá el Dr. Chlumski, i farem sa gran pretxa.

Sa lliçó de Fonètica.

Amb aixó som entrats dins sa cátedra: es deixebles i oients asseguts an es bancs, i el Pare Rousselot dret devant sa piçarra, anunciant-mos es punt de sa lliçó de avui: relació que s'altura de ses ondulacions vibratories des sons guarden amb sa seua amplitut, i diferents fenòmens que presenten. Ha omplida sa piçarra dibuixant ses figures que descriuen tals ondulacions, explicant-ho tot admirablement, fent entre-veure que aqueixes ondulacions ofereixen abismes de fenómens que sa ciencia humana no hi troba es cap de allá. I tot lo que deia el Pare Rousselot, ho provava amb quatre o cinc diapassons de diferents tamanys que tenía allá, i que fregava un arc de violí per fer-los vibrar i sonar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Casi no mos ne som temuts de s'hora que sa classe ha durat, i en som sortits, deixebles i oients, admiradíssim de lo fondo que cava el Pare Rousselot en questions de fonética.

Una conferencia sobre hospitals i hospicis de París.

He vista an ets anuncis de cursos de s'Institut Católic anunciada una conferencia per les cinc i quart d'avui sobre historia esglesiástica. A les cinc ja seia dins sa sala aont havía d'esser tal conferencia. M'he pogut asseure aprop de sa taula des conferenciant, per sentir-lo bé. Sa sala que es ben gran, s'es omplida; més de la mitat eren senyores. Es conferenciant es estat el Pare Pisani, canonge de Nostra Senyora, aquell meteix de qui vaig parlar abans d'anar-me'n a Londres. Ha parlat sobre ets hospitals i hospicis qui hi havia a París, resultant que tots eren fundacions esglesiástiques, reforçades amb donatius i llegats particulars, i protegides per s'Autoridat Civil, que acabá per apoderar-se'n. Ha espinzellada s'organisacio i funcionament d'aqueis instituts de caritat i es mal cop que se'n dugueren durant sa Revolució Francesa de l'any 1789, que, sino feren ui de tot, va esser que Deu no hu volgué. Es revolucionaris feren tot lo possible per abrusar-los i fer-ne benes.

El Pare Pisani es un home que sab qué du entre mans; sa seua conferencia revela un estudi ben fondo de tota s'historia d'ets Instituts de caritat de París. Com ha acabat, li han fetes moltes de mans-belletes. Les se tenía ben merescudes.

Com ja era hora de prendre redós a la fonda, n'hi he pres, he sopat, i a jeure manca gent! Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

5 de juliol de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 11 de juny

Dinada a cal Pare Rousselot

A les dotze en punt som estat a cal Pare Rousselot, que l'he trobat xelest i placèvol com sempre; aviat ha comparegut el Dr. Chlumski, i ja l'hem tenguda armada sobre sa fonètica experimental, celebrant ses passes grosses que fa donar a sa ciencia llingüística, ja que en un des quests principals per arribar a aclarir tantes i tantes de questions com se presenten en sa formació i articulació des sons que componen ses paraules, i son s'ánima d'aqueix medi meravellós i sublim d'expressió i comunicació de ses nostres idees i efectes, que se diu es llenguatge.

Hem posat peus devall taula i mos hi som campat bé ferm. M'han tornat moure des *Dietari*, i han rigut moltíssim comentant ses diferents coses que hi dic de sa meua estada a París; i, com els escapaven certs mots sobre determinades personalidats del mon filológic i sobre altres coses, mots una mica couents i escorxadors, me deien: —No hu poseu an es *Dietari* per l'amor de Deu!

Sobre tot el Pare Rousselot n'ha dites una partida de coses que tenen es seu fonament i que son fies de sa seua llarga experiencia i coneixensa d'ets homos i de certes institucions, que me'n gordaré com de caure de consignar-les dins aqueix *Dietari*. *Cada cosa a son temps i en d'estiu cigales*.

Llavó m'han fet contar de sa meua estada a Londres, de ses impressions que'n duia, de lo que hi he endardellat i emperiolat per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

allá. Els ho he explicat fil per randa, i han trobat que no havía perdut es temps.

Hi ha hagut llavó un capítol de s'*Obra des Diccionari*, que desitgen ferm que vaja endevant i que's faça prompte sa replega de materials que encara manca fer per poder començar sa redacció de s'Obra, comptant ara amb dos auxiliars tan destres i plaients com son el Dr. Barnils i el Dr. Griera, dels quals el Pare Rousselot i el Dr. Chlumski han fet vius elogis i m'han donades moltes de comandacions per ells.

Sobre tot, hem feta una conversada de primera i que hi he passat un gust fora mida, gracies a Deu.

Es que tant el Pare Rousselot com el Dr. Chlumski son agradabilíssims de conversa, i en tots ets altres conceptes.

A la fi he pres comiat d'ells agraint-los amb tota sa meua ánima tantes i tantes de atencions que m'han tengudes, honrant-me molt més que jo no meresc.

Cap a Mâcon.

Me'n vaig a la fonda a enllestir feines, i a les deu i busques m'espitx a s'estació de Lió, m'afic dins un wagó, i cap a Mâcon s'ha dit. Era un wagó de primera classe, pero no hi feia tan bon seure com dins aquells wagons de tercera que vaig trobar a Anglaterra per anar Oxford i a Edimburg. Sobre tot sa respal·lera, amb tot i esser ben encoixinada, era tan malambrosa, que, si no tenc sort de llogar un coixí d'aqueis que passetgen per ses estacions de França, i que costen un franc de lloguer, uns coixins de plomes, quadrats, blancs com la tefla de la nou; si no m'arm d'un coixí d'aqueis, crec que no hauria poguts aclucar ets uis de tota sa nit. Amb aquell coixí tot s'es compost, i he pogut dormir de lo millor.

Com som pujat an es wagó, que mirava, anant p'es corredor, an-e quin departament m'aficaria, a tots hi trobava ja dues o tres

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

persones. A un només n'hi havia una, un senyor molt gras, ajegudot demunt tota s'otomana d'un costat, i roncant a la descosida, pero uns roncos que feia estona que no n'havia sentits de tan forts. Hi he pensat bé i he cregut que encara allá ont estaria millor sería amb aquell roncador. Així hu he fet: prenc un recó de s'altra otomana, i tap es llum que hi havia an es paladar, i romanem a les fosques. Passaven altres passatgers mirant aont s'aficarien; i, com veien es nostro departament a les fosques i hi sentien aquells roncos tan granats, alló els-e feia mals averanys, i passaven de llis. A la fi s'en es aturat un i se posa a s'altre cornaló de sa meua banda. Seguíen passant viatgers, i aquell senyor, allargat demunt s'otomana, ronca qui ronca. A estones estava allargat de tot, i no deixava lloc per seure hi un altre, i això que a cada otomana hi ha lloc per tres, estant molt amples. A estones aquell roncador formidable arrufava ses cames. Una vegada que les hi tenía es entrat un viatger i ha pres lloc an es tros que deixava buit aquell bigalot; ha segut una mica, i es frit no li ha agradat, i ja li ha hagut estret. Més tart n'es entrat un altre; i, com aquell seguía roncant estrepitosament i arrufant i allargant ses cames, s'altre viatger ha agafada sa maleta i ha buidat. —Passa llavó es Revisor des bitllets, demanat-los-mos. Aquell des roncos no s'es desmandat gens de sa seua ronquera. Es des bitllets l'ha ponyit una mica, i ell tot lo més qu'ha fet es estat posar-se sa má a sa butxaca, sensa aixecar-se, s'ha tret es bitllet, i el s'ha tornat enfonyar, i ha seguit ajegudot i roncant a la vela. Amb aixó jo me som adormit am so renou des seus roncos i des tren…

Dia 12 de juny

Segueixen es roncos. —Arribada a Mâcon.

Devers les tres he uberts ets uis, i aquell senyor seguía lo meteix, ajegudot demunt s'otomana i ronca qui ronca sensa perdre cap punt. Es tren no feia gens sa torniola, sino que tirava sempre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

endavant ben acanalat, fins que, minuts abans de les sis s'es aturat a Mâcon, i aquell senyor seguía impertorbable sa meteixa… funció roncadora. I així l'he deixat devallant jo des tren, i seguint ell endavant. No sé fins quant deu haver *roncat*. Per part meua pot roncar fins que tenga ronquera.

Paray-le Monial. —El Cor de Jesús.

Demán quins trens hi ha per Paray-le-Monial, i me diuen que n'hi ha un a les set i que arribarem a les vuit i mitja. Es estat ver que a les set es partit es tren i jo amb ell cap a Paray-le-Monial, pero no hi som arribats fins a les deu.

¿Qué havía d'emperiolar jo a Paray-le-Monial? No es gaire mal d'endevinar. Aquí va esser que, durant sa segona mitat des sigle XVII, el Bon Jesús sortí una partida de vegades a sa seua sirventa Sor Margalida Alacoque, monja de la Visitació des convent que hi havía aquí, i li mostrá es seu Cor d'amor envers ets homos i tan mal correspost de part d'aquests, i li revelá es tresors infinits de gracies que escamparia aquell Cor sacratíssim demunt tots es qui'n fossen devots, consagrant-se a correspondre an es seus dons i gracies sens nombre, que, si ets homos hi corresponguéssem tal com pertoca, seria el cel en la terra.

El Bon Jesús va escullir Sor Margalida per escampar p'el mon sa devoció des seu Cor Santíssim, que ha transformada fondament sa vida des pobles cristians i que sols Deu sab es bé que ha fet, fa i fará a ses ánimes i a l'Esglesia fins a la fi del mon.

Per això, per veure es lloc aont el Bon Jesús va revelar s Santa Margalida totes aqueixes meravelles estupendes de sa devoció des seu Cor Sacratíssim, per veure es lloc d'ont escampá per tot lo mon s'inefable devoció del Cor sacratíssim des meteix Deu redentor nostro; per això he volgut visitar Paray-le-Monial. Aquí acudeixen pelegrins de totes ses parts del mon, aquí venen sovint estols

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

grandiosos de devots a esplaiar sa seua devoció an el Cor Sacratíssim. Com jo devallava del tren, me som temut que n'hi havía una de pelegrinació d'un centenar de persones d'un poble veinat, que feia una estoneta que eren arribades i se'n anaven fent fileres cap a la *Basílica del Cor de Jesús*, cap a sa *Capella de ses Aparicions*.

Sa Basílica del Cor de Jesús.

Paray-le-Monial va començar, com tants d'altres pobles de s'Edat-mitja, de ses cases que s'anaren fent devora un monestir de monjos que hi havía aquí de Sant Benet, fundat l'any 973. Aqueis monjos hi feren una magnífica esglesia a mitjan sigle XII, copiant en petit sa de s'Abadia de Cluny, que era a-les-hores s'esglesia més gran del mon, i es s'actual *Basílica del Cor de Jesús*, románica de cap a peus, veneranda, severa, solemnial, de tres naus de tres trasts, sensa capelles, amb creuer i cúpula, i es cap de sa creu de tres naus d'un trast, i s'abside amb nau que la volta, aont s'obrin tres capelles absidioles, havent-hi un trast sensa capella entre absidiola i absidiola. Aqueixes capelles totes tenen es seus finestralets, i ses naus laterals en tenen un a cada trast, i sa nau major i es creuer en tenen dues fileres, una demunt s'altra, de finestralets, tots de mig punt; i an es caps des creuer, part demunt aqueis finestralets, se n'hi obri un de més gros. L'altar-major no té demunt més que es tabernacle i una estatua del Cor de Jesús derrera. A cada cap de creuer hi ha un portal de dues arquivoltes i columnetes a ses rebranques tot esculturades, i es portal-major per lo meteix; i té un *narthex* o atri o entrada devant, un espai quadrat amb dues columnes a's mig que son dos feixos de columnes amb uns capitells historiats d'alló bo de tot. Dalt aquest *atri* s'alcen dos campanars quadrats, rebaçuts, amb sostres de finestralets, i acaben en punta. Dalt es creuer s'enfila un altre campanar, quadrat tot d'una, llavó vuitavat, i d'alt amb dos finestralets de mig-punt. Pero lo que fa més cop des defores de tal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

basílica es sa regió absidal, es dos brassos de creuer i es cap de sa creu amb sos seus sostres de finestralets, engarlandant aquell conjunt sa nau absidal amb sos seus finestrals i ses seues tres capelles que s'escampen enforma de ventai. Es conjunt d'aqueixa esglesia es una meravella de s'art románic, que per mi és s'art cristiá caporal. A mi, com mès va, m'agrada més que s'ogival. Trob que s'artista hi té més camp per córrer, sensa tant de perill d'esgarriar-se.

Es Park del Cor de Jesús.

Derrera aqueixa *Basílica* hi ha sa casa des Pares del Cor de Jesús, just allá ont s'alçava s'antic *palau prioral* d'aqueix monestir, que es revolucionaris de 1789 feren mal-bé, com se suposa. Aqueis Pares tenen un park, ple d'uns abres de molta ombra p'es pelegrins perque hi puguen seure i reposar i menjar. A's mig hi ha un templet magnífic, ubert p'es quatre vents amb columnes i una cúpula, i el Cor de Jesús dedins dalt un socle, i una escalonada aont es pelegrins van agenoiar-se i dir-hi un *Credo*. Ençá i enllá d'aqueix park hi ha ses estacions del *Via-Crucis*.

Hi he trobats esbarts d'al·lotells d'al·lotelles que feien sa berena devall aquells abres, no entremesclats, sino elles amb elles i ells amb ells.

Sa Capella de ses Aparicions.

Cercava jo aqueixa capella, i demán a un capellá que trob aont era, i crida un al·lotó, i li diu que la me mostr. Me'n vaig amb s'al·lotó, que m'ha dit que no fa gaire hi hagué una pelegrinació de vint i cinc mil persones, i que continuament n'hi venen de pelegrinacions, no tan grosses, com se suposa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bé se veu que hi ha d'acudir molta de gent, perque hi deu haver vint o trenta botigues, totes de vendre objectes referents an el Cor de Jesús: rosaris, patenes, joies, figuretes, estampes, postals.

Amb això arribam a sa *Capella de ses Aparicions*, no gaire gran per sa gent que hi acudeix, tota policromada, atapida de presentaies i de banderes, i plena d'en gom en gom. Era sa gent d'aquella pelegrinació que vos he dit que he trobada an es tren. Aquella bona gent no s'aturaven de cantar, les deien una missa i no he pogut veure casi res. No hi havia manera d'aficar-s'hi.

I ¿sabeu qué he fet jo? A la una i coranta minuts me'n havía de tornar; eren les onze i mitja; allá devant hi havia una fonda que se diu *Hôtel du Sacré Coeur*. Idó me'n hi entr, demán si puc dinar, me diuen que me puc asseure a sa taula en voler, m'hi assec, din, i llavó me'n torn a sa *Capella de ses Aparicions*, i l'he trobada casi buida, amb un parei de dotzenes de persones que hi feien ses seues devocions. Així hi he pogut estar una bona estona amb tota tranquilidat contemplant aquell recinte sacratíssim aont tantes vegades el Bon Jesús sortí a Santa Margalida i li deixá veure es seu Cor ablamat d'amor envers d'ets homos i li va fer aquelles estupendes i sublims revelacions sobre sa devoció d'aqueix Cor dolcíssim, que son s'alegria, s'esperança i es conhort de tots es cors cristians. Recordant tot això un s'hi sent fondament impressionat dins aqueixa esglesieta, sols de pensar que aquí dins començá s'inefable devoció del Cor de Jesús, aquí va esser sa font d'ont brollá i se va estendre per tota la terra i a través des sigles per encendre per tot aquell foc que el Bon Jesús va dur a la terra a fi de que tot lo mon faça flamada d'amor de Deu i volin totes ses ánimes cap an el cel. Amèn.

Es Museu Eucarístic.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

M'han dit des museu eucarístic que hi aquí tan notable. Un capellá m'ha mostrat aont era: es un edifici ben gran, fet aposta, molt ben posat, propiedat particular d'un devot del Cor de Jesús, que el té sempre a la disposició de tots es feels. Jo som estat desgraciat: he trobades ses portes tancades. Sens dupte es gordiá devía esser a posar miques perque era s'hora d'aqueixa feina, que negú pot passar sensa fer-la ni va bé comanar-la a un altre. Era la una llavó.

I lo que he fet, es estat copar-li cap a s'estació: i a la una i coranta passa es tren que m'havía de tornar a Mâcon, m'hi afic, i ide d'allá més que depressa!

S'Antiga Abadia de Cluny.

Sa principal estació que un troba anant de Paray-le-Monial a Mâcon, es sa de Cluny, una vila avui de 4.244 habitants, que també se formá de ses cases que s'anaren fent devora sa famosíssima i celebérrima Abadía que Sant Bernó fundá l'any 910, i va tenir per successors in meditament ets abats Sant Ot, Sant Mayold, Sant Odiló, Sant Huc, i que va crèixer tant i tant que arribá a contar més de dos mil monestirs baix d'ella, resultant l'Abat de Cluny una potencia europea, poderós com es primers prínceps sobirans, com es reis, amb una influencia dins l'Esglesia de Deu major que sa de qualsevol Bisbe, sols inferior a sa del Papa. ¿Quina persona mitjanament instruïda no ha sentit parlar de s'Abadía de Cluny, des monjos de Cluny, de sa Reforma de Cluny (reneixença de s'Orde i Regla de Sant Benet), de sa Congregació de Cluny, extesa per tot França, per Espanya, per Anglaterra, per Alemanya, per Itàlia, per tota la cristiandat? Ella va esser es braç dret de l'Esglesia durant es sigles X, XI i XII. Sols Deu sab es bé immens que va fer sa Congregació de Cluny a s'humanidat desde es punt de vista relligiós, moral, literari, científic i artístic.

Com aquells monjos tots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

feien feina an es camp,

i produiren molt i consumien poc, per força havien d'arribar a esser rics, amb tot i fer molta almoina. Ells mostraren a una partida de generacions de conrar sa terra i de ministrar es fruits, cercant una partida d'industries.

Això va esser s'origen de sa riquesa des monjos: sa feina que feien, s'economía amb que vivíen, sa vida penitent que duien. Fundaven ses abadies dins boscs i ermaços que no produïen res, que es senyors des territori les oferíen, i se creien ells molt favorits si hi havia monjos que aceptaven ses seues ofertes. Així va esser s'Abadia de Cluny. Es duc d'Aquitània, senyor d'aqueis paratges, tot bosc i garriga i mala petja que no hi havía qui s'aficás ni negú s'hi volía acostat ni manco viure-hi ni provar de conrar-ho; es senyor, idó, d'aqueis paratges crida Sant Bernó, un monjo de molta fama de santedat, oferint-li aqueis paratges perque hi fundás una abadía. Sant Bernó ho accepta, i comencen a acudir-hi altres monjos desitjosos de viure baix de sa seua santa direcció per santificar-s'hi més a lo segur. Així se congriá s'Abadia de Cluny. Aquells monjos, tot entregats a s'oració i a sa feina, començaren a treure aquells boscs, rompent sa terra, conrant-la; així la feren productiva; i començá a acudir-hi gent i gent, per fer-hi feina baix ses ordes des monjos, per porer viure a s'arrecés de tal Abadia; i s'hi començaren a fer cases i cases, i a poc a poc s'hi congriá tot un poble. Mentres tant, es monjos hi feren s'esglesia més gran que Sant Pere de Roma de llavó. An aqueixa abadía hi venien es prínceps més potents, es reis, ets emperadors, es papes i hi trobaven estatge per ells i per tota sa seua acompanyada. Hi havia cossos d'edifici inmensos p'es pelegrins, que hi venien a centenars, i tots hi trobaven sopluig, cobri, recapte i agombol....

De tot aquella immensa Abadia ¿que en queda? Casi res.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sa Revolució de 1879

Feu fogir es monjos, i ets habitants d'aqueixa vila, que tot quant eren i teníen ho devíen an es monjos, veient abandonada s'Abadia, començaren a fer-ne roba de cossari, i aviat tot ho abrusaren, i s'enderrocá aquella esglesia grandiosa i casi tota s'altra inmensidat d'edifici que hi havía. Es una de tantes glories de sa Revolució Francesa. Maleïda i abominada sia per los sigles de los sigles tal Revolució, obra mestre de Satanás. Amèn!

Jo primer m'hi volia aturar a Cluny per veure-hu, per contemplar lo que'n queda de tota aquella gloriosíssima Abadía; pero llavó me som perpensat, dient: —¿Qué aclariré d'aturar-me aquí? ¡No me servirá més que de rabia es veure aquell paratge aont era tal Abadia, que s'ingratitut, s'estupidesa i sa canyorreria d'aqueix poble va fer desaparèixer! Val més passar de llis! Me basta veure tot aquest païsatge, i tots aqueis pujols i muntanyoles tan verds i riolers, tot sembrat o abres, que an es sigle X era tot un bosc seuvatge i es monjos amb sa seua suor ho romperen tot i en feren un jardí, lo que es avui.

I no hi he volgut devallar a Cluny, m'he estimat més no veure-hu d'aprop. M'ha bastat veure-hu de dins es tren...

Es monjos de Sant Benet mostraren an es pobles moderns europeus de fer feina, de conrar es camps i ses belles arts, els-e mostraren de lletra i de governar-se. ¿Com els ho agraïren es pobles europeus an aquells monjos? ¿Com els agraïren tots aquells beneficis? A la vista está: els ho agraïren així com solen agraïr ets homos es favors que los fan: amb s'ingratitut.

Descuberta de Mâcon.

Som arribats a Mâcon a les cinc des cap-vespre, i a les sis i mitja havia de prendre es tren de Ginebra per anar-hi a romandre. Tenía

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una bona hora, i l'he volguda aprofitar per fer una mica de descuberta de Mâcon, ciutat de 19.059 ánimes, ran del riu Saöne, riolera, de carrers amples i cases no gaire altes. Aquí va nèixer el poeta Lamartine, i encara conserven la casa aont vengué an el mon. Volta qui volta carrers, me trob cop en sec devant sa esglesia románica, de tres naus de sis trasts amb capelles, creuer i nau absidal, molt airosa i gentilment decorada tant per dedins com per defora; i, lo que m'ha sorpres més, plena de gent i amb una funció solemníssima d'infants, dos grandiosos estols de nins i nines, endiumenjats ferm, cantant deliciosament, i la cosa ha acabat amb sa bendició del Santíssim (Alabat sia per sempre! Amén!) Com frissava tant, no me som aturat a demanar quina festa era aquella amb tanta de gentada en dia fener. He pegat un aguait an es passeig des riu, aont he vista s'estatua de Lamartine demunt un pedestal senzill, pero esbelt; i cap a s'estació manca gent!

Cap a Ginebra. Diluvi d'al·lotea.

Agaf aquell tren de les sis i mitja, i ja som estats partits de bell nou de d'allá. A's cap de devers una hora feim una returada, i mos compareix tot un diluvi de nins i nines d'escoles i de costures, que mos esperaven, i ja están abordats an es wagons de tercera, de segona i de primera. Tot ho han omplit. Dins es meu departament son vengudes cinc nines, una Mestra i un Capellá, que he vist que el respectaven com a Director. Aquella al·lotea no tenía repós, cridaven, reien, cantaven. Demán an aquell capellá que era tot alló, i m'ha dit que era sa *Guardia d'honor del Cor de Jesús*, que venien de Bourg, una ciutat d'aqueis endrets, aont celebraven es cinquantenari des naixement de tal *Guardia d'Honor*.

Arribam a una altra estació i tota aquella al·lotea amb sos seus Directors devallen, i noltros hem seguit de d'allá fins a les dotze de la nit, que som arribats a Ginebra. Me creia no trobar-hi fondes ubertes,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i me som errat. He pogut romandre a una de devora s'estació, aont me som colgat abans de pus raons.

I fins demá dematí, si Deu ho vol.

Dia 13 de juny

Comptes errats.

De Londres vaig escriure a Mr. Gilliéron que el visitaría a sa seua vinya de Twann, no anant de Ginebra a Zuric, que'm venía de pas, sino desde Zuric la setmana qui vè. Pero amb so dia que el Pare Rousselot me feu retrassar es viatge, vaig resoldre que sa visita a Mr. Gilliéron fos avui, sensa comptar si ell hi sería, més ben dit, figurant-me que ell seria a Twann a les nou, arribat de París, com hi arriba tots es divenres, segons me digué ell meteix. Jo no m'era fixat en sa distancia de Ginebra a Twann; me figurava que amb una hora de tren hi seríem. M'aixec a les quatre, enllestec feines i a les cinc i quart sent una campana, i he dit: Me'n vaig a dir missa.

He volgut passar primer per s'estació a veure quins trens tenia per anar a Twann. Afin un gran rellotge a sa estació, que senyalava les sis i un quart. —Aquest rellotge está gat! he dit jo. ¡Si no son més que les cinc i un quart!

Pero llavó n'afin un altre, i també senyalava les sis i quart.

Aquí m'he pegat un gran toc an es front perque me som recordat de que a Suïssa ja tenen s'hora de Alemanya i demès nacions d'aqueixa banda, que mos van una hora devant. Per lo meteix, es gats no eren es rellotges de s'estació, sino es meu i jo meteix. No eren les cinc i un quart, sino les sis i un quart. Havía perduda una hora sensa sebre per ont m'havía pres. ¡Ventura que la tornaré trobar en tornar entrar dins França d'aquí a un mes i mig, si Deu ho vol!

I no es estat aquest perboc tot sol que me'n he duit. M'acost an es *Bureau de Renseignements* a demanar lo des trens per porer esser a les nou a Twann. Com aquell senyor de tal oficina m'ha sentit, me

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mira de dalt a baix i me diu: *—A les nou ni a les deu no hi sereu. Lo més prest a les onze i cinquanta minuts! I per aixó heu de partir a les set i dotze minuts!*

Som romás esglaiat devant aquestes comendacions. ¡Jo que comptava porer dir missa es més descansat! Tenía tres quarts, no arribaven!

L'esglesia dont havía sentida sa campana, era aquella esglesia de Santa Maria que la posseien ets heretges véis-católics i que entany es católics la recobraren i jo vaig assistir a sa festa que hi feren per haver-la recobrada. Allá volia anar a dir missa. No es estat possible. Hi som entrat, just per saludar la Mare de Deu i el Santíssim, i l'he trobada amb una bona partida de gent que oíen un ofici que hi cantaven.

Surt escapat cap a la fonda, berén amb quatre grapades, i ¡cap a s'estació, trotant.

Suïssa, pais ideal.

M'es vengut tan prim tan prim que amb un poc més no hi som a temps; i ja som estats partits de d'allá ran ran es llac de Ginebra, un llac grandiós en forma de botifarró, que deu tirar onze o dotze hores de llarg i a bandes una d'ample i a bandes dues, rodat tot de muntanyoles i pujols vestits de verdor. Entre mig-jorn i xaloc guaiten els Alps, essent-ne sa cucuia més alta es famós Mont-Blanc, coronat de neu perpetua.

Deixam a Lausana aqueix llac; pero més envant a Yverdon topam es de Neuchâtel, no tant gros com es de Ginebra, pero que sempre tirará vuit hores de llarg i devers una d'ample. Hem pres vorera vorera i de d'allá mès que depressa. A Sant Blaise s'acaba aqueix llac, pero a Lauderon en comença un altre, es llac de Biel, que tot en gros deu tenir dues hores de llarg i no arriba a una d'ample. Tots aqueis llacs tenen una vasa tan preciosa com es de Ginebra, una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vasa de muntanyoles i pujols riolers, vestits i endiumenjats d'una verdor de sembrats deliciosíssima...

¡O lectors benvolguts d'aqueix *Dietari* que no sou estats mai a Suïssa! En sentir qualque betzol que vos diga que Mallorca es més garrida que Suïssa (¡Sols un betzol ho pot dir!), digau-li que no sab que's metjenca. No, germans! no hu es sa nostra *Roqueta* més ni tan garrida com Suïssa! Com Suïssa no hi ha res an el mon. Per això no hi ha cap país an el mon tan visitat, aont comparega la gent tocada de bon gust, omplint tants i tants de centenars de fondes com hi ha a Suïssa.

I no parl per mi, perque jo no venc a Suïssa per veure es paisatge, sino per haver-les amb mos més estimadíssims amics Dr. Gauchat i Dr. Jud sobre filología románica, en la qual ells hi diuen tant de prim. Ja m'agraden a mi es paisatges delitosos, pero només en prenc una mica de tant en tant, just per desembafar-me, i envestir de bell-nou sa tasca que duc entre mans.

Aqueis llocs

que hem passats, amb tot i esser tan grans i tan esplèndits de meravelles naturals, no son mès que un escapoló de Suïssa, perque ademés hi ha es llacs de Constanza i es llac de Tun i Interlaken, i es de Zuric i es des Quatre Cantons i molts d'altres, i llavò n'hi ha tantes de cucuies altíssimes, tot un aixam, clapades de neu perpetua, contrapassant-les totes la sublim *Jungfrau* (La Verge) de 4.167 metres d'alt.

No es duptós que a Mallorca hi ha alguns bocins tan garrits com molts de Suïssa, pero només son uns quants bocins, i Suïssa es tota composta de bocins així, que es de mitja má son tan garrits com casi tot lo més garrit de Mallorca, i llavó hi ha sa gran partida de redols grans que a Mallorca no té res que s'hi puga comparar ni de cent llegos. Això es parlar en plata.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una altra esquenada.

Com començávem a passar es llac de Biel, s'atura es tren a Neuville, i aquí m'he hagut d'aturar jo també, perque aquell tren passa de llis per Twann, no s'hi atura. Eren les deu i busques, i he hagut d'esperar fins a les onze i coranta que passás un altre tren que s'aturás a Twann. En passa un an aqueixa hora, hi puig i dins deu minuts me deixa a s'estació de Twann. Deman an es Quefe de s'estació si havia vist arribar de París Mr. Gilliéron, i me diu que no. Li demán aont es sa vinya i sa casa de Mr. Gilliéron, i m'ho diu, i me mostra es camí. Es una caseta encastellada demunt un ressingle de muntanyes devant es llac de Biel.

Eren les dotze: deix ses maletes a s'estació, i per amunt s'ha dit cap a ca-Mr. Gilliéron, amb un sol que feia d'aquell qui crema es pel a ses llebres.

Arrib a la fi an aquella caseta, toc, surt una al·lotella, li demán si hi es Mr. Gilliéron, i me diu que es a París. Surt sa mare d'aquella al·lota, sa Majordona de Mr. Gilliéron, exclamant-se de sa meua mala sort. Mr. Gilliéron es a París per donar sa seua derrera lliçó dilluns qui vé, i arribar aquí dimars dematí.

He dit an aquella senyora que no s'apurás, que totes ses desgracies fossen com aquesta, que ja tornaré un altre dia.

Aquella Majordona m'ha fet pegar una bocinada, que m'es caiguda bé ferm, m'ha omplit d'atencions, i a la una i busques he pres per avall cap a s'estació. Passa un tren, i m'hi enfil, i m'ha deixat a la ciutat de Biel, aont he hagut d'esperar dues hores que passás un altre tren cap a Zuric.

I ¿qué he fet jo? Entr a sa sala de espera de s'estació, hi havia una taula, trec de sa maleta s'ormeig d'escriure, i ¡hala a fer *Dietari*! perque si no el fés de calent en calent, llavó no'n treuria agüier, i no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hi hauria s'impressió actual de cada cosa, que és es mérit, s'únic mèrit que pot tenir aqueix *Dietari*.

Cap a Zuric. —Fondo a la fonda.

Quinze minuts abans d'arribar es tren que m'havía de dur a Zuric, arrecon dins sa maleta s'ormeig d'escriure, arriba aquell tren tot xarpat, hi puig, i de d'allá cap a Zuric, aont som arribats deu minuts abans de les vuit.

Per anar a lo segur, havía estudiades an es Bädeker ses fondes i despeses de Zuric aont pogués estar bé sensa costar-me gaire. N'he aluiades un parei; i deix ses maletes depositades a s'estació, i icap a veure aquelles fondes i fer preu abans de tot!, perque, havent-hi d'estar devuit dies, no'm pegassen qualque porro que'm baldassen.

Entr a una d'aquelles fondes, dic que he d'esser devuit dies a Zuric, a veure qué m'ha de costar cada dia, contant-hi cambra, berenar, dinar i sopar. M'han demanat, i he trobat que se posaven tant a coses de raó, ja que me demanaven més poc que no me costava a París, aont hu tenía també a bones aigos, que els he dit: —Idó aquí don fondo per aqueis devuit dies!

Un macip de la fonda es anat a cercar ses maletes, m'han donada una cambra ben bona, i llavó sopar, que encara l'he trobat més bo per lo molt que havia trompitxat en tot lo dia, i me'n som anat a jeure per lo que pogués esser.

I fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria. Amén.

Dia 14 de juny

A «Liebfrauenkirche»

Me som presentat devers les set a Liebfrauenkirche (esglesia de la nostra estimada Senyora), entr dins la sacristia, i s'escolá m'ha conegut tot d'una des cinc dies que entany hi vaig dir missa. Llavó es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vengut un Vicari i després el Rt. Sr. Rector, i m'han admès amabilíssimament, dient-me que hi vaja cada dia a dir missa. Dic missa, i tant dins la sacristia com dins l'esglesia, com dins es jardí que enrevolta l'esglesia, per tot hi he notat es meteix orde, sa meteixa netedat i pulcritut i gentilesa que hi havia entany i que es sa característica de ses esglesies des territoris de llengo alemanya.

M'ha servida sa missa un senyor, i m'ha edificat sa devoció i s'exactitut de ceremonies amb que la m'ha servida.

A ca'l Dr. Gauchat.

Com he hagut dinat, agaf es pla de Zuric, cerc ca'l Dr. Gauchat, mir quin tramvía elèctric m'hi ha de dur, i me tir an es carrer, i sensa fallar-me una passa, trob ca-aqueix gran amic de la llengo catalana i meu, toc, i al punt es sortit ell, tan amable i afectuós com sempre. M'ha demanat del Dr. Griera i del Dr. Barnils, i li he donades ses comendacions que ells m'havíen comanat que li donás. Hem parlat de la filologia catalana i de s'*Obra des Diccionari* nostro i des que ell fa des francès que se parla a Suïssa. També hi ha hagut un capítol per ses *Normes Ortográfiques* de s'*Institut d'Estudis catalans*. El Dr. Gauchat troba que sempre es convenient que hi haja un sistema ortográfic per tota llengo, per facilitar s'estudi d'ella.

Li he demanat quins cursos feia enguany a l'Universidat, perque jo hi desitjava assistir. Me'n ha feta sa llista, i duc idea de no faltar a cap lliçó que don ell es temps que jo seré aquí.

He saludada sa seua senyora, molt fina i amable, i que també m'ha demanat del Dr. Griera i del Dr. Barnils (Se veu que tots dos deixaren aquí bones recordances), i me som despedit d'aqueixa bona gent per anar a veure el Dr. Jud.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

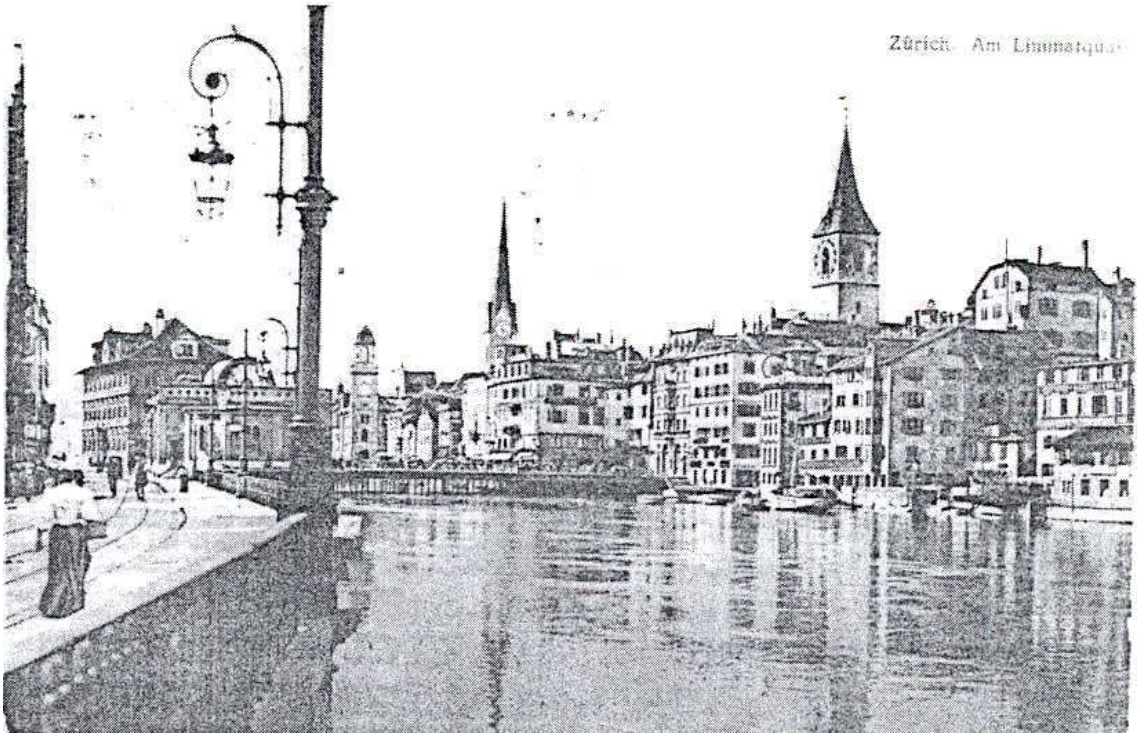

Zuric

A ca'l Dr. Jud.

Torn mirar es pla de Zuric per veure quins carrers havía de prendre per anar a ca-aquest altre bon amic de la llengo catalana i meu. Ho he trobat, m'hi espitx, toc a sa porta, i m'obri sa meteixa senyora d'aqueix gran filóleg, i al punt s'es presentat ell. Tot[s] dos m'han feta una rebuda d'amics corals. ¡Ja hu crec que m'han demanat també del Dr. Griera i del Dr. Barnils! i els he dit que los comanaven molt ferm. Pujam amb el Doctor Jud a sa seua cambra d'estudi, i m'ha mostrada una partida de feina que ha feta enguany sobre ses llengos romániques: una partida de mapes lexicográfics o de diccionaris, això es, mapes de Suïssa, de França, de Itàlia, de Espanya, posant-hi es diccionaris que hi ha de totes ses llengos i dialectes que se parlen an aqueixes nacions: diccionaris generals de cada llengo i diccionaris especials d'una comarca o just d'una població. Resulta que d'allá ont hi ha més diccionaris es de Suïssa i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Itàlia. Es una cosa curiosíssima. Aqueix doctor Jud es el diantre: es un sabi vertaderament formidable.

Llavó hem hagut de prendre té, assistint-hi es seu ninet, de dos anys, que me mirava arreu ferm i desiara reia s'angeló.

Com mos ne som temuts son estades les cinc, i som fuit més que depressa, despendint-me d'aquells amics benvolgut.

Devers les set comparesc a la fonda, sop, enllestesc quatre feines, i ia jeure s'ha dit!

Dia 15 de juny.

Bergantells de poca son i poc fredolecs.

Avui dematí devers les sis i quart surt de la fonda per anar a tirar dues postals an es Correu, i me top un boldró de bergantells, una vintena, que se'n anaven formats militarment amb una bandera devant i un tambó que repicava ben espés. Feia un serení que pelava, i aquella bona gent no duien més que un mariol·let amb ses mánegues que los arribaven an es colzos, uns calçonets fins an es genois i unes calces i sabates, i un capell. Feien fret a qui no'n tenia, i se'n anaven de d'allá ben atacats.

Seguesc envant, i trob un altre estol per l'estil, amb bandera i també devant devant. Aqueis duien demunt es mariol·let una mica d'americana, i també se'n anaven tots mesos de d'allá.

Cent passes més enllá trob un altre escabotell per l'estil, també ben a la fresca, i amb so tambor i sa bandera devant devant.

Llavó he sabut que eren gent que se'n van a fer una eixida per ses muntanyes i tornarán hora baixa. —Deu les guard de perill. Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Comunions a l'uf. —Escolans i escolanets.

Dic sa missa a *Liebfrauenkirche* a les set i mitja. L'esglesia es prou gran i era plena de gent, i casi tothom que hi havía ha combregat; era una comunió general d'una Germandat no sé quina.

Es dos escolanets que m'han servida sa missa, la m'han servida admirablement. Pareixien soldats servint es seu general, tan alerta estaven en tot i tant puntuals eren en totes ses coses. Ets escolans i escolanets aquí están anostrats a lo militar. Fins s'acció més insignificant des seu escolanatge se veu que la tenen fix da just així com l'han de fer, i la hi fan; i llavó que se veu que hi passen gust d'anar tan atesats en tot. ¡Ets alemanys son així! Es militarisme per ses altres nacions es una cárrega, per ells es un devertiment.

I tota aquella gentada que ha combregat, homos i dones, petits i grans se presentaven a l'altar i se'n tornaven an es seu lloc ben drets, uis baixos i amb ses dues mans juntes devant es pits, aixó com solen pintar la Puríssima.

Es qui serveixen misses, grans i petits, també están sempre així en no haver d'emprar ses mans per cap altra acció que's servici de sa missa reclam.

L'ofici a «Liebfrauenkirche».

Som anat a l'ofici an aqueixa esglesia, que ha començat a les nou. L'esglesia tornava a esser plena. L'ofici era sensa Ministres; pero hi havía cinc escolanets, que com que se provassen a fer-ho bé de tot, a observar tota quanta de rúbrica hi puga haver p'ets escolanets. Eren dos cirialers, es més petits; dos per encensar (un que duia s'encenser i s'altra sa barqueta d'ets encens), i llavò un més gran que feia de caporal. S'avenien tant ses des pareies, que un no donava cap passa que an es meteix temps no la donás s'altre. Pareixia mentida que se sabessen avenir tant. Es que hi están anostrats.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Després de s'Evangeli un Vicari es pujat a sa trona a *publicar* es matrimonis tractats, es sants de sa setmana i ses funcions que hi haurá an aqueixa esglesia, ha lletgit en alemany s'Evangeli d'avui, i llavò l'ha esplicat fent un sermonet de bona mida, pero que jo només li agafava paraules ençá i enllá perque s'escolá, per fer-me favor, m'ha fet seure an el chor, demunt es Presbiteri, es a dir, enfora de sa trona, i llavò aquell sant homo de predicador tot es temps que ha predicat mos ha tenguda s'esquena girada, mirant an es portal major ¡Vaja quina idea!

Una altra vegada no m'empatxaré de raons: me plantaré baix de sa trona.

Lo que hi ha que aquí se veu que son ben afectats d'estar agenoiats. Hi hem estat fins a s'Evangeli; i tot d'una d'entonar es Credo, agenoiats de bell nou fins qu'acabat l'ofici. Tenía es genois que'm fiblaven com hem acabat. ¡Sí que les deuen tenir a prova de bomba an es genois aqueixa gent de Zuric!

Es cap-vespre just som sortit per anar a fer una estació a *Liebfrauenkirche*, i després de sopar ¡cap a dormir manca gent!

Sobre tot, fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria!

Dia 16 de juny

Una lliçó del Dr. Gauchat.

Avui dematí he comparegut a les onze a l'Universidat per assistir a un curs d'historia de sa llengo francesa que hi dona el Dr. Gauchat. S'historia d'una llengo está tan intimament lligada amb s'historia relligiosa, social i política des poble qui la parla que es necessari tenir en compte aqueixa per explicar aquella. I es que sa llengo d'un poble ès es mirai de s'ánima de tal poble, es s'expressió més exacta de s'ánima de tal poble. Per això el Dr. Gauchat abans d'entrar a dir com i de quina manera se congriá sa llengo francesa entre es sigles VI i IX, ha volgut espinzellar com se trobava la França durant aquells sigles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desde es punt de vista relligiós, social i polític, fent veure quins elements contribuïren a formar aquella nacionalidat, pintant sa part principal que hi prengueren l'Esglesia, Clodoveu i sos successors els reis merovingis, i llavò es *Majordoms* d'aqueis reis que acabaren per fer-se reis de França: Pipí, Carles Martell, Carlemany. Se'n ha desfet molt bé el Dr. Gauchat d'aqueixa exposició; té una pronuncia molt clara i un enteniment molt penetrant i molta facilidat de paraula. Es dels alemanys que jo entenc més. ¡Per paga aqueix diantre de llengo es envitricolladíssima! Un ha d'escoltar amb tots es sentits i amb totes ses potencies, quant un l'ha estudiada molts de anys, per seguir es fil d'un discurs en tal llengo.

An aqueix curs del Dr. Gauchat hi assisteixen casi tantes d'al·lotelles com al·lotells. *Elles* fan boldró apart, i *ells* no s'hi arramben gaire ni abans ni després de sa classe. De part-dedins no sé que passa; de part-defora guarden una correcció absoluta.

Ses campanes a Zuric.

Aquí a Zuric veig que observen sa meteixa costum que a Alemanya: que a totes ses esglesies, catòliques i protestants, toquen ses *Ave-Maríes*; pero ¡de quina manera! Venten tota quanta campana hi ha a cada campanar, que n'hi hauria per treure des solc qualsevol anticlerical carronya d'aqueis que potoien per Espanya, i que, en sentir una campana, es com si una taranta los picás. I se figuren que només es a Espanya que ses campanes *molesten* es públic... anticlerical, que es un públic tan poca-cosa que només el molesten ses coses de relligió. Idò sí, aquí a Zuric, com a Alemanya i a França, devers les set des cap-vespre a cada campanar comencen a ventar sa campana grossa, i llavò responen ses altres i arriben a tocar totes. I no son com ses campanes d'Espanya, sino com ses d'Alemanya, França, Anglaterra i Bèlgica: fan ses notes musicals, un sò molt dolç i suau i molt ple, i es conjunt resulta d'un encant i d'una solemnidat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que imposa. Lo que's diu aquí amb tantes esglesies com hi ha, protestants i catòliques, quant tots es campanars enrenguen i totes ses campanes prenen sa fua, vos assegur que'n moven d'estabó i de telabastaix, pero que no escarrinxa ses oreies, sino que les delita i les afalaga i fa passar un pler fora mida a ses ánimes condretes. De ses esgarrades i manxoles no'n parlem. ¡Deu els assistesca i els e faça entrar p'es cavat. Amèn.

Trecents anys sensa culte católic a Zuric. —Reneixença católica. —Véis católics.

Parlant amb un des Vicaris de *Liebfrauenkirche* li he manifestada s'extranyesa que'm causa es veure que ses esglesies, que es católics tenen a Zuric, totes son noves: aqueixa esglesia de la Mare de Deu, s'altra de Sant Antoni i s'altra de Sant Pere i Sant Pau. Ara en fan una altra de Sant Josep i una que n'han de començar del Salvador. I aquell Vicari m'ha dit que se comprèn molt bé que sia així, si se té en compte que, quant esclatá aquí es protestantisme, sa primeria des sigle XVI, esclatá amb tanta de força, que's pot dir que tothom torná protestant, i per lo meteix totes ses esglesies que hi havía passaren a esser protestants; i se passaren prop de tres sigles sensa que hi haguès dins Zuric cap casta de culte catòlic, sensa dir-hi missa, sensa cap seya de catolicisme.

An es sigle XIX es católics començaren a tornar-s'hi aficar, i feren sa *Agustinerkirche* (esglesia de Sant Agustí), pero foren tan desgraciats que es Rector d'aqueixa esglesia, quant es Concili Vaticà definí com a dogma de fe que el Papa, ensenyant l'Esglesia en coses de fe i costums, no pot errar, es infal·lible, va esser d'aquells que no varen voler admetre tal dogma, i quedaren fora des Catolicisme, pero seguiren dient-se *catòlics-veis*, es a dir uns católics sensa catolicisme, perque si an es catolicisme li llevau el Papa, no queda catolicisme. Es com una casa que li lleven es fonaments, que cau tot d'una. I ¿qui hu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dupta que es fonament de l'Esglesia de Deu es el Papa!, i no un Papa qualsevol, sino així com l'han regonegut sempre practicament tots es católics del mon, desde el primer sigle de l'Esglesia; un Papa, Mestre Suprem de sa Fe, que, amb ell ensenyar com a Mestre de tota l'Esglesia, hi ha que acalar el cap i acceptar aquella ensenyança com a vertadera? Aqueixa es estada sempre sa senya de tots es católics de ver. Per lo meteix ¿quina llástima no han de fer aqueis que se diuen *catòlics-véis*, això es, que no admeten s'infal·libilitat del Papa? Gracies a Deu no n'hi ha gaire; n'hi ha alguns milenars escampats per dins Suïssa i Alemanya, i sa major part son uns pobres errats de comptes, que fan més compassió que altra cosa.

Idò bé, es pobres católics de Zuric tengueren aqueixa desgracia, que es Rector de s'única esglesia que teníen se feu d'aqueis nous heretges, i moltíssims des feels el seguiren dins s'heretgía, i torná romandre es catolicisme dins Zuric ben de qualsevol manera; pero aviat va reviscolar, i va reprendre una cosa de no dir. Basta veure com se troben avui aqueixes esglesies que han construïdes, sa moltíssima gent que hi acudeix, sa nova que fan, i s'altra que han de començar. Cobren força de cada día, i publiquen un diari *Neue Zürcher Nachrichter* (*Noticies noves de Zuric*), que es des principals de Suïssa, admirablement escrit, i molt ben informat; i que el trobau a tots es kiosks i punts aont venen diaris. No es com certs diaris católics d'Espanya i de fora de Espanya que no les trobau en-lloc, si les voleu comprar.

Una lliçó del Dr. Jud.

A les cinc me som esquitxat a Rechtberg, un cos d'edifici de la Universidat, pero separat d'aquesta unes trecentes passes, aont el Dr. Jud havía de donar una conferencia a una partida de deixebles dins es *Seminari de Filologia Románica*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pero no aneu a creure ara que se tracta de cap *Seminari* com es que hi ha Ciutat aont estudíen es qui s'han de ordenar Preveres. No es un *Seminari* de capellans, sino d'estudiants de filologia románica, una sala aont es catedrátic s'aplega amb sos seus deixebles unes quantes vegades cada setmana i allá les mostra practicament d'estudiar s'assignatura o ciencia que els ensenya dins sa Cátedra, i s'está amb ells com en familia, dirigint-los en s'estudi que fan.

Tots es Rams d'Ensenyança solen tenir una sala així, anomenada Seminari, i hi ha una biblioteca, tota d'aquell ram de ciencia, perque ets estudiants tenguen aviat tots es llibres que puguen haver de consultar i que son bons p'es ram de ciencia a que se dediquen.

Entr dins aquest *Seminari* i ja hi he trobat el Dr. Jud, que m'ha fet seure a un lloc de preferencia. Al punt sa sala es estada plena d'estudiants i de *estudiantes*: unes bergantelles molt resoltes, pero modestes en mig de tot, amb sa bondat pintada a sa cara, casi totes primetxoles, qualcuna com un pi de gran. N'hi havia una que es passada per devora, i me guanyava de més d'un pam, sensa ponderar gens.

Pren sa paraula el Dr. Jud, i ha tenguda s'ocurrencia de presentar-me an aquells condeixebles seus, contant-los jo qui era, s'*Obra des Diccionari* de la llengo catalana que fa onze anys vaig promoure dins ses Illes Balears, Catalunya i València. I per aquí l'haurás. Sobre tot, ha fet llarg el Dr. Jud en sos elogis que m'ha dirigits. Jo li agraesc sa bona voluntat i s'afecte coral que els ho ha dictats, pero m'ha compromès devant aquella bona gent de jovenea.

Tot seguit es entrat an es punt de sa seua conferencia sobre sa manera com s'han d'estudiar es dialectes i com s'ha de replegar es cabal llingüístic de boca des poble, a fi de que sia ben ver i be llegítim aquell cabal per que puga servir de sustancia, fonament i punt de partida de tal estudi des dialectes románics, que tots plegats constitueixen la llatinidat vivent. Després mos ha fet veure lo que sa ciencia llingüística, en relació an aquest estudi, deu a Mr. Gilliéron i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

an es alemanys Dr. Diez, Dr. Körting i Dr. Meyer-Lübke, autor el primer de *L'Atlas Linguistique de la France*, i ets altres tres de *Diccionaris Etimològics* de ses llengos neo-llatines amb llurs dialectes.

Llavò el Dr. Jud ha repartides unes fuies aont hi havia escrits uns quants articles des derrer d'aqueis diccionaris, i els ha dit an aquells estudiants i estudiantes: —Aquí teniu aqueis articles; ara m'heu d'afinar si hi ha coses mal-dites o que no son veres. Demunt aqueixa taula (una que n'hi havía allá) teniu es diccionaris que se coneixen de ses llengos i dialectes a que se refereixen tals articles. Per lo meteix, consultau aqueis diccionaris, i me fareu dilluns qui vé sa crítica d'aqueis articles; me direu si lo que diuen es exacte o si no hu es.

I allá hauríeu vists aquells estudiants i estudiantes aferrats an aquells diccionaris i glosaris, i gira qui gira fuies, i estudía qui estudía.

Amb això he mirat es rellotge, i eren les set i quart. Com a la fonda aont estic sopam a les set, me som despedit del Dr. Jud i d'aquella bona gent, i icap a la fonda a sopar! I un poc més tart, ia jeure manca gent! I fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 17 de juny.

No he dit quina classe de ciutat es

Zuric perque ja la vaig descriure dins es *Dietari de s'Eixida* de 1907 i dins es *Dietari de s'Eixida* d'entany en vaig tornar a parlar. P'es qui no lletgissen cap d'aqueis dos *Dietaris*, faré constar que Zuric es sa ciutat més gran de Suïssa; compta 188.808 habitants; está asseguda a un cap des llac o mar petita des meteix nom, i li passa p'es mig es riu *Limmat* que surt d'aqueixa mar. No es gens plana aqueixa ciutat a sa banda de llevant, perque s'enfila per una muntanya i per sa banda de ponent s'estén també per pujols i muntanyoles a sa vorera des llac, per dins el qual transiten llanxes a balquena i vaporets amb rodes, que fan viatges continuament de gent de pinyons i desenfeinada que venen aquí a passar s'estiu. I

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com sa gent de Zuric també en son ben afectats de barquetjar amb aqueis vapors, no vos dic res si hi van sempre plens i si n'hi ha per devertir-s'hi.

Tota sa part nova de la ciutat, que es sobre tot an aqueix coster de la muntanya de llevant, es una cosa deliciosíssima: és es sistema de cases dins jardins. No hi ha cap casa que toc s'altra, sino que per tot lo redó es jardí, i n'hi ha poques de cases que tenguen sa paret que faça cara an es carrer. An es carrer només hi sol mostrar cara sa paret o tanca o bardiça des jardí. Això i es gran rost que duen aquells carrers, els-e dona un aspecte lo més pintoresc i ofereix mil perspectives lo més esplèndides.

Amb tot i això, avui hi feia calor de bon de veres; hi queia un sol acaponador. Això petxucava és pobres mortals que anávem p'es carrers amb so cavall d'En Cama i sa mula d'En Taló. Ara es qui poríen estar dins una d'aqueixes cases rodades de jardí, amb s'embatol que venía des llac, prou que hu passaven divinament.

Una lliçó de la *Divina Comedia*.

Aqueixa calorota no m'ha aturat d'anar a Rechtberg an es curs que hi fa dimars [i] dijous el Dr. Gauchat sobre la *Divina Comedia*, aqueix poema immortal aont es més gros des poetes moderns, Dant, pinta es viatge que figura que va fer a l'infern, an el purgatori i an el cel, contant tot quant hi va veure. La sala també s'es omplida d'estudiants i d'*estudiantes*, tots amb aquell poema devall xella, que llavó l'han ubert per començar sa classe. Una d'aquelles *estudiantes*, veient-me a mi sensa llibre, ha tenguda sa finesa de donar-me es seu, i ella ha mirat an es d'una amiga i condeixeble que tenía an es costat. Jo li he agraït molt amb tot es meu cor aquella finesa.

Sa classe ha consistit en lletgir un cant d'aquell poema, un tros per hom es deixebles, es professor el comentava i llavò el qui havía lletgit, ho traduïa en alemany. I eren el diantre aqueis alemanys per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lletgir bè s'italiá. I es catedrátic que per poc que s'esbarrassen, ja els corretgia.

Antoniuskirche (esglesia de Sant Antoni)

Tampoc no m'aturat sa calorota que feia d'anar a veure aqueixa esglesia católica, nova de trinca, no acabada encara de part dedins, pero sí de part de fora, románica, magnífica, vertaderament original. S'arquitecte que l'ha trassada i dirigida sab aont té sa ma dreta. Es vertaderament una meravella: té un jardí per tot lo redó, hi pugen per una gran escalonada, que acaba amb replá molt gran aont s'alça un atri preciosíssim. Tot s'edifici es d'un pedreny com a de pedra moladora, rosenc i moradenc. Es mitjans son quadrangulars, pero sa cara que treuen defora no es llisa, sino tota gropelluda. Això dona a tot s'edifici un aspecte de majestat i robustesa que imposa i encanta. An es costat de sa fatxada s'alça un campanar quadrat, llis, altíssim, que acaba amb una llanterna de columnes i un capell amb punta. Es de tres naus de quatre trasts sensa capelles. Es pilars divisoris de ses naus son unes columnes de granit rebaçudes, baixes, de devers set pams de diametre, sensa base, amb uns capitells ideals. Es finestrals de ses naus laterals son bessons, es de sa nau central aboldronats de tres en tres, es des mig més alt, tots amb unes columnetes i unes rebranques i unes arquivoltes deliciosíssimes.

Sobre tot, aqueixa esglesia m'ha entusiasmat; no m'en sabia anar, de tant que xalava de contemplar-la un cop per dedins i un cop per defora.

A la fi me'n som decantat; atravessant una partida de carrers arrib a sa vorera des llac, i vora vora s'aigo, amb sa fresqueta que hi feia, tira tira, som arribat a la fonda, aont m'han donat sopar, i a s'hora acostumada me'n som anat a jeure. I fins demá dematí.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 18 de juny.

Una lliçó del Dr. Gauchat.

Avui a les onze he tornat comparèixer a l'Universidat, a sa cátedra del Dr. Gauchat, que devant sa partida d'estudiants i d'estudiantes se sempre ha seguit escloveiant s'historia de sa llengo francesa, es dir, ha acabat d'exposar sa formació de sa nacionalidat francesa fent veure sa grandesa mai vista de Carlemany, que no sols formá amb l'Esglesia s'Imperi d'Occident, sino tot un Imperi de cultura i civilisació, que trascendí a tota la cristiandat. A-les-hores el Dr. Gauchat es entrat a tractar propiament de sa formació de sa llengo francesa, que no es mès que una evolució des llatí, es llatí que's parlava a les Gàl·lies evolucionant, desplegant-se, caminant així com caminen totes ses llengos. Ha començat per ses vocals tóniques llatines, fent veure quines tramudances experimentaren: *a*) ses *llargues* resultaren *tancades*; i *b*) ses *breus* resultaren *ubertes*, i casi totes se *diftongaren*, se'n feren diftongs. Ha posats una partida d'exemples de tot això i ha fet veure que sa característica des francés es acursar, escapsar es mots llatins. Ses altres llengos romániques també les escapsaren molt an es mots llatins, pero cap tant com es francés.

Cauen les dotze, suspén fins a un altre dia el Dr. Gauchat sa seua explicació, i m'acompanya fins devant ca'l Dr. Jud.

Un estudi notable del Dr. Jud.

He dinat amb el Dr. Jud i sa seua senyora, i no vos dic res si m'hi som campat bé. M'han fet contar de Mallorca, si está molt poblada, quina casta de viure hi fa i com mos governam políticament, i en quant a relligió. Jo els he donada sa claricia tan bé com he sabut.

Després de dinar, m'ha mostrat el Dr. Jud un estudi que ha fet aqueixa ivernada sobre sa formació des vocabulari llatí esglesiástic i llitúrgic, això es, sa manera com l'Esglesia creá es seu llenguatge

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

relligiós per expressar ets actes des seu culte, tota vegada que era una relligió nova i que es llenguatges des culte des Deus falsos no li servía absolutament. Es un estudi curiosíssim i d'una gran importancia per sa lexicología, per sa ciencia *diccionarienca*. —Aqueix Dr. Jud vos assegur que se fa amunt i que n'ha d'arribar a fer de renou dins el mon de sa ciencia llingüística. Es una ánima bellíssima en tots conceptes.

Una esglesia que se diu católica sensa esser-ho.

Surt devers les tres de ca'l Dr. Jud, m'enfil a un tramvía, i pec a s'altre extrem de Zuric per veure-hi dues esglesies católiques que veia marcades demunt es pla de la ciutat, que duc sempre dins sa butxaca. ¡Anau a córrer voltros per dins una ciutat tan gran sensa un pla ben especificat, i veureu qué vos succeïrá, que vos perdreu a cada passa i arribareu a tornar modorros! Si amb so pla i tot heu d'anar tan uis espolsats i encara no basta, ¿que seria sensa pla? O no poríeu sortir tots sols de la fonda, o vos perdríeu i sa policia vos hi hauria de tornar.

Me dirigesc primer a l'esglesia de mès enfora, que la veia demunt es pla situada a *Elisabethenstrasse*. Arrib an aqueix carrer, me pos a mirar si hi guip cap esglesia, i efectivament n'hi guip una, no gaire gran. M'hi acost i era tancada. Alló m'ha extranyat, perque justament una de ses coses que distingeixen ses esglesies catòliques de ses que no hu son, es que ses catòliques sempre les trobau ubertes. —Mira qui mira per allá a veure si afinaría negú per demanar enquestes de tal esglesia, a la fi veig una dona asseguda devant una casa d'allá devora, m'hi arramb i li demán si alló es una esglesia católica i m'ha dit que sí. —*Com aixi está tancada?* he jo dit. —*Tocau a ca-s'escolá*, diu ella, *i la vos obrirán*. Me mostra ca-s'escolá, que es just veinat, hi toc, m'obrin, demán per veure l'esglesia, la m'obrin, hi veig una llantia encesa i un altar just es des católics. Pero jo no me'n

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

acabava de fiar de que hu fos una esglesia católica de ver. —Com sortía, he demanat an es qui la m'havía mostrada: *¿Ist diese Kirche Roman Katolisch oder Alt Katolisch*? —*Alt-katolisch*, m'han respost. Com he sentit aqueix cantet, som fuit més que depressa, agraïnt així meteix es favor que m'havíen fet de mostrar-me tal esglesia. De manera que tal esglesia es des *véis-católics*, d'aquells pobres católics sensa catolicisme de que vos vaig parlar despuisahir.

Esglesia de Sant Pere i Sant Pau.

Aquesta ja sabía cert que era católica de bon de veres perque aquell Vicari de *Liebfrauenkirche*, de qui vos parlava despuisahir, me diguè que va esser s'esglesia que es catòlics de bon de veres feren com es Rector de *Agustinerkirche* se rebel·lá contra es Concili Vaticà passant-se an ets heretges, peró sensa abandonar sa seua parroquia i seguint-lo moltíssimes de ses seues euveies.

Aquesta esglesia de Sant Pere i Sant Pau, que no está gaire lluny de *Elisabethenstrasse*, está dins un jardí amb un tancat redó. Era uberta naturalment: hi entr, i m'hi trob una vintena de nines agenoiades an es bancs, i una monja i unes quantes senyores que feien ses seues devocions. Aquelles nines feien molta de bonda, i desiara n'entraven i en sortien, sempre sensa moure ni trui ni alguer.

Es una esglesia ogival, de tres naus de sis trasts, sensa capelles. No hi ha més que tres altars: un a cada cap de nau. Es paladar es baix i de fusta pintada. Aquells altars están molt endiumenjats. Ses tres naus son plenes de bancs.

Ses altres esglesies catòliques de aquí tenen també bancs per tot. Lo meteix fan ses protestants; i així solen estar també ses esglesies d'Anglaterra i d'Alemanya, católiques i no catòliques.

Es una bona idea; va bé ferm porer seure dins l'esglesia. Sempre hi es a temps un a estar dret. Per porer-hi estar basta aixecar-se i que es camatge aguant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A «Museum gesellschaft».

Dia 17 dematí, quant sortírem des curs de la *Divina Comedia*, el Dr. Gauchat me mená an aqueixa *Sociedat des Museu*, que es una *sociedat de lletgidors*, que están suscrits a un sens fi de diaris i revistes; i així es socis amb una mica de no res poren lletgir es principals periódics i revistes del mon.

El Dr. Gauchat me presentá an es Director i me concediren trenta dies per poder-hi anar qualsevol hora del dia a lletgir tots aquells periódics i revistes que hi ha; i me donaren una targeta o diploma d'aqueix permís, sa força per entrar-hi sempre que hi vaja.

Avui m'hi som entregat, i prou que m'han admés; i naturalment me som abordat a ses revistes de filologia, que n'hi ha un enfilai; com se suposa, cap d'espanyola. ¡Si en tota Espanya no tenc noticia que se'n public cap de revista de carácter filológic més que es *Bolletí del Diccionari de la Llengo Catalana!*

Amb aixó s'es fet hora d'acudir a la fonda a sopar, i, després d'enllestir unes quantes feines, me'n som anat a jeure, per lo que pogués esser, i ifins demá dematí, si Deu ho vol i Maria!

Dia 10 de juny.

Gent combregadora.

Cada dia m'entreg a *Liebfrauenkirche* un poc abans de les set a dir missa, i sempre hi trob una bona partida de gent que oieix missa, amb una gran devoció; i, en donar la comunió, compareix casi tothom a combregar. Cada día hi trob un estol de monges.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una familia espanyola generosa.

Avui m'ha dit un des Vicaris d'aqueixa esglesia, contant-li jo que s'esglesia de Sant Antoni (*Antoniuskirche*) m'havia agradat una cosa fora-mida, que l'ha pagada casi tota una familia espanyola que passá aquí una temporada perque hi teníen un malalt, i varen fer aquest obsequi a Sant Antoni i a Zuric. Aqueix Vicari no ha sabut es nom de tal familia.

Curs de la «Divina Comedia».

Hi he assistit avui també, i hi ha haguts es meteixos estudiants i estudiantes de sempre, i també una de ses *estudiantes* m'ha deixat es seu llibre perque jo pogués seguir sa lectura que en feien.

Prou que le hi agrait de tot cor.

Raig de cartes.

N'he hagudes d'escriure deu, com qui no diu res. Som arribat a estar *encartat*, creis-me.

Anit passada va ploure una estona, i avui es temps es més agradable, gracies a Deu.

Espanya demunt es diaris suïssos.

Hi fa un poc més de paper que demunt es diaris inglesos. Divenres passat a Ginebra vaig comprar un des diaris d'allá i dedicava a ses coses d'Espanya mès d'una columna. Es diaris que veig aquí, a Zuric, cada dia en duen qualque cosa de sa nostra nació: telegrames des moviment polític i de sa guerra que ses kábiles de devers Tetuan i Larache tracten de moure-nos.

Mos fan més justicia es periòdics suïssos que no ets inglesos.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I prou per avui! Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria!

Dia 20 de juny.

Aigo a voler.

A les tres i tres quarts que he pegada cossa an es llençol, plovia a té qui té, no a tala-baixons, sino xic-xic xic-xic, s'aigo més retent i que agrada més an es pagesos. Tot lo dematí ha fet lo meteix.

Quant som sortit, a les deu i tres quarts, per anar a l'Universidat a sa lliçó del Dr. Gauchat sobre *historia de sa llengo francesa*, feia un ruixat ben fort, i ja hi havía estona que era així; pero no he volgut tornar arrera per no veure'm a la vergonya, com m'hi vaig veure entany, un des dies que vaig esser aquí, que també va ploure tot lo día, i havía d'anar també a una lliçó des meteix catedrátic, i vaig considerar que amb aquell aigat no hi hauria lliçó; i des cap d'un parei d'hores s'entregá el Dr. Gauchat a la fonda a veure si estava malalt; qui com li vaig dir que amb s'aigada que feia havia cregut que no hi hauría classe, me va dir: —Si aquí mos haviem d'aturar p'es ploure, no hi hauria classe la mitat des temps.

Idó avui no he volgut que'm succeís com entany, i he envestit, paraigo estés, i fent lo que fan es d'Eivissa, que la deixen caure. Com som estat a l'Universidat es paraigo feia raig i roi per tot lo redó.

¿Qué me'n direu? Ell no hi ha faltat cap d'estudiant ni d'estudianta a sa lliçó del Dr. Gauchat, i aqueix s'ha deixada caure una explicació de ses tramudances que sufriren dins es francès ses vocals tòniques, *llargues* o *breus*, devant dues consonants o devant una, devant sons *nasals* o no *nasals*; una explicació vos dic que ha donada el Dr. Gauchat de tot aixó amb enfilais d'exemples que escrivia a sa pissarra, que era ben grossa i l'ha omplida un parei de vegades; una explicació d'aquelles de pinyol vermei. Ha durat una hora, i m'hauría agradat que n'hagués durades tres o quatre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Abans d'arribar el Dr. Gauchat, he moguda conversa a un bergantell molt xerevel·lo que tenía devora, i com ha sabut que jo era de Mallorca, i per lo meteix d'Espanya, tot d'una m'ha demanat quina llengo parlam a Mallorca i en quines relacions está amb so castellá. Bé poreu creure que li he donades ses fites tan netes com he sabut.

Es tenor de sa gent.

Per aquí en general la gent no passetja gaire greix; tiren més en prims que en gruixats. Casi tothom es de mitges taies; qualcún n'hi ha de grandolaç i qualcuna de grandolaça, pero no gaire. Son de pell blanca, pero un poc cremats des sol, i per lo meteix vermeiencs. Son molt clars es qui tenen ses colors mortes. Hi veig molt[s] d'al·lotons sensa sabates, i qualcún amb varques com ses modernisades que duen per Mallorca d'estiu.

Trob que s'aspecte de sa gent s'acosta m´s an es francesos i inglesos que no an ets alemanys del centre i del nort. Amb sos del sur ja som més consemblants.

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

12 de juliol de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 20 de juny

(Continuació)

Ets aucells

Ets aucells d'aquí son molt cantadors. Avui a pesar de que no s'atura de ploure, ells no s'aturen de cantar, allá ont tenen abres per prendre redós. Devora la fonda aont estic n'hi ha d'abres, i tot lo dia sent sa cantoría d'esbarts d'aucells, que alegren la diada.

Ets aucells aquí son molt respectats com a Anglaterra: corren per mig des carrer, i negú les encalça ni tracta d'aglapir-los ni de fer-los cap mal-terç. Lo que fan es tirar-los miques de pa o altra manjua, per veure com se'n atepeixen. No n'hi ha cap d'al·lotot ni d'al·lotetxo que s'atans a posar ses mans demunt cap aucell de aqueis que corren p'es mig des carrer, i manco s'atansen a tirar-los cap pedra. Es que els atura sa por que menen a sa Policía. Aquí ses lleis que hi ha les fan cumplir, i sa gent ja hu sab que les fan cumplir sí no volen anar a sa presó o dur-se'n qualque cop de bossa, d'aquell que deixen sensa sentits ets homos.

Quant es qui la fa la paga, i devant sa llei no hi ha tu ni vossa-mercé, sa gent s'avesa a fer bonda, perque finis-finis costa més d'esser dolents que d'esser bons.

Estudiants poc aveciats

Avui cap-vespre mos som vists amb el Dr. Jud, perque estava llibert d'una classe des *Gimnasi* aont es professor. No aneu a creure

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que sia professor de *gimnasia*. Es *Gimnasis* d'aquí, com a Alemanya, venen a esser es nostros Instituts de Segona Ensenyança. El Dr. Jud m'ha explicat com era que no tenía aquella classe: es que es seus deixebles son a fer una eixida de quatre dies per la muntanya, pe'ls Alps. No es que facen aquesta eixida des seu cap, sinó que la tenen de retglament, i un professor els acompanya, i la fan gastant molt poc. Comencen per anar amb so cavall d'En Cama i amb sa mula d'En Taló, aixó es, a peu. Cadascú du una especie de talec penjat a s'esquena amb unes corretges, que se diu *Rücksak* (sac de s'esquena), aont hi duen es comestibles i sa roba que hagen mester durant s'eixida. Ademés, no dormen a llit, sino demunt s'erba an el seré o devall qualque porxada o boval que troben. Així no fan més llait que es de la manjúa. En surt quiscún amb dos francs cada dia; i no cregueu que mengin pa i figues seques o arengades, sino bons talabants de carn rostida, formatge de primera i altres ingredients per l'estil. ¡Això se diu sebre'n!

N'hi ha d'estols d'estudiants, m'ha dit el Dr. Jud, que fan eixides d'aqueixes de tres setmanes, i que no gasten més de coranta francs, ben menjats i ben beguts, peró això sí, fora jeure a llit ni devall teulada, en no esser dins qualque boval.

¡Sabeu que els hi fan anar d'uis espolsats a Suïssa an es tenrals i... an es granats i... an es xerucs!

Diades llargues.

Aquí també es dia resulta llarg an aquest temps. Avui a les vuit i tres quarts des vespre jo me passetjava p'es carrer llegint amb claror del día bellament, sensa forçar gens la vista.

Es que avui ha plogut tot lo sant dia, dematí i capvespre, i hora baixa devers les vuit s'es aclarit, per lo qual he volgut anar a estirar-me una mica ses cames voltant carrers.

A les nou he pres redós a la fonda, i ¡a jeure manca gent!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 21 de juny.

Cartes a rompre. —Un cas molt significatiu.

N'he hagudes d'escriure un bon raig an els amics que he de visitar a diferents ciutats d'Itàlia: Milà, Bassano, Pàdua, Bolonya, Florència, Roma, Nàpols: filólegs romanistes casi tots, que s'interessen per l'*Obra del Diccionari de la llengo catalana*, i que per això me som fet coneixent d'ells. Com només m'aturaré an aqueixes ciutats un día o dos, en no esser a Roma, que s'aturada será un poc més llarga, pertocava enviar-los a dir: *Tal dia arrib, si Deu ho vol*.

Així meteix es molt que amb motiu de sa curolla que vaig prendre, fa onze anys, d'engarbullar es *Diccionari* de sa nostra llengo, m'haja fets una partida d'amics a Alemanya, a França, a Suïssa, a Àustria, a Itàlia. Tots els son catedrátics que se dediquen a s'estudi de ses llengos neollatines, de ses llengos en que s'esbrancá sa llengo llatina; ells han sabut que jo duia en revolt s'idea de fer es *Diccionari Catalá*, i això els ha bastat per posar-se en relacions amb mi i per fer de mi molt més cas que no meresc. I així jo me'n vaig a París, i trob sabis com el Pare Rousselot i Monsieur Gilliéron, que me reben coralment i s'interessen vivament en sos meus estudis i curolles llingüístiques; i me'n vaig a Halle i a Hamburg, i hi trob altres sabis com el Dr. Suchier i el Dr. Schädel que fan amb mi lo meteix que aquells sabis de París; i me'n venc aquí a Zuric, i me trob el Dr. Gauchat i el Dr. Jud que'm reben amb paumes d'or per aixó de la llengo catalana; i ara me'n aniré a Milà, i hi trobaré el Dr. Guarnerio i el Dr. Salvioni, dos catedrátics de l'Universidat, que m'han escrit que m'esperen amb bona devoció; i llavò m'en aniré, si Deu ho vol, a Pàdua, aont també m'espera un altre catedrátic de l'Universidat d'allá, el Dr. Crescini, per parlar també d'això de la filologia catalana i des *Diccionari*; i després m'aturaré a Bolonya, i llavó a Florència per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

haver-les de lo meteix amb sos catedrátics d'aquelles ciutats Dr. Zanardelli, Dr. Lovarini i Dr. Merlo.

Deu m'es testimoni que no retrec això per donar-me importancia. Tots aqueis catedrátics i sabis no hu fan per mi, sino per s'interés(,) que's prenen per l'estudi científic de la llengo catalana, d'aqueixa llengo que es nostros filisteus carronyes tan desprecien i diuen que no els-e fa més que nosa, i que l'haurien d'esveïr del mon.

Pero ara vé sa segona part, que es sa llastimosa, i demunt la qual crit tota se atenció des qui me lletgeixen. ¿Quins amics m'ha duits això des *Diccionari* a ses terres que parlen castellá? ¿Que no n'hi ha de sabis castellans que s'interessin per la filología románica, per s'estudi de ses llengos neollatines, de ses llengos que's formaren des llatí? Es sabis alemanys, suïssos, austriacs, italians i francesos s'hi interessen tant, ¿i es castellans? ¿Quins sabis castellans n'han volgut sebre res de s'*Obra des Diccionari*? ¿Quins m'han escrit o me'n han donades noves?

¡Que es de trist haver-ho de dir! ¡Que es de trist per mi, que me sent espanyol fins a sa rel dels cabeis, fins an es moll d'ets ossos! ¡Sols un sabi de llengo castellana ha fet lo que aquells sabis estrangers, de posar-se en relacions amb mi! ¡Sols un, no nat a terres de Castella ni d'Andalusia, ni de Aragó, ni de Lleó, ni d'Extremadura, ni de Múrcia, sino un colombiá, un sud-americá, En Cuervo, D. Rufí Josep Cuervo! I encara hi ha haguda una altra cosa més lletja, que, ja que hi som, la vui dir. Això des *Diccionari* no sols no ha servit per fer-me amics a ses terres de llengo castellana, com me'n ha fets a França, a Alemanya, a Àustria, a Suïssa, a Itàlia, sinó tot lo contrari: m'hi ha fets inimics. Un gran sabi castellá que ja es mort i no'l vui anomenar, conegut per sa justicia que solía fer a Catalunya, i que solía fer sempre costat a ses obres que enaltíen la llengo catalana, mai va voler fer res per s'*Obra del Diccionari*, ni hi volgué demostrar cap interés, a pesar d'haver acudit a ell per que fés qualque coseta.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I amb tot i amb això, es castellans se diuen germans nostros, i no es gens duptós de que hu son; i invoquen sa nostra germandat perque facem costat a sa seua llengo, perque la mirem com la nostra. En camvi, ja veis lo que ells fan p'es catalá i per totes ses empreses que hagen de servir per alçar es catalá. En canvi, ja veis lo que fan i han fet per s'*Obra des Diccionari de la llengo catalana*, quin interés hi ha pres, quin costat li han fet, mentres que es sabis de tantes de nacions extrangeres se'n demostren amics, s'hi interessen tant...

Això son fets, fets eloqüentíssims, fets significatius fins an es derrer grau, i que fan molt poc favor an es sabis castellans i son un indici de fins aont arriba i es graus que fa es patriotisme que sempre tenen tan dins sa boca i tan poc dins es cor, es nom sagrat de la Patria espanyola.

ORIGENS DES PROTESTANTISME A SUÏSSA

Una estatua de Zwingli. —Fets que, segons com les mirau, s'espliquen; i, segons com les mirau, no tenen explicació.

Cansat d'escriure cartes p'es llevant i p'es ponent i p'es mitjorn, després d'haver-les encaminades, alç es cap i amb so breviari ubert ja li he hagut estret ran-ran riu i més envant ran-ran llac, resa qui resa. Com he hagut acabat de resar, que me trobava a s'embocada des riu, an es cap des llac, guip una estatua de bronzo dalt un pedestal de marbres de diferents colors, dins un jardinet, derrera *Stadtbibliothek*. Era una estatua més que de tamany natural, i representant un homo amb hábits sacerdotals, amb un llibre en sa man dreta i una espasa en s'esquerra. M'hi acost, i an es pedestal afin aqueixes lletres: *Ulrich Zwingli. —MCDLXXXIV-1 Januar. —11 October MDXXXI*. Per lo meteix, era una estatua dedicada a Ulrich Zwingli, nat dia 1 de janer de l'any 1484 i mort dia 11 d'octubre de 1531. I ¿qui era aquest Zwingli? Es aquell prevere que quant esclatá es protestantisme a Alemanya i s'escampá dins Suïssa era es qui

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

comendava de s'esglesia caporal d'aquí, *Grossmünster* (gran monestir); i que se va fer protestant, i que acabá per aplegar-se publicament amb una... revel·lera, amb-e qui feia temps que vivia així com no pertocava. Aqueix subjecte va esser es qui va fer protestant Zuric, pero ¡de quina manera! Ja hu vaig recordar dies passats: no hi varen romandre catòlics ni cap esglesia ni capella catòlica, i se passaren devers trecents anys sensa dir-s'hi missa ni haver-hi culte catòlic! ¡Veiès si hu va esser gros es fester!

I voltros tal volta me direu: ¿I un homo així se va porer guanyar sa gent de Zuric, que llavò eren catòlics, i fer-los heretges, fent-los renegar de católics? —Sí, germans meus que això lletgiu! ¡Un homo així va fer heretge tota una ciutat i una regió com Zuric! I a un homo així la ciutat de Zuric, una ciutat tan respectable i honorable com Zuric, li alça una estatua i la hi conserva devant Deu i tot lo mon!

An es parèixer, a un homo així, lluny de seguir-lo la gent de Zuric i abandonar l'Esglesia Catòlica per anar-se'n amb ell, lo que pertocava era treure'l de la ciutat amb caixes destrempades i no voler sebre pus aont estava girat.

An es parèixer, per abandonar l'Esglesia Católica anant-se'n derrera un homo així, i per alçar-li per més burla i afronta una estatua i tenir-lo com una columna de la Patria, com a columna caporal de la Patria; —per fer tot això, repetesc, pareix que es precís lo manco no estar bé des cap i no tenir mica ni brot de seny ni sentit moral.

Ara bé, ¿es possible dir que a Zuric sa primería des sigle XVI no hi havía seny ni sentit moral, i que tampoc n'hi havía com alçaren aqueixa estatua a tal homo, n'hi ha ara que la conserven?

Per mi es evident que no's pot dir res d'això raonablement. En quant an es temps que alçaren aqueixa estatua, que només té una corantena d'anys, i en quant a ara, la gent de Zuric no veu En Zwingli amb sos uis que noltros católics el veim, sino d'una manera absolutament contraposada. Noltros no veim més que s'heretge,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

s'apóstata, s'amistançat sacrílec, es rebel·lo a s'Autoridat que havía jurat obeïr quant va rebre ses Ordes. Aqueixa visió, ben vera, correspòn a sa realidat; pero si noltros només veim això de En Zwingli, si mos figuram que En Zwingli just va esser això, que no va esser res pus que això, tenim una idea incompleta d'ell, una idea inexacta. En Zwingli era qualque cosa més que això. I justament es això altre i just això altre que veien i veuen d'ell es qui li alçaren tal estatua i es que es troben molt ben fet que la hi alçassen.

Voltros me direu: —Aqueis van tapats, enganats. —Conforme! vos diré jo. No tenen de En Zwingli s'idea que tenim noltros, sino tot lo contrari: el consideren, equivocadament, com un gran homo, com un llibertador de sa Paraula de Deu, que restituí s'imperi de sa Paraula de Deu que es Papes havien corrompuda i falsificada. Això va tenir tranc de fer-los creure que aquell mal homo an es de Zuric. I si ells creuen això, ¿com no han de honrar tal homo, i no l'han de tenir per un profeta de Deu? ¿Que té d'extraordinari, idò, que li alçassen una estatua i que conservin i honrin tal estatua? Per lo meteix en bona veritat no's pot dir que tal estatua signifiqui que a Zuric no hi ha seny ni sentit moral, sino una gran desviació des seny i des sentit moral, una gran equivocació sobre lo que va esser i deixá d'esser En Zwingli.

Pero la gent que'l conegué an aqueix heresiarca, es qui el tractaven i li veien dur aquella mala vida, es qui li veien trepitjar desvergonyidament es vot de castedat, ¿com aquesta gent de Zuric s'escoltá un homo així, i se'n aná derrera ell cap an es protestantisme, renegant de catòlics?

¡Ah germanets meus, qué hi ha de molt que dir i de molt que dir en tot això! S'hi poria escriure tot un llibre, cosa que, anant de viatge, com hi vaig, no puc ni dec haver de fer. Just diré lo indispensable perque vos pogueu fer cárrec de lo que passá a Zuric amb en Zwingli.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿O vos creis que ell va esser tan cap-clos i tan bajá que aplegás es de Zuric, i els-e digués: —Al·lots, no sigueu beneits! Deixau anar sa llei de Deu! Feis-vos protestants com veis que m'hi som fet jo, trepitjant es vot de castedat i d'obediencia a s'Autoridat Esglesiástica que vaig fer quant vaig rebre ses Ordes! No sieu beneits! Fora pus llei de Deu! Anauvos-ne de les vostres, fent cadascú lo que li dona sa real gana!

Si En Zwingli hagués dit això i res pus més que això, i es de Zuric el se haguessen escoltat i l'haguessen seguit, fent-se trons de sa llei de Deu i del Bon Jesús, a-les-hores hauríen demostrat no tenir mica de seny ni brot de sentit moral.

Pero aquell heresiarca se'n guardá com de caure de dir res d'això. Massa veia ell que, si hu hagués dit, l'haurien enviat es de Zuric allá ont no hi plou. Ell lo que va fer, va venir a dir: —Bona gent! Aquí no hi ha més que sa Paraula de Deu, que la Sagrada Escriptura, revelada de Deu! Això i res pus es sa llei! ¿Qui es el Papa per posar lleis an es cristians, que ja tenen totes ses que han de mester; i les ho ha posades es meteix Deu demunt la Sagrada Escriptura? Lo que diu la Sagrada Escriptura, s'ha de fer; i lo que no diu la Sagrada Escriptura, cap obligació tenim de fer-ho! Per lo meteix totes aqueixes lleis, que es Papes han posades i no son de la Sagrada Escriptura, no valen de res, no tenen cap força, mereixen cremar, son una falsificació des Papes. Deu mos va fer lliures; i es Papes mos han volgut fer esclaus!

Com se suposa, tot això no era més que un enfilai d'embuis i de mentides. ¿Que sa paraula de Deu es sa llei, que hu comanda tot? ¡Qui hu dupta! Pero ¿qué es sa paraula de Deu? Lo que En Luter i En Zwingli deien, perque així els-e convenía? Deu no pot haver fet es desbarat de donar com única i suprema Retgla de fe una paraula escrita, que no puga parlar per desmentir es qui la falsifica. Perque es evident que a un escrit un homo llest, un d'aqueis homos que saben fer veure es blanc negre amb sa seua parola, i que no es duptós que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en Luter i En Zwingli eren homos així; es evident que un homo així sempre tendrá forat per ont sortir, vui dir, sempre porá dir que lo que diu la Sagrada Escriptura es lo que ell diu que diu. I com la Sagrada Escriptura no es més que una paraula escrita, no es una paraula viva més que p'es Magisteri de la Esglesia, resultará que mai la Sagrada Escriptura dirá: —Això que diu En Luter que jo dic, això que diu En Zwingli que jo dic, no es ver que jo hu diga, sino que dic això altre! — Resulta que mai hi hauría manera de capturar ets homos caparruts i poc escrupulosos que voldrien fer passar com a de la Sagrada Escriptura, com a de Deu ses seues propies idees i manera de veure. Per això no pot esser que posás, com única y suprema Retgla de fe, una paraula escrita, com es la Sagrada Escriptura per si meteixa; sino que era precís, forçat i indispensable que posás per Retgla Suprema de fe una Paraula Viva, que pogués desmentir tots es falsificadors de sa Paraula de Deu; i aqueixa Paraula Viva es s'Autoridat de l'Esglesia, es el Papa.

I encara hi ha una altra cosa. Que encara que la Sagrada Escriptura es sa Paraula de Deu, revelada an ets homos per sa nostra salvació, no es tota sa Paraula de Deu Revelada; hi ha coses revelades de Deu que no son dins la Sagrada Escriptura; i es protestants meteixos en son testimonis, perque professen una partida de coses que no's troben en lloc de la Sagrada Escriptura; per exemple, es santificar es diumenge en-lloc des dissapte. De manera que sa Retgla de Fe Suprema i definitiva es sa Veu de l'Esglesia, es s'Autoridat de l'Esglesia, això es, el Papa i es Bisbes, successors d'ets Apòstols, an-es qui digué Deu: —*Anau a predicar l'Evangeli per tot lo mon i ensenyau a totes ses gents tot lo que jo vos he manat. Qui vos escoltará a voltros, a mi m'escoltará. Es qui no vos creurá se condamnará.*

En quant a lo de que es Papes falsificassen l'Evangeli, ni posassen lleis contra s'esperit de l'Evangeli ni que tractassen de fer esclaus es redimits de sa Sang des meteix Deu, era una solemne

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mentida; es sa cançoneta que han feta sempre aquells que el Papa ha haguts de condamnar perque s'esbarraven, ets heretges de tots es sigles.

—Pero, dirá qualcú, i de lo d'esser-se casat, essent capellá, ¿com se'n defensá En Zwingli? Se'n defensá com En Luter i ets altres caporals des protestantisme que feren lo meteix, essent capellans o frares. Digueren que la Sagrada Escriptura en-lloc diu que es preveres no's puguen casar.

Efectivament, no hu diu la Sagrada Escriptura; pero diu una altra cosa: que es qui fa un vot a Deu, es qui fa una promesa a Deu, l'ha de cumplir si's vol salvar. En Zwingli i ets altres caporals des protestantisme que eren capellans o frares, quant s'ordenaren d'Ordes Majors havíen fet vot solemne de castedat, havíen promés solemnement a Deu guardar castedat tota la vida. Per lo meteix no se poríen casar; i, casant-se trepitjaven la Sagrada Escriptura que diu que es vots fets a Deu, que ses promets fetes a Deu s'han de cumplir, s'han d'observar.

¿Com, idò, es de Zuric no veren això?

Ah germanets meus! ¿com no veren això es de Zuric? ¿O vos creis que la gent de Zuric, sa primería des sigle XVI, estiguessen tan instruïts en relligió com hi están es catòlics d'avui en dia? Si crèieu això, aniríeu ben errats. Reinava sa primeria des sigle XVI una ignorancia esglaiadora en coses de relligió a Suïssa i a fora de Suïssa; i aqueixa ignorancia fou una de ses causes principals de que s'escampás per tantes de nacions es protestantisme. Aquells pobles no sentíen casi mai sa paraula de Deu. Conservaven sa fe, es ben cert, pero en quant a obres no'n taiven [*sic*] tres. No les predicaven sa paraula de Deu i no'n sabíen casi res de la Sagrada Escriptura, no perque l'Esglesia hagués privat de lletgir l'Escriptura. No la coneixien es pobles a la Sagrada Escriptura perque els qui le ho havíen d'ensenyar duien altres bulls, i es qui l'havíen d'aprendre també.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I cop en sec s'alcen homos d'empenta i molt eloqüents com en Luter i En Zwingli i tants d'altres, alçant la Sagrada Escriptura devant aquells pobles que teníen fe, pero amb ignorancia espantosa de sa práctica i de s'esperit d'aqueixa fe; i les pintaren Sant Cristofol nan, vull dir, les digueren que no teníen més obligació que atendre a la Sagrada Escriptura, que era la Sagrada Escriptura, i res pus més que la Sagrada Escriptura, que havíen de seguir, i que no hi havia més Autoridat que la Sagrada Escriptura, que l'havíen robada an es poble de Deu, que l'havíen decantada des poble de Deu, i que s'eren posat ells, el Papa i es Bisbes, an es lloc de sa Paraula de Deu. I per lo meteix, tot això de vots de castedat i de dijunis, i de no porer-se casar capellans, frares ni monges eren invencions des Papes; no era Deu que privás res d'allò, i que per lo meteix no s'havía d'observar.

Si es católics d'aquells temps haguessen tenguda s'instrucció relligiosa que tenen avui es catòlics d'ara, si haguessen tenguda sa formació relligiosa que tenen es católics d'ara, no els hauría servit de res an aquells heresiarques escampar tals embuis i tant de rois de mentides; pero es pobles cristians de llavó, afonats com estaven dins ses tenebres de s'ignorancia relligiosa, no saberen resistir una envestida tan feresta com sa que els-e pegaren aquells caporals des Protestantisme, i aqueis les tiraren a fons dins s'abisme de s'heregía.

Per això En Zwingli se va sebre fer seua la ciutat de Zuric, a força de predicar per tot arreu com un desesperat, a força d'escampar escrits i més escrits p'es llevant i p'es ponent, escrits plens de fel i de verí i, sobre tot, de mentides, calumnies i embuis contra el Papa i es Bisbes, posant-los com un pedaç brut, no deixant-lo part sana.

I si qualcú me diu: —¿I com no veien aquella gent de Suïssa i d'Alemanya que no poría esser ver que el Papa i es Bisbes fossen tot alló que En Luter, En Zwingli i ets altres confrares seus deien?

Idò no hu veien, germanets meus, per lo que vos he dit, per s'ignorancia feresta que aquells pobres patíen en materia de relligió i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sobre tot respecte de s'Autoridat de l'Esglesia, i especialment de s'Autoridat del Papa. Hu demostra s'historia d'aquell temps, s'historia vertadera, no sa falsa, sa que es una conspiració contra se veritat. I no cregueu que no més sien ses histories escrites de ets heretges i d'ets incréduls que son una conspiració contra sa veritat; també n'hi ha d'escrites de católics que hi resulten una conspiració contra la veritat, sensa que tals historiadors católics ho fessen aposta, sino que per sa seua ignorancia des fets que contaven i des que deixaven de contar, resulten ses histories d'aqueis tals una vertadera conspiració contra sa veritat. —Idó ses circunstancies favoriren tant En Zwingli i es demés caporals des Protestantisme; ses circunstancies de aquell temps les deixaren desplegar es seu ingeni i talent indisputable i sa seua polissonada, més indiscutible encara que es seu talent i es seu ingeni —que saberen fer-se seues tantes de regions i de ciutats importantíssimes.

Per altra banda, ells apellaven an ets enginys més reprovables. An es reis i princeps i magistrats de ses ciutats les deien que ells comandaven de totes ses coses civils i esglesiástique i que poríen fer i desfer, sensa escoltar-se Papa ni Bisbes ni negú. An es pobles deien: fora dejunis; fora penitencia; fora missa, fora sufragis per ses ánimes del purgatori; basta sa fe en Deu; fora més Autoridat demunt voltros que la Sagrada Escriptura, entesa així com cada un de noltros l'entenga.

Vertaderament això ajugerava molt es jou de Cristo; així no duia gaire feina esser cristians.

Repetiguem-ho una volta més: s'èxit immens des caporals des Protestantisme se va deure a dues coses principalment: a s'ignorancia horrible que hi havia llavó en punt a sa Relligió, i a lo malamentíssim que estaven ses coses de sa fe respecte de s'Autoridat de l'Esglesia i sobre tot respecte de s'Autoridat del Papa.

Quant un lletgeix dins histories tan ben fetes i tan ortodoxes com ses des Cardenal Herenröther i del Dr. Pastor, alabades una i altre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

p'el mateix Papa; quant un lletgeix ses coses que durant es sigle XV es prínceps seculars i no seculars se permetíen contra el Papa, si el Papa no els anava per ses seues, si el Papa tractava de fer-los anar drets; un s'escarrufa, i no li extranya gens que ben aviat, la primería des sigle XVI, vengués un Luter i un Zwingli i es demés capspares des Protestantisme, i ginyassen ses ciutats i ses viles a fer del Papa i de s'Autoridat de l'Esglesia es cas que aquells Prínceps n'havíen fet del Papa durant més d'un sigle.

¿Tal volta no consta dins s'historia es fet que l'Emperador d'Alemanya, s'antecessor del gran Carles V, quant En Luter començá sa seua rebel·lió contra el Papa, no veient aquell beneit d'Emperador tota sa coa que havía de dur, fins i tot contra es seu Imperi, aquell polissardo de Luter; ¿no consta tal volta que aqueix Emperador enviá a dir a s'Elector de Saxònia, protector d'aquell heresiarca: —*Guardau-mos aqueix Fra Martí* (En Luter), *perque mos pot fer molt bon servici*.

I es que s'hi eren avesat es Prínceps d'aquells temps a jugar el Papa a la pilota, servint-se un cop des conciliábul de Basilea, un cop des conciliábul de Pisa, un altre cop d'homo tant de mala rel com En Luter, per fer rentar llana negra a la Santa Seu. I no es que fossen inimics de la Santa Seu com a tal Institució; lo que eren uns caps-esflorats que, per saciar ses seues passions i ambicions, no reparaven a jugar amb foc, oblidant que qui juga amb foc, com s'en tem, se cala foc a sí meteix, i tot fa flamada, inclús es qui han calat foc.

Hi ha un adagi en mallorquí que diu: *si ses euveies grufen, ¿qué han de fer es porcs?* Això succeí sa primeria des sigle XVI: feia més d'un sigle que ses *euveies*, es prínceps, es qui havíen de donar llum, donavem fum, i *grufaven* de sa manera més escandalosa; i llavó vengué En Luter i En Zwingli i tants d'altres per l'estil que feren *grufar* ses ciutats com Zuric i tantes d'altres, que feren *grufar* es *petits*, allá ont feia tant de temps que *grufaven* es grossos de tot pelatge.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Amb una paraula i per acabar tota aquesta contarella: ara no s'explicaria, així com están avui, gracies a Deu, ses coses de sa fe; ara no s'explicaria que un homo d'ets antecedents morals d'En Zwingli, ni sensa aquells antecedents tan xerecs, fés tornar heretge una ciutat católica com Zuric de la primería des sigle XVI; pero s'explica perfectament, tenint en compte totes aqueixes coses que acabam d'apuntar, que un Zwingli conseguís a Zuric lo que hi va conseguir; fer herege aquella ciutat, fent la renegar de católica. Sí; hi havía seny i sentit moral així meteix a Zuric quant hi esclatá es protestantisme; pero un seny i un sentit moral tan desorientats i esgarriats per s'ignorancia relligiosa i per s'envitricollament ferest que hi havia llavó de ses coses relligioses i polítiques, que la ciutat pegá cossa an es catolicisme i se va fer protestant derrera Zwingli.

¡Sabeu que hi ha de molt que estudiar p'es católics dins s'historia des protestantisme!, pero dins s'historia vera, no dins aquelles histories que, com he dit, son una conspiració contra sa veritat, tant si les escrigueren heretges amb tota sa mala intenció del mon, com si les escrigueren católics sensa estudiar bé es fets, sensa sebre que duien entre mans.

Nota final: an En Zwingli li dic Zwingli i no *Zwinglio*, com l'anomenen ets escriptors castellans, traduint des llatí *Zwinglius*, que no es mès que una llatinisació des llinatge alemany Zwingli. I ja se sab que es llinatges no s'han de traduïr. Faç avinent aixó per si cap filisteu se'n vé a posar-me til·les perque escric i li dic Zwingli i no *Zwinglio*. *Zwinglio* no passa d'esser un barbarisme o més ben dit una barbaridat.

I prou per avui. Fins demá, si Deu ho vol i Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 22 de juny

¡Aqueix Kaiser d'Alemanya!

Alemanya aqueixa setmana passada celebrá es vint-i-cinc anys que el Kaiser Guillem du d'Emperador. Son estades unes festes solemníssimes aont han presa part tant es católics com es protestants. Es malet de dir quins en son més entusiastes del Kaiser, es protestants o es católics. Es necessari esser-hi estat per Alemanya per fer-se cárrec de s'entusiasme que ets alemanys tenen per l'Emperador. Sa vertadera es que ell el se mereix, perque es un homo que no du cap altre bull ni curolla que cuidar-se de ses coses de l'Imperi i de fer-lo anar envant en tots ets ordes i conceptes: de tot se preocupa i a tot atén: política, ciencia, literatura, art, industria, comerç, relligió; res que puga contribuïr a s'enaltiment des seu poble li es indiferent. ¡Quina sort per una nació tenir un sobirá com el Kaiser Guillem!

Idò bono; després de tanta de festassa, l'homo ha cregut que havía d'expressar es seu agraïment a tot Alemanya fent publicar per tot arreu una carta seua aont dona les gracies de tot lo que s'es fet per celebrar es seus vint-i-cinc anys d'Imperi. He vista aqueixa carta demunt un diari de Munic, i l'he volguda lletgir, esperant que hi hauria sa nota relligiosa, que en Guillem II posa sempre a tots es seus documents i discursos; sempre retreu Deu o sa Relligió o el Bon Jesús. I ¡vaja si hi es estada aqueixa nota dins aqueixa carta! I la vui consignar dins aqueix *Dietari*. Acaba tal carta amb aquestes paraules:

«Yeh werde auch ferner für das Wohlergeben des deutschen Volkesgern meine volle Kraft einsetzen, so lange Gott der Herr sie mir erhälte. Er aber wolle mein Weken un Streben mit seinem Segen begleiten un das teure Vaterland alle Zeit in seine guädige Obhut nehmen». Aixó es: «Per lo demés, jo p'es benestar des poble alemany consagraré amb molt de gust totes ses meues forces, tant com Deu Senyor nostro les me conservará. Vulga Ell acompanyar amb sa seua bendició es meus trebais i es meus esforços i prendre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

baix de sa seua protecció i gracia per a sempre la nostra estimada Patria».

Així es el Kaiser, una ánima relligiosa, fondament relligiosa, que no s'empegueeix d'esser-ho, que en fa gala en totes ses ocasions més solemnes! ¡Que ho es d'edificant i d'eloquent que es princep més poderós del mon rendesca tal homenatge d'adoració i sumisió a Deu, implorant sa protecció i sa gracia i sa bendició de Deu!

¿Què hi diuen an això es nostros anticlericals carronyes?

A l'ofici de «Liebfrauenkirche.»

Hi som anat també avui en bon diumenge. L'esglesia es gran, i s'es omplida de tota classe de poble. Me som posat just baix de sa trona per porer sentir bé es predicador, que es estat el Rt. Sr. Rector d'aqueixa parroquia. He tenguda una alegría grossa perque no li he perduda casi cap paraula; pronuncia s'alemany molt estil·lat, no s'atropella massa, té una veu argentina i potent, parla amb gran força, i es un gran predicador popular. Ha anunciat que dia 6 de juriol el Bisbe de Chur, que Zuric está dins sa seua diócesi, vendrá a confirmar an aqueixa esglesia, i per això tot es sermó es estat sobre el sagrament de sa Confirmació. Ha donat un gran encalç an es protestants, que neguen que sa Confirmació sia cap sagrament posat de Deu, i ha demostrat amb la Sagrada Escriptura amb sa má que ho es un sagrament posat de Deu; després ha espinzellat i esmenuçat lo que es tal sagrament, excitant es pares d'ets infants que l'han de rebre a que li aidin a preparar-los degudament i llavò mos ha excitats a tots es qui ja estam confirmats a correspondre i a cooperar amb tota sa nostra ánima a sa gracia que, quant mos confirmaren, rebérem. ¡Vaja quin predicador més rimat que es aqueix Sr. Rector!

Lo que me'n he tornada dur una racció d'estar agenoiat, que no son estat tot berbes! Tot es temps de l'ofici están agenoiats aqueis diantres de suïssos, fins i tot quant s'Oficiant i es Ministres seuen a's

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

temps des *Gloria* i des *Credo*. Just seuen es temps des sermó. Tot lo mès s'aixequen drets qualque estoneta. I això d'estar sempre agenoiats ho fa tot-hom, grans i petits, joves i veis, granats i no granats.

Ara comprenc perque es bancs an aqueixes esglesies estan tan atrecats un an ets altres que, si un s'hi seu, no té lloc aont posar ses cames en no esser agotzonant-se. Es que sa gent no hi seu; just hi estan agenoiats i tot lo més hi atraquen ses anques una mica. Per això devant cada banc hi ha una post devers un forc alt de sa terra per posar-hi es genois, i sa respal·la des banc de devant té també una post plana per posar-hi es braços i reclinar-s'hi. No me'n puc avenir de que aqueis suïssos siguen tan devots de estar agenoiats i tan valents per estar-s'hi tan de temps!

Conversant amb el Dr. Gauchat

Com he hagut dinat, li estrenc cap a ca'l Dr. Gauchat, i hem feta una conversada de devers dues hores. M'ha contat des viatge que va fer no hi ha gaire per dins Espanya, i que li agradá tant Burgos, Madrid, Toledo, Sevilla, Cadis, Granada, València i Barcelona. Ell coneix prou es castellá, i troba que a Madrid el parlen massa aviat. Allá ont va entendre més la gent va esser a Granada.

I m'ha dit que li passa una cosa molt original a ell: que, com parla italiá, continuament li venen a sa boca paraules castellanes, i mai n'[h]i venen de franceses ni d'alemanyes (sa seua llengo nadissa és es francés, pero ordinariament parla alemany); i en voler parlar castellá li venen a sa boca paraules italianes.

I jo li he dit que a mi me passa una cosa per l'estil en haver de parlar inglés o alemany. En parlar inglés, continuament me venen a sa boca paraules alemanyes, i mai cap de francesa, castellana ni italiana ni catalana; i en parlar alemany, llavó me venen paraules

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ingleses, pero mai cap de aquelles altres llengos que conec millor que no s'inglés i s'alemany.

Ell ha dit que això s'explica molt bé: s'esforç que feim per parlar sa llengo que mos es més difícil, mos desperta s'esforç que hem de fer per parlar s'altre llengo que també mos es més dificil que ses altres que sabem.

Així com a mi me son més difícils s'inglés i s'alemany que ses altres que sé, per ell ses dues més difícils son es castellá i s'italiá.

¡Quines coses que passen en materia d'aprendre i de parlar llengos extranyes!

Com me'n volía anar, no m'ha deixat fogir el Dr. Gauchat que no haguéssem pres té. N'hem pres amb sa seua senyora i un fii seu i una fia que tenen, tots molt agradosos i simpátics; i llavó he pres comiat d'ells, i som fuit.

Sa cripta de «Antoniuskirche»

Venint de ca'l Dr. Gauchat, com me'n som temut, me trob devant l'esglesia de Sant Antoni, de que vos vaig parlar dies passats. Hi he sentit cantar i sonar, hi entr per fer-hi s'Estació, i no hi trob casi negú: cinc o sis persones en tota l'esglesia, que no feien gens d'estabeig; no hi sentíen una mosca. Allò m'es vengut ben de nou, com poreu pensar. I més m'hi es vengut quant torn sentir cantar i sonar una cosa fonda. Llavó he reparada una escala que devallava per endins i he comprès que era que hi havia una cripta o esglesia devall terra. Prenc aquella escala, i efectivament ho es estat una esglesia devall terra, devall s'altra esglesia. I era casi tota plena de gent, un parei de centenars de persones que resaven fort el Rosari i han acabat sa *Lletanía* de la Mare de Deu. Sempre resulta molt devota una esglesia devall terra i més si es plena de gent que hi saben estar dins l'esglesia, com en saben es católics de per aquí.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Un infantò.

Anant jo de d'allá per un carrer cap a la fonda, assetsuaixí d'un portell d'un jardinet me surt a l'encuantra un infantó i m'allarga sa maneta. Jo, naturalment, le hi he estreta i li he feta una xicotina. I ha girat en redó cap a dins la casa. No he guipada cap persona en tot allò.

¡Com així aqueix infantó ha feta aquesta fantasía amb tanta de gracia? ¡Anau-ho a sebre! Sería curiós sebre-hu!

Cada instant brusquetjava. He pres redós a sa fonda, i ¡prou per avui! Fins demá, si Deu ho vol.

Dia 23 de juny.

Una altra lliçó d'historia de sa llengo francesa.

Avui a les onze he tornat comparèixer a l'Universidat per assistir a sa lliçó que el Dr. Gauchat havia de donar sobre sa formació des véi-francès. Pero ¿i que té que veure es véi-francés amb so mallorquí? I ¿qué es això de vèi-francés? Jo vos ho diré, si no hu sabeu; es francés tè dues grans époques: des sigle VII an es VIII que començá, fins an es sigle XIV; i des sigle XV fins avui. Es francès anterior an es sigle XV era molt diferent des d'ara, tant que noltros catalans per poc desxondits que siguem, entenem millor es francès antic que no es francesos d'ara. Això vol dir que es francés antic es molt més consemblant an es catalá que no es francés d'ara. I vetaquí perque sa formació des francés antic mos serveix moltíssim per explicar sa formació des catalá, d'això que parlam a Mallorca, que no es més que catalá de Mallorca o mallorquí. De manera que casi totes ses lleis de formació des francés antic se troben dins sa formació des catalá: ses lleis de formació d'aqueixes dues llengos venen a esser casi les meteixes. Per això té tanta d'importancia per noltros s'historia de sa formació des francès antic, que el Dr. Gauchat explica

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dilluns, dimegres i divenres an aqueixa Universidat. —Avui ha acabat ses lleis que retgeixen ses vocals átones i ses que retgeixen ses consonants.

De totes aqueixes lleis ha posat el Dr. Gauchat un sens fi d'exemples.

Totes aqueixes lleis retgeixen dins sa formació del catalá. No m'extenc més sobre aixó perque aqueix *Dietari* no es per explicar problemes de filología, sino just per ensatar-los per que vegen es qui el lletgesquen que hi ha molt de camp per córrer dins s'estudi des catalá o mallorquí, que tot se formá segons regles, per més que es *filisteus* creguen que es mallorquí no tè cap ni peus ni es llengo ni un sant remei. Ells sí que no'n tenen de cap, sino un bon carabaçot buit i llavó uns peus disforjos, per no dir potes.

An es seminari Romanista amb el Dr. Jud i sos deixebles.

M'hi entrec a les cinc i ja hi havia una partida d'estudiants i d'*estudiantes*; al punt hi son estats tots, i llavó compareix el Dr. Jud i ja es estat partit a demanar a cada un lo que havía aclarit sobre sa llista de *rels* llatines que mos havia donada i sobre es mots derivats d'aqueixes *rels* dins totes ses llengos romániques. I allá los haguésseu sentits descapdellar an aquells estudiants i *estudiantes*! Se coneixía que hi havia cremat oli i que venien ben preparats. Com es catalá i per lo meteix es mallorquí hi entrava an aquestes llistes, el Dr. Jud m'ha fet pronunciar i explicar es mots *genoi*, *cuiro*, *cuiram*, *esglesia*, *esgleia*, *dòs* (*anar* **dos** *dalt una bistia*, aixó es, sensa ensellament), *coscoi*, *fausella*, *fausó*, *encobeïr* i altres que ara no record.

Aixó de tenir un catalá a una cátedra de filología romanista d'una Universidat de llengo alemanya, es una cosa grossa p'es catedrátic i p'es seus deixebles, per poder sentir sa pronuncia autèntica d'una llengo que ells estudien, tan interessant científicament com qualsevol

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

altra de ses neollatines, i especialment interessant per lo poc coneguda que es fora de Catalunya, Balears i València. ¡Sabeu quins uis feien i que hi escoltaven d'arreu aquells estudiants i *estudiantes* com me sentíen pronunciar es mallorquí!

Es reclaus i sa mala-petja per mi no era an es *pronunciar* tals mots, sino haver-ne de donar claricies. Jo lo que feia, procurava parlar poc i bé, per no embuiar-me. I es ben perillós embuiar-s'hi dins s'alemany, tan repelenc i enrevisclat com es.

Acabat aixó d'aquells mots, el Dr. Jud s'es posat a explicar-mos lo de ses *etimologies* (sa rel i sa neixó de ses paraules, d'ont surten i com s'engarbullaren). Mos ha començada una explicació admirable sobre lo que es i ha d'esser sa *etimología*, es sistema de cercar s'*etimología*, sa rel, sa font d'una paraula, desllatigant tal paraula espinzellant s'origen i sa formació de tal paraula.

El Dr. Jud es un temperament nirviós, de gran empenta, ardit com ell tot sol, i per això, sensa temer-se'n, parla aviat i granat, i vos assegur que es malet de seguir per un com jo que encara troba tants de terroços dins s'alemany.

Amb aixó han tocades les set, i hem hagut de taiar caps allá ont érem, posant forqueta an aixó de ses *etimologíes*, que hu seguirá el Dr. Jud dilluns qui vé, si Deu ho vol i som vius.

I ¿sabeu quina l'he feta jo? Idó anar-me'n a sopar per lo que poguès esser, i més tardet a jeure.

I prou per avui. Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 24 de juny.

Avui m'he som aixecat… abans de anar en-lloc; i després de dir missa i berenar, toc soletes a les nou cap a Rechtberg a sentir el Dr. Gauchat descapdellar sobre Dant, es poeta més gros sens dupte des temps moderns. Avui es deixebles no han lletjit cap estrofa de la *Divina Comedia*; es estat empre es professor que ha duita la paraula,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estudiant per tots es caires i vent sa personalidat de Dant, que no es gaire bona d'espinzellar per lo complicada i enrevisclada i fora mida que es. Vos assegur que s'explicació del Dr. Gauchat es estada lo que se diu de pinyol vermei.

Cap sensa cervell...

Per aquí not que molts estudiants que ja fa estona que s'afaiten i que van molt ben encitronats de vestuari, no duen capell p'es carrer, van sensa, ben xelests i xarpats. Si anaven vestits de qualsevol manera, desbuats a la biorxa —jo diría que, si no duen capell ni gorra, es que no'n deuen tenir ni doblers per comprar-se'n; pero no pot esser res d'això: es qui duen sa roba que duen ells, forçat han de tenir *menuts* per comprar-se capell o gorra.

¿Será tal volta alló de *cap sensa cervell no ha mester capell*? Creim que no, perque justament son estudiants de sa Universidat es qui van així, i ara digau-me: ¿quin paper faría un estudiant sensa *cervell*, aquí que los fan estudiar tan granat?

¿Es tal volta una moda? Poría esser. Sobre tot, qui hu vulga aclarir, que hu aclaresca.

Dia 25 de juny

Aigo per sa mare i per sa fia.

Com me som aixecat, a les tres i mitja, ja plovía a la vela, i no s'es aturat de casi tot lo día: o feia ruixats ben espessos o brusquina brusquina. Aquí negú s'atura de res p'es ploure; tothom va armat des seu paraigo; i, en ploure, l'obrin, i segueixen endavant com si no plogués; i en no ploure, l'apleguen, i les serveix de bastó.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Estols d'infantería.

D'infanteria tenra, s'entén, de set a dotze o tretze anys. Aquí al·lots i al·lotes, tothom va escola; negú se'n escapa. Per això devers les vuit des matí i poc abans de mig dia, i llavó en haver dinat devers les tres i hora baixa, veis esbarts d'al·loteia que van o venen d'escola, es més xelests i etxerevits del mon, tots, tant al·lots com al·lotes, amb sa seua gran cartera de pell penjada a s'esquena amb corretges. Semblen soldadets menuts que surten a campanya o en tornen. I no cregueu que se'n vagin delai delai i fent sa torniola p'es carrer, sino que se'n van ben acanalats i que, si no feis via, vos deixen derrera. ¡Quina gent, Deu meu! ¿Quant será que a Espanya tendrem aqueixa… infantería?

Monsenyor Mathies.

El Dr. Griera ja entany, quant vaig venir aquí, me recomaná ferm que visitás aquest Monsenyor, un Prelat Domèstic de sa Santedat, que el Papa fa estar aquí per cuidar-se d'ets estudiants católics de s'Universidat i demés Ensenyances Superiors d'aquí. Los predica casi cada diumenge a la esglesia de la Mare de Deu (Liebfrauenkirche), allá ont jo dic missa, i dona totes ses passes convenients p'es bé de dits estudiants. El Dr. Griera, s'any que estudiá aquí, se va fer coneixent de Monsenyor Mathies i en quedá agraïdíssim; per això me recomaná que l'anás a veure. Pero entany, com només hi vaig esser quatre dies, i me duia molt preocupat lo des doctorat del Dr. Barnils que s'havía de fer i se feu aquells dies, me'n vaig tornar de Zuric sensa veure Monsenyor.

Enguany vaig dir: —Aquest pic no'm passará per alt. Ahir vaig demanar an el Vicari Braun de *Liebfrauenkirche* si'm sabría dir aont devers está Monsenyor Mathies; m'ho digué i fins i tot li telefoná demanant-li hora per rebre'm, i me doná les deu i mitja d'avui.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per aixó a les deu surt de la fonda, i he haguda mester mès de mitja hora per trobar la casa. A la fi ho he trobat, toc, m'obrin, i vemetaquí devant Monsenyor Mathies: d'una cinquantena d'anys, sá, gran, més prim que gruixat, amb una gran barba, sonrient, amabilíssim. Li he dit que'm perdonás l'atreviment de presentar-me devant ell; que sa meua presentada no tenía altre objecte que oferir-li es meus respectes i es meu homenatge com estudiant de l'Universidat que som aqueixes quantes setmanes d'estada a Zuric, i que li duia comandacions del Dr. Griera.

M'ha tractat amb una amabilidat fora mida; m'ha demanat del Dr. Griera, dient que en tenia molt bona impressió per lo bè que es comportá es temps que fou a Zuric. M'ha demanat com estava d'estudis esglesiástics i d'Ordes, i jo li he donades fites ben clares de tot. Llavó m'ha esplugat a mi demanant-me des meus cárrecs dins l'Esglesia de Mallorca i de ses meues curolles literaries. Com li he contat de s'*Obra des Diccionari*, l'ha alabat molt. També m'ha demanat aont havía après s'alemany; i després s'es posat a parlar-me en castellá, i ben bé que se'n desfeia; i llavó amb italiá, que el posseeix admirablement. Ell es alemany, i m'ha dit que va veure de lluny ses illes Balears anant de Gibraltar a Gènova.

Li he agraïda coralment la rebuda paternal que m'havía feta, i he pres comiat d'ell, espitxant-me a l'Universidat.

Segueix s'historia de sa formació de sa llengo francesa.

Ho he hagut de fer de tot per arribar a les onze a l'Universidat per assistir an es curs del Dr. Gauchat sobre sa formació de sa llengo francesa. I vos assegur que hu pagava venir-hi, maldement fés una bon aigo. Com som estat a l'Universidat, es paraigo feia raig i roi per tot lo redó. Tot ho he donat per ben succeït per haver poguda sentir sa lliçó del Dr. Gauchat, que ha esposades admirablement ses lleis que retgeixen ses tramudances de ses consonants en *posició fluixa*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(entre vocals) i entre una vocal i una altra consonant, sobre sa conversió de sons *velars* en *palatals* (x, tx, s, ç, *ge gi* francès i catalá), i sa partida de sons nous que brollaren dins es francès lo meteix que dins es catalá (x, tx, ny, ll). Totes aqueixes lleis de formació des francés son també lleis de formació des catalá.

Tot es temps de s'explicació he preses notes. Lo meteix feien tots ets altres estudiants i *estudiantes*.

Dins aqueixes cátedres alemanyes no sentiu mai una mosca; no sentiu més que es catedrátic que explica, i es deixebles tots amb una llibreta uberta devant i allá escriu qui escriu, prenguent notes de lo que es catedrátic espinzella i desllatiga. —Vos assegur que no los lleu gens badaiar ni fer xep-a-xep amb sos veinats.

Com som sortits, feia una aigo tan forta, que anava jo amb el Dr. Gauchat, i mos hem haguts de despedit cadascú cap a ca-seua, tan aviat com poríem.

¡Ja es una bona passada amb aquest tant de ploure! I ha fet lo meteix casi tot lo sant de-cap-vespre. Així es que només som sortit hora baixa de tot per anar a *Liebfrauenkirche* a visitar el Santíssim.

I ifins demá dematí si Deu ho vol i Maria!

Dia 26 de juny

Una estadística interessant

Es diari católic d'aquí, *Neue Zücher Nachrichten* (*Noticies noves de Zuric*) despuisahir duia una estadística interessant, presa de *Jahresbericht* (*Anuari*), publicació oficial des católics de Suïssa, de l'any 1912. Segons aquesta estadística hi ha a Suïssa actualment 1.602.203 católics. Es nombre d'habitants que hi ha a Suïssa es 3.741.971. Per lo meteix es católics aquí encara son una minoria, si bé a una partida de *cantons* son majoría, pero justament son es *cantons* més poc poblats. D'això ja vaig parlar entany. Posa aqueixa estadística que dins l'any 1912 es católics de Suïssa han donat dins

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ses diferents esglesies que tenen, per sostenir es Ministres de Deu, 181.597 francs. L'any 1911, 186.408 francs; per lo meteix, 4.800 francs més que l'any 1912. Diu l'*Anuari* que aixó prové de que entany va esser mal any a Suïssa, i de que s'industria desmaiá una mica i de que hi havía molta de por de que no esclatás sa guerra europea. Ademés des donatius ordinaris, n'hi hagué d'extraordinaris l'any 1912, com n'hi ha sempre, i amb tot aixó l'Esglesia de Suïssa tirá i tira endavant i reprén de cada dia, que es un gust i una gloria de Deu; i cobra més força no sols social, sino política. Aquí están organisats es católics políticament, i prenen part en totes ses eleccions; i es contraris ja comencen a tenir-ne mal de ventre, i no d'aquell fluix, sino d'aquell mès fort. Com ells se figuraven que es Catolicisme ja no hi tornaría alçar xella pus dins Suïssa…!

Altre pic «La Divina Comedia» i aigo a balquena

Som tornat a Rechtberg avui dematí an es curs de *Divina Comedia* que hi dona el doctor Gauchat. Avui ell no ha explicat gaire; es deixebles han lletgit casi tot un cantic d'aquell poema immortal, un bocí per hom. Estic admirat de lo be que pronuncien s'italiá aqueis alemanys i *alemanyes*. Tant *ells* com *elles* han fetes una partida d'observacions sobre Dant molt agudes i a ferir. ¡Ja hu val amb aqueixa gent tan lletra-ferida!

Sortim d'aquella classe, i feia una bona brusca i un fret ben xelest. He considerat que lo més prudent era prendre redós a s'hostal.

¡Ventura que per aquí, en ploure, no s'hi fa fanc! Si s'hi congriás es fanquer de per Mallorca com plou, no hi hauría qui anás per defora.

Avui casi tot lo sia ses canals han ratjat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Entrevista amb so Rabí de sa Sinagoga de Zuric.

A la Seu de Mallorca tenim dos bordons de primatxer, de plata, amb pedres precioses an es pom i cascavellins que pengen, que es una meravella d'obratge, i hi ha lletres hebraiques i tot. ¿D'ont provenen aqueis bordons? Un estudiant del nostro seminari va presentar en el Certámen del any passat un estudi per explicar que els poms provenen d'una de ses Sinagogues que hi havía a Mallorca, i que ses vares eren tal volta barretes que tenia a cada cap es volum de la Sagrada Escriptura, un plegamí llarguíssim que s'enrevoltillava, en no haver-lo de lletgir, i que el desenrevoltillaven per lletgir-lo. Jo vaig voler aprofitar sa primera avinentesa de porer visitar una Sinagoga durant aqueix viatge per veure com hi tenen la santa Biblia ets hebreus, per examinar es rotllo de plegamí amb unes vares o barretes a cada cap, i si tals vares eren gens consemblants an aquells bordons de la Seu, i quina llargari tenien.

Aquí n'hi ha una de Sinagoga, i feia temps que pensava com m'havía d'enginyar per aclarir això, fins que avui de capvespre devers les quatre, que s'era aturat de ploure, m'ha ocorregut parlar-ne an es caporal de la fonda aont estic, un senyor molt llest, llevent, que no'l troben mai mal-fet, mújol ni descuidat. Li he exposat es cas, i al acte m'ha donada sa direcció des Rabí de sa Sinagoga d'aquí, que m'ha dit que era molt instruït i afable i que poria estar jo ben segur de que me rebría molt bé i se desteixinaria per complaure'm. Amb això es entrat a la fonda un amic des Rabí, es caporal n'hi ha parlat, i aquell m'ha dit que m'hi presentás an es Rabí, que no m'hi camparía gens malament, i que lo més avengut sería anar-hi tot d'una.

Demunt es pla de Zuric tot[s] dos m'han mostrada sa casa des Rabí i sa Sinagoga, i m'hi esquitx a l'acte, tris-tras tris-tras.

Arrib a la casa, toc, surt a obrir una al·lotella, demán el Dr. Strauss, que me diu que fa classe, pero surt ell,i om me veu i sent que jo desitx fer-li una consulta, me diu si li vull deixar acabar s'escola, i dins mitja hora estará a la meua disposició.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Entesos així, jo me'n vaig a voltar uns quants carrers, i mentres tant faç un dibuix d'aquells bordons a una fuia de sa meua llibreta de notes, per que es Rabí se puga fer carrec millor de tals joies des tresor de sa nostra Seu.

Amb això, es passada sa mitja hora i me torn presentar a ca's Rabí, que me reb tot d'una: li esplic sa cosa, i li mostr es dibuix. S'ho ha mirat una bona estona, i ha dit que sa canya de tals bordons no li sembla que sia estada sa barra o vara de cap volum de la Biblia d'ells, perque entre ells tals barres son de fust; ara es pom per sa forma que du i si té lletres hebraiques i cascavells penjats, sí que li sembla que pot haver pertenescut a qualque volum biblic de Sinagoga. M'ha fetes una partida de preguntes sobre tals bordons, i li he contestat tan bé com he sabut, fins que a la fi m'ha dit que, per ell donar es seu parer amb tota conciencia, aquell dibuix no li bastava que hauría de veure fotografies ben fetes de tals bordons i una copia ben feta de ses lletres que duen.

En rudes, hem quedat que li enviaríem de Mallorca tot això que ell ha de mester per donar es seu parer, i que, en tenir-ho, ell en fará un estudi tan detengut i de prim compte com puga, i que m'enviará per escrit es resultat de tal estudi, que pot esser mos aclarirá alguns punts duptosos de ses inscripcions.

S'es oferit en tot i per tot a mi, i jo a ell, naturalment, i agraïnt-li amb tota la meua ánima seua fina amabilidat i condescendencia, me'n som despedit, ¡cap a s'hostal a sopar! perque ja eren les set i mitja, i s'hora de posar-mos en taula es a les set.

I fins demá dematí si Deu ho vol i Maria.

Dia 27 de juny.

No menen por a s'aigo

Avui dematí ha brusquetjat casi sempre. Amb sa brusca que feia he sentida una música p'es carrer devers les deu i no m'ha llegut

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

anar a mirar quina gent sería que tengués tanta desonera i tanta de passetgera, que amb so temps que feia se'n anás sona qui sona per places i carrers.

Com avui era dia de lliçó del doctor Gauchat a l'Universidat, un poc abans de les onze m'hi esquitx; i quant hi arribava torn a sentir sonar una música i veig tot un diluvi de gent, uns que passaven en processó i altres que miraven. A sa processó n'hi havía que anaven a cavall, altres en cotxo i banderes, altres a peu. I lo bo era que feia una bona brusca i negú de sa processó duia paraigo, sino que la deixaven caure com es d'Eivissa, i se'n anaven tots xarpats. Tot era jovenea, tot estudiants. Guip un deixeble del Dr. Gauchat que mirava la feta, i li demán qué es alló, i me diu que es una festa d'ets estudiants de Escola Técnica Superior Federals [*sic*].

I no vos cregueu que fos una processó de dos o trecents estudiants. N'hi devía haver més d'un milenar; ha rodat sa processó per allá prop d'un quart, un derrera s'altre, un derrera s'altre, i mai es meteixos, com se suposa. No he aclarit es motiu de tal festa. Havía d'esser gros, quant, a pesar de sa brusca espessa que feia, sa processó rodava amb s'ordre mès complet com si hagué fet es temps més agradable del mon.

Una altra lliçó del Dr. Gauchat.

A s'hora senyalada ha començat el Dr. Gauchat sa seua explicació sobre sa formació de sa llengo francesa antiga. Avui li ha pegat des congriament de paraules o *morfología* i de sa manera que tenía aquella llengo de construir i d'engirgolar sa frase per expressar es pensaments i afectes. Ha omplida sa pissarra d'exemples, espinzellant ho tot i donant-mos-ne fites ben netes i ben llampants; i, com mos ne som temuts, han tocades les dotze, i es Catedrátic ha posada forqueta allá ont era de s'explicació, i mos ne som anats a dinar per lo que pogués esser.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llavó no plovía; si bè el cel estava tot tapat, i es niguls eren més blanquinosos.

Aigada feresta

Com he hagut dinat, un poc passat les dues, feia un soleiet ben agradós, i agaf es breviari, i ja li estreny resa qui resa, vora vora es riu Limmat que travessa la ciutat i després vora vora es llac. Amb aixó aquell soleiet que veia tan plaient se'n es anat no sé aont, es niguls son tornats gruixats, tot es cel s'es ennegrit, i ha començat a degotar a té qui té. Alló m'ha fet mals averanys, i gir en coa cap a ses *cases*, s'aigo ha començat a pitjar, puig a un tramvia cap a s'estació caporal des ferro-carril; i com hi som estat, es ruixat ja era una barrumbada de ses maleites.

S'estació es grandiosa, tota cuberta de teulada de ferro amb uns finestrals disforjos, guarnits de vidres; deu esser de gran com dues vegades la Seu de Mallorca, no tan alta com se suposa, pero així meteix ho es alteta, i un s'hi pot passetjar ben be una hora sensa cansar-se'n. Començ a fer-hi voltes i sa barrumbada ha arribat a esser tan feresta, que tenia por ferm que no s'esfondrás sa teulada de ferro; semblava que'l cel se'n venía tot per avall. Feia molts d'anys que no havía vist ploure tan fort i tant de temps. Alló sí que se poría dir ploure a talabaixons.

Desprès ha remeiat i només feia brusca, pero seguidet seguidet.

Conversada amb el Dr. Jud.

Prenc un tramvía cap a *Heimplatz* a les quatre, perque encara feia una brusca ben espessa, i an aquell punt mos som trobats amb el Dr. Jud, prenim redós a una sala pública d'allá devora, i mos hem esmolada sa garrova, vui dir, hem conversat fins a les sis de ses nostre[s] coses, de s'*Obra des Diccionari* i de filología románica. Li he

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dit sa fredor geladora que hi ha dins Espanya envers de sa ciencia llingüística, que fins i tot sa gent docta i es literats meteixos no comprenen ni li regoneixen practicament s'importancia i sa trascendencia que té tal ciencia; i per això es pocs que n'estam convençuts hem de batallar a-les-totes per trobar gent que mos faça costat i poguem tirar endavant.

Li he contat lo que va succeïr quant vaig iniciar s'*Obra del Diccionari*, que molts se figuraven que sería de quatre o cinc anys de feina per deixar llesta a la vela una obra tan grossa i tan llarga, que demana moltíssims d'anys de feina d'una partida de persones enteses que hi trebaiin a matar. I li he dit també que molts, fins persones instruïdes, veent que passen anys y anys (ara n'hi ha dotze que començarem), i que es *Diccionari* no surt, creuen que ja no sortirá, que tot s'es fus com a fum de formetjada, sensa tenir en compte que es *Diccionari*, tal com el várem prometre ja desde es primer día, demana vint o trenta anys, p'es cap baix, de feina més arreu arreu.

An el Dr. Jud, naturalment, li han feta compassió aqueixes bones de persones que tenen un concepte equivocat de sa feinada que un diccionari ben fet suposa. Després m'ha fetes una partida de preguntes sobre noms de lloc de Catalunya, que, com es de totes ses nacions, tenen dins sa ciencia llingüística una importancia tan grossa, perque son altres tantes de fites des desplegament des sons i des mots de sa llengo de tals nacions.

Es que el Dr. Jud está afonat dins s'estudi de sa geografia des mots románics, aixó es, s'extensió geográfica de tals mots; i vol sa seua etimologia, sa rel i sa font d'on surten.

I de passada el Dr. Jud m'ha fet veure que sa llengo vasca té un fondo molt gros de rels llatines que hi entraren amb sa conquista des romans i les ha conservades, mentres es pobles neo-llatins les deixaren perdre i n'encobeïren d'altres. D'aixó m'ha posats una partida d'exemples. Es el diantre aqueix Dr. Jud per cavar fondo a tots es sementers neollatins.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Quin malenat! ¡Quin desgraciat!

A les sis mos som deixats amb el doctor Jud i encara plovía. Li estreny cap a s'hostal, més de mig enfadat contra tant de ploure i cloquetjant-me es cap contra aquella mala ánima de En Zwingli, es qui va robar Zuric a sa fe católica.

Era que avui, com me'n anava vora vora es riu, resa qui resa, som passat per devant es monument d'aqueix heresiarca; i me som aturat una estona a mirar-la-me aquella estatua de bronzo, per cert prou notable, que representa En Zwingli dret i amb un llibre en sa man dreta, la Sagrada Escriptura, i una espasa en sa má esquerra… Vaja! just així com solen representar l'apòstol Sant Pau. ¡Quin sant Pau, Deu meu, En Zwingli! ¡Sant Pau a s'en-revé! Sant Pau, d'inimic furiós que era de sa fe de Cristo. Se convertí i se'n va fer un apóstol, pero ¡quin apóstol! En Zwingli, de Ministre de sa fe de Cristo que era per ses Ordes que havía rebudes i p'es cárrec que exercía a sa primera esglesia de Zuric, se *desconvertí*, això es, renegá de sa vertadera Fe de Cristo, pervertint aqueixa fe sacrosanta, negant s'Autoridat que Cristo posá dins l'Esglesia, s'Autoridat del Papa, negant sa Presencia Reial del Bon Jesús a l'Eucaristia, dient que l'Eucaristía no era més que un simbol, una senya del Bon Jesús, no el Bon Jesús meteix, com ha cregut i ensenyat sempre l'Esglesia de Cristo. I aquell malenat no sols negá tot això, sino que negá també tots ets altres Sagraments, fora es Baptisme, dient que no eren més que pures ceremonies, i que no conferíen cap gracia, que no duien vinclada ni comunicaven sa gracia sagramental, sa gracia santificant que l'Esglesia ha ensenyat sempre i tots es feels cristians han cregut que tals sagraments duen vinclada i comuniquen an es qui los reben així com pertoca. Quinze sigles de fe cristiana, es feels de tots aqueis quinze sigles, instruïts i anostrats p'el Bon Jesús i p'es meteixos Apóstols que el Bon Jesús enviá a predicar es seu Evangeli per tot lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mon, tots aquells quinze sigles amb tots es Papes, amb tots es concilis, amb tots es Sants Pares, tota l'Esglesia estesa per tota la terra havien professat fins llavó sa doctrina de s'Autoridat Suprema i infal·lible de la Santa Seu, del Papa; havien professat fins llavó sa doctrina des set Sagraments, com a fonts inagotables de Gracia Santificant, i la santedat i inviolabilitat des Vots de Castedat i de Relligió fets a Deu; i aquell malenat de En Zwingli amb sos altres caps-pares des Protestantisme s'alçaren contra aqueis quinze sigles de fe cristiana, contra tots es Pares i es Concilis, es Sants Pares i ets Apóstols i contra es meteix Deu Esperit-Sant, i negaren tota sa doctrina de s'Autoridat de l'Esglesia i del Papa, tota sa doctrina des Sants Sagraments! ¡Malenats! ¡Cent voltes malenats! ¡I tengueren cara de presentar la Sagrada Escriptura, que es sa Paraula de Deu, com un testimoni a favor seu, allá ont la Sagrada Escriptura els-e condamnava a cent bandes diferents! ¡Tengueren cara de presentar aquelles horribles negacions de sa doctrina revelada de Deu com a propies de la Sagrada Escriptura, com a propies de sa Paraula de Deu! ¡Amb la Sagrada Escriptura en sa má pretengueren provar que tots aquells desbarats tan ferests eren sa pura Paraula de Deu! ¡Quina cosa més horrible!

I aquells pobres cristians de Zuric i de tantes altres bandes de Suïssa i d'Alemanya estaven tan magrets de instrucció relligiosa, se trobaven tan esborradots i esfondradots en ses coses de sa fe, que se deixaren enganar i embarriolar d'aquelles males ánimes d'heresiarques, d'aquells Mestres d'embuis i mentides i de mal obrar, desfressats horriblement de defensors de la Sagrada Escriptura, de depuradors i netetjadors de sa vertadera doctrina evangélica; i abandonaren sa fe que fins llavó havíen professada, s'afonaren dins s'abisme esglaiador de s'heregía…

¡Quina responsabilidat més feresta, més aborronadora, devant Deu, devant es Tribunal de Deu, per En Zwingli i es demés caporals des Protestantisme: haver pervertides tantes de ciutats i de nacions

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en sa fe católica, haver robades tantes i tantes de generacions, tants i tants de milenars de milions d'ánimes a sa vertadera fe de Deu! ¡Qu hu degué esser de terrible es compte que Deu les demaná de tant de naufraig com havíen fet dins sa seua Esglesia, quant passaren d'aqueix mon a l'altre! ¡Es cabeis s'alcen des cap com un hi pensa!

Pasant per devant aqueixa estatua de En Zwingli que s'alça a s'embocada des riu Limmat, i trescant per dins aqueixa riolera ciutat de Zuric, no me puc decantar aqueixa idea des cap: tots aqueis milenars d'heretges, que formen s'immensa majoría d'aqueixa ciutat, amb tots es seus pares i totes ses generacions de pobladors de Zuric fins an es primer terç des sigle XVI, tots aqueis milions d'ánimes es día del Judici Final han de cridar venjança contra En Zwingli que fou sa causa de que ells fossen i siguen heretges, que els-e robá sa vertadera fe de Deu, que els-e decantá de l'Esglesia Católica i des sants Sagraments i de sa Gracia de Deu! ¿Que dic an el Judici Final? No, ell ja en demanen ara venjança es que son morts i han comparegut devant es Tribunal de Deu, i a causa de s'heregía que ets escivellá En Zwingli se son condamnats! ¿Qué ha de esser d'aqueix malenat, condamnador de tants de milions d'ánimes, redimides amb sa Sang des meteix Deu!…

¡Quina idea que va esser sa des qui esculpí aqueixa estatua seua, de posar-lo amb la Sagrada Escriptura en sa man dreta i una espasa en sa má esquerra! ¡Lo haguéssen posat trepitjant la Sagrada Escriptura i ponxint-la amb s'espasa! així hauríen posat lo que ell va fer alçant-se contra sa vertadera fe de Deu! ¡No, ell no feu mai més que guinavetetjar i botxinetjar la Sagrada Escriptura, fent-li dir lo que mai ha dit ni poria dir!…

¡Quin gran sistema de resar el Rosari!

Després de sopar, m'esquitx a l'esglesia de la *Mare de Deu* (*Liebfrauenkirche*): abans d'entrar-hi sent gran cantoria, me'n hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

entr, i es estat que resaven el Rosari amb el Santíssim patent: un Vicari amb capa pluvial i sis escolanets agenoiats an es graons de l'Altar i la gent agenoiada an es bancs que umplen l'esglesia.

Com se suposa, resaven el Rosari en alemany. No son tan virollencs aquí que se'n vagen a resar dins l'esglesia amb una llengo que no es sa que parlen. Deien una desena devant perhom, això es, es de l'Altar i es poble; i he notat que es qui deien *Gegrüsset seist du Maria* (*Deu vos salve Maria*), quant acabaven *deines Liebes Jesus* (…*del vostro sant ventre Jesús*), hi afegien un parei de paraules. ¿Què pot esser aquest afegitó? deia jo entre mi meteix. He escoltat bé, i ha resultat que s'afegitó és es Misteri de sa Vida del bon Jesús i de Maria Santíssima que contemplen a cada desena. De manera que es qui diuen devant, a sa *primera desena de Goig*, per exemple, acaben així *s'Ave-Maria*: …*beneit es el fruit del vostro sant ventre Jesús*, *que vos io Verge Maria! concebéreu per obra de l'Esperit Sant*. I a sa segona *desena* acaben s'*Ave-Maria* així deçá: *que amb ell io Verge Maria! visitáreu la vostra cosina santa Elisabet i santificá el Batista*. I a la tercera *desena* acaben s'*Ave Maria* dient: *que vos io Verge Maria! donareu a llum dins la cova de Betlem*. I a la quarta *desena* acaben cada *Ave-Maria*: *que vos io Verge Maria! oferirem an el Temple*. I a sa quinta *desena*, hi afegeixen: *que vos io Verge Maria! trobáreu dins el Temple després d'haver-lo perdut*.

I, en contemplar es *Misteris de dolor* afegeixen a cada *Ave-Maria* de sa primera *desena*: …*Beneit es el fruit del vostro sant ventre Jesús, que suá sang i aigo per nosaltres dins l'hort de Getsemaní*. I a sa segona *desena*: …*que per nosaltres va rebre un sens fi d'assots*. I a sa tercera *desena*: …*que per nosaltres el coronaren d'espines*. I a sa cuarta *desena*: …*que per nosaltres portá la Creu*. I a sa quinta *desena*: *que per nosaltres el crucificaren*.

I, en contemplar es *Misteris de Gloria*, afegeixen a cada *Ave-Maria* a sa primera *desena*: *que per nosaltres resucitá el dia de Pasco dematí*. —I a sa segona *desena*: *que se'n pujá a los cels, triunfant i*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gloriós. I a sa tercera *desena*: *que mos enviá l'Esperit sant el dia de Pentecostés*. I a sa cuarta *desena*, *que vos va fer pujar io Verge Maria! després de la vostra mort per mans d'angels an el cel*. I a sa quinta *desena*: *que vos va coronar io Verge Maria! com a reina de cels i terra*.

Hi ha que confessar que aqueixa manera de resar el Rosari es enginyosíssima i devotíssima, i per tenir sempre devant ets uis es Misteri que pertoca contemplar tant m'ha agradat, que hu he volgut posar dins aqueix *Dietari* per que ses ánimes devotes se'n puguen aprofitar.

Son el diantre per treure enginys aqueis alemanys!

Després he demanat a un des Vicaris d'aqueixa esglesia si sempre passen el *Rosari* així a l'esglesia i en familia, i m'ha dit que sí.

Idó sí que toquen es fil de ses neules! A la fi som fuit d'aqueixa esglesia, i icap a s'hostal manca gent! I ifins demá dematí, si Deu ho vol i Maria!

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

19 de juliol de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 28 de juny
Aigo i fred

Avui me'n volia anar a *Einsiedeln*, un santuari devotíssim que hi ha tres hores de ferro-carril lluny d'assí, i que hi acudeixen pelegrins de tot Suïssa i d'Alemanya i fins de França, i está en mans d'una Abadía benedictina, i diuen que es tant de veure; pero ho he hagut de deixar anar per lo poc segur des temps. A les tres i mitja, com me som aixecat, no hi havia gaire niguls; pero, com som anat a missa, abans de les set, ja plovía a té qui té, i com som sortit de l'esglesia estava el cel tot tapadot de niguls que no feien cara de borrers. Havía de prendre es tren a les 8,51, i ho he deixat anar per no exposar-me a perdre tot es dia. No es gust de cristians anar a una banda per veure-hu i que no s'atur de ploure o a cada instant faça un ruixat.

I lo bo es que fa un aire tan fret com a Mallorca dins es janer o febrer, quant aqueis mesos son frets de ver.

¡Ja hu val amb aquest clima de Suïssa! ¡Ja els agradaría i convendría ferm an es conradors mallorquins que a Mallorca fos tan plover! Ell bastaría fins i tot que hu fos com la mitat de Suïssa! ¡D'altra manera jugaríem!

¡Si hu son de s'ui des vent aqueis Jesuïtes!

Lletgint *Neue Zürcher Nachrichten* d'ahir, afin aquest títol: *Die Jesuiten hochschule in Tokio, staatlich annerkannte Universität*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(s'*Escola Superior des Jesuites a Tòquio, regoneguda de s'Estat com Universidat*). He lletgit s'article, i resulta interessantíssim; vetassí sa sustancia: Es Jesuïtes alemanys, fa un parei d'anys, obriren a Tòquio, sa capital del Japó, una *Escola Superior*, aont començaren a acudir joves de tot pelatge per instruïr-s'hi literaria i cientificament, i la cosa ha crescut tant, que dia 28 de març d'enguany es Govern, s'Estat del Japó, ha regonegut an aquella Escola des Jesuïtes es carácter d'Universidat. I lo salat es lo que succeí abans de que s'Estat regonegués tal carácter an aquella Escola. Desde Europa arribaren an el Japó, an es Govern del Japó, algunes de ses calumnies i faules que corren contra es Jesuïtes devers Europa. I ¿qué va fer aquell Govern? ¿Creure tals veus tan volanderes com mentideres i destituïdes de tot fonament? Res d'això; aquell Govern, que ja feia estona que duia idea de concedir es títol d'Universidat a s'Escola des Jesuïtes, se va informar, obrí una enquesta sobre es fonament d'aquelles veus contra es Jesuïtes, i després demaná an es meteixos Jesuïtes si era ver que estiguessen privats d'ensenyar dins tota Alemanya. Es Jesuïtes contestaren que sí, pero que era perque l'Esglesia a Alemanya encara no gaudeix d'una llibertat completa, com hi gaudeix a Anglaterra i a Amèrica, i que aqueis Jesuïtes alemanys, que a Alemanya están privats d'ensenyar, funden grans col·legis a l'Índia baix des poder i amb sa protecció des Govern inglés. I ¿qué succeí a-les-hores? ¿Qué havía de succeir? Que es Govern del Japó se va convéncer de que totes aquelles veus contra es Jesuïtes no tenien cap valor, i per lo meteix dia 28 de març, declará Universidat d'*Escola Superior* des Jesuïtes.

Això fan es Governs que tenen sentit comú, maldement tenguen sa desgracia d'esser gentils. I es que es pitjor esser apóstates i renegats que no gentils! Que hu apuntin a sa seua llibreta ets anticlericaletxos batzans que tenim devers Espanya, que pretenen que un Govern que no persegueix es Relligiosos, sobre tot es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Jesuïtes, es un Govern seuvatge i sa befa de tots es Governs. ¡A veure sí es Govern del Japó es res d'això!

Sobre tot, ja n'hi haurá prou per avui. Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 29 de juny

A l'ofici de «Liebfrauenkirche».

Avui en bon dia de Sant Pere me pens que casi tothom que es anat a missa an aqueixa *esglesia de La Mare de Deu*, deu haver combregat. ¡I sa devoció amb que combreguen aquí homos i dones, petits i grans, si hem de judicar per sa compostura i reculliment amb que s'acosten a sa Taula Divina, es una cosa que vertaderament edifica!

Avui celebren aquí es católics es XVI Centenari de s'Edicte de Pau i Llibertat que l'Emperador Constantí doná l'any 313 a l'Esglesia de Deu. Per això hi ha haguda una comunió general a l'ofici i sermó de Monsenyor Mathies. L'esglesia era plena d'en-gom en-gom, ets homos an es costat de s'Epístola, ses dones an es de s'Evangeli.

I hi ha tornada haver una racció d'estar agenoiats que no son estades berbes. Sa gent ha tornada estar agenoiada tot es temps de l'ofici; just han segut es temps des sermó. No me'n puc avenir de que tenguen uns genois tan valents aqueis suïssos i suïsses. Mai m'ho hauria pensat.

Es sermó de Monsenyor Mathies es estat molt notable. Ja vaig dir dia 25 que tenía molt bona presencia. Avui he d'afegir que sa veu l'acompanya, i es suc des cervell quantrapassa de molt sa presencia i sa veu. Es tot un orador: un torrent d'idees lluminoses i de paraules llampants i una magnífica entonació. Me som posat just baix de sa trona, i l'he pogut sentir de lo millor, sensa perdre-li cap paraula.

Aquí es predicadors fan s'exordi molt curt, tant que sa gent no s'asseu fins que han feta *Ave Maria*. Diu es predicador tot d'una es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

punt que ha de tractar amb sis o set paraules, i tot d''na demana que implorin per ell ses llums del cel, i fa: *Ave Maria*.

Es sermó es estat sobre sa missió que el Bon Jesús confiá an ets Apòstols d'anar a predicar l'Evangeli per tot lo mon i ensenyar a totes ses gents tot quant Ell les havía manat, entregant a Sant Pere ses claus del cel, això es, fent-lo cap i fonament de tota l'Esglesia, Autoridat Suprema que Sant Pere exercí de tot d'una demunt tots es cristians i han exercida sempre es seus successors, es Sums Pontifics a la Santa Seu de Roma, Caps, Mestres i Doctors de tota l'Esglesia de Deu contra la qual no hi han valgut persecucions des Poders més forts de la terra ni totes ses contrariedats que ses passions humanes i ses *portes d'infern* li han suscitades en tots es sigles i de tots vents. De tot això ha triunfat sempre Sant Pere en sa persona des seus Successors, es Sums Pontífics de Roma, transformant, regenerant, santificant totes ses generacions de la terra, dócils, no rebel·les a sa seua influencia, a sa seua acció, que es tota de Deu. I ha acabat es sermó amb una exortació ben calenta i afuada a tots ets oients a seguir sempre devotíssims de la Seu Apostòlica que per ordenació divina fundá Sant Pere a Roma, alçant aqueixa capital de l'Imperi Romá a capital de tot lo mon redimit amb la Sang de Deu.

S'es acabat es sermó, ha seguit l'ofici; i, com es Celebrant ha hagut *sumit*, ha començat sa comunió general, d'homos només; i vos assegur que n'hi ha haguda una gran tracalada. Això sí que m'hi es vengut de-nou; una comunió general dins un ofici solemne com era avui. —*Visquem, i veurem coses*!, que deia aquella véia.

Sortint de l'Ofici. —Quina afronta p'ets heretges!

Acabada la funció, la gent s'es posada a sortir. Surt jo també, i me trob tots es voltants de *Liebfrauenkirche* plens de gent, uns que sortien de l'Ofici, altres que compareixien a sa missa-derrera; no porien passar… A la fi en som sortit, i li he estret cap a s'hostal per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esser a temps an es dinar. I isabeu que me'n son vengudes d'idees que aquella gentada de católichs de Zuric me despertaven… Tots aqueis centenars i centenars de católics, amb tots ets altres que hi ha an aqueixa ciutat i que no han pogut o no'ls ha llegut assistir a l'ofici…, tots son fiis o nets o rebei-nets d'heretges i tal volta n'hi ha més de un centenar que foren heretges molts d'anys i ja eren d'edat de dijunar com se convertiren… Fa cent cinquanta anys que no n'hi havia cap o casi cap de católic a Zuric desde que'n passá aquell mal homo de En Zwingli, la primería des sigle XVI. Sens dupte se figurava ell que no n'hi hauría pus de católics a Zuric; sens supte s'ho figuraven també es qui'l seguiren i es fiis i es nets de tots ells. Pero s'enganaren de cap a peus. Sa historia de ses heregíes es sempre sa meteixa: caps calents i esflorats i superbiosos se separen de l'Esglesia Católica, n'hi ha que'ls-e segueixen, formen una esglesia per ells tot-sols, una sinagoga de Satanás, pero no tenen més que sa primera envestida; ja no creien pus; tot lo més se conserven un sigle, dos sigles, i fins n'hi ha, com es Nestorians d'Orient, que duren més de mil anys; pero es que queden com a petrificats, no creixen no s'extenen, no converteixen pobles gentils. Passau sino la vista per tota sa historia desde que el Bon Jesús vengué an el mon, veiam si sou capaces d'afinar en-lloc cap heregía que haja convertits pobles gentils, que haja aixamplades gens ses fronteres de sa fe de Cristo. Ets heretges només son bons per robar ánimes a sa vertadera fe de Deu, a l'Esglesia Católica, nomès saben pervertir, esgarriar, descompondre, desgavellar. No, ni es cismátics i heretges orientals ni es russos, ni cap de ses sectes protestants, tantes com n'hi ha a Alemanya, a Suïssa, a Anglaterra, a Nord-Amèrica, cap d'aquestes sectes ni cismes han sabut fer-se seu cap poble gentil, no han sabut convertir-ne cap. ¿Qué no han fet es protestants per convertir gentils? Tenen moltes de missions per l'Àfrica i per l'Àsia i per l'Oceania, s'hi gasten milions, pero tot es debades tot quant fan, tot es rentar es cap a s'ase, perdre es temps i es lleixiu. Es meteixos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

protestants serios hu confessen i hu regoneixen… Mentres tant, l'Esglesia Católica que ja an es primer sigle començá a extendre-se per tot lo mon, no s'es aturada mai de créixer, ja fent-se seus pobles gentils d'un vent i d'altre, ja recobrant ses ánimes que ses heregíes li havíen preses, com ha succeït aquí a Zuric i a tants d'altres endrets de Suïssa i d'Alemanya i d'Anglaterra. I es que l'Esglesia Católica es fecunda i ses heregíes son xorques.

Ja se sab que abans de la fi del mon es jueus i ets heretges s'han de convertir. S'en converteixen continuament, no tants com es católics voldríem; se converteixen segons es pla etern de sa Providencia infinita de Deu. ¿Qui sab es sigles que haurán mester ets heretges i es jueus i es cismátics per convertir-se? Per això jo crec que la fi del mon es ben enfora encara; hi ha mon per molts de sigles. Sens dupte passarán molts de sigles sensa que s'acabin de convertir tota aquella gent que caplleven fora de sa vertadera fe de Deu; pero no es duptós que sa planeta de totes ses heregies i cismes es que han d'acabar per convertir-se, no sabem quant! Deu ho sab.

Per mi es evident que ets heretges de Zuric, com de tots ets altres endrets protestants de Suïssa, com de tots ets endrets protestants d'Alemanya, Anglaterra i demés regions septentrionals d'Europa, han d'acabar per tornar an es Catolicisme. Lo cert es que es Catolicisme a totes aquestes nacions no s'atura a cobrar-hi força, no s'atura de creixer-hi, i per lo meteix es protestantisme hi mancaba, hi perd.

A Zuric s'hi veu això amb una claredat meridiana: fa un sigle o un sigle i mig que no n'hi havía casi cap de católic, que no hi havía cap esglesia católica, ni una trista capella, ni un sant remei. Ara hi ha tres esglesies grans, que s'umplen sovint de gent, i en fan una altra de nova i tenen es solar preparat per una altra que fará cinc… ¡O protestants de Zuric, per qui jo sent una fonda simpatía, perque, com es demès habitadors d'aqueixa ciutat, feis cara de bona gent, per més que per desgracia vostra i nostra, anau tapats amb s'herejia que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vos etzibá aquella mal ánima de En Zwingli! ¡Sapigau-ho: o voltros, o es vostros fiis, o es vostros nets, o es vostros rebeinets están destinats a tornar esser catòlics, com hu foren es vostros antepassats fins la primería des sigle XVI!

Totes aquestes idees han fer prendre una gran volada an es meu natural optimista, amb el qual me camp de lo millor; i, per lo que pogués esser, quant he sentida sa campana de s'hostal que cridava a dinar, he presa sa fua des primer pis que habit, començant per amunt, i me'n som anat a dinar. Bon profit me faça. Amèn.

Una «Festversammlung.»

¿Qué vol dir aqueixa paraulota tan enrevisclada? Vol dir: *un aplec de festa*. Es lo que han fet avui es catòlics de Zuric a *StadHalle*, una sala grandiosa que hi caben un parei de mils de persones, i tot era ben ple ben ple de gent. Es que, com he dit, avui celebren es católics de Zuric es XVI Centenari de s'Edicte que Constantí doná l'any 313 a Milà concedint llibertat absoluta an es cristians per esser-ho i tota altra gent per professar qualsevol relligió. Es diari católic de aquí, *Neue Zürcher Nachrichten*, ahir ja va fer a sebre que hi hauría aqueix aplec i es noms d'ets oradors que hi parlaríen, convidant-hi la gent; i avui dematí a l'ofici de *Liebfrauenkirche* et Rt. Sr. Rector de demunt sa trona ha fet a sebre lo meteix. Naturalment me son vengudes ganes d'anar-hi. N'he parlat amb el Rt. senyor Rector, i m'ha dit que estigués descansat, que un quart abans de s'hora de començar tal *Festversammlung* un des seus Vicaris passaría per s'hostal per acompanyar-m'hi. Així ho ha fet el Rt. Braun, un des Vicaris de *Liebfrauenkirche*, i ja li he hagut copat cap a *Stadhalle*.

Hi arribam[,] deixam a s'entrada gabitza, capell i paraigo, i entram dins sa gran sala de s'aplec. Efectivament n'hi havia un diluvi de gent aplegada. Sa sala, com vos he dit, es grandiosa, i llavó tè encara una balconada per tot lo redó molt ample, i tot era ple de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gent. ¡Quin cop de vista donaven aquells milenars d'homos i dones, grans i petits, joves i veis, tots xelests i xerevel·los fent un cap ben viu, tots atrecats a taules, estretes i llargues i reblides de tassonam i botellam. Es suïssos, com ets alemanys, sempre están per fer *glec-glec*. M'han assegurat es capellans que tenía devora, que tot aquell suc que xerumbaven era inofensiu. *Kein Alcohol!* (*Res d'alcohol*!) me deien molt formals. Aquelles taules, com vos deia, eren molt estretes i estaven tan acostades unes de ses altres, que amb tot i sa gent estar-hi tan atrecada com hi estaven, un s'hi veia amb prou feines per passar entre i entre.

M'es vengut molt de nou aqueix sistema de fer *aplecs*. Així s'*aplec* pot durar hores, i la gent no s'avorreix, perque aquells fanals que tenen devant, que les deixen d'en-tant en-tant fer rues an es clotell, son un gran remei contra s'avorriment, tota vegada que hi ha seny per no aplegar cap meula. I no era possible agafar-ne cap an aquestes taules perque, vertaderament, no hi havia res d'alcohol (*¡Kein Alcohol!*).

Mos som asseguts a un cap de taula des mig, que tenia ponxit a un llistó un paper que deia *Präsidium —Reservit* (*Presidencia — Reservat*!). Tot eren capellans que hi seien, conversant ells amb ells i amb sos veinats de ses altres taules, que se tocaven, i cada instant s'havien de girar a dreta i a esquerra per contestar a ses escomeses que les feia la gent d'aprop i de lluny.

El meu company Rt. Braun no parava de presentar-me a capellans i no capellans, contant-los jo qui era i qui no era per qué me trobava a Zuric, i allá jo maneta an aqueix i an aqueix altre, que no sabía aont m'havía de girar.

Jo mirava i mirava per tot a veure si guiparia en lloc

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sa taula de sa Presidencia,

i no'n veia cap que'n fés cara. A la fi ho demán an el Rt. Braun, i me diu: —Homo! sa taula de sa Presidencia es aqueixa aont seim! ¿Aont voleu més taula? Jo li he dit que no comprenia com poria esser alló sa taula de sa Presidencia, allá ont era una taula com ses altres i posada an es meteix pis de ses altres, sensa graons ni tarima ni un sant remei. Ell m'ha fet de resposta que ells a Suïssa ho fan així, i que es president no es més que un com ets altres. I el m'ha mostrat, que seia an es cap de sa nostra taula, conversant i fumant amb sos des costat. Llavò li he afinada una campaneta que tenía devora.

Es un jove, misser i Retgidor de Zuric, que es greix no l'embaraça per córrer, pero que així meteix está de bones carns, ros tirant em vermei, cara redona, ballugadís.

Entre paréntesis: d'En Zwingli ençá no havía hagut pus Retgidors católics a Zuric, ni un per nat senyal. Ara a ses derreres eleccions en tregueren **vuit**! ¿Ah idò? ¿Vos feis comptes que dormen gaire es católics de Zuric, i que no més son valents per buidar botelles? Quant es hora de buidar-ne, en buiden; pero, en esser hora d'anar a votar, tots hi compareixen bil·lo bil·lo. Així hu fan ets homos… garrits!

Idó aquest President d'aqueixa *Festversammlung* també ho es de sa *Schwerizerische Katholische Gesellvereine in Kanton Zuric* (Lliga des companys católics de Suïssa des Cantó de Zuric). Es seu nom es Dr. Schneller.

Amb aixó el veig que s'aixeca, agafa sa campaneta, i l'ha sonada ben fort brandant-la a l'aire. Tot s'era mester per cridar s'atenció d'aquells aixams de gent que tots conversaven p'es colzos, rient i cridant. Tothom s'ha posat un punt a sa boca, i es President ha dit que començava sa *Festversammlung* i que es *cantadors* ja porien esser partits a rompre foc.

Efectivament, derrera es President hi havia un buit, s'hi han posats es cantadors, que devien esser una vuitentena entorn des Mestre Director, i rompen a cantar, pero ide quina manera! Me

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

figurava sentir sa *Capella de Manacor*, de tan bona memoria. No cridaven, ni esqueinaven, ni giscaven: cantaven dolç, suau, robant es cor i fent volar s'esperit per amunt per amunt dins el cel de sa melodía.

S'acaba aquell cántic corprenidor, i es President s'aixeca, romp un esclat de mans-belletes de capa a cap de sala, i ell comença a parlar. Vos assegur que no retura gens, ni troba cap terroç ni reclau ni sobam. Té una veu argentina, que sab manetjar admirablement. No cerca grans efectes de frases ressonats ni s'escolta gens, sino que parla molt natural i lleuger, pero que diu tot quant vol dir i res pus més que lo que vol dir, amb sa riaia a sa boca, nadant dins una serenidat olímpica. M'ha fet s'efecte de que ha de servir admirablement per ses lluites parlamentaries i per defensar es seus clients devant es tribunals.

Ha començat agraïnt a s'auditori s'assistencia an aquell acte, i ha exposat es seu objecte: celebrar sa publicació de

s'Edicte de Milà

de l'emperador Constantí a favor de l'Esglesia Cristiana, a favor de sa Llibertat Relligiosa; ha discorregut amb gran enginy sobre sa trascendencia i ses resultes s'aquell edicte per tota l'Esglesia de Deu, extesa de cap a cap de la terra, i llavó ha dit: *Aber wir sind in Schweiz, wir sind in Zuric* (*Pero noltros som a Suïssa, som a Zuric*); i a-les-hores s'es posat a parlar des católics suïssos, des católics de Zuric cridant s'atenció de s'auditori sobre sa situació i s'estat des católics a Suïssa, i especialment dins Zuric, ses lluites que han hagudes de sostenir i que sostenen encara socialment i políticament per conseguir i conservar sa llibertat de que gaudeixen, que no es tota sa que les pertoca, per lo quals els-e cal seguir lluitant amb totes ses seues forces sensa desmaiar ni afluixar cap punt, per anar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

avençant i avençant sempre més, fins a tenir políticament tot lo que els-e pertany, per esser lo manco com es protestants, per gaudir des meteixos drets que aqueis dins sa Confederació cantonal i nacional de Suïssa. I ha dedicat un record ben coral an es fundador de sa *Lliga de companys católics de Suïssa* (*Schwerizerische Katholische Gesellverein*), que ha donats uns resultats tan meravellosos, conquistant p'es católics tots es drets de que gaudeixen ja i tots ets avenços que han fets dins Suïssa, que son molts, pero que encara els-e queda molt de camp per córrer, molta de terra que conquistar. S'es felicitat de tot lo que han avençat a favor de l'Esglesia i a favor de ses seues consciencies i de lo animats que están per seguir endavant, i ha dit i ha repetit amb gran satisfacció: *Wir erwachsen*! (¡Noltros creixem!). Sí, això ès es crit que exhalen tots es cors católics de Suïssa, d'Alemanya, d'Anglaterra i de tots ets altres païssos protestants, perque efectivament *creixen* per tot es católics, i reprenen, que es un gust de Deu.

Wir erwachsen! (¡Noltros creixem!) deia el Dr. Schneller, i hu glosava amb viva eloqüencia en mig d'esclats de mans-belletes de s'auditori que aixordaven.

També ha volgut recordar, per treure'n sa lliçó que inclou, sa gran desgracia que afligí es católics de Suïssa quant perderen *Agustinerkirche*, s'única esglesia que teníen, per motiu de esser-se fet heretge *véi-catòlic* es seu Rector amb una gran part des catòlics, que llavò hi havía, que el seguiren, i avui encara continuen formant esglesia apart… Es católics a-les-hores, ha dit el Dr. Schneller, haguérem de tornar a les catacumbes; pero alló encara resultá un bé, perque tornárem sortir a llum ben aviat i amb més força que abans com ho demostren ses esglesies que tenim i sa força social i política de que avui gaudim dins Zuric…

Cada instant es públic l'interrumpía amb esclats aixordadors de mans-belletes. Com ha acabat, amb gentil cortesía, ha convidat el Rt. Pare Claudius Hirt, que era allá present, un monjo de sa famosa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

abadía benedictina de *Einsiedeln*, no gaire lluny de aquí, a que prengués sa paraula per donar-mos gust a tots.

El Pare Claudius

ha pujat demunt una tarima, i s'ha deixat caure un discurs molt notable, per lo que he pogut entendre (estava un poc enfora, i li perdía paraules), sobre s'Edicte de Milà, de l'emperador Constantí, exposant amb ardorosa eloqüencia ets antecedents de aquest edicte, això es, ses horribles persecucions que es cristians des tres primers sigles hagueren de passar, i llavó ha exposades ses conseqüencies d'aquell Edicte, sa manera com l'Esglesia i es cristians se'n aprofitaren, creant tot un mon nou en s'orde de sa fe, de ses costums, de ses arts, de ses ciencies, de ses lletres, creant sa civilisació cristiana…

El Pare Claudius se veu que es un homo molt ple, d'una paraula molt calenta; i tè una veu atronadora que no s'escanya. Ell com acabava, cridava més fort que com ha començat.

Jo'm pensava que amb això ja estaríem llests, i que mos ne poríem anar; pero no es estat així. El Sr. President ha llegits un parei de telegrames d'adhessió de diferents entidats i personalidats d'altres *Cantons* de Suïssa, i llavó amb gran sorpresa meua ha lletgida una targeta que el Rt. Vicari Braun m'havía demanada perque me volía presentar an el Sr. president després de s'aplec. Idó el Sr. President ha donat compte a s'*Aplec* de que jo era vengut a Zuric per fer estudis de filología i que me trobava present allá, i per lo meteix que me saludava coralment i m'agraía s'assistencia.

Si jo m'hagués esperat una tal cosa, hauría preparades un parei de frases d'agraïment, i me seria aixecat a dir-les; pero m'ha pegat massa de sorpresa, i devant un públic tan gros no he gosat a fer-ho, per alló que val més pecar d'aturat que d'atrevit.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I no es estat aixó només, sino que llavó se'n puja a sa tarima, convidat amb gran insistencia p'es President, un altre capellá, que tot d'una me pensava que era es Rector de Sant Pere i Sant Pau, i llavó ha resultat que era un

Pare Jesuïta de Baviera

que havía predicat aqueix dematí an aquella esglesia. I aquell bon homo també ha tenguda s'ocurrencia d'anomenar-me, dient que s'alegrava de que jo fos allá perque vés s'entusiasme des católics de Zuric per la santa fe católica. Aquest Pare ha fet es mot de acabatai (*Schlusswort*). Es un homo gran i que tira més en prim que en gruixat, que du s'energía pintada a sa cara i que té una veu molt forta i sentible, i pegava uns crits que com que s'hagués d'estellar. Ha excitats es católics de Zuric a aprofitar-se de totes ses lliçons que dedueixen des decret de Constantí i de tota sa vida de Constantí. Aqueix pare Jesuïta es molt eloqüent i se fa escoltar de bon de veres, i ha tengudes una partida de sortides fent esclatar de riure s'auditori.

Sobre tot, eren les deu i mitja com ha acabat s'*Aplec*, sa *Festversammlung*. Me som acostat an es President a donar-li les gracies de sa escomesa que publicament m'havía feta, oferint-me a ell en coses que jo sia bo; he felicitat el Pare Claudius p'es seu discurs, i m'ha dit que sa seua avia era mallorquina (ell es suïs, de llengo alemanya); i aquell Pare Jesuïta no sé per ont m'es fuit i no li he pogut dir res.

A-les-hores, amb el Rt. Vicari Braun hem recobrada sa gabitza, es paraigo i es capell; m'ha acompanyat amb un altre senyor fins a s'hostal; i me som despedit d'ells per anar-me'n a jeure.

I lo meteix de tots voltros que això lletgireu. Bona nit, que Deu mos do! Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 30 de juny

¡Aqueix Dr. Gauchat!

Sa nova lliçó d'historia de la llengo francesa es estada a les onze a l'Universidat i devant es meteixos estudiants i *estudiantes* de sempre, que vos assegur que no's donaven raó a ses mans de tantes de notes que preníen, perque el Dr. Gauchat no feia llobades, explicava arreu, sensa fer cap returada, i venga exemples i més exemples a sa piçarra, que l'ha omplida un parei de vegades. No, an aqueixes cátedres es deixebles no poren fer xep-a-xep ni conversar de petites. Bons garrots aplegaríen! No tenen més remei que prendre notes al vol, perque es amb aquelles notes que ells han de forrar per poder respondre an ets exámens i no haver-se'n de dur una carabaça, que aquí p'estudiants té un gust del dimoni, com a ses demés parts del mon. —sabeu que el ho fan fer de viu an es cap aquí an ets estudiants; hi han d'anar ben uis espolsats per no dur-se'n s'aumut p'es cap!

Una visita an es Director des diari católic de Zuric

Ja us he dit varies vegades què es *Neue Zürcher Nachrichten*, que fa dues edicions diaris i qualque dia tres, i el trobau per tots es kiosks aont venen periòdics, i si hi anau un poc tart, de vegades ja no'n tenen perque els han venuts tots. Tot això son molt bones senyes per un periòdic.

El Dr. Griera m'havía comanat que, en esser a Zuric, anás a visitar es director d'aqueix diari, H. Georg Baumberger, periodista de cap d'ala i que considera es seu ofici com un sacerdoci. Basta lletgir es seu diari per coletgir-lo; llegint-lo jo cada dia des que som a Zuric, més ganes me veníen de conéixer aqueix senyor Baumberger. M'enter aont es sa Redacció, i fas telefonar-hi per sebre an-a quines hores le hi trobaría. Justament era demunt s'hora des dinar, i sa Redacció ha estada tancada, i no he pogut aclarir res; pero com he

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hagut dinat, jo surt a resar per sa vorera des riu Limmat i des llac, i, llest de resar, m'atur a sa Redacció. Demán el Sr. Baumberger, i me diuen que no se pot trobar gaire a arribar, i si vui fer el favor d'esperar-lo. M'assec i he aclarit que el Sr. Baumberger ja fa 34 anys que es periodista. Al punt s'es presentat ell meteix, i m'ha dit que venía des meu hostal perque de tal hostal li havíen telefonat que jo desitjava fer-li una visita, i l'homo m'ha volgut trencar el devant, i justament no m'hi ha trobat. Tanta de finesa m'ha confús. Hem feta una conversada molt sustanciosa sobre

periodisme catòlic

especialment a Suïssa, aont m'ha dit que han de lluitar a les totes per obrir-se pas i tirar endevant, per fer anar quart creixent sa causa catòlica, que, naturalment, com a tots ets altres païssos, té molts de contraris, i molts s'ells de mala rel. M'ha dit que lletgien amb desconfiança ses notícies de ses coses relligioses d'Espanya, perque arriben a Suïssa per via des periòdics de París i de s'*Agencia Havas* que mos son contraris. Li he dit que feien molt bé i que les convendría posar-se en relació amb algún des periòdics bons de Madrid, i li he proposat fer una lliga entre es seu diari i LA AURORA, a fi de que, si a Suïssa passava res de particular que afectás a l'Esglesia en general o an es bon nom de l'Esglesia, ells mos escriguessen lo que es estat; i si passava res dins Espanya sobre lo meteix, noltros los escriuríem a ells. El Sr. Baumberger ha acceptat amb entusiasme aquest pensament, i així hem quedats convenguts que ho faríem. — Sobre tot, som romás agraïdíssim an el Sr. Baumberger, donant-li les gracies de la fina amabilidat, i ell m'ha fet tota classe de bons oferiments. I he pres comiat d'ell.

Sa derrera lliçó del Dr. Jud.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Com sortia de sa redacció de *Neue Zürcher Nachrichten*, mir es rellotge, i mancaven set minuts per les cinc. I a les cinc havía d'esser a *Rechberg* per assistir a sa derrera lliçó del Dr. Jud. Mir an es pla de la ciutat quins tramvíes he de prendre per fer molta de vía, i ja som estat partit. Vos assegur que he hagut de trompitxar. Som arribat a *Rechberg* devers set minuts passat les cinc. Ventura que el Dr. Jud encara no era arribat; pero sa classe ja era plena d'*estudiants* i d'*estudiantes*, uns conversant i ets altres consultant obres de filología. Ja vos vaig dir que dins aqueixa classe, això es, es *Seminari de filologia romanista*, totes ses parets son plenes de llibreries, tot obres referents a llingüística románica.

Al punt s'es entregat el Dr. Jud i ha seguida s'explicació sobre sa manera d'estudiar i coletgir s'etimología o nissaga de ses paraules, totes ses coses que s'han de tenir en compte, ets escuis que s'han de defogir. S'etimología d'una paraula ha d'esser s'historia interna i externa d'aquella paraula, i un estudi psicológic de sa manera que tenía de veure i de concebre ses coses es poble que formá aquella paraula. Vos assegur que s'hi es fet amunt el Dr. Jud amb aquesta explicació sobre es sistema de formular etimologies, i ha omplida d'exempes sa piçarra, exemples d'etimologies romániques, totes ben desllatigades i espinzellades.

Ses dues hores que dura aqueixa classe mos son passades sensa temer-mos-ne. Toquen les set, tot s'acaba i cadascú pren per son vent.

Sopada a Sonnenberg.

Sonnenberg es sa cucuia d'un turó que s'alça an es llevant de Zuric, que ja té tot es coster vestit de casals i jardins magnífics, que dominen tota la ciutat i es llac amb tots es seus contorns. Vos assegur que hi ha una vista d'allá dalt de lo més pintoresca i esplèndida. Avui l'he poguda ensaborir perque el Dr. Gauchat i sa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seua senyora han volgut que anássem a sopar a un magnífic hostal que hi ha a sa cucuia d'aqueix turó. Hi som estats fins passat les nou des vespre, i de nit no sé si encara era més de veure que de dia, perque veia sa grandiosa extesa de llums de sa ciutat, i llavò es llac tot enrevoltat d'esbarts de llums sensa fi, es llums des pobles i cases d'estiuetjants i hostals que hi ha escampats per totes ses voreres des llac.

Es estada una sopada deliciosa ferm, p'es panorama que teníem devant i que acab de bosquetjar, i per sa conversa agradabilíssima que el Dr. Gauchat i sa seua senyora me donaven. Ha contat el Dr. Gauchat des seu viatge recent per dins Espanya, i de lo apurat que se veia es primers dies de córrer per terres castellanes, que encara no tenía gaire per má es castellá, per més que el sabía perfectament per lletgir llibre o periòdic o lo que fos; i se veia devegades tan apurat perque no trobava negú que parlá ni entengués, no ja s'alemany, que es lo que ell parla ordinariament, pero ni es francés, i aixó fins a ses oficines públiques. Just trobá a Madrid un empleat de correus que parlava es francés, i que el parlava prou bé. A Barcelona sí que trobá molta de gent que parlava es francés i fins s'alemany.

Es castellá serveix més poc que es catalá per anar p'el mon.

No hi ha remei, es castellans son aixi: prenen de cap de dent totes ses altres llengos, fins i tot ses persones instruïdes, i se queden just amb seu castellá, que an es sigles XVI i XVII servía admirablement per comunicar-se amb casi tots es pobles civilisats, pero que avui en dia serveix ben poc fora de ses terres castellanes i de l'Amèrica del Centre i del Sur i de ses Filipines. I isabeu que n'hi ha de mon encara fora d'aqueixes terres! Figurau-vos ses coses que hi ha que veure i que aprendre més enllá de l'Ebre i des Pirineus, per les quals es castellá no val un gafet ni en dia de bona fira. I qualque betzol dirá per ventura:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

—I es catalá ¿que val gaire més?

—¡Prou que val gaire més! Es catalá comença per acostar-mos an es francés i a s'italiá. ¿Qui hu dupta que, sabent es català, aqueixes dues llengos s'aprenen molt més aviat que si un just sab es castellá? Un catalá, i qui diu un catalá, diu un balear i un valenciá, té molt més bo d'aprendre es francés i s'italiá que no es castellá; en quatre dies d'esser a França o a Itàlia ja ha aglapides ses llengos d'aqueixes nacions, mentres un castellá necessita anys i anys per aprendrer-les i encara no les arriba a parlar bé casi mai. —Per això es que es catalá serveix molt més que no es castellá per trescar p'el mon, fora de ses terres de llengo castellana, perque dona una gran facilidat per aprendre bés es francés i s'italiá; i amb aqueixes dues llengos vos assegur que uns e'n pot obrir molt de portell així meteix dins el mon civilisat.

Aqueix expressió de que es *mallorquí fora de Mallorca no fa més que nosa*, que jo he sentida a diferents filisteus es sa virollada més bajana que se puga etzibar. Es qui diuen això comencen per no haver viatjat més que per dins terres de llengo castellana. ¡Bons están ells per haver guaitat allá deçá es Pirineus! Es nostros filisteuetxos son així! ¡sa gent més… carabacenca i mès batzana del mon! Ara hi ha una cosa que dir: que si un només vol anar per terres de llengo castellana i no vol sebre mès que es castellá, efectivament es mallorquí no li fará més que nosa. A tots es renegats lo ne pren així: lo que foren, lo que professaren primer, llavó quant reneguen no les fa més que nosa i remordiments. Malenats!

Passat les nou hem pres es bobiot per avall cap a Zuric, i el Dr. Gauchat i sa seua senyora li han estret cap a ca-seua, i jo cap an es meu hostal, i ¡a jeure manca gent! Fins demá dematí si Deu ho vol i Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 1 de juriol.

Sa derrera lliçó del Dr. Gauchat. —Comiat.

Ho es estada per mi sa que ha donada a les nou a *Rechberg* a les nou del matí sobre la *Divina Comedia*. Avui, com tots ets altres dies, una de ses *estudiantes*, veient que jo no tenía llibre, m'ha deixat es seu, i ella mirava an es d'una veinada seua. Aqueis dies passats, per no haver de donar a negú s'enfrís d'haver-me de deixar tal llibre, vaig anar a ses llibreríes d'aquí a veure si el teníen per comprar-lo; i només el tengueren en alemany, no en italiá, que era així com jo en freturava. —Sa finesa de deixar-me es llibre, cada dia que som estat an aqueixa cátedra, pinta lo atenta i plaient que es sa jovenea universitaria de Suïssa. Amb aqueis devuit dies d'assistir a classes d'aqueixa Universidat, diría mentides si deia que he vist cap grossería, ni re mal adesat ni irregular, ni manco decent de cap estudiant ni estudianta; se veu que son una gent com cal.

El Dr. Gauchat s'ha deixada caure una explicació de primera sobre es gran poeta Dant; han tocades les deu, s'es acabada sa classe, tots som sortits, mos ne som anats un tros amb el Dr. Gauchat conversa que conversa, llamentant ell i jo de no porer estar un parei de setmanes més, li he donades milions de gracies de tantíssimes d'atencions com m'ha tengudes, i he pres comiat d'ell, dient-li de bon cor ferm: —¡A re-veure! amb Deu siau!

Una visita de Monsenyor Mathies.

Avui cap-vespre contava anar a despedir-me'n, i, si no me fos estat possible, li hauria escrit un mot; pero res d'això hi ha importat, perque devers les cinc era jo a s'hostal, i me han anunciada sa visita de Monsenyor. Surt tot sorpès, i el me trob, vestit així com van es capellans per aquí, tot de negre i amb una levita molt llarga, no així

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com el vaig veure a ca-seua, amb lloba. Li he dit que me sabía molt de greu que se fos molestat a venir, pero que aquella finesa seua me confonía i m'honrava massa i que li agraïa amb tota la meua ánima. Li he dit que'l vaig sentir es dia de Sant Pere a *Liebfrauenkirche*, i que m'agradá ferm es seu sermó, de manera que en vaig fer un extracte dins es *Dietari* des meu viatge. Me demana qué es aqueix *Dietari*, i li he explicat; i perque en vés una mostra, me trec es nombre de LA AURORA de dia 28, que avui he rebut, i le hi mostr. Ell el pren amb ses seues mans

i se posa a lletgir-lo,

i ha es estat partit a traduïr-lo-me en alemany; no hi havía casi cap paraula que no entengués. ¿ah idò? ¿Que vos pensáveu? Es que Monsenyor Mathies sab molt bé s'italiá i es francès (ell es alemany, de Hamburg), i amb aqueixes dues llengos ell aglapeix es mallorquí, això es, es catalá de Mallorca.

No, Monsenyor Mathies no es com tants de filisteus babaluets que potoien per Espanya que consideren una baixesa entendre es catalá, i se'n fan grossos de dir que no l'entenen, si els-e presentau qualque cosa escrita en catalá. Això de fer-se grossos de ignorar una cosa tan important com una llengo, sols pot ocórrer an es nostros filisteus, que, si només caminen amb una camatge de dues petges, es just per un miracle de Deu. ¡Així meteix ho es grosset vanagloriar-se d'esser ignorants!… ¡Deu se'n apiat! ¡¡Amèn!!

Monsenyor Mathies m'ha dit que aqueix *Dietari* l'interessava molt i que li agradaria ferm poder-lo lletgir. Jo li he dit que no'n passás ansia: que escriuré a Mallorca perque li enviin LA AURORA immediatament.

Entre parèntesis: quant LA AURORA s'escrivía en foraster, no hi havía cap francès ni alemany, ni suïs ni italiá que la demanás ni sabés

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

si era an el mon. I ara que s'escriu amb un mallorquí tan pagés com es meu, i tan comunot an es dir de molts de biduins que naturalment fora de ca-seua negú les coneix, idò ara ¡ja hu veis si la lletgeixen a LA AURORA fora de Manacor, fora de Mallorca i fora d'Espanya!

Que'n prenguen nota es mallorquins que escriuen en castellá perque els-e puguen lletgir més. ¡Quins pobres més errats de comptes!

Monsenyor Mathies m'ha convidat a una vel·lada de festa que me donaríen ets estudiants católics d'aquí. No m'es estat possible assistir-hi, perque demá ben dematí partesc cap a Itàlia, i anit estic convidat a sopar a ca'l Dr. Jud. ¡Quin greu que m'ha sabut no tenir temps per una tal cosa! I a Monsenyor sí que també n'hi ha sabut!

S'es despedit, donant-li jo milions de gracies de tanta d'honor com me havía feta visitant-me, i que aont-se-vuia jo fos, me tendría ell sempre a la seua disposició.

Així meteix n'hi ha per tenir una mica de vanagloria que es Representant del Papa a l'Universidat de Zuric m'haja tengudes tantes d'atencions! En don gracies a Deu amb tota la meua ánima.

Sopada amb el Dr. Jud. —Comiat.

A les set he comparegut a ca-aquest bon amic meu, i hem sopat conversant de lo que ja poreu pensar: de filologia, de llingüística, de llengos romániques, de s'*Obra del Diccionari*, de Catalunya, de ses Illes Balears; i creis-me que com, prop de les nou, hem hagut de taiar caps allá ont érem, no havíem acabada de tot sa conversa, ni d'un bon tros.

Arribada s'hora de prendre comiat d'aquella bona gent (el Dr. Jud i sa seua senyora), que han fet tant i tant per mi, els he demostrat lo millor que he sabut es meu fondo agraïment, i els he dit amb tota sa meua ánima i ells també m'ho han dit a mi: *¡A re-veure! ¡amb Deu siau!*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tots es filòlegs romanistes regoneixen que el Dr. Jud es ja una gran realidat dins el mon de sa ciencia llingüística i que está cridat a esser un des primers romanistes del mon. Per un envitricollament de circunstancies llamentables encara no es Professor Ordinari d'Universidat. P'es bon nom des qui posen tals Professors cal que el Dr. Jud no estiga pus temps sensa esser-ho.

De ca'l Dr. Jud li he estret cap a s'hostal, i me'n som anat a jeure abans de pus raons. I fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 2 de juriol.

Comiat an el Rt. Sr. Rector de «Liebfrauenkirche»

A les cinc i tres quarts m'espitx an aqueixa esglesia, hi dic missa, i llavò he pres comiat del Rt. Sr. Rector, capellans i escolá, que son tots una santa gent. S'escolá sab s'inglés i es francés ademés de s'alemany, que es sa seua llengo materna; Rector i Vicaris tots parlen s'italiá, i qualcún es francés. Sa gent instruïda de Suïssa casi tota es així: tots saben un parei de llengos. ¿Ah idò? ¿Que vos creis que paupen? ¡Sabeu que hi van d'uis espolsats!

El Rt. Sr. Rector se veu que es exemplaríssim; no l'he vist cap vegada sensa lloba ni fora des clos de l'esglesia i de sa Rectoria; per mi no deu sortir en no esser per anar a veure es malalts de la parroquia i llavò en tenir qualque feina precisa. Com aquí ets escolanets a les set ja han de comparéixer a escola, i no solen venir a l'esglesia per servir misses, les ha de servir s'escolá major o qualque senyor piedós que freqüenta l'esglesia. Un parei de dies s'es estrevengut no haver-n'hi cap d'aqueis senyors, i s'escolá havía de servir-ne dues amb una vegada; pero aviat se presentava el Rt. Sr. Rector i prenia per son compte es servir-ne una. A mi la m'ha servida un parei de vegades. Com prenia comiat d'ell avui, li he expressat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amb tota sa meua ánima lo agraït que me'n vaig. Es de lo més simpátic, i du sa bondat i sa virtut pintada demunt.

De Zuric a Lugano.

Puig an es tren de les set i vint minuts cap a Itàlia, i ja som estats partits ran-ran llac fins a Horgen, que l'hem perdut de vista, pero al punt som estats a Zug, i hem pres també vora vora es llac d'aqueixa ciutat, fins que el deixam a Arth, i en topam un altre, es de Lowerz, molt petitoi, que amb un instant ja no'l veim; pero aviat trobam a Brunnen un cap des famosissim *llac des Quatre Cantons*, i ran-ran es llac Urner, passam Sisikon i arribam a Früelen, aont s'acaben es llacs d'aquella tombada d'ets Alps. De Zuric a Früelen es tot un enfilai de panorames sa cosa més esplèndida, delitosa i admirable que se puga pensar de muntanyes, cucuies, pujols, costers, valls(,) i comellars, fent de vasa an es llacs d'aigos netíssimes, fent de mirai an aquells paissatges, teixits d'erbam i de boscatges espesíssims, brodats de viles rioleres i escampadiça de cases i castellets sumptuosíssims; i aont-se-vuia vos gireu no veis més que verdor i més verdor, tota clapetjada de llacs de color de cel i penyalars sublims coronats de neu que no's fon mai…

Avui me som confirmat en sa convicció que he manifestada tantes de voltes de que, en punt a paisatges pintorescs i esplèndids, no hi ha res an el mon com Suïssa, ni d'un bon tros.

Deixam Früelen i mos aficam per dins es grandiós barranc per ont s'estimba el riu Reuss cap an es llac que deixam derrera.

Es un barranc

que s'obri entre ses cucuies altíssimes de Uri, coronades de neu perpetua: cucuies que fan un sens fi de cingles i recingles, tot vestit de verdor, i guaiten ençá i enllá penyalars esglaiadors, d'ont cauen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amb gran estrai rierols i salts d'aigo a dreta i a esquerra. I es tren de d'allá barranc amunt barranc-amunt, deixant derrera una partida de poblets, fins que a Göschenen mos aficam dins es celebérrim forat o tonell de Sant Gotthard, que s'han mester mès de vint minuts per sortir a s'altre cap.

Perque es llivell de suïssa no s'avé amb so pla de Lombardia, ja que hi ha centenars de metres de diferencia, per guanyar espai i no haver de donar a sa via des carril més rost de lo que pertoca, an aquest forat o *tonell* no el feren dret, sino en forma de cèrcol, voltant voltant per dins sa muntanya de Sant Gotthard, fent-li donar un parei de voltes, fins que surt a defora, a Airolo, per-avall per-avall per Valleventina cap a Biasca, Bellinzona, Lugano i Milà. A Göschenen s'acaba sa terra de llengo alemanya; a Airolo comença sa terra de llengo italiana això es, es *Cantó de Ticino*, per lo meteix la Suïssa italiana.

Des que era entrat a Twann, dia 13 de juny, dins terra alemanya, anava sempre armat des diccionari alemany-castellá dins una butxaca i des castellá-alemany dins s'altra. Abans de passar Sant Gotthard, he estotjats aquells diccionaris, i me som armat des castellá-italiá i de s'italiá-castellá, per entrar en foc envers de sa meravellosa i extrenua llengo italiana. Dins es meteix departament

venia un senyor

que he sentit que parlava italiá, i he aprofitada sa primera avinentesa per envestir-lo amb italiá, per veure si me sortíen ses paraules en tal llengo, perque a Lugano havía de trobar el Dr. Guarnerio, i desitjava jo que sa conversa que havía de rompre amb ell, tot d'una que mos véssem, no fos lo primer que me sortís amb italiá, per motiu de que lo primer sempre surt ximporrat i més terbol. —I aquell senyor es estat tan amable que m'ha donat lloc a parlat tant com he volgut.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Senyor! ¡quina diferencia tan grossa que hi ha per noltros de s'alemany a s'italiá! Jo he estudiat més hores s'alemany que segons s'italiá, i encara es incomparablement més fácil s'italiá que no s'alemany!

Arribada a Lugano. —El Dr. Guarnerio.

Demunt les dotze i mitja som estats a Lugano. Devall des tren, i veig un senyor que s'acosta cap a mi, i he dit: —Ja es el Professor Guarnerio. —Ell ho es estat aquell amic estimadíssim, aquell llingüista románic, conegut dins el mon de la ciencia per sa partida d'obres notables que ha publicades sobre diferents llengos i dialectes neollatins, catedrátic de l'Universidat de Pavia i que mos honrá assistint i prenguent part an es Congrés de la Llengo Catalana que férem a Barcelona l'any 1906. Allá el vaig conéixer, pero no l'havia tornat veure, si bé hem estat sempre en correspondencia coral. L'he trobat tot xelest i rioler i amabilíssim. ¡Quina topada més coral es estada aquella! M'ha acompanyat a s'hostal conversa qui conversa d'aqueis anys que no mos érem vists, i ensatant jo lo de ses nostres curolles llingüístiques. A s'hostal ell m'ha deixat per anar-se'n a dinar amb sa seua senyora i sa sogra i cunyades que estiuetgen a Lugano, i m'ha dit que a les cinc vendría a cercar-me, i aniríem a s'oficina que ell i el Professor Salvioni tenen aquí de s'*Obra des Diccionari de la Suïssa Italiana* de la qual están encarregats.

Lugano. —Aspecte general i situació de la ciutat

Lugano es sa ciutat caporal des *Cantó Ticino* o *Suïssa Italiana*, té uns tretze mil habitants, está asseguda a sa vorera des llac des meteix nom, que fa una partida de cames, i hi ha una partida de viletes vora-vora, i la gent va d'una banda a s'altra amb uns vaporets de rodes que travessen continuament. Aquest llac está enrevoltat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

també de muntanyes molt empinades i de serralts i baxests, tot ben vert. No hu volgueu sebre si hu es deliciós Lugano! Basta veure sa partida de cases i hostals que hi ha vora vora es llac, aont se'n riuen de sa calor es sortats mortals que hi poren passar s'estiu.

Lugano es una població completament italiana. Ja no hi ha aquella netedat tan escrupolosa, ni aquella policía tan inexorable de ses ciutats de allá Sant Gotthard, de llengo alemanya; pero en camvi es carrers i ses cases son de lo més pintoresc. A molts de carrers hi ha arcades o pòrtics, com a s'*Esparteria* de la ciutat de Mallorca, per ont, en fer sol granat i en ploure, hi fa un anar de primera. Hi ha una partida d'esglesies, casi totes d'estil barroc i no gens despreciables artísticament, pero també sensa aquell orde i policía estretíssima de ses esglesies des territoris alemanys. Això no vol dir que sien molt brutes tampoc; vol dir que no hi ha, ni d'un bon troç, sa netedat i s'ordenança que caracterisa ses esglesies d'allá deçá Sant Gotthard.

Ets edificis públics de Lugano.

Crida molt s'atenció que, essent es *Cantó de Ticino* tan petit, ja que tot en gros compta 158.556 habitants, de manera que no n'hi ha tants com a Mallorca, i ademés son tot muntanyes i poblets petits (Lugano ès es més gros); idò crida s'atenció que aqueixa mica de República, aqueix *Cantó* tan menut puga haver fet i sostenir uns edificis públics tan magnífics i grandiosos com sa *Casa de la Vila*, s'Administració de Correus, es *Liceu* o *Institut de segona Ensenyança* i s'*Escola Tècnica*. Sa casa de s'Ajuntament es molt més gran que la Sala de Palma; Administració de Correus com sa d'aquí, fora de sa de Madrid, no crec que n'hi haja cap dins Espanya. Es *Liceu* es un edifici magnífic, tot nou, dins un jardí grandiós. ¡Que hi ha d'haver a Mallorca cap edifici tan gros, en no esser la Seu, Sant Francesc i Santa Eulària! ¿Com s'ho fan aqueis *ticinesos* per alçar i sostenir tals

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

edificis i institucions, essent tan poca gent i no podent bravetjar gaire de riquesa?

Això he demanat an el professor Guarnerio, i ell m'ha fet notar que la Suïssa, tots es *Cantons* d'aqueixa Confederació de petites repúbliques, no tenen casi *presupost de guerra*; tenen sí una miseria d'exèrcit per garantir s'orde interior, i per lo meteix poren destinar casi tot es *presupost d'entrada* a obres de cultura. ¡Sí que les va bé an es suïssos no haver de sostenir aqueis nombrosos exèrcits i formidables bastiments de guerra que consumeixen gran part de *ses entrades* de ses altres nacions! De manera que an es suïssos los va bé ferm no tenir ports de mar ni altre litoral que es des llacs, i esser una nació petita que mai pot fer mal d'uis a ses altres nacions fortes veinades, ni estar en perill de que cap altre nació grossa tracti d'apoderar-se'n perque ses altres nacions fortes no hu comportaríen, no per amor a Suïssa, sino que, per sa gelosía de que una altra no hu tenga totes se'n afluixen.

S'Obra des Diccionari de la Suïssa Italiana

A Suïssa se parlen quatre llengos, tan petit com es: un tros, es més gran que tots els altres tres, parla alemany; un altre tros, francés; un altre, italiá; i un altre *ladí* o *rumanx*. Es qui parlen alemany son més de dos milions; es qui parlen francés uns docents mil; es qui parlen italiá uns cent xeixanta mil, i es qui parlen *ladí* uns coranta mil.

¿Vos figurau que es qui parlen alemany, perque son s'immensa majoría, hagen volguda imposar com a llengo oficial sa seua, ni que ets altres ho hagen consentit? No, senyor: per viure com a bons germans convengueren que cadascú tengués com a llengo oficial sa seua propia; fins i tot es grisons, no essent més que uns coranta mil, tenen per llengo oficial sa seua.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Idò bono; es *Cantons* que parlen sa meteixa llengo se reuniren i resolgueren fer es *Diccionari* cadascú de sa seva llengo. Començaren es qui parlen alemany, llavò vengueren es qui parlen francès, després es qui parlen *ladí*, i finalment es qui parlen italiá; i aqueis comanaren tal obra an Dr. Salvioni, nadiu de Bellinzona, des *Cantó* de Ticino, an el Dr. Guarnerio, que fa anys va passar ets estius an aqueix *Cantó*, i per lo meteix coneix molt bé es seu llenguatge, i llavò an el Dr. Merlo, nadiu també de Lombardia, veinat de tal *Cantó*, i catedrátic de l'Universitat de Pisa, com el professor Salvioni ho es de sa de Milà, i el professor Guarnerio de sa de Pavia, tots tres de Llingüística. Fa devers sis anys que hi feinetgen a les totes, i tenen devers cent cinquanta corresponsals a totes ses viles, llogarets i redols de cases des Cantó.

S'oficina per replegar es cabal llingüístic que ha de servir per fer es *Diccionari* la tenen an es *Liceu* de Lugano, i s'oficina per *obrar* aquell cabal la té el Dr. Salvioni a Milà, a casa seua.

Es vengut el Dr. Guarnerio a s'hostal devers les cinc, i mos som espitxats an aqueixa oficina des *Liceu*, i m'ho ha mostrat tot, i me'n ha donades claricies ben espinzellades, mostrant-me centenars de cédules plenes de paraules enviades des corresponsals, cosa curiosíssima de veure i que fa esperar que aqueix *Diccionari* de s'italiá qu'es parla a Suïssa, será cosa superior. Sí en veure es sant, ja poren veure es miracles; essent el Dr. Salvioni, el Dr. Guarnerio i el Dr. Merlo mestres tan consumats en llingüística romanista, forçat sa seua obra ha de sortir lo que se diu de pinyol vermei.

Conversa qui conversa, s'es fet tart, i s'es fet hora d'anar a prendre redòs a s'hostal. M'hi ha acompanyat el professor Guarnerio, i m'ha dit que demá dematí a les nou i mitja desembarcarán just devant s'hostal aont som, el professor Salvioni, que vendrá de Milà, i el professor Merlo, que vendrá de Oggebbio (*Lago-Maggiore*), per veure'm i fer es dia plegats tots quatre, parlant de ses nostres curolles llingüístiques.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Se's despedit el professor Guarnerio, i jo he sopat, i me'n som anat a jeure. I ifins demá dematí, si Deu ho vol i Maria!

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

26 de juliol de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 3 de juliol

Introit de la diada.

M'aixec abans de les quatre i plovia seguidet seguidet. A les sis i busques mir es pla de Lugano per veure quina esglesia era més aprop per anar-hi a dir missa; i creent que era la *Mare de Deu dels Angels*, m'hi esquitx, pero abans d'haver caminades cent passes p'es carrer amb una bona brusca, me trob devant una esglesieta uberta. Hi entr i es estat *Sant Carlo*. Entr a la Sacristía, jo volia mostrar es meus papers, i no els han volgut veure, han dit que se fiaven de mi. Dic missa, don gracies, i cap a s'hostal a berenar; i iuna bona brusca encara!

—¡Bona diada! deia jo per venir de tan lluny el professor Salvioni i el professor Merlo! ¡Quin greu que'm sabía d'aquell mal temps!

Deu pero ha volgut que allò s'espassás, i a les nou i mitja surt de s'hostal per veure si veian es vaporet amb que havien d'arribar aquells dos professors; i no l'he vist bellumar aprop ni lluny. Afin un kiosk *Neue Zürcher Nachrichten* de Zuric, i la compr i me pos a lletgir passetjant-me per sa vorera des llac. Assetsuaixí alç sa vista i afin un vaporet que acaba d'atracar devers docentes passes lluny. M'hi acost; mir si veig negú, des qui desembarquen, que puga esser el professor Salvioni o el professor Merlo, que no coneixía més que per cartes; i no veig cap viatger que fassa cara de Catedrátic d'Universidat.

Des cap d'un poc compareix el professor Guarnerio, i ha dit: —D'aquí a mitja hora arriba un altre vapor; vendrán amb ell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per fer temps mos n'anam a s'esglesia de la *Mare de Deu dels Àngels* a veure una pintura *al fresc* de la crucifixió del Bon Jesús, obra de un pintor d'aquí molt famós, Luini. Efectivament es una pintura estupenda de dibuix, color i expressió; totes ses figures des primer terme son de tamany natural i n'hi deu haver una corantena. Sa pintura umpl tot una paret.

Mira qui mira aquella meravella de s'Art Cristiá, des sigle XVI, sortim a defora a veure si veim a s'entrelluu es vaporet que mos ha de dur el doctor Salvioni i el Dr. Merlo. Tornam an es punt de desembarc, i hem aclarit que aquells dos doctors son arribats abans de les nou i mitja i se son esquitxats cap an es *Liceu*; i noltros ide d'allá cap an es *Liceu*!

Topada amb el professor Salvioni i el professor Merlo.

Arribam an el *Liceu*, pujam a s'*Oficina des Diccionari*, i hi trobam aqueis dos Professors. No hu vulgueu sebre s'escomesa que mos hem feta i ses grans demostracions d'alegría i de consideració amb que m'han rebut; aquells senyors no sabien que fer-se ni jo tampoc per correspondre de qualque manera a tanta de finesa i d'amabilidat.

El professor Salvioni representa uns cincuanta cinc cinquanta sis anys, primetxol, nirviós, vermei, rabent, ressolt, amb uns uis que li llampeguen, ple de bondat i magnanimidat, una inteligencia privilegiadíssima i un cor d'infant. Es un des primers dialectólegs romanistes d'Europa. ¿Qui com ell coneix i ha estudiats es diferents dialectes d'Itàlia? Ets estudis dialectológics que ha publicats, fan una partida de toms.

El professor Merlo es molt jove, d'una trentena d'anys, primetxol, no gaire gran, esblanqueït, pero amb uns uis molt vius i una expressió de bondat i modestia lo més simpátic. A vint i vuit anys ja va esser catedrátic d'Universidat, de Pisa. Es un des deixebles predilectes del professor Salvioni. Figura entre es romanistes *de qui*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hi ha dalt, i está cridat a fer grans servicis a sa Ciencia; se dedica especialment a sa fonètica experimental; i ha publicades unes quantes obres ben apreciables.

Com som arribat amb el professor Guarnerio, els hem trobats que montaven un fonograf que el ha duit per d'*Obra des Diccionari de la Suïssa Italiana*, això es, per aglapir sa conversa de la gent d'aquest *Cantó* i així porer-ne fer un estudi ben detengut; de manera que se'n anirán de poble en poble i farán parlar gent devant s'embut d'aquest fonograf; i ses paraules que hi diguen, romandrán gravades an es cilindre des fonograf, i les porán sentir a l'uf i estudiar-les tant com voldrán.

Honor an es catalá de Mallorca.

Montant es fonograf, l'han volgut provar, i m'han dit que es seu desig era de que sa meua veu estrenás aquella máquina parladora, que fos sa primera que quedás gravada an es cilindre per poder-la ells reproduïr tant com voldrien i tenir-la com una recordança de sa meua visita a s'*Oficina des Diccionari de la Suïssa Italiana*. Com he conegut que hu deien de bo, els he dit que estava a ses seues ordes; me som posat devant s'embut, me fa senya de que puc començar a parlar, i he dites una partida de cançons populars mallorquines, i després m'ha demanat que hi lletgís un tros des *Dietari* de LA AURORA, a fi de que es cilindre romangués ple, tot de sa meua veu.

¿Qué me'n direu? Ell com he hagut acabat, han llevat s'embut i sa rol·laneta inscriguedora de sa máquina i hi han posada sa trompa i sa rol·lana reproductora, han amollat a sa maquineta que fa rodar es cilindre, i es sortida per sa trompa tota sa conversa que jo acabava de fer devant s'embut, just sa meua veu.

Així meteix es fonograf es d'admirar ferm! Pareix mentida que sa veu humana se puga reproduïr d'aquesta manera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Poreu fer comptes si m'hi ha fet content aqueis tres Catedrátics amb so voler que sa llengo catalana fos sa primera que fes funcionar aquell fonograf per començar s'arxiu fonètic que ha de servir de base p'ets estudis des «Diccionari de la Suïssa Italiana». Es un homenatge a la llengo catalana i una consideració envers de mi, que no sé com correspondre-hi, i que he agraït amb tota sa meua ánima, com poreu pensar.

Conversant amb aquests professors.

No vos dic res sa conversa que hem armada amb aqueis Catedrátics sobre es catalá de Mallorca i de Catalunya i de València, i sobre s'italiá de Suïssa i de Llombardia, llengos totes aquestes nades del llatí, que son es meteix llatí esbrancat en una partida de llengos, totes interessants, totes notables, i una d'elles es naturalment es castellá. Negú me guanya a admirar i a estimar es castellá, pero a ca-seua, dins ses terres que el parlen i dins es llibres de seus grans escriptors, no invadint ses nostres terres, ses terres catalanes, balears i valencianes amb pretensions de esveïr-hi sa nostra estimadíssima llengo catalana.

Conversa qui conversa amb aqueis catedrátics de sa ciencia llingüística i de s'*Obra des Diccionari Catalá*, s'es fet mig-dia, i me n'han menat a dinar amb ells, i m'han donat un dinar de primera, brindant tots p'es triumf definitiu de la llengo catalana dins ses seues terres, per que prompte hi sia regoneguda com a reina i senyora, perque ho es en tot dret i justicia.

Com jo els-e contava a aqueis catedrátics lo quart-creixent que va sa causa de la llengo catalana en lo literari, en lo artístic i en lo político, n'estaven contentíssims.

I no sols hem tocats aqueis punts, sino molts d'altres referents a Itàlia. Per exemple m'han fet notar que a Itàlia la gent d'orde, sa part sana dels país no están gaire per la França; en canvi en son grans

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

partidaris es socialistes, es republicans, es massons, es radicals, que aqui, com a Espanya, son generalment antipatriotes.

De lo que m'han parlat amb gran indignació es estat de lo que se va fer a Itàlia a favor d'aquell mal pare, d'aquell mal espòs, d'aquell inimic de s'Humanidat, d'aquell revolucionari indigne i malfactor vulgar i seuvatje

En Ferrer i Guàrdia.

Aquí es massons i revolucionaris se saberen enginyar de tal manera que lograren tot d'una interessar s'opinió pública a favor de tal homo, afronta de sa civilisació humana, si bé aviat s'opinió sana d'Itàlia va veure i comprendre que es massons l'havíen enganada, i avui ses persones d'orde no'n volen sebre res d'En Ferrer i Guàrdia i el tenen per lo que era, i consideren que es Tribunals de Espanya no li feren més que lo que se tenía guanyat.

També m'ha contat aqueis catedrátics sa derrota que se'n dugueren es socialistes a Itàlia amb lo de sa guerra de sa Tripolitània, això es, sa guerra que hagué de fer Itàlia per ocupar aqueixa gran regió africana. Es socialistes n'eren inimics a matar de tal ocupació i de tal guerra, més s'opinió pública se pronunciá a favor de tal ocupació i de tal guerra, tant que es socialistes romangueren completament desconceptuats devant tota Itàlia, i això es estat causa d'una gran divisió que esclatá entre ells. Es socialisme es per tot lo meteix: un element de disolució, un element antipatriòtic, un desgavell, una horrible, una vergonyosa, una criminal explotació des poble trebaiador. Per dir lo que es, heu de cercar ses paraules més lletjes i més ferestes de totes ses llengos, i encara no direu tot lo dolent, penjador i cremador que es. I que consti que no dic que an es socialistes els hagen de penjar i cremar, sino ses idees socialistes, aqueixes son ses penjadores i cremadores.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Qué me'n direu? Ell conversa qui conversa amb aquells tres Catedrátics, s'es feta hora de anar-se'n el professor Salvioni a Milà i el professor Merlo a Oggebbio; i els hem acompanyats amb el professor Guarnerio a s'estació, i no hu volgueu sebre sa despedida coral que mos hem feta, i després m'he hagut de despedir del professor Guarnerio, perque ja era es sol post, i a ell tampoc, com a mi, no li agrada anar p'el mon a les fosques, perque professa com jo es gran principi de que sa nit es per dormir i es dia per trebaiar.

Es per demés dir que qued agraïdissim an el professor Guarnerio, perque ell va esser el primer llingüista amic que vaig tenir a Itàlia, i ell meu feu coneixent del Professor Salvioni i del Professor Merlo.

Despedit coralment d'ell, he pres redós a s'hostal, he sopat, me'n som anat a posar ets ossos de pla, per lo que pogués esser, fins demá dematí si Deu ho vol i Maria. Amén.

Dia 4 de juriol.

Cap a Milà. —Gambades amb el professor Salvioni.

A les set i busques puig an es tren que es passat per Lugano cap a Milà i ja som estats partits de d'allá vora vora es llac d'aquella ciutat; i, com som estats a un cert punt, l'hem travessat amb so tren, i al punt som estats a Chiasso, que es sa partió entre Suïssa i Itàlia. Hem hagut de passar per la Duana per que regoneguessen ses maletes; i, taiat aquest cap, pujam an es tren italiá, que a les deu i busques m'ha deixat a Milà. El professor Salvioni era a s'estació que m'esperava, i m'ha acompanyat a la fonda, quedant entesos per, en haver dinat, veure-mos i fer quatre passes per dins Milà.

Lo primer que he fet, es estat anar a cercar es vestit de capellá, que de París vaig enviar an el professor Guarnerio, i sa portera d'aquest l'ha tengut, i el m'he posat, a comptes de no tornar-lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

deixar en tot es viatge perque ja no he de córrer pus per terra d'heretges.

Milà es sa segona ciutat d'Itàlia p'es nombre d'habitants; sols Nàpols li guanya a tenir-ne, i en té més que Roma. Milà es de gran per l'estil de Barcelona.

Es meus comptes no son fer sa descripció de ses esglesies ni d'ets altres monuments i museus que inclou, perque an es *Dietari* de s'*Eixida* de l'any 1907 ja vaig fer tal descripció i ara no lleu repetir-la. Sols donaré s'impresió de ses coses que veja.

Després de dinar, devers les deu, me som posat ses cames an es coll i m'en vaig a ca'l Professor Salvioni, que m'ha mostrada sa seua magnífica llibrería i llavò sa feina que ja té feta, i es cabal preparat per obrar-lo, p'es futur *Diccionari de la Suïssa Italiana*. M'ha dit que molts de dies a les cinc des matí ja está assegut a sa taula des seu estudi, trebaiant an aquesta gran obra, que ell dirigeix, com he dit, i la fa anar envant amb el Professor Guarnerio i el Professor Merlo. M'ha dit que n'es tant devot de matinetjar i que això ja li vé des néixer perque son pare i sa mare, que ja son morts (i al cel los vegem!), també ho eren matinejadors ferm.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

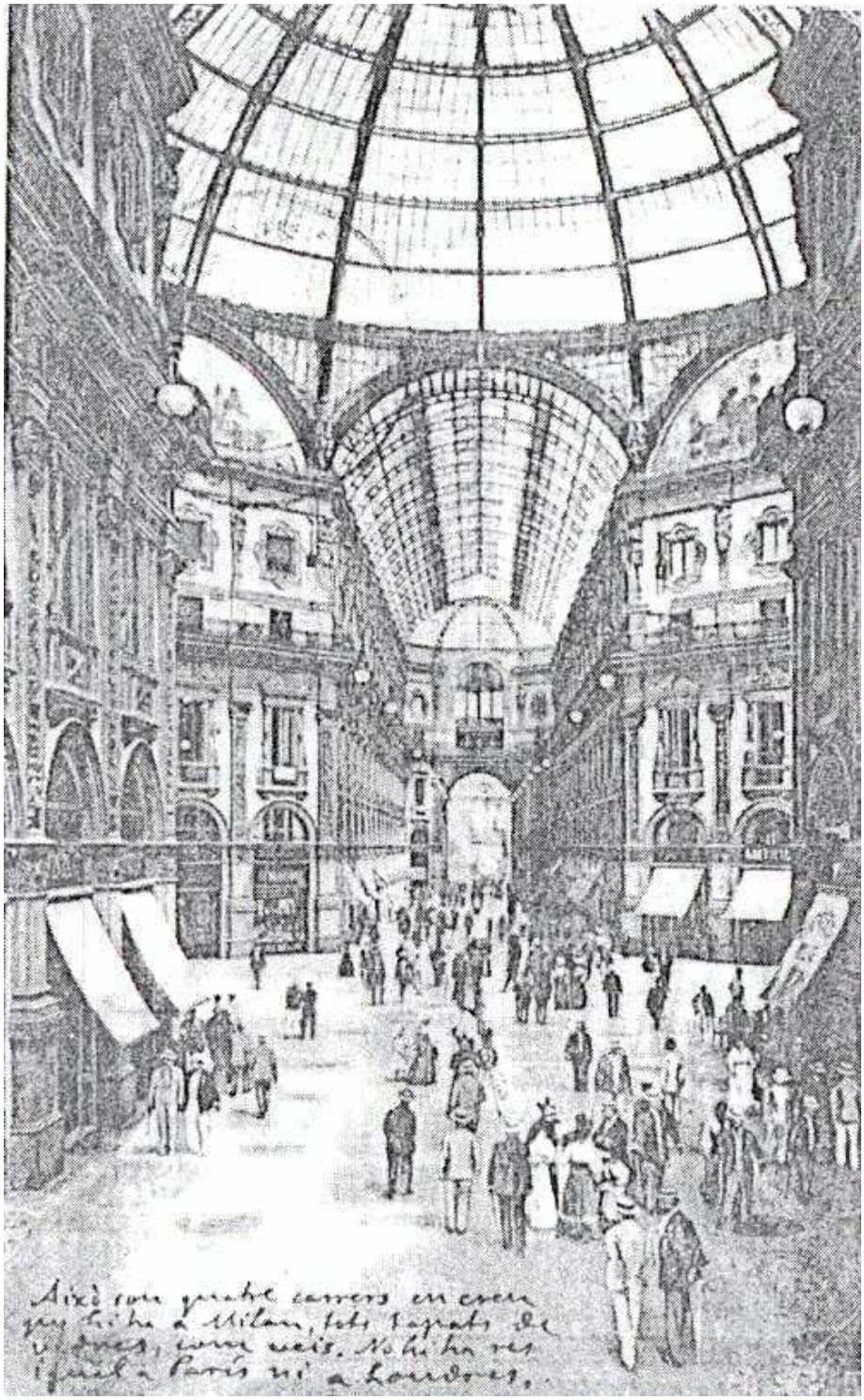

Milà

Sant Eustorgi i Sant Pere Mártir.

Me proposa el Dr. Salvioni d'anar a veure algunes esglesies antigues, i ja som estats partits cap a sa des Sant Eustorgi, devora

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Porta-Ticinese, una esglesia románica, casi tota policromada, molt interessant, especialment sa capella soterrania que hi ha devall es presbiteri, des sigle XV, gentilment decorada, aont hi ha es sepulcre de Sant Pere Mártir, que ets heretges maniqueus assassinaren l'any 1252. Devant aqueixa esglesia s'alça demunt una columna sa figura d'aqueix sant, que era Inquisidor, i per això ets heretges la duien tant d'ell, que el mataren a traició de sa manera més seuvatge.

Tal vegada qualcú dirá: —Se compren que el matassen! ¡Com ell, essent inquisidor, en devía fer matar tants d'heretges, se defensaren matant-lo a ell! —Pero es qui diga això ment com l'ánima de Judes. Mai cap Inquisidor dictà cap sentencia de mort; ets inquisidors no feien més que declarar si un era heretge o no; i si resultava heretge, l'entregaven an es Poder Civil, que li aplicava sa pena que ses lleis civils de llavò senyalaven an ets heretges. No, Sant Pere Mártir no dictá mai cap sentencia de mor[t] contra cap heretge; no cap heretge tenía es més petit agravi d'ell, perque es bull seu era veure si a força de sermonar-los i de anar-los en bones, els-e faria entrar p'es cavat i els-e convertiría.

Es nostros revolucionaris sempre parlen de s'intolerancia d'ets inquisidors, i de sa gent que feien matar; pero no diuen mai cap parauleta de s'intolerancia d'ets heretges de tots temps, ni des milenars i milenars de morts que han fetes de católics perque no se volíen fer heretges com ells.

De manera que, en lloc de Sant Pere Mártir fer matar ets heretges, ets heretges el mataren a ell, lo meteix que a Sant Pere d'Arbués a Saragossa.

Esglesia de Sant Llorenç. —Basílica de Sant Ambròs.

De Sant Eustorgi li hem copat cap a Sant Llorenç, una esglesia també antiquíssima; se considera sa més antiga de Milà, aont n'hi ha tantes d'antigues: es de l'any 560, com qui no diu res, des mol·lo de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sant Vidal de Ravenna: tres naus, dividides per dues fileres de columnes i arcades de mig punt i amb so paladar de fusta; es presbiteri molt alt, i devall una cripta, sa capella de Sant Hipòlit. Devora aqueixa esglesia hi ha sa capella de Sant Aquilí, aont se guarden sepulcres des sigle VI i VII amb mosaics preciosíssims d'aquells sigles i una *sarcofag* (menja-carn — sepulcre) des primers sigles des Cristianisme.

D'aquí mos som espitxats a sa veneranda basílica de Sant Ambròs, obra mestra de s'arquitectura llombarda, creadora de s'art romànic, p'es meu gust superior a s'ogival o gòtic. Aquesta esglesia l'han feta i refeta una partida de vegades. Se considera que era s'esglesia caporal de Milà aont Sant Ambròs era Bisbe, i hi predicava, i hi anava a sentir-lo Sant Agustí, que acabá per convertir-se i va rebre el Sant Batisme. Aquesta esglesia, com ses basíliques des primers sigles des Cristianisme, fa un gran pati devant, amb pòrtics o porxos de part-dedins, i aquí se considera que va esser que Sant Ambròs aturá l'emperador Teodosi d'entrar a l'esglesia quant va sebre Sant Ambròs que l'Emperador havía fet matar sensa motiu una partida de gent a Tesalònica i l'obligá a fer penitencia pública. ¿Ah idò? ¿Qué vos creis que hi poríen bovetjar gaire amb Sant Ambròs?

Mort aquest Sant amb tanta fama de santedat, l'enterraren aquí meteix i encara s'hi conserva es seu cos devall l'altar major, dins un sepulcre preciosíssim, a's mig de sa cripta, que hi devallen per derrera es presbiteri.

Devers es sigle IX referen s'esglesia que hi havia es Mestres *Comanici*, essent un des primers exemplars de arquitectura románica que se coneixen en tot l'Occident, i an es sigle XII l'hagueren de tornar apedaçar. Forma tres naus i un creuer amb cúpula, casi tota policromada. Resulta una meravella de s'art cristiá i de sa piedat cristiana.

Per sa gran antiguedat d'aqueixa Basílica i per sa memoria venerandíssima de Sant Ambròs se conserva a Milà sa missa especial

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que se deia aquí en temps de Sant Ambròs, una mica diferent de sa missa romana, que es sa que se diu dins totes ses altres esglesies catòliques, en treure ses des Rites Orientals.

Feia un sol maleit de tot i una calorota una mica mala de suportar p'es carrers de Milà, i hem resolt amb el professor Salvioni de no trescar-hi pus, i prendre redòs de bell nou a ca-seua, parlant des molts d'edificis notables antics i moderns que embelleixen Milà i la fan una de ses grans ciutats europees. Especialment es museu de pintures es notabilíssim per sa magnífica colecció d'obres de diferents Escoles italianes, sobre tot de sa milanesa, que tengué per caporal un dels pintors més notables que hi ha haguts an el mon, En Leonardo da Vinci. I ¿qué en direm des museus de Arqueologia i Paleontologia i Historia Natural? Son de veure de tot. Qui en vulga sebre pedres més menudes pot fuietjar es meu *Dietari* de 1907, sino té a má un altre llibre que hu espinzell millor.

Del *Gran Duomo*, això es, de la Seu, i de sa *Biblioteca Ambrosiana* ja n'haurem raó un altre dia, si Deu ho vol, perque mereixen capítol apart.

Per avui, ja n'hi haurá com per devall aigo. Per això, pes punt final fins demá dematí. Bona nit que Deu mos do. Amèn.

Dia 5 de juriol

Conversant amb el professor Salvioni. —Es dialectes italians

A les deu comparesc a ca'l Dr. Salvioni, i ja l'hem tenguda armada sobre llingüística, especialment sobre es dialectes de ses llengos neollatines perque això ès es fort del professor Salvioni, tota vegada que casi totes ses seues obres son sobre aquest ram de la llingüística. M'ha demanat es meu parer sobre es dialectes castellans i catalans, i li he dit que no's diferencíen gaire ni dins es castellá ni dins es catalá, si els-e comparam amb sos de ses altres llengos neollatines, i aquí ha començat a descapdellar sobre es dialectes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

italians, dient que molts d'ells se diferencien tant uns d'ets altres i de s'italiá literari, que es qui just parlen es seu dialecte no entenen es qui just en parlen un altre d'aquells tan diferents, i que aqueis tals necessiten aprendre s'italiá literari amb sos llibres com s'aprèn una llengo extrangera. Així los ne pren an es milanesos, que parlen una classe d'italiá que s'assembla ben poc a s'italiá literari. Aquesta gran variedat de dialectes italians se veu que ja fa temps que preocupa la gent docta d'Itàlia, que ja an es sigle XVI feren estudis sobre aqueixes ramificacions de sa llengo nacional. El professor Salvioni té casi tots aqueis estudis, gramátiques i diccionaris de tots es dialectes de Itàlia, antics i moderns, i vos assegur que fan un bon estol; umplen una llibreria grossa; hi ha més de cent volums. ¿Ah idò? ¿O vos creis que paupen ets italians? Es sa nació civilisada que té més ben estudiats es seus dialectes. No les desprecíen ni les blasfemen, com es nostros filisteus carabacencs, que fan befa des dialectes catalans i ademés ignoren que hi haja dialectes castellans. ¡Quins carabaçots més buits!

Sa Biblioteca Ambrosiana. — Monsenyor Ratti.

El professor Salvioni es vengut a cercar-me tot d'una d'haver dinat, i li hem estret cap an aqueixa Biblioteca, famosa dins tot el mon científic i literari. La fundá el gran cardenal Frederic Borromeo, cosí de Sant Carles Borromeo, i la dotá. De manera que avui se conserva i se sostén de ses rendes que li deixá aquell Cardenal. Es un edifici magnífic, i lo de dedins, es llibres, son un tresor imponderable. Se compón d'uns 175.000 volums impresos, i uns quinze mil manuscrits. Hi ha totes ses obres, naturalment, des fundador, que son una partida. Jo no sabía que fos estat escriptor també. S'hi conserven una partida d'autografs d'homos ilustres, això es, cartes i notes de Sant Vicenç de Paül, de Sant Francesc de Sales, de Galileu, d'una partida d'altres calops per l'estil. —Aquesta Biblioteca per noltros mallorquins té un valor especial: es una de ses que guarden

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

més manuscrits del Beat Ramon Llull. En no esser la de Munic, no n'hi ha cap en el mon que li guany envers d'això. Aquí hi ha un còdic magnífic del *Llibre de Contemplació en Deu*, del *Llibre de l'Arbre de la Ciencia* i altres.

Per s'edició que feim de ses obres del Beat Ramon, tal com ell les va escriure, en catalá, i que ja en tenim nou toms publicats, demanárem una copia fotográfica d'aqueis dos còdics, i la mos enviaren. Per aconseguir això várem escriure a Monsenyor Ratti, que es el Bibliotecari, i ell la mos va fer venir. No es extrany que jo desitjás conéixer personalment Monsenyor Ratti. Avui m'he pogudes espassar aqueixes ganes. El professor Salvioni m'hi ha presentat, i m'ha rebut amabilíssimament. Monsenyor Ratti representa, poc sá poc llá, sa meua edat, una cinquantena d'anys. Ell meteix mos ha mostrada tota sa biblioteca, donant-mos-ne una relació admirable. Monsenyor Ratti es una notabilidat en manera de biblioteques, i a Roma está acordat de donar-li una recompensa p'ets seus mèrits grossa, pero ben merescuda.

Junt amb sa Biblioteca hi ha un museu de pintures molt notable, no p'es nombre sino per sa calidat de ses obres. Basta dir que n'hi ha des grans mestres Botticelli, Tiziano, Leonardo da Vinci i Rafael.

Monsenyor Ratti ha tenguda sa amabilidat de fer-mos franca s'entrada an aquest *museu*, i ademés m'ha regalat el catáleg, que es tot un llibre.

I ¿sabeu com ha acabat aquesta diada? Idó que, després de tot un capvespre de parlar de llingüística i de dialectes neollatins, el professor Salvioni i sa seua senyora m'han fet sopar amb ells, obsequiant-me fora mida.

Devers les nou me som retirat a s'hostal, i ia jeure manca gent!

Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 6 de juriol.

La Seu de Milà.

Se diu *il gran Duomo*, la *gran Casa*. A Itàlia ses Seus se diuen *Duomo*, s'entén, *Casa de Deu* per excel·lència. Sa de Milà es famosa per sa seua grandaria i magnificencia. Es de marbre blanc, de cinc naus de nou trasts, sensa capelles, amb creuer de tres naus i cúpula i es cap de sa creu de tres trasts, amb nau absidal sensa capelles. Sa estructura es purament ogival, pero molta part de sa decoració es des Renaixement. Ses naus mitgeres i ses foranes son molt altes; per això es finestrals de sa major i de ses mitgeres son massa baixos. En camvi es finestrals de ses foranes son altíssims, i lo meteix es des cap i costats des creuer. Sa nau absidal fa tres cares amb un finestral a cada cara que tot ho umpl. A tots aqueis finestrals hi ha vidrieres de colors, algunes modernes i inferiors; ses altres, antigues i bones ferm. Es segell distintiu d'aqueixa Seu es sa grandiosidat i sa magnificencia. Per lo que mira a s'interior, aqueixa Seu de Milà la consider una de ses més notables del mon; ara en quant a s'exterior, an es defores, la trob pobre de concepció, encara que riquíssima d'execució i d'obratge. Lo que hi trob més pobre de concepció es sa fatxada de devant i sa fatxada des caps des creuer i llavó s'ábside. En quant a estatues i baixos relleus n'hi ha a betzef. Cada finestral representa una garlanda de sis estatues de sants de tamany natural, i cada rafa i pinacle tot un enfilai. I lo notable es que no n'hi veis cap de manxola, escapsada ni esmotxada. Es que, en tudar-se'n cap, a l'acte l'adoben.

Avui dematí, com he hagut dita missa, m'hi som espitxat per aclarir an a quina hora sería l'Ofici per assistir-hi. Veig un gran remolí de gent an es cap de sa nau major; m'hi acost, i es estat s'Arquebisbe que hi feia una Ordenació general. Hi devía haver un centenar d'Ordenands. Entr dins la Sacristía per demanar a na quina hora sería l'Ofici, i m'han dit que avui no hi hauria més Ofici que es Pontifical del Sr. Arquebisbe.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A-les-hores he tocat el dos cap a s'hostal per berenar una mica.

El professor Salvioni dins es llit.

Després de dinar, m'espitx a ca'l professor Salvioni, i el me trob dins es llit, d'un cop que anit passada li pegá un p'es carrer, topant-se amb ell i sensa fer-ho aposta, i justament el ferí allá ont fa temps que es dolor reumátic el petxuca. Es metge li ha dit que no es cosa més que de jeure vint i quatre hores.

M'ha pregat que m'assegué an es capsal des llit i allá hem conversat prop de quatre hores de filología, de coses d'Espanya, de coses d'Itàlia, de la qual es un entusiasta ferventíssim.

Una espipellada sobre sa guerra de Tripolitània

Amb això han anunciat un deixeble del professor, que venía per despedir-se'n. L'han fet entrar i seure. Es un jovenet molt simpátic i agradós de cos i d'ánima, que, per amor des servici obligatori que aquí tenen, hagué de fer aquest any passat sa campanya a Tripolitània, es tros d'Àfrica a s'enfront d'Itàlia que aqueixa nació considerá que li convenia i que li valía ocupar perque no l'ocupás una altra nació europea. Aquest jove mos ha feta una relació d'aquella guerra lo més interessant i enginyosa. Llástima que lo que ha dit jo no hu haja pogut escriure tal com ell ho contava. Vos ne xuclarieu ets dit, vos ho assegur. Mos ha pintats de má mestra es biduïns que caplleven devers aquelles terres, i també es turcs, i es grecs i ets hebreus. Un hebreu li contá an aqueix jovenent que, abans d'anar-hi ets italians, es turcs no hi exercien més que un domini nominal, perque s'esdevenía que's presentaven de vegades estols de biduïns i robaven i despuiaven ets hebreus, que hi tenien botigues. Ets hebreus acudíen a ses autoridats turques per que els emparassen; les quals enviaven un escabotell de soldats per aplegar aquells lladres, i des

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cap de set o vuit dies tornaven, i casi deien que no havíen pogut trobar res ni noves des malfactors. Pero es pobres hebreus notaven que aquells turcs tornaven ben carregats de botí; pero no era p'ets hebreus que'l duien, sino per ells meteixos, p'es turcs: de manera que sa dominació turca a la Tripolitània era un desgavell.

Una altra cosa ha dita

aqueix jovenet

ben curiosa: que es soldats que procedien de ses ciutats italianes eren fluixencs i no gaire llevents; ara es que sortien de la pagesía eren bons ferm, forts, que sa feina no els-e podía, i que en feien més que no els-e pertocava per descansar es ciutadans, i que eren el diantre es vespres per sebre prendre búixoles i aclarir aont era sa tramuntana i es mig-jorn, i es llevant i es ponent. Es sa superioridat de la *pagesía* demunt sa *ciutadanía* que treu es cap per tot. ¿Ah idó?

An aquest jovenent assetsuaixí l'agarrotá una pútrida. L'embarcaren cap a Sicília i gracies a Deu que s'adobá.

L'homo ha posat punt an aquella relació tan mengívola i pintoresca, i se'n es anat.

Jo aviat he hagut de fer lo meteix despedint-me del professor Salvioni i de sa seua senyora, donant-los mils de gracies per tant com m'havíen obsequiat, i ja li he hagut estret altra volta cap a la Seu per passar una estona de gust sobirá contemplant aquella *Casa de Deu* tan magnífica i veneranda, i després he pres redós a s'hostal, i, fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 7 de juriol.

Cap a Vicenza. Descuberta dins aqueixa ciutat.

A les set i busques des matí prenc es tren cap a llevant per arribar a Bassano aont tenc un amic del cor, el professor Todesco, autor d'una gramática catalana p'ets italians. Era un tren rápid, i se'n anava ben afuat, vos ho assegur, sempre per dins un pla tot terra grossa, tot sembrat i abres fruitals. Travessávem la Llombardia, que es plana-plana i fruitera una cosa de no dir. Alló no eren camps, alló eren jardins, tot verdor i esponera.

A les deu i un quart arribam a Vicenza, aont haviem de mudar de tren per esquitxar-mos a Bassano. M'havien assegurat que, tot d'una d'esser a Vicenza, trobaríem un tren cap a Bassano. I prou que l'hem trobat, pero aturat i que no havía de partir fins a la una i catorze minuts. Alló tot d'una m'es caigut avall ferm, pero després he pensat que això me venía de lo millor per porer veure Vincenza.

He deixat sa maleta an es depósit de bagatges, i amb so Bädeker ubert ja som estat partit cap a la ciutat de Vicenza, cinc minuts lluny de s'estació. Es capital de provincia, de 24.300 habitants, plana, i la travessa es riu Retrone. Es una ciutat molt interessant per sa partida d'esglesies i palaus públics i particulars que hi ha vertaderament monumentals. Jo no hi he pogudes fer gaires puces p'es poc temps que tenía. He vistes ses esglesies de Sant Felip, Sant Jaume, Sant Esteve i la Santa Corona, i llavó la Seu. Totes son plenes de pintures, ben notables moltes d'elles, de grans mestres italians. ¡N'hi ha haguts tants de pintors bons a Itàlia! He volgut visitar també es *Museu Cívic*, instal·lat dins un magnífic edifici i que guarda vertaders tresors, obres de van Dyck i des Mestres de s'Escola Veneciana i llavó tot una tracalada de pintures des Mestres de s'Escola *Vicentina* (de Vizenza): Montagna i Buonconsiglio.

Després som passat per sa magnífica *Piazza dei signori* (*Plaça des Senyors*) aont s'alça es grandiós, esplèndid i senyorívol *Palazzo della Ragione*, antic *palau de Justicia*, amb pórtics i galeries superiors,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tot decoradíssim; i devant aquest palau hi ha altres casals particulars amb ses fatxades gentilment policromades.

An aquesta ciutat se troben molts de carrers amb pòrtics a cada banda, com a s'*Espartería* de Ciutat. ¡Sabeu que hi cauen de bé en dia de sol granat, com ho era avui! ¡Prou que me'n som aprofitat per fogir de ses xicotines des sol, que eren massa sobergues avui p'es carrers d'aqueixa Ciutat.

He dispost ses coses de tal manera que a les dotze tornava a esser a s'estació; an es restaurant que hi ha devora he dinat, i a la una i catorze som partits amb son tren cap a Bassano, que es ben aprop de Venècia. Com som estats a Bassano feia una barrumbada espantosa. Afin un cotxo d'un hostal, hi puig, i es estat un hostal ben bo. Sa barrumbada d'aigo no afluixava, i s'es posat a fer trons i llamps i calabruix.

El doctor Todesco. Gambades i conversada.

¿Sabeu d'ont me vé s'amistat amb el Dr. Todesco? Es que ell va esser catedrátic de s'Institut de Segona Ensenyança de l'Alguer, una ciutat de s'illa de Sardenya, que parla en catalá perque la poblaren catalans an es sigle XIV, i de pares a fiis sempre han conservada sa nostra llengo. El doctor Todesco es de devora Venècia, de devora es poble aont va néixer el Papa Pius X; i com estava a l'Alguer no va fer lo que fan molts de castellans que se passen anys a Mallorca i se fan grossos d'entendre ni una paraula de mallorquí. El professor Todesco se posá a estudiar es catalá de l'Alguer, i al punt el va sebre, i el va aprendre tant bé, que ara fa uns dos anys que publicá una gramática catalana p'ets italians. Ja fa anys que me va escriure en catalá, i mos férem amics ferm, i mos hem escrit sempre de llavò ençá. Per això es que l'he volgut conèixer de cara i veure'l de aprop. Per aquesta cosa es que som vengut a Bassano.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

He demanat an es de s'hostal si coneixien el professor Todesco i m'han dit que sí, i son anats a avisar-lo, i s'es entregat quant encara feia una bona aigo.

¡Quina alegría que hem tenguda tots dos de veure-mos i coneixer-mos, allá ont havía tants d'anys que mos coneixíem per cartes! Tot d'una m'ha dit que li parlás mallorquí, i hi he parlat, i aquí l'homo ha tocat amb ses mans que es de l'Alguer pronuncien es catalá un poc a l'italiana, i que no es lo meteix sentir parlar un alguerès que un mallorquí: es sa meteixa llengo, pero sa pronuncia resulta una mica diferent. Per porer fer més via en sa conversa, jo he tornat rompre s'italiá, i en italiá hem parlat sempre fins devers les vuit des vespre.

Som sortits a veure la ciutat, que es prou gran, de carrers amples, cases baixes en general i de bon aspecte.

Té uns contorns, uns defores, molt pintorescs, verdor d'arbres i de sembrats, i llunyadans de muntanyes rioleres i solemnes.

Compta uns vint mil habitants amb sis o set esglesies, totes de gust modern. Es una ciutat molt relligiosa; m'ha dit el Dr. Todesco que son poquíssims que no vagen a missa, casi cap, gracies a Deu. —Aquí parlen es dialecte veneciá, una classe especial de italiá, i el parla tothom, i es no parlar-lo es senya d'infladura i de voler fer de Pere-Mateu. —Usen molt ets adverbis *mica* i *massa*, just així com els usam a Mallorca.

Conversa qui conversa de tot aquest ram de llengos neollatines i des seus dialectes, se son fetes les vuit, el doctor Todesco m'ha acompanyat a s'hostal, he sopat, i ¡a jeure manca gent! Per això fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 8 de juriol

Un pas que mai m'havia succeït

Me'n som anat dematinet a una esglesia de devora s'hostal, Sant Joan Batista, entr dins la sacristía, trob s'escolá, un veiet molt xaravel·lo i amb una cara de bon homo que no es possible que menta. Demán per dir missa, i m'ha dit que sí, sensa voler veure papers ni res pus. Dic sa missa, i com m'ha haguts llevats ets ornaments, m'ha dit si voldría fer el favor de firmar a un llibre que tenen de tots es capellans externs que hi van a dir missa; pero m'ha afegit que primer prengués es café que me tenia preparat demunt una tauleta.

Jo tot d'una no entenía com era que'm parlava de café, però llavò he vista demunt una taula una escudelleta de cafè abocat amb so sucre devora. —Pero bono! he jo dit, ¿i com es que m'oferiu aqueix café? —Es una costum d'aqueixa esglesia, que donam café a tots es capellans que venen de lluny a dir missa!

Això m'es vengut molt de-nou, m'ha feta tanta gracia que jo que no'n solc prendre de café, he volgut prendre aquest, oferit tant de bon cor. Aquell sant homo m'ha dit —¡Jo supòs que hi veniu d'enfora! ¡No sé si m'engán!

—¡I tant com hi venc d'enfora!, he jo dit. I li he contat que dia 21 d'abril vaig fogir de Mallorca, i que llavò ençá no he parat de córrer per França, per Anglaterra, per Suïssa, i ara per Itàlia.

Aquell homonet com ha sentit tot això s'es posat a fer unes exclamacions d'admiració i d'esglai, lo més salades i potxoses, que m'han fet riure per ses butxaques.

Una conversada orba.

Ho es estada sa que hem feta avui amb el professor Todesco. Figurau-vos que es vengut a cercar-me a s'hostal a les vuit des matí, i no mos som deixats fins a les set tocades de s'hora baixa, i no mos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

som aturats mai mai de rallar de la llengo catalana de l'Alguer i de ses Illes Balears i de Catalunya i de València, i llavò des dialecte veneciá, que jo no'm pensava que estigués tan arrelat i que la gent hi estigués tan aferrada.

Es per demés dir que [he] dinat ca'l professor Todesco, i m'hi som campat de primera, i he coneguda sa seua senyora i som pare i un al·lotó que tenen de devers cinc anys, lo més galanxó i angelical. Se veu que tots son una santa gent, molt relligiosos.

Avui casi tot lo día ha plogut. Hem provat dues vegades d'anar a fer una volta, pero s'aigo prompte mos ha fets arreconar.

El professor Todesco se llamentava de que fés aquell temps, tan impropi des juriol, pero jo li he dit que no hi pensás amb això, que jo no era vengut a Bassano per veure paisatges ni passetjar-me, sino per veure'l a ell. De manera que es ploure no m'esborrosonava res ni'm feia cap mal terç.

I s'es feta hora de despedir-me d'aquella bona gent, les he donades mil gracies de lo bé que m'havíen tractat, i els he dit: —¡A re-veure! ¡amb Deu siau!

I després de sopar som anat a jeure, i ¡bona nit! ¡fins demá, si Deu ho vol i Maria!

Dia 9 de juriol.

Cap a Pàdua — El professor Crescini.

A les cinc i deu minuts he pres es tren, i ¡de d'allá cap a Pàdua! sempre per plans i més plans vestits de verdor: sembrats i abres fruitals, tot un verger. A les set som estats a Pàdua, que es una ciutat com sa capital de Mallorca, famosa per sa seua Universidat i perque s'hi conserva es cos de Sant Antoni de 13 de juny, anomenat de Pàdua perque hi va morir. Ademés, hi ha una partida d'altres edificis, com esglesies, palaus públics i particulars i museus de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pintures i d'altres rams, que la fan una ciutat importantíssima. A casi tots es carrers hi ha pórtics a cada banda per anar-hi sa gent en ploure o fer massa sol.

Fa sis anys que hi vaig venir, i vaig parlar de tot això dins es *Dietari* que vaig publicar d'aquella *Eixida*. ¿Per què hi som tornat venir? Just per conéixer personalment el professor Crescini. I ¿qui es aquest professor Crescini? Es un catedrátic de l'Universidat d'aquí que se dedica an aqueix ram de llengos sortides des llatí. Fa anys que va publicar un llibre sobre s'antiga llengo d'oc, de la qual es catalá es una branca, i per cert que es sa branca que s'assembla més a sa soca, sa que s'es conservada més consemblant a sa soca.

Fa estona que jo tenía aquesta obra i l'havía lletgida; pero no m'era fixat en s'autor, quant el professor Todesco, havent-li jo escrit que, durant aquest viatge, el visitaría a Bassano, me va contestar que es seu mestre, professor Crescini de Pàdua, desitjava conèixer-me, i sebre quin dia seria jo a Bassano, i ell hi seria també per veure'm. Aquí jo vaig lligar caps, i vaig veure que s'autor d'aquella obra era es meteix professor Crescini que demanava per veure'm. A-les-hores vaig escriure an el professor Todesco que digués an el professor Crescini que no se mogués de ca-seua, que jo compareixería a Pàdua, i se poría assaciar de veure'm. Per això es que som vengut a Pàdua de bell nou.

Com eren les set des matí quant som arribat, no he cregut prudent presentar-me a ca'l professor Crescini tan dematí. M'hi entrec a les nou i mitja, i sa criada m'ha dit que era an es tren a veure si jo venia, i que l'esperás, que era segur que aviat tornaría, no veient-me devallar des tren. Efectivament, dins sis o set minuts s'es presentat el professor Crescini, que m'ha feta una rebuda lo més coral i alegrívola. Té un parei d'anys més que jo, tiras més en magre que en gras, es tot nirviós, atxaravit, ben plaient, potxós. M'ha mostrada sa seua llibrería, que es grossa i escullida, m'ha demanat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de s'*Obra des Diccionari* i des moviment literari catalá, i li he donada claricia de tot.

ANTONI M. Alcover *pre*.

2 d'agost de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 9 de juliol

Amb el Prof. Crescini.

M'ha dit d'anar a veure ses coses notables de Pàdua, i li he dit que s'altra vegada que vaig venir, ja les vaig veure, de manera que només desitjava visitar sa Basílica de Sant Antoni de Pàdua i llavó sa gran sala des

«Palazzo della Ragione»

antic palau de justicia, que sens dupte es una de ses sales més grans del mon, i que s'altra vegada, no sé per què, no vaig anar a veure; i que fora d'això, m'estimava més conversar amb ell de coses de filología que no anar a visitar monuments que ja havia vists.

A les-hores ell me proposa d'anar a veure tot d'una el *Palazzo della Ragione*, dinar i després anar a veure es cos de Sant Antoni. Així hu hem fet. Li estrenyem cap an aquell *Palazzo*, que es un edifici grandiós, des sigle XII i XIII. Es baixos son uns pórtics immensos per mercats i ram de vendre, i ets alts son una sala de 83 metres (415 pams) de llarg, per 28 metres d'ample i 24 d'alt. Es paladar es de volta apuntada de fusta i ses parets totes pintades de mil figures de sants i alegories de s'administració de justicia, pero pintures de primera. Dins aqueixa grandiosa sala (no dic *saló*, perque en mallorquí un *saló* es una sala petita, com se diu un *guinavetó*, un *finestró*, etc.) s'administrava justicia, a la vista de tothom. Aquesta

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gran sala té a cada costat llarg una galería magnífica, tota decorada de pintures i escultures, amplíssima, amb unes escalonades sumptuoses per pujar i devallar. Vos assegur que es una cosa de veure de tot.

Amb aixó ja s'era fet migdia i el professor Crescini me'n ha menat a dinar, conversa qui conversa de filologia, de Catalunya, d'Espanya, d'Itàlia. Resulta que el professor Crescini es una persona molt relligiosa i un entusiasta d'Itàlia. Tots es professors que fins ara he vists, d'Universidats i de gimnasis (Instituts de Segona Ensenyança) son així, gracies a Deu. Aquí se veu que es sentiment patriótic es molt viu entre ses persones doctes, i que hi predomina s'*optimisme*: están plens d'esperances i de coratge, que es sa gran cosa per una nació anar endevant. De manera que a Itàlia hi ha es meteix *optimisme* que se troba a Anglaterra, a Bèlgica, a Alemanya, a Suïssa, i que no's troba gaire dins França i casi gens dins Espanya, per sa nostra desgracia.

Sa Basílica de Sant Antoni.

Sant Antoni se morí aquí l'any 1231; i, per guardar es seu cos és que fer en aqueixa magnífica basílica de tres naus de cinc trasts, començada l'any 1232 i acabada l'any 1424, d'estil entre romanic i ogival; tira 115 metres de llarg per 55 d'ample an es creuer, i sa cúpula major (n'hi ha set de cúpules) se'n puja fins a 38 metres. Es d'un efecte grandiós i imponent, i es presbiteri i es dos braços des creuer (un es sa capella de Sant Feliu i s'altra es sepulcre de Sant Antoni) son una meravella de decoració, i ses sis capelles absidals de sa nau que volta per derrera l'altar major, serán també un prodigi a's dia que estiguen acabades de decorar; lo que ja hi ha fet es una cosa deliciosíssima. An es presbiteri i a s'abside també hi enllesteixen sa decoració, que será una cosa d'alló des cap demunt. I ¿que en direm de sa capella de Sant Feliu? Es del sigle XIV i tota pintada al fresc des

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

grans pintors de Verona *Alticheri* i d'*Avanzo*, que feren una obra mestra.

Pero encara se'n du la pauma sa capella de Sant Antoni, des sigle XVI, grandiosa, tota esculturada i daurada i policromada meravellosament, amb baixos relleus, per tot lo redó, de sa vida i des milacres des gran Sant franciscá. Es seu cos está dins una caixa de marbre, tota obratjada d'un gust gentilíssim, dalt un magnífic socle, tot esculturat també i que s'alça part demunt s'altar, aont pugen a tocar amb sa má sa caixa que guarda aquell cos sant: i está sempre ple de gent que hi fan oració tocant amb una má sa pedra des sepulcre. Es una cosa imponent de tot.

Cuiden aquesta Basílica frares franciscans, que hi tenen un parei de claustres. Devora sa gran plaça de devant la Basílica hi ha dos Museus de pintures: un que's diu *Scuola del Santo*, tot pintures sobre sa vida i miracles de Sant Antoni, i s'altre tot de pintures de grans mestres italians.

Una gran institució de Jesuïtes i altres erbes.

Travessant carrers, el professor Crescini m'ha mostrat un edifici colossal i sumptuós: m'ha dit que era un Pensionat que hi ha fet es Jesuïtes per estudiants de sa Universidat. Es lo més notable que hi ha dins Pàdua i a molts d'altres llocs que son més que Pàdua.

Amb això hem trobat que mos convenía prendre redòs devall teulada per alliberar-mos d'aquell soleiás que queia p'es carrers i places de Pàdua, i mos ne som anats a ca'l Dr. Crescini, aont m'han donat un sopar de primera i sa seua senyora m'ha obsequiat fora mida.

Conversant conversant des nostros estudis i aficions llingüístiques, se son fetes les vuit, i m'he hagut de despedir del professor Crescini i de sa seua senyora, donant-los mil gracies de tant i tant com han fet per mi, i de sa gran estimació que m'han

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

demostrada, tractant-me com si fos jo un amic vei de la casa. Deu los ho pagui així com jo los ho agraesc amb tota sa meua ánima.

A-les-hores li he estret cap a s'hostal, i ia jeure manca gent! que bon jornal m'espera demá dematí. Bona nit que Deu mos do! Amèn!

Ara veig que he deixada una cosa, i la vui consignar. Després de veure sa Basílica de Sant Antoni, el doctor Crescini m'ha menat a veure sa grandiosa esglesia abadal de Santa Justina, de la primería des sigle XVI, grega-romana, de tres naus de cinc trasts i capelles amb creuer i cúpula. Es s'esglesia més gran de Pàdua i una de ses més majestuoses que he vistes de s'estil grec-romá. Se veu lo que dona de sí aquest estil en mans d'un arquitecte de molt de suc de cervell. Sols una orde relligiosa tan pol·lent com sa Benedictina poría emprendre i dur a terme una obra tan colossal com aqueixa esglesia.

I prou per avui.

Dia 10 de juriol.

Cap a Ferrara. —Descuberta dins aqueixa ciutat.

Me som aixecat de bona hora, li estrenc cap a sa Basílica de Sant Antoni per dir-hi missa, es frares m'admeten i la hi dic, torn visitar es cos d'aquell gran Sant, m'espitx a s'hostal, aont agaf ses maletes, i de d'allá cap a s'estació. Trop un tren a punt, que aviat es partit cap a Ferrara aont som devallat per veure aqueixa antiga capital des ducat d'aquell nom, que posseïren tants de sigles es princeps de Este, fins que s'acabá an es sigle XVI tal nissaga de prínceps sobirans de Ferrara. Ara aqueixa ciutat només té 32.000 habitants i una partida de palaus buits, vui dir, que fa sigles que no serveixen per lo que los feren. Sa primera des sigle XVI comptava cent mil habitants i sa Cort des seus Ducs era una de ses més brillants d'Europa i hi capllevaven poetes tan extraordinaris com Ariosto i Tasso. A moltes ciutats les ne pren així, que tenen aquestes pujades i devallades, aqueis alts i baixos: així va el mon. —No importa trescar-hi gaire per dins Ferrara

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per convencer-se de que per temps es estada una gran ciutat; se coneix p'ets edificis monumentals que s'hi conserven i per s'amplaria i bona petja des carrers.

Jo només he vist lo principal de Ferrara perque hi som arribats a les nou i en som fuit a les dues; així es que he hagut de trompitxar fort per sortir-ne amb la meua.

Lo primer que troben, en entrar a la ciutat, devallant del tren, es un castell quadrat, rodat de vall ple d'aigo. Omplir d'aigo es vall d'un castell era un sistema de defensa que s'usava abans d'haver-hi ses armes de foc, i se conserva a Ferrara com un record històric, i s'hi conserva sobre tot perque tenen aigo a voler, corrent, i la hi fan anar per un canal. Això era es castell d'ets antics Ducs de Ferrara, i ara serveix de *Prefectura* o *Govern Civil*.

¡Pobre Pare Savonarola!

Passat es castell, troben una plaça, aont es revolucionaris italians alçaren un monument an aquell gran predicador, de l'Orde Dominicana, Fr. Jeroni Savonarola, nat aquí, a Ferrara, l'any 1452 i penjat i cremat l'any 1498 a Florència. ¿Que tenía que veure el Pare Savonarola amb sos revolucionaris moderns d'Itàlia i de fora d'Itàlia, que tant i tant el retreuen i l'alaben? Tal volta professava el Pare Savonarola ses doctrines endimoniades d'aqueis revolucionaris? ¿Tal volta era cap renegat de sa fe cristiana? No era res d'això: era un des predicadors més notables que hi ha haguts mai, que començá(,) per esser un apòstol com Sant Vicent Ferrer i Sant Bernardí de Sena i que llavò tengué una partida de males hores que el dugueren a esser un rebel·lo a s'Autoridat Suprema de l'Esglesia Católica. Amb sos seus sermons meravellosos va promoure dins Florència un gran moviment de reforma espiritual, que tot d'una com que hagués de fer de Florència un centre de vida evangèlica com s'en veien an es primers sigles de l'Esglesia; pero llavò el dimoni hi bufá, i aquell moviment

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

començá a prendre carácter político, i acabá per esser un partit político en contraposició a un altre. El Pare Savonarola, cap espiritual i temporal d'aquell moviment, i senyor efectiu de Florencia durant alguns anys, tengué sa desgracia de no veure que allò no era es seu lloc, que estava fora de pollaguera, que s'Autoridat que exercía dins Florència esqueia tant poc a sa seua missió apostòlica de predicador evangèlic com un parei de pistoles a un Sant-Cristo. Aquí el Papa com a Cap de l'Esglesia el cridá a Roma per que s'hi presentás a donar compte de sa seua conducta, i el Pare Savonarola va fer es gran desbarat de no voldre-s'hi presentar, posant una partida d'excuses de mal pagador. El Papa, devant tal actitut rebel·la acabá per excomunicar-lo com a contumaç. I a-les-hores el Pare Savonarola, en lloc de sotmetre-se, com li pertocava, s'alçá contra el Papa, dient-ne la mala péssima, cridant tots es prínceps cristians perque reünissen un concili i destronassen el Papa per indigne de retgir l'Esglesia. Tot això, naturalment, doná una gran força an es partit político contrari del Pare Savonarola, i un frare franciscá defía es gran predicador a sufrir sa *prova des foc* per veure qui era que defensava sa causa de Deu, si era el Pare Savonarola o es seus contraris. Sa *prova de foc* havía de consistir en que encendríen a's mig d'una plaça una gran focatería, i el Pare Savonarola i aquell franciscá s'hi tirarien dedins, i es qui no s'hi cremaría, sería que tendría raó, que defensaría sa causa de Deu. Per això partíen des supòsit de que Deu no permetría que sa raó, sa veritat, sa justicia sortissen vençudes. Aquest frare franciscá posá el Pare Savonarola amb un compromís gros, i acabá per acceptar tal prova, lo qual no havía d'haver fet mai. Arriba es dia senyalat, encenen sa focateria s'a mig d'una gran plaça, i s'hi presenta es frare franciscá per tirar-se dins es foc. S'hi presenta també el Pare Savonarola amb el Santíssim, i diu que ell se vol tirar dins es foc amb el Santíssim. Allò va escarrufar i aborronar la gent, i varen dir que en via neguna ho poríen consentir, i a-les-hores esclatá una indignació general contra el Pare Savonarola, atiada i ablamada p'es seus

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

contraris polítics; es poble invadí i esbroncá dins es convent d'ont ell era Prior, el m'apleguen, el posen pres, se forma un tribunal de ciutadans de Florència, i el condamnen a mort. El Pare Savonarola, com se va veure condamnat a mort sensa cap esperança de salvació se penedí de tot lo desbaratat que havia fet, demaná perdó an el Papa, i el Papa li enviá s'absolució d'excomunió, el perdoná de tot; ara es seus contraris sí que no'l perdonaren, sino que per má des botxí el penjaren i cremaren es seu cos.

Això va esser en poques paraules el Pare Savonarola, això va fer aquell homo extraordinari; nat per esser un gran apòstol i un gran sant. ¿Hi ha manera de defensar ni d'excusar lo que va fer contra el Papa, sa conducta rebel·la i contumaç contra el Papa? No, germanets meus, no es possible defensar ni excusar una tal conducta. I es just això lo que jo reprou i condamn del Pare Savonarola, just això.

Si an el Pare Savonarola li poguessen llevar sa seua insubordinació, sa seua rebel·lió, sa seua contumancia contra el Papa, el poríen beatificar i canonisar en voler; era des llenyam d'ets apòstols i des grans sans; pero aquell insubordinació el va tudar, el deixá fora de combat. No vull dir que no se salvás, Deu me'n guart! Jo estic segur de que es an el cel; pero encara estic més segur de que mai per mai el beatificarán ni el canonisarán.

Això que atura de que el canonisin es lo que es revolucionaris veuen amb ell per glorificar-lo i alçar-li monuments com aqueix que li alçaren a Ferrara i que li fa tan poc favor. Això que atura que el canonisin es lo que va moure es protestants a presentar-lo com un precursor des protestantisme i per això posaren sa seua estatua an es monument que alçaren a Luter dins la ciutat de Worms.

Pero ¿tenía res que veure el Pare Savonarola amb ses doctrines de Luter i demés caps-pares des protestantisme ni amb ses doctrines des revolucionaris moderns? No, i cent voltes no. Si el Pare Savonarola s'alçá contra el Papa i va fer contra el Papa aquella partida d'atrocidats, va esser perque, com va veure que el Papa el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

condamnava, se va cegar, va tenir una mala hora, i va fer lo que ell mai havía predicat ni defensat, lo que era contra la seua vida i significació, lo que mai hauría fet, si no se fos trobat dins aquelles circumstancies, lo que mai hauría fet si no hagués tenguda sa flaquesa de deixar-se dur de sa maleida superbia en lloc de seguir s'empenta salvadora de sa gracia de Deu, que no manca mai a negú.

De manera que sa seua rebel·lió contra el Papa va esser momentania, circunstancial, passatgera, fora de tota sa seua manera de pensar i obrar de tota sa seua vida. Mai va esser contrari de s'Autoridad Pontificia, mai negá tal Autoridat; va esser contrari des qui exercía aquella Autoridat, va combatre aquell que l'exercia, creent i pretenguent que no l'exercia bé, que era indigne d'exercir-la, que pertocava desposseïr-lo de tal Autoridat. I com ell, el Pare Savonarola, no tenia autoridat per fer res d'això, com ell no tenía cap dret ni cap veu per judicar ni condamnar sa conducta del Papa, fos quina fos sa conducta del Papa, fent lo que va fer, de fet s'alçá contra s'Autoridat del Papa, de fet combaté públicament s'Autoridat Suprema de l'Esglesia i excitá es princeps cristians a alçar-se contra ella; i va fer tot aixó perque ho va fer contra es qui llavó exercía dins l'Esglesia de Deu s'Autoridad Suprema, el Papa Alexandre VI, i ho va fer en quant Alexandre VI exercia aquella Autoridat Suprema, cridant-lo a Roma a donar compte de sa seua venguda.

Tot això m'es vengut an es cap com he vist a's mig d'aquella plaça de Ferrara es monument que's revolucionaris italians, inimics de Deu, de l'Esglesia i des Frares, alçaren an el Pare Savonarola, i per això he exclamat: —¡Pobre Pare Savonarola! ¡aqueix monument es una afronta per ell, una taca, una ignominia per sa seua memoria! ¡Pobre capellá i pobre frare an-e qui es revolucionaris, inimics de Deu, de l'Esglesia i des Frares, alcen monuments i fan festes. ¡Mala senya! ¡mala senya!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Seu i altres esglesies. —Cap a Bolonya

De sa plaça aont hi ha es monument del Pare Savonarola, m'esquitx a la Seu que es allá prop. Té una gran plaça devant, i això dona gran relleu a sa fatxada. Aquesta Seu es románica per defora i grega-romana per dedins. Es defores románics son una cosa magnífica de decoració, d'un estil puríssim; i per dedins, que hi ha tres naus amb creuer i cúpula, es tot esculturat i policromat i de gan magnificencia. Es retaules de ses capelles, tots barrocs, son de marbre elegantíssims. ¡Vaja si sabíen aont teníen sa man dreta es qui les dibuixaren i les feren! Lo que també crida fort s'atenció son ses pintures que hi ha de sants i misteris an es retaules i per ses parets, obres de diferents pintors de Ferrara des bon temps de sa pintura italiana. Aqueixa catedral vé a esser un museu de s'Escola *ferraresa*. —Es campanar de la Seu es també románic i d'una gentilesa molt senyorívola. —A sa mateixa plaça de la Seu s'alça s'antic *Palazzo della Ragione*, sever, agradós i que encara serveix de palau de Justicia.

Voltant carrers i carrers, surt a l'esglesia de Sant Francesc, d'estil de basílica romana de tres naus, espaiosa, per un poc magre de decoració. D'aquí pec a s'altre cap de ciutat, aont se troba es *Palazzo dei Diamanti*, un magnífic casal des sigle XVI aont se guarda una preciosa col·lecció de pintures de s'Escola de Ferrara, que tengué per caporals es mestres Dosso Dossi, Benvenuto Tisi i Garófalo. Hi ha una partida d'obres notabilíssimes. —No gaire lluny s'aquí se conserva sa *casa d'*Ariosto, avui propiedat de la ciutat, i a l'hospital de Santa Anna mostren sa cel·la aont hagueren de tencar s'altre gran poeta Tasso, quant anava desbaratat des cap, perjui que sufreixen devegades es grans poetes.

Amb això s'eren fetes les dotze; m'atur a un restaurant, dins, i a les dues i busques prenc un tren, i cap a Bolonya manca gent! aont som arribats devers les tres des cap-vespre; i lo primer que he fet, es estat prendre redós a un hostal.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo de s'Unidat Italiana.

Quant un entra dins Itàlia i hi tresca set o vuit dies se troba amb un fet digne de meditar-hi i de tenir-lo molt en compte: aquest fet es que negú o casi negú se recorda de s'antic estat de coses, vui dir, de com Itàlia se componia d'una partida d'Estats independents. I se troba ademés que a totes o a casi totes ses ciutats un poc importants hi ha es seus monuments an es caporals de sa formació de s'Unidad Italiana: Víctor Manuel, Cavour, Garibaldi. A Espanya totes ses persones de sentiments relligiosos, que son s'immensa majoría de sa nació, miram de mal tals personatges i no els-e tenim gens la pía. Per això mos fa una impressió dolenta ferm, al manco a mi, trobar dins ses ciutats italianes indefectiblement monuments, alguns magnífics, a tals personatges. Aqueis monuments ¿tenen sa reprovació o s'aprovació de s'opinió pública d'Itàlia? Trescant per Itàlia ¿se sent cap protesta de negú contra tals monuments? Jo no n'he sentida cap: i diré més: per lo que jo he pogut observar, s'opinió pública els es més tost favorable que contraria o indiferent. Per lo que jo he pogut observar, sa gent, no ja es revolucionaris, sino sa gent d'esglesia fins i tot, s'hi troben bé amb s'unidat italiana. Això es parlant en plata, sensa desfressar gens sa realidat.

Parlant amb un capellá, amic meu, que fa anys que es a Itàlia (no es italiá), li vaig demaná que me deia des problema de s'*unidat d'Itàlia*, i me va dir: —Ja no es cap problema de teulades en avall, perque ets italians ja el donen per resolt: volen s'unidat a totes passades. En quant a sa situació de la Santa Seu, veurem la Divina Providencia lo que disposará. Per ara no se veu cap possibilidat de que ets homos hi puguen posar remei; sols Deu n'hi pot posar, i hi ha que tenir fe en Deu.

Com he estat llest de ses feines d'ocupar sa cambra a la fonda i demés carroportal, som arribat fins a la Seu, i he trobat tancat, pero top un capellá d'aquí, l'escomet sobre la Seu i es clero que hi ha. Es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estat amabilíssim, m'ha respost a tot, i llavò li moc sobre això de sa situació de l'Esglesia i des clero devant s'Estat italiá, i m'ha dit que seguía essent una situació violenta i que un no hi veia sortida bona per ara, i fins m'ha dit que justament allá ont eren ets Estats Pontificis, com Bolonya, Ferrara, Romanya i demés regions, la gent ho ha pres molt tort que la Santa Seu no admeti s'Unidat Italiana, i per venjar-se'n, molts son republicans i revolucionaris anticlericals. De manera que an aqueixes regions es de tot Itàlia, allá ont l'Esglesia té més males hores. Sobre tot, Deu mos do paciencia i només, i acursi a la Santa Seu i a l'Esglesia en general els díes d'amargura. Amèn.

He deixat aquell bon capellá bolonyes i me'n som tornat a s'hostal; he sopat i me'n som anat a jeure. I fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 11 de juriol

Uiada general a Bolonya. — El professor Zanardelli

Bolonya es una de ses grans ciutats d'Itàlia, capital de sa regió que se diu Emília, i conta uns 130.000 habitants: formava part, com Ferrara, d'ets Estats Pontificis. Dins es *Dietari* de 1902 [*sic* per *1907*] ja vaig descriure aqueixa ciutat, donant relació des seus principals monuments, com son esglesies, museus, edificis públics, etc. etc. etc. Llavò no l'havía vista mai a Bolonya i per aixó a-les-hores vaig contar tot lo que hi havía vist. Aquesta vegada no som vengut a Bolonya per veure Bolonya, sino el professor Zanardelli i el professor Lavorini; i just he feta una escapada per veure ses magnífiques esglesies de Sant Petroni i Sant Domingo per s'interés extraordinari que tenen tant una com s'altra.

Lo que ha donada mès fama a Bolonya es estada sa seua Universidat, una des més antigues del mon, famosíssima ja durant s'Edat-Mitja per s'ensenyança des dret Canònic i des Dret Civil: aquí

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

acudíen estudiants de tot lo mon per estudiar-hi aqueixes dues grans ciencies. Encara s'hi conserva s'Universidat, si bè molt diferent d'així com era a s'Edat-Mitja.

Es meus bons amics es professor Zanardelli i es professor Lavorini ensenyen a diferents *Gimnasis*, i es segón també ensenya a l'Universidat.

M'espitx tot d'una a ca'l professor Zanardelli, que, per carta que m'envia a Zuric, m'havía convidat a dinar amb ell avui; no ens érem vists mai, i sols per cartes ens coneixíem. He trobada la casa, puig an es pis seu, toc a sa porta, m'obrin, i me trob un senyor un poc més vei que jo, amabilíssim, respectabilíssim. Era el professor Zanardelli. ¡Quina topada més coral!

Bé hem xalat tots dos conversa qui conversa de filología románica i de la llengo catalana, que el professor Zanardelli coneix prou bé, fins an es punt que fa una vintena d'anys ja en publicá un estudi ben espinzellat, que jo no coneixia, i me'n ha fet present, i més envant en donaré compte si Deu ho vol demunt es *Bolletí des Diccionari*.

El professor Zanardelli aquest estiu passat tengué sa desgracia de que sa seua senyora se morí, i era una senyora de molt de suc de cervell, molt instruïda, que aidava molt an es seu senyor en tots ets estudis que ell feia. Pero aquest motiu i per lo bona senyora que era, li ha deixada una anyorança fora mida. No es estrany que dins sa nostra conversa hi haja hagut un con capítol sobre tal punt.

El professor Zanardelli se passá devers desset anys a Bèlgica, ensenyant a centres d'ensenyança superior; i per qüestió de salut hagué de tornar a Itàlia, ocupant cátedres de Gimnasis de diferents regions fins que se fixá a Bolonya com a filóleg. El professor Zanardelli s'es distingit per sos estudis sobre es dialectes vius, sobre sa llengo viva de ses diferents comarques de l'Emília; per això sos estudis tenen aqueix mèrit, que son ecos de cosa viva, vista, ensumada i ensaborida directament de sa boca des poble.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No vos dic res si ses hores mos son anades depressa, conversant d'aquestes coses. Justament no hem pogut aglapir

El professor Lovarini

fins molt tart, perque ha tenguts exámens tot lo sant dia. A la fi l'hem pogut aplegar a ca-seua, i hem feta una conversada orba sobre filología i literatura romanista. Es fort del professor Lovarini es sa literatura, i vos assegur que es un gust sentir-lo descapdellar.

Un i altre professor m'han fet contar com están ses coses des renaixement catalá, aixó es, es moviment literari i filológic. Jo els jo explicat bé i tan ver com he sabut, i també els he dita sa part política de sa renaixença catalana, tota vegada que sa política completa i anima sa literatura i sa filología en quant dona medis an aquestes per extendre-se i arrelar i *dominar*, que es lo que convé per consolidar i assegurar qualsevol moviment nacional com ho és es catalanisme.

Ja era tart ferm, i he hagut de prendre comiat d'aquells dos professors, donant-los mil gracies de tantes d'atencions com m'han tengudes i de tant com m'han distingit i honrat.

Esglesies de St. Domingo i St. Petroni.

Ja he dit que he feta una escapada an aquestes dues grans esglesies per sa seva gran importancia. A l'esglesia de St. Domingo se guarda es cos d'aqueix gran Patriarca de s'Orde Dominicana, una de ses Ordes Relligioses més il·lustres i glorioses de l'Esglesia de Deu, gloria altíssima de sa nostra Espanya per esser estat espanyol aqueix gran sant. Es una esglesia aqueixa grandiosa i decorada amb gran magnificencia, sobre tot es sepulcre des gran Fundador, d'alabastre, ple de baixos relleus meravellosos, tot un tresor d'art, que corresponia an es tresor inefable de relligió que és es cos meteix de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sant Domingo. Cuida aquesta esglesia una venerable Comunidat de Pares Dominics, com es natural.

En quant a Sant Petroni és es Patró de Bolonya, i es bolonyesos li volgueren fer una esglesia que anava a má d'esser sa més gran del mon, tota vegada que amb ses tres naus ja es una de ses esglesies mes grans de tota la cristiandat. Es d'estil ogival italiá, i hi ha una partida de capelles decorades esplendidíssimament. Just aqueixes capelles ja bastaríen per fer famosíssima s'esglesia de Sant Petroni. Aquí el Papa Climent VII coroná Emperador es nostro Carles V, l'any 1530.

Ja feia fosca negra quant me som entregat a s'hostal. He sopat, i me'n som anant a jeure. I per lo meteix ¡fins demà dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 12 de juriol

Cap a Florència. —Ses pintures de Fra Angelico. Ses portes des Baptisteri. —La Seu

A les sis i minuts he agafat es tren, i ¡capa a Florència s'ha dit! Hem travessat els Apenins, sa famosa serra de muntanyes que s'estenen de devers Gènova fins an ets Abruzzi, més enllá de Roma. Ets Apenins som sobercs i pelats a moltes de bandes, amb penyalars i barrancs esglaiadors. N'hem travessat una partida que n'hi ha de foradats per deixar pas an es tren. Ha durat prop de dues hores aquest batre. A la fi en som sortits, i al punt som estats a Florència a les deu i quart.

Dins es pla des meu viatge hi havía marcat tot un dia per Florència, perque comptava veure-hi el professor Merlo; pero, com ja mos vérem a Lugano i ell a Florència fa setmanes que hi ha acabades ses feines i per això no hi es, jo no n'hi tenía tampoc de feines; i per tal motiu sols m'hi he volgut aturar per pegar un aguait a s'aplec meravellós de pintures de Fra Angelico, a ses portes de bronzo des

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

baptisteri de Sant Joan i llavò a la Seu, tres obres que elles totes soles valen una visita a Florència.

Florència es s'antiga capital de sa República primer i després Senyoría des meteix nom, i més tart Gran Ducat de Toscana, fus finalment dins això que li diuen *Reine d'Itàlia*. Es una de ses gran ciutats d'Itàlia, compta 152.000 habitants, i es molt més, incomparablement més important p'es sens fi d'obres d'art que inclou que no p'es nombre d'habitants. No es gens duptós que, en no esser Roma, cap ciutat d'Itàlia li guanya ni li arriba d'un bon tros a tenir grans monuments de totes ses belles arts.

Jo aquí no n'he de fer sa relació perque ja la vaig fer demunt es *Dietari* de 1907 i no es cosa d'ara tornar-ho retreure. Sols diré que ses pintures de Fra Angelico, dominic des sigle XV, totes religioses i fetes amb suc de cervell, pinzells i colors manllevats an els ángels de cel; i ses portes des famós *Baptisteri*, això es, tres jocs de portes de bronzo, dos obra de En Lorenzo Ghiberti i s'altre de N'Andrea Pisano, tot baixos relleus des Vell i des Nou Testament amb centenars de figuretes prodigiosament obrades i que en Miquel Àngel deia que servirien per *Portes del Cel*; i llavò *la Seu de Santa Maria de la flor*, començada an el sigle XIII continuada an es XIV, i acabada sa fatxada an es XIX, ogival a l'italiana, tota forrada de marbres de diferents colors per defora, tan grandiosa que fa 1169 metres de llarg per 104 d'ample an es creuer, amb una cúpula immensa que se'n puja 91 metres per amunt i sa llenterna 107 metres; —idò aqueis tres monuments: ses pintures de Fra Angelico, ses portes des Baptisteri i llavò la Seu, si molt m'agradaren i m'entusiasmaren l'any 1907 quant les vaig veure per primera vegada, més m'han impressionat i entusiasmat ara, si bé ho he hagut de mirar més depressa; perque, per poder arribar anit a Assís, m'es estat forçós prendre un tren de la una i tres quarts.

Me'n he duita una soleiada feresta. Vos assegur que hi té mals arrambatges es sol an aqueixa ciutat entre les deu i la una un dia clar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de juriol, com era avui. Si aquells monuments artístics que volía veure no fossen estats cosa tan grossa i no vista a altra banda del mon, me'n sería afluixat per no haver de rebre ses moixoníes d'aqueix solei florentí!

Una casualidat.

Demunt es *Dietari* de 1907 vaig dir que viatjant un per Itàlia i per Espanya li succeeixen... *casualidats*, això es, coses desagradables que *casualment* s'esdevenen per descuit o per distracció o poca alatxa de qualcú, que no hu fa per mal, pero hu fa i un se'n du s'esmorcada sensa inculpar-hi res. Alguns amics meus d'Itàlia se sentiren de que digués això demunt aquell *Dietari*, i més perque deia que a Alemanya no'n succeíen de *casualidats* d'aquestes, o al manco a mi no me'n havía succeïda cap en tres mesos i mig de viatjar-hi, i a Itàlia me n'havien succeïdes una partida just en quinze dies de capllevar-hi. Aquesta vegada la cosa com que s'hagués composta, semblava que eran tots es servicis públics com que hi hagués mès orde, i no me'n succeia casi cap de *casualidat* desagradable. Pero avui, com som arribat a s'estació, devers les dotze i mitja, cansat i mort d'aquella soleiada, me'n vaig a treure es bagatge des depòsit, le hi trec; i llavó icap a mostrar es meu billet circular a s'oficina corresponent de s'estació! Demán a ont es, m'ho diuen, m'hi present, i la trob tancada. M'acost a un empleat d'una oficina veinada i demán com era que aquella era tancada, i m'ha dit que tocás fort, i que sortirien; ho faç així, i a la fi guaita un, li mostr es bitllet i me diu: *L'impiegato non c'è!* (*S'empleiat no hi es! veniu d'aquí una mitja horeta!*).

Que a una estació de poc moviment ses oficines estiguen ubertes només a certes hores se comprèn perque sols hi ha que fer a certes hores. Pero a una ciutat de 152.000 ánimes i de tant de moviment com Florència, ses oficines de s'estació des ferro-carrils pertoca estar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ubertes sempre. Jo lo que puc dir, que no les ha trobades tancades mai a ses ciutats que he visitades de França, Anglaterra, Bèlgica, Alemanya, Suïssa i Àustria, moltes d'elles més petites que Florència. No record que mai m'hagen donades ses portes p'ets uis dient-me: — *S'empleiat no hi es*.

Tal volta qualcú dirá: —Això no té importáncia; no es més que sa casualidat de que justament avui no hi era, cosa que també deu succeïr qualque pic an aqueixes altres nacions.

Jo vos diré lo que hi pot succeïr o no hi pot succeïr; lo que vos dic que a mi mai m'ha succeït res d'això an aquelles nacions.

Devant aquella feta de tal *impiegato* ¿qué hi havía que fer? ¿Anar a reclamar an el *Capo Stazione*? He cregut que'm convenía més anar a dinar an es *restaurant* de s'estació. Ho he fet així, i després torn a veure si aquell *impiegato* la havia comparegut. L'he trobat, li mostr es bitllet, m'hi fa sa marca, i me'n vaig an es pujador (*andén*) per porer pujar an es tren tot d'una que arribaria.

Un capellá polac. — L'Esglesia a la Polònia Russa

Entre sa partida de viatgers qu esperaven... el sant *adveniment* afin un capellá; m'hi acost, l'escomet, i es estat de la Polònia russa. Li he demanat com estaven ses coses de l'Esglesia per allá, i ha dit que es Govern Rus les mena tan estrets: tant que un capellá católic, per exercir es Ministeris divins (dir missa, predicar, confessar i fer ets altres sagraments), necessita s'aprovació i es permís des Govern; i no sols això sino que estan privats d'admetre cap rus cismátic que se convertesca, com també estan privats d'atacar i d'impugnar ets errors des cismátics, ets errors teològics que constitueixen es cisma, això es, sa negació de s'Autoridat suprema del Papa demunt tota l'Esglesia. I es capellá que predic contra tals errors, román privat d'exercir cap Ministeri Sagrat dins tot s'Imperi Rus i té que haver-se'n d'anar des país perque no le hi deixen estar pus.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

M'ha demanat aqueix capellá si a Espanya hi ha molts d'heretges, i li he dit que a Espanya no hi ha més que catòlics, un raig d'indiferents i un altre raig de renegats o apóstates, que no tenen cap relligió. Ell ha dit que a Rússia no s'atmet això de no tenir cap relligió, de manera que s'Estat exigeix que se tenga una relligió o s'altra, que sien *ortodoxes* que diuen ells (cismàtics) o católics o protestants. An es qui no son res en relligió, les tracten com a *nihilistes*, com a revolucionaris, i els apliquen la llei com a revolucionaris.

Amb això s'es entregat es tren, i aquell capellá polac se'n es anat a prendre lloc, i no l'he vist pus.

Una inglesa destravada.

Puig a un wagó, mir an-e quin departament m'aficaré, ho trob ple, fins que n'afin un que només hi havia una senyora jova molt empiulada i distingida, enrevoltada de maletes i embalums, que ocupava tot es departament fora un recó, i an aquell recó m'afic jo. Al punt se presenta un tenral, primetxol, ros, com un pi, i ja es partit a parlar en inglés amb aquella tenrala sobre viatges que pensaven fer. Aquell se'n es anat, es partit es tren, aquella ha posat en orde tot aquell maletum i boliquim, ha tret un coixí, el posa a un cap de s'otomana que ella ocupava, se treu llavò una petaca de plata, agafa un xigarret, encén un misto, pega foc i venguen bones xuclades, i ja l'hem tenguda ajagudota tan llarga com era, i allá fuma qui fuma sa més descansada del mon, demunt s'otomana.

Se veia que no li pesava gaire una dissort que jo diria que tengué com se comprá es vestit que duia, que tanmeteix li curtetjava massa tant de dalt com de baix, resultant que amb tot i esser d'estiu anava un poc massa destapada. Jo diría que va esser un día per mala sort degué veure a qualque botiga aqueixa roba, s'hi degué

embruixar, li degueren que es tros que'n romanía no bastava per sa seua grandaria, i ella se'n degué aconortar d'anar curta.

Anau a fer comptes voltros a dones en materia de vestits ni d'altres coses. *Et voilá tout!* que diríen es francesos.

Jo he feta se meua vida allá ont tenía es tai de sa feina, pero dins poc temps se presenten dos senyors d'una corantena d'anys; han escomesa en italiá aquella revel·lera, que els ha contestat també amb italiá sensa trampoletjar-hi gens; s'ha tornada a treure sa petaca, ha oferits xigarrets an aquells, que n'han pres un per hom i ella també se n'ha posat una altre a sa boca, han encés un misto, han calat foc, i bones xuclades tots tres i embuia qui embuia fil com a cotorres. Se veu que aqueixa inglesa no pateix gens d'arrufada, sino de tot lo contrari.

Amb això arribam a Terántola, aont, per anar-me'n a Assís, som devallat d'aquell tren que anava a Roma, i no sé si aquella mandragolina i aquells dos pinsans encara deuen fumar i embuiar fil o que. Sobre tot, Deu els assistesca allá ont son i doni a tal *aucella* més sort, una altra vegada que s'haja de comprar un vestit, de trobar botigues aont se roba no curtetgi tant i no haja d'anar aixi com no está bé que vagen ses persones per esser persones i no pareixer una altra cosa que no dic.

Arribada a Assís.

Prenim a Teróntola es tren d'Assís; i hi som arribats després de dues o tres hores de córrer per plans i comellars entre muntanyes. Havía mirat an en Bädeker quina fonda d'Assís me convenía més; i, com surt de s'estació, hi ha hagut sis o set carretel·les, armant-me un escándol de crits es carretel·lers perque cada un volía que jo pujás a sa seua carretel·la. Jo sensa desmandar-me un punt de la meua calma, pos ses maletes en-terra, me trec es llibre per dir es nom de sa fonda que volia, i aquells estornells de carretel·lers se posen a dir:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A desso guarda i libro! (*Ara mira es llibre!*). He dit es nom de la fonda, sa carretel·la de sa fonda s'es acostada, fent es carretel·ler grans estabetxos d'alegría i ets altres fent-hi comentaris, i ja som estats partits cap a la ciutat d'Assís, devers deu minuts lluny de s'estació i encastellada demunt un serralt ben aspre.

He contat això des carretel·lers d'Assís com una nota de color de lo que son ets italians, ja que lo que han fet aqueis carretel·lers d'Assís, ho fan poc sá poc llá es de totes ses altres ciutats d'Itàlia. Ets italians, sobre tot sa gent des poble, son una gent alegre, renovera, esqueinadora, que se'n riuen d'un mort, pero bona gent a's mig de tot.

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

9 d'agost de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Acaba es dia 12 de juriol.

Primera descuberta dins Assís.

Sa carretel·la me n'ha dut tot dret a s'hostal, que está a mitjan serral: una casa gran, nova, amb una vista demunt tota sa plana d'Assís aont s'alcen es santuaris franciscans de Rivotorto i la Porciúncula.

M'arruix sa faró des tren i sa pols des camí, i me tir an es carrer, i icap a l'esglesia caporal de Sant Francesc[!]. A dreta i esquerra m'envesten carretel·lers per si vui anar amb sa seua carretel·la a part o banda, bergantellots amb paquets de postals per si les ne vui comprar, homos granats oferint-se com a guies per mostrar-me totes ses coses notables d'Assís i veis desbuats i al·lotons espelliçadots demanant un *soldino* (diminutiu de *soldo*: 5 cèntims).

M'en desfaç així com puc, i entr dins sa plaça de Sant Francesc, llarguera, quadradenca, amb pòrtics baixos a cada banda per soplujar-s'hi es pelegrins. Aquesta plaça ens du a ses dues esglesies de Sant Francesc, una demunt s'altra i an es grandiós edifici que feren es frares franciscans per convent i que avui s'Estat ho posseeix per escoles, deixant an es frares just un recó per estar. Entr tot d'una a l'esglesia baixa, a sa cripta, grandiosa, tota pintada al fresc del sigle XIV, pero just amb sa claror de ses llanties perque ja passaven les set. Me present dins la sacristia per veure demá an-e quina hora me deixarán dir missa; me senyalen les cinc i mitja, i me compareix un frare espanyol, aragonès de sa provincia de Terol. Conversam una mica, me'n despedesc, surt a defora, prenc s'escala de s'esglesia alta, i com hi som devant, la trob tancada, lo qual m'és vengut ben de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nou. Través sa gran plaça que hi ha devant, i prenc per *Via Principe di Napoli*, que se'n puja serralt amunt, amb carrerons a cada banda, estretíssims i un rost espantós es de man-dreta, que s'entreforquen coster avall cercant ets altres carrers més baixos. Casi totes se cases que trob son d'aspecte antic i humil, de pedres rotgenques. Arrib fins devora *Piazza Vittorio Emmanuele*, i volt prenent *Via Venti Settembre* i per avall per avall. Afin una mica d'Oratori amb una pintura al fresc, preciosíssima, dalt es portal, del Bon Jesús i Sant Francesc. M'acost a un boldró d'al·lotons que hi juguen devant, i els-e demán quina esglesia es alló, i me diuen: —*S. Francesquino* (*Sant Francesquet*). Amb quatre passes som a s'hostal, aont prenc redós.

Me diuen que es sopar m'espera; me'n entr dins es menjador, m'assec a una taula. A una taula de devora seu un senyor jovenet amb collet de capellá i a una altra taula un senyor i una senyora, que es macip que mos serveix me diu que son russos i que aquell des collet es nord-americá, el qual demanava una cosa mig en italiá mig en inglès. Jo llavó me mescl en sa conversa per que s'entenguessen millor, i conversam una mica en inglès amb so nord-americá, que resulta esser un relligiós jove, acabat d'ordenar, i que es vengut a Itàlia per visitar Roma i ets altres santuaris d'Itàlia i tornar-se a París i per Londres a ca-seua.

Amb aixó s'es feta hora d'anar a jeure, i me'n hi som anat més que depressa. I per lo meteix ifins demá dematí si Deu ho vol i Maria!

Dia 13 de juriol.

Missa devant es sepulcre de Sant Francesc

A les cinc me som espitxat a ses esglesies de Sant Francesc per dir-hi missa i veure-les. Resulta que son tres esglesies: sa *baixa*, sa *cripta* que está devall sa *baixa*, i s'*alta* que está demunt sa *baixa*. M'han feta sa gracia de deixar-me dir missa a s'altar de sa *cripta*, just

devant es sepulcre aont se guarda es meteix cos del Patriarca Sant Francesc i amb asistencia d'una trentena de devots que vos assegur que hi estaven amb una gran devoció. Es que'n fa molta de devoció sols es pensar que un se troba devant es cos d'aquell sant tan extraordinari, sens dupte un des més grossos que hi haja haguts mai en tots es sigles, sens dupte un des deixebles més feels que haja tenguts mai el Bon Jesús demunt la terra. I més impressió fa dir missa devant es cos d'aqueix sant precisament perque, essent ell una meravella tan sublim de santedat, mai se considerá digne de dir missa, i per això mai volgué passar de *diaca*, mai el pogueren ginyar a ordenar-se de prevere, p'es gran respecte que tal dignidat li feia,

Donades gracies de sa missa, me pos a veure aqueixes tres esglesies a un brot.

S'esglesia baixa

Surt de sa cripta, i me pos a contemplar s'*esglesia baixa* completament ogival.

Hi entren de sa *Plaça de Sant Francesc* per un portal lateral, d'arc d'amel·la amb un pilar a's mig i té un portic o templet quadrat devant, ben airós. Passau aquell portal i vos trobau dins una nau transversal de tres trasts. Desemboca an es des mig sa nau de l'esglesia de tres trasts amb capelles a cada banda i un creuer de tres trasts amb una capella a cada cap i s'ábside an es fondo.

Aquesta esglesia la feren tot d'una de mort Sant Francesc; la començaren l'any 1228 i l'acabaren l'any 1232. Ara sa nau transversal de tot d'una que entren, le hi afegiren l'any 1488. Ses capelles des costats també son posteriors an es sigle XIII.

Aquesta esglesia amb totes ses capelles es pintada tota al fresc des pintors més famosos que hi havía an es sigle XIV. Es que hi pintá mès fou Giotto i llavò Cimabue, Angelo da Siena, Tadeo Gaddi i altres des sigle XIV, XV, XVI, XVII i XVIII. S'homitat ja an es primers sigles feia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mal bé aquelles pintures, i així nous pintors ho pintaven de bell-nou; per això tants d'artistes de diferents sigles hi pogueren desplegar sa seua inspiració.

I no vos cregueu que només siga pintada aqueixa esglesia a redols, sino que parets, voltes, arcades, rebranques, tot está revestit de pintures, que representen taringues de sants i passatges de sa vida del Bon Jesús i de Maria Santíssima i de Sant Francesc i des principals sants de l'Orde franciscana. A sa volta des trast central des creuer hi ha pintades ses alegories des Vots que son s'ánima de sa Vida Relligiosa, això es, *Pobresa*, *Castedat* i *Obediencia* i es *Triumf* de Sant Francesc.

An aquest trast central, just devant s'ábside s'alça s'altar major demunt es graons litúrgics: es d'una riquesa extraordinaria: un bloc de marbre color de rosa, present de l'Emperador de Constantinoble. Devall aquest altar enterraren Sant Francesc, i hi estigué fins l'any 1818, que volgueren veure com se trobava es seu cos, i el trobaren endins inclòs dins una fossa cavada dins sa penya gledosa que fa de fonament a tot s'edifici.

An es braç dret des creuer devora s'ábside hi ha enterrats es cinc primers companys des gran Patriarca Fundador, pintats a sa paret.

Ses capelles laterals son casi totes unes meravelles de pintura; i, com tenen més bona claror que sa nau, se veuen millor aqueis enfilais de sants i de misteris que hi ha representats.

Casi totes ses pintures d'aqueixa esglesia son un prodigi de dibuix i de colorit i sobre tot d'inspiració, pero moltes d'elles presenten qualque clapa d'homitat que les desgracia. ¡Quina llástima!

Així i tot, en tot lo mon no's troba cap esglesia tan estupendament pintada com aqueixa esglesia *baixa* i s'esglesia *alta* que li está part-demunt. En lloc del mon hi ha tantes de pintures plegades des sigle XIV ni tan notables per sa seua inspiració i factura.

Aquesta esglesia *baixa* no té altre defecte que d'esser un poc massa fosca, lo qual atura de porer contemplar bé tantes meravelles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'art com inclou. Sa claror li entra p'es portal major, p'es finestrals de ses capelles de sa banda de s'epístola i p'es finestrals des creuer i de s'ábside. Tots es finestrals rumbetgen vidrieres de colors, delicioses ferm, antigues casi totes; ses modernes son pobres de color i de dibuix.

Cripta o sepulcre de Sant Francesc.

Com trobaren es cos des Patriarca devall s'altar major de s'esglesia baixa, l'any 1818, resolgueren fer-li una *cripta*, cavant-la dins sa meteixa penya. I així ho feren, buidant un espai gran, que forma una creu grega, aont devallen per dues escales que comencen a mitján *esglesia baixa*. An es centre d'aquest espai s'alça un bloc quadrat, gruixadíssim, revestit d'uns retxats de ferro riquíssim d'ornamentació. Dins aqueis blocs se troba sa fossa que inclou es cos de Sant Francesc, tal com el trobaren l'any 1818; així se conserva intacte. Feren molt bé de deixar-lo estar tal com l'havíen trobat. Aquells retxats se'n pugen fins a sa volta de sa cripta, i hi ha atracat adevant aquell bloc un altar, aont jo he dita missa avui, i llavò n'hi ha un altre derrera. Sa cripta es d'estil barroc, elegantíssim, tota forrada de marbres amb sa volta tota esculturada i ses parets plenes de baixos-relleus representant sa vida i sa mort i miracles del gran Patriarca. En torn del sant sepulcre pengen un sens fi de llanties enceses i llavò candeles a l'uf dalt canelobres que es feels hi duen perque cremin devant aquell cos veneradíssim.

Sacristía de l'esglesia «baixa»

Anem-nos-n'hi an aqueixa sacristía, que hi entren p'es bras dret des creuer a má esquerra; ocupa s'espai d'una capella, es quadrada i plenes ses parets de grans armaris de llenyam negrenc, prodigiosament esculturat, una obra mestra de taia, aont se guarda

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

es tresor d'aqueixa esglesia: calzes, custodies, canelobreria, ornaments sagrats i sobre tot relliquies de Sant Francesc i d'altres sants. Aquí se conserva s'original de sa bul·la del papa Honori III que aprová la Santa Regla franciscana. Aquí se guarden molts d'objectes que usá Sant Francesc; *a*) Ses sabates que santa Clara li va fer de feltre (tela de pel, que'n fan es capells) com el Bon Jesús li va haver impreses ses llagues an es costat, a ses mans i an es peus, que sense sa defensa d'unes sabates no poria posar en-terra de mal que li feien; per això no tengue altre remei que dur aquelles sabates que santa Clara li va fer; *b*) es llençol aont jeia el gran Fundador durant sa seua derrera malaltia; *c*) s'hábit que duia com se morí; *d*) es vel que li posaren demunt com va esser mort que'l se'n dugueren de la Porciuncula cap a Assís, i que el brodá aposta la Beata Ciacoma de Settesoli, gran devota del Sant; *e*) sa *bendició* que Sant Francesc, després de rebre ses llagues del Bon Jesús, va escriure de sa seua má dalt un plegamí p'es seu famós deixeble *Fra Lleó*; *f*) un corn d'ivori tot esculturat que es Soldá d'Egipte doná a Sant Francesc com aquest s'hi presentá per convertirlo; *g*) un bon tros des meteix cordó o cingol que duia sant Francesc per sa cinta; *h*) un bras de Sant Antoni de Pàdua; *i*) un bras de Sant Estanislau de Cracòvia, canonisat dins aqueixa esglesia; i moltes d'altres relliquies importantíssimes.

¿No es ver que hi paga entrar-hi dins aqueixa sacristia per veure aqueixa partida de tresors?

S'esglesia «alta»

Vista la Sacristia, he presa una escala, i per amunt per amunt, com me'n tem, me trob dins l'*esglesia alta*; part demunt l'esglesia baixa, i som romás esglaiat de tal meravella. —Es ogival, d'una nau de quatre trasts sensa capelles, amb creuer sensa cúpula i ábside de cinc cares. Començaren aqueixa esglesia tot d'una d'haver enllestida sa *baixa*, i l'any 1253 ja estava acabada. Aquesta esglesia es tota

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pintada al fresc també, pero casi totes ses pintures desgraciadament están danyades de s'homitat, d'algunes no'n romanen més que taques. ¡Quina desgracia! Es qui hu pintaren foren es millors pintors del sigle XIV i XV i qualcún del XVI Cimabue, *Fuccio Fiorentino*, *Giunta Pisano*, *Domenico Antonio de S. Severino* i altres. De manera que aqueixa esglesia es un quadro colossal desplegat per totes ses parets i voltes, rebranques, arcades i finestres, aont se representa el cel i la terra glorificant Deu Pare, Deu Fill i Deu Esperit Sant.

Així a sa nau, part-demunt sa galerieta que hi ha per totes ses parets a mitjana altura, campetgen trenta sis pintures representant escenes de s'Antic i des Nou Testament, començant per la creació i acabant per sa venguda de l'Esperit Sant dalt el Col·legi Apostòlic; i an es panys de paret part devall sa galería n'hi ha vint i vuit de pintures, que representen sa vida, mort i miracles del gran Patriarca d'Assís. An es panys triangulars de ses voltes se sa nau hi ha pintats ets Evangelistes i es Doctors de l'Esglesia enquadrats de brillants cenefes i fuiatges esponerosíssims. —Es creuer i s'ábside son també un prodigi de pintures: s'hi veu la crucifixió del Bon Jesús, visions de l'Apocalipsis, escenes de sa vida de Maria Santíssima, i els Apòstols, i taringues de sants i santes i ángels. A s'ábside hi ha la mort i assumpció de la Mare de Deu an el cel i sa seua Coronació com a Reina i Emperatriu de tot l'univers.

¡Quina meravella que sería aqueixa esglesia si s'homitat no hagués tirades a perdre moltes d'aquestes pintures! ¡si elles se conservassen tal com les deixaren es grans mestres que les feren, genis immortals de sa pintura, sadolls d'inspiració celestial, avesats a volar per ses altures sublims de s'art esplaiantse amb sos meteixos serefins i querubins de la gloria perdurable!

Aquesta esglesia está casi sempre tancada per sa gran feina que duría s'haverla de guardar. No, no hi poria estar uberta sensa una guardia permanent. Son massa precioses aquelles pintures per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

deixar-les a mercé de qualsevol visitant poc escrupulós, i no hu son gaire molts de *visitants*; tractant-se de coses d'art.

De manera que fora des diumenges i festes s'a temps que hi ha funció, está sempre tancada adevant, i hi entren pujant de la sacristia de l'esglesia *baixa*.

Carceri (presons) de Sant Francesc.

He volguts visitar tots es santuaris d'entorn d'Assís que Sant Francesc santificá amb sa seua presencia. Es primer es estat aqueix que es gran Patriarca hi anava a passar-hi temporades per entregar-se completament a sa penitencia i a sa contemplació. Es an barranc que s'obri a mitjana altura des puig *Subasio*, devers una hora lluny d'Assís.

Prenc una carretel·la, tot d'una de haver berenat i ¡per amunt s'ha dit! devant Sant *Franceschino*, que es carretel·ler m'ha dit que's deia S. *Francescaccio*, un altre diminutiu de *Francesco*, hem pres llavò per devant *Santa Maria Maggiore*, agregada an el palau del Bisbe, i per devant Santa Clara, per sa *Porta Pacci*, fins a *Piazza Nuova*, es punt més alt de sa ciutat d'Assís, que es molt mal-plana, tot[a] una pura costa amb un entrunyellat de carrers i carrerons entreforcats i amb escalonades i rosts aspres que no hi ha qui hi puig.

A sa *Piazza Nuova* he vist un parei de bous jonyits; s'atura sa carretel·la devant ells, i es estat que les havíen de jonyir devant es cavall per porer pujar aquest i aquells dos tot[s] tres plesa [*sic*] carretel·la fins an es santuari franciscá, tant és es rost i sa mala petja des camí. Hem jonyits es dos bous devant es cavall, i ja som estat partits per amunt per amunt, estenentse an es nostros peus sa ciutat d'Assís i tota sa gran plana de la *Porciúncula* i *Rivotorto*. Tot d'una trobávem abres i sembrat a cada banda des camí, pero prompte s'es acabat tot allò, i ja no mès venía muntanya pelada com es call de sa má, i ¡per amunt i per amunt! i un sol que feia d'alló mes maleit!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A la fi tombam una esquena que feia sa muntanya, i ja afinam es barranc tot ple d'oms i d'ansinar, aont anávem. Aquí hi havía an es sigle XII una mica d'ermitatge de s'Abadía de *S. Benedetto al Monte* encastellada dalt una muntanya confegida amb so puig *Subasio*, una abadía antiquíssima, anterior an es sigle IX, aont es monjos benets feien florir sa vida relligiosa amb gran esplendor de cultura i de virtut. Agradats aqueis monjos des gran penitent d'Assís, li donaren aquell ermitatge per que s'hi pogués assaciar de soldat i de penitència i d'oració; i aquí s'estava ell molt de temps amb sos seus primers companys el Beat Bernat de Quintavalle, Fra Rufí, Fra Gil, Fra Silvestre, Fra Andreu Cacioli i Fra Antoni da Stroncone, sensa porxo ni teulada per soplujar-se, sino dins covitols des penyals d'aquell barranc, dormint en-terra o demunt sa penya broixa.

Amb això som arribats an es Santuari. Han desjonyits de sa carretel·la es parei de bous, que se'n son tornats amb sos dos bargantells qui los menaven. Toc a sa porta, mos obri un homo, i entram dins una mica de pati quadradenc. Aquí trob un jovensá ben vestit i l'escomet, i es estat un Francés de París, que me diu que es vengut de sa seua ciutat tot dret a Assís perque es devotíssim de Sant Francesc i fa professió de pintor franciscá, i no sab altra llengo que es francés. Conversant amb ell a's temps que avisaven es frare que mos havía de mostrar es santuari, mos compareix aqueix relligiós nort-americá de s'hostal que fora de s'inglés només sab una mica d'italiá. Mos som escomesos, i havía de parlar an es meteix temps en inglés amb so nort-americá i en francés amb aquell parisenc.

S'entrega al punt es frare franciscá, encarregat de mostrar aquell santuari, i comença a mostrar-lo-mos. Es una cosa tan menuda i tan aspra que un s'esglaia de pensar que persones poguessen viure allá dins. An es sigle XV Sant Bernardí de Sena feu sa mica de convent que hi ha ara, una mica més habitador, no gaire, que lo que habitaven Sant Francesc i sos companys.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

An aquell patiet tot d'una que entren hi ha es coll d'un pou que Sant Francesc feu brollar per porer beure ell i los seus. D'aquest patiet entren a una mica d'oratori aont se guarden moltes relliquies de[l] gran Patriarca d'Assís: un tros des seu cíngol, bocins d'hábit, troços de cilici, un Sant Crist que diuen que parlá a Sant Francesc.

D'aquí som passats a s'*oratori primitiu*, petitíssim també, aont se conserva una pintura de la Mare de Deu, devant la qual feia oració Sant Francesc amb sos seus companys, i casi no s'hi devíen porer girar, de petit que es. I lo meteix n'hi pren an el *chor* d'aqueix *oratori*, un auberjó de no res, buidat dins sa penya, aont aquell estol de sants feien es seus resos de comunidat i cantaven ses alabances del Senyor.

Prenim llavò una escaleta i devallam a una mica de soterrani, buidat dins sa penya, aont se diu que dormia Sant Francesc, i just devora s'obri un auberjó menudoi, anomenat *Oratoriet*, aont se guarda un Sant-Crist que Sant Francesc solía dur com predicava.

Tornam prendre aquella escaleta per amunt i sortim a flor de terra, i mos trobam dins aquell auzinar per ont tantes vegades se passetjá i extasiá el gran Patriarca, contemplant ets abres, es penyals, sa terra, el cel, el sol, ets estels, tenint-se ell per germá de tots , escometent-los tots com a germans en el Senyor. Mos trobam devant una auzina, aquella aont se posaren ets aucells un dia que Sant Francesc era aquí, i començá a predicar-los, i llavò los doná sa bendició i se desplegaren en quatre estols, anant-se'n a l'aire vola qui vola uns cap a tramuntana, uns altres cap a mig-jorn, uns altres cap a llevant i ets altres cap a ponent.

Caminam unes quantes passes més i traspassam un ponterró; per devall corría un rierol en temps de Sant Francesc, movent gran estabó, saltant de timba en timba per avall per avall. Allò distreia i desbaratava s'oració de Sant Francesc, que maná an aquell rierol que no corregués pus, i aquell rierol s'aturá i no l'han vist correr pus.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquell senyor francés es romás per dibuixar aquells paratges sants, es nort-americá s'es despedit cap a Assís, i jo cap an ets altres santuaris franciscans de sa plana d'allá baix, donant les gracies an aquell venerable Pare Franciscá que mos ho havía mostrat tot amb tant d'esment i devoció.

Sant Damiano

Hem presa sa devallada des puig de *Subasio*, i al punt som estat altra volta a Piazza Nova d'Assís. Hem seguit devallant devallant cap a llebeig, i aviat som estats an es monestir franciscá de *S. Damiano*. *Sant Damiá* era un oratori de s'Abadia de *S. Benedetto al Monte*, un poc massa abandonat. Convertit Sant Francesc, hi solia anar a fer oració. Un dia que'n feia devant un Sant Crist, aquest li digué: —*Ves, Francesc, a restaurar sa meua casa*. Sant Francesc va entendre que el Bon Jesús se refería a s'Oratori de *Sant Damiá*, i ja va esser partit a cercar almoines per fer tal restauració, i començaren ses obres, i ell hi servía de manobra. Mès envant ja no's contentá amb s'oratori tot sol, sino que hi feu habitacions modestíssimes per estar-hi. L'any 1212 hi va rebre Santa Clara i ses companyones d'aquesta, que s'hi quedaren i va esser allò es primer convent de monges franciscanes o *clarises*, de la Segona Orde, que hi hagué en el mon, anant-se'n Sant Francesc i es seus companys a viure a una altra banda. Aquí estigué Santa Clara més de coranta anys, essent-ne Abadessa fins a la mort. Aquest convent de Santa Clara durá fins l'any 1860, que el suprimiren es revolucionaris, i el comprá Lord Ripon, antic Virrei de l'Índia, restaurant-lo amb gran esment. Avui el torna posseir l'Orde franciscana, que hi té un noviciat.

Abans d'arribar-hi, sa carretel·la s'es haguda d'aturar, de tant de rost que hi havía, i jo arrib a peu. Fa una placeta devant amb una figura de Santa Clara dalt un pedestal. Toc a sa *Portería* i surt un Pare Franciscá; i, com sent que jo hi som anat per veure aquella

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

santa casa, ja es partit a explicar-ho tot fil per randa. Me mostra una finestra que hi ha a un costat de sa fatxada a mitjana altura; d'allá presentá Santa Clara el Santíssim Sagrament an es sarraïns que s'hi eren entregats per assaltar i esveïr es convent, un estol de serraïns des que En Frederic II de Sicília enviava contra es seus contraris polítics es *guelfs*, i que n'eren ben afectats de profanar convents i esglesies i fer maig per tot arreu. Com es serrains veren el Santíssim, les agafa tal por i tal feredat que fogiren i no'ls-e veren pus.

Mos acostam an es portal de l'esglesia que s'obri devall un pòrtic que té a man dreta una capella de Sant Jeroni i a má esquerra hi ha pintats a sa paret Sant Roc i Sant Sebastiá. Passam es portal, ja som dins aquella esglesieta, tan famosa dins s'historia franciscana, i li dic esglesieta perque es petita ferm. Es de dos trasts amb algunes capelles, i té el chor derrera l'altar major. A má esquerra tot d'una que entren, hi ha un altar amb moltes relliquies, com son: *a*) es *breviari* que usava Santa Clara; *b*) sa *campaneta* amb que cridava ses monges an es actes de Comunidat; *c*) es *cibori* o calze amb el Santíssim que va treure per aquella finestra an es serrains i que les feu fogir; *d*) una capsa d'ivori amb decoració de plata aont en temps de Santa Clara teníen reservat el Santíssim. A má esquerra en front d'aqueix altar hi ha pintures al fresc des sigle XIV, que presenten Sant Francesc predicant dins aqueixa esglesia, Sant Francesc donant doblers a un capellá que fuig perque veu es pare d'aqueix sant que vé a castigar es seu fii perque fa almoina.

L'altar major no té gaire de particular ni tampoc el chor més que s'importancia histórica de haver-hi habitat primer Sant Francesc amb sos primers companys i llavò Santa Clara més de coranta anys amb ses primeres monges franciscanes que hi hagué.

Prenim un portalet que hi ha a man dreta an el chor, i entram dins una quadreta que se diu el *chor de Santa Clara*, perque era aont ella amb ses seues monges resaven s'Ofici-Diví; encara s'hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conserven es bancs; per cert ben comuns, aont seien es pocs moments que solíen seure en resar.

Pujam llavó una escaleta i sortim dalt un terradet que hi ha una mica de jardí, aont Santa Clara feinetjava qualque estona cuidant plantes i flors que hi tenía.

Pujam un poc més amunt, i veim s'*oratori* interior que tenía Santa Clara per prendre recés en ses seues elevacions a Deu; per ses parets hi ha pintures al fresc de s'escola de Giotto.

Passam més anvant, i trobam primer es *refector de Santa Clara*, això es, des temps de sa gran santa, i llavò es *dormitori* aont ella dormía amb totes ses altres monges i aont passá d'aqueix mon a l'altre.

Tota aquesta banda de convent que acabam de descriure, avui no l'habiten es frares franciscans que ocupen Sant Damià; ho conserven com un monument històric, com un lloc sant. Es així que calía fer-ho.

Hem parlat una estona amb aquell frare que m'ho havía mostrat tot, i m'ha dit que acudeixen tants i tants de pelegrins a visitar aquell bres de l'Orde franciscana, pero que d'Espanya no n'hi anaven gaire, i m'ha dit que jo trebaiás perque n'hi venguen mès. Li he dit que sería malet de fer aportellar molts d'espanyols cap aquí, entre altres raons perque es una mica enfora d'Espanya, i llavò que vé a esquerra má per anar-hi; han de fer un viatge aposta, cansat i costós per sa generalidat de sa gent.

Rivotorto.

Prenc comiat d'aquell bon Pare franciscà, puig a sa carretel·la, i ide d'allá voltant camins i camins! fins que arribam a un sol acaponador a Rivotorto, aquest altre *Santuari* franciscá, que va esser es primer convent de l'Orde. Aquí era aquella mica d'alberc o barraca aont prengué redòs Sant Francesc amb sos seus primers companys;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquí començaren sa vida de Comunidat. Era un casull tan estret i tan baix que un no sab com s'hi poríen compondre es sis o set homos que eren. Aquí va esser que estant-hi ells amb oració, va comparéixer un arrier tan sauvatge, que s'encapirroná en fer entrar allá dins sa bístia, com si alló fos estat un estable. A-les-hores Sant Francesc i es seus companys buidaren sensa dir una paraula més alta que s'altra, lo qual feu tanta d'impressió an aquell subjecte, que va treure sa bístia de s'auberjó, i se'n aná, demanant perdó a Sant Francesc d'aquella grosseria que'ls havía feta. —Com aquella comunidat va anar creixent creixent de dia en dia, hagueren de fer mès lloc per estar, feren una partida de barraculls tapats de paiús, i s'auberjó primitiu servía d'Oratori. Mès envant ja se va fer un convent en regla, i s'esglesia era tan gran que hi deixaren a's mig aquell auberjó com un monument sagrat, i prou que hu era; pero l'any 1853 hi va haver un terra-tremol tan ferest que tota s'esglesia desembancalá, se va fer un claper; i com decantaren tot es troçam i destroça, hi trobaren s'oratori primitiu tot sencer, just amb so paladar passat per ui. N'hi posaren un de nou, referen sa esglesia, i això es lo que jo he visitat avui.

Hi ha una petita Comunidat de Pares Franciscans; hem tocat a sa portería, i n'es sortit un que m'ho ha mostrat tot, fent-me entrar dins s'*oratori* primitiu, fet de paret seca, sensa cap classe de material per omplir ses juntes: se divideix en dos auberjons, i es frare m'ha dit que un era sa cuina i es *refetor* i s'altre es *dormitori*. Un s'esglaia sols de pensar que s'hi poguessen compondre dins un badiu tan menut Sant Francesc i [es] seus cinc o sis primers companyons.

La Porciúncula (Santa Maria dels Àngels).

Torn pujar a sa carretel·la, i ide d'allá cap a la *Porciúncula*! que es a sa meteixa plana d'abaix d'Assís, just devora s'estació des ferro-carril.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tot això en temps de Sant Francesc era un boscatge i la *Porciúncula* no era més que una mica d'oratori aldá i mig esbrellat, que era de s'abadía de *S. Benedetto al Monte*. Agradava tant aquest oratori a Sant Francesc per anar-hi a fer oració, que s'hi passava molt de temps. Es monjos de *S. Benedetto* le hi donaren, ell el va restaurar així com va sebre, i alló va esser es seu fort. Aquí se'n venía a reposar i a refer-se com prou havía corregut i predicat fent eixides per tot arreu. Entre aquí i *Rivotorto* se congriá i se formá aquell Orde Franciscana que s'havía d'extendre per tota la terra omplint de convents totes ses nacions i havía de guanyar per Deu tants de milenars de milions d'ánimes. Aquí se va fer es primer Capítol General d'aquesta Orde gloriosíssima, assistint-hi Sant Francesc i Sant Domingo; aquí Santa Clara renunciá el mon i Sant Francesc li taiá aquella gran cabaiera que tant embellía es seu cos gentil. Aquí dins aqueixa esglesieta de la Porciúncula Sant Francesc tengué aquella visió del Bon Jesús i la Mare de Deu que li concediren es famosíssim *Jubileu* o *Indulgencia Plenaria* per tots es que visitarien tal esglesieta, que el Papa després va extendre a altres esglesies del mon. Aquí se va fe dur Sant Francesc, quant va conéixer que anava a morir, per prendre el vol cap al cel, i se va fer posar demunt sa terra broixa, ran d'aqueixa esglesieta, dins una cel·la menudoia que hi havía, aont, rodetjat des seus fiis, entregá l'anima a Deu, començant es reinat sens fi de l'eterna Gloria. Tot això fa veure que la *Porciúncula* és entre tots es santuaris franciscans es caporal.

Mort Sant Francesc, feren p'es frares un chor devora sa famosíssima esglesieta; Sant Bernardí de Sena n'hi feu fer un altre demunt p'es frares llecs. Més envant tombaren aqueis dos chors i feren una esglesia ogival molt més gran perque s'hi poguessen compondre tants de pelegrins com hi acudíen per guanyar es *Jubileu*.

¿Que me'n direu? Ell aqueixa esglesia, com la tengueren llesta, resultá petita per sa gran gentada de devots que hi compareixien, i el Papa Pius V doná orde de que s'hi fés una basílica molt més gran, i a-

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les-hores feren sa que ara hi ha, d'estil grec-romá, de tres naus de cinc trasts amb capelles, creuer amb cúpula i es cap de sa creu de dos trasts i s'ábside. Es s'esglesia més gran d'Assís sensa comparança, i magníficament decorada per defora i per dedins; son molt notables ses pintures que hi ha per ses parets i per ses voltes de ses capelles, des creuer i de s'ábside representant escenes de sa vida de Sant Francesc i de altres sants franciscans, pero lo més notable es s'esglesieta de la *Porciúncula* que se conserva tal com la posá i la deixá Sant Francesc, se conserva a's mig des creuer baix de sa grandiosa cúpula que corona tot s'edifici. Just allá s'alça sa cel·leta aont es gran Patriarca d'Assís entregá l'ánima a Deu, com he dit, ara es un oratori devotíssim.

Després d'haver vist tot això i de haver-hi rendit homenatge coral de sa meua devoció, admiració i entusiasme, es Pare Franciscá que n'ho mostrava, me fa entrar dins la sacristia, me mostra ses preciosíssimes calaixeres i armaris meravellosament esculturats aont se guarden ornaments i vasos sagrats de gran valor, i llavò me fa entrar dins sa *capella de ses roses* que s'alça just devora es roseral aont Sant Francesc se tirá tot nuu per fer-se fogir una tentació deshonesta. Se conta que es roser romangué tot florit i sensa cap espina, allá ont fins llavó n'estava tot reblit, i sensa espines se conserven encara rebrots d'aquell roser heroic, que es frares Franciscans d'aquí cuiden amb gran esment. Aqueixa *capella de ses roses* es un prodigi de decoració, amb unes pintures precioses ferm.

Me som despedit d'aquell venerable Pare franciscá perque ja era ben hora d'anar a dinar (passava la una i mitja), puig a sa carretel·la, i ¡cap a Assís a cercar sopes!

Santa Clara.

Després de dinar, quant he cregut que es sol ja tenía sa tombada i no mossegaría massa fort, surt de s'hostal, i ¡per amunt

s'es dit! volta qui volta carrers i carrerons, fins que me trob devant sa *Basílica de Santa Clara*, ogival, d'una nau de tres trasts just amb dues capelles i un creuer i ábside de cinc caires. Aqueixa basílica es de sa segona mitat des sigle XII, i an es sigle XIV li hagueren d'amorrar dos arbotants que començen enterra per aguantar sa paret des costat endret. S'interior es d'una gran severidat. L'altar major rumbetja un retaule de fusta daurada des sigle XVII, molt pompós, i ses parets i voltes de s'ábside presenten pintures al fresc de devers el sigle XV, de diferents sants franciscans, figurant-hi santa Clara i santa Ainés, germana seua. Es creuer encara rumbetja bocins de pintures al fresc de s'escola florentina. —Dins sa capella de Santa Ainés se conserven devall s'altar ses cenres de varies companyones de Santa Clara i s'hi veu una pintura de Cimabue. Dins sa capella del Sagrament, que está a sa banda de s'epístola, se conserven una partida de pintures al fresc d'una altra esglesia que hi havía aquí i ses parets son ses meteixes; ara és el combregador de ses Monges actuals. Derrera sa grasa o retxats des combregador se guarda es Sant Crist que parlá a Sant Francesc i l'hi va dir que restaurás s'esglesieta de Sant Damià.

S'importancia d'aquesta basílica está en que s'hi guarda es cos de Santa Clara, que, com va esser morta, la dugueren de Sant Damià a la Ciutat, i li feren aqueixa esglesia. Es cos se guarda dins sa cripta, que hi devallen des mig de l'esglesia per una escala molt ampla. Tota sa cripta es forrada de marbres de diferents tons, i es cos de santa Clara está dins una caixa de bronzo daurat amb sa cuberta de crestai, posat tot aixi l'any 1873 amb una solemnidat mai vista. Causa una impressió molt fonda es veure es cos d'aquella santa, sa primera figura, després de Sant Francesc, de tota s'historia franciscana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Seu.

Surt de Santa Clara, i envest, per escalonades envitricollades i per carrerons entreforcats d'un rost ferest, sa costa de la Seu. Com hi som estat devant, suava tanta gota. La Seu fa una gran plaça devant, desde aont se contempla sa veneranda fatxada románica i es robust campanar quadrat amb sostres de finestrals gentilíssims. Aquesta Seu la començaren a's sigle XII. De part dedins la tramudaren sa derrería des sigle XVI i la feren grega-romana o més ben dit barroca. Es de tres naus, de cinc trasts sensa capelles, amb una especie de creuer. Aqueixa tramudança feu perdre a s'edifici tot es seu carácter genuí. ¡Quina llástima!

Entrant, a man dreta troben ses fonts de batisme aont batiaren Sant Francesc, sos primers companys i Santa Clara. —Dins la sacristia hi ha una capelleta aont se tancava Sant Francesc a preparar-se quant havía de predicar an es poble. —Dins sa capella de *Madonna del Pianto*, la mare de Deu que hi ha, diuen que es des sigle XII i que plorá l'any 1494.

Piazza Vittorio Emmanuele. — Sa Casa de Sant Francesc.

Prenc per avall, sortint de la Seu, i me trob a sa *plaça de Víctor Manuel* aont s'alça sa *torre comunal*, un campanar quadrat amb dos sostres de finestrals i que acaba en corona de marlets; veinat d'ell se conserva sa fatxada grega d'un temple de Minerva, i dins un edifici modern está encletxada s'antiga esglesia parroquial de Sant Nicolau, aont Sant Francesc amb Fra Bernat de Quintaval obriren l'Evangeli a la ventura per veure quin principi o fonament havíen de donar a l'Orde o Regla Franciscana.

Després de contemplar totes aqueixes coses, m'afic per un carreró, i demanant demanant arrib a trobar sa casa aont va nèixer Sant Francesc, que en feren una esglesia en forma de creu grega o de braços iguals, amb cinc cúpules, gentilment decorades; es una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

preciosidat. Aquesta esglesia la feren per orde del rei En Felip III d'Espanya i encara está baix des patronat des nostros Reis.

An aqueixa esglesieta hi ha que notar unes quantes de coses:

1.ª *Sa presó de Sant Francesc*: es un auberjó fosc, aont se diu que tancaren Sant Francesc d'orde de son pare perque havía preses algunes coses de la casa per restaurar s'esglesieta de Sant Damià. — 2.ª Un *portalet* per on sortí, segons diuen, sa mare de Sant Francesc moments abans de nèixer ell, i se'n aná dins una mica d'estable, i allá vengué an el mon aquell gran sant, just el Bon Jesús dins s'establía de Betlem. 3.ª Es *Presbiteri*: just allá ont era sa cambreta aont Sant Francesc dormía, quant era al·lotot, i somiá que veia una gran palau, reblit de banderes i de trofeus, símbol de lo que havía de fer ell dins el mon.

S'estable aont, segons sa tradició, nasqué Sant Francesc es avui també un Oratori, just devora s'esglesieta que acabam de descriure.

Prenc de bell nou per avall per avall, i pas per *Piazza Vescovado* (plaça des Bisbat) i veig es palau del Bisbe d'Assís; aquí va esser que Sant Francesc, devant el Bisbe, per impugnes de son pare renunciá tot lo que poría tocar d'aquest, i fins li entregá sa roba que duia, despuiant-se'n, i llavò va esser que el Bisbe el tapá amb sa seua meteixa capa.

Amb totes aquestes coses que he vistes, he trobat que ja'm bastava per caldera, i me'n som anat a prendre redòs a s'hostal; he sopat i me'n som anat a jeure. I fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

16 d'agost de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 14 de juriol

Cap a Roma

Avui m'han tornat deixar dir missa devant es cos de Sant Francesc, de lo qual he estat contentíssim, com bè poreu suposar. He tornat donar una mirada general a sa cripta, a s'esglesia *baixa* i a s'esglesia *alta*, admirant de bell nou ses estupendes pintures que les embelleixen, he pres comiat d'aquell bon Pare franciscá aragonés, me'n vaig a s'hostal a pega un roec, puig a sa carratel·la, i cap a s'estació, aont he pres es tren que a força de trompitjar mos ha arribats a Roma devers les dues, amb un sol d'aquells maleits, ben dispost a sofregir es cervell a qualsevol que s'hi posi a tir.

Mir an es Bädeker quina fonda me convenía més, i amb una carretel·la m'hi entrec, m'admeten, me rent, i me tir an es carrer per anar a fer unes quantes feines.

¡O la Ciutat Eterna!

Ja som a Roma. Es sa tercera vegada que hi som arribat, i faç comptes de que no sia sa derrera. ¡O la ciutat de Roma! ¡que n'hi ha de molta gent de tot pelatge que fa més de dos mil anys que venen a Roma per coses que les preocupen, unes agradables, altres desagradables[!].

Quant el Bon Jesús vengué an el mon, Roma ja se comptaven que tenia set cents cinquanta quatre anys, i ja feia sigles que era la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

capital del mon civilisat, així com porien esser civilisats es pobles abans de que el Verb de Deu se fés homo i mos redimís amb sa seua divina sang.

Sí, quant el Bon Jesús va nèixer a Betlem ja hi havia sigles que tot lo mon acudíen tracalades de gent a Roma perque ella comandava des destins i de sa sort de totes ses nacions.

Pero Roma estava destinada de Deu per comandar el mon d'una manera més alta i més trascendental, per comandar-lo segons Deu, per esser la capital de s'Imperi de Deu demunt la terra, de s'imperi i de sa Redenció i de sa Salvació del mon per sa sang del Fill de Deu.

Per això Deu meteix enviá Sant Pere a Roma per fer-ne es centre i es fort des seu Apostolat, per alçar-hi sa Seu Suprema de l'Esglesia, aont seu desde llavó i seurá fins a la fi del mon es Vicari de Crist, que comanda tota l'Esglesia de Deu extesa de cap a cap del mon i que no ha d'acabar mai, per mès sigles que el mon duri.

Per veure aqueix Vicari de Crist, aquell que seu a sa cadira que Sant Pere posá aquí i hi segué ell fins que se morí, i de llavó hi ha seguit seient en sa persona de cada un des seus successors es Sums Pontifics Romans; per veure aqueix Vicari Suprem de Deu, lo més alt en punt a autoridat espiritual que hi ha en tot l'Univers, fora Deu; per veure aqueix Suprem Jerarca de ses coses divines fa mil noucents anys que vé gent a Roma; per això hi som vengut jo, que no som més que un granet d'arena, una pampaiola de s'era del Senyor que es vent de sa fe m'ha duit aquí a rendir an es peu des Sucessor de Sant Pere s'homenatge coral de sa meua sumissió, adhesió, obediencia i entusiasme, Deu no m'ho tenga en retret ni en vana gloria. Amèn.

Sa fe i sa devoció a la Santa Seu, m'han duit a Roma per tercera volta. Si no hi haguès el Papa, poc m'hi seria acostat, essent-hi estat ja dues altres vegades. Conec sos principals monuments, i com a ciutat no me crida gens s'atenció, com a Ciutat es inferior a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Barcelona, a Milà, a Colònia, a Frankfurt, a Viena, a Berlín, i no'n parlem de París i de Londres, amb les quals ni comparança.

No[,] sa grandesa de Roma, lo que hi crida es pobles i ses nacions, lo que hi fa acudir milenars de milenars d'animes, es un fet que sensa sa fe católica no s'explica, es fet de que es sa ciutat des Vicari de Crist, des qui fa ses vegades de Deu demunt la terra, sa ciutat del Papa... En tal concepte Roma no té igual, cap ciutat del mon no la deixará derrera mai ni li arribará de cent llegos, per més que s'espirrin totes ses altres grans ciutats del mon: Viena, Berlín, Buenos Aires, Nova York, París, Londres. Roma será sempre caporal.

Pensant amb això he trescats una partida de carrers i places de Roma i he vistes esglesies a balquena, fins que s'es fet tart, i me'n som anat a s'hostal, i a sopar i a jeure. I fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 15 de juriol

S'Institut Bíblic.

L'he volgut visitar per moltes de raons. El fundá el Papa Pius X per fomentar de casta granada ets estudis de la Sagrada Escriptura. Allá ont es dolents l'estudíen tant per esbrellar-la i fer-ne benes, pertoca an es catòlics estudiar-la per fer brillar mès i mès devant tot lo mon es seu orígen diví, que es una obra, una revelació de Deu per sa nostra santificació. Aquest Institut consisteix amb una partida de cátedres o escoles de tots es rams de estudi que abraça la Sagrada Escriptura. El Papa confiá a la Companyia de Jesús aqueix *Institut*, i la Companyia escuí de tots es seus sabis es floret per constituir es cos de catedrátics que havíen d'ensenyar, que havíen d'ocupar aquelles cátedres. De tots es jesuïtes d'Espanya en triá dos: el Pare Murillo, de terra castellana, que ha publicades una partida d'obres sobre la Sagrada Escriptura, i llavò el Pare Fernández, mallorquí per part de pare i per part de mare i nadiu de Manacor, i deixeble meu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Historia Esglesiástica an es Seminari de Mallorca. Consider una gran honra per mi haver tengut un tal deixeble, que fa anys que cridá s'atenció dins la Companyia de Jesús i per això ja el varen demanar d'Anglaterra per anar-hi a ensenyar teologia i n'hi ensenyá devers quatre anys; i llavò, quant se fundá s'*Institut Bíblic*, el feren venir a Roma per esser-ne catedrátic. I el Pare Fernández se'n ha sabut desfer tan bé que avui es ademés *Vice-Rector* de tal *Institut*, es primer de tots es catedrátics després del Pare Rector. Ah idò? Ell no s'hi possa per poc no el Pare Fernández. I vésseu es gran paper que fa aquí entre teòlegs i gent de lletres, que el respecten una cosa grossa i se treuen el capell devant ell. De manera que el Pare Fernández no es sols una gloria de Manacor, sino de tot Mallorca i de l'Espanya. Bé mos va gracies a Deu!

Per tot això avui dematí, després de dir missa a Sant Marcel, una esglesia magnífica de s'antic *Corso*, prop de s'antic *Col·legi Romá*, una esglesia barroca gentilíssima, en poder d'uns relligiosos, bona gent de tot, que m'han rebut com a germans de bon de veres; idò com he haguda dita missa i berenat i enllestides altres feines, m'espitx ben peus alts a s'*Institut Bíblic*, que está just derrere Sant Marcel, a sa plaça de la *Pilotta*: ocupa tota una illeta i era el palau d'una familia noble.

Me present a sa portería, demán el Pare Fernández; i, en lloc d'ell surt el Pare Joan Rovira i Orlandis, el fill major des meu amic del cor lo M. I. Sr. Comte de Ròtova i Baró d'Uixola, el qual m'ha dit que fa mès d'una setmana que ses classes acabaren a s'Institut i que el Pare Fernández se'n hagué d'anar a una *Vil·la* devora Frascati amb el Pare General, aont mos espera per fer un dia plegats, i per lo meteix m'ha fet dir el Pare Rovira quin dia me caurá bé per anar amb ell a Frascati a fer un dia amb el Pare Fernández; i hem compost que sia demá passat, dia 17.

Després el Pare Rovira m'ha presentat an el Pare Rector de s'*Institut Bíblic*, el Pare Fonk, alemany, no gaire alt, rebaçudet,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

simpatic, amb tota sa barba perque aviat se'n ha d'anar amb el Pare Fernández a Palestina a fer estudis bíblics, i per allá convé dur sa barba. Així es que el Pare Rovira m'ha dit que el Pare Fernández també se deixa barba i que ja el trobaré barbut com el Pare Fonk.

Ara ja poreu veure voltros qui ha d'esser el Pare Fonk en punt a ciencia bíblica, allá ont la Companyía de Jesús l'ha escullit entre tots es jesuïtes del mon per Rector de s'*Institut Bíblic*. Bé hu poreu creure que es un d'aqueis alemanys cepats i de s'ui des vent, un d'aquells teólegs més rimats i que en materies bíbliques sab del llim de les olles; i prou que hu ha demostrat en s'organisació i retgiment d'aqueix *Institut*, que es un gust visitar-lo per veure una cosa tota en derc, ben ordenada, que no hi manca un gra a sa dobla ni un amèn.

He parlat una mica amb el Pare Fonk, que ha comanat an el Pare Rovira que m'ho mostrás tot fil per randa, i el Pare Rovira ho ha fet amb molt de gust. Hem recorregudes totes ses cátedres i sa sala de Conferencies i sa *sala de Revistes* i sa biblioteca. Tot está a punt de pastora mía; tot lo que's pot desitjar per un centre d'ensenyança superior, allá hi es, pero ide quina manera!

Sa *sala de Revistes* es per tenir totes ses que reb s'*Institut Bíblic* de tot lo mon; n'hi ha de totes ses nacions, en totes ses llengos; aviat hi haurá el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, que m'han dit que el rebríen amb molt de gust.

Lo que crida fort s'atenció es sa Biblioteca: es una sala molt gran i molt alta; hi ha tres o quatre balconades, una demunt s'altra, i ses de més amunt son més amples que ses de més avall, i així multipliquen sa cabuda p'es llibres. Tots es prestatges o llibreries son de ferro, segons s'estil d'Alemanya, i es llibres están tractats com un[s] sí-senyors. Aquesta Biblioteca ja conta molts de milenars de llibres i tots son referents a la Sagrada Escriptura, referents a totes ses questions bíbliques, tal com s'estudia avui la Biblia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mirant just es llom d'aqueis llibres, se veu sa gran cantidat de llibres alemanys que hi ha; es sa nació Alemanya que ha produïts més estudis bíblics.

¡Sabeu que baden poc i que'n tenen de poca de son ets alemanys! no sols respecte de la Sagrada Escriptura, sino respecte de tots ets altres rams des sebre humá.

Es estada una visita aqueixa que he feta a s'*Institut Bíblic* ben instructiva perque el Pare Rovira, que n'es alumne ben aprofitat, m'ho ha mostrat tot fil per randa amb un gust fora mida.

An es Col·legi Espanyol

Sortim amb el Pare Rovira se d'Institut Bíblic cap an es Col·legi de Sant Josep, es Col·legi Espanyol, que fundá el papa Lleó XIII i el doná an es Bisbes d'Espanya perque hi enviassen Seminaristes a estudiar i a perfeccionar sos estudis teològics i canònics a sa famosíssima *Universidat Gregoriana*, confiada p'el Papa an es Jesuïtes. Sa direcció d'aqueix Col·legi la té sa congregació espanyola de *Foment de Vocacions Esglesiástiques*, que començá a Tortosa Mossèn Sol, i que avui dirigeix seminaris tan importants com es de Saragossa, València, Barcelona, Madrid i altres. Es Rector des Col·legi Espanyol es lo Rt. Mn. Lluís Albert, valenciá de naixensa, amic del meu cor, estimadíssim an el Vaticà, de gran representació dins tots es centres esglesiástics de Roma. Per ell esperava porer veure el Papa, com ja hu vaig conseguir l'any 1907; de llavó no l'havía tornat veure a Don Lluís, i l'he trobat xelest i trempat com sempre, i hem feta una conversada ben llargaruda de moltes de coses. M'ha pregat que no deixem mai d'enviar-li LA AURORA perque li agrada ferm lletgir-la.

M'ha dit que poré veure el Papa divenres, dia 18, a les onze amb ell i ets altres superiors del Col·legi Espanyol. M'ha fet avinent que ara ses Audiencies Pontificies son més difícils que primer perque el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Papa s'hi cansava massa i es metges han dit que això no poria esser. Així es que sols an es bisbes se concedeixen audiencies particulars.

El Pare Murillo.

Aquest catedrátic de s'*Institut Bíblic* anit se'n va cap a Espanya per fer-hi ses vacacions i per donar certes passes per sa publicació d'obres seues. M'ha dit el Pare Rovira que aquest Pare estaría content de coneixer-me. Per això mos som espitxats de bell nou a s'*Institut Bíblic* an es moment que hem cregut que hi seria, i l'hem trobat dins sa seua cambra, rodetjat de llibres i fent sa maleta per estrenyer-li cap a Espanya. El Pare Murillo está a la flor del mon p'ets estudis científics; sembla robust, espansiu i agradabilíssim. Hem conversat una bona estona de ses seues tasques bíbliques i de sa partida d'obres que ha publicades sobre critica des Llibres Sagrats, en defensa dels quals ha lluitat tant i tant contra ets inimics de sa fe, contra tota classe de racionalistes, que's desteixinen i palanquetgen horrorosament per llevar a la Sagrada Escriptura es carácter de llibre inspirat de Deu, que es cabalment tota sa seua essencia, tot es seu valor. El Pare Murillo es sens dupte es teóleg espanyol des nostros temps que ha treballat i ha escrit mès sobre sa moderna crítica bíblica racionalista.

Ja es segur que per això la Companyía l'escullí per esser un des dos professors de llengua espanyola que's va resoldre que hi hagués a s'*Institut Bíblic*. I va esser una elecció avengudíssima; així están representades ses dues llengos espanyoles: sa castellana p'el Pare Murillo, sa catalana p'el Pare Fernández. Beníssim.

Ses esglesies de Roma

Amb el Pare Rovira hem visitades una partida d'esglesies. A Roma es ben bo de fer perque n'hi ha a forfollons, a casi cada carrer.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Se considera que en tot Roma n'hi ha més de vuit centes. Així es que no poreu donar passa que no topeu una esglesia o altra. Moltes d'elles son petites, naturalment; pero totes en general son interessantíssimes com obres d'art i per ses relliquies de sants que guarden o per ses recordances históriques que desperten.

En lloc del mon se guarden tants de cossos de sants com a Roma; en lloc del mon hi ha viscut tantes de persones santes, que visitaven sovint aqueixes esglesies, deixant-hi records i més records. —Això ja dona una importancia excepcional a ses esglesies de Roma; pero los ne dona també fora mida es seu mérit artístic, sa seua construcció i sa seua decoració. Es ver que a Roma no n'hi ha casi cap d'esglesia ogival ni románica; casi totes son o d'estil de basílica primitiva o des renaixement o barroques; s'immensa majoria son barroques, pero d'un barroc generalment preciós, gentil, senyorivol.

Estic agraïdissim an es gran arquitecte i amic del cor D. Antoni Gaudí perque m'ha alliberat de sa preocupació feresta que tenía jo contra s'art barroc, considerant-lo com un atentat contra s'art, considerant que no hi havia més art cristiá que sa basílica primitiva, es románic bizantí i s'ogival. Aixo era una exageració casi tan grossa com sa des *reneixents*, que consideraven que no hi havía més art que es de Grècia i Roma, i que es romanic i s'ogival no era mès que una pura barbarie. D'aqueis dos extrems no n'hi ha cap de ver; *in medio consistit virtus*, això es, s'art cristiá no está tancat dins cap estil ni dins cap escola ni es patrimoni de cap sigle ni de cap poble. Totes ses époques artístiques: es grecs, es romans, es románics, es bizantins, ets ogivals, es reneixents, es barrocs, uns més els altres manco, han contribuït tots esplendidament, meravellosament a sa realisació i plasmació de sa bellesa artística, que dependeix exclusivament des dits, des talent, de sa destresa, des gust, de s'inspiració, de sa volada se s'artista, això es, de s'arquitecte, des pintor, de s'escultor que produeix s'obra d'art.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tot aixó se veu ben clar dins ses esglesies de Roma, no just dins ses grans basíliques de Sant Pere, de Sant Pau, de Sant Joan de Latran, de Santa Maria la Major, sino dins aqueis centenars d'esglesies escampades per tot arreu dins Roma, moltes d'elles de poca apariencia de part-defora, pero que de part-dedins son una meravella per sa seua estructura, per sa seua decoració, per ses pintures i escultures des retaules, panys de paret i voltes, aont vibra casi sempre sa flamada des geni, magnificant sa Gloria del Senyor.

De manera que s'estil barroc es un estil que dona a s'artista tant de camp per córrer i tant de fil per volar i tant de briu per fer-se amunt, com qualsevol altre estil del mon. De manera que s'artista té molt de suc de cervell, porá fer tantes de meravelles com volgueu; ara si es curt de gambals, si va prim de lloms, si du s'escopeta curta, si es tords volen baixos, fará bunyols per sa mare i per sa fia. De manera que en coses d'art no es questió d'estil, sino de suc de cervell. I es precís regonéixer que s'immensa majoria de ses esglesies de Roma demostren que es qui les feren i les decoraren, en teníen de suc de cervell i sabíen ben bé que duien entre mans.

Amb aixó s'es fet tart, i el Pare Rovira li ha copat cap a s'*Institut Bíblic* i jo cap an es meu hostal, i prou per avui. Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 16 de juriol

Sa basílica de Letrá. —Coses que convé tenir en compte.

Avui, com he haguda dita missa i berenat, puig a un tramvía de sa *Plaça de Venècia*, que m'ha deixat devant sa famosíssima Basílica de Latrán, anomenada *Constantiniana* o *del Salvador* i també de Sant Joan p'es Baptisteri d'aqueix nom que hi ha aferrat an aqueixa Basílica, tan gran que du es títol de *Mare i Cap de totes ses esglesies del mon*. La fundá i dotá l'emperador Constantí, entregant-la an el Papa Sant Silvestre, i la dedicaren an el Salvador de tot lo mon.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Se diu de Latrán perque es casal d'una antiga familia anomenada *Laterana* serví de solar. En tants de sigles com conta d'existencia es bo de veure que ha hagudes de sufrir moltes estamanetjades des temps i d'ets homos. Ja an es sigle X el Papa Sergi III l'hagué de refer de véia que era; durant s'Edad-Mitja hagueren d'apedaçar unes quantes voltes, i an es sigle XVI, en temps del Papa Pius IV, l'hagueren de reconstruïr casi tota perque ja tornava esser aldana de tot, i naturalment la feren d'estil barroc, i hi feinetjaren fins an el sigle XVIII, i el Papa Lleó XIII li allargá s'ábside i va refer i completar es mosaics de sa copinya, començant un pla grandiós de restauració i decoració d'aqueixa Basílica, per tants de conceptes veneranda. A's dia que estiga tota decorada com hi está ja es creuer i s'ábside, será vertaderament una meravella de ses més grosses del mon en materia d'esglesies.

Vaig visitar aqueixa Basílica l'any 1878 i l'any 1907. L'any 1878 tenia jo setze anys i es natural que jo era massa tener per poder-m'en formar concepte propi. L'any 1907 sí que me'n vaig formar, i molt ventatjós respecte des creuer i de s'ábside, pero pobret respecte de ses cinc naus que componen es cos de sa Basílica, i sobre tot de ses laterals, massa llises i despuiades. Pero avui, mirant-les-me més de prim compte, he comprès que s'arquitecte que va concebre aqueixes cinc naus, no les va concebre així com están ara, despuiades de tota decoració, horriblement blanquinoses, si no sumptuosament endiumenjades de marbres de diferents colors i de magnífiques pintures morals [*sic* per *murals*] revestides de mosaics. I no es duptós que a's dia que aqueixes naus estiguen decorades així, així com pertoca que estiguen, ja hu he dit més amunt i ho repetesc, serán una meravella d'aquelles més grosses del mon en materia d'esglesies, meravelloses.

Jo, he d'esser franc, la duia molt de s'arquitecte que traçá aqueixes naus perque les trobava massa magres per haver de s'esglesia *Cap i Mare de totes ses esglesies del mon*. Pero ara me

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

crec an el cas de tornar-li sa fama i s'honra: aqueixes naus no están acabades; només tenen s'ossam, los manca sa carn i sa pell i esperen sa decoració que los pertoca. I aqueixa decoració vendrá, si Deu vol i Maria. Ha de costar nou o deu milions; pero aqueis milions vendrán, ¡vaja si vendran! Lleó XIII n'hi gastá un parei just dins s'ábside. Persona que'n sab la prima, m'ha dit per cosa certa que sa decoració corresponent a ses cinc naus es cosa resolta i que's fará a son temps.

No es duptós que hi ha moltes de coses avui en día que van molt malament per l'Esglesia de Deu; pero també n'hi ha d'altres que fa sigles que no eren anades tan bé com van ara, lo referent a sa construcció i restauració d'esglesies. Sí, avui ses esglesies son més estimades i respectades i encobeïdes que no hu eren en diferents èpoques passades, a Roma i fora de Roma.

¿Me creuríeu si vos deia que hi ha hagut temps que sa Basílica de Latrán i sa de Sant Pere des Vaticà estaven tan abandonades que hi brollava erba per ses juntes des trispol i des graons d'ets altars i es guardians hi entraven es bestiar a pasturar-hi? Idò això succeía a un sigle de tanta de fe com es sigle XIV, quant es Papes havien abandonada Roma i estaven a Avinyó per viure a pler, cansats des mal estar que feia a la Ciutat Eterna. L'any 1414, a's dia de Sant Pere no hi va haver oli per encendre cap llantia devant es sepulcre des Príncep d'ets Apòstols dins sa Basílica Vaticana. I quant el papa Martí feu sa seua solemne entrada a Roma, acabat d'elegir Papa, trobá ses esglesies de Roma tan esfondrades, que moltes d'elles eren un claper i altres no teníen treginada perque les era caiguda, i dins sa Basílica de Sant Pau *in via Ostiensi*, de feta mal-bé que estava, hi tancaven bestiar es guardians de per allá devora, la feien servir de boal, veient-la sensa servici de Deu i completament abandonada.

Tal volta qualcú se pensará que això son coses que jo me trec des cap, com tantes d'altres n'hi ha que creuen que les m'hi trec. I no es des meu cap que les trec, sino des cronistes de Roma d'aquells

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

temps, que en fan una pintura de s'estat de Roma a-les-hores, feresta de tot.

—I com es possible que succeïssen aquestes coses es sigles XIV i XV? ¿Com s'explica que aqueixes grans basíliques de Roma, ses tres més famoses i més venerandes de tot lo mon, se trobassen llavò ni se sien trobades mai en tal estat?

¡Ah germanets meus que això lletgiu! ¡sabeu que n'han succeïdes de coses an el mon i dins l'Esglesia de Deu, que ara, com les lletgim dins es documents coetanis, des temps que tals coses succeíen, un se'n fa creus i no se'n pot avenir! Això vol dir que sempre hi ha hagut bo i dolent i coses que han penjat, que no havien de penjar. Això vol dir que es una barbaridat massa grossa es creure que altre temps tot anava bé i que avui tot va malament, i que mai l'Esglesia de Deu s'era vista tan abatuda i botxinejada com avui en día.

Idò sí, germanets meus, ses iglesies de Roma avui en dia son reines en comparança de lo que foren durant varies époques que an es paréixer hi havía molta de més fe que no avui. I no es duptós que n'hi havía molta de fe a-les-hores a Roma, si bé era una fe sensa casi cap obra per lo que se refería a esglesies.

Idò, sí, es meu cor s'es aixamplat i he tenguda una alegría grossa de tot com he sabut que hi ha es pla de decorar ses naus de sa Basílica de Latrán així com están decorats es creuer i s'ábside i s'incomparable paladar enteixinat des creuer i de sa nau major, sens dupte un des més notables i preciosos que hi ha en tot lo mon.

Aquesta Basílica de Latrán sabeu que hi está de ben emplaçada! Está a's mig d'una plaça immensa. Devant un replá grandiós que hi pugen per cinc graons. Vos trobau llavò devant sa gran fatxada coronada de figures colossals del Bon Jesús i ets Apòstols. Sa fatxada abaix fa un pórtic de cinc arcades i cinc grans portals per ont entren dins sa Basílica. Ses cinc naus fan onze trasts amb capelles, algunes grandioses i monumentals casi totes. Vé llavò es creuer amb s'altar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

papal i sa Confessió a's mig, aont se guarden es cap de Sant Pere i es cap de Sant Pau, i an es fondo s'obri s'ábside de estupenda magestat amb sa gran copinya tota de mosaic, aont campetja es bust colossal del Bon Jesús dins una auriola de niguls resplandents, beneïnt el mon.

Aquesta celebérrima basílica té una partida d'edificis confegits, tots molt notables. En primer lloc: es grandiós palau pontifici, an es costat de s'epístola, aont habitaren es Papes durant molts de sigles, avui convertit en museu d'art cristiá, sens dupte es mès notable del mon. Es un des Palaus Pontificis que s'Estat Italiá ha deixats an el Papa, sensa pretenir demunt ells cap dret ni cap domini. —An es cap des creuer a sa banda de s'Evangeli hi ha es claustre monumental, tan conegut i tan celebrat com un des claustres mig-evals més famosos de la cristiandat. —Entre aquest claustre i s'ábside hi ha sa capella del chor, i la sacristía just derrera; i s'allarga tant la sacristía de d'allá, que derrera s'ábside se desclou un altre claustre grandiós, aont desemboquen es *Baptisteri* de Sant Joan, s'oratori de Sant Joan Evangelista i s'oratori de Sant Venanzi.

No hu volgue sebre si es conjunt de tants d'edificis es una cosa magnífica, meravellosa, estupenda.

Santa Creu in Gerusalemme. —Santa Maria la Major.

Sortint de sa Basílica de Letrán he volgudes visitar aqueixes altres dues *Basíliques Majors*, que també son interessantíssimes.

Sa de *Santa Creu* fonc fundada de l'emperador Constantí per guardar una partida de relliquies que va dur de Palestina sa mare Santa Elena, com eren, es bocí més gros que's conserva de la Vera Creu, un bon troç de sa Corona d'Espines que aficaren an es cap del Bon Jesús, un des claus amb que l'enclavaren, s'esponja que li fregaren per sa boca com va dir dalt la creu que tenía set, i un troç de sa corda amb que el fermaren a sa columna per assotar-lo. —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aqueixa basílica comença per un oratori que'l feren demunt un bon gruix de terra del Calvari que Santa Elena va fer dur a Roma. Sa basílica no es gaire gran; s'edifici actual es de la derrería des sigle XV i d'estil grec-romá.

D'aqueixa *Basílica* li he copat a sa de Santa Maria *la Major*, anomenada així perque entre ses vuitanta esglesies que la Mare de Deu té a Roma, aqueixa es sa més gran, se més gentil i sa més famosa. Es des sigle IV, des temps del papa Liberi, i la va fer un matrimoni piadosíssim i riquíssim sensa infants que volgué que tots es seus ben fossen per honrar la Mare de Deu, i li demanaren que los donás entenent aont i amb-e que lo havíen de gastar. La Mare de Deu los revelá que li fessen una esglesia dins Roma an es punt que veuríen tapat de neu. Era sa primería d'agost, quant a Roma fa aquella calorota tan mala de suportar, i lo endemá dematí, dia 5 d'agost, un des set pujols de Roma, s'*Esquili* va estar tot tapat de neu, s'entén, sa cucuya. I allá meteix se feu tal esglesia, que es aqueixa Basílica de Santa Maria la Major, que també s'anomená de la *Mare de Deu de la Neu*.

La feren naturalment des sistema que reinava llavó per ses grans esglesies que's feien, de basílica romana, de tres naus, dividides amb columnes i de paladar pla, espléndidament enteixinat i totes ses parets revestides de marbres i mosaics; pero resultá massa fluixa, i an es sigle V, cent anys després, en temps del papa Sixt III, fou precís apedaçar-la fort, i an es sigle XV altra volta la varen refondre fent-la d'estil des reneixament, i així es avui. Es papes Sixt V i Pau V li afegiren dues capelles fondes, una a cada banda, sumptuosíssimes. I no son just elles dues que revesteixen tal sumptuosidat; es tot s'interior de sa Basílica, que es una meravella de decoració: panys de paret, trispol, columnes, arcades, capelles, altars, retaules, paladar de ses naus, ábside, tot es d'una gran magnificencia. Es paladar es casi tot daurat amb so primer or que ets espanyols duguérem de Amèrica tot d'una haver-la trobada. S'arc de triumf i s'ábside

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conserven mosaics des sigle V, que representen l'*Anunciació* de Maria Verge, el Naixement i Minyonía del Bon Jesús, sa Mort d'ets Innocents, s'historia de Abraham, Isaac i Jacob, sa de Moisés i Josué. A sa copinya de s'ábside n'hi ha un de mosaic des sigle XIII representant sa coronació de la Mare de Deu com a Reina i Emperadora de cels i terra. —L'altar major es una caixa o sarcófag de pórfid (pedra vermeia fosca) aont se guarda es cos de l'apòstol Sant Macià i altres relliquies notables. Devall l'altar major, dins sa confessió o cripta se conserven cinc posts de sa gripia de s'establía de Betlem, allá aont reclinaren el Minyonet Jesús tot d'una que fou nat.

Es defores d'aquesta esglesia, fora es campanar, son pobríssims i vulgaríssims. Dins sa galería que hi ha part demunt es portal major se conserven es mosaics que adornaven s'antiga fatxada obra de sa derrería des sigle XIII cosa bona ferm.

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

23 d'agost de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Segueix dia 16 de juriol

Sant Pau *in via Ostiensi*

Com he hagut dinat, me compareix el Pare Joan Rovira, i ja li hem estret cap sa Sant Pau des *Camí d'Ostia*. Es una de ses grans *Basíliques Majors*, que vé derrera Sant Joan de Latran i Sant Pere del Vaticà. La fundaren i dotaren ets emperadors Valentiniá II i Teodosi l'any 386: de cinc naus, dividides per vuitanta columnes de marbre, endiumenjades ses parets de jaspis de diferents colors, i amb mosaics i pintures, tapades ses naus amb uns enteixinats de cedre del Líban, preciosos fora mida. Durant tota s'Edat-Mitja va estar en mans d'una Abadía benedictina i ara hi torna estar. En tants de sigles d'existencia havia tengudes moltes de topades; sa més grossa fou l'any 1823 que sa calá foc i feu ui casi tot. Tot d'una començaren sa reconstrucció, que s'es feta amb una esplendidesa i magnificencia que no es de dir. La consagraren l'any 1854, tot d'una que sa construcció ho va permetre; avui ja está casi acabada, i resulta una cosa estupenda: contrapassa d'un bon tros totes ses altres esglesies de Roma, fora de Sant Pere del Vaticà. Té dedins 120 metres de llarg per xeixanta d'ample i vint i tres de alt: fa cinc naus sensa capelles i un creuer, de paladar pla, sumptuosament enteixinat i sostengut per vuitanta columnes de granit totes d'una peça. Parets, trispol, columnes, pilars, rebranques i arcades tot es de marbres de diferents tons, brillantíssims. Per sa gornisa de sa nau major i de ses naus mitgeres corre una faixa de rol·los, cada un amb so retrat d'un papa, fet de mosaic, desde Sant Pere ençá. De manera que hi ha s'estampa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de tots es papes que hi ha haguts, i encara queda lloc per una bona partida. Es creuer está admirablement decorat de pintures i estatues; i s'arc de triumf, que uneix sa nau major amb so creuer, está tot revestit de mosaic des sigle V, representant el Bon Jesús a's mig des vint i quatre veis de l'Apocalipsis. Abaix hi ha s'altar-papal i sa *Confessió* o *cripta*, forrada de marbre vermei i verd, aont se guarda mig cos de Sant Pere i mig de Sant Pau. S'ábside esta també tota revestida de mosaic des sigle XIII, fora es baixos, que son de marbres de diferents tons. Es mosaics representen el Bon Jesús i més avall Apòstols, Papes i altres sants i ángels.

I si de tot això passam a sa fatxada i a s'atri de devant, resulten una partida de meravelles més. S'atri es grandiós, quadrat, de tota s'amplaria de ses cinc naus, amb un pòrtic per tot lo redó, p'es quatre costats, sostengut per unes columnes totes d'una peça. Aquest *atri* ara l'acaben de construïr i llavò l'han de decorar amb gran magnificencia; sa part superior de sa fatxada es de mosaic representant l'Anyell de Deu dalt un pujol, brollant una font des seus peus i acudint-hi d'una i altra banda estols d'ánimes en forma d'euveies i d'anyells i més avall una filera de Sants. Totes aqueixes representacions van demunt camp d'or.

¡Quina delicia, quina meravella, quin prodigi no será aqueixa basílica es dia que estiga acabada de tot! ¡Será una reproducció de lo que eren ses primitives basíliques romanes, que sa fe d'aquelles generacions de feels i s'inspiració des primers artistes cristians alçá dins Roma a la major Gloria de Deu Pare, de Deu Fill i de Deu Esperit Sant, Tres Persones distintes i un sol Deu vertader.

¿Se conservava dins Roma cap esglesia així com eren ses grans basíliques cristianes tot d'una que l'Esglesia gaudí de llibertat absoluta de fer-ne per tot arreu?

Cap se'n conservava; totes ses que havíen resistides ses inclemencies des temps, havíen perduda sa força primitiva. An es sigles XIX i XX estava reservada sa gloria de reproduir feelment una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aquelles grans basíliques des sigle IV, meravelles altissimes de s'art cristiá i de la Ciutat Eterna.

De manera que no resulten tan dolents aqueis sigles per l'Esglesia com molts volen suposar. Per sa construcció i restauració d'esglesies no es gens duptós que son des sigles més gloriosos que ha alcançats s'Art Cristiá. I té una importancia fora mida això de sa construcció i decoració de ses esglesies; per qualque cosa digué l'Esperit Sant per boca de David: *Domum tuam, Domine, decet santitudo in longitudinem dierum*.

Parlant d'aquestes coses amb el Pare Rovira, hem tocat el corn cap a Roma i mos som deixats an es portal des Col·legi Espanyol.

Visita an el Cardenal Rampolla.

Conversant de ses nostres coses amb Mn. Lluís Albert, ha caigut a dir que havía d'anar a veure l'Eminentíssim Cardenal Rampolla, gran benefactor des Col·legi Espanyol, i m'ha convidat a acompanyar-le-hi. ¿Com no havía d'acceptar jo tal envit amb tota la meua ánima? allá ont fa tants d'anys que m'interessa Sa Eminencia en diferents sentits i per diverses raons. Com a Nunci del Papa que va esser a Madrid i després Secretari d'Estat de la Santa Seu durant ses enrevisclades, apassionadíssimes i taliquines questions d'*integres* i *mestiços* que dividien es católics espanyols, donant uns i altres un tristíssim espectacle i abeurant de fel es cor magnánim des Vicari de Cristo; com a Nunci a Madrid i com a Secretari d'Estat de la Santa Seu, Sa Eminencia hagué d'intervenir una partida de vegades en tals questions, comunicant ordes del Papa, cumplint devers penosos des seu cárrec sagrat, essent víctima de sa maledicencia i de s'apassionament de molts de católics, que arribaren a s'extrem d'acusar el Cardenal Rampolla de lliberal, de venut an es lliberalisme i fins de masó. I molt[s] que no arribáven [*sic* per *arribavem*] an aqueis extrems punibles, el teníem en un concepte molt desfavorable

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

perque no afavoria com crèiem que calia favorir, es *cenacle* an-e que perteneixíem i que en canvi favoria es *cenacle* contrari. Es temps va demostrar que anávem errats de cap a peus en sa manera de judicar el Cardenal Rampolla; es temps va demostrar s'altesa de mires i sa puresa d'intenció i s'abnegació heroica de Sa Eminencia a favor de sa causa de l'Esglesia dins Espanya i dins tot lo mon. Passaren per s'infinita misericordia de Deu aquells tristíssims apassionaments, i se va sebre es prestigi immens que es Cardenal Rampolla tenía devant tots es qui l'havíen tractat i el coneixien d'aprop, es prestigi immens que tenía, i té per tot allá ont ha habitat o habita com a sacerdot exemplaríssim, com a model de totes ses virtuts sacerdotals, i que per ell sa defensa de l'Esglesia i de s'integridat de sa Doctrina contra tots ets inimics d'una i de s'altra era lo suprem, era allò a que tot lo altre s'havía de sacrificar, rendir i subordinar. Es prestigi extraordinari des Cardenal Rampolla com homo d'Estat per governar l'Esglesia se va veure, com mai s'era vist, quant va esser mort Lleó XIII, que s'aplegaren es Cardenals per elegir Papa. Bé hu sabeu que li va venir a un través de cabei a sortir-hi elegit. I avui hi ha convicció a Roma de que, em tornar-hi haver elecció de Papa, si ell es viu, de teulades en avall tendrá tots es vots, perque tothom regoneix ses seues condicions excepcionals de virtut, experiencia, maneig i magnanimidat per ocupar se soli més alt de la terra.

Tractant-se d'una Eminencia tal de l'Esglesia de Deu, ¿com no havía d'abraçar jo amb ses dues mans i amb tota sa meua ánima s'avinentesa que ofería el Rt. Rector des Col·legi Espanyol d'anar a veure Sa Eminencia el Cardenal Rampolla i de rendir-li es meu homenatge d'admiració i de respecte?

I ¿qué ha fet el Sr. Rector? Ha donat orde de que mos cercassen un carruatge; s'a temps de dir un *parenostro* ja l'hem tengut an es portal des Col·legi, hi pujam tots dos, i cap an es Vaticà manca gent!

El Sr. Cardenal es s'Arxipreste de Sant Pere i per això habita un palauet ben gentil derrera s'inmensa Basílica, allá deçá la sacristía.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Amb quatre bots hi som estats; entram, demanam si hi es Sa Eminencia, ens diu que sí es seu Paje, un sant homo com una torre d'alt i gens primetxol, lo més atent i senzill, que ja servía Sa Eminencia a Madrid com era Nunci, i d'aquelles saons ens ha parlat a's temps que hem hagut d'esperar que Sa Eminencia acabás d'haver-les amb un Bisbe que tenía no sé d'ont. Aviat es sortit aquell Bisbe, i a-les-hores som entrats noltros. Sa Eminencia ens ha rebut bondadosíssim, paternalment, amb una benevolencia que no es de dir. Duia sa seua dignació fins an es punt de parlar en castellá com ha sentit que jo era espanyol. Jo li he dit que poría parlar en italiá, perque cabalment un des motius des meu viatge per Itàlia era per practicar sa llengo italiana, i a-les-hores Sa Eminencia ha seguit en italiá conversa qui conversa afabilíssim demanant-me des nostro Reverendíssim Sr. Bisbe de Mallorca que va conèixer anys enrera i no l'ha oblidat demanant-me de ses coses d'Espanya, alegrant-se molt de que ses divisions des católics espanyols, devant ses envestides d'ets enemics de Deu i de l'Esglesia, hagen mancabat notablement, i de que mos entenguem moltíssim més que vint o trenta anys enrera per defensar sa causa de Deu i de l'Esglesia i de noltros meteixos, i de que comencem de bon de veres a tenir una orientació política, tan indispensable per capturar i arronsar sa Revolució per tots es vents i en tots ets ordes dins Espanya. Sí, se'n es alegrat molt sa Eminencia de que a la fi comencin es católics espanyols a tenir una orientació política i que mos anem organisant i enostrant politicament per batallar amb seny i sentit comú ses *batalles del Senyor* contra ets inimics de Deu i d'Espanya i de sa nostra bossa.

I se'n es alegrat fort ferm Sa Eminencia de tot això perque precisament an això anaven i això cercaven Lleó XIII i es Cardenal Rampol·la en tot quant feren, plens des zel de sa gloria de Deu i des desig ardentíssim des bé de l'Esglesia i d'Espanya, per esveir aquelles desconcordies que tant mos desgraciaven, per fer-mos entrar p'es cavat, per fer-mos tenir seny i sentit comú, perque prenguéssem es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quest salvador contra tots es nostros inimics, que, si no'l deixam, infal·liblement amb sa gracia de Deu mos ha de dur a sa victoria contra ses *Portes de l'Infern* an aqueix mon i a l'altre.

Amb això s'es fet hora de retirar-mos, he donades les gracies a Sa Eminencia de s'honra grossa que m'havía dispensada concedint-me aqueixa audiencia tan coral, m'ha donades comendacions p'es nostro Reverendíssim Sr. Bisbe, i besant-li l'Anell Pastoral hem pres comiat de Sa Eminencia, i mos ne som anats, tot satisfets de sa magnífica rebuda que mos havía feta, que no sé jo com agraïr-le-hi fins allá on pertocaria.

He deixat Mn. Lluís Albert an es portal des Col·legi Espanyol, i amb quatre passes som estat a s'hostal, i ia sopar i a jeure! Bona nit i bona hora fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 17 de juriol

Cap a Frascati. — *Villa Mondragone*. — Pretxa amb el Pare Fernández.

Avui dematí mos som aplegats amb el Pare Rovira, pujam an es tramvía de Frascati, i de d'allá cap an aqueixa ciutat, que es 23 kilometres lluny de Roma dins es llevant, a mitján coster des puig de *Tusculum*, punt delitosíssim per anar-hi a passar s'estiu. Es una ciutat de més de vuit mil habitants, rodetjada de vil·les o grans casals dins jardins, aont sol fer un estar d'ángels.

¿Per que mos som espitxats a Frascati? ¿Just per veure Frascati? Ca! Per fer un dia amb el Pare Fernández, que va haver de venir aquí, a Frascati, a la *Villa Rufinella* a fer companyia an el Pare Wernz, General de la Companyia.

Ara mirau el Pare Fernández si es cosa grossa dins la Companyia que el Pare General el vol a ell, ara que s'esta estiuetjant a *la Rufinella*, un gran casal, modest i agradosíssim, dins un gran clos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'arbres esponerosos i ombrívols. No lluny de la *Rufinella*, dalt un ressingle que es puig *Tusculum* fa, s'alça es grandiós casal de *Villa Mondragore*, per temps residencia estiuenca d'alguns Papes, avui col·legi des Jesuïtes.

A Frascati comptávem trobar el Pare Fernández que mos esperaría per anar-mos-ne a *Mondragore* tots tres plegats a passar-hi es dia (el Pare Rovira l'havía avisat, escrivint-li despuisanit!); pero no l'hem vist blanc ni negre. Com veníem amb noltros dos Jesuïtes que anaven a la *Rufinella*, ens han dit que poríem partir cap a *Mondragore* i ells avisarien el Pare Fernández, que sens dupte no hauría rebuda sa carta el Pare Rovira, pero que seria tan aviat an aquell col·legi com noltros.

Efectivament, noltros som partits cap a Mondragone puja qui puja, costa costa, pero sempre per un camí ombretjat d'abres grossos i esplendidament ramats. De manera que mos hem pogut riure des sol, que en tot lo camí casi no mos ha poguda fer cap xicotina de ses que acostuma fer per aquí an aqueix temps an es qui están a sa seua fitor, i vos assegur que son unes xicotines massa feixugues i acubadores. Arribam a Mondragore, i al punt mos compareix el Pare Fernández amb sa barba. Com ja m'havien dit que la se deixava, ja no m'es vengut tant de nou. Amb lo molt que mos estimam amb el Pare Fernández, no es estrany que mos siguem alegrats molt un i altre de veure-mos. Ell está magret com sempre perque li surt des *des* [sic] natural, pero ben sá i ben fort i ple de coratge, pero no es un coratge truiós ni renover, sino tranquil i de part dedins, que surt adefora més amb obres que no amb paraules.

Ha demanat an el Pare Rovira quant li havía escrit avisant-lo de que vendríem, i el Pare Rovira li ha dit que despuisanit. —D'aquesta manera, ha dit el Pare Fernández, arribará sa carta avui hora baixa. A mi naturalment m'es vengut molt de nou que ses cartes hagen de mester dos dies per arribar de Roma a Frascati, per passar 23 kilometres. Pero així es, per gros que sembli. ¡O la *Posta* italiana! Se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

veu que té ses seues coses, com s'espanyola i sa francesa! A Londres jo rebía més aviat ses cartes i es periòdics d'Espanya que no quant era a París, i això que, per arribar a Londres, primer havien de passar per París. He de creure que aqueixes cartes que de Roma a Frascati posen dos dies, será que les hi deuen dur amb qualque carro de roda-plena amb un parell de bous d'aquells més moies i retuts de ses quatre cames; i haurán de fer ets animalets una partida d'hostals perque al punt deuen estar cansats que no deuen porer pus; i essent així, no es gens estrany si hi posen dos dies per anar de Roma a Frascati.

Hem clos aqueix capítol de sa rapidesa extraordinaria de comunicacions postals entre aqueixes dues ciutats, i hem ensatades altres converses més saboroses i entretengudes i instructives, i vos assegur que n'hem tocats molts de punts de Mallorca i de fora Mallorca i d'orde literari, polític, relligiós, teológic i sobre tot *escripturari*. Sobre això de la Sagrada desitjava jo ferm fer-lo descapdellar an el Pare Fernández, perque això ès es seu salt, es seu fort, sa seua especialidat, allá ont ha cremat més oli i ha demostrat tot es suc de cervell de que Deu nostre Senyor l'ha favorit per bé de l'Esglesia i profit de ses ánimes. I prou que ha pres es seu cap de fil i que s'es posat a descapdellar admirabilíssimament, pero amb una modestia i una senzillesa tan fina com sa seua ciencia, que ho es tant i tant. Era un gust de reis, un gust d'ángels sentir-lo descapdellar i desllatigar i espinzellar questions i coses de la Sagrada Escriptura que jo li ensatava, i ell zas! ja m'enflocava sa contestació de cop i bolei.

Llavó li he demanat que me donás una idea des pla d'estudis que segueix s'*Institut Bíblic* per enostrar en sa Ciencia Sagrada ets alumnes que acudeixen a ses seues cátedres, això es, quina extensió donen a cada un des rams de sa Ciencia Escripturaria i es mètodes de que se serveixen perque ets estudiants la puguen atènyer. El Pare Fernández m'ho ha explicat tot fil per randa, i se veu que es pla d'estudis d'aquest *Institut Bíblic* es una cosa meravellosa, la nata per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que ets alumnes s'hi puguen aprofitar a les totes i surtin lletraferits en grau superlatiu. Aquest *Institut Bíblic* p'es conjunt armónic de ciencies que s'hi estudíen, per sa manera com s'hi estudien i p'es catedrátics que les expliquen, gent escuïdíssima de totes ses nacions més il·lustrades, es una cosa notabilíssima, que honra el Papa que'l va fundar i s'Orde Relligiosa que n'está encarregada.

Com prou mos hem haguda esmolada sa garrova ralla qui ralla d'aqueixes coses, mos han cridats a dinar dins es Refetor amb sos altres Pares des Col·legi que mos han tractats magníficament, com era d'esperar de s'amabilidat d'aquella santa gent.

Una Camáldola

El Pare Fernández i el Pare Rovira m'han volgut mostrar ses ruïnes de sa antiga *Tusculum*, just a sa cucuia des puig. Per això devers les tres des capvespre hem pres comiat del Rt. Rector des Col·legi de Mondragone agraïnt-li lo bé que mos havía tractats, i ja som estat partits costa amunt, i ¡hala puja qui puja! Pero no mos n'anávem cap dret a sa cucuia, sino a un altre resingle que's coster fa, aont hi ha una *Camáldola*, això es, una abadía *Camaldulesa*, que fundá Sant Romuald, una branca esponerosíssima de sa gran familia benedictina. Son des monjos que tenen encara de regla es fer feina una estona an es camp cada dia. Cada monjo tè es seu alberc separat d'ets altres, subjectes tots a un triumvirat de monjos, rebent de la Comunidat cadascú an es seu alberc s'aliment necessari, i aplegant-se tots a un meteix lloc ses vegades que la Regla mana. Van vestits de blanc.

Aqueis monjos son molt amics d'ets Jesuïtes de Mondragone; per això el Pare Fernández m'ha proposat de que mos hi aturásem, i a mi s'idea m'ha agradat ferm.

Arribam a ses barreres des tancat de s'abadia. Le mos obri un homonet vei que hi fa de porter o de *Barrerer*, demanam un Pare

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espanyol que hi ha, i surt a l'acte. Es un bell homo, de prop de nou pams d'alt amb sa gruixa corresponent. Mos ha feta una rebuda coral de tot i mos ha fets entrar dins es seu alberc. No hi havía cadires per tots, i hem aprofitades ses posts des llit de bancs aont s'ajassa aquell sant homo de monjo. Hem conversat una estona, i ha resultat esser de sa provincia d'Alacant, i m'ha contat que tenen a una altra abadía un jovenet inglés que es entrat a l'Orde no fa gaire. Es un tal Mr. Linsh, que va esser Mestre meu d'inglés i que's passá anys a Mallorca ensenyant sa seua llengo. Per Mallorca ja era un sant homo. ¡Veiès que ha d'esser ara!

S'es feta hora de fogir de la Camáldola, i aquell monjo en via neguna mos ha deixats fogir que no tastássem un vi magnífic que ells mateixos fabriquen; i no hi ha hagut altre remei que anar an es celler i etzibar-mos-ne un tassó.

Efectivament es un vi de primera bona. Es meteix monjo que el fa mos ha uberta sa xet i mos ha omplit es tassons: es un homonet de devers nou pams i gens primetxol, pero de carn pitjada, res de greix va, com aquell altre monjo espanyol.

Amb això topam es *Major*, que també era un bell homo, alt i cepat i amabilíssim. Hem conversat amb ell, a sa cucuia de *Tusculum* falta gent!

Ses ruïnes de Tusculum.

A força de pujar som arribats a sa cucuia, aont entre altres coses se veuen bocins de s'escalonada d'un anfiteatre, i d'un *Forums*, i d'un *teatre* i d'una piscina i es punt aont s'alçava sa casa que habitava es més eminent i es més prodigiós i es més anomenat d'ets oradors romans, es famosíssim Ciceró.

Aquí va néixer aquell altre patrici romá de fama immortal, Cató. No es estrany que li agradás an En Ciceró, per passar-s'hi s'estiu, aqueixa cucuia, desde ont se destria tota sa campinya romana, pujols

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i muntanyoles i en derrer terme la mar. Es un panorama superb. Mos ho hem mirat una estona tot això, que desperta molts de recorts històrics. Hi hem escampada per tots vents la vista, asseguts en-terra com uns patriarques demunt un erbei molt fi que encatifava tot allò.

Com hem trobat que en teníem prou de *Tusculum*, hem pres es boviot per avall cap a la *Villa-Rufinella*.

Entrevista amb el Pare General de la Companyia de Jesús.

El Pare Fernández ha volgut que passássem per la *Villa-Rufinella* per presentar-me an el Pare General de la Companyía, es celebérrim canonista Pare Wernz, alemany, catedrátic de Cánons durant molts d'anys a la famosa *Universitat Gregoriana* de Roma; publicá a-les-hores una obra de Dret Canònic, notabilíssima. Ses explicacions de sa cátedra i aqueixa obra l'acreditaren de canonista de primeríssim orde, tal volta es més notable del mon. Com a General de la Companyia s'es posat a tanta altura que com a catedrátic, que es tot quant se pot dir.

Bo es de creure que jo havía de passar un gust fora mida de veure un homo tan extraordinari i sa primera persona d'una Orde Relligiosa com la Companyía de Jesús, que sempre he admirada i estimada casi com si jo hi pertenesqués.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Portada principal de l'església de Monti-Sion

Com mos ne som temuts, hi som estats a la *Rufinella*, aont hi ha un casal grandiós, pero modest, sever, reservat. Pujam an es pis principal, i m'introdueixen dins es despatx aont me trob el Rt. Pare General de la Companyia de Jesús, alt, cepat, cara ampla, que imposa, pero atreu llampant tot ell de majestat i de serenidat. Li hem rendit ets homenatges de sa meua admiració i estimació a la Companyia, hem conversat un poc des meu viatge i llavó de Monti-Sion de la Ciutat de Mallorca i des cos de Sant Alonso Rodríguez que s'hi guarda i de la Residencia de Pares Jesuïtes que hi tenim.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El Pare General ha dites poques paraules i ben dites; li he agraïda amb tota sa meua ánima s'honra grossa que m'havía dispensada rebent-me tan paternalment, i n'he pres comiat.

El Pare Fernández mos ha acompanyats a Frascati, i aquí també he pres comiat d'ell, dient-li de tot cor: —A reveure! amb Deu-siau!

Som pujats amb el Pare Rovira an es tramvía, i id'allá cap a Roma! aont som arribats prop de les nou; i el Pare Rovira ha pres redós a s'*Institut Bíblic* i jo devers es meu hostal. I fins demá dematí si Deu ho vol i Maria.

Dia 18 de juriol

Entrevista amb el Pare Vidal, SJ.

Sens dupte n'hi haurá que diran: —Bé ¿i qui es ara aquest Pare Vidal? El Pare Vidal es un jesuïta catalá, catedrátic primer de Dret Canònic des *Col·legi Máxim* que la Companyía de Jesús té a Tortosa per formar es seus teòlegs i canonistes de sa Província d'Aragó, i que feia sa retxa tan amunt que, quant el Pare Wernz deixá sa cátedra de Dret Canònic de l'*Universidat Gregoriana* per haver-lo fet General de tota la Companyía, la Companyía cridá el Pare Vidal a Roma perque sustituís el Pare Wernz, s'assegués a sa cátedra que el Pare Wernz havía deixada buida. Això només demostra es gran prestigi, sa gran fama de sabut en materia de Dret Esglesiástic que el Pare Vidal tenia, fama que s'es consolidada i ha crescut molt més encara amb tots aqueis anys que fa que ell explica Dret Canònic an aqueixa *Universidat Gregoriana*, que's considera amb tota raó sa primera de tota la cristiandat. Jo no l'havía vist mai an aquest successor del Pare Wernz, i he agraït de cor an el Pare Rovira que m'hi presentás. M'ha rebut molt bé, i mos som tractats tot d'una amb tota confiança. El Pare Vidal es un carácter ubert, pla i natural com a bon catalá; no va de revolteries ni d'emblavins, sino amb so cor demunt sa má. M'agrada ferm. I no vos cregueu que dins s'*Universidat Gregoriana* ell

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

siga es derrer mot des *Credo*; és es Vice-Rector. ¿Ah idó? ¿Qué vos pensáveu? La llengo catalana está ben representada dins es grans centres docents de Roma amb el Pare Vidal i el Pare Fernández. Beníssim!

El Pare Vidal es de sa Comissió Pontificia de Canonistes que d'Orde del Papa engarbullen i ordenen es nou còdic canònic, tret de totes ses lleis que l'Esglesia en tants de sigles com fa que existeix ha anades dictant, reunint dins aqueix códic sa sustancia, es bessó, s'essencia de totes, i que sia una cosa entrebaulada, llògica, concreta i especificada, bona d'aprendre i d'aplicar. El Papa amb això va tenir una gran idea, que será un bé gros per sa recta administració de justicia dins l'Esglesia de Deu. Amèn que aviat siga un fet. He demanat an el Pare Vidal com ho teníen an això, i m'ha dit que trebaiaven a rompre, pero es una cosa que du moltíssima feina, i s'hi han de mirar fora mida, i ho han de pesar i sospesar tot amb un trabuquet molt fi, com si fos or o diamants; i per això no hi fan tanta de via com voldríen, pero que amb sa gracia de Deu confien d'arribar-ho a bon port. M'ha dit alguns des procediments que s'introdueixen en s'administració de justicia esglesiástica, que vendrán molt de nou i cridarán ferm s'atenció, pero que son molt fundats en raó.

He agraïda de tot cor an el Pare Vidal sa clarícia que m'ha donada d'una cosa tan interessant, i s'es fet hora de taiar caps i anar-me'n cap an es Col·legi Espanyol per anar an es Vaticà a veure el Papa. Amb el Pare Vidal som quedats de lo més amics, i m'ha admirat, tant com sa seua ciencia canònica que es molta, sa seua gran modestia i carácter pla i natural, característic des bons catalans.

Audiencia del Papa.

A les deu he comparegut an es Col·legi Espanyol i amb el Rt. Sr. Rector i el Majordom mos ne som anats cap an es Vaticà per esser-hi d'hora, així com pertoca. S'hora que mos havíen donada era les onze.

Mos presentam a sa *Porta de Bronzo*, sa Guardia Suïssa mos deixa passar, arribam a *cortile* (pati) *di San Damaso*, allá prenim una altra escala molt dolça, llavó travessam sales i més sales, totes magnífiques, sumptuoses, pero an es meteix temps severes i d'una austeridat solemnial. Mos fan seure a una d'aqueixes sales; passen *guardies nobles*, monsenyors i gent grossa de gran etiqueta. Uns surten del Papa i altres hi van. Un está ple d'ansiedat i mal a pler i nirviós. Un se sent aprop de sa persona que representa s'Autoridat més alta de la terra...

Amb aixó mos fan senya que mos toca passar avant; D. Lluís s'aixeca i ja es partit, i jo derrera ell. Passam una partida de sales més, entre altres allá ont se morí Lleó XIII. A la fi arribam allá ont el Papa mos havía de rebre; érem deu o dotze, no hi havía altres capellans que noltros; ets altres casi tots eren senyores. Ens ha fet avinent que el Papa passaría, que li poríem besar sa má, i llavó mos donaría la bendició i beneïria es rosaris, patenes i demés objectes per l'estil que duguéssem, i que tot seguit se'n aniria de d'allá a enllestir altres feines. Així son ses *Audiencies* que concedeix el Papa des que ha estat malalt, fora es Bisbes, Embaixadors i s'altra gent grossa i de compromís. An aqueis los reb fent-los seure més o manco temps, segons sia lo que han de tractar.

Amb això sentim trepig, un trepig de poca remor que s'acostava; s'obri una porta, i mos compareix el Papa, es Sucessor de Sant Pere, es Vicari de Cristo demunt la terra, s'Autoridat més alta del mon després de Deu.

Se presenta enrevoltat de tres o quatre *Prelats Assistents an el Soli Pontifici*, se presenta sonrient, ple de majestat, caminant juger i resolt, imponent, solemnial, com un ángel que sortís del cel per encaminar i agombolar es pobres fiis d'Eva, desterrats an aqueixa vall de llagrimes. Sí, tot ell resplandeix d'una resplandor inefablement celestial...

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Veure el Papa i caure tots en-terra de genoions es estat lo meteix. Jo estava es de devant de tot; anava a besar-li es peus i ell s'es decantat una mica, i m'ha donada sa man dreta a besar, aquella má que s'alça per beneir tot lo mon, aquella má que s'alça demunt totes ses testes humanes, per altes que sien, imposar es preceptes del Senyor, aquella má que obri i tanca ses portes del cel; i, en obrir ella, no hi ha negú an el cel ni a la terra que puga tancar; i, en tancar ella, no hi ha negú an el cel ni a la terra que puga obrir. Sols Deu poría fer-ho, pero no ho fa ni ho fará mai precisament perque ha posades Deu dins aqueixa má ses *claus des reine del cel* perque òbriga i tanqui en nom d'Ell.

I ¿qué havía de fer jo més que besar aquella má de Deu, ple de santa feredat, sensa sebre que'm passava. He provat de dir lo molt que me venía a sa boca, pero no sé com ho he dit. Sols sé que he abocat an es seus peus s'homenatge d'amor, acatament, adhesió i obediencia de tot es meu cor i de tota sa meua ánima devant sa seua suprema Autoridat divina, i que ell, el Papa, ple de paternal benevolencia, ha dit: *bene, bene!* I ha seguit caminant caminant i donant a tots un derrera s'altre a besar aquella má seua, que's mou i s'extén demunt tot lo mon, escampant per tot arreu i a balquena es bé de Deu.

Com ha haguda donada sa má a besar an es derrer de s'altre cap de sala, ha alçades an el cel majestaticament ses dues mans i mos ha beneïts a tots justament amb ses nostres families i nacions i tots ets objectes relligiosos que teníem o dúiem demunt.

I llavó an el Rt. Sr. Rector des Col·legi Espanyol li ha ocorregut demanar per mi sa facultat de donar sa *Bendició Papal*, i el Papa es estat tan magnánim i placévol que ha dit que sí, que poría donar jo *una volta* aqueixa Bendició.

Poreu fer comptes si hi som estat contentíssim i si hi som romás agraïdíssim de tanta magnanimidat i condescendència amb que el Papa m'ha distingit i honrat concedint-me tan altíssima gracia!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Amb això, s'es uberta sa porta de s'altre cap de sala i per ella mos ha descomparegut el Papa amb tots es qui l'acompanyaven, mos ha descomparegut com una visió celestial. Prou que ho es estat això tot una visió celestial, que mos ha deixats plens de goig, pau, suavidat i gaubança de Deu, fondament impressionats.

Sí, ho es fonda s'impressió que fa sa vista del Papa! En-lloc del mon, en no esser a Lourdes i a Paray-le-Monial, allá ont sortí tantes vegades el Cor de Jesús a Santa Margalida Alacoque; en cap altre lloc del mon he sentida jo tan forta s'impresió de lo sobrenatural, de lo diví com devant el Papa. Un hi veu el cel ubert d'en bat en bat i l'Esperit Sant demunt ell en forma de coloma i sa veu de Deu Pare que retrona: *Això es el meu Fill! Ell té tota s'Autoridat que jo vaig donar an el meu Fill. Escoltau-lo!*

Moltes d'altres coses hi ha que veure an el Vaticà; pero, quant un ha vist el Papa, ja no li venen ganes de veure res pus fins passades moltes d'hores. Per això mos ne som anats, tot rabetjats d'aquella visió celestial del Papa, he deixat an es portal de Col·legi Espanyol, el Rt. Sr. Rector, Mn. Lluís Albert, donant-li milions de gracies d'haver-me alcançada aqueixa audiencia del Papa que me concedia sa gracia inefable de porer donar una *Bendició Papal*, i an es meteix temps me som despedit de Mn. Lluís, que avui s'en va amb tots es Col·legials seus a estiuetjar a Chiavari, devora Gènova. Deu els-e do un bon estiueig i coses que convenguen. Amèn.

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

30 d'agost de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Segueix dia 18 de juriol

Sant Pere del Vaticà

Avui cap-vespre, havent vist a't dematí el Papa, no he tengut delit per veure altra esglesia que Sant Pere del Vaticà, s'esglesia més gran del mon. S'es entregat a s'ho tal el Pare Rovira, i devers les quatre mos ne som anats a veure Sant Pere. Tot anant a veure Sa Eminencia el Cardenal Rampolla i el Papa, ja havíem vista per defora aquella basílica incomparable; però alló no bastava. Bé se mereixia tal Basílica una visita aposta. Per això mos hi som espitxats amb el Pare Rovira, pujant a un tramvia, que mos ha deixats a sa plaça *Rusticucci*, just devant sa estupenda *Plaça de Sant Pere* i més enllá s'augusta, sa veneranda Basílica Vaticana amb sa cúpula suprema.

Ja's sap que sa plaça es ovalada i rodada de quatre fileres de columnes dóriques, que aguanten un preciós entaulament, un paladar coronat de 16 grans estatues de Sants. Ses columnes son 284 i 28 pilastres, i dexen entre i entre uns espais tan amples que p'es mig hi poren anar dos carruatges a la par. La plassa té de llarc 280 metres i 240 d'ample. Al mig s'alça sa celebérrima *Güia de Roma*, un *obelisc* egipci, duit d'Heliopolis per Caligula: el posaren dret aquí l'any 1586; té 25 metres d'alt. A dreta i a esquerra s'alçen magnífics brolladors.

Passam s'espay ovalat de sa plaça, prenim es rectangular, pujam sa grandiosa escalonada, traspassam es magnífic pórtic, penetram dins sa veneranda Basílica, que fundá l'emperador Constantí, aquí meteix ont era es circ que fundá l'emperador Neró, i que hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

enclavaren Sant Pere. La feren tot-d'una de cinc naus amb *transept*; aquí fou coronat Emperador Carlemany l'any 800. Com sa basílica amb tants de sigles havía sufrit molt, Nicolau V resolgué refer-la, i començaren s'ábside l'any 1450, segons plans del florentí *Rossellino*, en forma de creu llatina. Mort aquell, s'aturen ses obres, i no feren pus via fins 50 anys després, que Juli II determiná de fer nova tota la basílica i comaná plans a una partida d'arquitectes, escullint es de Bramante, que concebé s'idea de posar el *Panteon* dalt la basílica de Constantí, axò es, una cúpula tan grossa com el Panteon que era'l temple més gran dels gentils, i donar a s'edifici sa forma de creu grega. L'any 1506 posaren sa *primera pedra*; Bramante sa mor l'any 1514, s'encomanen ses obres a varis arquitectes, un d'ells Rafael, que's moren entre 1515 i 1516 i Rafael l'any 1520. Ses obres seguiren malament perque cada punt mudaven de pla i feyen poca via ferm, fins que s'en encarregá En Miquel Àngel l'any 1546, que restablí es pla primitiu de Bramante, sa creu grega i afegí a sa fatxada un pórtic; va alçar sa cúpula a punt de començar sa mitja-taronja. Mort l'any 1564, seguiren ses obres successivament Vignola, Pirro Ligorio, Jaume de la Porta. L'any 1606 no més hi mancava sa fatxada i Pau V tengué sa mala idea d'allargar s'asta de sa creu grega, fent-la creu llatina, i l'arquitecte Maderno alçá sa fatxada actual, que es un bunyol amb tota s'estensió de sa paraula, un atac fulminant de magror i prosaïsme; i no sols axò, sino que destrueix tot s'efecte de sa cúpula, que, segons es pla de Bramante i Miquel Àngel, havía de formar part de sa fatxada. Ara queda tapada de mala manera amb sa prolongació de ses tres naus ¡Quina llástima! L'any 1626 el papa Urbá VIII consagrá sa nova Basílica.

Se gastaren en sa construcció 235 milions de francs. Sa conservació i sosteniment en costa uns 180.000 francs. La sacristia nova que hi feu Pius VI, en costá quatre i mig de milions. Es s'esglesia més gran del mon: ocupa una superfície de 15.160 metres quadrats, allá ont el *Gran Duomo* de Milà n'ocupa 8.406; Sant Pau de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Londres, 7.875; Santa Sofia de Constantinoble, 6.890; la Seu de Colònia, 6.166; *Nostra Senyora* de París, 5.955. Té de llarg, contant-hi es pòrtic de sa fatxada, 211 metres; sa nau central en té 46 d'alt i 27 d'ample; sa llargaria des creuer son 137 metres dedins. Sa cúpula es de 42 metres de diámetre i 123 metres d'alt fins a la llanterna, i fins part-demunt sa bolla de bronzo i creueta, 132. Es més baixa que'ls campanars de Estrasburg, Colònia i Ulm. En camvi, es sa cúpula més alta del mon; contrapassa totes ses altres de amplaria i d'altaria, pero de molt de molt.

Sa fatxada té 112,60 metres d'ampla i 44,60 d'alt. Fa un orde de columnes adossades i pilastres amb sa corresponent gornisa i un capser que correspòn an es cap de sa nau central. Dalt sa gornisa i capser s'alça un ático amb unes finestrasses quadrades, ferestes per lo rónegues i axutes, i va coronat de estatues colossals de 5,70 metres del Bon Jesús i ets Apòstols. Baix de sa gornisa s'obrin es cinc portals que donen ingrés an es pòrtic i més amunt unes grandioses finestres que donen llum a sa gran sala aont es Papes recent elegits, com posseíen els Estats Pontificis, eren coronats, i sortíen an es balcó des mig a beneïr es poble, que omplía sa plaça de Sant Pere. Sa decoració de sa gran sala i sobre tot es pórtic es una meravella.

Així com es defores de Sant Pere son pobríssims, magríssims, fora la cúpula, fins an es punt de no tenir campanar (¡sa primera esglesia del mon no té campanar!), es dedins son una cosa estupenda, meravellosa, sublim, inefable.

En entrar tot d'una fa tres naus de quatre trasts amb capelles. Es pilars divisoris de ses naus son tan amples o gruixats, que fa s'afecte d'una nau, an es primer cop de vista. Ses capelles des dos trasts primers son poc fondes; ses des trast tercer (*capella del chor* i *capella del Sagrament*) son tres o quatre vegades més grans que ses altres; semblen esglesies. An es trast quart hi ha ses capelles *Clementina* i *Gregoriana*, que son els dos recons de devant des grandiós quadrat d'En Miquel Angel, que está a continuació de ses tres naus, venint a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esser com es cap d'elles; an es centre del qual s'alça sa cúpula, dalt es quatre pilars mestres tan gruixats que ocupen tota s'amplaria de ses naus laterals, que, per lo meteix, moren devant aquests pilars. En es recons aposats hi ha ses *capelles de la Columna* i de *Sant Miquel arcángel*. Aqueixes quatre capelles marquen es quatre punts des quadrat d'en Miquel Angel, molt més ample que ses tres naus plegades. De manera que entorn des quatre pilars de sa cúpula corre una nau amplíssima, plena d'altars i retaules adossats an es murs, retaules molt sobris, enquadrant preciosos mosaycs i entre sepulcres monumentals de papes i d'altre gent grossa. An es cap des braços des creuer, de forma absidal, hi ha altars amb pintures i estatues de grans mestres. An es cap de sa creu hi ha la cátedra de Sant Pere, dalt un pompós retaule de bronzo, que n'hi ha 74.260 kilograms, obra de Bernini. An es centre des creuer s'alsa sa confessió de Sant Pere o altar major, devall un baldaquí, de columnes entorxades, de bronzo daurat, de 29 metres d'alt que pesa 63.054 kilograms. Sa confessió propiament es devall l'altar, una cambra soterrania meravellosament decorada, que guarda dins un sarcofag es cos de Sant Pere, amb 89 llanties enceses sempre. Ses voltes de sa nau major, creuer i des quatre espays o naus que rodetjen es pilars de sa cúpula, son de mig punt, totes enteixinades i amb floratges daurats.

A ses petxines de sa cúpula hi ha els quatre Evangelistes de mosaic. Es tambor i sa mitja taronja fan setze compartiments verticals an cinc sostres de figures de mosaic: primer sostre: Sants Pares; segon sostre: el Bon Jesús, Maria Verge, Sant Joan Batista i ets Apostols; tercer sostre: ángels amb sos instruments de la Passió; quart i quint sostre: xerafins; amunt de tot, el Pare Etern.

Ses voltes de ses naus menors son cúpules ovalades. Casi totes ses parets, pilastres, arcades i entaulaments son forrats de marbre blanc, i lo que hi havia que no hu era, ara le hi fan. Es retaules de ses capelles son sumptuosíssims enquadraments de preciosos mosaics, copies de pintures relligioses de grans Mestres, i estatues dels

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

primers escultors. Els baixos per tot lo redó de ses naus i capelles están plens de sepulcres monumentals de papes i altres personatges benemèrits de l'Esglesia. An els pilars de sa nau major, dins capelletes, hi ha grans estatues dels fundadors de ses Ordes Relligioses; i atracada a un pilar de sa cúpula hi ha demunt un socle i cadira de marbre blanc s'estatua antiquíssima de Sant Pere, de bronzo, i que té un peu tot menjat d'anar-hi els feels a besar. Cal que n'hi sien anat molt per haver fet botir es bronzo de tal manera.

Només dic demunt demunt lo que es Sant Pere del Vaticà, per donar-ne una mica d'idea. I en resum he de dir que aqueixa esglesia es una cosa mai vista, meravellosa, estupenda, sublim, incomparable; es un prodigi, un esglay d'ornamentació, suntuosidat i magnificencia; es el monument més gros i més admirable que s'es alçat mai a la Majestat Divina. Sia ella beneïda, exaltada i alabada per los sigles de los sigles. Amèn!

Amb això s'es fet hora de buidar, perque ja era tart, i me quedaven encara un bon raig de feines a enllestir, i an el Pare Rovira que també li convenía ferm tornar a s'*Institut Bíblic*, aont té ca-seua. Devora es meu hostal he pres comiat d'ell, fent-li grans mercés d'haver-me acompanyat per tot de tan bon gust. Es que fa molts d'anys que mos coneixem; ell encara era un al·lotó i jo ja era amic coral de sos pares es M. I. Comtes de Ròtova, an-e qui dec jo tantíssims de favors i atencions, que sols los ho puc pagar amb un agraïment coral de tota la vida.

Cap a Nàpols.

He enllestides ses feines que duia enrera, he sopat dejorn, i devers les nou m'espitx a s'estació. Puig an es tren de Nàpols, partim devers les deu, vaig tot sol dins es departament, i ben aviat romanc més adormit que un tronc, i mentres tant es tren fa sa seua via cap a Nàpols.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per lo meteix ¡fins demá dematí!, si Deu ho vol i Maria!

Dia 19 de juriol.

Arribada a Nàpols. Impressió general. — El Vesubi.

Nàpols es sa ciutat més poblada d'Itàlia; té devers sicentes mil ánimes, es s'antiga capital des Reine de Nàpols, que va esser d'Espanya desde es sigle XV fins sa primería des sigle XVIII. Per això esta plena de recordances i de monuments d'espanyols, i fins i tot es dialecte que s'hi parla, una variedat d'italiá ben especial, está brufat de castellanismes. Aquesta gran ciutat está just a sa vorera de mar, an es fondo d'un golf o mitja lluna molt gran. Sa part antiga de sa ciutat no es gaire mal plana tampoc; vé en devallada cap a mar. Ara a sa banda de grec, tramuntana i mestral sa cap-amunta s'empina ferm fent una taringa de caps serrats, com *Castel S. Elmo, Vomero, Amedeo*. La ciutat ha esbroncat per tots aqueis serrals i s'es estesa per totes aqueixes cucuies fent s'hi grans estols de cases senyorials amb jardins i passeigs i hostals d'aquells de primera bona, aont vos poreu donar bona vida ferm si duis una bossa ben plena i no vos sab gaire greu fer-li fer roi.

La veritat es que d'allá dalt se domina tota la ciutat, que la veuen a vista d'aucell, i llavó dominen tots es contorns de sa banda de terra i de sa banda de mar, que es de lo més garrit, pintoresc i esplèndit que se puga veure an el mon. Ran ran mar en tota s'estensió des golf, que es molt gran, tot son jardins i viles i ciutats rioleres an costers de pujols i muntanyoles, que vel·len es batuts an es *Vesubi*, que s'alça esquert i agüionat dins es xeloc, una horeta lluny de la ciutat; no hi ha dupte que dona una nota pintoresca an aquell panorama encantador aqueixa muntanya que deixa anar casi sempre per amunt per amunt una columna de fum tota acaragolada. Si només deixás anar fum, bé que se'n riurien es napolitans. Lo terrible es quant se posa a vomitar foc i cendra ablamada, que,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

segons d'ont vé es vent, s'escampa per tot allò i allá ont cau no deixa res viu. Quant hi va haver aquells terratremols a Sicília, aqueis anys passats, es Vesubi se posá a vomitar cendre i més cendre d'aquella. Un conegut meu que hi era a Nàpols a-les-hores, m'ha contat que n'hi queia ferm de polsim de cendre, i hi feia un mal estar que no era de dir, no hi poríen alenar, s'hi acubaven. I encara foren sortats que es vent se'n va dur sempre aquella feresta cenrada cap a xeloc i en tapá sa terra fins a nou hores lluny, matant tots es sembrats i moltíssims de abres. A Nàpols tothom va creure que qui salvá sa ciutat fent bufar es vent cap a xeloc i allunyant aquella pluja de cendre tan feresta i horrible va esser el gloriós Sant Janer, Patró de Nàpols, an-e qui acudiren es napolitans amb unes rogatives de lo més alt de punt.

De manera que es *Vesubi* es una muntanya molt poètica que dona una gran importancia an es panorama de Nàpols, pero això sols es quant només fa fum, quant fa bonda. Hi ha que dir que en fa casi sempre; pero ¡alerta que no se desbarat! Jo no'l voldría per veinat de punt aont jo hagués de cap-llevar.

Som arribat a Nàpols prevengut contra aquesta ciutat. Me'n havíen parlat molt desfavorablement: que era una ciutat molt bruta, de gent molt esquinsada, que abusaven indignament des pobres viatgers, que sovint eren víctimes des desgavell social i administratiu que hi dominava; persones que hi eren estades, me n'havíen contades de ferestes.

Per això vos assegur que hi som entrat dins Nàpols ben uis espolsats, i vel·lant bé es ble a tothom que s'acostava devers mi quant som sortit de s'estació. Eren devers les sis del matí. Contract una carrossa per anar a s'hostal que havía triat demunt es Bädeker; m'hi du, m'admeten, me donen cambra, me rent.

Malaveig per trobar un carrer i una esglesia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sa persona que duia idea de visitar a Nàpols, era el Rt. Pare Vives i Canals, monjo de Montserrat, *Col·laborador des Diccionari*, que m'ha cercats milenars de mots catalans, escorcollant ets arxius d'aquí, farcits de documents catalans. Amb el Pare Vives només mos coneixíem per cartes, no mos érem vists mai. Duia sa seua direcció: *Via Marchese Campodisola. —Chiesa di Monserrato*. Aquest Pare forma part de sa *Comunidat* de monjos monserratins que cuiden aqueixa *esglesia de Montserrat* que hi ha aquí, de quant això era d'Espanya. Jo'm pensava que sols que anomenás aqueixa esglesia, es de la fonda tot d'una me diríen aont era; pero no es estat així. Ho demán an es Director i ni ha sabut aont era la *Chiesa de Monserrato* ni *Via Marcheses di Campodisola*; ha cridat es macips i es bastaix de la casa, i negú n'ha sabudes noves. I com jo me som extranyat molt de que no sabessem res de tal esglesia, m'ha dit: *Staremmo freschi si noi divessimo sapere il nome di tutte les chiese, tante come ne abbiamo in Napoli!*

Amb això un des macips crida un carrosser que hi havía devant s'hostal, i li demana aont es tal esglesia perque jo hi he d'anar. Es carrosser a l'acte s'acosta amb sa carrossa i me diu que hi puig. Jo tot d'una anava a pujar-hi, pero llavò he pensat que era a Nàpols i que, si no posava es peus plans, entre macips i carrossers m'exposava a que'm donassen qualque porro d'allò més salat. Me decant dues passes de sa carrossa i dic an es carrocer, presentant-li es pla de Nàpols: —Si deis que sabeu aqueixa esglesia, feis-me la bondat de senyar-la-me demunt aqueix mapa. Aqueix carrosser no s'esperava tal sortida meua. Ell lo que cercava porer-me passetjar molt de temps per dins Nàpols cercant aquella esglesia, i cobrar-me sa feina ben salada. Com l'homo ha hagut de confessar que no sabía res de tal esglesia, l'he deixat en banda, i ja som estat partit per amunt p'es carrer meteix de s'hostal. Veig un caporal de la Policia, m'hi acost, segur de que ell tot d'una me diria aont era tant *Via Marchese de Campodisola* com *Chiesa di Monserrato*. Le hi demán, i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amb gran sorpresa meua ni ha sabut una cosa ni altra. I no cregueu que fos que no anás de solfes o tengués molts de mal-de-caps, perque era un bon senyor lo més atent i de molta de parola; som anats un bon tros plegats, i m'anomenava un per un tots ets edificis que trobávem. I a la fi m'ha aconseiat que, per trobar aquella esglesia, lo més curt era que me'n anás a ca l'Arquebisbe, i a ses oficines de la Arquidiócesis es segur que m'ho diríen. Jo le hi donades les gracies així meteix de tanta d'amabilidat com me dispensava, i l'he deixat, per veure si per altre(,) vent arribaría a aclarir més cosa, no comprenía com era possible que dins una ciutat de sicentes mil ánimes un caporal de Policia no sabés donar cap clarícia d'una esglesia d'una esglesia ni d'un carrer de la ciutat, i ni li ocorría altra idea que enviar la gent a ca-l'Arquebisbe a demanar una tal cosa. Aquí jo he dit: Per força aqueixa *Via Marchese di Campodisola*, a pesar d'esser un nom tan llargarut i retumbant, deu esser qualque carreró de mala mort de s'altre cap de la ciutat, i aqueixa *chiesa di Monserrato* encara deu esser més poca cosa que no es carrer.

Amb això passa un capellá per devant mi, l'atur i li demán si sabría per bona sort aqueix carrer i aqueixa esglesia; i m'ha dit que sí que ls-e sabía, que eren devora s'edifici de *la Bossa*, que fa una gran plaça devant, i que anant allá, qualsevol me mostraría tal carrer i tal esglesia.

He agraïda am aquell capellá sa claricia que me donava i son romás més confús que no estava primer perque justament es meu hostal está just devora s'edifici nou de *la Bossa*. Llavò sí que comprenía poc que s'Administrador de s'hostal i es macips seus no sabessen aquell ditxós carrer i aquells ditxosa esglesia, i manco comprenía encara que no les sabés tampoc aquell caporal de Policia que havía topat an es meteix carrer de s'hostal.

I ¿qué he fet jo a-les hores? Com només tenia avui i demá per veure Nàpols i Pompeia, he cregut que lo millor sería visitar sa banda

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

des matí totes ses esglesies més notables de Nàpols per llavó porer fer tot es cap-vespre amb el Pare Vives.

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

6 de setembre de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Segueix dia 19 de juriol
Castel Nuovo — Galleria Humberto — Palazzo Reale — I ¿això de *Plebiscit*?

Dit i fet, ja som estat partit. Me trobava a *Via Medina* i per avall per avall, surt a la *Piazza del Municipio*, molt llarga, prou ample i molt espaiosa. A's mig s'alça una estatua de Víctor Manuel a cavall, molt arrogant. Aquesta plaça surt an es Moll, fent una gran devallada. A un costat, demunt un serral seu es famós *Castel Nuovo*, just ran de mar. El començá En Carles d'Anjou a's darrer terç des sigle XIII; es nostro Alfons V d'Aragó l'engrandí, i durant es sigles XVI i XVII s'hi feren reformes i millores grosses. Es un castell de traça mig-eval i es portal d'entrada es en forma d'*arc de triumf*, una meravella de dibuix i d'execució. Feren aqueixa portalada es napolitans en honor de ses campanyes de N'Alfons V d'Aragó per conquistar aquell reine a mitján sigle XV.

Seguint de d'allá, trop sa *Galleria Umberto I*, que es un creuer de dos carrers, de grans botigues i de cases majestuoses, topat tot de vidres; de manera que no s'hi plou mai allá devall, i no hu vulgueu sebre sa gentada que'n passa sempre i sa que hi fa sa torniola devant es mostradors de ses botigues. Es vides están a s'altaria de sa teulada.

Seguesc endevant i entr a *Piazza S. Ferdinando*, i top *Teatro di S. Carlo*, *La Prefettura* i *Palazzo Reale*, que el començaren ets espanyols l'any 1600; hi feren feina molts d'anys i l'han apedaçat una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

partida de vegades. Es grandiós i majestuós. A sa fatxada, dins una filera de capelletes, ubertes dins sa paret, hi ha ses estatues de cada un des fundadors de *dinastía* a Nàpols, començant p'es famós Roger, normant, i l'acompanyen Carles d'Anjou, Alfons V d'Aragó, Carles V d'Alemanya, Carles III d'Espanya, es general Murat que Napoleó va fer Rei de Nàpols, llavò Víctor Manuel. Sembla que lo més notable d'aquest *Palau* es s'escala d'honor, de marbre blanc, sa *sala des Trono* i es *menjador*. Sa fatxada principal de s'edifici mira a sa *plaça des Plebiscit* (*Piazza del Plebiscito*), molt espaiosa i endiumenjada. A una banda té es *Palau Reial* i a s'altre sa magnífica esglesia de sant Francesc de Paula.

¿*Sa plaça des Plebiscit*? dirá qualcú. ¿I que es ara aqueixa paraulota *Plebiscit*? *Plebiscit* vé de sa paraula llatina *plebs*, que vol dir *poble*, i de s'altra paraula llatina *scisco*, que vol dir *inquirir*, *aclarir*, *votar*. *Plebiscit* vol dir una votació que se fa dins una vila o dins tota una nació, i que hi pren part tothom, per aclarir que es lo que es poble vol, si vol blanc o negre. Per fer s'Unidat d'Itàlia, es qui manetjaven la cosa foren molt pólises dins aquells Estats de que's componía Itàlia, promovíen alçaments a favor de s'*Unidat*, que volía dir unir-se an el Piemont i posar-se sota d'En Víctor Manuel, que s'oferí per Cap de tal *Unidat*, per esser Rei de tota Itàlia. Com aqueixa idea de fer tots ets Estats d'Itàlia un sol Estat, una Potencia de primer orde, era una idea molt agradable a casi tots ets italians, que hi anaven vertaderament buixats, i llavò amb sa força que En Víctor Manuel tenia amb el Piemont, Gènova i Sardenya, i més tart (1859) amb tota la Llombardia, que En Napoleó III li feu guanyar contra l'Àustria, —més fortes foren ses ganes de s'Unidat que Víctor Manuel i los seus saberen encendre i atiar dins ets altres Estats italians. Toscana. Mòdena, Parma, Estats Pontificis i Nàpols amb Sicília; i hi feren esclatar sa revolució, que obligá es sobirans respectius a buidar, salvant-se sols el Papa, que va perdre sa major part de ses Estats, això es, ses llegacions de Bolonya, Ferrara i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ravenna i ses Marques. En Víctor Manuel i los seus volgueren donar color de legalidat a tot allò, i ¿que feren? Cridaren cada un d'aquells Estats a fer un *plebiscit*, això es, que se passás a vots, votant tothom, si volien formar part des *Reine d'Itàlia* o que seguíssen ets *Estats* antics. I aquí a Nàpols i a Toscana i a Mòdena i a Parma i a Bolonya i a Ferrara i a Ravenna i a ses Marques se va fer es *plebiscit*, i es resultat va esser que s'immensa majoría des qui anaren a *votar*, *votaren s'Unidat d'Itàlia*, que volien formar part des *Reine d'Itàlia* i no d'ets *Estats* antics. I a-les-hores en Víctor Manuel i los seus declararen units an el Reine d'Itàlia tots aquells Estats; així acabá el *Reine de Nàpols*. Per perpetuar sa memoria d'aqueix *plebiscit* feren aquí aqueixa gran plaça. ¿E-hu sabeu ara que vol dir *Plaza des Plebiscit*?

I si voltros ara me demanau sobre sa *legalidat* d'aquells *plebiscits* de Nàpols, de Toscana, de Mòdena, de Parma, de ses Llegacions de Bolonya, Ferrara, etc., vos diré que estic convençut de que se feren amb moltes de *ilegalidats*, pero que se feren tals *plebiscits*, i que es qui no hi estaven conforme, hi havíen d'esser anats a votar en contra, per desbaratar sa potranca an ets *italianissims*; pero no ho feren i deixaren que aquells poguessen dir que sa majoria des poble italiá que se preocupava de sa sort d'Itàlia, i demostrava que se'n preocupava anant a votar, —aqueixa majoría volía s'*Unidat d'Itàlia* i s'esveïment d'ets antics Estats. De manera que es qui reialment no volíen s'Unidat d'Itàlia o eren poquíssims o no se saberen valer de lo que eren. Jo, prescindint de detalls i de menudencies, mirant es fet en bloc, estic convençut de que, si se va porer fer s'*Unidat d'Itàlia*, va esser perque s'immensa majoría, per no dir sa totalidat d'ets italians, la volíen i la volen encara, com més va, més. Això es parlar en plata; i jo no sé parlar d'altra manera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Esglesies a forfollons.

Es una cosa d'espant ses esglesies que hi ha a Nàpols. M'han donat per cosa certa que n'hi ha més de trecentes. Moltes, naturalment, son menudes, pero en general interessants per ses obres d'art que atresoren o per ses rellíquies i recorts que guarden de molts de sants, i n'hi ha una gran partida de bens grans i de vertaderament magnífiques.

Sa primera que he visitada, es estat Sant Francesc de Paula. I notau que li dic *Sant Francesc*, i no *San Francisco*. N'hi ha de beneits que se creuen tenir la Seu plena d'ous dient-li *San Francisco* per distingir-lo de *Sant Francesc* d'Assís; pero no tenen en compte aqueis caps de gri que llavó hi ha Sant *Francesc Xavier*, Sant *Francesc* de Borja i Sant *Francesc* de Jeroni. I an aqueis altres sants ¿qué les hem de dir? ¿Tal volta les haurán de donar es nom de *Francesc* en inglès, alemany, llatí, rus, etc.? ¿Ho veuen aqueis beneits que no val un dobler de mac aqueix sistema seu d'anomenar en castellá Sant *Francesc de Paula* per distingir-lo de sant Francesc d'Assís? ¿Que dirien d'un que no volgués anomenar Sant *Antoni* de Pàdua ni Sant Lluís Gonzaga ni Sant *Joan* Evangelista ni Sant Tomàs d'Aquino perque ja hi ha Sant *Antoni* de Diana, Sant Lluís Rei de França i Sant Joan Batista i Sant Tomàs Apòstol? El donaríen per beneit. Idó aqueix paper fan es qui se'n riuen des dir Sant *Francesc* de Paula, figurant-se que pertoca dir San *Francisco*. Que's facin sa reflexió i no tanquin pus ets uis a s'evidencia! perque no está gens garrit tancar-los-hi.

Idó s'esglesia de Sant Francesc de Paula de Nàpols es magnífica. Sa fatxada s'estén a cada costat fent dos pòrtics en forma de mitja lluna. Es una esglesia copiada des *Panteó* de Roma, això es, redona amb vuit capelles, s'ábside i s'atri amb tres portals. A s'atri fa una capella a cada banda en forma de creuer. L'altar major es de jaspis de diferents colors i de *lapislázuli* (marbre color de cel), es marbre més preciós de tots. A ses rafes, entre capella i capella, hi ha dins nitxos unes grans estatues des quatre Evangelistes i quatre Doctors

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de l'Esglesia. Ses capelles están decoradíssimes i es retaules son una preciosidat; tota l'esglesia es un encant de ben deixada i d'endiumenjada. —Com m'hi som entregat, ja passaven les set i mitja, i llavó començaven a obrir ses portes. Han hagut mester *ses erbes de Sant Joan* per acabar d'obrir. M'es vengut de nou ferm qu'obrissen tan tart, essent una esglesia catòlica; i es qui obria m'ha dit que es capellans no hi van fins a les nou, i que diuen missa i confessen sa gent que hi ha a confessar, i se'n tornen, i ¡bona nit, si't colgues! ¡Sí que hu son gent matinera aqueis capellans!

Surt d'aquí cerca qui cerca s'esglesia de *Sant Giacomo* (Sant Jaume) que es Bädeker me posa aferrada amb so palau de s'Ajuntament; a la fi la trob. Es que de part-defora es tot un edifici amb aquell palau, i no se coneix en res que sia una esglesia; pero dedins resulta una esglesia ben de veure, de tres naus de cinc trasts amb capelles i creuer, grega-romana. Ets altars i brandolats de ses capelles son de marbres de diferents colors, cosa preciosa ferm, i ses pintures des retaules valen uis per mirar. Derrera l'altar major hi ha es sepulcre des fundador d'aqueixa esglesia, el Virrei Don Pere de Toledo, que es verdaderament una obra mestra per sa seua traça i per lo ben obrat que está. Dalt es portal major hi ha s'escut d'Espanya.

Surt d'aquesta esglesia, i travessant carrers i carrerons, amb més gent que mosques, pero que no's desmanden, ni tampoc hi he vista gaire brutor, top s'esglesia de *S. Nicolá alla Garita*, grega-romana, de tres naus de tres trasts amb capelles i creuer amb cúpula. Sa volta de sa nau central es de pont amb llunets, i a ses naus laterals hi ha una cupuleta a cada trast. Aquesta esglesieta es casi tota policromada amb molts de daurats. Ses pintures son ben bones.

Vista aquesta garridesa, ja li he hagut estret per altres carrers i carrerons amb un diluvi de gent per tot, que criden i se balluguen ferm, pero que no's posen amb aquells que no's posen amb ells ni

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fins i tot badoquen devant es qui passen. Amb això arrib a s'esglesieta de *Santa Ana dei Lombardi* (*Mont'Oliveto*). Es grega-romana, de una nau de nou trasts i capelles, moltes d'elles policromades i algunes de fondes, tres a una banda i una a s'altra banda, totes elles decoradíssimes i d'una gran elegancia. Es paladar de sa nau es pla, enteixinat, magnífic. Per ses parets i an es retaules hi ha pintures a balquena pero d'aquelles bones bones. L'altar major es de marbres de diferents colors, una cosa preciosa de ver.

Seguint es meu quest, trob més enllá s'esglesia de *Santo Spiritu*, grega-romana també, d'una nau, de cinc trasts, creuer i cupula, molt gran i espaiosa, blanca. A casi totes ses capelles hi ha grans pintures per retaules, que no son gens dolentes. Hi ha alguns retaules barrocs ben prenidors. Es una esglesia molt plaient i riolera.

Continuant sa descuberta, volt uns quants carrers, i top s'esglesia de *Giesú Nuovo*, grega-romana, de tres naus de dos trasts amb capelles, creuer i cúpula. Es cap de sa creu es de dos trasts sensa ábside. Sa volta de sa nau major i des creuer es de pont amb llunets; sa de ses naus laterals es una cúpula a cada trast. Tota l'esglesia está revestida de marbres de diferents colors, fent uns dibuixos elegantíssims i redols policromats. Tots es retaules son barrocs, notabilíssims, enquadrant pintures bones ferm. Totes ses voltes i cúpules son pintades des misteris de sa Vida del Bon Jesús. Es retaules més notables son es de l'altar major i des cap des creuer, que son una meravella. Aqueixa esglesia ofereix un cop de vista magnífic, d'una gentilesa superior. Es impossible que no faça una gran impressió fins an es més prevengut contra es barroc.

Devant aqueixa esglesia hi ha un monument a la Mare de Deu, altíssim, barroc, tot de marbre blanc; fa quatre sostres amb columnes, pilastres, gornises i capsers variadíssims, tot esculturat, amb una infinidat de estatues. Deixa amb un peu alt de preciós que es.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Seguesc sa meua fua, i amb quatre passes som a s'esglesia de *Santa Clara*. També es barroca d'una nau, tota daurada i policromada, de paladar pla tot pintat. Ses capelles surten set o vuit pams dins sa nau, i fan una balconada part-demunt, guarnida d'una baranda molt pomposa, tota daurada; devora l'altar major, hi ha quatre o cinc sepulcres ogivals, molt antics, cosa bona ferm.

Com entren p'es portal major troben una Mare de Deu pintada a sa paret des famós pintor Giotto.

Aquesta esglesia per defora es ogival des sigle XIV, i ho era per dedins, pero l'esforreiaven fent-la barroca, durant es sigle XVIII.

D'aquí prenc una costa molt dreta per carrers i carrerons que s'enfilen per amunt, fins qu'arrib a s'esglesia de S. *Domenico Maggiore*, des sigle XIII, ogival, de tres naus de set trasts amb capelles, creuer i ábside. Ses naus des costats van tapades de volta ogival, ara sa nau major es de paladar pla, enteixinat, daurat i policromat. A ses capelles es retaules son barrocs amb pintures prou bones. Hi ha sepulcres de primera, de ses famílies caporals de Nàpols, que altre temps s'hi enterraven. Es una esglesia interessantíssima. Veinat d'ella hi ha un claustre, aont habitá l'*Angel de les Escoles*, Sant Tomàs d'Aquino quant era catedrátic de l'Universidat de Nàpols. Aquí se conserva es Sant Cristo que's conta que un dia, quant Sant Tomàs ja havía escrites ses seues obres principals, li va dir: *—Bé has escrit de mi o Tomàs! ¿Digues quina paga vols? —No vui altra paga que vos meteix, Senyor!* va respondre aquell gran Doctor.

Més esglesies. —La Seu. —Sant Janer i sa seua capella.

Surt de Sant Domingo i trob s'esglesieta de *Pietra Santa*, barroca, en forma de creu grega, amb cúpula. Es espaiosa, gentil. A alguns retaules hi ha pintures primitives, ben interessants. Es molt

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

notable es trispol, de ratjoles pintades, fent un dibuix barroc de fuiatges molt gentils.

Prenc llavò *Strada de Tribunali* cercant *S. Paolo Maggiore*, i me diuen un capellá i un senyor que per allá no hi ha tal esglesia de *S. Paolo*, i me diuen que sens dupte s'esglesia que jo cerc, es Sant Gaietà, que la me mostren, i resulta que Sant Gaietà está enterrat a s'esglesia de *S. Paolo*, i la gent s'es avesada a dir: *chiesa di S. Gaetano*.

Es una esglesia barroca d'aquelles de cap de brot, de tres naus de quatre trasts amb capelles, creuer i cúpula. Sa volta de sa nau major, creuer i cap de sa creu es molt aplanada, tota tapada de pintures de sa vida de Sant Gaietà, amb grans enquadraments daurats. Ses naus laterals tenen una cúpula a cada trast. Tota l'esglesia es forrada de marbres an es baixos i per amunt tota policromada. Es retaules de l'altar major i de ses capelles son un prodigi d'esplendidesa; s'ábside es decoradíssima. Es conjunt es d'un afecte inefable.

Seguint de d'allá per aquell meteix carrer, trob s'esglesia de Sant Felip Neri, barroca també, de tres naus de sis trasts, amb capelles, creuer i cúpula. Es tota policromada i es retaules de ses capelles son una preciosidat, i encara los superen de molt es retaules de l'altar major i des caps de creuer, que son verdaderament magnífics. Sa nau major es de paladar pla, enteixinat, daurat, preciosíssim. Es creuer es de volta de mig-punt, enteixinada i daurada, cosa superior ferm. Es conjunt es una meravella de sumptuosidat.

Surt d'aqueixa esglesia, i creisme que ja començava estar una mica cansat de veure tantes d'esglesies. Si no fossen estades totes tan interessants, hauria posada forqueta més prest; pero anau-vos a aturar de veure coses que criden tant s'atenció!

A la fi som arribat a la Seu, dedicada a *Sant Janer* o *St. Jenaro* que diuen es qui tenen sa llengo tan baldufenca que no la saben girar a ses paraules mallorquines. Aquest sant es des temps que's parlaven

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llatí i per això se deia *Januarius*. I *Januarius* ¿que vol dir més que *Janer*? Ets italians li diuen *S. Genaro*, que es nom antic que tenia es mès de janer, que avui se diu *gennaio*. Per lo meteix pertoca dir *Sant Janer*, si volem parlar condret. ¿Que n'hi haurá que s'en riurán? No es duptós; s'ignorancia se riu de moltes coses que sa raó dicta. No'n fasseu cas d'aqueixes riaies perque son aubarcoquenques i virollenques.

Idò la Seu es ogival, de sa derreria des sigle XIII i primería des XIV, de tres naus de vuit trasts, creuer sensa cúpula i llavò es cap de sa creu.

Tot d'una que entrau p'es portal major, trobau tres sepulcres ben interessants de reis, un d'ells En Carles d'Anjou, mort l'any 1285, que va tenir tanta de guerra amb so nostro valentíssim rei En Pere III d'Aragó, fii del rei En Jaume que recobrá Mallorca des sarraïns, es nostro gloriosíssim Conquistador. Ses *fonts de batisme* son un *sarcofag* (menja-carn: tomba, vas) de *basalt* (es pedreny més fort) vert, tot esculturat per defora d'emblemes de Baccus, Deu fals des gentils.

An es creuer hi ha sepulcres des sigles XIV i XV, ben interessants també: hi ha enterrats el papa Innocenci IV, el rei Andreu d'Hongria casat amb la reina Joana de Nàpols, i llavò el papa Innocenci XII. A sa nau lateral de má esquerra s'obri es porta d'una basílica menuda, *Santa Restituta*, des sigle VII, com qui no diu res. An es sigle XVII la renovaren, amb unes columnes corinties tan antigues, que se considera que eren d'un temple d'Apol·lon, Deu fals des gentils. Dins aqueixa mica de basílica se conserven qualques mosaics primitius, d'allò més bufarell.

S'ábside es d'una majestat i sumptuosidat fora mida, i ¿que'n direm de sa cripta que hi ha devall l'altar-major? de sa derrería des sigle XV, tot una meravella de decoració? Allá dins se guarda es cos meteix de Sant Janer, martirisat devora Nàpols, d'ont era bisbe sa primería des sigle IV, sota l'emperador Dioclecià.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es famosa dins tot lo mon sa devoció des Napolitans a Sant Janer, patró de la ciutat; es una devoció vitenca com sa que hu puga esser més, i devegades revest formes tan extranyes que un estern se'n esglaia i no se'n pot avenir.

Quant es napolitans li fan rogatives per coses grosses i que les couen molt, s'apleguen centenars de dones, i d'homos també devant es sepulcre des Sant, i allá imploren sa seua protecció cridant a tota veu, arribant molts a s'extrem d'amenassar-lo de que, si no els-e concedeix lo que li demanen, el tirarán a la mar.

Es napolitans son una gent així, de trons i llamps; i en certes coses que fan i que diuen respecte a religió, no les poren prendre formetat; tenen bon fondo, pero amb molts de punts escampats.

Anem ara dins la *Capella del Tesoro*, que está a man dreta com entram; es sa capella de Sant Janer, feta sa primeria des sigle XVII, barroca, vuitavada, amb set altars. Es vertaderament una meravella estupenda d'art, riquesa i esplendor. Es retaules son de marbres d'aquells més preciosos; ses pintures des sants son totes demunt planxes d'aram, ses estatues, que n'hi ha moltíssimes, son de bronzo o de plata, i ses taules d'ets altars també de bronzo o de plata, i lo que val manco encara es aquest metall; s'obratge que hi ha val molt més. Devant cada altar hi ha barandes de bronzo amb uns dibuixos i un obrat tan preciós que cada baranda d'aquelles val cinquanta mil, cent mil pessetes. Hi ha cinquanta busts de sants, de tamany natural, tots de plata, endiumenjats de enfilais de pedres precioses. Es canelobres i llanties d'ets altars son de bronzo o de plata, d'obratge elegantíssim, i valen moltes de milies. Es conjunt es sa cosa més sumptuosa, magnífica i espléndida que vos pogueu imaginar. Basta dir que se considera que lo que hi ha dins aquesta capella **val setze milions de lires** (pessetes)! Ah idò? ¿Que vos havíeu figurat?

An aqueixa capella tots es Reis de Nàpols hi deixaven joies de gran valor com un homenatge a Sant Janer. Es Rei d'Itàlia, Víctor Manuel I, Humbert I i Víctor Manuel II, el Rei d'ara, han seguida

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aqueixa tradició, i allá se veuen ses joies que han deixades, i vos assegur que no hi fan cap mal paper.

Aquesta capella estupenda es per guardar ses dues ampolles de sang de sant Janer, que, quant el martirisaren, es cristians tengueren la bona sort de porer recullir. Això son ses famosíssimes ampolles de sa sang de Sant Janer, anomenades en tot lo mon fa tants de sigles, i aont se fan tres grans miracles cada any, això es, es primer dissapte de maig, día 19 de setembre i día 16 de desembre. Aqueis tres dies s'aplega dins la Seu el Clero Catedral, s'Ajuntament de Nàpols i un diluvi de devots i curiosos, que tot se umpl de gom en gom; treuen aquelles ampolles de dins es tabernacle de l'altar major d'aqueixa capella; les mostren an es públic, les tomben per cada vent, les posen cap per avall. Son un poc més de mitges de sang apresa, i aquella sang no fa cap de moviment dins s'ampolla perque está ben apresa. Comencen a-les-hores ses *lletanies* amb tota solemnidat, i es devots i devotes comencen a cridar invocant es Sant perque faça es miracle de fondre-se aquella sang i tornar fresca i líquida com si acabava de brollar des cos d'ell.

¿Que me'n direu? Ell com s'acaben ses *lletanies*, aquella sang de dins ses ampolles, que era seca i apresa i sensa cap moviment quant començaren ses *lletanies*, ja es tota fusa i líquida, ja es tornada tota suc, com si acabava de brollar des cos des Sant.

Això hu poreu trobar tan gros com volgueu, pero es un fet que se renova tres vegades cada any devant Deu i tot lo mon. Molts d'incréduls hi son anats per veure-hu, i hi anaren creient que no era ver, que era un joc de mans de qualque capellá; pero com ho han vist i hu han pogut tocar amb ses mans, son romasos confusos i sensa pit per negar que sia un fet ben ver sa *fusa*, sa *liquidació* d'aqueixa sang de Sant Janer.

A Nàpols no hi ha negú que hi pos cap dupte de sa veritat d'aqueis miracles, que'es repeteixen, com he dit, tres vegades cada anys devant Deu i tot lo mon.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I cada vegada dura vuit dies aqueix miracle. Des cap de vuit dies aquella sang se torna a aprendre, se torna assecar, i queda sensa cap moviment com un pa dins aquelles dues ampolles, que les tornen tancar amb tota solemnidat dins aquell tabernacle, i se tanquen amb tres claus, i en té una s'Arquebisbe, una altra es Bal·le de Nàpols i una altra es Rector d'aqueixa *Capella del Tesoro*.

En som sortit d'aqueixa capella de la Seu. Eren les dotze i tres quarts i he trobat que ja'm bastava per caldera de veure esglesies; i lo que he fet jo, es estat prendre es bobiot cap an es meu hostal, perque encara estava en dejú, i creis-me que ja començava a sentir-me córrer rates per dins sa panxa.

Tal corredissa s'es aturada en sec, com som estat a s'hostal i me som assegut en taula i han començat es macips a dur-me bon concert, que encara resultava més bo per amor de sa fam que m'alçava.

A la fi hu he trobat!

Dinat i fetes unes quantes coses que duia enrera, alç es cap i me tir an es carrer per veure si aquesta vegada aguiparía *Via Marchese di Campodisola* i *chiesa di Monserrato*, que tant m'havien fet potoiar aquest dematí. Me'n vaig tot dret a sa plaça de la Bossa, afín un policía, li demán si ell está de punt an aqueixa plaça, me diu que sí, i a-les-hores li dic si sab *Via Marchese di Campodisola* i *chiesa di Monserrato*. Jo estava segur seguríssim de que aquell bon homo a l'acte me mostraría tal carrer i tal esglesia. Pero ca! Ell m'ha dit que no sabía aont eren. Som romás esglaiat, com un que veu visions. Li he dit que un capellá m'havia dit que aqueix carrer i aqueixa esglesia eren just devora s'edifici de la *Bossa* nova. Ell m'ha contestat que allò era la *Bossa* nova, pero que ell no sabia ni tal carrer ni tal esglesia. Li demán si tendria cap pla de Nàpols o cap llista des carrers de la ciutat; m'ha dit que no, pero assetsuaixí s'es esclamat: —*Per Bacco!*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ecco la Via Marchese di Campodisola! Efectivament just allá devora desembocava un carrer i an es cap-de-cantó hi havia una ratjola amb aqueixes retxes: *Via Marchese di Campodisola*.

Llavò sí que hi som romás esglaiat devant aquest fet que sembla increïble; un policía que li demanen un carrer d'allá ont ell presta es servici, un carrer que está a vint o trenta passes d'allá ont le hi demanen i contesta i repeteix que no sab tal carrer, i an es meteix temps es seus uis topen a sa ratjola des nom de tal carrer i esclama: *¡Vatallá an aqueix bo de carrer!* ¿No és ver que sembla increïble que dins una ciutat de sicentes mil ánimes, com es Nàpols, e-hi puga haver un policía tant cap-clos i tan poca alatxa? ¿Que li faríen a un policia així, a qualsevol ciutat d'Alemanya, Anglaterra o Suïssa? Sería de veure lo que li faríen, si per un impossible arribaven a trobar-n'hi cap que fés una fantasía consemblant a sa d'aqueix policia de sa plaça de la *Bossa* de Nàpols.

He fet un alè gros com he pogut prendre *Via Marchese di Campodisola*, i me n'hi som anat tan peus alts que, com me'n som temut som estat a s'altre cap de carrer, an es Moll, sensa haver pogut veure lluïr gens s'*esglesia de Montserrat* ni res que s'hi assemblás. Allò m'es caigut ben avall i m'ha deixat sensa polsos. Veig un boldró de dones, pescadores m'han semblat, i els-e demán la *Chiesa di Monserrato*. Una d'elles m'ha dit: —Ara meteix la vos mostraré! Veniu amb mi!

I ja es estada partida amb unes passes de convidat, i jo derrera ella. ¿Que me'n direu? Ell s'*esglesieta de Montserrat* no es estada an es carrer *Via Marchese di Campodisola*, sino a un carreró que hi desemboca. Es una esglesieta del Rei d'Espanya, que se'n cuidava es *Consul d'Espanya*, que está just allá devora, a *Via Marchese di Campodisola* aferrat es *Consulat* amb aquella esglesieta, i es monjos de Montserrat que ara se'n cuiden están an es segon pis, i es *Cónsul* an es primer.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Hi som pujat, toc, surt un llec, demán el Pare Vives, i surt el Pare Superior, que ha nom Pare Sabater. M'ha dit que el Pare Vives no hi era, i que demá dematí el poría veure i estar amb ell tot lo sant dia.

El Pare Sabater, com ho indica es nom, es catalá, i m'ha dit que feia molt[s] d'anys que me coneixia de nom per lo des *Diccionari*, que fa tants d'anys que hu moguérem i no mos som aturat de truiar-hi amb tanta de feinada com hi ha, i iets anys que mos queden encara de fer-hi feina! Deu me do vida per porer-ho acabar! Amén!

Hem feta una conversada ben llargaruda amb el Pare Sabater, que, com ha sentit lo que m'havía costat de trobar sa seua esglesieta, me'n ha contades una partida des napolitans, coses rares i extranyes i desbaratades, que sembla mentida que succeesquen a una ciutat de sicentes mil animes. M'ha dit el Pare Sabater que es napolitans tenen bon fondo, que son relligiosos de cor, pero que n'hi ha que tenen grops ferm i que per molt si están mig entaulats. Se distingeixen per sa seua informalidat. Vos prometrán qualsevol cosa, pero llavò no hi pensen a cumplir sa paraula; i no es que hu facen per mal; es que no n'hi ha més de fetes. Lo que m'ha dit, que son tan pocs i tan pocs que vulguen morir sensa sagraments. Si importa, tendrán una prontitut d'enflocar una blasfemia o d'etzibar una punyalada an el germá proïsme o de pegar-se un tir, si sa sang los puja an es cap; pero si no queden morts a l'acte llavò se peneden i demanen es sagraments i malavetgen posar-se bé amb Deu.

De manera que Nàpols es una ciutat fondament relligiosa; sa relligió conserva es seu predomini com dins cap ciutat d'Itàlia i molt més dins Roma. A Roma han provat de fer-hi processons, s'entén per defora, i ho han hagut de deixar anar perque molta de sa gent qui passa, no's lleva es capell ni p'el Santíssim. De manera que resulta un escándol. A Nàpols no passa res d'això: se fan totes ses processons com altre temps i amb una solemnidat fora mida, i tothom hi acudeix o a formar part de sa processó o a veure-la passar.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Si qualque cap-esflorat provás de fer-hi qualque arriesa, s'hi camparía malament ferm.

«Capo di Posilipo»

Il Posilipo es un pujol llarguer que s'alça a ponent, vora vora mar fins an es cap des golf de Nàpols, i es costers d'aqueix puig devallen fent esquenes de barca comellars fins a posar es peus en remui, tot vestits d'abres, tot jardins esponerosos, clapetjats de casals de recreu.

El Pare Sabater m'ha aconseiat que prengués es tramvia i me'n hi anás fins an es cap d'allá «Capo de Posilipo». Ho he fet així, i vos assegur que es una cosa de veure ferm. Es tramvía va sempre ran ran la mar, i un contempla tota la ciutat mirant-se dins la mar i tota s'extensió des grandiós golf blau amb una partida d'illes de puigs agüionats que se dibuixen a s'entrelluu, blavenques, gentilíssimes; i per sa banda de terra tota sa garlanda de pujols i viles que la mar amoixa amb ses seues ones rioleres i ajogassades. Vos assegur que es una delicia en tota s'extensió de sa paraula aqueix golf de Nàpols.

Com es sol acabava de pegar es capficó dins mar, li he estret cap a s'hostal; he sopadet i llavò he posats ets ossos de pla per lo que pogués esser. I fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

13 de setembre de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 20 de juriol

Topada amb el Pare Vives — Un «Aquari» massa «salat»

M'entrec devers les cinc del matí a s'esglesieta de Montserrat. S'escolá acabava d'obrir-la; i, encara jo no era dins la sacristía, com *tac* s'hi entrega el Pare Vives. Ell ha vist que jo era jo i jo he vist que ell era ell. Molt contents hem estat tots dos s'essermos trobats. Jo he dita missa, després hem conversat una bona estona, mos n'anam a s'hostal, jo berén i ell no perque ha de dir sa missa a les dotze; i ja li hem hagut estret cap a *Villa-Nazionale*, un passeig molt llarg ran ran mar, deliciosíssim, per veure un *Acquario*. Com hi arribávem, he reparat an el Bädeker que s'entrada costa **dues lires per cap**. Hem trobat que era massa saladet, i mos ne som afluixats de veure-hu. Que'm perdonin els qui comanden aqueix *Acquario*! Si fos una institució d'un particular, se comprendria que fessen pagar **dues lires**; essent com es una institució pública, es fer fava demanar tal cantidat. Amb tantes com n'he visitades d'institucions de cultura per l'estil a Alemanya, França i Anglaterra, no recort que mai m'hagen demanada tal cantidat per entrar-hi. Tenen ses mans feixugues aqueis *aquariers* de Nàpols.

Es capellans napolitans.

Amb això es passat un tramvía, hi pujam, i icap an es *Museu nacional*! Com es a s'altre cap de Nàpols, hem hagut mester una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estoneta per arribar-hi. —De dins es tramvía hem vists molts de capellans p'es carrers, que anaven o veníen de dir missa, supòs. El Pare Vives m'ha fet notar lo ben encitronats que anaven tots; i es que devers Nàpols no s'hi campen gens malament es capellans, sino que s'hi enllepolleixen i hi están ben a pler. Tots es que hem vists duien un vestit nou i un capell ben lluent. Ahir ja vaig notar lo meteix amb tant com vaig trescar, dematí i cap-vespre. El Pare Vives m'ha contat que aquí es clero es molt respectat i estimat i que exerceix una gran influencia.

Lo que m'ha dit el Pare Vives que está a una gran altura s'Oratoria Sagrada; diu que hi ha un floret de predicadors a Nàpols de lo més notable que tal volta hi ha en tot lo mon. Dupta el Pare Vives de que se trobi una altra ciutat católica que tenga tants de predicadors de primera bona. Sembla que s'hi miren molt i que se preparen molt i que hu fan de tot per desfer-se'n bé. Així es que hi acudeix una gentada fora mida a ses esglesies aont prediquen es predicadors de fama, i aquí n'hi ha molts que hu son. I en fer-se sermons així, a la gent no li vé un raig no romanen amb so braç arronsat; per això es predicadors bons son cercats una cosa grossa, tenen una pressa que no es de dir.

Es Museu Nacional.

Conversant d'això, com mos ne som temuts, som estats devant aquest *Museu*. Es un edifici grandiós: el feren ets espanyols l'any 1585 per corter, l'any 1616 hi mudaren l'Universidat, que hi va esser fins l'any 1790, que la mudaren a una altra banda, i dugueren aquí ses col·leccions d'obres d'art que es Reis de Nàpols teníen, i aquí vengueren totes ses trobaies d'estatues, escultures i pintures que varen treure de ses excavacions que se feren demunt ses antigues ciutat d'Herculà, Pompeia, Stabia i Cuma; i hi ha tanta de cosa d'això que aqueix Museu es un des primers de tot lo mon. Aplec obres d'art

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

antigues d'Herculà i Pompeia com es que hi ha aquí, no n'hi ha d'altre d'igual en tot lo mon.

Som caiguts de primera avui amb el Pare Vives; avui, com a dumenge s'entrada era *franca*, i no mos ha costat res. Molt bé! I ho hem pogut veure tot de primera perque hi som arribats quant acabaven d'obrir, i encara no hi havia gaire gent.

¡Vaja quin Museu més notable que es aquest! ¡Amb el Pare Vives mos cuidávem a treure ets uis, mira qui mira coses, totes notabilíssimes! ¡Hi som estats prop d'una hora i mitja! que s'es mester bé per veure-hu tot, no aturant-se gaire a badocar. Si's descuiden un poc badocant devant cada obra d'art, s'hi pot passar tot un dia. Basta dir que s'edifici es grandiós, com ja he dit, i fa *planta baixa*, *pis primer* i *pis segón*. —Sa *planta baixa* tot son estatues i altres escultures de marbre i de bronzo, això es, coranta tres sales plenes d'estatues i altres escultures de marbre, onze sales plenes d'estatues i altres escultures de bronzo, cinc sales plenes de busts de marbre de personatges antics, una sala de mosaics i cinc sales d'inscripcions.

I llavò ve s'entre-sol, una especie d'*estudis*, això es, deu sales de pintures al fresc, pintades dalt ses parets de ses cases d'aquelles ciutats romanes (Herculà, Pompeia, Stabia, Cuma), que romangueren soterrades amb ses erupcions del Vesubi i que les descobriren durant es sigle XVIII, i arrabaçaren amb gran esment s'aixaubat de ses parets aont hi havia aqueixes pintures, i ho dugueren aquí, dins aqueixes sales, aont se conserva com si fossen or pur. Aqueixes pintures son una meravella de dibuix i colorit. Lo que m'es vengut de nou que no hi he vistes ses obscenidats que sempre havía sentit a dir que hi havía an aqueixes pintures murals de tal ciutat(s). Totes ses que he vistes, les pot veure qualsevol sensa perill de que hi naufrac s'innocencia de negú. No me'n poría avenir d'això; pero he reparat que el Bädeker fa avinent que ses pintures *obscenes* están totes tancades dins una sala aposta, aont només hi deixen entrar homos i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

encara ha d'esser amb un permís especial des Director. ¡Amèn que'n concedesca pocs de permisos d'aqueis el senyor Director! Amèn.

I que en direm des *pis primer*? Está tot destinat a Biblioteca i *Museu* de pintures, i llavò hi ha set sales, plenes de figuretes i escultures menudes de bronzo. Sa Biblioteca inclou 7.874 *manuscrits* i 380.000 toms estampats. Es *Museu* de pintures també val uis per mirar: hi ha vint i vuit sales totes plenes d'obres de pintors de ses *Escoles Napolitana*, *Toscana*, *Romana*, *Veneciana*, *Llombarda*, *Parmesa[na]*, *Genovesa*, *Bolonyesa*, *Alemanya*, *Flamenca*. —I llavò hi ha es *pis segón*, això es, *setze sales* atepides de baixos relleus, ivoris (marfils) esculturats, vasos, llanties i figures de test envernissat, joies d'or i pedres precioses (llantions, arracades, cadenes, agulles de cap, braçaroles, anells), vasos d'argent, veixella, pintures tombals de Ruvo, Gnatia, Capua, Pæstum, aplecs de armes etrusques, gregues i romanes, papirs dels quals han pogut desllatigar els escrits, que son tractats de música, retòrica i historia natural, pedres precioses obrades, aplecs de monedes i de vasos gregs i romans.

No ho volgueu sebre sa riquesa prodigiosa i fora mida d'obres artístiques de dins aqueix *Museu Nacional*; es una cosa d'espant. Pero lo més notable es l'aplec d'estatues de marbre i de bronzo trobades an aquelles ciutats soterrades amb ses erupcions del Vesubi. Aplec d'estatues com allò, ho repetim, no n'hi ha altre an el mon.

Sant Martino.

Sortim escapats del *Museu Nacional*, perque ja eren les deu i mitja; i ja som estats partits cap a la *Stazione Camana*; i, aficats dins el *funicular* (tramvia de rest, que el puja i devalla un rest de ferro amb maquina), mos ne som pujats fins a sa cucuia de *Monte-Santo*, coronada des *Castel S. Elmo* i de *S. Martino*. *Castel S. Elmo* es del sigle XV, l'engrandiren an el XVI i XVII ets espanyols, i ara serveix de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

presó des militars. *S. Martino* es un antic monestir cartoixá, començat l'any 1325, refet amplement an es sigle XVI. Avui es tot un museu: esglesia i claustres; i som estats també tan venturosos que es dies feners s'entrada es una lira, i avui perque era diumenge ¡fora pagar res! Per arribar-hi des cap d'amunt des *funicular*, hem hagut de passar un soleiás d'aquells mès rabiosos. ¡Ventura que dins *S. Martino* feia una fresca de reis! I hi havía una gentada feresta; tot un diluvi de gent per tots es corredors i sales des *Museu*. I bé ho val pujar-hi i dur-se'n sempentes i costerades per veure es sens fi de preciosidats artístiques que hi ha dins ses coranta nou sales de que's compón aqueix *Museu*: allá reproduccions de mosaics i pintures al fresc d'una partida de sigles; allá enfilais d'escultures i pintures des sigles XVI-XVIII; allá taringues de retrats de personatges napolitans antics; allá un *Devallament* des nostro sublim Ribera; allá reproduccions d'una partida de castells italians, fets en petit; allá aplecs de diferents objectes, notables uns com obres d'art i altres p'es seu valor històric; allá una col·lecció de majòliques (obres de test envernissat amb grillantors [*sic*] metáliques); allá sobre tot un grandiós *Betlem*, aont hi deu haver arremolinades cinc o sicentes figuretes de persones, això es, estols de pastorets i de tots ets oficis des camp que se'n van a adorar el Minyonet Jesús a la Santa Coveta, i llavò es tres Reis d'Orient, cada un amb una gran acompanyada de nobles i criats i soldats. No recort haver-ne vist cap mai de *Betlem* tan notable, en no esser a alguns museus de Baviera.

Com un ha vist tot això, llavò surt a una balconada que fa s'edifici, de ont se contempla tota la ciutat de Nàpols a vista d'aucell amb so golf i sa grandiosa mitja-lluna de muntanyes i pujols i viles rioleres ran de mar que engarlanden aquell incomparable panorama.

El Pare Vives amb això mira es rellotge i ja passaven les onze i mitja, ¡i ell a les dotze tenía sa missa a s'esglesieta de Montserrat. Mos ne som anats corrents; i som estats tan venturosos, que hem trobat es *funicular* a punt de partir, i abaix des funicular, un tramvía

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que mos ha deixats devora l'esglesieta de Montserrat, i el Pare Vives encara ha poguda dir sa missa d'hora. Es parei de minuts de retrás no son estats notats perque sembla que a Nàpols totes ses funcions, tan ses esglesiástiques com ses civils, se fan amb una falta de puntualidat espantosa.

Se veu que es temps sempre los basta an es napolitans. Venturosos ells.

Cap a Pompeia.

A les dues he comparegut a la Residencia des Benedictins de Montserrat, el Pare Vives ja m'esperava, i li hem copat cap an es tren que mos havía de dur, i mos hi ha duits, a Pompeia. Aqueix tren es estat baratíssim, com ho son casi tots es trens italians. De Nàpols a Pompeia hi ha una horeta de tren, i mos ha costat, anada i tornada, de segona, entre el Pare Vives i jo, tres pessetes i céntims. ¡Sí que se diu costar poc!

Es camí es una cosa poètica de tot; hem travessat sempre per dins prats, jardins i vinyes penjades a abres o enfilades per estalons altíssims. No sé si havía vists mai una jardins, abres ni vinyes de tanta toria i esponera. I es que tota aquella terra es volcánica, terra grossa, que, si no hi manca aigo, com no n'hi manca per allá, fa un excés, hi sembrin lo que hi sembrin. Ara lo que hi ha que, si es Vesubi se destrempava, com tantes de vegades ha succeït, tot aqueix bé de Deu d'erbatges, abres, vinyes i jardins romandría colgat devall una torrentada de foc, i ja no'n cantaríen pus galls ni gallines.

Caminant caminant amb so tren som passats per devora una vila, aont va arribar s'erupció des Vesubi d'abril de 1906, això es, una torrentada de flama viva, que per tot aquí ont arribá, un bon tros de la vila i un talabant gros des contorns, tot ho deixá abrusat, i avui no s'hi veu més que una crosta feresta de rocam i glopades de caga-ferro, de nou o deu pams de gruixa, tot negrenc i aborronador, sensa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

rastre de vida en lloc. Sembla que n'es passat es foc que ha de cremar la terra en venir la fi del mon. No havía vist res tan ferest i desolador mai. —I m'han dit que aqueis torrentals de lava flametjant no brollen de sa boca superior des volcá, sino per crivells que s'obrin p'es costers de sa muntanya, com a boques d'infern.

Pompeia

Passat aquest camp de lava seca, tan esglaiador, al punt som estats a Pompeia, antiquíssima ciutat *osca*, llatinisada completament després de la guerra des samnites (290 anys abans de Jesucrist). Ja la feu mal-bé un terratremol l'any 63 de l'era cristiana. La referen amb gran esplendor, pero l'any 79 esclatá el Vesubi en torrentals de flames vives i barrumbades de cendre, i Pompeia amb tots es seus contorns romangué soterrada devall una capa de cendra i pedra tosca de tres a quatre metres i mig de gruixa. Sembla que la major part d'ets habitants ho pogueren donar a ses cames, pero molts hi romangueren soterrats. Ses successives erupcions del Vesubi aumentaren sa gruixa de cendre i pedres tosques que cubría aquella bona de ciutat, arribant a molts d'endrets a haver-n'hi trenta i més pams. Arribá s'edat moderna i an es sigle XVIII començaren a cavar-hi per veure si hi trobaríen tresors en diners. Aviat veren que eren tresors artístics lo que hi havía, i aumentaren extraordinariament ses excavacions, fins que l'any 1860 se va establir un sistema fixo per buidar es carrers i cases que's conservaven casi intactes devall aquella gran capa de cendra i pedra tosca; i avui la major part de la ciutat está buidada, conservant-se en gran part senceres ses parets de ses cases, i fins i tot moltes de treginades, de diferents sistemes. Així se veu com estaven distribuïdes ses cases romanes, ses des senyors, ses des menestrals, ses des pobres; i no sols com estaven distribuïdes, sino tal com estaven decorades ses parets de part defora i de part-dedins. Allá se veuen ses cases afilerades una devora

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

s'altra, formant carrers, uns ben amples i altres més estrets, amb unes aceres molt altes, i de acera a acera, ençá i enllá se veuren passeres, i de dalt a baix des carrers ses ginyes des carros, i tot empedrat de lloses molt amples, moltes de pedra esmoladora. Impressiona de bon de veres es veure aquells carrers deserts i aquells centenars de cases buides, testimonis (cases i carrers) d'una civilisació, tants de sigles ha, desapareguda. Allá se mostra sa *botiga d'Albí*, sa *casa de ses Vestals*, sa de Sal·lusti, sa d'*Apol·lon*, sa d'*Adone*, sa de Meleagre, sa de *Castor* i *Polux*, sa *del Faune*, sa des *poeta trágic*, sa de *Lucreci*, sa d'*Arianna*, sa de *Corneli Ruf*, sa de *Paqui Prócul*, ses Termes (banys calents) *stabianes*, es *Teatre destapat*, es corter des gladiadors, es *Teatre tapat*, es *For triangular*, es *For*, es *Tribunals*, s'*edifici d'Eumachia*, sa *Basílica*, es *Temple de Venus Pompeiana*, es *Temple d'Apol·lon*, es *Temple de Vespasià*, la *Cúria*, es *Temple de Júpiter*, ses *Termes des For*, es *Temple de la Fortuna*. Lo més majestuós és es *For* amb tots es *Temples* i demés edificis públics que tenía enrevoltant. Moltes d'aquelles cases son també monuments interessantíssims.

No basta una setmana per estudiar de prim compte totes ses coses notables d'aqueixes ruïnes de Pompeia. Noltros hem hagut d'anar més depressa. No més hi hem posades dues horetes mal contades; pero vos assegur que trompitxávem de bona manera per guanyar temps. —Tot d'una el Pare Vives se pensava retre'm; pero aviat s'es desenganat, i tot lo que ha pogut fer es estat seguir-me, tira tira.

Quant ho hem hagut vist tot, deixant desiara es caminar p'es córrer, som fuits per *Porta Marina*, i ¡cap a agafar el tren! que mos [h]a tornats a Nàpols, i, com mos hi ha deixats, ja era fosca negra.

I ¿sabeu quina l'he feta quant som arribat a s'hostal? Idò sopar i anar-me'n a jeure, per lo que pogués esser. I fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 21 de juriol.

Comiat an els Benedictins de Nàpols. Cap a Montecassino.

M'entrec a les cinc a s'esglesieta de Montserrat, hi dic missa, don gracies, i pren comiat del Pare Sabater i del Pare Vives, an els quals quet agraïdíssim per ses mostres d'amistat fina que m'han donades, i que no sé com hi hauré de correspondre per no romandre malament.

Tant el Pare Sabater com el Pare Vives m'han recomanart que m'aturás a Montecassino, que me vé de passada anant cap a Roma. Prou que m'ha agradat sa proposta, i l'he acceptada amb una gran satisfacció per porer visitar aquella catorze vegades secular Abadia de Montecassino, famosíssima dins s'historia de l'Esglesia, d'Europa i de sa civilisació humana. Aquells dos Pares Benedictins m'han donada una targeta de presentació per un altre Pare de Montecassino perque m'ho mostrás tot ben bé.

Tot agraïnt an el Pare Sabater i an el Pare Vives aqueixes noves mostres d'afecte coral, els he dit es derrer *A reveure*! *amb Deu siau*!, prenc es bagatge de s'hostal, i cap a s'estació manca gent! devers les set des matí. Es tren parteix, i de d'allá com cent mil diantres!

Demunt les deu som estats a s'estació de Montecassino; prenc una carretel·la, i ¡cap a sa famosíssima Abadia! mare de totes ses altres abadies benedictines del mon.

Está dalt una muntanya que s'alça solemnial a's mig d'una gran plana, tota verda de sembrat i d'abres i engarlandada de puigs i turons per tots vents. An es peus de sa muntanya abadal hi ha sa riolera ciutat de *Cassino*, que hem travessada correns, i hem començada sa pujada, fent esses i esses p'es coster soberc de sa muntanya santa, aont Sant Benet se'n vengué, sa primería des sigle VI, per destronar-hi Venus, sa Deua de sa Deshonestidat, que hi tenía un temple, i fer-hi reinar sa Virginidat cristiana amb totes ses altres virtuts de sa vida de Perfecció Evangèlica, fundant-hi aqueixa meteixa abadía que avui corona tal muntanya. Pujam per sa carretera nova,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dolça i pintoresca, deixant es camí vei de ferradura que hi va haver a Montecassino la derrería des sigle XVI, de nom Rossell. Devers les onze som estats a sa cucuia, devant s'edifici colossal de s'Abadía, quadradenc, de 140 metres d'ample per 198 de llarc. Sa carretel·la es romasa a una especie d'hostal que hi ha su llá, i jo m'arramb a sa Portería, trob es Monjo-Porter, molt amatent, li don sa targeta, l'ha duita an aquell a qui anava, que al punt s'es presentat amabilíssim, i s'es oferit en tot i per tot. M'ha demanat per favor vint minuts per acabar una feina precisa que feia, i hem quedats que, mentres tant jo veuría es claustres de devant sa Basílica abadal, i que dins aqueixa mos trobaríem.

Es claustres i sa Basílica.

De sa Porteria pujau una quants graons, i vos trobau dins es primer gran *claustre*, i dic es *primer* perque n'hi ha tres de tira per arribar a sa magnífica basílica abadal, i van escalonats, vui dir, es segón es d'un llivell més alt que es primer, i es tercer es més alt que es segón, i llavò sa Basílica es més alta de paviment que no es tercer. Es una disposició felicíssima per donar majestat a sa Basílica, que ès es punt caporal de tot aquell edifici immens.

Aquells tres claustres tenen pòrtics per tot lo redó amb gracioses columnes i arcades, i s'uneixen entre si per via de magnífiques escalonades. Vist es claustre inferior, prenc s'escalonada cap an es segón, més interessant que no es primer: te a's mig una gran cisterna, amb una estatua colossal, a cada banda, de sant Benet i Santa Escolàstica. Prenc sa segona escalonada cap an es tercer claustre, anomenat *dei Benefattori*, que es propiament s'atri de sa Basílica. Es pòrtics d'aquest claustre presenten fileres de nitxos amb ses estatues des grans benefactors de la Santa Casa. Començant per má esquerra, hi ha Benet XIII, Benet XIV, Sant Víctor III, Sant Zacaries, Sant Gregori II, Sant Gregori *Magne*, Anici Tertullo, patrici,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pare de Sant Plàcid, i Abundància, sa mare de Sant Benet, la qual mostra un plegamí que diu: *Benedictus, fructus ventris mei* (*Benet, fruit des meu ventre*). A man dreta hi ha aqueixes altres estatues: el rei Ferran IV de Nàpols, el rei Carles III de Borbon, el rei Rubert *Guiscardo*, l'Emperador Lotari III, l'Emperador Sant Enric II, Carlemany, Gísulf, Duc de Benavent, i Enici Euprobo, pare de Sant Benet i també presentá un plegamí amb unes lletres que diuen: *Benedictus filius meus* (*Benet es fii meu*).

Ses estatues des pare i de sa mare de sant Benet están just a sa rebranca des portal de sa Basílica. Es una idea molt avenguda i original es recordar-se de qui posaren an el mon aquell sant extraordinari, pare espiritual de tants de milenars de Sants, de tres Papes, de centenars de Bisbes, Arquebisbes i Cardenals. Efectivament, Enici i Abundància son es dos *benefactors* més grossos de Monte Cassino i de l'Orde Benedictina. Llevau-vos a ells, i mos quedam sensa Sant Benet, i ¡bona nit Abadía de Montecassino! ¡bona nit Orde Benedictina!

Ja es hora d'entrar dins sa Basílica. No cregueu que sia sa primitiva, sa que hi començá Sant Benet, que només era una esglesiona. Després la feren més gran, i es famós Abat Desideri an es sigle XI la feu més gran encara, i, per lo que en conten ses cróniques d'aquell temps, fou una veneranda meravella: pero s'arribá a ser tan véia, que ja an es sigle XVII l'hagueren de reconstituïr de bell nou. Es sa que hi ha ara, una mostra sobirana de sa magnificencia amb que els artistes des sigle XVII sabíen embellir i endiumenjar ses esglesies quant no hi planyíen es diners es qui els havíen comanada sa feina.

Essent feta aqueixa Basílica an es sigle XVII i a Itàlia ja es per demés dir que es d'estil grec-romá. Fa tres naus de cinc trasts amb capelles, creuer i cúpula i cap de sa creu. Tira 60 metres de llarg, 17,50 d'alt i 19 d'ample (ses tres naus), sensa contar-hi ses capelles. Es paviment des creuer es molt més alt que es de ses tres naus; hi pugen per vuit graons; al bell mig just a s'endret de sa clau de sa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cúpula s'alça l'altar major demunt quatre graons: devall hi ha es sepulcre de Sant Benet i Santa Escolàstica, això es, dins sa cripta estupenda, acabada enguany meteix. Ja hi devallarem més tart. El chor ocupa tot es cap de sa creu, que tira 15 metres de llarg. Idò bé, naus, creuer, capelles i cap de sa creu, tot está forrat de marbres preciosos i de més belles colors, fent uns dibuixos elegantíssims. Totes ses voltes i sa cúpula son pintades a l'oli i al fresc, representant-s'hi tota sa vida de Sant Benet i una infinidat de miracles que ha obrats després de mort, i també hi ha moltes d'altres figures de sants benedictins. I ¿que en direm de ses capelles de l'altar major i del Chor? Ses capelles son totes una preciosidat de marbres i pintures i estatues: l'altar major es d'una magnificencia fora mida, i an el chor hi ha un cadirat de llenya fosca, aont cada cadira es una meravella d'obratge escultòric. —Amb això ja poreu coletgir la que ha d'esser aqueixa Basílica. Quant un hi entra i extén una mica sa vista per tots es vents, se creu esser dins un cel. Vaja quina cosa més magnífica i més sumptuosa! No recort haver vista en lloc del mon cap decoració barroca tan brillant, tan excitadora d'admiració i entusiasme. —Jo no me'n sabía deixar de mirar i d'embadalir-me devant tantes de meravelles; un cop les me mirava d'en una en una, i llavò altra volta en conjunt. Això tenen ses coses bones de ver: que, com un més les se mira, més ganes li venen de mirar-les.

Biblioteca i Arxiu.

Com estava jo tan engolfat en sa contemplació de sa Basílica, s'es entregat aquell monjo a qui som vengut recomanat, i m'ha dit si volía que anássem a veure sa Biblioteca i s'Arxiu. Li he dit que sí, i mos n'hi som anats a l'acte. Lo primer som entrats dins s'Arxiu, que's compón de tres grans sales.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

S'arxiu d'aquesta Abadia es una cosa notabilíssima. Basta recordar que s'Abadia consta de més de catorze sigles d'existencia, i sempre hi ha haguts estols de monjos consagrats a reproduir llibres i no feien altra cosa mai més que copiar-ne, i altres se passaven la vida consignant per escrit totes ses coses que s'esdeveníen an aquesta Abadía i an el mon, que fossen dignes de passar a sa posteridat. Ademés, essent aqueixa Abadia s'abadia caporal de l'Orde Benedictina, extesa per tot lo mon, estigué sempre i está en relacions amb totes ses altres abadíes de l'Orde. Tot això fa que s'arxiu de Montecassino ha d'esser i es riquíssim, pol·lentíssim, una font colossal per estudis històrics i científics.

Hem recorregudes ses tres sales, atepides de documents, magnificament instal·lats i guardat dins armaris de fusta que no corca i dins vitrines. ¡Quina riquesa mès estupenda hi ha de còdics manuscrits: n'hi ha un des sigle VI, dos des sigle VII, cinc des VIII, coranta un des IX, trenta set des X, docents deu de s'XI, vuitanta tres des XII, cent coranta sis des XIII, cent vint des XIV, vuitanta quatre des XV, vint i sis des XVI, cinquanta tres des XVII, docents coranta un des XVIII, cent vint des XIX: Aqueis còdics son de la Sagrada Escriptura, Expositors Sagrats, homiliaris, sermons, vides de Sants, Sants Pares, Vida Monástica, Lliturgia, Missals i Breviaris, teología dogmática i moral, poesia sagrada i profana, historia, filosofia, matemátiques, medicina, cirugia, llegislació, dret civil, dret canònic, decretals. De més a més, hi ha devers 40.000 plegamins, que son altres tantes d'escriptures de drets feudals i propiedats de l'Abadia. Ara figurau-vos si ha d'esser una font abundantíssima aqueix arxiu p'es qui vulgueu venir a treure noticies d'historia!

Devora s'Arxiu, hi ha una Biblioteca, que inclou uns 40.000 volums, com qui no diu res, que tracten de tots es rams de lletres, ciencies i arts. Vertaderament es una biblioteca que honra aquesta Abadia, i vos assegur que se'n aprofiten de bona manera es monjos i altres que no hu son; sempre hi ha un estol de lletgidors.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A posar miques. Altre pic la Basílica.

Eren les dotze i mitja, i aquell monjo m'ha dit que m'acompanyaría an es refetor des pelegrins, aont dinaría, i que, en haver dinat, poría visitar sa cripta o sepulcre de Sant Benet, i a les tres ell hi vendría, i aniríem a veure es monastir primitiu que fundá Sant Benet aquí dalt, anomenat *Torre de Sant Benet*.

Així ho hem fet. Dins es refetor de pelegrins hi he trobades tretze o catorze persones assegudes en taula, capellans i seglars, i mos han donat un dinar de primera: just sopa i un principi a voler. Vos assegur que tots hem fet quedar bé es coc de la casa. Devora mi seia un senyor, que, com ha sentit que jo deia que era espanyol perque m'havía demanat un altra d'ont era, tot d'una s'es posat a parlar-me en castellá, pero ben correcte. M'ha dit que era napolitá i que era estat molts d'anys a Amèrica del Sur fent-se sempre amb espanyols i d'ells havía aprés es castellá. Jo li he dit que li agraía s'atenció que tenía de parlar-me en castellá, pero que prefería que me parlás italiá, perque s'objecte principal des meu viatge per Itàlia era enostrar-me en s'italiá. A-les-hores ell ha romput en italiá i hi hem parlat tot es temps des dinar, com a dos amics veis. Es un senyor molt desxondit i de conversa molt agradosa.

Encara no he hagut acabat de dinar com me som esquitxat a la Basílica de bell nou, per tornar-la-me mirar de prim compte. Hi passava un gust fora mida contemplant aquell conjunt de meravelles artístiques.

He vista la sacristía uberta, i m'hi som aficat per veure-la. Es molt gran, d'estil barroc, decoradíssima. Ses calaixeres son d'estil Lluís XV, tan vistós, tan brillant: están magníficament, superbament esculturades. Es una sacristía digna de sa Basílica, i está dit tot.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sa cripta

Está devall es creuer i el chor i fa com a tres naus i un creuer: sa nau des mig es un chor i an es cap hi ha sa capella i sepulcre de Sant Benet i Santa Escolàstica, i ses dues naus laterals son dues capelles, una de Sant Maure i s'altre de Sant Plàcid, es dos grans deixebles de Sant Benet. Es creuer comunica entre si aqueixes tres naus, i reb ses dues escales que devallen de sa Basílica.

Aquí sí que puc dir amb tota veritat que no havía vista cap cripta mai tan sabiament, tan artísticament, tan sumptuosament decorada. S'estil es un estil nou, de s'Escola de Beuron (Baviera), que iniciá un Pare benedictí d'allá D. Lenz, un artista genial, originalíssim. S'ideal d'aqueixa Escola es representar se figures des Sants despuiades de tota carnalidat, de tota mundanidat, això es, representar sa figura humana espiritualisada, transfigurada de tal manera que ja no sia terrenal sino tota celestials. I efectivament tenen aquest aire totes ses figures de sants i santes i ángels que hi ha dins aquesta cripta. Tota ella es de granit de diferents colors i llavó mosaic.

Devallau per s'escala des costat de l'Evangeli, i a cada banda veis gravades a sa paret una processó de verges cristianes amb un lliri amb sa má i que un Ángel les mena as es sepulcre de Sant Benet.

A s'escala de s'altra banda hi ha també gravada a cada costat una processó de monjos amb una antorxa encesa i que los mena també un angel a sa tomba de Sant Benet. P'es baixos des creuer i de ses tres naus hi veis gravades taringues de sants i santes de l'Orde Benedictina i figures simbòliques de ses diferents virtuts relligioses. Més amunt tot es mosaic historiat, vui dir, ple de figures de sants benedictins i de passatges de la vida des gran Patriarca Fundador. Allá hi ha es símbols des Quatre Vots de sa Vida Relligiosa Benedictina, allá hi ha es caporals de totes ses branques i derivacions d'aquesta Orde excelsa, com son Sant Guillem abat, Sant Romuald, Sant Robert, Sant Joan Gualbert; Sant Silvestre abat, Sant Bernat Tolomei, Santa Francina Romana, allá hi ha representades totes ses

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ordes relligioses-Militars que sortiren de sa soca benedictina, com son es Cavallers de Sant Joan de Jerusalem, de Calatrava, es Templers, es Teutónics, Sant Jaume de Compostel·la i Sant Maurici. Sa capella des sepulcre de Sant Benet i Santa Escolàstica, que és es cap de sa nau central, es vertaderament una meravella, tot granits de diferents colors, bronzos i mosaics. Es vertaderament una cosa inefable.

A ses arcades des creuer, que son molt amples, hi ha ets escuts d'armes de tots es benefactors d'aquesta cripta, des qui hi abocaren almoines considerables per que se fés una tal obra tan prodigiosa. S'hi veuen ses armes del rei actual d'Itàlia, Víctor Manuel III, l'Emperador Guillem II d'Alemanya, l'Emperador Francesc Josep d'Àustria, la Reina Mare Margalida de Savoia, el Papa Lleó XIII, Pius X, es Ducs d'Aosta, el Rei de Saxònia, el Rei de Romania, i altra gent grossa.

Jo som romás esglaiat, estafaril·lat devant tal magnificencia, devant tal inspiració artística, devant tal meravella d'execució, devant tal sumptuosíssim espiritualisme artístic cristiá. No sé quin temps m'hi he passat allá dins. No més sé que m'hi ha trobat aquell monjo a qui som vengut recomanat, com ha comparegut a les tres.

Sa Torre de Sant Benet.

Amb aquest monjo mos ne som anats an aquest endret de s'Abadía, que es s'Abadía primitiva, allá ont estava sant Benet, es monasteri que ell va fer, que tenía per punt de partida una torre que havíen feta es romans. Aquesta torre feia dos pisos: es de dalt era sa cel·la de Sant Benet, sa de baix li servía de celler o rebost i per rebre es forasters que hi acudíen. Quant hi acudiren monjos a posar-se baix de sa seua direcció, hagueren d'engrandir alló, i amb el temps s'aná engrandint, i una partida de vegades entre terratremols i guerres se'n va anar per avall i ho varen haver de reconstruïr, fins que l'any 1880 que's celebrá es XIV centenari des naixement de Sant Benet, ho

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

referen tal com estava primitivament aquell monestir, segons varen porer coletgir des documents i memories que se conserven an aquesta Abadia; i ho varen decorar tot de pintures murals de s'Escola de Beuron, representant-hi tota sa vida de Sant Benet i des seus primers deixebles. Aquest monestir primitiu fa un pis superior, que se compòn de sis estancies, i un inferior, que se compón de set. Vos assegur que es una cosa devotíssima, que un hi queda tocat d'un esglai sant, i no sab que li passa dins aquells estatges, que santificá amb sa seua presencia tants d'anys es Patriarca de tots es Monjos d'Occident.

S'es fet hora de partir; me som despedit d'aquell monjo que tan bé m'havía dirigit, donant-li mil gracies de tot, he pujat a sa carretel·la, i ¡per avall s`es dit! ¡cap a s'estació des ferro-carril! Allá al punt es passat un tren cap a Roma, que m'ha deixat a la Ciutat Eterna, i son [*sic* per *som*] anat a prendre redòs a s'hostal. I ¡bona nit tots plegats, si vos colgau! i, si no vos colgau, ¡bona nit també! Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

20 de setembre de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 22 de juriol

La ciutat de Roma i ets italianíssims

La ciutat de Roma es una ciutat incomparable per sos grans recorts històrics, per sos monuments artístics relligiosos i civils de tants de sigles passats, per ses innombrables relliquies des Sants, començant p'es cossos de Sant Pere o Sant Pau, per esser s'estatge des Successor de Sant Pere, des Vicari suprem de Deu demunt tots es pobles, nacions i tribus de la terra. Amb aqueis conceptes no hi ha ciutat an el mon que s'hi puga comparar, en no esser Jerusalem. Desde aquest punt de vista, Berlín, Nova York, París, Londres, li son molt inferiors. Pero com a ciutat, ja hu vaig dir dia 14 de juriol, Roma es molt inferior a totes aqueixes altres ciutats, i a Milà, a Barcelona, a Munic, a Brussel·les, a Viena. Es carrers son massa estrets, no n'hi ha cap d'ample que través la ciutat; ses places, fora sa de Sant Pere, son petites, esquefides. Resulta una via antiga un poc gran: carrers i carrers i carrers, casi tots sensa aceres, prosaics, magres, poca cosa ferm...

Ja fa coranta tres anys que hi entraren ets italianíssims i se'n apoderaren, per fer-ne (deien ells) una ciutat europea. ¿Que esperen a fer-le-hi? Ja sería hora que posassen fil a l'agüia! Son passats coranta tres anys, i Roma está poc sá llá com en temps des domini des Papes, així com la tenía Pius IX, aquell Papa an es dir d'ets anticlericals, tan ranci, tan inimic de ses llums, tan atrassat. Segueix essent es carrer principal *el Corso*, que avui se diu *Corso Umberto*. Li

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

han afegit aqueix nom; lo que no els ha llegut encara an ets italianíssims afegir-li res pus an aquell carrer es més important. Es una vergonya que allò haja d'esser es carrer de sa capital d'una nació com Itàlia. ¿Com an ets italianíssims no els ha ocorregut fer aqueix *Corso Umberto* tres o quatre vegades més ample que no es? ¿Com no los ha ocorregut emprendre una reforma des carrers de Roma com es que ha començada Barcelona, sensa ser capital de cap Estat?

M'han dit que no poría esser fer tal reforma a causa de tantes esglesies monumentals com hi ha per tot arreu dins Roma. Això no és més que una excusa d'ignorant o de mal pagador. Moltes d'aqueixes esglesies les poríen desfer peça per peça i refer-les a una altra banda, com ho fan avui en dia a ses grans ciutats. De manera que se poria fer bellament un pla de reforma des carrers de la Ciutat Eterna, respectant ses esglesies caporals, deixant-les allá ont son, trasladant-ne moltes d'altres sensa mancabar casi gens sa seua condició de monuments artístics. Sí, s'hi poríen obrir grans carrers, grans víes que travessassen la ciutat de cap a cap, donant-li s'aire de ses grans ciutats modernes que no té, llevant-li sa funestedat, sa monotonía, sa fador, sa magror que ara respiren sa generalidat des carrers de Roma.

Res d'això han fet ets italianíssims: tenen Roma casi com la tenía Pius IX, després de coranta tres anys d'haver-le-hi presa.

Es Papes i sa reforma des carrers de Roma

I si qualque cap de gri me trenca el devant i me diu: ¿Per que idò Pius IX o es papes anteriors no hi feren res d'això a Roma? ells que hu tengueren i en foren reis tant de temps! —jo faré resposta: Sols un cap de gri, un poc cervell pot sortir-mos amb aquestes neus. ¿Per que no feu Pius IX aqueixa reforma des carrers de Roma? ¿Com l'havía de fer aquell gran Papa si en sos vint i quatre anys que governá Roma com a Rei no tengué un moment de tranquilidat,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

perque ets inimics del Poder Temporal no s'aturaven de maquinar i de conspirar per destronar-lo. Ja tenía prou que fer d'aguantar-se, aquí caic aquí m'aixec. L'any 1849 va esclatar a Roma sa revolució proclamant-s'hi sa República, i ell hagué de fogir cap a Gaeta; l'any 1860 va perdre més de la mitat d'ets Estats (ses Llegacions i ses Marques); i en lo poc que li quedava, cada punt ets italianíssims li movíen avalots i hi feien esclatar alçaments.

Ademés, per emprendre unes obres tan colossals, com sería estada sa reforma des carrers de Roma, s'eren mester grans capitals o un gran crèdit per respondre des gros emprèstit que hauríen hagut de fer; i s'Hisenda Pontificia estava aixuta, perque es Govern del Papa era i havía d'esser *paternal*, no poría agranar arreu per evitar conflictes, per que no diguessen que era tiránic, que llevava sa pell i s'ossa an es pobres contribuients. I com a crèdit ¿quin crèdit havía de tenir s'Estat Pontifici, si tothom veia que aviat l'estrangolaría i l'aboliría es moviment incontrastrable de s'Unidat Italiana? No, sa gent de diners no hi poría tenir cap confiança de s'Estat Pontifici per fer-li cap emprèstit, allá ont veien que tenia contats es dies d'existencia, i que aqueis no poríen esser gaire.

Per lo meteix, sería una toixerrudesa massa grossa culpar Pius IX de no haver feta i intentada sa reforma des carrers de Roma. I si ell no se trobá mai en estat de fer-la, ¿per que no la feren ets altres Papes abans d'ell? Si negú mos sortía amb aquestes, sí que le hi poríen dir ignorant i poc cervell!

Aqueixes idees d'obrir grans carrers i grans places dins ses ciutats son idees moderníssimes. Sa primería des sigle XIX, an es sigle XVIII i XVII no hi eren aqueixes idees, es a dir, hi eren amb un grau molt petit. Anem a mirar ses grans ciutats d'ara quant va esser que alcansaren sa reforma des seus carrers i places amb sa magnificencia amb que les tenen avui; i mos trobarem que només fa coranta o cinquanta, tot lo més xixanta anys. Ja els anaven embellint a ses

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

grans ciutats així meteix an es sigles passats, pero no com ho han fet de cinquanta anys ençá.

Prou que es Papes se cuidaren d'embellir Roma. Feren més: la salvaren una partida de vegades de que se fés un claper. Sí, ells milloraren i engrandiren es carrers i obriren casi totes ses places que hi ha avui i les embelliren ferm. Així es que Roma baix des Papes se va mantenir com una de ses primeres ciutats del mon fins la primeria des sigle XIX. Fins llavò no li guanyaren París ni Londres, i no'n parlem de ses altres com Berlín, Viena, Nova York. De manera que es Papes feren a Roma, feren per Roma, per embellir-la, tot lo que hi poríen fer i qualque cosa més. No, no els-e poren tirar en cara que no hi fessen sa reforma des carrers aixi com ses necessidats de sa vida i des gust modern demanen. Es an ets italianíssims que els-e porem tirar en cara això. Son ells que hi hauríen pogut fer o començar aqueixa gran reforma, i no hu han fet.

Quant un, idò, ha vistes ses grans ciutats de França, de Bèlgica, d'Anglaterra, d'Àustria, d'Alemanya, i llavò arriba a Roma, s'ánima li cau an es peus, com veu aqueixa capital d'Itàlia, que poria passar com a ciutat des sigle XVIII i de sa primeria des sigle XIX, pero que en vía neguna pot passar com a capital d'una nació tal com es Itàlia. Pero ¿qué han fet ets italianíssims per Roma en coranta tres anys que fa que hi son? Han feta sa *prova des ruc*, com administradors d'una gran ciutat moderna.

Aqueixes idees me bullen dins es carabaçot des que vaig arribar a Roma i vaig haver trescades una mica ses places i carrers; i sa bollidiça avui es estada més grossa mentres en trescava de carrers i places per anar a enllestir algunes feines que m'interessaven i a veure certes persones amigues de qui calía prendre comiat; i per cert que me'n he hagut de beure de sol més que no n'he volgut, i d'aquell que té *uns mals arrambaments* | *com un ca qui treu ses dents, girades a la xisclera*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una sentencia de mort.

Trescant per dins Roma, he topada una persona respectable que un gran amic meu m'hi recomaná. Aquesta persona, com ha sentit que jo era espanyol, s'es posat a fer exclamacions sobre sa sort tristíssima que espera a l'Espanya en lo futur, dins molt poc temps. Jo li he demanat que s'explicás una mica més, i aqueix bon senyor ja es estat partit a descapdellar. Ha dit que a sa Masonería li convé molt que l'Espanya no sia Monarquía, sinó una República, i per això sa Monarquía espanyola está condamnada a mort sensa apellació, i que es questió tal volta de mesos, tot lo més d'alguns anys. Ha dit que sa Masonería ha condamnada a mort sa Monarquia espanyola perque hi vol una República dins Espanya exactament lo meteix que dins Portugal, i l'Esglesia hi será perseguida tant o més que a Portugal i que a França, perque així ho vol sa Masonería, i lo que vol sa Masonería allò se fa.

Jo l'he deixat cantar an aqueix bon senyor; i quan ha feta una returada, que com que hagués acabat de descapdellar, li he dit que jo estava molt lluny de creure que hagués de succeir dins Espanya res de lo que ell donava per tan segur que hi succeïría. Lo primer de tot li he dit que m'extranyava molt, si convenía tant i tant a sa Masonería que l'Espanya fos República i no Monarquía i si sa Masonería era omnipotent, que l'any 1874 no haguès aturat En Pavia de pegar aquella cossa a sa República Espanyola tan a ferir, que es pobres diputats republicans amb so seu President hagueren de fogir des Congrés bufant com es moixos, establint-se aquell Govern Provisional que a's cap d'un any entregá ses esquelles an el rei D. Alfons XII, començant de bell nou sa Monarquía Espanyola. Si sa Masoneria fa lo que vol d'ets Estats i li convé tant que l'Espanya sia República, ¿com va permetre que aquella República Espanyola de l'any 1873 acabás en punta d'aquella manera tan vergonyosa? I si tant li interessa que l'Espanya sia República, ¿com ha permés que sa Monarquía hi haja

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

viscut tants d'anys, desde l'any 1874, sensa haver posada mai en perill sa seua existencia?

¿Vol dir sa Monarquía Espanyola está sentenciada a mort? Idò ¿que esperen a cumplir tal sentencia? S'interés que puga tenir sa Masonería de llevar des mig sa Monarquia Espanyola havía d'esser es meteix fa vint, trenta anys, que es que puga tenir ara. ¿Com idò sa Masoneria ha deixats passar tants d'anys sensa provar de cumplir tal sentencia? I llavò li he dit an aquell bon senyor: ¿i qui es que mos ha de dur sa República dins Espanya? Sens dupte serán es republicans espanyols. Aquell senyor ha hagut de sir que sí. A-les-hores li he jo dit: —Idò estigau segur, molt senyor meu, que, si es republicans espanyols mos han de tomar sa Monarquía, hi ha Monarquía Espanyola per molts d'anys. Si es republicans espanyols mos han de dur sa República, així com se troben avui en dia i van a má de trobar-se per l'estil molts d'anys, no la hi veurem noltros ni es nostros fiis ni es nostros nets a sa Republica dins Espanya.

I llavò li he explicat an aquell bon senyor com se troben es republicans espanyols d'alguns anys ençá, que no s'aturen de perdre terreny per tot arreu; que dins ses grans ciutats, que es a s'única banda aont teníen certa força, han perduda o ja les falta ben poc per perdre sa majoría an ets Ajuntaments; que están divididíssims, formant nou o deu partits, que no's poren veure pintats uns amb altres, i només se fan es mal que poren; que es caporals republicans o son veis xarucs, cendra que ja ha fet es lleixiu i que ja no van d'aglans, o están desacreditadíssims devant es meteixos republicans, perque, ademés d'esser de talla baixíssima, com a d'homonets de colzada, desde es punt de vista político, encara son més poca cosa desde es punt de vista moral; i que ses persones que hi haja entre es republicans que son honrades i de probitat regoneguda i de talent político, están arreconades dins ca-seua, desenganades o impotents per porer fer res pus que maleïr sa mesquinesa i carronyería des seus correlligionaris, que fan impossible es triumf de sa República dins

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Espanya, com se va veure l'any 1873. I hi ha que dir que es republicans de llavò, comparats amb casi tots es d'ara, eren sants, eren héroes. Es llivell intel·lectual i moral es devallat una cosa feresta, encara que hi ha excepcions honrosíssimes, com se suposa.

Aqueixa gran recalada des republicans es desde que hi va haver ses derreres eleccions legislatives. De llavò ençá en totes ses eleccions que hi ha hagudes, han anat perdent; de cada vegada han tret manco candidats triunfants, i es fort que teníen a València i a Barcelona, per ses seues divisions s'es desfet casi de tot. Hi va haver certs moments que En Lerroux semblava un perill per sa Monarquia; pero avui tal perill ha desaparegut. En Lerroux avui es casi milionari, ets elements revolucionaris están desenganats d'ell, i passa com un venut a sa Monarquía. Tothom ho veu que negú está més poc per moure revolució que En Lerroux, perque té molt que perdre.

De manera que es republicans espanyols avui no son ja ni d'un bon tros cap perill per sa Monarquia. I tant es així sa situació des republicans espanyols, que tots es republicans que tenen gens de seny i res que perdre, convençuts de que no hi ha que pensar-hi de porer arribar mai dins Espanya a una República decent i viable, han iniciat un moviment cap a la Monarquía, i que es caporal d'aqueix moviment es un des primers caporals republicans, En Melquiades Álvarez, que a l'hora d'ara ja seria Ministre del Rei, si hagués trobada cap avinentesa d'esser-ho, i no es que se sia perdut per ell si no n'ha trobada cap de vinentesa així. —De manera que es republicans d'Espanya están al baix de tot; desde que son an el mon no hi havíen estat tant mai.

En quant an es socialistes i anarquistes, li he dit an aquell senyor que son pocs encara, i mal organisats i pitjor dirigits. Ademés, com son una gent tan repropia i mal d'anar entorn, desconfiats i malpensats com ells meteixos, ingovernables i indirigibles, resulta que no constitueixen una força positiva per obrar cap moviment

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

determinat i constructiu; que no son més que forces disolvents, ineptes i incapaces de tota acció positiva.

Aquell bon senyor, com m'ha hagut sentit, ha manifestat que s'alegrava molt de que sa cosa política d'Espanya no fos així com la hi havíen pintada, sino aixi com jo li acabava de dir.

Jo després li he fet notar que sa Masoneria, anc que sia més dolenta que lo que tiren, en que sia cremadora, per més poder que tenga, no'n té tant tampoc que faça per tot lo que li passa p'es cap. En dicta moltes de sentencies, que llavò no les pot executar. ¿Quines de vegades no ha provat de fer matar el Rei o en Maura, i no ha conseguit? ¿No va decretar també que no fusellaríen En Ferrer i Guàrdia? I a pesar de tota sa Masoneria i de tot es seu poder, an En Ferrer i Guàrdia el fusellaren p'es crims que havia comesos i fets cometre promovent i dirigint sa *Setmana Trágica*. No es duptós que sa Masoneria té molt de poder; pero está molt lluny de executar ni la mitat de ses sentencies de mort que dicta: se queden just dictades, no s'arriben a executar. I es que part-demunt sa Masoneria hi ha Deu; i Deu p'es fins inescrutables de sa seua Providencia infinita li deixa moltes de coses a sa Masoneria, com an el dimoni, pero no les hi deixa fer totes ni d'un bon troç.

I sobre tot, es poder de sa Masoneria está més que en cap altra cosa, en sa desorientació i sa bajaneria de moltíssims de católics que s'afonen dins un pessimisme carronya i suicida, donant-se per perduts, creient-se que no hi ha res que fer perque sa Masoneria tot ho comanda i tammeteix just se fa lo que ella vol; i aqueis tals se queden sensa fer res, no sortint mai des paper de Jeremies xorcs. Uns catòlics així li convenen a caramull a sa Masoneria; amb catòlics així, ella se fa bona, cuida esquerdar de greix. Poca terra a s'escudella li posen aquells biduins jél·leres.

Es dia que es católics vulguen de bon de veres, es dia que es catòlics se posin demunt es retalons i no menin por a meco ni reculin per negú que los faça es perque, i se facen valer es seus drets,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

jugant-hi es tot pe's tot, que es així com s'han guanyades sempre ses batalles, així com han triumfat i se son sostengudes totes ses causes —aquell dia se será acabat es poder de sa Masoneria dins ses nacion catòliques.

A la fi mos som separats amb aquell bon senyor. M'hi som oferit en tot i per tot, i ell a mi. I ell ha pres per son vent, i jo lo que he fet es estat aficar-me dins una *trattoria*, aont a bones aigos m'han donat un dinar de primera, que, amb sa rusca que duia, m'es caigut de lo millor, gracies a Deu.

Cap a Civitavechia. —Les Ordes relligioses a Itàlia i sa guerra de la Tripolitània.

Com he hagut dinat, he enllestides un enfilai de feines que duia enrera, i a les sis som estat a s'estació per espitxar-me a Civitavecchia i a Civitavechia embarcar-me cap a Sardenya, i arribar demá a la ciutat de l'Alguer per estudiar-hi es catalá que s'hi parla.

Es pujat an es meu departament un frare franciscá de mitjana edat. Jo era tot sol, passaven diferents viatgers; i, com mos veien, ja no provaven de muntar, i noltros dos iben contents! Sobre tot, ell no hi es pujat negú pus, gracies a Deu.

Es partit es tren, som passats per devant sa magnífica i renovellada basílica de Sant Pau *in via Ostiensi*, i al punt hem tenguda allá lluny a s'entrelluu s'incomparable cúpula Vaticana, i ¡bona nit, Roma! Sí, ¡a reveure! ¡amb Deu-siau, Ciutat Eterna! ¡Que no sia sa derrera vegada que te visiti! ¡Amén!

Al punt hem trempada conversa amb aquell venerable frare franciscá. M'ha dit que era de Savoia, i que se'n anava a sa seua terra per reforçar d'una malaltiota de que s'acaba de curar i que aplegá a la Tripolitània, aont va anar voluntariament per exercir es Ministeri Sacerdotal dins s'exèrcit italiá que batalla allá per apoderar-se d'aquell país ingrat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

M'ha dit que quant esclatá aqueixa guerra, es Govern italiá feu una crida an es Clero per omplir es buits que hi havia an es servici espiritual des soldats; i que a-les-hores ses Ordes Relligioses, plenes de zel de Deu i de patriotisme, respongueren an aquella crida i oferiren tots es Relligiosos que s'exèrcit necessitás, i cada Relligió s'encarregá d'un o dos Retgiments. Aquest frare fou des que l'Orde Franciscana enviá a la Tripolitània per aquesta cosa; i m'ha contat que teníen uns majors molt bons i molt valents, i que li teníen a ell unes consideracions fora mida, i lo meteix es soldats, pero sobre tot es General. Ha dit que aqueix General es una vertadera notabilidat p'es seu talent estratègic, que no's retgira per res, i es el diantre que sempre sebre avançar, estalviant meravellosament sa vida des soldats; això es, guanya sempre i no pert casi res mai. Prestant es seus Servicis Ministerials an aquells soldadets, aplegá aqueix sant relligiós unes febres malignes; i a-les-hores el feren anar a l'hospital, i després l'embarcaren cap a Itàlia, perque s'en anás a prendre ets aires de sa seua terra.

M'ha contat aqueix fraret que es biduïns de la Tripolitània, es pobladors d'aquell país, son tan cruels i tan cruels, que an ets italians que agafen, els-e-fan troços en viu d'en viu, els obrin es pits i es ventre i els ho cremen; per això ets italians no les donen corter: en aglapir-ne cap, el passen per les armes.

Una cosa m'ha dita que es diaris italians pareix que no hu publiquen ni en parlen: que ets italians troben mesclats amb sos biduïns que an presoners, soldats i oficials francesos, inglesos, alemanys, austriacs. ¿Ah idò? No m'estranya.

Es una cosa rara an es parèixer que n'hi trobin d'alemanys, subsistint la *Triple Aliansa* (Itàlia, Alemanya, Àustria). Pero és es cas que ets italians no tenen gens la pia an ets alemanys. Jo ho he pogut tocar amb ses mans, com ja ho vaig notar l'any 1907, conversant amb diferents persones a diferents ciutats d'Itàlia. Es Govern Italiá será tan aliat com vulgueu d'Alemanya; pero lo que es la gent italiana

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no ho es gens gens d'ets alemanys; no'n poren sentir parlar, com també la duen ferm d'Àustria i d'ets austriacs, a pesar de la Triple Aliansa. Això d'ets austriacs se comprén. Lo que vé més de nou es que la duguen tant d'ets alemanys.

Som quedats de lo més amics amb aquell venerable franciscá, i hem conversat fins que som arribats a Civitavecchia, que jo, prenguent comiat d'ell, devall del tren, prenc allá meteix una carretel·la, que amb quatre llongos m'ha tengut ja an es Moll, i me'n entr dins es vapor, que está ja a punt d'envelar-li cap a Sardenya.

Cap a Sardenya. —Conversant amb sards.

Me'n entr dins es vapor, que és més gros que jo no esperava, i está ben encitronada sa cambra de primera. Partim a posta de sol, entre ses dues clarors, i mos n'anam ben acanalats cap a ponent. Al punt criden a sopar, i me trob a sa taula quatre o cinc senyors de Sardenya, que's veu que son molt bona gent. Aviat me demanen d'on som, los ho dic, i també els-e dic perque vaig a sa seua illa, per estudiar-hi es catalá que's parla a l'Alguer. Los vé de nou que sa llengo de l'Alguer sia catalá i que jo venga de tant lluny per estudiar tal llengo, que ells no creien que hagués de tenir tanta de mereixera que haguessen de venir de Espanya per estudiar-la. Com jo els he explicat que es catalá es una de tantes *evolucions* des llatí, com ho son també es dialectes que's parlen a Sardenya, tan diferents de l'italiá literari, pero interessantíssims desde es punt de vista científic, els és vengut molt de nou, i n'estaven admiradíssims de que aquells llenguatges tan especials que ells tenen a Sardenya, sien brosta des llatí, com ho és es catalá, s'italiá, es francés[,] es castellá, es portugués.

Amb això m'ha començat a venir xubec, i he deixats en banda aquells senyors i me'n som anat a donar part a la nit. Per lo meteix, ifins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 23 de juriol.

«Golfo d'Aranci» (Golf de taronges). — Travessant Sardenya.

Me desxondesc devers les quatre; puig dalt cuberta i ja teníem ses costes de Sardenya devant. No mos ne som temuts, i ja som estats dins es Moll. M'es vengut molt de nou no trobar allá cap vila gran ni petita, just un parei de cases per s'administració des vapor que va i vé cada dia d'Itàlia.

An es Moll meteix hi ha hagut es tren, que me'n havía de dur a l'Alguer. E-hi puig, i ja som estats partits sempre cap a ponent.

S'illa de Sardenya es molt gran: tira de llarg 270 kilometres i d'ample 140. L'hem aguda de travessar tota per anar a l'Alguer, que está precisament a s'altra costa de s'illa, a sa costa de ponent, cap an es nort de tot. ¡Vaja quina semblança més grossa que té amb Mallorca! s'aspecte des plans i de ses muntanyes, es meteixos sembrats (restoi d'ordis i blats) i es meteixos abres: uiastres, mates, estepes, argelagues, esparegueres, donardes, porraces amb aubons o caramutxes per dins ses garrigues i olivars i redols de figueres i altres fruitals com a Mallorca devora ses cases de fora vila.

M'ha cridat s'atenció que hi hagués tan poques figueres, i hu he demanat a alguns senyors que veníen dins es meteix departament, i m'han contestat que de figueres just en volíen per sa despesa de la casa, perque ¿qué en farien de ses figues, si no les s'havíen de menjar? A mi m'ha sorprés molt tal sortida; i els he dit que a Mallorca hi havia grans extensions de terra tot figuerals, i que de ses figues que no mos menjam verdes, sabem prou que n'hem de fer: n'engreixam milenars i milenars de porcs que mos valen molts de milenars de pessetes, i llavò n'assecam milenars de quintars, de figues que serveixen per vendre i per menjar entre l'any, i ben bones i ben sustancioses que son. I els he dit més, que m'admirava molt d'ells que no tenguessen amel·lerars, que es segur que n'hi poría haver a l'uf i que treurien milions i milions de *lires* (pessetes). *No*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

preferiamo il bestiame, m'han dit ells, això es, que prefereixen es *bestiar*. Ja va bé, jo he dit, es bestiar; pero sa questió es que poríen tenir grans figuerals i grans amel·lerars, i hi poría haver més bestiar que no ara perque hi hauria més xorréstic amb sa brosta d'amel·lers i figueres, que no n'hi ha ara amb aquells sementers tan pelats i més llisos que es call de sa má, molts d'ells.

I lo bo es estat que, en tant de terreny com hem passat desde *Golfo Aranci* fins a l'Alguer, sis hores bones de tren, uns cent coranta kilometres p'es cap prim amb ses volteres que hem fetes, en-lloc he colombrada cap guarda de bestiar gros ni de llana, de serra ni cabrum. De manera que no sé si n'hi deu haver tant de *bestiame* devers Sardenya com aquells bons senyors des tren volíen suposar.

Amb això hem hagut de baratar de tren a Chitivani i a Sàsser i prendre billet de bell nou, lo qual no deia d'esser molestós i no diu gaire a favor de sa llestesa des directors d'aqueix ferro-carril; i a les onze i mitja som arribats en nom de Deu a l'Alguer.

Arribada a l'Alguer. En Palomba.

A s'estació hi ha hagut En Palomba amb un al·lotet seu que m'esperaven. —I ¿qui es ara En Palomba? pot esser que diga qualcú. En Palomba es un Mestre d'Escola molt distingit, nadiu de l'Alguer i que posseeix una escola pública. Es seu seny i noblesa d'esperit li va fer veure de molt jovenet s'importancia de sa llengo que se parla a l'Alguer i que es just a l'Alguer que se parla entre totes ses altres ciutats i viles de Sardenya, que parlen altres llenguatges. Sa llengo de l'Alguer es sa nostra llengo, sa catalana. ¿I com així allá se parla catalá? Senzillament perque, quant es reis nostros d'Aragó, la primería des sigle XIV s'ensenyoriren d'aqueixa illa de Sardenya, un d'ells, el rei En Pere IV, cridá catalans per poblar l'Alguer, que estava despoblat, oferint moltes de franqueses a tots es qui s'hi establissen. I se'n hi presentaren tants, que poblaren tot l'Alguer, i així va resultar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una població tota de catalans, que naturalment parlaven catalá, i es seus fiis seguiren parlant catalá i es seus nets i re-beinets feren sempre lo meteix, i d'aqueixa manera s'es conservat a l'Alguer es catalá fins es dia d'avui, un poc tramudat a l'italiana i una mica diferent des català d'Espanya i de França, pero catalá ben vertader. Quant Espanya, sa primeria des sigle XVIII, deixá de posseïr Sardenya, minvaren tant i tant ses relacions de l'Alguer amb Catalunya, que aquella gent arribaren a no sebre que fossen de nissaga catalana, i que parlassen catalá, tota vegada que ells li deien *alguerés* an es seu llenguatge, fins que devers l'any 1880 hi aná de *cónsul espanyol* N'Eduard Toda, aquell catalá tan benemérit i tan amic meu, de qui tant he parlat dins aqueix *Dietari*, es dies que vaig esser a Londres; i amb En Toda aclariren ets algueresos que lo que parlaven ells, se parlava dins una gran extensió d'Espanya i de França i que era la llengo catalana, que ells parlaven com a fiis que eren d'aquells catalans que vengueren en temps del rei En Pere a poblar aquesta ciutat de l'Alguer.

Idò això que saben avui ses persones il·lustrades de l'Alguer, va moure en Palomba, essent encara jovenet, a fer-se un entusiasta de sa seua llengo nadiva, de la llengo catalana. I se posa a estudiar-la, i hi va compondre una gramática perque algueresos i no algueresos poguessen estudiar i aprendre tal llengo. I es una gramática prou ben feta i que serveix ben bé per lo que ell la va escriure, confessant que s'alguerés no és més que es catalá. No va esser com certs valencians i mallorquins que juren i perjuren que es valenciá i es mallorquí no es catalá, ¿perque? Perque a ells no les dona la gana que ho siga. Bé hu demostren tenir-le-hi ben re-de-buit an es carabaçot aqueis tals.

Idó en Palomba va tenir sa grandesa d'esperit d'alçar bandera dins l'Alguer a favor de sa seua llengo nadiua, a favor de la Llengo Catalana de l'Alguer, i se posá en relacions amb sos catalanistes d'Espanya i França. Vengué l'any 1906 que várem celebrar aquell gran Congrés de la Llengo Catalana a Barcelona, i hi convidárem tots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

es sabis estrangers que havíen demostrat interessar-se per aquesta llengo nostra gloriosíssima. An aquest Congrés no hi poríen faltar es catalans de l'Alguer i n'hi convidárem dos: En Palomba i un altre. I prou que va comparèixer En Palomba a Barcelona, i va prendre part en tal Congrés, i molta festa que li férem tots es congressistes. De llavó ençá es que som tan amics. Jo ja li havía escrit que avui arribaría; i ja ho crec que no hi ha feta falta a s'estació.

Molt s'es alegrat ell de veure'm a l'Alguer, i jo me som alegrat molt també de trobar-le-hi tan sá i tan trempat i acompanyat d'aquell al·lotet seu tan galanxó. Travessam un bell passeig que hi ha a s'embocada de la ciutat, i entram dins aquesta, tresc un parei de carrers, fins que arribam a ca'n Palomba, aont he trobada sa seua senyora, també nadiua de l'Alguer, amabilíssima i distingidíssima, amb un germá seu, que's prepara per oposicions a una cátedra de Universidat, i que resulta molt simpátic. Es estada una topada molt afectuosa, molt coral. En Palomba no ha volgut que anás jo a cap fonda; m'ha volgut a ca-seua, amb lo qual me consider molt honrat.

Un engán que me'n he duit.

Desde es moment que som devallat des tren a l'Alguer, me som posat a parlar catalá com si fos a Mallorca o Catalunya, cregut de que aquí tothom s'entenía perfectament. Fins que som arribats a Ca'n Palomba tot es anat molt bé perque només parlava amb En Palomba, que no sols coneix es catalá de l'Alguer, sino es de Catalunya. Pero com som estat a ca-ell i que feia una estona que parlava amb sa seua senyora i es seu cunyat i es seus al·lotets i altres algueresos que son venguts, me som convençut de que aquella gent en certes coses m'entenien amb gran dificultat i devegades no m'enteníen casi gens. ¿Com era això, parlant jo catalá i essent es catalá d'aquí amb tants de sigles d'estar completament separat de ses terres catalanes (Catalunya, Balears, reine de València) i estant enrevoltat de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

poblacions que parlen italiá i dialectes sards, ha pres un trotí i una fesomía ben diferent de ses altres variedats de catalá, ha presa una pronuncia molt especial, sobre tot respecte de ses vocals, fins a s'extrem d'haver suprimit un sò que se troba dins casi totes ses paraules catalanes, i fins n'hi ha moltes que casi tots es seus sons son aquest so que ets algueresos han tret de sa seua llengo catalana. Aquest sò ès es sò de *a* i *e* átones, això es, quant no hi carregam s'aczent demunt. Ja's sab que aqueixes dues vocals sonen lo meteix dins es catalá oriental i central (províncies de Girona, Barcelona i mitja de Tarragona), an el Rosselló i a ses Balears. Idó ets algueresos han sustituït aqueix per una *a* ben clara, a la castellana, a l'italiana: de manera que tota *a* atona i tota *e* átona la pronuncien *a* ben clara. I per això, com mos senten a noltros que pronunciam aqueixes *aa* i aqueixes *ee* átones, que casi totes ses paraules que deim están brufades d'aqueis sons, i que les pronunciam tan desmaiades, resulta que s'embuien i se confonen, i no mos entenen; i en camvi noltros els entenem a ells, per poc que mos hi fixem, encara que mos result un catalá estrany i que mos fa riaies.

Ventim a sa conjugació algueresa.

Com jo som vengut aquí propiament per estudiar sa conjugació des catalá de l'Alguer, com hem hagut dinat, he dit an En Palomba si me poría fer venir quatre o cinc al·lots de sa seua escola de dotze a catorze anys per porer-los fer conjugar es verbs catalans i copiar-los al vol sa seua pronuncia i tot lo que m'interessás des seu rall.

L'homo no hi ha fets dos mots, i m'ha presentats quatre o cinc deixebles seus, que feien un cap ben viu i badaven uns uis com uns salers. Jo els he explicada primer la cosa una mica. Tot d'una no m'enteníen bé, vui dir, no compreníen ben bé lo que jo volía d'ells! Així es que hi trobaven terrossos ferm; pero dins manco de mitja hora, ja se'n han fet cárrec de lo millor; i just que jo les anunciás

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

s'infinitiu d'un verb, ells ja eren partits a conjugar-lo, sortint-me com a pinyols de cirera rabents; i devegades me responien tots a la una. Lo que succeia que, si un me donava una forma verbal esforraiada o cap girada, tot d'una ets altres el corretgien, saltant-li demunt.

I així mos hem passat tot lo sant de-cap-vespre, havent-ne conjugats i escrits una vintena de verbs de l'Alguer. Ja comensaven a estar cansats, hem posada forqueta, fent-los pegar un *piscolabis*, que l'han trobat bo de tot: m'han promés tornar demá dematí a les nou, i ja li han hagut estret, saltant i botant, més alegres que unes castanyetes.

Quatre passes per dins l'Alguer.

Som sortits amb En Palomba i hem trescats una partida de carrers de la ciutat, i llavò per sa vorera de mar i p'es Moll. L'Alguer esta molt ben situada, demunt unes penyes planeres, just ran de mar, per l'estil de Ciutadella de Menorca. La ciutat resulta una mica polsosa i funesta si un no surt a sa vorera de mar. Es carrers no son gaire amples, pero son plans i no hi ha mala petja en lloc. Ses cases son un poc prosaiques, i ses esglesies també. N'hi ha dotze o tretze 'esglesies, i es una població d'unes dotze mil ánimes. Només hi ha una parroquia, que es la Seu, perque hi ha Bisbe a l'Alguer, i per lo meteix una Seu i un Seminari. Es Seminari no l'he arribat a veure per dedins; per defora sí; está just devora la Seu. La Seu sí que l'he vista; es d'estil barroc i forma un creuer; tira més en petita que en gran, i sa decoració no es gaire cosa. Totes ses altres esglesies son *ajudes de parroquia*.

Es Moll es sa banda més animada de la ciutat; no hi ha barques ni naus grosses, pero si de petites, i sobre tot molts de llaüts i bots de pescar, i un aixam de mariners; i es joves trafeguen ferm adobant xerxes i engirgolant ses altres coses, i es veis que ja no son bons per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

feina, se miren la feta, asseguts a uns padriços que hi ha an es peu d'un tros de murada.

Com ja començava a fer fosqueta, hem pres redós a ca'n Palomba abans de més remor; hem enllestides feines, hem sopat; i mos ne som anats a jeure, que bon jornal m'espera demá.

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

27 de setembre de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 24 de juriol

Més branca a sa conjugació algueresa

Som anat a dir missa a la Seu, m'han admés de lo millor. Tot d'una els he parlat en italiá; pero com he sentit que parlaven, capellans i escolans, en catalá, jo també hi he parlat, i els es vengut ben de nou; pero no hu han extranyat com els he dit que era de Mallorca i que a Mallorca parlam es catalá que mos dugueren es pobladors que el rei En Jaume I mená de diferents endrets de Catalunya. Dins la Seu hi havía molta de gent que oía missa i molts han combregat. Se veu que es capellans de l'Alguer no perden ses manades p'es restoi i que menen es feels per allá ont el Papa vol. Beníssim!

A les nou han compareguts, no aquells minyons d'ahir, perque no els es estat possible, sino altres, tan trempats però i tan desxondits com es d'ahir.

Se son posats a conjugar es verbs que jo els-e demanava, i se'n hi anaven com un cavall an es cós. ¡Vaja quins minyons més llevents i més destravats! I llavò molt composts, que no's distreien, no's desmanyaven gens, ni se ponyíen ni's feien jutipiris. I jo escriu qui escriu, com un rabiós. Sobre tot devers les dotze els hem donat un altre *Piscolabis*, que els es caigut de lo millor, i se'n son anats a dinar. Demunt les tres se tornen entregar, i ¡hala a conjugar verbs i jo a escriure totes ses formes que me deien! Mos hi som pegats fins prop de les set. Hi ha hagut un altre *piscolabis*, i vos assegur que s'en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

xuclaven es morros aquells bigarnius, i se'n son anants llavò correns, saltant i botant, com si tenguessen argent viu dins el còs.

També som sortits amb En Palomba i es seu al·lotet a fer quatre passes per sa vorera de mar, p'es coster d'un serral que se'n anava a morir dins s'aigo fent cales i calons i morros i tenaces. Hem trescat una estona per aquell coster que era garriga baixa, i me semblava esser a Mallorca perque hi veia mates, uiastrells, estepes, paumeres, porraces seques amb ses corresponents caramutxes o aubons. En lloc del mon havía trobada una semblança tan grossa de Mallorca com allò. De manera que si d'una altra banda d'enfora m'haguessen duit aquí aclucat i llavò m'haguessen destapat, jo m'hauria cregut esser a sa nostra *Roqueta*. ¡Vaja quina cosa!

Quina barbaridat!

Conversant amb un parei de senyors de l'Alguer, he caigut a dir que era estat a veure a Roma s'Institut Biblic que ha fundat el Papa actual aont ha aplegats ets homos de més talla de tot el mon en materia de Sagrada Escriptura, un d'aquells senyors s'es demostrat molt sorprés de que el Papa actual cercás homos de ciencia i de talent perque ha dit que era Lleó XIII que cercava ets homos així, sabuts i de molt de suc de cervell, i se'n servía per ses empreses relligioses i grans coses que feia; pero que el Papa d'ara trobava que sa ciencia ni es talent no servia per sa Relligió ni per l'Esglesia, sino que servíen més ets homos curt[s] i que just procuraven sa piedat i sa virtut i que anava molt millor que no sabessen gaire.

A mi m'ha fet un efecte tan dolent sentir aqueixes *barbaridats*, que he malavetjat amb bones paraules fer-li comprendre an aquell senyor que anava massa errat i massa lluny d'osques, que no era ver lo que ell deia que Pius X tengués tal concepte des talent ni de sa ciencia, que no's volgués servir d'ets homos de ciencia i de suc de cervell ni en fés gens de cas, i que en camvi s'estimás més, p'es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Govern de l'Esglesia, ets homos curts de gambals, i que just concedís importancia a sa piedat i a sa devoció. Es sencillament una calumnia suposar que Lleó XIII just concedís importancia an es talent i a sa ciencia i que no'n concedís gens a sa virtut; com es una altra calumnia suposar que el Papa d'ara just concedesca importancia a sa vida de devoció i piedat i que no'n concedesca gens a sa ciencia i an es talent. No, no és ver que el Papa d'ara diga que p'es Govern de l'Esglesia serveixen més ets homos curts de gambals i poc instruïts que no ets homos de talent i de gran cultura. Que el Papa d'ara no creu res d'això se veu per tot lo que ha fet des que és Papa; el Papa amb sos fets demostra que concedeix a sa ciencia i an es talent i sa virtut i santedat de vida es valor que devant Deu té cada cosa d'aquestes; el Papa actual s'ès servit sempre i se serveix p'es Govern de l'Esglesia i per ses coses relligioses de tots aqueis homos que tenguen més bones condicions de virtut, ciencia, cultura i talent a fi de que desempenyin de sa manera més digna possible ses missions que les confía. Lo que ha fet i fa el Papa per fomentar ets estudis esglesiástics en tots es rams i aspectes des sebre humá, de sa ciencia i de sa cultura humana, n'es un protector resolt i ardit. Lo que vol el Papa d'ara, com ho han volgut sempre es Papes, que per capellans i no capellans, per tothom, sia lo de devant, lo suprem, *cercar lo primer de tot el Reine de Deu, sa propia santificació*, perque per això sobre tot som an aqueix mon.

A mi m'ha feta mala impressió lo que ha dit aquell senyor perque es sentit de lo que deia era que sa ciencia i es talent no servíen per sa Relligió i per l'Esglesia així com Pius X troba que ha d'esser sa Relligió i l'Esglesia; amb una paraula, era proclamar s'oposició entre sa ciencia i sa Relligió i que sa Relligió era inimiga de sa ciencia, que es lo que diuen tots es grans carronyes i toixerruts de s'impiedat moderna, totes ses mopis i búgueres anticlericals.

Aquell bon senyor ¿era cap impio? cap anticlerical? No hu crec. Jo lo que me sospit que era eco d'ets elements *modernistes*, de certa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gent tocada de s'heregia *modernista*, que per venjar-se del Papa d'ara que els ha condamnats tan a ferir com se mereixien, ara volen suposar que és que ells son sa ciencia i sa cultura i es talent; i que, si el Papa les ha condamnants, és perque es contrari des talent, de sa ciencia i de sa cultura, i que només vol caps-closos, beneits i babaluets dins l'Esglesia de Deu. Els heretges de tots es sigles han fet sempre lo meteix: han cregut i pretengut que ells eren es talent i sa ciencia de l'Esglesia, i que, si el Papa les condamnava, era perque el Papa era un ignorant i no volía baix d'ell més que ignorants i beneits i torre-pipes.

Aquell bon senyor, com m'ha sentit, ha baixada bandera i no ha provat tan sols de defensar-se. Això es estada sa seua sort, perque s'en hauria duita una mala sondroiada. Bo estic jo per permetre que devant mi entaferrin tals *barbaridats* contra el Papa i l'Esglesia.

¡Quina mala anima!

Un altre des senyors que eren a sa rol·lada, no sé com es estat que ha retret es cèlebre Murri, aquell capellá *descapellanat*, que vengué a Espanya ara fa tres anys i se passetjá per Madrid amb s'altre capellá *descapellanat* i aplegat civilment amb una partafé anticlerical. Aquest Murri ès es cap des *modernistes* italians, que, com no's volgué desdir ni renegar des *modernisme*, el Papa l'excomunicá; i ell ho *feu tan bé*, que penjá ets hábits, i acabá així com acaben tots es capellans *descapellanats* que's fan heretges, per aplegar-se amb qualque faluca, fent vida de porc. Idò ha dit aqueix altre senyor que s'esguerrat d'En Murri s'es aplegat amb una bruixa nort-americana molt rica, i que se passetja de bracet amb ella devers Bolonya amb tot es desenfreïment del mon. Vaja! En Murri ha fets tots es mérits possibles perque ets anticlericals diguen que es un gran talent, un colós de ciencia i cultura. Lo que és ell, una mala

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ánima, un missatge d'En Barrufet amb tots es reguinyols i xirimindangues del mon.

Amb això s'ès fet tart, i llest ja de totes ses feines més precises, per lo que pogués esser, me'n som anat a donar part a la nit. I fins demá de mati, si Deu ho vol i Maria.

Dia 25 de juriol

Es Val-Deu a sa conjugació algueresa

Han comparegut devers les nou aquells minyons de s'escola d'En Palomba, i amb quatre grapades hem fet es Val-Deu de sa conjugació algueresa. Mos faltaven un vintena de verbs a escloveiar, i aviat hem hagut fet. Som romás de lo més gojós i satisfet d'aqueis minyons: m'han servit bé de tot, com no m'hauríen servit homos per aglapir prompte i llampant totes ses formes verbals de l'Alguer. Ells m'havíen demostrat un gros interés per sebre que n'havía de fer jo de totes aquelles coses que les feia dir. Les vaig dir que era per fer una gramática, un llibre de sa conjugació catalana de totes ses bandes del mon que parlen catalá; i ells me digueren, ja despuisahir, que les agradaría ferm veure aqueix llibre, i avui m'ho han repetit. Jo els he pres es nom i promés que, en publicar tal llibre, los n'enviaré un exemplar per hom. Bé'l s'han guanyat.

He fet dur suc des bo i dolcetes que també eren ben fines, i hi ha hagut un bon *piscolabis*, xuclant-se'n tots es morros i fent un cap ben viu. I ja li han hagut estret, prenint comiat lo més atents i galanxons.

El Bisbe de l'Alguer.

Desitjava ferm poder-li rendir es meu homenatge de respecte i alta consideració. Ho he dit an En Palomba, i ja li hem hagut copat tots dos cap an el palau bisbal, i som estats tan sortats que el Bisbe mos ha rebuts a l'acte. Es jovenet encara, venerable, amabilíssim,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

festós, simpátic. M'ha fet contar des meu viatge i explicar s'objecte de sa meua venguda a l'Alguer. Com ha sentit que hi era vengut per estudiar sa conjugació algueresa i li he explicada sa gran *Obra des Diccionari i de sa Gramática* que fa tants d'anys que hi treüll i que ja tenim tants de centenars de milenars de cèdules replegades dins la *Calaixera*, se'n es alegrat molt i m'ho ha alabat ferm i m'ha encoratjat a seguir endevant i a no deixar-ho que no ho tenguem a bon port i llest a la vela. Jo, naturalment, li he dit que estava ben resolt a treballar-hi a les totes mentres Deu me do vida, fins a deixar-ho acabat.

El Papa entusiasta des seu dialecte veneciá.

Una cosa m'ha contada el Bisbe, molt curiosa, del Papa Pius X. Li deia jo que estava admirat de que se conservassen tant es dialectes italians, això es, aqueixes castes d'italiá especials que se parlen per tots es punts d'Itàlia; i m'ha dit el Bisbe que el Papa ès el primer que ho fa de parlar es dialecte des seu poble nadiu, que es devora Venècia, sempre que s'hi presenta qualque nadiu de sa regió veneciana.

Que'n prenguen nota es nostros *filisteus* poc-cervells, que desprecien tant es seu llenguatge nadiu i se'n avergonyeixen de parlar-lo i diuen es grans toixerruts que ho haurien de privar de parlar mallorquí o catalá, i que tothom hauria de parlar en castellá.

I lo bo ès que aqueis filisteus de Mallorca i de Catalunya se distingueixen per lo malament que parlen es castellá; en fan pica de porc, escarrinxen ses oreies d'ets intel·ligents i fan esmortir de riaies per lo brossencs i biduïns que resulten.

Com ja feia una bona estona que conversávem, hem cregut amb En Palomba que era hora de buidar, i me som oferit en tot i per tot an el senyor Bisbe, que ha duita tan envant sa seua amabilidat que m'ha regalades dues medalles de lo més precioses: una, com es call

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de sa má, des XVI Centenari de s'Edicte Constantiniá i una altra més menuda de la *Mare de Deu de Vall-Verd*, que es un Santuari que hi ha no gaire lluny de l'Alguer. Mos ha donada la seua Pastoral Bendició, i mos ne som anats a *ses cases*, lo més satisfets.

Coses extraordinaries que's conten del Papa.

Aqui he tornada a sentir remor des molts de fets que's conten a Roma del Papa d'ara, fets que tenen tot s'aspecte de miracles. A Roma m'ho confirmaren dues persones respectabilíssimes. I se'n conten molts d'aqueis fets, això es, moltes de curacions obrades aplicant-se objectes que el Papa ha usats o comanant-se a ses seues oracions. A Roma me contaren d'una al·lota inglesa protestant, que estava molt malalta, i posá sa seua confiança amb el Papa perque havía sentit a dir que tants de malalts se curaven demanant a Deu que les curás per amor del Papa. ¿Que me'n direu? Ell sa curá i aviat aquella al·lota i son pare, protestant també, se'n va convèncer fort de que era el Papa qui l'havía curada, que se'n vengué a Itàlia i se presentá amb aquella fia seua an el Papa i a donar-li les gracies de tal curació, i deia per tot que era el Papa que li havía curada aquella fia. —I lo bo es que, si li parlen d'aquestes coses an el Papa, ell se'n riu, i diu que tot lo que hi pot haver ès que Deu faça tals prodigis per honrar devant tot lo mon s'Autoridat Suprema de l'Esglesia.

Derrera menjada a Ca'n Palomba.

Se son fetes les dotze, mos som asseguts en taula, i hem dinat de molt bon gust. Estic esglaiat de lo molt que s'assembla sa classe d'aguiats de l'Alguer amb sos de Mallorca. Sopes com ses que solem menjar ordinariament a Mallorca, no me'n han donades; pero ets altres aguiats eren justifet justifet es de Mallorca. En lloc mai del mon havía trobada tal consemblança d'aguiats, ni dins Barcelona, ni dins

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cap altre vila catalana des pla ni des Pirineus. Jo diria que a l'Alguer haurán conservat es meteix sistema d'aguiar que hi dugueren es catalans des sigle XIV que hi vengueren a poblar-ho, i que a Mallorca es pobladors catalans que hi cridá el rei En Jaume I, dugueren es meteix sistema de cuinar, sistema que s'es conservat a Mallorca i a l'Alguer, mentres que s'ès perdut a Catalunya p'es contacte amb altres pobles. Si no ès així, no sé com puga esser aquesta cosa.

Despedida de Ca'n Palomba i de l'Alguer.

Devers les dues i mitja ha haguda d'esser sa despedida. He donats milions de gracies an En Palomba i a sa seua digníssima senyora per lo bé que m'havíen tractat, per sa seua finesa de voler-me tenir a ca-seua, i m'hi som oferit en tot i per tot.

En Palomba m'ha acompanyat a l'estació, i a les tres ès partit es tren, donant-mos amb aquell amic estimadíssim el derrer *¡A-reveure! amb Deu-siau!* sortit de lo més endins del cor*; ¡A-reveure! ¡amb Deu siau!* que he donat també amb tota la meua ánima a la ciutat de l'Alguer, fent vots i demanant a Deu que hi conservi sempre viva i esponerosa sa nostra nobilíssima, dolcíssima i estimadíssima llengo catalana, mentres el mon sia mon! Amèn!

I ja som estats partits cap a Sàsser, i de Sàsser cap a Chitivani i de Chitivani cap a Golfo d'Aranci, aont som arribats a les nou, i es vapor estava a punt de partir. Mos hi som aficats, i ha saupades áncores, i de d'allá cap a Civitavechia!

Campen prim a Sardenya.

Dins es vapor trop un capellá jovenet, mos escometem, i m'ha dit que era Secretari de Cambra d'un des Bisbes de Sardenya, i que se'n anava a passar una temporadeta amb sa seua familia, que es del Piemont.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Parlant de sa diòcesi aont ell és Secretari de Cambra, m'ha dit que's tords hi volen tan baixos, no sols per la gent de lloba, sino per tothom en general, lo meteix que a tota la resta de Sardenya, per lo poc poblada que está i per lo meteix no la fan produïr, i que tampoc no hi ha industria ni un sant remei. Basta dir que amb tot i esser Sardenya nou o deu vegades com Mallorca només hi ha cosa de sicentes mil ánimes, i Càller, sa ciutat més gran, no arriba ni de molt a sa nostra Ciutat de Mallorca a tenir molts d'habitants; només en té uns cinquanta mil, si arriben. Es sa banda més despoblada i més pobre d'Itàlia.

Conversa qui conversa amb aqueix *Secretari de Cambra* ha començat a agarrotar-me sa sòn, i l'he hagut de deixar en banda per anar-me'n a dormir. Per lo meteix ¡bona nit tots plegats! ¡Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria!

Dia 26 de juriol

Cap a Siena. — Trescant la ciutat

Arribam a les sis i busques a Civitavecchia, i hi hem hagut d'estar fins a les deu per anar a Siena, que jo desitjava visitar, per poc que fos.

I ¿que he fet jo? Per guanyar temps, he berenat fort a fi porer passar fins a's vespre: i a les deu se'n vé es tren que jo esperava, i ¡cap a Siena manca gent! ¿Que me'n direu? Ell no hi som arribats an aqueixa bona de ciutat fins devers les tres des cap-vespre. Fins a les vuit he tengut de temps per veure-la.

Siena, que fins més ençá des sigle XV se va dir *Sena*, com ho indiquen es noms des sant i santa més famosos d'aqueixa ciutat, *Santa Catalina de Sena* i *Sant Bernardí de Sena*, es una ciutat antiquíssima. Durant s'edat mitja fou rival de sa meteixa Florència, i formá una *Senyoria* o *República* fins a mitjan sigle XVI; i hi floriren tants de pintors i artistes, especialment an es sigles XIII i XIV, que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

formaren s'*Escola Sienesa*, una de ses famoses d'Itàlia. Donaren una importancia fora mida an aqueixa ciutat sa santa i es sant que he anomenats. Es sant fou es predicador més apostòlic i més notable des sigle XV i de molts d'altres sigles, si treim Sant Vicent Ferrer; i sa santa foncs una de ses dones més extraordinaries que hi haja hagudes mai an el mon. Per aquest sant i aquesta santa son vengut jo principalment a Siena.

Siena avui conta uns vint i sis mil habitants, i está asseguda demunt tres serrals que s'apleguen i entrecuixen. Aqueixa ciutat es molt notable per ses seues magnífiques esglesies i p'es seus antics i sumptuosos palaus.

Amb so poc temps que jo tenía, a lo que som anat, a veure lo principal. M'esquitx tot d'una a l'esglesia de Sant Francesc, molt gran, restaurada d'ha pocs anys: forma una nau sensa capelles, amb finestrals a cada banda, sensa volta, amb so paladar de dos aigovessos, creuer sensa cúpula, d'ábside plana amb un finestral grandiós an es fondo i quatre capelles a cada braç de creuer. Tots es finestrals rumbetgen precioses vidrieres de color. Es conjunt d'aqueixa esglesia es imponent i majestuós. —Sa fatxada ès de marbre blanc, i dalt sa llinda des portal major hi ha la Mare de Deu amb Sant Francesc i Sant Bernadí an es seus peus, i vols d'ángels.

Just devora aqueixa esglesia hi ha s'*Oratori de Sant Bernadí de Sena*; es lo que ell habitava quant era aquí: fa planta baixa i un pis. Tot está pintat de sa vida del Bon Jesús i Sant Bernadí i diferents sants de l'Orde Franciscana. Es una cosa devotíssima. —Es cos des gran predicador franciscá no's guarda a Sena, sino a Aquila, aont va morir.

Surt d'aquí més que depressa cap a mig-jorn, i trob s'esglesieta de *Santa Maria de Provenzano*; hi guait per veure qué ès, i resulta grega-romana, sensa capelles, amb creuer i cúpula, amb un bon altar-major i altars a cada braç de creuer i a cada banda de nau, tot molt ben decorat amb pintures bones ferm.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pass més envant, i top s'esglesieta de Sant Virgili, barroca, d'una nau, de paladar pla, tot ben decorat i pintat.

Llavó m'atur a s'esglesia de Sant Martí, barroca també, d'una nau, sensa capelles, amb creuer i cúpula aont hi ha pintada la Gloria. A cada banda de nau hi ha tres retaules atrecats a sa paret, i un d'ells presenta una magnífica pintura de Guido Reni*, la presentació del Minyonet Jesús* a una partida de sants.

Tot visitant aqueixes esglesies som passat per devant l'Universidat, per devant es grandiós palau des *Piccolomini*, familia que doná a l'Esglesia un papa tan notable com Pius II:

Com me'n som temut, som estat a sa magnífica *Piazza del Campo*, que ès es centre, es cor de Siena, aont se topen es tres serrals de la ciutat. Mira an aqueixa plaça el *Palazzo Pubblico* o *casa de la Ciutat*, un sumptuós edifici ogival des sigle XIII amb una torre de 510 pams d'alt, com qui no diu res. Aquest *palau* está decorat per dedins esplendidíssimament amb pintures al fresc i escultures des bon temps de s'Escola sienesa, i es notabilíssima sa *Capella des Consei*.

Devora aqueixa preciosa plaça s'alça *Palazzo del Magnifico*, d'estil des Reneixement, i vos assegur que val uis per mirar també.

Seguint de d'allá se descuberta, som passat per devant es notables casals de la *Biblioteca Comunal* i *s'Academia de Belles Arts*, que guarda un *Museu* de devers **set cents** quadros, casi tots de pintors sienesos, cosa vos assegur molt de veure, que un hi queda amb un peu alt.

Sa Casa de Santa Catalina. —St. Domingo.

Al punt som estat a sa *Casa de Santa Catalina de Sena* que está a una devallada molt dreta. Dos ninets, pr sa gola des deu o quinze cèntims que esperaven da mi, m'han mostrat es portal aont havía de tocar per porer visitar aquells *casa* veneranda. Don quinze cèntims a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cada un d'aquells betzos, toc a sa porta, i me surt un fraret llec molt etxerevit. Ja ha comprès per que hi anava: he donada s'almoina que pertocava, m'ha fer entrar, i s'es posat a mostrar-m'ho tot.

Sa *Casa de Santa Catalina* se compòn de tres parts: es pis principal, sa planta baixa i *s'oratori* aont ès es Sant Crist devant el qual rebé Santa Catalina *s'impressió de ses cinc llagues* del Bon Jesús com Sant Francesc d'Assís. Es un Sant Crist románic o bizantí, una joia arqueològica d'alt preu i una viva recordança d'aquell prodigi inefable, d'aquella gracia estupenda que el Bon Jesús concedí en aquella santa incomparable. Es retaule aont está aquest Sant Crist i tot s'oratori ès d'estil(,) barroc molt gentil, pompòs i rioler. Tota la *Casa de Santa Catalina* avui está convertida en oratori: es pis principal i sa planta baixa: tot ple de pintures de sa vida d'aquella santa extraordinaria. Allá ont hi ha més recordances d'ella és a sa planta baixa perque sembla que ès allá on ella estava ordinariament.

No hi ha que oblidar que ella no va esser mai monja *tancada* o de *clausura*; just era *Terciaria Secular* de la Tercera Orde de Sant Domingo; per això no estava a cap convent, sino a ca-seua, an aquesta meteixa casa.

Quina impressió que fa trobar-se un dins sa meteixa casa que habitá i aont se santificá tan inefablement aquella meravella, aquell prodigi d'amor a Deu i an el proïsme, admiració i esglai des seu sigle i de tota la posteridat.

Com es temps me curtatjava massa per tot lo que'm quedava a veure, he taiats caps a sa contemplació d'aquell sagrat lloc, i me som espitxat a s'esglesia de Sant Domingo, no gaire lluny d'allá, des sigle XIV: una nau espaiosíssima, sensa capelles ni volta, amb una paladar de dos aigovessos; fa un creuer sensa cúpula amb tres capelles a cada braç i un altar a cada cap. S'ábside es plana amb un grandiós finestral an es fondo. Dins sa nau hi ha tres altars i retaules per banda atracats a sa paret, amb pintures bones ferm. A un trast de sa nau, a man dreta com entren, hi ha sa capella de Santa Catalina de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sena, que es una vertadera meravella de decoració i de galanía. Demunt s'altar i ben cusdat [*sic*] dins un preciós relliquiari se guarda es cap de sa gran santa, i li veuen sa cara, que conserva encara sa pell de lo millor, pero aplegaminada, com se suposa. Es còs se conserva a Roma perque hi morí, i per que a Siena hi hagués qualque cosa d'ella, varen dur es cap, que se guarda aquí amb gros esment per sa gran devoció que hi ha aquí a Santa Catalina.

Surt de St. Domingo i ja li he hagut estret cap a la Seu.

Es Baptisteri i la Seu

Volta qui volta carrers, a la fi me trob devant es Baptisteri, que está just baix de la Seu. Es ogival amb una bella fatxada sensa acabar, de tres portals en gradació. A dedins fa tres naus de dos trasts. Panys de paret i voltes son pintades al *fresc*, una cosa vertaderament superior. I ¿qué en direm de ses *fonts de Batisme*? Fa una gran taça de vuit caires, tota forrada de baixos relleus de bronzo, de sa vida de Sant Joan Baptista, obra des sigle XV, de *Jacopo della Quercia* i de *Donatello*.

Vist es Baptisteri, prenc unes escalonades que hi ha su allá, i ¡per amunt s'es dit! Com som estat dedalt, me trob dins una gran plaça, devant la Seu. La Seu ocupa es punt més alt de la ciutat, sobresortint sobiranament dalt tots ets altres edificis; es ogival a l'italiana, això es, un ogival ple d'elements plateresc i grecs-romans. Sembla que aquí es pagans hi tenien un temple de Minerva. L'any 1229 començaren aqueixa Seu, i la feren amb un parei de tongades. Com la tengueren llesta, es sienesos l'any 1339 la trobaren petita, i resolen d'engrandir-la, de modo i manera que la Seu véia només fos es creuer, i per lo meteix amorrar-li an es costat de llevant tres grandioses naus de cap, i les començaren tot d'una, pero dins vuit anys deixaren anar de fer un engrandiment tan gros, que si l'arriben a acabar, sería estada s'esglesia ogival d'Itàlia més garrida i més

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

grandiosa de totes ses que hi he vistes d'aqueix estil. Forma tres naus de cinc trasts, creuer de quatre naus, de dos trasts ses foranes i de tres ses mitgeres, amb una cúpula de sis caires an es centre de ses dues primeres naus des creuer i llavò vé es cap de sa creu de tres naus de quatre trasts, contant-hi es dos de ses naus transversals, i s'ábside de mig-redó. Totes aqueixes naus i trasts formen un conjunt imponent, pintoresc, meravellós i sumptuosíssim, perque pilars, columnes, arcades, voltes, panys de paret, portals i rebranques, tot está decoradíssim, pero d'una decoració preciosíssima, gentilíssima, esplendidíssima. Per dir a pedres menudes tota quanta cosa hi ha, s'hauría d'escriure un llibre. Basta dir que fins es trispol, de marbre blanc, es tot gravat de figures simbòliques enquadrades de brancatges i fuiatges, tot polidíssim. Perque no's tudi aquest trispol trepitjant-lo, el tenen tapat de fusta, i només el destapen a redols en certes époques de l'any. Avui hi havia destapat casi tot es de baix de sa cúpula.

Moltes obres d'art hi ha d'alló superior dins aqueixa Seu: estatues de *Miquel Angel*, de *Llorenç di Mariano*, caporal d'ets escultors sienesos, de *Niccolo Pisano*, de *Donatello*, *Vecchieta* i *Bernini*, i pintures de *Pinturicchio*. Crida molt s'atenció es cadirat del chor, tot d'*intarsia* (fustes ambotides, mosaic de fusta), de sacrari de l'altar-major i sa gran trona de vuit caires, de marbre blanc, tota revestida de baixos-relleus amb magnífics anquadrements. Part demunt ses arcades de ses naus corre una faixa de rol·los amb sos retrats de tots es Papes que hi ha haguts de Sant Pere ençá.

An es braç dret des creuer, dins sa superba capella *del voto* hi ha ses estatues de sis papes que hi ha haguts de Siena: Alexandre, Pius III, II, Pius [*sic*], III, Marcel II, Pau V, Alexandre VII.

Aquesta Seu tira 89 metres de llarg, 24 d'ample entre ses tres naus, i es creuer en té 51.

I si endiumenjada está per dedins, també hi está ferm per defora, tota forrada de marbre blanc. Sa fatxada fa tres

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

compartiments de dalt-abaix, amb una portalada en gradació a cada compartiment. Tot está magníficament esculturat i brufat de figures de sants. Es tres compartiments acaben amb una capser revestit de mosaic, figurant la Presentació de Maria en el Temple, es Neixament del Bon Jesús i la Coronació de Maria an el cel com a Reina i Emperadora a tot l'univers. —Es costats de ses naus, des creuer i de s'ábside i tot es vorjo de sa cúpula, tot está primorosament decorat.

Es campanar, que está an es braç esquerra des creuer, fa sis daus: es primer representa un finestral a cada cara, es segón ne presenta dos, es terç en presenta tres, es quart en presenta quatre, es cinquè en presenta cinc i es sisè en presenta sis, això es, a cada cara; es d'un efecte pintoresc, imponent, meravellós.

Tota la Seu s'alça demunt una plataforma amb una escalonada ben dolça per tot lo redó, lo qual dona un gran relleu a tot s'edifici.

Devora la Seu hi ha sa *Biblioteca* que es Cardenal Piccolomini, que arribá a esser papa (Pius III), fundá en memoria des seu parent i antepassat, es famós Eneas Silvi Piccolomini, Papa Pius II. Es gran pintor Pinturicchio representá per ses parets d'aqueixa biblioteca es passatges principals de sa vida de Pius II. —No gaire lluny hi ha es *Museu de la Seu*, ple de preciosidats d'art relligiós.

Amb això es sol ja s'era enramat, i sa fosca se'n venía amb passes de convidat. I ¿qué he fet jo? Li he copat cap a s'estació, i an es restaurant que hi ha, he dinadet i sopadet tot d'una-tirada. Es berenar des dematí vos assegur que ja era ben avallet.

A les vuit i busques puig an es tren cap a Gènova; pero he hagut de mudar de ferro-carril dues vegades, a Empoli devers les onze i a Pisa a les dotze i mitja. A les quatre i mitja som estats a Gènova. D'aquesta manera he passada sa nit. Així meteix he pogut dormir lo suficient per poder tirar endavant, gracies a Deu.

ANTONI M. Alcover *pre*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

4 d'octubre de 1913

DIETARI DE L'EIXIDA D'ENGUANY A FRANÇA I A ALTRES NACIONS

Dia 27 de juriol

Trescant per dins Gènova

Gènova es una ciutat de 155.900 ánimes i ès es port principal de tot Itàlia; per això es port franc, i es Molls que hi tenen una importancia fora mida. Es una ciutat molt mal plana, enfilant-se per serrals i pujols, lo qual unit a sa circunstancia d'estar a sa vorera de mar, li dona un interés molt gros i la fa sumament pintoresca. E hi ha part véia i part nova; sa véia es de carrers i carrerons estrets; i sa nova, de carrers amples, passeigs[,] places. Durant s'Edat Mitja i fins an es sigle XIX fou una República o Senyoria, poderosíssima per mar, rival de Venècia i Nàpols. Es mercaders genovesos eran es deixadors de doblers an es Reis i demés princeps sobirans. Això fa que hi haja un sens fi d'edificis antics de gran valor artístic, com son ses esglesies i tota una tracalada de palaus, lo més majestuosos. Ses esglesies també se distingeixen moltes d'elles per sa gentilesa de sa construcció i per sa magnificencia de sa decoració.

Quant vaig venir aquí l'any 1907, sa derrería d'octubre, ja vaig arribar a Gènova com a cansadot de veure coses; i llavò per acabar-me de jeure, va ploure casi tot es temps que hi vaig esser; de manera que vaig porer veure poca cosa ferm.

I enguany m'ha succeït casi lo meteix. Arribava aquí després d'un viatge de noranta set dies, durant el qual he vistes ses ciutats més grosses del mon i per tot arreu milanta monuments tan notables i tan notables, i ademés feia un solei de primera per sofregir-se es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cervell i per fondre-se un de tant de suar. Amb tot això m'es entrada versa d'anar a córrer la gandaina per dins la ciutat. Lo primer que he fet, anar a una esglesieta que he afinada devora s'estació, s'esglesia de Sant Joan, que hi havia molta de gent, una esglesia molt devota, i ben encintronada, d'estil ogival primitiu. Me present dins la sacristía, mostr es papers, me deixen dir missa, me'n vaig a trescar una mica la ciutat per veure-la qualque poc, pero sensa estraiar-me massa.

S'impressió que fa Gènova es molt bona, té tot s'aspecte d'una gran ciutat, i lo que hi crida més s'atenció son ses esglesies i sa gran partida de palaus de ses antigues families nobles de Gènova, quant aquesta ciutat era una gran potencia dins Europa per sa gran força de naus i bastiments de guerra que tenía.

He volgut arribar fins an es Port, sols per porer dir que hi era estat; es grandiós fa un enfilai gros de Molls, i està tot estibat de vapors i barques de totes castes i mides. Pero tampoc no hi he fetes gaire puces perque hi queia un soleiás d'aquells més rabiosos; i lo que he fet jo, aficar-me per dins un enderivell de carrerons estrets i empinats, molt ambrívols, per on feia un anar d'ángels, amb aquella frescoreta tan delitosa que s'hi sentía; i, com me'n som temut, me trob devant una esglesieta, sa de *Sant Sir*. Hi entr i me'n duc una gran sorpresa. No he sospitava jo que fos una esglesia tan interessant. Es barroca, de tres naus de quatre trasts amb capelles, creuer i cúpula. Cada nau acaba amb ábside i a cada ábside un bon retaule, i es des mig, es major, du molta de ventatge an ets altres amb grandaria i magnificencia. A cada cap des creuer hi ha un retaule preciós. Sa decoració des panys de paret i voltes es una cosa sumptuosíssima: tot forrat de marbres de diferents colors i pintures per llarg. Totes ses voltes i sa cúpula son pintades de sa vida de Sant Sir i des misteris principals de sa vida del Bon de Jesús i de Maria Santíssima. Ses columnes divisories de ses naus son bessones, això es, van de dues en dues amb una sola base i un capitell que les aplega totes dues. Entre capella i capella fa uns nitxos amb unes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estatues de marbre blanc molt bones. Poc m'ho pensava jo, com l'he vista de part-defora an aqueixa esglesia, que de part dedins fos cosa tan notable.

Més val així; sempre es millor enganar-se per bé que per mal.

Surt de Sant Sir i pec bordada cap a La Seu.

La Seu de Gènova es antiquíssima. La feren l'any 985, románica com se suposa; an es sigle XIV l'hagueren de refer i hi posaren molts d'elements ogivals i an es sigle XVI n'hi posaren des Renaixement. Fa tres naus de deu trasts, sensa capelles, amb creuer i cúpula, i es cap de sa creu acaba en tres ábsides. Sa nau major la restauraren pocs anys ha, i sa cúpula es d'estil Reneixement. Ses voltes son de pont i emblanquinades; lo demés ès pedra vista. A sa nau major i a ses des costats hi ha altres tantes de zones de finestralets. Demunt l'altar-major hi ha una urna devall un templet molt airós. A cada cap de creuer s'alça un gran retaule de marbre blanc. A un hi ha el Bon Jesús assegut a's mig de Sant Pere i Sant Pau. A s'ábside de sa nau menor des costat de s'Epístola se venera una Mare de Deu *bizantina*, pintada dalt post. S'ábside major es molt llarga, amb dos sostres de finestrals i vidres de color; el chor i l'altar major umplen tot es badiu.

Lo més notable d'aquesta Seu es sa capella de Sant Joan Batista, que es vertaderament una meravella de decoració i de sumptuosidat; s'hi guarden ses cendres del Sant Precursor, que les dugueren de Palestina devers es sigle XI dins una caixa de ferro, tancada amb set claus: i en guarden tres ses Autoridats Esglesiástiques, tres ses Civils i una un noble genovès; només s'obri dues voltes l'any. S'altar té un antipendi de bronzo, tot un baix relleu preciosíssim; i hu sopluja tot un templet que té ses columnes de pórfid i es capell es de marbre blanc tot d'una peça: té una vintena de pams de llarg i onze o dotze d'ample. En torn de l'altar s'alcen una partida d'estatues de gran escultors d'Itàlia, que representen Sant Joan, Santa Elisabet, Sant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Zacaries, Adam i Eva, Abacuc, Isaies. També hi ha una partida de baixos-relleus de sa vida del gran Precursor.

Com entren, part-demunt es portal-major, hi ha una tribuna ben airosa, aont se posava es Senat de Gènova per assistir an els oficis divins.

Sa fatxada es interessantíssima: fa tres portals en gradació. Es des costats son de tres arquivoltes molt obratjades amb una pintura al fresc part-demunt sa llinda. Ses rebranques que sostenen aqueixes arquivoltes son molt esbeltes i totes mostratjades, i hi ha unes columnes entorxades, i baixos relleus de la Mare de Deu i de Santa Elisabet abans de donar a llum, i están representades un poc massa an el viu. A sa llinda hi ha pintats una partida de sants, i dalt sa llinda campetja un baix-relleu del Bon Jesús assegut entre es quatre Evangelistes.

Part-demunt aqueixes tres portalades se desplega un conjunt de pilars, claraboies, finestrals, arcades i capsers fins a dalt de tot, sa cosa més gentil i agradosa.

Sa paret de sa fatxada i des costats es forrada de marbre, i fa una filada de marbre blanc i una de negre. A cada costat de la Seu hi ha una altra portalada en gradació, de cinc arquivoltes, tot decoradíssim.

Duia dins sa butxaca un nombre de LA AURORA i un parei de *Correo de Mallorca* que havía trobats an es correu d'aquí; i me'n entr dins la Sacristia, demán si m'hi volen deixar seure una estona per lletgir aqueix periódics, me diuen que sí, i he lletgit més d'una hora, amb sa fresqueta que feia allá dins, que era com estar an el cel.

Llavò he donades les gracies an el Rt. Rector de la Sacristía, i ja li he hagut estret cap a

S'esglesia de Sant Ambròs, i altres esglesies.

Es una esglesia Sant Ambròs que era des Jesuïtes, grega-romana, de tres naus de dos trasts i creuer, i es cap de sa creu també fa dos trasts. A cada trast de ses naus laterals fa una cúpula tota pintada; ses voltes també pintades; ses parets forrades de marbre; ses capelles poc fondes, pero exornadíssimes, com tota la resta d'aqueixa esglesia, que presenta un cop de vista enlluernador, imponent. Hi ha pintures d'En Rubens i d'En Guido Reni, com qui no diu res.

Ademès de ses quatre esglesies que vos acab de descriure n'hi ha un enfilai més a Gènova, com sa de Sant Mateu, ogival des sigle XIII, plena de glorioses recordances de ses grans families genoveses i que hi está enterrat es més famós des *Dux* (Cap de sa Senyoría) de Gènova, Andrea Doria, gran amic d'Espanya, un des primers marins des sigle XVI, que n'hi va haver de tan eminents; la *Santissima Annunziata*, des sigle XVI, tota plena de pintures al *fresc* molt bones; San *Stefano*, aon se venera es martiri d'aqueix sant, pintat des famós Juli Romano; Santa Maria *di Carignano*, des sigle XVI (Es en petit aqueixa esglesia lo que Bramante i Miquel Àngel havien concebut que fos Sant Pere de Roma: una creu grega amb una gran cúpula a's mig. Sa cúpula té 112 metres d'alt: 560 pams); Santa Maria *Immacolata*, de mitján sigle XIV; i ademés d'aquestes n'hi ha una partida més com *S. Niccolo*, *S. Donato*, *Santa Maria di Castello*, *S. Agostino*, *S. Filippo*, *Santa Maria delle Vigne* i altres; i estigau segurs que a totes hi ha coses de veure i preciosidats artístiques. Si no hagués fet aqueix soleiás avui, i no n'hagués vistes tantes i tantes d'esglesies notables, amb tot lo que he trescat per Itàlia, Suïssa, França i Anglaterra, ¡vaja si hi sería anat a veure'n un bon raig! pero no hi ha hagut homo. Ho he deixat per una altra vegada que passi per aqueixa ciutat, que compt tornar-hi passar qualque altre pic, si Deu me dona vida i remeis per anar pel mon.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Palazzo di S. Giorgio

També he volgut visitar aquest *Palazzo*, que está just an es Port, d'estil ogival, des sigle XIII; an es sigle XV s'hi establi es *Banc de Sant Jordi*, tan famós dins s'historia de Gènova. Ara hi ha ses oficines de ses Juntes des Port. Fa un magnífic pòrtic, des sigle XV i XVI, endiumenjat amb vint i una estatues des genovesos més famosos dins s'historia de la ciutat.

Col·leccions de pintures i altres objecte d'art

Hi ha molta de cosa d'això a Gènova i molt notable, pero escampat tot dins tants de palaus com hem dit que hi ha de ses antigues grans families genoveses. Allá on hi ha més cosa d'això d'art es a *Palazzo Rosso* (*Galleria Brignole-Sale*), *Palazzo Bianco* i *Palazzo-Durazzo Pallavicino*. Tots aqueis palaus de ses antigues families son propiament es museus de Gènova.

Monument d'En Cristòfor Colom. Dos encalços an es filisteus

Es lo primer que un veu quant devalla des tren a s'estació principal i surt a sa gran plaça que hi ha allá devant. A má esquerra hi ha aquest monument, de marbre, a's mig de fassers. Ja's sab que En Cristòfor Colom era nadiu d'aquí: hi va néixer l'any 1451, i se morí a Valladolid l'any 1506, i no dins sa miseria, com han volgut suposar ets inimics d'Espanya i molts d'espanyols, tan ignorants com toixerruts, que se'n van a estudiar s'historia d'Espanya des nostros temps més gloriosos, no dins ses nostros cróniques i monuments autèntics i verídics, sino dins als autors de nacions que l'Espanya a-les-hores vencía i les feia menjar més terra que no volíen, i se venjaren de tals derrotes, escrivint-ne ses mil mentides i barbaridats. Sa passió contra Espanya i sa blaiura de molts d'espanyols han

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desfigurada completament sa vida d'En Colom, i el mos han pintat ben diferent d'així com era ¿Que va morir pobre?

Es testament que va otorgar poc abans de morir i es llegats que va fer, demostren que estava molt lluny de porer-se considerar com a pobre. Sobre tot, jo barataria tot quant tenc i esper a tenir per la mitat de la mitat de la mitat de lo que tenia En Colom quant se va morir, de lo que deixá an es seus fiis. Los deixá tant que foren senyors grossos, i encara sa conserva se seua nissaga: son es *Ducs de Veragua*.

Gossaria de messions que molts des que a mi m'han tractat de mal espanyol perque som regionalista i nacionalista, han malfamada més d'una volta l'Espanya creguent i diguent que l'Espanya deixá morir dins sa miseria En Colom, que li havia regalat tot un mon.

Així son espanyols molts de filisteus: uns espanyols de l'engán, tan ignorants com caps-closos i pocs-cervells, que lo que més fan, ès compassió.

Poria esser que n'hi hagués qualcún que se'n rigués de que jo diga Colom an es descubridor de ses Amèriques i no *Colón*. Li dic Colom perque a sa seua patria li deien *Colombo* o *Columbo* i ell se solia firmar *Colombo*. Pero es castellans li castellanisaren es llinatge, i com els-e resultava una *m* final (*Colombo*) i es pobrets castellans no la saben pronunciar, no saben girar sa llengo, li clavaren *n* en lloc de *m*, i així resultá Colón. ¿Per que, idò, noltros catalans de Mallorca i de fora Mallorca, que no tenim sa desgracia de no sebre pronunciar sa *m* final, noltros que la sabem pronunciar, ¿per que hem de desfigurar, ¿per que hem d'esforraiar es nom venerable des descubridor de ses Amèriques, mudant-li una lletra sensa cap motiu ni raó? Que es castellans li diguen *Colón* perque no poren fer més, perque no saben dir Colom, pot passar; lo que no pot passar en via neguna es que noltros catalans que sabem pronunciar perfectament Colom, no hu pronunciem i tot per imitar es vici, sa curtedat des castellans!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Naturalment que es nostros *filisteus* no'n saben res d'això. Ja no serien *filisteus* si hu sabien. ¡Quina gent més mopía?

Cap a França. —Una altra nit dins es tren.

Com he hagut dinat, ja no som sortit perque me som estimat més enllestir altres feines. He sopat a les set, i a les vuit puig an es tren que m'havía de dur a Marsella, i som partits de d'allá. No mos haviem d'aturar més que a sa frontera, a Ventimiglia, per sa questió de la duana; sabía cert que allá vendríen a despertar-me si ja no hi estava, i ha succeït lo que per força havia de succeïr, que sa sòn m'ha agarrotat tot d'una i som romás dormit com un sauló. Devers les dotze obr ets uis i som estats a Ventimiglia. Devall des tren amb sa maleta, i cap a la duana francesa, aont m'han fet obrir es bagatge, hi ha paupat i aficada sa má per veure si duia tabac; no n'hi ha trobat com se suposa, i ja he poguda fer la meua vía a canviar sa moneda italiana amb francesa i a prendre es billet, perque no he pogut aprofitar es que tenia de s'Agencia Cook. Llest de tot això, puig an es tren francés, i me trob amb sa agradable sorpresa d'haver guanyada una hora amb so passar sa frontera, aquella hora que vaig perdre dia 13 de juny quant vaig entrar dins Suïssa.

Deu faça que totes ses coses que jo perdi, les trobi tan bé com he trobada aqueixa hora de temps. Amèn.

Es tren francés li copa cap a Marsella, i jo torn romandre repentinament adormit com un peix dins l'aigo, gracies a Deu. I ifins demá dematí, si Deu ho vol i Maria!

Dia 28 de juriol.

Cap a Tarascó i Saint Remy

He badats ets uis devers les quatre i som estats a Toló; i m'ha dit tan bé que es wagó aont anava ha duit un gabinet (excusat i lloc

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per rentar-se) tan ben endergat, que hi ha haguda aigo an es grifó i una tavaiola ben neta. Així es que amb so sabó que jo duia me som pogut rentar tan bé com si fos estat a ca-nostra i amb això ja som estat un homo nou i ben trempat per emprendre qualsevol feina. Així es que he començada sa tasca de cada dia, fent jo sa meua via, com també la feia es tren, que se'n anava casi volant.

A les sis som estats a Marsella; i, com només hi havíem d'estar aturats una mitja horeta, només som devallat per comprar l'*Echo de París*, diari, i enterar-me de ses coses de nou que hi pogués haver.

No me'n som temut, i es tren ja li ha hagut envelat a Tarascó aont som arribats demunt les nou, i llavó puig an es tren de Saint Remy, que és partit a l'acte, i demunt les deu som estats an aqueixa riolera ciutat de Provença i a sa meteixa fonda d'entany. Tal volta qualcú dirá: ¿Quines feines tenies a Saint Remy? Aont treu cap tornar-te a aficar per dins França, fent-te enfora de Mallorca, en lloc d'acostar-t'hi? Encara no trobes que't basta de córrer la gandaina p'el mon?

Es motiu d'esser vengut jo a Saint Remy es per anar a veure En Mistral, s'autor de *Mireio*, es primer poeta des temps moderns, i un des poetes més sencers que hi haja haguts mai.

Cap a Maiano. — Visita an En Mistral

Ja li vaig escriure an es gran Mestre desde Nàpols per fer-li a sebre que avui el visitaria(,) sa banda des cap-vespre. Lo primer que he fet, com som estat a Saint Remy, anar a llogar un carruatge per espitxar-me, en haver dinat, cap a Maiano, que es allá on está En Mistral, a s'entrada des poble, a una casa enrevoltada de jardí, ple d'arbres ombrívols i tot plantes de bones olors.

A les dotze din i a les dues i mitja se presenta sa carretel·la, i de d'allá cap a Maiano. Som dia 28 de juriol, i totes ses terres que trobam de Saint Remy fins a Maiano, tot se rega, per tot hi ha siquies

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

corrents, i ben plenes que venen. ¿Com s'explica això? Ah! es que el *Ródane* i la *Duranço* están canalisats, i donen aigo per regar tot això i moltes d'altres regions de la Provença. Això fa que sia un país riquíssim.

No mos ne som temuts, i som estats a Maiano, sa carretel·la s'es aturada devant ses barreres de ca'n Mistral, i surt una criada a obrir-me, sensa haver tocat jo. Era que ja m'esperaven. Pas es portell, prenc es caminal que me du devant la casa, entr, i me trob aquell venerable de vuitanta tres anys, l'incomparable Frederic Mistral, tot trempat i xaravel·lo, fent-me una rebuda sa més coral. Entram dins es despatx, mos asseim, i, com li anava a demanar de sa seua senyora, que entany no la vaig veure, ella meteixa se presenta. No fa cara de tenir cinquanta anys, conserva admirablement sa galania de sa jovintut, es agradabilíssima, fa un cas de mi molt gros. I allá asseguts tots tres, ja som estats partits ralla qui ralla.

En Mistral m'ha dit que m'havía seguits es passos de França, per Anglaterra, per Suïssa, per Itàlia, perque havía lletgit tot es *Dietari* d'aquesta *Eixida* que surt demunt LA AURORA, que reb sempre amb gran puntualidat i llig amb un gros interés; i ha afegit que se'n alegrava fora mida de tots es meus trebais i estudis fets dins aquelles nacions, dins Mallorca i per Catalunya i València, a favor de s'*Obra del Diccionari i Gramática de la Llengo Catalana*, com també s'alegra ferm de tot lo que fan es catalans, que es tant i tant, a favor de sa nostra llengo gloriosíssima.

He dit que es moviment regionalista se va extenent i cobrant força dins totes ses nacions no sols d'Europa, sino fins i tot fora de Europa.

An es mig-dia de França va creixent creixent, i fent-se sempre envant, obrint-se pas a poc a poc. Fins i tot a Turquia i a Xina ha pres es foc regionalista, ha dit es gran Mestre; de manera que li han escrit d'aqueixes nacions, demanant-li de parer sobre lo que han de fer i deixar de fer per implantar-hi es regionalisme. En Mistral els ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

contestat que lo millor, lo més avengut que poren fer, és seguir s'endonsada de sa seua tradició nacional, seguir s'impuls, s'empenta des seu propi instint, i que no se deixin mai ja jamai *extrangerisar*, sino refinar-se i rejovenir-se de ses seues meteixes rels.

Qui se rejovenía i transfigurava era el Mestre parlant d'aquelles coses, llampeguetjant continuament el seu enginy capdal.

Llavò ha tornat parlar des resurgiment de s'esperit patriòtic a Provença tan intimament lligat i entrebaulat amb el relligiós; i ha contat que amb el *provençalisme* ha renascut molt sa devoció an ets antics Santuaris, i que la gent hi acudeix molt més que no hi acudía abans de moure-se aixó des *provençalisme*; ara hi van centenars, a milenars de gent.

I ha dit que, quant ell era jovenet, li agafaren unes febres molt llapiçoses que no hi havia qui els hi decantás, fins que son pare i sa mare el varen dur a un d'aqueis santuaris aont duien es que tenien febres, i que tals febres li descomparegueren i no n'ha tornades tenir pus.

Llavò el gran Mestre i sa seua senyora m'han mogut de sa pronuncia des llatí perque sembla que es capellans de Maiano ja comencen a pronunciar-lo a l'italiana, segons és es desig del Papa. Tots dos m'han confessat que els-e resulta una cosa molt esquerrana, i a s'altra gent lo meteix, es llatí pronunciat d'aqueixa altra manera.

Se comprèn que això haja cridada s'atenció a la gent i els-e preocup, perque a França es poble pren part en so cántic llitúrgic, sobre tot a *Vespres*, que dins ses esglesies franceses tenen una gran importancia. Com e-hi canta tothom i en llatí, per aixó han notada sa tramudança de pronuncia. Jo els he dit que sa pronuncia que fan es francesos des llatí no pot anar ni en rodes, perque desfiguren horriblement ses paraules, fins a s'extrem de que un extranger, per bé que sapia es llatí, quant sent pronunciar-lo a un francés, casi no l'entén i román tot desorientat. De manera que jo trob que no hi ha altre remei p'es francesos que arreconar per sempre sa seua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pronuncia des llatí i prendre sa pronuncia italiana o una altra consemblant. Ells han dit que será molt mala de desarrelar sa pronuncia véia perque la gent s'hi es criada, hi está feta i no hi haurá qui els ho decant. Haurán d'esser es joves que facen sa tramudança.

Després he demanat per favor an el Mestre si mes faria es gros pler de lletgir-me qualque poesia de ses seues per sentir una vegada més sa pronuncia provençal tan pura i genuïna com brolla de sa seua boca; i el Mestre es estat tan benévol i magnánim que ha ubert un d'es seus llibres i s'es posat a lletgir una de ses seues meravelloses poesies, *la Coupo*, i l'homo s'hi es encalentit tant, que el punt ha deixat es lletgir p'es cantar, i ha cantada aquella magnífica mostra de seu ingeni sobirá. Es que un gran músic posá a tal poesía una tonada d'aire popular, preciosíssima; per això el Mestre, sense voler, com aquell diu, ha agafada sa tonada i l'ha feta amb una entonació i un briu extraordinari. Semblava que era tornat an es trenta o coranta anys, quant se trobava a la flor del mon.

Llavò hi ha hagut un capitol p'es moviment catalanista d'Espanya, que el Mestre n'es un entusiasta i s'hi interessa molt, pero molt, i li agradará ferm que es regionalistes de Provença i de totes ses altres regions de llengo d'oc fossen tan calents i anassen tan endevant com es catalanistes.

El Mestre es un temperament optimista i així meteix creu que fa moltes de passes es regionalisme provençal i llengadociá. Deu faça que sia així ¡Amèn! Jo que també som optimista, respecte des regionalisme o nacionalisme des mig-dia de França, des territoris de llengo d'oc, no som tan optimista ni d'un bon troç com el gran Mistral, i no hu som per varies raons, entre altres, per lo que he observat viatjant per aqueis territoris, trobant sa gent massa aferrada an es francès, massa bruixada amb so francés, massa enfrancesada; fa s'efecte de que estimen més es francès que no sa seua llengo nadiua, es llenguadociá. Això es Santa Clara.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Amb això ja hi havía prop de dues hores que conversávem i he trobat que era hora de buidar per no esser molest an aquella gent.

He fetes grans mercés tant an el Mestre com a sa seua senyora per sa rebuda coral que m'havíen feta; he dit a sa seua senyora que per amor de Deu seguís cuidant es seu senyor com fins aquí hu ha fet tan admirablement, perque es un tresor incomparable per la Provença, per tots es territoris de llengo d'oc de cada banda des Pirineus i per tot lo mon de les Lletres, i que ells després de Deu era sa qui mos havia de conservar aqueix tresor sublim, sa vida d'En Mistral, sa gloria més alta de sa nostra llengo i de ses nostres Lletres.

He pres comiat del Mestre excels i de sa seua senyora, que m'ha fet s'efecte de que és una gran dona, un vertader do de Deu p'es seu senyor, el qual ha pres es capell i m'ha acompanyat fins a sa carretel·la amb un ca molt festós i xicoter i tan entenent que me sembla que ha conegut s'afecte immens que jo sent p'es seu senyor, i sens dupte per això era que també me feia xicota, just com si jo fos estat de la casa.

A s'estrep de sa carretel·la el gran Mestre, després de donar-mos un abraç de despedida, ha dit i repetit una partida de vegades: i*A nous reveire*! i*A Dieu siats*!

Jo li deia lo meteix amb tota sa meua ánima, fins que sa carretel·la ès partida, al punt ja hem perduda de vista aquella casa veneranda, enrevoltada de jardins, que guarda aquell tresor inefable de sa poesía des temps modern, s'Homer des sigle XIX, com l'anomaná s'altre gran poeta francès, Lamartine, que, si com a poeta se va fer tan amunt i tan amunt, com homo deixá tant i tant que desitjar. Ben diferent d'ell ès En Mistral, que ès tan admirable com homo que com a poeta, que es tot quant se pot dir. En Mistral sempre és estat un homo de ca seua, sencer en tots conceptes, i no ha viscut mai més que per Deu, per sa seua familia, per la Patria, per la Poesia i per la llengo que mamá amb sa llet de sa mare, que fou lo que se diu una santa dona i son pare un sant homo en tota s'extensió

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de sa paraula. Si, una de ses nostres característiques d'En Mistral ès estat sempre sa seua fonda relligiosidat; una relligiosidat més de part-dedins que de part-defora, pero que és sortida defora sempre que ha pertocat.

Com Maiano no es gaire lluny de Saint Remy, amb quatre bots ja hi som estats, i encara m'ha sobrada més d'una hora per tornar-me'n a Tarascó.

Cap a Espanya. Sobams i entreversos.

Prenc es tren de Saint Remy cap a Tarascó, aont som arribats devers les set. Sop an es restaurant de s'estació, i allá espera qui espera es tren de París que m'havia de deixar a Barcelona. A Tarascó n'hi acudeixen una mala fi de trens de París i de Marsella cap a Tolosa i Bordeus, i uns se poren aprofitar per venir a Espanya, i altres no. Jo me som vist confús perque ets empleiats de s'estació uns me deien que tal tren era bo per mi i altres que no. Passades les nou s'en entrega un, i m'han dit que era es bo, que me duría a Portbou. Jo tot confiat hi puig, i de d'allá! i m'adorm; pero com som estats passat Montpeller, devers la una de la nit, s'entrega es revisor de billets, me mira es meu, i me diu que vaig malament, que amb aquell tren me'n aniria a Tolosa i no a Portbou, i que devallás an aquella estació que érem i ben aviat vendria es tren bo per a mi. Devall, i al punt se'm vé aquest tren ditxós; pero llavò no ha duits wagons de segona, i jo havía pres billet de *segona* per sa mala intel·ligencia que hi havia haguda amb so billet de *primera* que m'enllestí s'Agencia Cook. Aquí son estades ses bones. Agaf un revisor d'aquell tren i li expòs sa meua situació desesperada, i aquell homo es estat de tan bon manament que ha cercat un wagó de primera que no hi hagués negú, m'hi ha fet pujar, i m'ha posada una senya an es billet perque no vengués un altre revisor a botxinetjar. Jo tot agraït, lo que he fet, posar-li una peça de cinc francs dins sa má, i l'homo se'n es anat tot

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

xelest. Com som estat dins aquell wagó he reparat que hi havía un viatger ben adormit; parteix es tren i aviat n'hi ha haguts dos que dormien a la regalada.

I per aquest motiu, germanets meus que això lletgiu, bona nit que Deu mos do! Fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 29 de juriol

Un entrevers matinal

Devers les quatre som arribats a Cervera de la Marenda, es derrer poble de França que troben, en venir cap a Espanya. Un poc abans d'arribar-hi, que jo m'acabava de despertar, s'entrega un des tren per recuïr es billets. Jo li he mostrat es meu, i li he dit que fés favor de deixar-lo'm perque hi havía haguda una mala intel·ligencia amb so billet que jo tenía, i havia hagut de prendre aqueix altre, i m'interessava conservar-lo per fer sa reclamació oportuna.

Aquell homo o s'era aixicat de mal signe o devía esser d'aquells afectats de moure raons, i m'es sortit com un pinyol de cirera, dient que, en lloc d'esser jo, sería ell que faría una reclamació contra mi perque anava de *primera* i es billet només era de *segona*. Jo llavò li he feta notar sa contrasenya que aquell altra revisor m'havía posada an es billet i que si aquell no me hagués fet pujar an es wagó de primera, ja mai hi seria pujat, perque massa sé jo ses meues obligacions, i mai m'han hagut de fer sortir de part o banda per esser-m'hi aficat sense raó. L'homo, en lloc d'apacivar-se amb això, s'es enfadat més i m'ha amenaçat de subjectar-me a un procés verbal, i se'n es anat cridant, pero sensa es billet.

Arribam amb això a Portbou, devall des tren, i, com som estats an es portell de sortida de s'estació de França, n'hi ha hagut un que recuía es billet an es qui sortien. Jo començava a dir an aquell allò de que fés favor de no recuïrme es billet; pero tot d'una ja hi ha hagut s'altre, es de sa brega, i m'ha dit treguent foc p'ets uis: —¡Venga es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

billet! I jo li he dit: —Jau-lo! que me faç trons d'ell i des qui prega per ell!

I som passat, i icap a s'estació espanyola manca gent! passant primer per la Aduana, aont no m'han molestat gens, i al punt ja som estat dins un departament de *primera*, tot solet, es tren es partit i icap a Barcelona manca gent!

¡Deu vos guard, Espanya i Catalunya!

De dia 24 d'abril no havía tornada veure terra espanyola. Quant un n'es estat lluny una temporada tan llarga, sent més viva s'amor a sa seua terra, sent mès intensa sa seua gaubança d'esser a sa seua Patria. Per això es que n'estava contentíssim i hi xalava fora mida de tornar a veure aquelles muntanyes pirenenques, aquelles terres de l'Empordà, aquelles estacions i viles de Flaçà, Figueres, Sant Miquel de Fluvià, Bordils, Girona, Caldes de Malavella, Hostalric, Granollers, viles que conec tan de prop per esser-hi estat a estudiar-hi sa nostra estimadíssima llengo catalana i hi tenc per tot tants bons amics, entusiastes com jo d'aqueixa llengo gloriosíssima, que es filisteus voldrien veure morta i enterrada, pero que será ella qui els enterrará a ells, cantant-ne victoria completa i definitiva, com a reina i senyora que Deu la va fer de Catalunya espanyola i de Catalunya francesa, de les Balears i del reine de València. ¿E-hu sentiu, filisteuetxos caps-de-gri?

No vos dic res des conversades que he fetes avui amb sos amics de Barcelona que he trobats, que no son estats pocs. Si ells estaven contents de que hagués pogut fer un viatge tan llargarut sensa cap soscaire ni contratemps, més content estava jo de que fos així per la gracia de Deu i de la Mare de Deu.

Me som entregat a s'Agencia Cook, he dit lo que m'havía passat amb so billet que ells m'enllestíren, i m'han dit que estigués descansat, que ells faríen sa reclamació i que me tornarien es doblers

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que valía es wagó de primera desde Ventimiglia fins a Portbou, i que seríen ells que les cobrarien i els-e m'enviarien.

Xandocant per Barcelona amb amics i coneguts, s'es fet vespre, i devers les nou he collat cap an es vapor, es *Jaume I*, aont, desde es Capitá, mon estimat amic D. Ricard Terrassa, i es primer Maquinista mon altre benvolgut amic D. Antoni Tomàs fins a tots es cambristes de *primera*, m'han feta una rebuda lo més coral, i amb tant de temps com no m'havíen vist, ja se pensaven si no hi voldria tornar amb ells. M'han demanat des viatge, n'hem rallat una estona fent la pretxa, i els he deixats llavò en banda per anar-me'n a jeure perque ja feia cinc vespres que no havía tocat llit i tres que dormía d'assegut sensa despuiar-me.

Per lo meteix ¡fins demá dematí, si Deu ho vol i Maria!

Dia 30 de juriol

Altre pic a Mallorca. S'acaba s'Eixida.

Me despert devers les tres, puig demunt cuberta, i ja èrem ben aprop de Mallorca; teníem devant tot es serrat de muntanyes de Formentor fins a sa Dragonera, i al punt som estats baix d'aquesta, i més enllá Calafiguera; i per devant Santa Ponça, ses Illetes i Portals, no mos ne som temuts i som entrats dins es port de Ciutat. Si me vaig alegrar tant ahir dematí de veure Catalunya, de veure l'Espanya, ¿com no m'havía d'alegrar més de veure Mallorca? Perque jo, si estim tant Catalunya i l'Espanya, es perque Mallorca es una part de Catalunya i d'Espanya, de manera que es a travers de Mallorca que estim Catalunya i Espanya.

I Mallorca l'estim més de cada dia, i no perque tot lo de Mallorca m'agradi, ni d'un bon tros, sino perque es allá aont vaig nèixer, perque es ca-meua. A casi totes ses terres que he visitades, amb aqueis noranta nou dies de viatjar, hi ha coses tan bones, tan belles i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tant interessants com hi puga haver a Mallorca, i a moltes d'aquelles terres n'hi ha coses molt més bones, molt més belles, molt més interessants que no a Mallorca; pero jo m'afluix de totes aquelles terres i coses, i me quet a Mallorca, per lo que he dit, perque es sa meua Patria, no sa meua *Patria petita*. Jo no'n tenc una de *petita* i una de *gran* de Patria, no en tenc més que una, que es Mallorca, perque vaig nèixer a Mallorca, i és Espanya perque Mallorca es d'Espanya.

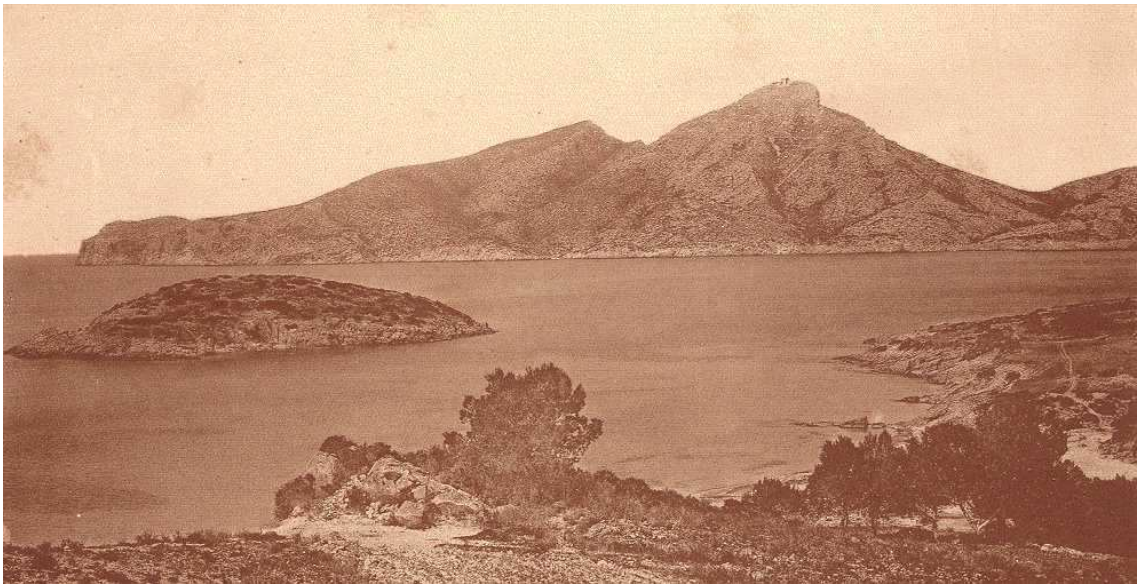

Sa Dragonera

¡O bons amics que això lletgiu! si no voleu dir bajanades, ¡no'n parleu mai mai de *Patria petita*! La Patria no es *petita* mai, no es més que la Patria, perque qui diu *Patria*, ja hu diu tot. Tot lo que hi afegigueu es postiç i pura bajaneria i capgrinería.

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sobre tot canyella que fa bon brou! Aqueixa *Eixida* tan llargaruda d'enguany s'es arribada a acabar així meteix, i s'es acabada tant bé com jo mai poría pensar, gracies a Deu.

Per això, així com vaig començar aqueix *Dietari* en nom de Deu nostro Senyor i de la seua Santíssima Mare la Benaventurada sempre Verge Maria, el Sant del meu Nom, l'Angel de la Guarda i tots es Sants i Angels de sa meua especial devociò, ara me pertoca cloure aqueix *Dietari* donant milions de gracies an es meteix Deu nostro Senyor, a sa meteixa Mare de Deu i Mare nostra i tots aquells altres Sants i Angels per haver-me guardat de tot perill i amparat i agombolat en totes ses coses durant aqueis noranta nou dies de viatjar per tantes de nacions i terres extranyes, tornant-me a Mallorca bo i sá com un gra d'ai. Per això pos punt final dient amb tot es meu cor i amb tota sa meua ánima: *Benedicamus Domino! Deo gratias!* ¡A Deu sien dades. Amèn.

ANTONI M. Alcover *pre*.[4]

[4] Nota de l'original: NOTA, —Agrait a s'Agencia Cook de Barcelona per lo bé que s'es portada amb mi, he de fer constar que día 22 de setembre vaig rebre d'ella sa cantidat que li varen haver d'entregar ses Companyies de ferro-carrils franceses, de s'embui que hi havía hagut amb so meu billet, aixo es, que me varen haver de tornar es doblers que valia es billet desde Ventimiglia fins a Portbou. ¿Ah idó!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.